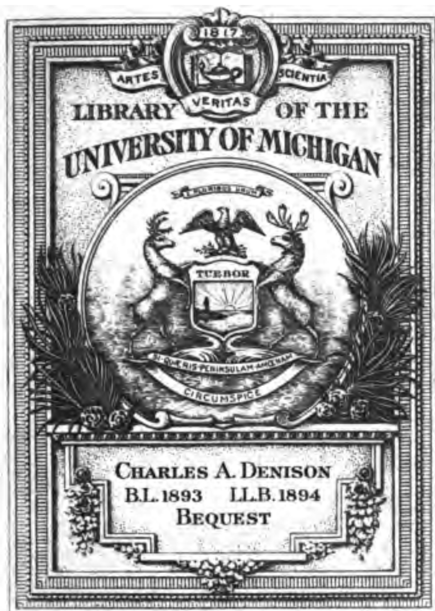

1817
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE
CHARLES A. DENISON
B.L. 1893 LL.B. 1894
BEQUEST

VETERIS ÆVI ANALECTA

SEU

VETERA ALIQUOT MONUMENTA

Quæ hactenus nondum visa.

TOMUS III.

QUO CONTINENTUR

EMONIS Chronicon Abbatis I. in Werum apud Omlandos ab Ann. CIↃ. CC. III. usque ad Ann. CIↃ. CC. XXXVII.

ITER seu EXPEDITIO, quam fecit Comes Hollandiæ adversus Saracenos ut Dux classis in Syriam Ann. CIↃ. CC. XVII. Auctore socio ejusdem classis.

MENCONIS Chronicon Abbatis tertii in Werum ab Ann. CIↃ. CC. XXXVII. usque ad Ann. CIↃ. CC. LXXIII.

ANONYMI Continuatio usque ad Ann. CIↃ. CC. XCVII.

JOANNIS de CASTRO Sinus Arabici, seu maris rubri, quod navigavit, ejusdem insularum, ejusdem littorum, portuum, rupium, vadorum, brevium, locorumque confinium, quotquot vidit & perlustravit, ad fines usque Æthiopiæ, accurata descriptio.

EXCERPTA ex Itinerario Jo. de BARROS Lusitaniæ regis Consiliarii & LUDOVICI de Marmol Carvajal.

EXCERPTA ex Itinerario SULEIMANNI Bassæ Ann. CIↃ. IↃ. LXXVIII.

XX. & II. Vetera Testamenta seculo XV. & sequenti conscripta.

JO. ISACII PONTANI & PETRI SCRIVERII, Vir. Clariss. quæ variam doctrinam continent, epistolæ aliquot.

Primus vulgavit, Observationes, & notas passim adjecit

ANTONIUS MATTHÆUS,

Juris in Illustri Academia Lugduno-Batava Antecessor.

LUGDUNI BATAVORUM,

Apud Viduam SEBASTIANI SCHOUTE. 1699.

Printed in the Netherlands

NOBILISSIMO, AMPLISSIMO,
& CONSULTISSIMO VIRO,

D.D. PETRO van DAM, JC[to]

IN

INDIÆ ORIENTALIS

Societatem potentiſſimam,

Cui eſt a conſiliis, jam olim meritis

PERILLUSTRI,

Valetudinem, decus, honorum, ſplendoriſque;
incrementum aſſiduum, famam in terris,
& ſummum bonum in cœlis.

Nobiliſſime, Ampliſſime, & Conſultiſſime Vir,

LIBRUM tertium Analectorum non alii, quam tibi, cui ob ſingularem & inſignem in me affectum, ob ſumma in me merita, & incredibilem benevolentiam, quam toties ſum expertus, tantum fateor me debere, quantum homo poteſt homini, conſecrandum exiſtimavi. Munus eſt, vir Ampliſſime, de quo dubito, ut verum fatear, ſi cum illo affectu, quo complecteris me, com-

paretur, an satis dignum, quod offeratur. Sed si cum animo offerentis, qui quamvis impar sit solvendo, aliquo tamen modo animi gratitudinem, & quanti faciat Amplitudinem tuam, conatur significare, velut dignum fortassis, præsertim quia literarium est, & in pretio tibi literæ, qui & ipse es literatus, literisque & disciplinis innutritus, accipies. Certe Auctores, quibus constat, viros olim honoratos, hactenus autem nondum visos, etsi visu, & non visu tantum, sed & lectu dignissimos, ut qui habent non pauca, nec nota, nec passim obvia, & quæ alibi quæras frustra, non aspernaberis, ni fallor. Non augebo rem verbis. Dicam tantum, quod res est, & paucis quidem, quinam sint: Floruerunt in Frisia jam ante annos quingentos viri apud suos præcipui & illustres, gloria doctrinarum, studiisque humanitatis & pietate clarissimi Emo & Menco, Abbates in Werum. Werum, seu Wittowerum, cœnobium olim non è minimis, quod inter Groningam & Dammonam in Omlandia, ut scribit Ubbo Emmius 12. *hist.* Cœnobium dico cum Emmio, nam & vulgo sic dicitur, sed ut clarius rem elo-

eloquar, non tam claustrum, seu coenobium, quam locus potius, in quo claustrum, aut duo claustra, ut ita dicam, alterum viris destinatum, quod *Floridus Hortus*, alterum vero foeminis, quod *Campus Rosarum*, ut in agro Trajectensi vicina itidem duo, virorum alterum *Oostbroeck*, alterum *Vrouwen clooster* monialium, ne si viri foeminaeque eodem tecto conclusi, ut alibi nonnunquam contigit, auderent nefas infandum. Nequis autem de eo dubitet, locuples adest testis, Menco nimirum ipse ad Ann. 1242. *Paulus*, inquit, *secundus Abbas Floridi Orti anno ab obitu domini Emonis & suae successionis* VI. *acutissima febre correptus de claustro sororum ad Abbatiam est deductus.* Et idem iterum de Emone ad Ann. 1237. *Coram positis fratribus & sororibus in novo claustro, cui ipse tanquam rigator nomen Campus rosarum imposuit, de laboribus & aerumnis ereptus dormivit cum patribus suis.* & mox: *Corpus itaque ejus sacerdotalibus indumentis, ut decuit, &c. involutum & in ecclesiam processionaliter delatum,* (sic enim legendum *p.* 190.) *sororibus extra portas cum cantu exequiali*

prosequentibus, fratribus qui aderant comitantibus, in navi est collocatum, & ad Abbatiam deductum. Werum autem, quod non claustrum, sed quod locus, in quo claustrum, idem indicat ad dict. Ann. *p.* 169. *Cæteros autem labores, quos pro ecclesia sustinuit, longum est describere, & maxime labores & sollicitudines, quas habuit pro ecclesia in Werum, quando ibidem claustrum fundavit &c.* Emo primum sacerdos fuit, seu plebanus in Húsdinge, qui vicus apud Omlandos est, ut patet *p.* 6. & *seqq.* & *p.* 11. Fundato autem claustro, ejus primum Præpositus, & ex Præposito tandem Abbas, ut diserte etiam ait ipse *p.* 119. *Eodem die Emo Præpositus Floridi Horti per manus impositionem præfati venerabilis Antistitis ex miseratione divina astantibus fratribus suis nomen & officium Abbatis suscepit.* Atque ita & Ubbo Emmius ad Ann. 1225. *Anno*, inquit, 1225. *venit Theodoricus episcopus Monasteriensis, & antistitem Werumanum Emonem &c. ex Præposito Abbatem declarat ad* IX. *Kal. Mart. cæteraque controversa cum eo componit.* Nec aliud nomen quam Emo, Germanis, Frisiis, aliisque, usitato olim

more, quibus unicum tantum nomen. Ea iis modestia. Novum quiddam & insolens, sicui forsan duplex. Unde & mentio facta, si contigisset. Gesta Treverorum apud Leibnitium *cap.* 68. *Presbyterorum unus Fredericus, alter duobus nominibus vocabatur Dominicus Guilhelmus*. Quæ verba etiam extant apud d'Achery in historia Treverensi *to.* 12. *Spicil. p.* 243. Mox apud Leibnitium: *Inquisitus est & alter ille, videlicet, qui ob hujus nequitiæ infamiam obumbrandam duobus vocabatur nominibus &c.* Exempla habes affatim & apud Freherum in antiquis monumentis ad *origin. Palatin.* & in eo, quod nuper prodiit, Chronico Huxoriensi *p.* 26. & *seqq.* Idem legitur de Longobardis (nam & ipsi Germani) etiam postquam jam diu in Italia fixissent sedes, ut ostendit subscriptio, quæ fœderi est subjuncta, quod Radelchisus Princeps Beneventi cum Siconulfo Salerni Principe percussit Ann. DCCCLI. Habet id integrum Camillus Peregrinius in *histor. Longobard.* ubi hi sunt, qui subscribunt. *Majelpoto. Rofrit. Bernardus. Toto. Joannes. Tassilo. Guala. Dauferi. Majenulfus. Poto. Petrus. Caide. Lai-*

tu. Gualati. Ermengardus. Adelchisi. Tassilo. Rodelsci. Joannes: Archisi. Adelchisi. Aduim. Epo. Adelpertus. Guaiferi Comes. Radoalt. Radelgari. Radelfrit. Azzo. Adelricus. Adelverto &c. Et quot quæso ex Comitibus, qui præfuerunt Hollandiæ, quot ex regibus Franciæ ante Hugonem Capetum, quibus duplex fuit nomen? nisi forsan quod desumptum, aut quod ab aliis vulgo additum, aut a corporis aut ab animi vel virtute vel vitio. Recentioris est seculi, qui ex nominibus increvit fastus. Emonis vitam latissime scripsit MENCO Abbas tertius, ubi desiit Emo orsus, & rerum seriem persecutus usque ad Ann. 1273. Quo & obiit, ut puto. Nam & meminit mox ad eum annum, modo numeri non corrupti, & sic se habeant, ut expressi, Oudgeri Abbatis, qui Menconi successit, ejusdem continuator, cujus nomen incertum. Corrupti autem nec ne, vix est ut possim dicere. Nam & hæsi jam cum exscripsi, utrum esset legendum CIↃ. CC. LXXIII. an CIↃ. CC. LXVIII. obscuris numeris contortisque. Alioquin & id patet, quod ordo temporum vix servatus ab eo, qui continuavit. Nec ratio est in promtu, nisi

nisi dicas; quod plures, qui hic aliquid addiderunt. Si unus, cœptum tantum opus, aut affectum haud dubie, conjectis in chartam subinde ab eo, qui cœpit, his aut illis pro re nata, & prout quicquam succurrit, memoriæ tantum causa. Quicunque autem tandem sit, domestica tantum narrat. Ad externa non accedit, ut *Emo* & *Menco*, qui & exactam habent temporis rationem, & inter cetera etiam toti in enarrandis Christianorum expeditionibus in terram sanctam, & rebus contra Saracenos in Syria olim gestis. Unde & Emo inseruit Frisii cujusdam literas, quibus solide enarratur, cujus hactenus nemo meminit, navigatio, seu expeditio, & iter Comitis Hollandiæ, cujus nomen non adjectum, sed ratio temporis si ineatur, Florentii IV. haud dubie, quod is magno cum apparatu fecit Ann. CIↃ. CC. XVII. Præfectus classis in Syriam. Iter maxime est memorabile. E Belgio Angliam prætervecti Ulixbonam cum venissent, episcopus civitatis adversus Mauros & Saracenos, quotquot partes Lusitaniæ adhuc armis occupabant, amplis admodum promissis, spe & terrenorum & cœlestium præ-

 mio-

miorum, & prædæ ingentis, incitavit. Sed cum multis, præsertim Frisiis, religio esset exercitum adversus Saracenos, qui in Syria, contractum in Hispania conterere, dissensio Duces disjunxit, & universam mox classem in duas partes distraxit. Pars in qua & scriptor expugnatis aliquot in Lusitania Maurorum castris urbibusque, cum jam annus vertisset se, nec ulla amplius oportunitas navigandi in Syriam, Massiliam se primo, & ea mox relicta in Italiam se contulit, & Corneti hyemavit. Ver cum rediisset, assumptis secum Italis, quotquot cruce signati, & gratiis iis actis, a quibus totam hyemem tam humaniter procurati, rursum naves ingressi post magnas difficultates tandem Acon pervenerunt, quæ & olim Ptolemais, validissimum Christianorum propugnaculum in Syria, & quod nisi numerosissimo Saracenorum exercitu; centum hominum millibus per aliquot septimanas, ut Anonymus habet Auctor, quem ineditum adhuc servo, per vices summa vi, & quotidie id oppugnantibus, expugnari non potuit. Comes autem Hollandiæ quod Dux classis, ut dixi, diserte id habet Auctor *p.37.omni-*

bus

bus quoque ad salutem animarum & pacem pertinentibus rite dispositis, Comes de Watha Pradux totius classis est electus, posteriore custodia Comiti Hollandiæ deputata, quem ducem & dominum jam totus sibi delegerat exercitus &c. Narratio est prorsus nova, nec alibi unquam lecta. Obiit autem Emo Ann. CIↃ. CC. XXXVII. historiam suam orsus ab Ann. CIↃ. CC. III. Usus magno cum fructu ejusmodi monumentis, & speciatim his Chronicis, cum historiam olim conderet, doctissimus Ubbo Emmius, ut non semel fatetur ipse. De Emone ad Ann. 1227. *lib.* 9. *hist. Emo*, inquit, *primus cœnobii Werumani antistes, cui plurimum tribuo, homo illorum temporum æqualis &c.* De Mencone ad Ann. 1262. *lib.* 11. *Mencone antistite tertio cœnobium regente, cui multa in Annalibus annotata debemus.* Habui, quibus usus sum, duos Codices, chartaceum, & membranaceum. Chartacei usum concessit Ordinum Frisiæ Historiographus, vir admodum Reverendus, Clarissimus Theologiæ in illustri Academia Franequerana Professor, JOANNES van der WAEYEN. Membranaceus Groninganus & vetustissimus fuit, sed fugientibus passim literis, siglis, &

cha-

characteribus tam continenter refertus, ut cum esset propemodum ad singula subsistendum, de libro abjiciendo, ut qui lectu esset tam difficilis, consilium non semel ceperim. Sed cum rursum animadverterem momentum rei, & historiæ alibi vix occurrentis, non obscuris etiam indiciis cognoscerem lectum Ubboni Emmio, ut qui ultimam paginam, omnium pessime se habentem, ad oram libri descripserat, & descripserat sua manu, resumpsi animum aliquoties, & quamvis magno cum labore, oculis etiam non semel fessis, descripsi universum. Utendum dederat vir Amplissimus, & cui uni hoc nomine multum debent bonæ literæ, multum debet Respublica, multum Groninga, multum ego, & omnes, quibus placet eruditio, quibus virtus in pretio, vir & mea prædicatione & omni laude major MENSO ALTING, Consul Groninganus. Hic autem etsi altera, & plus quam altera parte auctior, præter Soliloquia, & iter illud in Palæstinam, quæ solus hic continebat, Menconis tamen Continuatio in Frisico tantum fuit. Ex utroque autem ad marginem variantes addidi lectiones, quotquot se obtulerunt.

Multa

Multa habet non contemnenda, qui Anonymum ſequitur, JOANNES de CASTRO, nec ex iis, quæ vidit, dum ſuperiòri ævo Ann. 1540. iter facit per mare rubrum, dum Sinum Arabicum navigans attenta mente contemplatur univerſum, quicquam omittit ſciens, inſulas, portus, ripas, & quicquid toto illo tractu ad oram Abaſſynam, ad Æthiopiam, notatu dignum, Nili fontes & incrementa, & quæ proprie eorum cauſa, mores item Æthiopum, eorum diſſidia, & propter diſſidia eorum clades a Zeylanis, vicina ipſis gente, auxiliantibus Turcis, acceptas iterum iterumque, & acceptas per id tempus, quo non procul ab eo loco, in quo Rex tum Abyſſinus, claſſis appulit Luſitana, in qua & Auctor, cujus ſcriptum hoc, & ſatis appulit opportune, miſſis Regi ſubſidio, cum identidem id urgeret, Luſitanis quingentis Duci ſtrenuo commiſſis. Accedunt excerpta ex aliorum itinerariis, ex SULEIMANNI etiam Baſſæ Ann. 1578. Adjeci inſuper, ut & alias jam feci, vetera aliquot teſtamenta notis, ubi opus, a me aucta & illuſtrata. Adjeci velut bellaria avi mei PONTANI & PET. SCRIVERII virorum Clariſſimo-

ſimorum epiſtolas aliquot eruditas, ex quibus credidi lectorem; quod in rem ſuam verteret, hauſturum aliquid non inutile.

Tibi autem, Nobiliſſime & Ampliſſime vir, pro tuo in me inſigni, quem tot didici experimentis, affectu & voluntate, tranſcribo id univerſum. Eodem animo, quæſo, accipe, quo ego id ipſum offero, prolixo libentique. Majus tuum eſt in me meritum. Fateor id non invitus. Verum aliud non ſuccurrit jam, quo gratum poſſim teſtari animum. Dabit forſan Deus & otium & tempus, quo quid dignius, quod a te, vir Ampliſſime admittatur, qui, quemadmodum jam dixi, & literis es innutritus, & inſignis earum cultor omnes amas, qui eas amant, quique iis ſe exercent, eorum æquus exiſtimator omnes habes in pretio. Deus Opt. Max. benedictionibus & te & univerſam tuam familiam affatim repleat, proſequatur, honorumque & vitæ ſaturum ſerum tandem in cœlum evehat. Vale Nobiliſſime & Ampliſſime Vir. Felicem diu te Deus ſervet. Vovent id boni omnes. Vovet

Nobilit. & Amplit. tuæ
Devotiſſimus
ANTON. MATTHÆUS.

Dab. e Muſæo Lugd. in Batav. Kal. Novembr. CIϽ. IϽC. XCIX.

A N-

ANTON. MORNACIUS

ad l. un. ff. de offic. Quaest.

Citari solet hic textus, ut dicamus assumi posse ex historiis, Annalibus, & Chronicis idoneam ad lites terminandas probationem, quod intellige in factis antiquis *cap.* 13. *cum causam junct. Gloss. de probat.* & dummodo auctoris, qui profertur, recepta sit fides, ut docet non modo Baldus *h.* sed & ipse Aristot. *lib.* 1. *Rhet. cap.* 15. Denique cum in publicis causarum actionibus utendum sit aliquando ejusmodi testibus, vidi probatum semper hunc morem Senatui. Flodoardi enim historia Rhemensis accepta est in causa, quae se obtulit in Veromanduorum catalogo Ann. 1599. Possuntque plures repetere memoria, quanta historicorum invecta mole Lud. Buissonius, qui nihil unquam inepte in palaestra forensi molitus est, cancellos fori impleverit in causa illa celebri, quae ab eo & Clariss. Dureto, imperiosae facundiae patrono, per duas sessiones acta est inter Duces Luxemburgium & Espernonium, uter alterum anteiret in jure Pariatus Franciae. Hoc iterum vidimus in causa, quae triduum exemit inter Illustriss. Principem Condaeum & Ducem Guisium in quaestione custodiae Normanniae & juris viduitatis, perorantibus Ant. Arnaldo & Pet. Martellerio Advocatis fortissimis. In ambabus enim illis actionibus permulti hinc inde auctores historici laudati sunt librique allati, & lecti. Scio magnis viris excidisse, ut publice dicerent nihil haec in causis facere ad decisionem, sed ad ornatum duntaxat, quos tamen de sua illa sententia decessuros fuisse opinor &c.

JOANN.

JOANN. FABER

ad §. item pretium Inst. de empt. vend.

Et hæc faciunt contra multos simplices legistas, qui nil sciunt de libris Poëtarum & Philosophorum, nec de moralibus, quod est pejus & damnabilius pro salute.

HERM. CONRINGIUS

in liter. ad Henr. Meibom. rer. Germ. tom. præfix.

Patriæ antiquitatis ignorantia, ejus certe cognoscendæ negligentia, arguit profecto puerilis animi angustias, saltem in iis, qui doctrinæ laudem æmulantur. Quis sane ingenio ad masculam vim erecto non desideret, præter ea, quæ rerum nostrarum quasi oculis exposita sunt, vetusta etiam quæque majorum scire, sive prospera, sive adversa fuerunt? delectat utique permultum etiam horum cognitio, atque adeo vel sola illa, quæ hinc capitur, suavis voluptas, idonea est, quemvis ad hanc operam allicere. Agere vero hoc ipsum & pietas quædam jubet &c.

EMO-

EMONIS † CHRONICON

ABBATIS primi in WERUM apud OMLANDOS,

Ab Ann. CIↃ. CC. IV. *usque ad Ann.* CIↃ. CC. XXXVII.

FUit vir quidam moribus integerrimis, pie vivere volentium dignus recordatione. Vir iste secundum carnis considerationem nobilitate, & alia quoque dote corporis admodum beatus extitit, statura quidem brevis, facie formosus, corpore validus, velocitate & valetudine viguit. In rebus domesticis fuit providus, in moribus circumspectus & cautus. Ab adolescentia sua puritatem innocentiæ & deinceps diligebat, subjectus parentibus, à quibus quasi unicus plurimum amabatur, quorum providentia postquam geminæ ejus sorores nupsissent, actitatum est, ut cujusdam nobilis filia ei desponsaretur, quæ postmodum est eidem copulata. Defuncto itaque patre, matre superstite, & . . . . commorante adhæsit uxori, quam, sicut nuptiæ postulant, maritali diligebat affectu. Ipsa tamen fortassis occulto Dei judicio infecunda permansit.

† Congruum, puto, præfixi titulum. Codex Frisicus habebat hunc: *Annales cœnobii Wittewerumani ordinis Præmonstratensis in Frisia inter Amasum & Laubacum.* Groninganus hujusmodi: *Incipiunt Cronica, & primo de fundatione & fundatore novi claustri, quod dicitur Floridus Hortus.*

manſit. Cumque aliquot annis onus matrimonii ſtrenue perferret, tactus intrinſecus moleſtia, quia prole, quæ præmium ſolet expectari nuptiarum, caruit, accenſus eſt igne divini, ut creditur, caloris, & cœpit meditari remotioris vitæ converſationem, & certiorem fratrum & filiorum fœcunditatem. Aggreſſus igitur nuptam ſuam verbis dulcibus hujuſcemodi inſpirationis, uti ipſa † aſſenſum præberet; ſed minime conſenſit, & reſtitit ei more carnalium, una quidem caro facta, ſed non eadem inſpiratio erat in ea. Quid ergo faceret ille tantum accenſus? Non acquievit carni & ſanguini. Cœpit vigilare, genua flectere, crebras orationes fundere, ſed occulte in medio domus ſuæ. Fugiebat thorum nuptæ, ut vel hoc modo ad commutationem ipſam provocaret. Cumque fatigatus eſſet in duro domus ſuæ pavimento, breves & dulces carpebat ſomnos, & mane ſervus vel ancilla impingebant in illum ignari. Adfuit ſacrum quadrageſimæ tempus, quo ſe præparat ad militiam univerſitas fidelium, & ipſe aliquid

† Solvitur matrimonium ingreſſo conjuge in monaſterium. Neceſſe eſt autem ut id fiat utriuſque conſenſu *cap. 4. cap. uxoratus cap. ſignificavit extr. de converſ. conjug.* Qui poſtquam interceſſit, contracta dicitur fraternitas. Fit frater tum qui maritus, ſoror autem quæ olim uxor. Apud Reginon. 2. *Chronic.* Nicolaus Papa I. *Quos Deus conjunxit, homo non ſeparat; Deus tamen & non homo ſeparat, quando divini amoris intuitu, ex conſenſu utriuſque conjugis matrimonia diſſolvuntur.* Idatii Chronicon. *Paulinus nobiliſſimus & eloquentiſſimus &c. cui Theraſia de conjuge facta ſoror.* Nomocanon apud Coteler. 1. *monum. eccleſ. Græc. c. 492. ut quæ continentiam ſervare voluerit, faciat id cum mariti conſenſu*, & c. 512. Εἴ τις μετὰ τῆς γυναικὸς ἀδελφοσύνην ποιήσας. *Siquis cum muliere fraternitatem contraxerit &c.* Vide Roſweyd. *Onomaſtic. ad Vit. Patr. verb. Continentia.*

aliquid cæteris altius meditabatur, quatenus licitis ex consilio spiritus, quo affectus erat, quippiam supererogaret. Postulavit igitur partem panni linei & crudi, & fecit membris aptari, & strictissime assui, & sic quasi lorica indutus vestes superinduit communes, & contra carnem & sanguinem vigiliis & orationibus, jejunio panis & aquæ, bis tantum in hebdomada refectionem capiens, fortiter dimicavit. Sed & hanc consuetudinem aliquot sequentes quadragesimas observare consuevit exceptis aliis observantiis feriarum, quas sibi jugiter imponebat juxta Apostolum dicentem: *Castigo corpus meum & in servitutem redigo.*

Cœpit igitur dicere sororibus suis & nuptæ, quod facturus esset claustrum de patrimonio suo, & multorum filiorum & filiarum heres futurus, quod subsannare consueverunt illæ, quia sperabant & in bona succedere, illaque non quod spirituale sed quod carnale cogitabat. In illa autem tempestate transmissa est à summo Pontifice crucis prædicatio, ut jam secundo incitarentur fideles ad succursum terræ sanctæ. At ille sicut cervus fontem sitiens gratias egit altissimo in corde suo, qui talem sibi devotam ostendit occasionem, & id ipsum nuptæ suæ innotuit, quod jam dudum voluit ire post Christum, & tunc instabat hora abnegandi sese & tollendi crucem. Porro illa videns insuperabile propositum habito consilio, recollectisque bonis suis & donatione ante nuptias, cum dolore se ab illo dissociavit, & in domum patris regressa deinceps sub custodia matris & fratrum suorum more turturis vitam castam ducebat, & fine bono quievit.

Denique zelo ſanctæ converſationis & promotionis ejuſdem in loco avito totus ardebat & tranſtulit ſe ad Claricampenſes, ut locus & religio promotionem caperet & incrementum. Sed illi aliud meditantes, quatenus venditis prædiis ad eos rediret, amarius inſidiis ſororum ipſius & ab earum propinquis arctabantur, & idcirco ab eo receſſerunt. Monachi quoque in vicinia poſiti metuentes à Ciſtercienſibus opprimi propter locorum vicinitatem ipſum alliciebant. Et vocatis clam ſororibus ſemel & iterum convenerunt cum eis, ut tandem datis ducentis marcis ingrederetur ad eos, illi vero reſiduis bonis libere potirentur. Sed non ſedit divinæ diſpenſationi tale cupiditatis commentum carnale. Et ideo ille ſedit ſolitarius, quia levarat ſe ſuper ſe, donec ſua ſponte ſe & ſua obtulit domino *Reyndoni* Abbati, qui tunc extitit Abbas præfatorum in vicinia monachorum ea conditione, ut aſſerere ſolebat, ut in loco ſuo tranſponeret conventum, & ipſe cum illis ibidem faceret reſidentiam perpetuam. Cui gratanter concurrentes omnes * promiſerunt, & de communi conſenſu oratorium conſtruxerunt. Quo conſtructo adfuit piæ recordationis Dominus *Otto* † Monaſterienſis epiſcopus, & inſtantia Abbatis

* id ipſum. *Cod. Gron.*

† Ei in ſpiritualibus parebant etiam Omlandi, ut diſerte ajunt ipſi apud Reydanum *lib.* 11. *hiſt. ad Ann.* 1594. Tranſactio Ann. 1530. *Soo twiſt en ſchelinge der Geeſtlicken juriſdictien halven tuſſchen den Officiael onſes Gen. Heeren van Munſter, ende den Onderſaten der Stadt ende Ommelanden van Groningen een tyt herwaerts geweeſt ſint &c.* Et mox: *In den eerſten ſo ſel myn Genadige Heere van Munſter van den confirmatien ende benedictien der Abten hebben enen redelyken ende tydelyken penninck.* Vid. *infr.* p. 7. 10. & 14.

batis Conventus venit ad locum, & præparavit se ad dedicandum oratorium in loco constructum. Cui astantes & resistentes sorores Emonis jam dicti fundatoris dedicationi reclamaverunt. At ille nihilominus dedicavit, dicens qui in causa triumpharet, oratorium ut cum aliis rebus possideret. Dedicatum est Oratorium primum anno domini M.CC.IV.

Circa idem tempus cœpit cœnobium sancti Joannis Evangelistæ in Merna & cœnobium sororum in parochia Skeldensi à quodam *Henrico* Canonico Coppenburgensi Præposito in Merna. Verum claustrum in gratiam S. Mariæ convaluit cooperante matronâ conversa, longæva, amita fratris Herdrici postmodum Præpositi ibidem.† Surrexit etiam cœnobium in porta S. Mariæ per quendam bonæ memoriæ, qui tunc præfuit familiæ in Benethe, olim Abbatem in Doccum. Igitur post hæc omnia præfatus Abbas se illuc transtulit, sed subito post unius noctis moram rediit nunquam illuc rediturus. Ille igitur propter promissam conditionem liber esse voluit, & prædium suum promovere, sed de consilio transposita est illic familia XII. sororum cum Priore. Qui cum lautius se procurare voluisset, orta est animorum scissura inter Fundatorem & Priorem, & recessit Prior. Proinde iterato institutus est alius Prior cum paucioribus, qui cum non attenderet nec acquiesceret animo fundatoris, sed licite ad velle suum rebus uteretur, offensus est fundator, & jam tertio separatus solus remansit. Duo quidem notabilia simplicibus in eo apparuerunt, qui ultra modum literaturam amplectabatur, sed vena ingenii, ut apparuit, arida fuit, & non est subsecuta fœcunditas.

† Frisc. Qui rexit.

rum animæ refriguit suspiratio, sed adhuc morabatur, quasi in Ihericho, sicut ille qui statura pusillus erat, qui vix potest subsistere, fragilitate carnis infirmus, aut compede consuetudinis ligatus, cui displicent mala, nec resistit, quia caro concupiscit adversus spiritum. Peccat tamen magis sub Deo, quam contra Deum, semper de veritate cogitans, & de misericordia confidens. Meditatur de venia, quia terretur à culpa, ratione repugnans, sed sensualitate succumbens, Intus voce dicitur, *Concupivit anima mea justitias tuas*, quia nondum perficere desiderat, Quemadmodum quidam dolent, quod dolere non possunt, sed dolent, ut doleant, & dolor inefficax inferat dolorem efficacem, Postpositis itaque secularibus litteris mel & lac Evangelicæ lectionis esuriit, & potum de Psalmorum nectare quæsivit, Vacabat officio sibi injuncto cum officio scribendi & legendi, redarguens se ferula pii desiderii, quo detrimenta ante actæ ætatis redimebat, quia spiritus adjuvat infirmitatem nostram. Mater enim sua carnalis onus rerum familiarium administrabat, fœmina provida, & Deum timens, sollicite satagens, & orans, ut fide & opere proficeret coram Deo & hominibus, quia scriptum est; *Cani sunt sensus hominis, & ætas senectutis via immaculata.*

Quodam igitur tempore dum solennia dedicationis ex more peraguntur, aderat quidam sibi valde familiaris, qui specialis fuerat cultor decoris Dei in construendis ecclesiis & ornandis, & in hoc studio ab adolescentia & deinceps flagrabat. Qui etiam post horam prandii in sobrietate consumptam, cum simul per viam cum hospite deambularet, cœperunt

sese

sese mutuo invitare ad melioris vitæ conversationem, & vilescebat mundus utrique cum delectationibus suis. Ille quidem, uti postmodum deprehensum est, calore novi operis, iste simplicitate novæ vitæ trahebatur. O altitudo sapientiæ & scientiæ Dei, qui regna transfert & constituit. Placuit igitur illis, ut locum illum visitaturi convenirent. Et accesserunt & invenerunt illum solum, qui se & locum quasi elapsus de manibus multorum solitarium conservabat. Et gavisus est in conventu eorum, & accensæ sunt corda eorum, ita ut concordarent ad invicem super altari ad locum illum promovendum rebus & religione.

Interea præfatus sacerdos trifariam religionem corde tenus [1] ponderavit, & unam illarum propter vicinitatem decrevit vitare, alteram quoque, licet eam diligeret, non elegit. Præmonstratensem ergo ordinem acceptavit fiducia [2] incorporandi animo concepta. Egit ergo medio tempore mediante viro illustri piæ opinionis *Popekone* in [3] *Tjamersverna* plebano, ut omnis scintilla discordiæ orta aliquando inter monachos vicinos & fundatorem loci extingueretur, constitutis ab episcopo Monasteriensi delegatis, qui anno gratiæ M. CC. octavo citatis partibus, cum Abbas *Reyndo* nollet comparere, compositionem super rebus, sumptu & expensis in loco novello, vallatam attestatione virorum proborum confirmarunt VI. Kalendas Martii. Testes compositionis prius celebratæ fuerunt *Olbrandus* de *Incawerth*, *Evo* de *Ramesweerve*, *Eggardus* de *Nothensum*.

† Unde ubi tempus visum fuit opportunum memorato sacerdoti, cœpit parochianis suis propositum

1 ponderabat.

2 incorporationis.

3 Thjamersvoerde.

† Inde.

propalare, & dispositis rebus suis valedixit omnibus † profectus cum amico memorato & cum fundatore loci jam semel dicti. Pervenerunt igitur ad Hortum B. virginis trans Lavicam, & exposita intentione eorum coram Venerabili Abbate loci Domino *Ricardo* dictus Abbas revoluto libro institutionum voto ipsorum Deo fortassis disponente satisfacere minime consensit. Quamobrem turbati sunt & tertius rediit ad propria. Sacerdos ergo memoratus & loci novelli Fundator habenas propositi minime laxarunt, & se ad invicem considerabant, quoniam ille adhuc cucullam gestabat, quam conditionaliter & electus, ut dixit, accepit in ordine, quem professus erat ante tempus regularis institutionis, & ideo ne dispar habitus concordem utriusque voluntatem impediret, sua sponte nigra veste deposita candidam † cappam sibi aptavit & induit, & profecti sunt per Groningam in ebdomada pœnosa post Dominicam Palmarum & in Sabbato sancto Monasterium venerunt. Ibi remorati per diem resurrectionis die sequenti acceptis literis bonæ memoriæ *Ludgeri* Canonici, quoniam in civitate tunc non erat episcopus, ex ejus consilio accesserunt ad Abbatem Varlarensem, qui vocatis senioribus & astantibus in Capitulo vestem dedit benedictam, & remittens ad titulum novi claustri curam loci fideliter commendavit, asserens se non posse more Paternitatis tam remotum locum visitare. Sicque reversi sunt anno gratiæ M.CC.IX. Conversionis eorum primo.

* *Omnipotentis Dei gratia Monasteriensis ecclesiæ Episcopus tam præsentibus quam futuris hoc scriptum inspecturis salutem in vero salutari. Accessit ad nos Magi-*

† & profectus est.

† Qua utuntur Præmonstratenses, ad quorum exemplum vitam jam componebat ipsorum ordini inserendus, ut Menco infra in ejus vita. *Cappam*, id est, togam.

* Deest in *Groning.* usque ad *Post reditum.*

Magister Emo *quondam in* Husdinge *plebanus*, *&* *sua nobis insinuatione monstravit*, *quod laicus quidam* Emo *de* Romerswert *religiose vivere cupiens in possessione sua Capellulam fundavit*, *ac habitum religionis à B. Benedicti in* Fildwerth *Abbate recepit nulla facta professione*, *& postea reversus in possessione sua libere est versatus. Postmodum vero idem Magister* Emo *in eodem loco conversus secundum regulam B. Augustini & Ordinem* † *Præmonstratensem ibidem vivere & Deo servire cœpit*, *cui & fundator illius loci Emo tanquam majori cessit*, *& in eadem regula quasi majori & liberiori similiter versari consensit. Nos autem factum utrorumque commendantes eidem Magistro* Emoni *in eodem loco secundum ordinem prædictum Deo serviendi*, *fratres insuper & sorores colligendi præsente fundatore consentiente plenam concessimus auctoritatem. Et ne res gesta posteris in dubium venire queat*, *scripto*

† Fundavit hunc Norbertus, quem alii ajunt Coloniensem, alii Lotharingum, Clivensem rursum alii, Xantho natum in Menapiis, nobili genere, ut nonnulli, ut nonnulli ignobili. Martin. Polonus ad Ann. 1119. *Ann.* 1119. *cœpit Præmonstratensis ordo in Laudiensi diœcesi*, *sub patre Norberto*, *qui fuit Coloniensis*, *sicut & Bruno*, *qui ordinem Carthusiensium incepit. Unde versus:*

Anno milleno centeno bis quoque deno
Sub patre Norberto Præmonstrati viget ordo.

Robert. de Monte *append. ad Sigebert. Hoc tempore Norbertus loci & ordinis hujus fundator*, *de partibus Lotharingiæ oriundus*, *genere*, *divitiis*, *atque facundia ipsis summis Principibus familiaris atque notissimus*, *divino fervore succensus*; *postposita seculi pompa*, *repente ad votum suum Diaconus & Presbyter simul ordinatus*, *paupertatis Christi tunica induitur*, *& verbo prædicationis ferventissime instans*, *bajulansque sibi crucem nudus nudum Christum sequitur.* Add. Hospinian. *de orig. Monachat. lib.* 4. *cap.* 12. Chr. Fr. Paulin. *Chron. Otbergens.* §. 42.

scripto & sigillo nostro confirmavimus. Acta sunt hæc anno Dominicæ incarnationis M. CC. IX. *pridie Kalendas Aprilis feria Paschalis ebdomadæ, indictione* XII. *epacta* XII. *Concurrente* III.

Post reditum vero eorum fundator loci memoratus cœpit ventilari spiritu contradictionis versus in arcum pravum, sive ut loci regimen, cui ipse adhuc idoneus non erat, Rector sibi in futurum servaret, sive quia simulabatur à quodam falso fratre, Waldrico sacerdote, qui subintraverat valde astute, qui utique conabatur per eum in loco dominari, sed postmodum exigente malitia sua non sine adminiculo proborum virorum more Basilii eliminatus est. Alter vero convocatis pluribus, qui loci & religionis ibidem incrementum optabant, monitis & minis eo usque perductus est, quod tandem volens fixis in terram genibus sub attestatione stolæ obedientiam promitteret. Nam propter inconstantiam suam Sacerdos memoratus eundem & locum deserere meditabatur.

Ecce persecutio duplex & utraque domestica, quam consequenter lenire dignatus est Altissimus. Irascitur enim & miseretur, conturbat terram, & sanat contritiones ejus. Sane accesserunt ad eum duo adolescentes Deo inspirante, qui seminarium dici possent messis in Christo postea colligendæ. In ipso initio caloris cordis fluctuabat anima sua pro desiderio futuræ, quam desiderabat, societatis. Trahebatur nempe amore contubernii clericorum ex occulto ut creditur instinctu spiritus. Nam quid oremus sicut oportet nescimus, sed ipse Spiritus pro nobis orat gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scru-

scrutatur corda scit quid desiderat spiritus. Ipse desiderio piæ conversationis vigilias & jejunia attemptabat, & orationi vacabat. Lectioni quoque & meditationi psalmorum præcipue intentus erat, & inquirebat in eis non verba tantum scientiæ, sed compunctionis. Nocte quadam cum devotioni hujuscemodi propositi vacaret ferventer, & sopori se dedisset, audivit sibi dici per nocturnam revelationem, *Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem terminos terræ*, & evigilans exhilaratus est, & eventum hujus oraculi spe lætus expectabat. Die itaque sequenti juvenis quidam acer, moribus & actibus, ut fama fuit, dissolutus, cum quadam nepte sua, ut seculo renunciaret, accessit. Qui in conventu, ut erat flagrans spiritu quodam vehementis indignationis, votum fecit, & obedientiam, & stabilitatem spopondit, sed quia spiritu pietatis accensus non erat, perseverare non potuit. Qui autem perseveraverit usque in finem, salvus erit. Verum ante discessum suum laboribus & opibus suis conventu jam congregato fideliter providebat, & ideo ante obitum suum corde ut speratur contrito, ut saltem defunctus reduci mereretur, postulavit, & meruit. Anima ejus requiescat in pace. Puella vero de ipsius detrimento dolebat, & dolore erudita moribus & bona conversatione proficiebat. Reliquam partem oraculi credebat partim impletam, & partim orabat semper impleri, † utpote sicut Ysachar inter terminos portionem cupiebat, ita ipse in rememoratione finis vitæ suæ & mundi hujus ad æternæ patriæ pertingeret hereditatem, ille autem qui fecit omnes terminos terræ, qui † ut

inquam

inquam per dona sancti spiritus concessit omnibus suis de terrenis triumphare, ipse eodem spiritu doceret terrena despicere, & amare cœlestia. Porro impletum esse quodammodo opinabile est in dispositione domorum, quæ constitutæ sunt ad subsidium conventus Deo disponente in terminis terræ per plagas cœli. Quarum prima versus Austrum quanto est beatior cultu divino & contubernio fratrum tanto majori labore & sudoris diei & æstus fundata est.

Anno Conversionis suæ tertio, anno vero gratiæ M.CC.XI. primo collata est ecclesia in Werum, novo claustro, † paucis adhuc ibi fratribus collectis, vigilia Joannis Baptistæ à majori & saniori parte Canonicorum, Pastore ejusdem ecclesiæ in religionem B. Benedicti cedente. Ernestus autem quidam præpotens importunitate paucorum, qui residui non consenserunt, partem sibi vindicavit, pro cujus instantia Otto Monasteriensis episcopus donationem jam dictam Canonicorum impedivit per sententiam latam contra Canonicos, à qua appellatum est per Præpositum novi claustri die sexta post sententiam IX. Kalend. Octobris in villa Reydensi. Quarto igitur Idus Novembris collectis expensis iter Romam arripuit adhærente sibi Henrico illo antiquo sodali, qui in initio religionis * defecit. Sed tunc posthabita omni cura rei familiaris propriæ comitem se individuum ultro exhibuit.

† paucis adhuc fratribus ibidem collectis.

* defecerat.

Transeuntes autem per *Covordiam* & villas reliquas Hrenum tandem apud Diezburch traducti sunt. Deinde per *Trajectum*, per *Tungriam*, per *Hesdinum*, per *Villarium*, per *Bonam spem*, per *Altum montem*, per *Claros fontes*, per *Cuniacum*, per *Renolium*,

nolium, per *Laudunum*, Præmonſtratum venerunt. Ubi ſumma caritate retenti per piæ recordationis Abbatem Gervaſium per dies aliquot requieverunt. Præpoſitus igitur negotium domino *Gervaſio* plane intimavit, qui corroborans ipſum literas ad Summum Pontificem pro ipſo ſub tali dedit tenore.

Reverendiſſimo patri, & piiſſimo domino Dei providentia ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ ſummo Pontifici humillimus ejus ſervus Gervaſius, fratrum Præmonſtratenſium miniſter humilis cum omni inſtantia devotam obedientiæ voluntatem: Lator præſentium Canonicus novi clauſtri, quod eſt ordinis noſtri, de Friſia oriundus, in qua rari inveniuntur Præmonſtratenſes, vel alterius ordinis Profeſſores, ad me nuper acceſſit, credens quod humilitatis meæ preces apud Sanctitatem veſtram pro eo debeant gratiam invenire. Licet igitur ſupplicare neqnaquam ſufficiam pro me ipſo, quod ſicut ſapientibus & inſipientibus ita divitibus ſitis & pauperibus debitores, veſtræ humiliter ſupplico pietati, quatenus ipſum in recitationibus ſuis, in quantum permittit honeſtas, veſtra dignanter exaudiat celſitudo. Allegant autem pro ipſo & perſonæ petentis ſimplicitas, & religionis in patria memorata raritas, quæ ſi in partibus diffuſius propagaretur, videretur opus eſſe caritatis & ſapere caritatem. Valeat in domino ſanctitas veſtra, quam dominus eccleſiæ ſuæ conſervet incolumem.

His acceptis literis & vale dicto viam incognitam eſt ingreſſus. Via autem hæc eſt, qua ivit perveniens Romam, habens civitates & caſtella ſignata vice quaſi commonitorii in perpetuum laboris ipſius; *Seſſua*, caſtellum *Theoderici*, *Sechana*, *Mer. ſur. ſeine.*

ne. Troes. sur. seine. Bar. sur. seine. Lugdunum super Rodanum. Demum *vallem Morianam* ingressus est usque *Thrinte*, qui est terminus vallis. Post vallem sequuntur civitates Longobardiæ, *Susa*, deinde post alias *Pompeja* super *Padum*, *Placentia* super *Padum*, deinde *Pons tremulus*, *Luke*, Castellum, quod dicitur *sanctus Quiricus*, *Radecoph. Viterbium*, *Sutrium*, Castellum *beati Petri*. Kalend. igitur Februar. XIV. die Mariæ & Marthæ Romam venit, præsidente *Innocentio* Papa, tertio anno Pontificatus ejus. Mansit autem per dies quinquaginta, in quibus devotionem domini Papæ in missarum celebratione, in verbi Dei prædicatione per † stationes consideravit, licet iisdem diebus pro causa plurimum laboraverit sub Auditore domini Papæ, subdiacono, domino *Andrea*, Notario maximo. Per dies illos quadragesimales divina officia in principalibus

† Stationes sunt coetus & conventus fidelium. Loca etiam destinata fundendis ad Deum precibus. Jo. Diacon. *de vita S. Gregor. lib. 3. cap. 18. Stationes per basilicas vel beatorum martyrum coemiteria secundum quod hactenus plebs Romana quasi eo vivente certatim discurrit, sollicite ordinavit &c.* Ziegler. *lib. 3. de episc. cap. 14. n. 8.* Processio etiam *Statio*, ad mitigandam Dei iram, ad impetrandam ejus gratiam, de ecclesia in ecclesiam solenni ritu instituta. Dixi ad Anonymum, quem edidi Ann. 1690. Et *Statio* hæc non inepte. Nam & statur dum convenitur, & statur rursum, dum proceditur, dum hostiam, quam circumferunt, perinde ac si fessam certis locis deponunt, & statur etiam in templo, ad quod processio instituta. Gabr. d'Emiliane *de monach. prastig. lib. 2. p. 136.* Et hinc *Statio* etiam infra, ubi aut judicandi aut visitandi causa consistit quis, p. 86. *Deinde feria sexta Bedum stationem habuit &c. Pertransiit autem Eivelgoniam in tribus stationibus &c.* Item; *reversus est Hunsegoniam, & habita ibidem statione declaravit IV. Judices cruce signatorum.*

libus ecclesiis, videlicet beati Johannis Baptistæ & sancti Salvatoris audire consuevit.
Quinto igitur Idus Martii Romam reliquit, & Papiam venit, ibique in vigilia Paschæ apud monachos *Vallis umbrosæ* † mansit extra muros. Deinde relicta Papia Bononiam profectus est: Literas enim suas *Romæ* mercatoribus Bononiam tendentibus commiserat, & pignus tradiderat pecunia ab eis accepta. Custodes † namque in præsidiis, quos posuerat * Otto jam excommunicatus à Domino Papa, spoliaverunt clericos literas de Curia deferentes. Cumque Bononiam venisset, VI. dies, videlicet Papia relicta, expectavit ibidem mercatores præfatos. Post multos ergo dies tandem quidam ex eis venerunt, & gavisus ut reddant quantocius literas postulavit. Illi deinde post longas inducias confessi se perdidisse literas apud quoddam præsidium. Plenus ergo anxietate propter labores & tædia correptus est febri per aliquot dies. Cumque labor habitus in Curia totus esset cassus, nisi etiam reverteretur, confisus Dei misericordia plus quam in viribus propriis, pecunia jam exhausta, placuit domum redire & querelas ad pedes B. Petri deponere *. Sed ille sodalis ejus magis animam illius quam propriam salvare cupiens sese ultro exhibuit, † sed ne cum eo rediret periculum febrium prohibuit, sicque solus Deo duce redux, & à Cancellario coram Papa introductus, & auditis literis adversitatis ipsius jussit Papa rescribi litteras & reddi, & cooperan-

† extra civitatem.
† autem.
* Otto IV. Imp.
† &

B

* Ex Codice Groning. In Frisic. *post illud ad pedes B. Petri deponere*; nihil aliud sequebatur, quam. *Et auditis literis adversitatis ipsius jussit Papa literas rescribi & reddi, & cooperante Domino licet fatigatus optato fine potitus est.*

perante Deo licet fatigatus optato fine potitus est. Multum interim pro salute sodalis sui sollicitus Bononiam reversus est, & eum salvum invenit. Ipse interim scribebat, & missarum solemniis vacabat, & orationibus apud Capellam beatæ Teclæ virginis, socius domini Egidii piæ memoriæ ejusdem Capellæ rectoris. Frequenter etiam, intravit & exivit inter monachos beati Stephani, ubi requiescunt pretiosi martyres Christiani Vitalis & Agricolaus. Postremo vale facto omnibus familiaribus iter arripuit cum comite suo, & per aliam viam reversus est, videlicet Mediolanum & Cumas, & sic Alpibus transmissis venit Basileam super Hrenum & Argentinam, ubi navi conducta, Spira, Wormatia, Maguntia, & quamplurimis castris relictis Coloniam venit. Post hæc * pedester itinere reversus est Deo disponente & cooperante circa octavas Apostolorum.

* pedestri.

Anno autem conversionis suæ IV. facta est amicabilis compositio cum filio Ernesti præstitis sibi expensis pro redimenda pace super collato jure a patronis majoris & sanioris partis, quod licet dictus filius Ernesti voluisset usurpare post iniquam sententiam interposita appellatione nunquam fratres perdiderunt, & ideo secundum Augustinum projecta pecunia pacem sibi comparavit.

Anno autem sequenti quantum pro ordine, personis, & rebus laboraverit, facilius mente quam litera potest ponderari. Pro ordine inquam, quia perpendit quod diversæ essent consuetudines in ecclesiis unius & ejusdem ordinis contra institutionem primævam, & ventilabatur eadem varietate nolens,

&

& cœpit mendicare libros & transscribere. Aderat pro hoc mutabilitatis medicina carus amicus, & hujuscemodi sollicitudinis medicus scolasticus, frater *Fretbericus*, qui junctus fuit ei corde in primo introitu in Ortum, cum ab aliis, ut supra dictum est, pateretur repulsam. Ipse ore & manu verbis & stilo instillabat auribus ejus, ut libros ordinis suis laboribus de ipso gremio matris ecclesiæ transferret, & novam plantam novo potu rigaret. Et exclusa varietate cœpit textum librorum musicorum conscribere, quem apud fontem facile posset corrigere, & notis quasi scaturigine prima aspergere. Quæ ipsemet opera simpliciratis mirari se sæpe asseruit hac ratione, quia quasi oblitus fuit virtutem Dei disponentis & operantis; & ponderabat imperfectionem sui supra se aliquid præsumentis. Igitur profectus est assumpto secum fratre *Thitardo* in multa simplicitate, & invenerunt gratiam coram optimæ recordationis domino *Gervasio* Abbate, & in tempore competenti votis suis satisfecerunt & redierunt. Denique reportavit literas confirmatorias laboris sui in monasterium, quod de novo *Floridus* † *Ortus* nomen accepit, in Werum in hæc verba.

Gervasius *Dei patientia Premonstratensis dictus Abbas Venerabilibus in Christo fratribus ordinis Premonstratensis Abbatibus universis has literas inspecturis Salutem & sinceram in Domino caritatem*

† *Ortus* pro *Hortus* abjecta aspiratione. Quod plerumque usitatum tum. Martin. Rango ad *diplom. Pomeran.* 5. Diploma VII. Pomeranic. editum ab eodem: *Volentes ut de ortulanis, cum Colberg fuerimus, ad coquinam nostram nobis caules & olera ministrentur, nullo valente ab ipsis ortulanis caules vel olera, cum Colberg non fuerimus, extorquere.*

tem. Non facile debet convelli, quod cum labore conficitur, nec à filiis immutandum, cui patrum auctoritas suffragatur, quin potius in sua debet semper integritate persistere, quod constat esse & multa diligentia comparatum, & provida patrum sanctione statutum, sed & propria insuper honestate subnixum. Sane dilectus in Christo Emo *Floridi Orti provisor nuper veniens Præmonstratum multo sategit studio, multa curavit instantia, ut in ecclesia sua, quæ adhuc nova est, libri ecclesiastici haberentur secundum usum omnino & ordinem, quo ipsa ecclesia Præmonstratensis utitur, tam in littera, quam in cantu. Ordinarium quoque ad exemplum nostri, & institutiones conscripsit, & quas in scriptis non invenit expressas. Quoniam ergo omne totum pulchrius elucescit, si partes à se ipsis non discrepant, & membra eo rectius disponuntur, quo suo capiti cohærentia conformantur, nos ipsum* Emonem, *qui ad hoc sollicitius laboravit, ut ecclesia sua suo toti, hoc est, ordini conveniret, & suo capiti, videlicet ecclesiæ, per identitatem consuetudinum cohæreret, attentius in domino commendamus, præcipientes districtius in virtute Spiritus sancti, & sub pœna excommunicationis, quatenus usus legendi pariter & cantandi, quem ad uniformitatem ordinis conservandam secum tulit à nobis in ecclesia Floridi Orti perpetuo modis omnibus habeatur, nec Priori, Abbati, nec alicui nostri Ordinis Professori, aliquatenus liceat omnium eorum, quæ notavit, aut scripsit, jota vel unum, vel unum apicem immutare, Sciturus qui hoc fecerit se ex ea hora sententiam ex-*

excommunicationis incurrisse, qua aliquid prædictorum omnium immutare præsumpserit, nisi mutationem illam in Præmonstratensi ecclesia factam esse noverit & receptam. Datum Præmonstrati VI. *Id. Junii Anno gratiæ* CIↃ. CC. *quarto decimo.*

Poſtmodum pro conſummatione cœpti illius congratulatus eſt fratribus, qui eodem afficiebantur deſiderio, ſubſcribens in hunc modum. *Credo fratres obſervantiam inſtitutionum Præmonſtratenſis ecclesiæ vere Apoſtolicæ eſſe quaſi civitatem ſuper montem ſitam. Cujus cives Apoſtolos & eorum ſucceſſores patres noſtros Dominus commendans dixit:* Qui vos recipit, me recipit. *E contra de perverſis dixit:* Quicunque non receperit vos, neque audierit ſermones meorum &c. tolerabilius erit terræ Sodomorum &c. *Sed hoc quidem Apoſtolis. Nunc autem per ſucceſſores eorum in lumine vobis quoque profeſſis ordinem Præmonſtratenſem audire, & recipere, & ſervare ſub prædicta ſpe vel pœna prædicuntur. Denique ex inſpiratione, ut ſpero, Spiritus ſancti inſtitutiones ſacras hujus ſanctæ civitatis complexus præcipue Deo diſponente pro viribus, uniformitatem eorum, quæ ad cultum Dei pertinent, deeſſe dolui. Quæ quidem ſuo loco in Capitulo miſſale, textus, commendantur. Porro aliquamdiu circumferebar vento variæ conſuetudinis, donec dante Deo attraxi ſpiritum pietatis, & primo ad immolandum hoſtias jubilationis Deo uniformiter uſum cantus de gremio Præmonſtratenſis eccleſiæ, non ſine labore, ſed cum ſolatio fratris Thitardi tranſtuli. Sane hunc laborem ſatis dulcem perſuaſit mihi caritas*

fratrum, quos non minus quam me dilexi, quos eadem Spiritus sancti inspiratio id ipsum mecum petere & expectare fortiter perdocuit. Persuasit etiam obedientiæ donum, genitrix virtutum. Monuit concordiæ uniformitas. Sed credo fratres non deerunt, qui dicent curiosum esse pro his quasi minimis acquirendis, sicut Dominus arguit scribas & Pharisæos, qui decimabant mentam & anethum, & reliquerunt, quæ graviora sunt legis. Sed subjunctum est, hæc oportuit fieri, & illa non omittere. Plane Deo disponente pro viribus domum sibi more converso fieri desidero. Romani nempe, ut legitur, postquam civitas erat munita muris, volebant eam munire legibus. Religiosus vero prius spiritualibus ditare se studeat quam temporalibus. Puto adhuc esse, qui quasi dedignando dicent me uti posse consuetudine vicinarum ecclesiarum. Sed legant mecum & intelligant, Nolite cantare, nisi quod constat esse cantandum. *Quid explicatius his verbis vel simplicius? His jam dimissis, filii dulcissimi, quorum palatum sanum est, vobis inquam laborem meum pro uniformitate ordinis durum satis, sed dulcem, commendo, vos inquam cognoscite, quanta sit hilaritas conscientiæ etiam in hac vita sine heretica contradictione uniformiter Deo psallere secundum instituta ecclesiæ Præmonstratensis, quæ mater est omnium ecclesiarum suæ professionis. Porro pro imperfecto meo, quod a vobis facile deprehenditur, super audacia tanti cœpti veniam peto. Sed ignorare nolo vos duo esse imperfectionis materiam, videlicet animum ad ulteriora pronum, qui nihil credit actum, dum*

*idum quid superest agendum, & usum pristinum, qui
etiam virtutem cognitam cogit negligere. Modum tamen
in notandis libris servavit excepta * clune cornuta, pro* * cline;
*qua ipsi utuntur flexa rotunda, & torculum frequenter
habent, & podatum præpunctatum, & puncto percan-
tato fortiori voce, quasi cum quadam subdistinctione re-
sumunt podatum. Hæc ideo de notis vel figuris dixe-
rim, quia certus usus earum dulcem modum cantandi
reddit, qui haberi non potest de exemplaribus confuse
& superbe notantium. Semitonium quoque † clune cir-* † cline.
*cumflexa cantant. Postremo fratres dulcissimi gratias
ago Deo in exultatione, qua me non meis meritis sed
vestris orationibus cumulavit, quod opus sanctum,
opus dignum benedictione, à multis desideratum pro
uniformitate ordinis per me & fratrem in Christo trans-
ferri in pace concessit.*

Anno eodem, anno inquam gratiæ CIↃ. CC. XIV. Magister Oliverus scholasticus Coloniensis verbi Crucis legatus ingressus est Frisiam, ad cujus exhortationem multitudo hominum utriusque sexus * cruce signata est per singulas Frisiæ maritimas, &

* Cœpit crucis assumptio pro recuperanda terra sancta sub Urbano Papa III. Crucem aut pallio aut togæ assuebant, conspicuam aut in pectore, aut in scapulis, aut dextro humero, exemplo tesseræ militaris, quam dextro olim brachio, ut Justinus scribit *lib. 5. hist.* deligabant Spartani. Varii autem coloris cruces pro nationum diversitate, ut dignosci invicem sic possent. Andr. Sylvius Marcianensis ad Ann. CIↃ.XCVI. *Affigunt igitur cruces è purpureo panno confectas in palliis suis ad scapulam dextram pro tessera militari.* Idem ad Ann. 1188. *Signo se crucis insigniunt &c. Et rex Francia cum suis rubeas cruces, Rex Angliæ cum suis albas, Comes Flandrensis cum suis virides suscipiunt.* Add. quæ dixi ad [illegible]. *aliquot Testam. secul.* XIII. *p.* 498.

trunci in ecclesiis erecti causa pecuniæ ad subsidium terræ sanctæ. Anno namque domini CIƆ. C. LXXXVII. Apostolico Urbano VI. imperante in Alemannia Fretherico, Constantinopoli Ysacio, in Francia Philippo, in Anglia Heinrico, in Sicilia Willelmo, in Hungaria Bela, capta est Iherusalem à Saladino Ægypti & Syriæ rege. Hanc urbem Latini XCVI. annis tenuerant, ex quo ipsam cum Antiochia Christianorum recepit victoria, cum eam gentiles prius per annos XL. possedissent. Commendationem vero Innocentii Papæ, qui pro liberatione terræ sanctæ prædicationes direxit sic posuit Magister Oliverus dicens: *Innocentius qui successit Cælestino favorem suum impendit † Ottoni, & eum Romæ coronavit in Imperatorem. Qui nimis ingratus benefactori suo patrimonium S. Petri statim post acceptam coronam invasit, nec pepercit puero Frederico, sed Apuliam hostiliter ingressus Deum & homines contra se provocavit. Ideoque summus Pontifex multis præmissis admonitionibus eum excommunicavit, Deinde ejus * Barones ab ejus fidelitate absolvit, & sic imperio perdito mortuus est in Saxonia cum signo maximæ contritionis.*

‡ Innocentius Papa ingenio, facundia, memoria

† Chron. Augustens. ad Ann. 1210. *Otto à Domino Papa excommunicatur.* Idem ad Ann. 1211. *Otto intravit Apuliam, ibidem Fridericum regem Siciliæ expugnare voluit, & totam Apuliam sibi subjugavit. Otto Rex à multis episcopis Alemanniæ excommunicatus a Papa denuntiatur.*

* Imperii proceres. Vid. *lib.* 4. *de Nobilit. cap.* 7.

‡ Ex Cod. Gron. In Frisico post illud *cum signo maximæ contritionis*, sequebatur hoc tantum: *Anno*, ut supra, gens

ria præcellens fuit, in jure ex lege Domini eruditus, valde magnanimus plurimum, qui contumaciam Regum & aliorum Principum compressit, Regem Francorum † *Philippum* uxorem suam, sororem Regis Daciæ, quam abjecerat, per interdictum Franciæ recipere coëgit, *Joannem* Regem Angliæ, qui admittere recusavit ad sedem Cantuariensem Cardinalem sanctæ Romanæ ecclesiæ dominum *Stephanum*, vita & scientia fulgentem per sententiam excommunicationis & interdictum Angliæ in tantum humiliavit, ut ipse & successores sui à * Sede Apostolica regnum Angliæ recipiant.

Temporibus ejusdem Pontificis populus Aquilo-

gens Livonum, Hestenum, Prussorum, variis erroribus delusa, ignorans Dei filium, & incarnati verbi mysterium. numina gentilium colebat, Dryades, Amadryades, Orcades, *Napeas, Hinnides, Satyros, & Faunos*; & mox: *Completis igitur &c.*

* Guilielm. Armoricus *de gestis Philippi Regis apud du Chesne to. 5. hist. ad Ann.* 1199. *Petrus Capuanus Apostolicæ Sedis Legatus convocato concilio apud Divionem oppidum Allobrogum totum regnum Franciæ interdixit. pro eo quod Rex uxorem suam non exhibebat, & superinductam tenebat. Et hoc factum fuit in festo S. Nicolai, sed executio sententiæ dilata fuit usque post Natalem, & non multo post Philippus Rex misit solemnes Nuncios ad dominum Papam.* Secuta mox transactio inter Papam & Regem, Rege conjugem recipiente, Papa liberos legitimante ex subintroducta susceptos. Idem ad Ann. 1201. *Philippus puer & Maria soror ejus, quos Philippus Rex ex superinducta genuerat, à Papa Innocentio legitimantur.* Nomen conjugis Ingeburgis. Subintroductæ Maria Bohemiæ Ducis soror, quam *contra Deum* Philippus Rex, ut ait Auctor Gestorum ejus apud eund. du Chesne, *quinque annos tenuit, & post quinque annos hac dimissa primam scilicet Ingeburgem in gratiam recepit nuptia*[illegible]

† Chronic. Altissiod[illegible]: *Factæ sunt igitur duæ insulæ Anglia scilicet & Hibernia de feudo S. Petri.* Diploma Regis & juramentum vid. apud d'Achery *to. 5. Spicil p.* 574.

naris, qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam fidei Catholicæ. Nam gens Livonum, Hestonum, Prussorum, variis erroribus delusa, ignorans Dei filium, & incarnati verbi mysterium, numina gentilium colebat, Dryades, Amadryades, Orcades, Napeas, Hinnides, Satyros & Faunos. Separabat enim sibi lucos, quos nulla securis præsumpsit violare, fontes & arbores, montes & colles, rupes & valles venerabantur, quasi aliquid virtutis & auspicii reperiri posset in eis. Nunc autem sanam doctrinam secuta & adepta, ac in Pastorem animarum suarum conversa Jesum Christum, Pontificibus suis obediens, ecclesias ædificat ac frequentat, legibus Christianis pro magna parte subjecta.

Præterea Constantinopolitana civitas scismatica in diebus suis expugnata, in Latinorum transivit dominium & potestatem. Insuper Tolosanum Comitem, receptatorem hæreticorum, & defensorem humiliavit, & Albienses hæreticos per largas remissiones Catholicis indultas ad nichilum deduxit, quos primo loco per Prædicatores humiles ac literatos ad orthodoxam fidem reducere studuit, deinde quasi contra ethnicos & publicanos † peregrinos armatos transmisit.

Ammiramolinus rex Carthaginensis in tantam surrexit elationem, ut missis litteris blasphemia plenis generaliter omnes Christi cultores ad conflictum invi-

† Peregrini qui jam *Pelgrims*. Non ad bellum conducti, sed prædicatione crucis ultro ag[illegible] contra ethnicos suo ad id sumptu incitati ac prompti. H[illegible]am Albigensium & belli contra eos gesti Petrus scripsit [illegible]onachus cœnobii vallium Cernaii apud de Chesne *to.* 5. *hist.*

invitaret. Unde propter indulgentias à Domino Innocentio Papa factas de duobus regnis Franciæ & Angliæ multitudo maxima congregata apud Toletum, sed qui vitiis pleni erant non fuerant digni diem conflictus expectare, nec placere domino videbatur, ut disposita cœlitus Christianis victoria multitudini bellatorum ascriberetur, & licet rex Castellæ liberalissimus, & miles secundum vires ætatis suæ strenuus larga manu † dispendia distribueret, reversi sunt tamen ad propria, remanentibus paucis. Dux * Austriæ propter viarum intervalla maxima tarde venit, nec assequi diem belli valebat. Rex autem Castellæ, & Arragoniæ, & Navarræ in fide Trinitatis, & cum signis Unitatis transeuntes portum, & obviantes Principi perfidiæ, qui licet eminentiorem locum occupasset, & numero equitum ac peditum Christianos multipliciter vinceret, virtute tamen divina superatus, in bello fugatus evasit, cæsis militibus multis Sarracenorum, & amissis civitatibus ac castellis plurimis. Factum est anno Domini CIↃ. CC. XII. XVI. die Julii.

† stipendia.

Post hanc gloriosam victoriam idem Apostolicus Orientali ecclesiæ compassus Prædicatores crucis

† per

* Lutpoldus aut Leopoldus. Godefrid. Monachus ad Ann. CIↃ. CC. XII. *Quidam cum Duce Austriæ Lutpolde ad Hispanias contra ethnicos pugnaturi progrediuntur. Ibi enim infinita multitudo Sarracenorum, & caeterorum gentilium, à Mafamitho Rege Marroci missa, navigio mare transierat, ut illi totam Hispaniam subjiceret, & omnes Christianos ex ea eliminaret. Commisso itaque bello à Rege Hispaniæ, & caeteris Christianis cum eo, Domino Deo populo suo victoriam conferente innumerabilis multitudo eorum prosternitur: cæteri autem ad naves fugientes in mare demerguntur.*

† per regna misit Occidentis, cor apponens ad liberationem terræ sanctæ, orationes generales instituit, Concilium indixit, quod celebravit in Lateranensi basilica anno CIƆ. CC. XIII. mense Novembri. Et interfuerunt CCCC. & XIII. episcopi, Abbatum & aliorum Prælatorum ecclesiæ turba conventusque numerari facile non poterat, ubi principaliter ordinatum est de his, quæ ad subsidium terræ sanctæ pertinebant. Terminus etiam generalis expeditionis præfixus erat, infra quem idem summus Pontifex obdormivit in Domino.

Anno quoque VII. conversionis suæ Concilium Romæ celebratur III. Idus Novembr. Sic namque scripsit dominus Papa: *Taliter vos præparetis, quod à præsenti incarnationis* CIƆ. CC. XIII. *anno usque ad duos annos & dimidium præfixis vobis pro termino Idib. Novembr. &c.* Quæ Synodus congregata est in Basilica Lateranensi, quæ Constantinopolitana dicitur, CCCC. XIII. episcoporum, tam Latinorum quam Græcorum, & Abbatum DCCC. & aliorum ecclesiæ Prælatorum, Præpositorum, Decanorum, anno Pontificatus Domini Innocentii XVIII.

* de quibus supra *Cod.Gron.* Completis igitur piis laboribus * ut supra dictum est, fratribus collocatis in *Florido horto*, & sororibus in *Campo* primitivo reductis, in *Campo*, inquam, *rosarum*, multiplicata est familia, Dei gratia, hereditate admodum festinata. Fundator autem persecutionem movebat singulariter volens in communi con-

† Godefrid. Monach. refert id ad Ann. 1214. Quod autem sequitur de Concilio ad Ann. 1215. Qui & ultimus Innocentii. Christi enim CIƆ. CC. XVII. Honorii est secundus, qui Innocentio successit, ut Auctor paulo infra.

conversatione jejunare, & singulariter prandere, & occasione literaturæ modo versus † Austrum, modo versus occasum, modo versus orientem pergebat, assumpto sibi jumento & rebus, quas quoquo modo conquirere valebat. Dicebat aliquando * ad quosdam, quod in conscientia communiter torqueretur pro mutatione habitus, & apud tales, qui vermem conscientiæ non medicabant; & ideo nec licentia nec consilio accepto Romam adiit, & reversus ultra à conquestione cessavit. Porro cum esset apud Hyldersem causa studii literalis, † ut discebat in habitu regulam, cœpit ægrotare usque ad mortem. Et venit quidam religiosus causa visitationis & consolationis, & interrogavit eum de professione & moribus ejus. Et comperto quod quadam singularitate ductus illuc transierat, injunxit ei sub spe salutis, ut postea innotuit, quatenus ad locum suæ conversionis, & ad stabilitatem, & ad obedientiam rediret. Et convaluit, & rediit, & resedit in melius commutatus, & mansit aliquo tempore gratia Dei visitante & in loco stabilis & quietus. Et appropinquante termino, qui præteriri non potest, quia inperscrutabiles sunt dies hominis, ne innotesceret ei finis suus, ille inquam finis, qui est sine fine, dissolutionem sui corporis persensit, & dixit, quod pedes & nervi obsequium subvectionis ei denegarent. Et procedente tempore præ habundantia humorum, ut putabat, vertigine, & totius corporis quasi mole, premebatur, & tali pressus stupore fecit sibi fieri sanguinis diminutionem, & exinde in lecto decubuit.

† Hrenum.

* apud quosdam.

† ubi

Cum-

Cumque decubuisset, & certa sui custodia non fuisset † cito vocavit conversum, qui in eadem domo dormire consuevit. Ac ille occurrens vidit eum agonizare, & continuo vocavit sacerdotem; qui assistens post verba consolationis & exhortationis cœpit psallere, & officium more canonico agonizanti exhibere. Quo peracto reclinavit caput & paululum obdormivit, & evigilans dixit, quod per visionem vidisset omnes charas in Christo sorores exeuntes de oratorio, & gratanter ei occurrentes, & astantibus commendavit, ut oratio fieret pro eo ab eis. Et * dormivit in pace. Nocte igitur dormitionis suæ, ut dicebatur, cuidam sanctimoniali B. Benedicti per revelationem ostensum est vidisse virum albis vestibus & usque in cœlum penetrare. Et mane comperto obitu illius gratulata est anima ejus cum cæteris charis & amicis ejus. Obiit autem anno gratiæ M. CC. XV. octavo Idus Octobris.

† subito.

* obdormivit.

Denique post mortem præfati fundatoris domus Dei & beatæ Virginis in campo prænominaro, sicut ante mortem ejusdem; dictus Præpositus Floridi Orti sollicitudinem utriusque familiæ fratrum & sororum gerebat. Qui sæpe ut dicebat de difficultate sollicitudinis obstupuit, quam misericorditer Deus mitigabat, diversis modis, quos inspirabat, quibus invigilabat correctioni suorum, necessariis quoque rebus ad sustentationem competentem, donis quoque Spiritus sancti, quibus personas fratrum & sororum accendit, ut patientiæ, humilitati, caritati, & obedientiæ invigilarent, ex quibus in uno corpore collegii fratrum diversam spargebat utilitatem,

tem, ficut dicit Apoſtolus: *Unicuique datur manifeſtatio ſpiritus ad utilitatem*; per timorem, per pietatem, quæ eſt cultus Dei, ſcilicet Deum cognoſcere, cognitum diligere, dilectum adorare: per ſcientiam quoque, per quam fratribus ſuis clericis & laicis conceſſit res terrenas & negotia ſeculi rite diſpenſare, & ſe ſuoſque fratres contra adverſitatem & puſillanimitatem munire, ut recte & ſecure viverent in medio nationis pravæ, & cæteris bonis, de quibus ſcriptum eſt: *In bonis juſtorum exaltabitur civitas.* In rebus autem gerendis & adminiſtrandis ſe ſimplicem æſtimavit & inſufficientem. Et cum plerumque in ſtuporem traheretur propter temporis malitiam & fratrum conqueſtionem ſub pondere ſuſpirantium injunctæ ſollicitudinis, & illi innitendum humanæ ſolertiæ audacter dicerent, ille meditabatur de Deo confidendum, & de eo præſumendum, & ab eo ſolo petendum, ut vias hominis dirigat. Sicut ille, qui oppreſſus à gigantibus, & contradictoribus, à proditoribus, ab iniquitate, & dolore, uſura, & dolo, pro ſe & omnibus clamavit; *Jacta cogitatum in domino.* Quod etiam expertum ſe dicebat multis caſibus minus ſubtiliter examinatis, de quorum eventu timebat turbari, ſed de eiſdem in melius mutatis meruit lætificari. Unde illud Apoſtoli: *Scimus quod diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.*

Anno converſionis ejus nono ſoluta eſt compoſitio, quæ inita fuit cum filio Erneſti decimo ſexto Kalendas Martii, cujus pater decimo quarto Kalendas Novembris collecta multitudine bellatorum venit † Lopperſum ejicere * Eghardum de domo dotali ec-

† Loppeshem.
*Eggehardum.

li ecclesiæ asserentem se jus habere in ecclesia fra-
† Aldberti. tris sui † Alberti jam defuncti. Cujus dimidia pars
ab Episcopo concessa fuit filio suo; sed tum stimu-
lante invidia quorundam in illa seditione quidam
igni opposito domum, pro qua litigabant, accen-
* beati. dit, de cujus incendio exusta est ecclesia * S. Petri
vicina; pro cujus restauratione compulsus est à pa-
rochia exponere mille marcas; & pro ipsis solvendis
† satisdedit. hypothecaria † satisfecit cautione. Ernestus vero
Idib. Decembris nocte B. Luciæ martyris mortuus
est, & nutu Dei reddita est pax fratribus, quem-
* virgo & martyr astantibus olim. admodum beatissima * martyr & virgo astantibus
Christianis promiserat. Et uni ex fratribus eadem
nocte venerabilis virginis per somnium revelatum
est, quod fumo domus ecclesiæ repleretur, & ci-
sta, in qua erant indumenta sacra adhuc commu-
nia, Conventui & præfato *Ernesti* filio de loco sur-
sum tolleretur. Qui mane intellexit jam dictum Er-
nestum moriturum. Quod & factum est.

Eodem quoque anno facta est donatio ecclesiæ
in Werum ab universitate patronorum decimo quin-
to Kalendas Aprilis præsente *Menkone* Decano in
† *Loppesbem.* † Loppersum, & aliis plurimis, constitutis jam fra-
tribus sub ordine Præmonstratensi. * Ipse vero con-
scriptis exemplaribus ecclesiasticorum librorum cum
fratre præcordialissimo memorato de Orto beatæ
virginis primo ad capitulum proficiscitur, & tri-
duo Capitulo terminato, remansit usque in diem
omnium

* Sic in Groning. In Frisico abrupta hæc & ita ut se-
quitur: *Sic primo Præmonstratum proficiscitur, mores, statuta
obedientiam amplexurus in Capitulo generali, cujus obedientiæ
testimonium eidem Emoni Abbas Præmonstratensis impertit in
hunc modum; Ego Gervasius &c.*

omnium Sanctorum. In quo Capitulo se & locum novellum imbutum suavi sapore Præmonstratensium consuetudinum in usu vivendi & religione Deo serviendi optulit, petens paternitatem, & percipiens, & literas reportans in hunc modum: *Ego Geruasius Dei patientia dictus Abbas Præmonstratensis omnibus in perpetuum. Notum esse volumus tam præsentibus quam futuris, quod cum ecclesia Floridi Horti in Frisia per Dei gratiam dilatari cœpisset, ita quod surgens de paupere fundamento jam haberet incrementum, quoniam vir religiosus Emo ejusdem loci Præpositus, qui fuit unus de duobus primis inhabitatoribus & fundatoribus dicti loci, idem Præpositus tandem veniens ad generale Capitulum Præmonstrati se obtulit. & locum suum ecclesiæ & ordini Præmonstratensi, quem elegit, & professus fuerat à primis ecclesiæ sibi commissæ fundamentis, ipsamque Præmonstratensem ecclesiam immediate matrem elegit, ut ecclesia Floridi Horti tanquam specialis Filia Præmonstrati per Præmonstratensem Abbatem tanquam per Patrem regatur secundum quod Ordinis exigunt instituta. Nos autem devotionem ipsius & suorum in Domino commendantes, sicut erat merito commendanda, recipimus eum in filium, & ecclesiam suam in filiam spiritualem. Ne igitur futuris temporibus super hoc possit aliquis scrupulus suboriri præsentes literas in testimonium rei gestæ conceptas sigilli nostri appensione duximus roborandas. Actum anno gratiæ* CIↃ. CC. XVII.

Formam Capituli, quod per triduum celebratum, in scriptum redegit hoc modo: Primo die postquam ingressi sunt Capitulum Abbates Præmonstratensis

ordinis procurantur litteræ variæ & pro causis quibuscunque tam per patres Ordinis quam per Nuncios potentum, & pro excusatione absentium, & conceditur fraternitas supervenientibus per librum solito more, item pro absolutione defunctorum, quibus olim vel per certum Nuncium, vel pro se petentibus per literas data fuit fraternitas. Quorum litteræ recitantur. Quibus lectis subjungit Abbas, *Anima ejus & animæ omnium fratrum defunctorum &c.* Pro fraternitate quoque danda multi tam viri quam fœminæ religiosæ, pauperes & divites, introducuntur.

Die secunda ante ortum lucis pulsatur unum de maximis signis, & statim omnes surgunt Abbates & Capellani, dicentes apud se primam, & pulsatis omnibus signis omnes chorum ingrediuntur, & mox Abbas ille, cui pridie injunctum fuerit, imponit solemniter, *Dum sanctificatus* &c. cum sequentia, *Veni sancte Spiritus.* Missa itaque percantata, vel usque Agnus Dei, pulsatur nola, quæ suspensa pendet ante ostium Capituli, vel * Caminatæ Abbatum, ter interciso sono. Finita missa omnes intrant Capitulum, & omnibus decenter stantibus imponit Abbas Præmonstratensis, *Alleluja*, *Veni sancte spiritus.* Quo percantato dicit, *Benedicite*, & mox Abbas aliquis humilians se ante dictum Præmonstratensem accepta benedictione facit sermonem.

Postea

* *Caminata* cœnaculum, conclave, in quo caminus. Chronic. Fontanell. *cap.* 15. *Caminatam fratrum à fundamentis ædificavit.* Ignem *in silva caminare*, id est, accendere in *legib. Longob. lib.* 1. *tit.* 16. *cap. ult.* Sic legit Reinesius *epist. ad Daumium* 98. Vossium reprehendens legentem *comminare lib.* 5. *de vit. serm. cap.* 4.

Postea sicut prius fraternitas à supervenientibus postulatur & conceditur, & Abbates pro familiaribus suis postulant. His ita peractis prior Capituli, Abbas aliquis, publice pronuntiat, ut exeant Capellani, & continuo surgunt circatores secundum ordinem cum scedulis duo, in quibus continetur, quomodo se habeat domus illa, quam visitarunt in spiritualibus & temporalibus. Quibus recitatis porrigunt cartulas Priori Capituli, & coram Præmonstratensi se prosternunt dicentes, *Siquid minus fecimus, quam debuimus, veniam petimus*, & Abbas subjungit, *Indulgentiam &c.* Post hæc omnia dicit dominus Præmonstratensis his, qui diffinitores dicuntur, ut facto prandio conveniant, & super singulis, quæ recitata sunt, tractent & disponant.

Die tertia, ut prædictum est, ante ortum lucis pulsatur prima, & ingressis omnibus chorum, imponitur solemniter, *In medio ecclesiæ.* Abbates interim, qui volunt, missas celebrant. Missa vero percantata pulsatur nola Capituli, ut dictum est, & omnibus in templo constitutis, imponit dominus Præmonstratensis, *Veni creator.* Postea dicit, *Benedicite*, & rursum fit exhortatio. Diffinitores autem, si adhuc habent indiscussa, iterum conveniunt seorsum, & alii quo libet exeunt. Fit tamen interim exhortatio in Capitulo claustri, cui multi intersunt; Reversis vero diffinitoribus in Capitulum pulsatur nola, & conveniunt singuli Abbates, & surgens Prior Capituli dicit, *Exeant Capellani, & Nuncii Abbatum remaneant*, & ex tunc de tabula pronunciat, quæcunque diffinita sunt, & scripta, videlicet de Abbatibus deponendis, quibus dicitur, *Abbates*

illi præ insufficientia sua cedant. & statim surgunt, & reddunt sigilla, & dat eis prostratis indulgentiam. Quibus rite de Abbatibus peractis surgunt, & Capitulum claustri intrant, & siquæ sunt de culpis subditorum ordinata pronunciantur in audientia omnium. Postremo dominus Præmonstratensis more præfationum in parasceve orat pro omnibus gradibus ecclesiæ. Tandem accensis candelis, & allatis stolis & baculo pastorali excommunicantur proprietarii, & alii secundum ordinem, & dicit: *Omnis proprietarius &c. autoritate domini nostri Jesu Christi &c.* subjungens, *Fiat*, *Fiat*, & projicit ad terram candelam, quam tenuit, & alii Abbates similiter. Postea subjungit *Confiteor*, *Misereatur*, *Indulgentiam*. Sequitur Benedictio, *Sit nomen domini benedictum*, *Adjutorium*, *Benedicat*.

Eodem anno applicuit exercitus Christianorum Acon contra Saracenos, Anno gratiæ CIC. CC. XVII, Hoc in loco libuit interponere pro favore peregrinorum topographiam, & eventus quos pertulerunt viriliter pto Christo peregrini navigantes per mare versus terram sanctam, quos quidam familiaris suus in via peregrinationis suæ conscripsit, & ei transmisit in hunc modum:

ANNO dominicæ incarnationis CIC. CC. XVII. Pontificatus *Honorii* Papæ secundo, ultimo die mensis Maji, natales fines & arva dulcia linquentes primitias peregrinationis nostræ libavimus ei, qui peregre proficiscens suis bona sua quandoque cum usuris repetenda distribuit. Per hostium itaque Lavicæ fluminis in altum emissi, ventis usi pro voto secundis die tertio Angliam vidimus. Quam præ oculis & à

dextris

dextris habentes, insulam, quæ dicitur † Wich, vidimus, quæ mari excedente divisa ab Anglia per se facit insulam, sed debitam Angliæ servat obedientiam. Sequenti autem die Sabbathi *Deutamuntha* pervenimus, ubi portus inter duos montes altos sinuoso nos collegit amplexu, ubi Hollandiæ * Comitem, & Comitem de Wetha cum multis viris nobilibus & in XII. navibus advectos invenimus, ubi consilio prudentiore promulgatis legibus in exercitu servandis, omnibus quoque ad salutem animarum & pacem pertinentibus rite dispositis, Comes de † Wetha Prædux totius classis est electus, posteriore custodia Comiti Hollandiæ deputata, quem ducem & dominum jam totus sibi delegerat exercitus. Die igitur Dominico aliquantum aëre perturbato propter dies interlunares semper navigantibus suspectos Comes de *Wetha*, ventis suadentibus se mari commisit cum multis navibus, quibus vento opposito nebulis & imbre disjectis una in scopulos incidit Britanniæ, quæ salvis hominibus cum multa rerum jactura deperiit. Nos igitur cum Comite Hollandiæ Britanniam dimittentes quarta feria portum * S. Mathei attigimus, ubi secundo perlectis

 con-

† Vectis seu Vecta, quam accurate in Britannia sua descripsit Cambdenus.

* Florentius hic haud dubie Wilhelmi primi filius. Wilhelmus enim ipse, cui anno demum ejus seculi XXIV. Florentius filius successit, Hollandia non excessit tum.

† In diœcesi Coloniensi Comitatus de Weda. Unde & Hermannus, Archiepiscopus Coloniensis, qui religioni reformatæ, quam promovebat, addictior, & hinc clero invisus, Archiepiscopatu tandem cessit invitus Ann. 1547. Sleidan. *lib.* 10. *lib.* 18. & *lib.* 24. *hist.*

* *Portus* S. Matthei in Arragonia.

constitutionibus totus eisdem legibus servandis se astrinxit exercitus. Sequenti vero die Dominico mutatis custodiis Comiti Hollandiæ præducatus & Marscallo Coloniensi postducatus committitur. Portum sancti Mathei linquentes Aquiloni vela laxavimus, qui Ulixbonam tendentibus & omnibus suis collateralibus est utilis. Ventis itaque prosperis sed nimis lenibus usi sexta † feria proxima *Phare* pervenimus, quod est opidum Galiciæ, dives admodum, portum habens flexuosum, turre sublimi præsignatum à Julio Cæsare constructa. Sequenti die versus Compostellam iter arreptum per diem & noctem continue laborantes vix confecimus. Unde post oblata Deo & beato Apostolo sacrificia reversi per IX. dies ventis oppositis *Phare* fumus detenti. Hortatu igitur Comitis Hollandiæ, qui ab incolis didicerat, quod ab illo portu ventis *Ulixbonam* ferentibus exire non possemus, versus Britanniam ad unius miliaris æstimationem reversi, portum optimum, inter duos montes, ut dictum, aëreos situm intravimus. A quo in festo Apostolorum progressi ventis instabilibus per tres dies & noctes jactari fluctibus quarto die Portugaliam pervenimus. Hic portus faucibus arcis & objectis scopulis est præclusus, ubi quædam de navibus nostris non sine magno periculo, ceteræ vero extra portum in conspectu scopulorum anchoris missis in angustia spiritus noctem exegerunt. Mane autem facto ventis suadentibus iterum iter attemptantes, sed voto fraudati portum *Silere* intravimus, ubi in grangia portui proxima ad Abbatem de *Alcubar* ordinis Cisterciensis intravimus. A quo de situ terræ & portuum

† Singuli dies septimanæ etiam *feria* olim dictæ. Et cur *feria* jam dixi ad Annal. Egmund. cap. 76.

tuum difficultate multa audivimus. Qui etiam inter cetera nobis retulit, qualiter Magister regis de Maroch ad fidem nostram conversus palam coram Rege prædicavit, regnum ipsius finem habiturum in proximo. Quo ad jussum regis interfecto, filius ipsius in lege doctissimus, fidem Christianam publice professus contra legem Regis prudentissimè disputavit, & de fine regni ipsius ex dictis Prophetarum probabilem collegit sententiam, qui secunda die mille lanceis confossus interiit. Cujus rex corpus cum immundo loco projici juberet, Deo volente, nulla poterat arte moveri. Quo miraculo rex confusus, Christiani roborati, in tantum, ut ab illo die publice missas celebrarent, & ecclesias construerent in civitate Maroch. His igitur & plurimis ab eo auditis portum *Silere* tertia feria post festum Alexandri martyris linquentes sexta feria proxima Ulixbonam pervenimus. De cujus situ quædam propter utilitatem, quædam propter delectationem annectimus. Est igitur *Ulixibona* civitas Hispaniæ terminus gentium & ecclesiæ, ritu veteri sita in monte ab Ulixe & Achille condita, quod probant antiqua ædificia *turres veteres* appellata, & pagus vicinus *Achele* vocatus ab Achille. Caput autem civitatis ipsius circulum implens muro & turribus altis verticem civitatis pulchre coronat, ubi est domus episcopalis & sedes. Corpus vero civitatis per devexum montis usque ad aquam fluminis descendens ad Austrum muro cingitur & turribus, ubi miro schemate constructam in honore beatæ virginis ostendit ecclesiam, in qua corpus beati Vincentii martyris in sarcophago requiescit argenteo. Ad orientem

vero extra civitatem quoddam est venerabile cœnobium, ubi palma de sepulchro martyris Christi *Popperi Ulvinga* pulchre consurgens in aëre demonstratur, qui mutato nomine *Heinricus*, Princeps militiæ Christianæ, ante LXX. annos ibidem cum suo armigero vitam finivit in Christo, qui nunc divina revelatione canonizatus gloria temporali lætatur & æterna. Tagus autem flumen ad Austrum descendens largo sinu innumeris navibus stationem præbet tutissimam. Notandum vero, quod naves portum intrare volentes sinistri littoris latere decurrunt, usque dum in faucibus ipsius fluminis recepte oppositi litteris montem ascendant, donec scopulum transeant quinquaginta cubitorum, in sinistro latere sub aquis latentem. Collectis igitur in hoc portu multis navibus, adunato totius exercitus consilio, & populo civitatis, episcopus loci illius sermonem faciens ad populum, persuadere nitebatur, ut in Hispania remanere, & inimicos ecclesiæ Dei in urbe *Alcor* dicta expugnaret, utile hoc fore & honestum multis rationibus asseverans, suum, & suorum, & Regum terræ promittens auxilia, lucra promittens, & moram sine lucris etiam utilem probans, tum propter rerum copiam ibidem venalem, tum propter moram Regum & Principum, qui eo anno non transirent, cætera, quæ rationi videbantur consentanea, annectens. Sed his omnibus magna pars exercitus, sed præcipue Frisones reclamabant, multa in contrarium allegantes, illud præcipue, quod dominus *Innocentius* negaverat cuiquam licere peregrinos in Hispania detinere, vindictam ecclesiæ docens inchoandam à capite. Diviso igitur exercitu

quinta

quinta feria post beati Jacobi festum simul à portu exivimus, media parte navium versus terram sanctam tendente, & ceteris ad expugnandam urbem *Alcacer* properantibus. Nos autem urbe à sinistris relicta caput sancti Vincentii, & *Caput de Satis*, *Alvor* quoque & *Silvis* urbes captas quondam à nostris, *Almadra* quoque & *Albufere* castra fortia pertranseuntes ad levam ante portam civitatis, quæ quondam *sancta Maria*, nunc *Harila* dicitur, ventis fallentibus anchoras projecimus de navibus xxv. ibique noctem agentes mane socios nocte dispulsos à nobis venientes læti suscepimus, simulque cum ipsis vela levantes, dum procedere tentaremus subito voto & vento fraudati rursus uncos harenæ mandare cogebamur. Nec mora minoribus ad terram navigiis advecti de obsidenda civitate consilia ventilavimus. Diversis itaque diversa sentientibus, divino spiritu nescio an suo impetu inflammati circa vesperam Frisones signa levantes ad cœlum, & beatam virginem in subsidium cum cantico invocantes hostes dispositos in campis & urbem audacter insiliunt, statimque hostibus in fugam conversis dum portis appropinquant, Saracenum per murum descendentem conspiciunt. Quo statim interfecto quidam Friso sagittam injecit, & eodem fune transcendens murum vexillum in turri sublime deposuit, portisque apertis socios recepit. Qui tota nocte spoliis intendentes, mane succendentes civitatem, multam navibus prædam invexerunt. Licet autem nox illa nubibus atris texisset cœlum, multi tamen imaginem beatæ Virginis se vidisse testabantur in aëre, tanquam suæ vindictæ congratu-

 lantis.

lantis. Erat autem hæc civitas fortissima, cujus duæ partes aqua cingebantur, tota muro turrito vallata, spisso in tantum, ut in ejus vertice duo possent equites concurrere. Hæc vastatio omnem in tantum terruit viciniam, ut nullus in suis præsidiis speraret salutem.

His itaque peractis in die S. Petri ad vincula procedentes civitates & oppida terrarum illarum, *Odianam*, *Harmund*, *Kasalam*, saltus quoque & *Arenam S. Eulaliæ* cum *Hispali* magna transeuntes ad lævam sequenti die *Rodete* pervenimus. Jactis anchoris terram propere conscendimus, conversis in fugam civibus nostri castrum invadunt, spoliis vastant & ignibus, totaque illa nocte in oppido permanserunt. Mane facto plurimis ad naves cum præda reversis, quibusdam spe lucri per vineas incaute dispersis, Saraceni multitudine magna per noctem collecta nostros invaserunt. Paucis itaque cæsis utrinque, missis de navibus auxiliis, tota die pauci de nostris cum multis Sarracenis commiserunt, ita ut pauci de nostris, Mauri plurimi arcubus morerentur & balistis. Sole vero ad occasum vergente Sarraceni fortius conglobati, diu ventilatis consiliis, clangore horrido intonantes velut parati omnia fortunæ committere, cum impetu nostros insiliunt, sed statim in fugam conversi turpia post tergum vulnera susceperunt. Nostri ergo tunc demum navibus se suscipientes balistariis ultimam mandavere custodiam. Qui repulso barbarorum impetu post omnes navibus invecti primam & ultimam meruerunt victoriam. Tunc vero victores mutuis se laudibus efferentes, dum se humiliant in laudibus, in

gloria

gloria plus crevit timidissimis quibusque audacia loquendi. Mane facto feria sexta stationem solventes contra insulam *Cadix* proras reximus, portaque recepti in magnanimitate spiritus, qui semper nascitur ex prosperis, terram conscendimus, civitatem ejusdem nominis turribus multis munitam obsedimus. Civibus in insulam ulteriorem elapsis, civitas desolata inimicos suos suæ solitudinis accepit solatium. Cujus ædificia materia & arte fulgentia, vineas, & pomeria &c. nobis vendicantes in labores aliorum intravimus, ortosque & vineas, ficus & oleas, & omne genus arboris promiscue succidimus, Mahumeriamque ipsorum tantis impensis, tanto constructam ingenio, ut referenti nemo crederet, ad referendum nemo sufficeret, solo æquavimus, cujus ligna coloribus & floribus excisis, necessariis usibus deputavimus, & usque ad dies aliquot ibidem permanentes, tandem saturati spoliis reliquias civitatis per ignem judicavimus, velisque levatis usque ad fauces stricti maris, quod *Ostrica* dicitur eodem vento & velo volavimus, ubi Euro se opponente super anchoris noctem exegimus. Mane vero ventis furentibus ad insulam prædictam redire compulsi damna & pericula & multas pertulimus angustias. Quatuor namque diebus continue ascendendo ad cœlum & descendendo usque ad abissos fluctibus iratis jactati sub insula, ventorum vim sequi, & mari procelloso nos committere, quod plurimum timebamus, judicavimus tutissimum, illud Senecæ ad Lucillium recolentes; *in tempestate navigantibus nil æque timendum quam terram.*

Ancho-

Anchoris itaque prima Sabbathi mane levatis, sed pluribus in fundo relictis LXXXVI. naves statione soluta, ubi erat spiritus ventorum & procellarum impetus, illuc ferebamur fidei & propositi scindentes unitatem necessitatis exigente articulo. Nos vero in portum *Hispalis* magnæ, quæ nunc *Sibilia* dicitur, non sine periculo magno intravimus. Dominus autem qui deducit ad inferos, & reducit, humiliat & sublimat, eodem die mutatis pro voto ventis cæteras naves & socios nostros in viam voluntatis eorum reduxit. Nos vero à portu exire non valentes duas ibi noctes exegimus. Tertio tandem die vela levantes eodem die circa Solis occasum horridas fauces intravimus, ubi Europa & Africa montibus erectis in cœlum facile conspiciuntur à dextris & sinistris. Ibi *Mutemuda* civitas Africæ & Çeteriph oppidum Hispaniæ ex parte montium occidentali sibi contra ponuntur ex directo, ubi commeatui brevissimus est transitus. Ad orientem vero *Cepta* civitas conspicitur in Africa, cui ex directo *Malagam* opponit Hispania. Igitur in alis Zephyri velut carcere emissi die beatæ virginis itinere assumpto non navigare sed volare videbamur, ita ut qui sæpe descenderant in navibus & operationes fecerant in aquis, nunquam se tam immanibus procellis jactatos jurarent. Ventis itaque ingentibus à conspectu Hispaniæ, quæ præ oculis semper habenda est, * *Balbellonam* euntibus, longe delati *Evice* insulam quarto die venimus, & nos deviasse cognoscentes proris ad terram conversis tertio die *Tortosam* civitatem accessimus, ubi *Errora* fluvius limes gentium & terminus fidelium, dul-

* Barcellonam.

dulcibus aquis influens amaritudinem temperat, & reddit potabilem. Ibi tandem Sarracenis à tergo relictis libertatem consecuti & aquas potabiles, veteris veritate probata proverbii, quod libertatem æstimat & pcium ponto aqua potabili, laudavimus inventorem. Defecerat enim nobis aqua, & mulri de nostris, sitis, & febrium & dysenteriæ calore ferventes aquas maris amaras haurientes sitim extinguendo incitabant. Alii limum in lagenis inventam, alii quoscunque fructus manibus exprimebant necessitatis suæ indicantes auxilium, alii feces vini vel cervisiæ sugebant. Nonnulli quoque gemino famis & sitis malo confecti in amaritudinem animæ suæ panes amarissimos, aqua maris confectos comedebant. Duobus igitur diebus in convivio dulcium aquarum deductis ventis prosperis navigantes Arragoniam à sinistris & castra plurima linquentes vigilia sancti Bartholomei *Barcellonam* venimus, ubi secundis ventis gavisi, lassis corporibus, suadentibus ventis tamen provecti, octo milliaribus emensis portam sancti *Feliciani* martyris in territorio Catalogniæ contigimus, collectisque sociis, qui ibi stationem fecerant, *Marciliam* properavimus, sed duris Boreæ flatibus à terra repulsos porrus sancti Mandriani martyris nos suo collegit in gremio, una dieta distans à Marsilia. Qui inter montes altissimos complicitus Tolonam civitatem habet à dextris. Capella vero sancti martyris in latere sinistro vili scemate constructa, sed multa sanctitate famosa monstratur. Inde vero xv. die provecti, relictis à læva *Ganda*, & *Gera*, & *Antibure* civitatibus, portum, qui *Oliva* dicitur, in festo

Lam-

Lamberti martyris intravimus, qui monte interjecto ad Occidentem Vaceam habet castrum in monte sublimi constructum. Unde per dies octo progressi relictis ad sinistram civitatibus famosis *Janua* & *Pisa* & castris innumeris, ad dextram vero insulis Sardinia, Corsica, Capricorno Gorgonio, & Ella, & aliis quam plurimis ad oppidum in territorio Pisano, quod *Plumbinum* dicitur, pervenimus. Unde post octo dies *Messinam* tendentes ventis contrariis agentibus portum † civitatis veteris, quæ quondam *Centum collis* dicebatur, in festo beati Dionysii martyris non sine magno intravimus periculo. Unde propter augustum spatium & navium multitudinem, quæ portu stricto collidebantur, egressi eum navibus XVIII. stationem fecimus in portu Cornetano. Est autem *Cornetum* à cornis dictum castrum domini Papæ, in patrimonio Sancti Petri fundatum, tribus miliaribus distans à mari, & duas dietas à Roma. Igitur à civibus Cornetanis honeste suscepti, de fide & securitate literis ipsorum muniti cuncta, quæ ad hyemis solatium pertinebant, disponere curavimus. Quos dominus Papa benigne suscepit, de virtute Frisonum & audacia, & in destructione civitatum Hispaniæ non parum gavisus, qui nostris aures suæ sanctitatis inclinavit in tantum, ut * *Veronicam* domini nobis infra paucos dies bis videndam monstraret. Præterea literis suis transmissis Cornetanis, Biterbiensibus, Tuscanis, Veterallis, & ceteris vicinis civitatibus & castris nos cum multa commendavit diligentia, sub anathematis interminatione præcipiens, ut in commerciis, & contractibus, & ceteris

† Civita Vecchia.

* Locus insignis, sententiam confirmans Mabillonii, Papebrochii, Leibnitii, aliorumque, quod *Veronicæ* non Sancta aliqua, non Diva, ut perperam putant Reiskius, & Sebastianus à S. Paulo, sed vera Christi icon, sudario impressa. Vid. Leibnit. in *præfat. ad Access. histor.*

teris necessariis nos fideliter tractarent. Quod ab omnibus inviolabiliter est observatum. Igitur hyeme peracta in prima veris adolescentia, vigilia sancti Benedicti, naves in altum à porta deduximus accepta à Cornetanis, ut & à Potestate, à Senatu, & universa Communitate licentia, qui bonum principium meliori fine concludentes honeste susceptos honestius dimiserunt cum multis millibus utriusque sexus, cum apparatu insigni & gloria, cum baneriis & vexillis CLVIII. usque ad mare deduxerunt; ubi collecto coetu, dispositis in gyro populis *Potestas* Cornetanus, qui prudens & legum doctissimus Frisonum fidem & audaciam multa commendavit facundia, satisfactionem offerens spontaneam, siqua facta fuisset in nos injuria. Signatos quoque Corneti, Biterbii, Tuscanii, Senæ, Veterallæ, Montisalti, Montisflasconii, & ceteros, qui in navibus nostris in terram sanctam properabant; fidei nostræ commendavit, & in omnibus nobis præcepit esse subjectos. Omnibus igitur in hoc consentientibus ipse Senator vexillum insigne in signum potestatis & dominii propria manu porrexit, omnibus Latinis fide adstrictis, ut in omnibus negotiis pacis & belli nobis tanquam patribus obedirent. Nosque respondendi tempore accepto qualescunque gratiarum actiones ipsis retulimus de beneficiis acceptis, & pietate erga nos usque in finem servata, quum æquanimiter nemoris sui incisionem suis vetitam civibus à nobis tolerassent, quam pie nos in suis hospitiis & fideliter in commerciis tractassent, quam humane infirmos nostros visitassent, quicquid vel usus communis vel peritia Physicorum in reme-

remedium morborum adinvenerat, secum afferentes & prout cuique opus erat impertientes, quanta pietate infirmos nostros ut filios suos deplorassent, sepulchra eorum ut sanctorum venerantes, & cetera. Pro quibus omnibus nostri laboris participium, & Deum ipsum retributorem constituentes non sine lacrymis abrepti & divisi in die Annuntiationis dominicæ vela levavimus, & per diem & noctem prospere navigantes ventis contrariis in portum veteris civitatis sumus revecti. A quo eodem die feria tertia recedentes velis Aquilone tumentibus, Hostia Tiberina, Tagetam, Bajas, Neapolim, Principatus Apuliam, Calabriam, Siciliam, quo tendebamus, relinquentes ad lævam, sexto tandem die, feria secunda, pluribus defatigati periculis ex imperitia ductoris in insulam, quæ dicitur *Lampeosa* duce Christo devenimus, ubi † cursarios Ianuenses in galea una feliciter invenimus. Qui deprædata Barbaria & captis Serracenis tempestate coacti illic in portu recepti socios à se divisos expectabant. A quibus de errore nostro & imminentibus periculis sufficienter instituti, quarta feria Siciliam ccc. miliaribus à tergo relictam proras direximus. Emensis igitur cxx. miliaribus *Malthan* insulam devenimus, qua à dextris relicta, feria III. *Sarregasam*, quæ *Siracusana* dicitur, feliciter contigimus c.LX. miliaribus à *Maltha* distantem. Est autem *Siracusana* sedes episcopalis ad orientem Siciliæ inter *Messanam* & *Cataneam*, ubi diem Palmarum solemniter celebravimus, Canonicis ejusdem ecclesiæ morem Latinorum per omnia sequentibus. Quarta feria proxima inde recedentes per dies & noctes ventis usi pro-

† *Corsairen*, prædones, Matth. Paris ad Ann.1234. *Cursarii & piratæ nimis impediunt subsidium terræ sanctæ.*

speris

speris sed nimium validis in die sancto Paschæ sub Creta insula ad occidentem anchoras projecimus; & ibidem tota nocte jactati fluctibus & procellis præter spem Dei misericordia servati mane insulam, quæ *Sikilon* dicitur, accessimus cum tribus tantum navibus, quarum duæ in portu tenacibus anchoris remanserunt. Nos vero fallente anchora ventis oppositis à portu repulsi circa vesperas sub Creta recepti ad Aquilonem tota nocte ventis usi secundis die secundo ad vesperam *Candiam* civitatem pervenimus, ubi à custodibus insulæ diligenter edocti, quæ sydera, quam cœli plagam sequi deberemus tendentes versus *Acon*, post solis occasum portum linquentes ventis & mari plus quam pro voto blandientibus die VII. sequenti, die post Marci Evangelistæ portum Aconensem gaudentes intravimus; gratiarum actiones, non quas debuimus, sed quas potuimus, referentes Deo, qui nobis omnis humanæ societatis solatio destitutis tanto affuit suæ pietatis præsidio, ut post multos labores requie corporis indulta docere videretur expresse, quod sit beatarum post mundi pericula futura requies animarum; & tunc demum quæ passi fuimus periculorum meminisse juvabit. Amen.

SANE corporis sui complexionem eatenus temperatam esse novit, quod nec aspectu nec tactu subito, quibus appetit & appetitur concupiscentia fœminarum, castitas erudiente stupore verecundiæ per Dei gratiam consuevit violari. Quamobrem immittebat & imprimebat suggerendo hostis antiquus illecebrosas cogitationes per absconditam tentationem, quæ est carnis concupiscentia, quæ teste

Apostolo concupiscit adversus spiritum & è converso. Cumque tribularetur aliquotiens oraculo Apostolicæ sententiæ armatus est. Nam cum immineret, lingua palpitante verba * hujusmodi: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus.* Gratia Dei per Jesum Christum spiritus quodam robore convalescebat, juxta quemadmodum quidam sapiens dixit; *Vincit in certamine, qui spiritu ductus gratiam attendit.* Et extunc expertus est utiles esse tentationes. Sicut caro sine fide, sic anima sine temptatione corrumpitur. Et vilescebat ei mundus, sicut ille, qui afflictus dicebat; *Ego dixi in pavore meo*, quo scilicet erudiebatur, *omnis homo mendax* & infirmus. Duo inter utilia utiliora & efficaciora ægritudine urgente probavit antidota, quod quandoque cum non sentiret, Ieronymo dicente, oratione fugarentur pestes animæ, & jejunio pestes corporis. Nam cum corpori auctoritate spiritus indiceret abstinentiam panis & aquæ, prævaluit spiritus, & in corpore, qui obstupefactus languore naturæ suæ, fomes refriguit. Legerat aliquando, quod à temptatione maligni nulla persona excipitur, nullus locus excluditur, ubique dolus, quia temptatio est vita hominis super terram, & multiplices sunt hostes dæmon cum vitiis, homo cum bestiis, mundus cum elementis, caro cum sensibus. Specialiter tamen tres hostes nos affligunt, dæmon, mundus, caro. Ex his tribus duo conjurant tertio ad subversionem nostram. Denique temptationem carnis & illecebras mundi expertus erat aliquando acrius sibi inferri post memorabile festum *Laurentii* Levitæ & *Martini* episcopi.

* Deest, *dixit*, aut simile quid.

Acrius

Acrius inquam præ aliis viciſſitudinibus maligni rotam complexionis forſitan Deo permittente ex ſua verſutia ad ſubvertendum inflammabant. Quodam igitur tempore cum à Capitulo generali reverſus fuiſſet adeo duobus hoſtibus illis vexatus eſt, quod niſi reſtitiſſet; ille ternarius amoris, & timoris, & pudoris, tanquam piſcis rupta ſagena forſitan evaſiſſet. Interim confitebatur, orabat, & per intervalla propter reverentiam corpus & ſanguinem dominicum participabat, nec tamen adhuc requievit ſpiritus ejus, donec ſalubrius meminit & plenius illorum trium, quæ menſæ divitis, id eſt, veritatis apparent. Sunt autem iſta, utilis ſagina, bona *terræ*, medulla tritici, quæ ſunt euchariſtia, lectio, oratio. Hæc enim tria apparent contra tria, quæ nos infeſtant, videlicet carnem, mundum, dæmonem. Euchariſtia contra carnis incentiva. Sic enim carnis vitia edomanda ſunt, ut ad uſum euchariſtiæ ſemper dignus miniſter ſit. Convertit ergo ſe ad libros ſcientiæ, ut agnitos excluderet laqueos concupiſcentiæ. Redarguit namque ab exordio converſionis vitas Patrum, & libros Caſſiani tanquam Ethicam incipientium non lectitaſſe. Apprehendit igitur volumen beati Auguſtini *de ſermone Domini in monte*, & legebat, & intus garriebat, & elevabat ſpiritum à terrenis. Quærebat differentias peccatorum & invenit. Quod qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, & hoc fine & animo attendit, ut concupiſcat, quod jam non eſt titillare, ſed plene libidini conſentire. Quod ſi anima titillata fuerit, culpa eſt, non tamen crimen. Viſus præcedit proprie motum, qui eſt ad delectationem cor-

corporalem, & interior est concupiscentia, quæ dicitur & est mater adulterii, in quo primis parentibus male aperti oculi leguntur. Cum vero transit in affectum cordis, ubi non deest voluntas, sed occasio, passio dicitur, mors videlicet in domo. Et est passio quædam animi forma vel deliberatio ex consensu, unde dicitur iracundus, vel amator. Alias passio est subitus animi motus sine deliberatione boni vel mali operis, vel subitus animi affectus iræ vel amoris. Sicut autem bona voluntas, cum deest copia agendi, remuneratur, sic deliberatio cum molimine vitiorum damnatur. Tribus modis peccatum confirmatur, suggestione, delectatione, consensu. Suggestio fit per memoriam, vel per corporis sensus, cum quid videmus vel tangimus. Quod si quid delectaverit, illicita delectatio refrenanda est. Sed huic non consentimus, si damnantis rationis jure cohibemus. Si consentimus, plenum peccatum erit Deo notum in corde nostro, & si facto innotescat hominibus, & tamen à serpente fit suggestio, & quædam suasio in appetitu carnali, tanquam in Eva delectatio, in ratione tanquam in viro consensus. Delectatio ante consuetudinem vel nulla est, vel tam tenuis, ut prope nulla sit, cui consentire magnum peccatum est, cum est illicita. Tribus gradibus pervenitur ad peccatum, ideo tres sunt differentiæ peccati, in corde, in facto, in consuetudine. Primos motus qui non abjicit, in delectationem incidit, deinde in opus, deinde in consuetudinem. Secundum magistrum Stephanum post primos motus sequitur conceptio, deinde delectatio, post consensus in

actum,

actum, deinde opus, post consuetudo, deinde obstinatio, quæ dividitur in præsumptionem & desperationem. Secundum *Innocentium* Papam; anima distemperatur cogitatione, infirmatut delectatione, moritur consensu, effertur operatione, sepelitur consuetudine. Si adhuc temptationis ardor non defecit, ardenti studio libros moralium arripiat, in quibus egregius Doctor non minus humiliter quam salubriter, quæ sit vicaria successio vel successiva alternatio hujus temptationis & divinæ contemplationis in eodem homine ostendit. Hic est temptatio, hic est pugna. Hic est militia, hic est conflictus vitiorum & virtutum. In hujus conflictus consideratione ardebat, ardenter legebat, & elevabat spiritum à fecibus carnis & curis hujus mundi. Vere lectio illa novitium instruit, titubantem erigit, hominem sibi ipsi ostendit. In hoc conflictu homo se torum Deo committere debet. Nam teste Job; *Si subverterit omnia, vel in unum coartaverit, quis contradicet Domino?* cum vel virtutes, quas habuit subtrahit, vel has omnino non ordinans vitiorum concuti temptatione permittit. Deus unam eandemque mentem & in contemplando illuminat, & importunitatem temptationis obscurat. Secreta sapientiæ supernæ sunt opera, cum Deus quos creavit deserit, cum eos illuminat, & cum carnis temptationibus coercitos pulsat. Tamen cum fatigant ista, nec superantur, nequaquam propter pollutionem trucidantur. Temptatur justus, ut erudiatur, solidetur, bona sibi non attribuat, ne torpeat, à fortitudine non deficiat, sed sit in jugi custodia sui perfectus. Nam sæpe mentis nostræ cogita-

tiones ardore libidinis immundi ſpiritus ſuccendunt, & quaſi igne nos concremant, dum caſtos motus animi luxuriæ temptatione perturbant. Virtutes autem noſtræ temptationis tempore, etſi ab incolumitate ſui ſtatus deficiunt, per intentionis tamen perſeverantiam integre in mentis radice ſubſiſtunt. Item Job: *Beſtiæ terræ pacificæ vobis fient.* Beſtiæ, ſcilicet motus carnis contra nos inſurgentes. Sed cum cor ſub divina lege deprimitur, & carnis incentiva detumeſcunt, etſi temptando ſubmurmurant, non tamen ad efficacem operam quaſi ad morſus exſurgunt. Qui has beſtias terræ plene edomat, certe ille ad tertium coelum raptus dicat: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.* Sed aliud eſt has beſtias in campo operis ſævire, aliud intra cordis foveam frementes tenere. Ideo illicita cogitatione affligimur, qui in quibuſdam terrenæ actionis vel converſationis actibus libenter occupamur. Neceſſe eſt, ut immundas cogitationes timoris fletus diluat, & quicquid mens de inexperto certamine vel de converſationis priſtina memoria patitur, laceretur. Sæpe immunda animo vertimus, quotiens à precibus vacamus, & in oratione earum rerum imagines patimur. Quid in multis moror? His atque his ſimilibus, animus ejus redundabat, qui ſpiritus ſancti apotheca efficiebatur, & reficiebatur dulcedine mirabili, & ſic virtute ſacræ lectionis & compunctionis nebula temptationis evanuit, & animus ejus ad lucem propoſiti priſtini renovatus requievit, juxta illud: *Et miſertus es nobis*, Item: *Commoviſti terram & conturbaſti eam.* Item: *Oſtendiſti populo tuo dura.* Perpendit quoque ſan-

sanctos sine donis Spiritus sancti nihil agere potuisse meritorie, quia omne optimum ex dono est. Quapropter optabat unice inesse fidem, & caritatem, ceterasque virtutes, ut in beato Martino, & inter alias fugam opportunitatis, sicut alius etiam dixit; *Si vis salvus esse fuge homines.* Intellexit quoque quod virtutes naturali voluntate ad effectum deduci non potuerunt, nisi gratia Dei suam voluntatem perficiendi facultatem non administraret, reprimendo fragilitatem, per quam incipientes & proficientes semper relabuntur, unde & hic trepidabat. Quoniam juxta cujusque fragilitatem, sive ex sensualitate per gulam & luxuriam, sive ex ratione per superbiam, maligni spiritus mala multa proponunt. Unde si damnetur avaritia ex tunc lucrum cum fraude proponunt. Luxuria quoque, testante beato Gregorio, etsi à carne abscissa est, à corde tamen funditus abscissa non est. Hinc & Jeronymus ad Eustochium virginem: *Si post nuditatem, jejunia, famem, carceres, flagella, supplicia, in semetipsum reversus Apostolus exclamat: Infelix ego homo quis me liberabit? quis se putet securum esse debere?* Siquidem offert Deus gratiam bonis & malis, & quibusdam perdendis non solum offert, sed & confert, ut Saul. Et hoc propter præsentem justitiam, cui deserviebant; sed secundum præscientiam Dei erant de medio malorum. Porro præscientia noo mutat naturam hominis, qui liber creatus est. Sed Deus ita præscit aliquod futurum, ut & nihilominus præsciat ipsum hominem æque potentem ad dimittendum, si vellet, sicut ad faciendum, quod necessario est futurum. Sicut qui-

dem si Deus providit hominem peccaturum, & non possit esse quin peccet, tamen non vidit ex necessitate peccaturum, sed ex voluntate. Quia providentia Dei etsi falli non possit, neminem tamen cogit, & non de præscientia Deus judicat, sed de justitia. Salvandis vero absque omni merito præcedenre, quasi velint nolint, aliquando infertur gratia, ut Paulo. Timeant ergo omnes servi Dei, quoniam nichil deest timentibus Deum. Ipse enim prævenit nolentem, ut bonum velit per gratiam. Sequitur volentem, ut bonum possit per dominum. Adjuvat liberum arbitrium, ut sponte bonum sequatur. Avertit captivitatem, ne sequi abnuat, firmat fragilitatem, ne sequens relabatur, & dat meritum, quod sequens non deficiat, & dabit præmium æternum, videlicet gaudium sempiternum, quoniam gratiam & gloriam dabit Deus. Nam & Spiritus sanctus ad fideles suos venit per gratiam illuminantem. Virtutes acquirendo anxiatus est spiritus, quoniam in primo ingressu vitæ regularis majorem habuit orandi devotionem, verum aliquanto minor in operatione religio propter inexperras adhuc vitæ illius observantias. Multiplicatis vero fratribus imminuta apparuit affectus devotio, propter quod valde trepidabat, quoniam hæc duo onera sunt, oratio & misericordia. Unde illud: *Benedictus dominus. qui non amovit orationem meam, nec misericordiam suam à me.* Sane ex compassione sollicitus fuit circa fratres, quæ aliquando interrupta oratione perurgebat ipsum. Quapropter postulabat sibi reddi lætitiam orationis, & principaliter spiritum ad firmandam perseverantiam

tiam

tiam pristinæ devotionis. Legerat namque quod oratio est de bonis impetrandis ex pietate & perseverantia pro se & omnibus Catholicis. Unde cum sollicitudo fratrum in orando perseverantiam turbaret, deprehendit sui ipsius infirmitatem. Itaque necessario inventa est pro malis removendis deprecatio. Delinquit nempe homo vel fragilitate infirmus, vel consuetudine compeditus, & in his improvidus putrescit, donec Deus per inspiratam deprecationem dignam sibi fragilitatis & negligentiæ inspirat detestationem.

Effectum orationis & jejunii expertus est hoc modo. Quædam namque puellula in annis adhuc puerilibus oblata est monasterio. Quæ ut postmodum innotuit ab infantia insidias immundi spiritus cum magna importunitate & in forma cujusquam animalis teterrimi coloris se ingerentis ferebat. Cumque in claustro fuisset quasi subtractione deceptus spiritus illic non comparuit. Porro pater puellæ cum die quadam inquireret, si bene se haberet filia, respondit, *Bene, & eo melius, quia monstrum tale me illic non invenit*. At ille dicta dissimulavit, & valedicens recessit. Verum post dies aliquot, o res horrenda! affuit mane, & vespere, & in crepusculo, & terram solidam per magna & parva fragmenta in scolas spargebat. Sed interim quidam strepitus fiebat, quasi super ligneo interstitio, priusquam caderent super pavimentum. Et hæc illusio multis diebus fiebat. Interea quibusdam maturioribus sororibus mane & vespere permissum est id ipsum experiri, & apparuerunt ad parietem quasi duæ scintillæ ignei ruboris, moventes se sur-

sum & deorsum, antequam fragmenta spargerentur. Ex hac tandem illusione doluit conventus, & assumpto sacerdote & præmissa letania exorcizavit aquam, & invocato nomine Jesu Christi, & excitata fide cordis necessaria contra tumultus phantasticorum, orationes complens aspersit, & recessit, & sic per dies aliquot evanuit, & rursus rediit. Sed jam tum multiplicatis orationibus & jejuniis mire devotæ congregationis nocte quadam cuidam virgini per nocturnam visionem compulsus est fateri, quod fas non erat ei illic ultra commorari.

Effectum quoque confessionis hoc modo expertus est. Cuidam puellæ in monasterio oblatæ, cum esset in annis pueritiæ, O altitudo sapientiæ & scientiæ Dei! permissus est spiritus immundus illudere. Siquidem certis noctibus videlicet quatuor ante novilunium, & VI. per interlunares noctes post dictas matutinas quasi de lecto alterius veniebat, & se quasi palpabilem ingerebat: Nam curiositas illius ætatis hanc dedit audaciam, ut apprehenso monstro quadam vice inquireret, quo nomine ipse vocaretur, & respondit intelligibiliter, quod non usuali, sed alio nomine vocaretur. Sed cum adhuc accederet, & illa horreret, invita sopore phantastico premebatur. Cumque evigilaret, monstrum ad stratum alterius quasi repedabat. Quæ cum postmodum illusione decepta desipere inciperet, ad confitendum festinavit. Quam consolari studuit, & revocare ad virtutem fidei Jesu Christi, & compatiens ejus instituto voluit, ut istis præfatis diebus illa & aliquot puellæ singulis diebus confiterentur, & communicarent, injunctis aliquot psalmis, & vigiliis.

Ve-

Verum licet pro ea fideliter precarentur, donec il infundebatur deprecatio digna contra consuetudinem illius mali, non sunt exauditæ. Crebro ergo confitebatur, sed turbulento animo, tanquam illi compateretur, vel non crederet, recedebat. Denique cum quadam vice affectasset, quatenus ipse sciret condolens horrori suo, confitendi causa accessit ad fenestram. Qui cum exhortaretur eam firmiter credere, invasit eam subito horripilatio, & irruit vehementia horroris cum tremore totius corporis, & excidit quasi à mente per modicum, sicut lumen à cereo flante vento, lingua interim palpitante verba Cantici usque in finem; *Quoniam tu solus sanctus, tu solus dominus, tu solus ab Jhesu Christo &c.* & recedebant ab invicem. Cumque adhuc illa die quidam anxie confiteretur, & auxilium peteret, respondit: *Funde coram Deo orationem tuam, & pete ab eo, ut dignam tibi infundat deprecationem.* Quibus ex verbis toto corde commota, sicut rei exitus declaravit, digne Deum pro peccatis suis deinceps peroravit. Nam quadam nocte per revelationem nocturnam audivit ter percantari antiphonam Evangelici oraculi usque, *Modo non petistis quicquam in nomine meo, petite & accipite.* Sicque per Dei gratiam ab illusione liberata est.

Recogitabat aliquando annos pueritiæ & adolescentiæ suæ, & gratias agebat Altissimo, qui usu temperantiæ, cujus adhuc scientiam nondum habuit, vitam suam præteritam exercitaverat. Qui secularis inter seculares nec tamen gulæ deditus erat, nec ebrietati vacabat, & castigabat eum ignarum temperantia dominio suo, cum esset in aliquantula re-

rum

rum abundantia, ne corrumperetur importune serviendo gulositati & ebrietati juxta appetitum concupiscentiæ. Postmodum cum seculo renuntiasset, & virtutem abstinentiæ deprehendisset constare in æquanimitate tolerandi inopiam, & in non corrumpendo per abundantiam, miratus est se evasisse, & congratulatus est illi, à quo concessum esset per innocentiam communia vitia declinare, & per intellectum ad regularis vitæ institutionem fore perductum. Meditatus est aliquotiens corde, pensans misericordiam ejus, qui est pater luminum, quod adeo simplicitate sui salubriter delectari concessit eidem, ut nec honoris nec dignitatis ventilaretur ambitione. Postmodum cum diligeretur & honoraretur à plerisque bonis cavebat sibi fieri inflationem aurium honore & nomine falsæ simplicitatis, & quotiens ad consilium vel colloquium vocabatur, semper sollicitudinem in corde quærebat. Denique cum seculo renunciasset, non ad loci dignitatem præmemorati sed ad sollicitudinem se præparabat. Nam neque qui rigat, neque qui plantat est alicujus momenti, sed qui incrementum dat Deus. Et quia discipulus hominis non fuit, ne magister fieret erroris, per magisterium erudiebatur timoris, de quo scriptum est: *Qui timetis Deum, sperate in illum, & illuminabuntur corda vestra.* Censura nostra quoque divini amoris obedientiam docet & reverentiam. Cum autem caritas, quæ manet immobilis, sit radix justorum, & flos ejus spes coelestium, metuebat intus in animo vitium cupiditatis temporalium, quæ est radix malorum, verum cum flos illius radicis est delectatio temporalium, illuminatus est ex oppo-

opposito, & sperabat & præsumebat de Christo cupiditatem cum flore suo partim aruisse, ex eo quod temporalia nunquam ad delectationem, sed ad usum duntaxat fratrum propter Dei cultum diligebat. Porro cupiditas solet deviare in avaritiam, quæ amatores suos præcipue ad duo exercet, ut de quæsitis rebus opera misericordiæ minime fiant, & sive bene, sive male, semper in augendis rebus firmetur. Sicut scriptum est, *Venatio leonis onager, & pauperes pascua divitum.* Recurrebat ad suam conscientiam, & invenit in ea pro modulo suo largitatem ab eo utique, a quo est omne datum optimum, repositam, ut si posset omnipotenti daret, & super omnem vocem querulantium turbabantur viscera ejus. Non enim comedit aliquando; si vidit vel audivit pauperem, quin compateretur ei, & subveniret, & super omnibus afflictis pia gestabat viscera. Sæpe etiam cum collocasset se in stratu suo tempore algoris, ante oculos mentis penuriam pauperum & defectus senum & debilium compatiendo constituit. Sane secundum Evangelicam sententiam multi hodie ad monasteria currunt, & omnes habere cupiunt, quod delectat, pauci brevissimam viam ad delicias videlicet contemptum earum inveniunt. Et utique quidam sunt in ecclesia Prælati sua quærentes non quæ Jesu Christi, Deum non propter Deum quærentes, sed temporalia quærentes, & propter hæc Deo servientes. Quisquis talis est mercenarius, & cum Simone mago mercatore est ejiciendus. Etiam Apostolus quæstum & avaritiam, quæ est idolorum servitus, in eo exhorruit. Sed ne ob augurium nimis fallax obstupesceret,
sen-

sententiam Sanctorum in hac perplexitate investigavit, & advertit ad principalem intentionem semper fore recurrendum, qui affectus operi nomen imponit, & Reverendus pater Augustinus astruit id ipsum dicens exemplo Johannis; *Videtis non quid faciat homo considerandum, sed quo animo & voluntate faciat.* Item beatus Jeronymus: *De sensibus Deus judicat & voluntate.* Et Poëta: *Ut desint vires tamen est laudanda voluntas.* Igitur ut per hostium intret, qui ad Deum converti desiderat, introduci debet principaliter propter Deum, & secundo propter temporalia, quia hoc sine temporalium subsidio nequit fieri. Sic scribit beatus Gregorius cuidam episcopo, ut pauperrima regularia monasteria requireret, quæ secundum Deum vivere sciunt, & eisdem sacerdotes lapsos tradat cum rebus eorum. Sic etiam Apostoli pretia pro prædiis à conversis acceperunt ad fovendos egenos. Sicut dominus habebat loculos à fidelibus oblata conservans. Verum quoniam Deus videt veraciter, utrum intentio illius fuerit pronior ad cultum Dei, quam ad cupiditatem, hoc solum superesse æstimabat, ut timeat ne alios lucretur, & se ipsum perdat.

Anno quoque conversionis suæ XI. quo fundata est grangia secus *Emetha*, ut extrinsecis etiam temptationibus excitaret fidem retributionis æternæ, & illuminaret corda ad cognoscendum, quod non sit Christianæ virtutis in temporalibus exultare, fratres pusillanimes pro tenuitate temporalium & amissione eorum placuit in camino probationis examinare. Per exercitium temptationum enim probatur fides. Vigente ergo æstate ignis corripuit quandam offi-

cinam,

cinam, & subito multa consumpsit, quæ erant fratrum usibus reposita. Porro quam certum sit, quod irascitur & miseretur Deus, hic apparuit experimento, quod dormitorio fratrum, quod propter vicinitatem flagrantis incendii humanis viribus defensari non potuit, pepercit. Hoc in autumno die beati Magni. Sed mitigavit iram non prorsus amovit. Media namque hyeme sequente cum putarent se poenas sufficienter exsolvisse, & ultra se in probatione deficere, venit diluvium, & operuit subito totam terram, & mansionem virginum & sororum suarum, & submersit oves, & boves, & universa pecora earum, & ventilata sunt per direptionem procellarum necessaria, quæ usibus earum præparata. Quid facerent illæ agniculæ nunquam expertæ talem cladem? Cœperunt quærere tutam stationem, & se connexis manibus tenere gregatim, confiteri ad invicem, & psallere, & ad exitum præparare. Sed in illo articulo periculi non aderat Præpositus. Cumque domus illa, in quam conscenderant, cujus columnæ in terram minime defixæ erant, jam ictibus procellarum dissiparetur, divisæ sunt ab invicem, & pars conscendit oratorium, pars altera domum Australem, & statim domus post fugam earum stare ultra non valuit. Porro ex collisione trabium fractæ domus rumpebantur partes alterius, & tunc præparabant se, & animas suas Deo commendabant, connexæ manus & mentes, & aquæ inundaverunt in altum, & ecce confortatæ sunt subito, & stabant simul, & domus valde debilis pondere earum immobilis reddebatur & firmior. Sane Deus pepercit oratorio misericorditer, quod propter

sui

ſui eminentiam facile potuit expugnari à ventis; propter ſemetipſum, & ſereniſſimam virginem matrem ſuam, & ancillas ſuas. Et fugit mare: Et cœperunt ſeſe nominatim inquirere & clamare, & tandem convenerunt, & gratias egerunt Deo omnium redemptori. Hanc vaſtationem nequam ſpiritus quodam præludio multis ante ebdomadibus prænunciarunt, & conſtat nimirum, ſicut teſtatur egregius doctor Auguſtinus, quod aliquando nequam ſpiritus, quæ ipſi facturi ſunt, prædicunt. Accipiunt namque poteſtatem aerem morboſum reddere. Aliquando non quæ facturi ſunt ipſi, ſed quæ ſignis naturalibus futura pernoſcunt, prædicunt. Nam cum memoratæ ſorores in domo Auſtrali, quam præfatus ſum, in qua erat refectorium, quodam veſpere ad bibendum conſediſſent, ſubito paries tribus ictibus vehementer percuſſus alto ſtrepitu inſonuit, & ſic ſecundo & tertio, dein multis locis, & multotiens. Et confirmatæ ſunt ancillæ in Chriſto, & tandem fide cordis animatæ contra phantaſiam ſurrexerunt; & more ſolito potum cum gratiarum actione terminarunt. Porro fratres per ignem & aquam examinati valde facti ſunt puſillanimes, & ſi quiſpiam quantumlibet vere teſtificaretur eis, quod poſſent in tanta perturbatione perſeverare, nullatenus crederent, nec affirmarent. Sed fidelis eſt Deus, qui non patitur quenquam temptari ſupra id quod poteſt. Occaſionem hinc tamen oſtendit ſuis conſilii & auxilii ad habendum neceſſaria in dura afflictione ad innovandas domos novas & veteres, ad emendum granum, ad conſtruendas
gran-

grangias pro subsidio fratrum & sororum Christi. Et apud Dominum misericordia, & copia apud eum rei. Magnanimus igitur erat in colligendis fratribus; sicut qui paratus erat omni si posset petenti tribuere, sed de iisdem in melius mutatis meruit lætificari, & in grangiis instituendis, & domibus construendis; Verumtamen sibi suspectus erat, ne quod foris recte agebatur, intus profuturum cenodoxiæ, mercede vacuaretur, & intrinsecus quadam molestia premebatur propter malitiam temporis, cujus similis non erat comperta ab annis pristinis, quia universa usibus humanis necessaria in summo erant pretio, & pretium eorum quasi nullius pretii reputabatur. Denique in simplicitate sua sententiam fratrum expectabat, & semper extorsit ab eis honesta & necessaria. Proinde cum staret ad laudandum Deum inter psallentes sono multitudinis mulcebatur, & erupit aqua de oculis, & lingua palpitavit verba intercisis suspiriis, & exultavit spiritus ejus in domino, dicens Deo: *Pasce agnos tuos, non meos, ut quid voluisti me dici Pastorem? Timentibus te nihil deest.*

† Anno inquam gratiæ CIↃ. CC. XIX. anno diluvii noctu beatæ Julianæ LV. anno III. Honorii Papæ tertii, mense Januario, die mensis XVI. luna ipsius diei XVII. die Paschæ VII. Idus April. Dominicali litera F. die inquam mensis Januarii XVI. cum aliquot diebus præcedentibus spirasset Africus, sed non immoderate, die præfato plus solito invaluit à mane usque ad vesperam, sed præcipue, ut visum est, ab hora nona diei invaluit, qui ut asserunt nascitur è refluxionibus Oceani vergentibus ex occidente

† Sic in *Cod. Gron.* In Frisico tantum ita: *Anno gratiæ* CIↃ. CC.XIX. *anno inquam diluvii nocte B. Julianæ, cum diebus aliquot &c.*

& oriente, & concursum facientibus in latere Australi. Frigidus autem & siccus erat secundum tempus, quod per diem naturalem quadrifarie secundum Philosophos dividitur. A media parte noctis usque ad mediam diei calidum & humidum. A media diei usque ad mediam ejusdem calidum & siccum. A tertia diei usque ad tertiam noctis frigidum & siccum. A tertia noctis usque ad tertiam ejusdem frigidum & humidum. Verum per intervalla grandinem cum magna acerbitate projecit, quia calor solis in alto erat, qui guttas attraxit, sed frigore constrictæ in grandinem sunt versæ. Et his jaculis ille cruentus Africus armatus miseros tam mari quam in terra afflixit crudeliter. Cumque homines pro defendendis domiciliis suis plurimum usque ad solis occasum & ultra laborassent, & furorem Oceani minime formidassent, jam hora dormitionis securitatem qualemcunque promittente, illico choro cruentissimo crudelis cessit Africus collaterali Zephyri à septentrione. Et quia mare funditus motum fuit per Africum, choro ruente effluxit, & effusum est multis voluminibus, & citatius more bullientis aquæ, & obtinuit præcipue maritimas Frisiæ, & more repentinæ mortis invaluit, & attraxit pauperum domicilia, divitum domos indomite aggrediens, sicut quidam dixit; *Mors æque tuguria & turres Principum ac divitum pulsat;* Cumque aliquid resisteret, eo amplius furor arma nocendi exacuit more humani ingenii assiliendo recurrens, relabendo fugiens, donec crebris assultibus ipsas domorum columnas effodiendo & frangendo evulsit. Dum igitur hora dormitionis securitatem, ut

ut dictum est, promisisset, & subito violentia maris amplius invaluisset, & quasi per spatium unius horæ noctis ascendisset, cœperunt miseri mortales fugere, & scandere domorum solaria, & præterea trabium robora calcare, & fenestras protecta facientes tutissimum sibi refugium putaverunt non in tectis sed super tecta commorari. Multi siquidem volentes, sed non valentes tempestati resistere, & res perituras defendere, perierunt, quos violentia currentis aquæ in terra subsistere non permisit. O dolor & gemitus videre homines tanquam natatilia maris inter fluctus jactari, videre miseros aliquot sudibus † compressis & substratis sibi, vel fœno & stramentis, quo trahebat vis maris, sine navi navigare. In quo diluvio milia virorum, mulierum, & parvulorum perierunt, & ecclesiæ destructæ sunt.

† Comprehensis.

Sane diluvium diei Mercurii in tertia parte feriæ ascribimus, quia diem à vespera in vesperam computamus, * ut sic Hebræi à mane in vesperam incipientes, secundum quos dies præcedit & nox sequitur, nam mystice à luce in tenebras † cecidit. Mirum in modum cum secundum Philosophos de XXIV. horis feriæ tertiæ præcedentis feriam quartam luna teneret horas secundam, IX. XVI. XXIII. secundum quas, ut asserunt, mare movetur subito, nec hora diei IX. nec hora noctis XVI. sed quasi confusus, quasi in medio horarum suarum irruit cataclysmus, & legis suæ oblitus est Neptunus, ut eo atrocius Deo permittente contra incautos insaniret. Mane facto cœpit sævire Africus, & miseros mortales submersos cum ceteris animalibus quasi gremio terræ immeritos eventilare, cui accedente

* non ut.

† definit.

ra restitit aquilo à septentrione. De singulis horis singulis planetis in uno die deputatis sic dicunt. In die Lunæ prima hora de XXIV. horis, qui sunt in die naturali, deputata est Lunæ, sex sequentes aliis planetis. Item VIII. est Lunæ, sex sequentes aliarum planetarum. Item XV. est Lunæ, VI. sequentes aliarum planetarum. Item XXII. Lunæ, XXIII. Saturni, XXIV. Jovis, XXV. Martis, & illa est prima hora sequentis diei. Uude illa dies dicitur Martis. Ordo vero planetarum hæc est, Sol, Venus, Mercurius, Luna, Saturnus, Jupiter, Mars. De hujusmodi dixit Poëta:

Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Unde tremor terris, quasi si maria alta tumescant
Obicibus ruptis, rursusque in se ipsa residant.

Augustinus de his: *Non est curandum Christiano, si ignorat de illis rebus, quas Philosophi se invenisse existimant, quia nec ipsi omnia repererunt. Quædam humana conjectura investigantes, quædam historica sapientia scrutantes, plura opinantes potius quam scientes.* Satis est Christiano rerum creatarum sive cœlestium sive terrestrium ...... nec non bonitatem credere creatoris, qui ventis imperat & mari, & misericordiæ non obliviscitur, parcendo & servando incolas terræ, quando in quarto septenario lunaris temporis illam violentiam permittit ebullire. Primo namque die nascentis lunæ primi septenarii Oceanus copiosior esse videtur, quia aer in aquosam substantiam transit, luna nihil caloris habente, & proficiente luna proficit calor, & minuitur mare, humore nimirum aeris desiccato per calorem accensionis usque ad VII. diem.

Post

Post eundem diem paulatim ebullit & crescit Oceanus, & tantum videtur facere calor, quantum videbatur facere humor. Secundum opinionem Philosophorum diluvium fit ex elevatione & depressione stellarum, ut si omnes planetæ simul eleventur plus solito à terra remotæ minus de humore consumunt, unde humor excrescens per terras se diffundit, & fit diluvium. Quia enim astrorum elevatione crescit, desiccatur aliorum propinquitate, & fit particulare diluvium. Si vero omnes simul deprimantur ex vicinitate terras adurunt. Et propter hanc inæqualitatem contingit terrena modo diluvio modo incendii adustione finiri.

Signa ergo causam esse futurorum crediderunt gentiles, quia, ut dicit beatus Augustinus, superiorem ceteris omnibus causam esse voluntatem Dei videre non potuerunt. Voluntas namque Dei prima & suprema est causa omnium spirationum & motionum, quæ & propter raritatem mira videntur. Hæc est sola, unde ortum est, quicquid est. Sed & sidera vel stellæ sunt in signa tempestatis vel serenitatis, sicut de ortu Jubilei dicit Magister in historia ecclesiastica, qui ab hoc instituit annum quinquagesimum, quia Abraham peritus erat in astris, & novetat, quod intemperies aeris, quæ fit ex elevatis vel depressis planetis, semper usque ad L. annos ad temperiem redeat, & quod vidit fieri in astris voluit fieri in terris. Contingit autem diluvium propter scelera hominum, quia scriptum est, quod sub Noë filii Cham abutebantur uxoribus fratrum suorum nimiis fornicationibus, iratusque dominus peccatis hominum dixit, *Pœnitet me fecisse hominem*,

Delebo hominem, quem feci. Disperdam eum cum terra, videlicet, omni fertilitate terræ. Terra enim vigorem suum in fertilitate perdidit per diluvium.

Hæc & his similia in scriptum redegit sibi soli ad contemplandum jugiter magnalia, & mirabilia, & terribilia Dei, quæ fecit, sed & tibi, o lector, ut admoneantur singuli super petram & in alto cum sapiente domos sibi stabilire, ut firma faciant domorum suarum laquearia. Et si quando Domino Sabaoth sederit maritimas Frisiæ quasi per servum suum flagellare, & permiserit ventos ruentes, validos, certós nuncios interitus, Africum & Chorum, sursum cor habeant, & peccata sua ante se statuant, & ex tunc tutiora & altiora loca ascendant neglectis rebus perituris, quæ justo Dei judicio necesse est amittere, sed cum dolore, quo tanquam in fornace vasa figuli torquentur mortales. Ecce talem stragem attulit furens Oceanus, vicem faciens Totilæ & Theoderici, qui persecuti sunt ecclesiam Dei peccatis hominum exigentibus. Sed adhuc iratus erat Altissimus, & residuum maris fame flagellavit & pestilentia juxta comminationes Prophetarum, qui semper populum rebellem ac peccacem, vel ne perirent à facie gladii, famis, & pestilentiæ, terruerunt. Unde ad David:

Ecce trium rerum tibi rex datur optio: septem
Annis vexabit teque tuosque fames.
Aut tribus instantes patieris mensibus hostes,
Aut tres vexabit pestis ubique dies.

Erant quidam blasphemi, qui in labore hominum non fuerunt in cacuminibus villarum constituti, & sylvarum accolæ, in quorum terminis quasi unius

utrius horæ incursus, quia non erat nisi unica maris æstuatio, licet multum aucta incrementis, quibus tot millia stravit ut civili prælio rabies Oceani, & mitigata recessit. Et ideo illi habundantes panem pauperibus & annonam indigentibus sicut olim Idumæi aquam negaverunt Israëlitis. Et isti res alienas ex inundatione rapientes ut proprias cum gaudio amplexati sunt, & creatis justitiariis pro restitutione earum malitiose absconderunt.

In illa maris inundatione accidit, cum hinc inde aggeres dissipasset, & quasi irrecuperabiliter destruxisset secus Emesam circa terminos fratrum, & multi depauperati decessissent de finibus illis, quorum erat reparare, quod mare crebro ascendit pristinos terminos reposcens, & facta est querela ab incolis sex villarum, quorum* patres immunes erant operis illius, ut fratres Floridi horti ex parte sororum suarum, & alii pauci ad reparationem compellerentur. Et circumvenerunt Consules illius anni, & contra responsum est omnes ad onus teneri, quia quorum erat reparare urgente necessitate recesserant, & ideo agros fratrum & aliorum quorundam non debere immoderate onerari, vel etiam magis, quam singulos sex villarum, quod esset fraternæ compassionis, & publicæ utilitatis. Unde factum est, ut cum viderent per fratres impediri graviter minati sint, & communitatem eundi & ducendi per vias etiam publicas auferre conati sunt. Cum ergo tanto periculo fratres se exposuissent factum est mirabiliter, quod majores de septem villis mari conterminis statuerunt convenire, & convenientibus eis continuo elegerunt Juratos, qui pro utilitate & ne-

* partes.

tate instantis periculi justam dictarent sententiam, nam jam Consules anni dissimulabant tale negotium diffinire, & partibus citatis talem dederunt sententiam: Quod omnes agri æquo onere propter necessitatem in reparatione aggerum respondere deberent. Qui volentes efficacem fore sententiam, quoniam pars altera nondum consensit, collecti in unum spoliaverunt rebelles. Qui sequentes spolium vulneraverunt unum letaliter peccatum cumulantes damno. Et sic fratres per gratiam Dei cum triumphantibus triumpharunt.

Pro violenta vero Frisiæ oppressione per subitam maris diruptionem multas secum causas pertractabat, quod licet multis religiosorum conventibus sit insignis, qui pro affectu pro ea indesinenter supplicant, quia tamen numerosa hominum multitudine est elata, & libertate, quæ res est inæstimabilis, & pauperum & divitum ditissima, animalium quoque copia, pascuis,& fructuum fertilitate opulenta, & jucunda, forsitan in oculis Altissimi pro tot & tantis bonis rea arguitur ingratitudinis, & convincitur judicio diluvii, famis, & pestilentiæ, ne innoxia sibi videatur, sed ut reatum suum agnoscat, & abominationes suas, & præcipue illorum, qui deberent esse sal terræ, saporem sapientiæ, & lucem scientiæ in salsuginem convertunt & tenebras. Unde posita est terra in salsuginem à malitia inhabitantium in ea. Ibi ordinantur † presbyteri sine certo titulo contra illud *dist.* 70. Ferri * candentis purgatio non aboletur contra illud 11. *qu.* 5. *abolenda.* Ecclesiæ constructæ hinc inde in episcoporum potestate. Clerus ecclesias ingreditur & non ædificatur. Dotem eccle-

† Vid. *manud. ad jus Canon. lib.* 1. *tit.* 8.

* Vid. *lib. de probat. cap.* 2. *n.* 92.

siæ

sine auctoritate propria disponunt vel vendunt laici. Nummi pro chrisma[illegible]xtorquentur, contra illud in extravagantibus primis de Simonia. Ecclesiæ jure hereditario à filiis sacerdotum possidentur contra illud VIII. *qu.* 3. Presbyteri & ceteri altaris ministri ex oblatis convivantur, & tabernas intrant, contra illud *dist.* 44. Conjugati sacros ordines capiunt, & beneficia ecclesiastica, & conjuges conjunguntur contra decretales *ff. de cleric. conj.* Nec res, quas acquirunt, post ordines ecclesiis, sed liberis suis relinquunt contra illud de *pecul. cler.* Peccata igitur sacerdotum & altaris ministrorum maxima sunt propter dignitatem officii, ut dicit dominus Innocentius Papa, & propter perversitatem exempli, & scitur quod multa sunt venialia laicis, quæ mortalia sunt presbyteris. Eis enim datum est nosse mysterium regni Dei, & claves regni cœlorum, & panem & vinum consecrare in corpus & sanguinem domini nostri Jesu Christi. Sed heu in diebus nostris sine examinatione & indigne manducant illud, non enim vivificationem, sed judicium manducant, nec advertunt, quæ advertenda sunt in ipso, & ideo sine reverentia quasi ad alium cibum accedunt. Ideo multi sunt infirmi incognitis videlicet febribus, & imbecilles longas & incurabiles infirmitates incidentes, & dormiunt in morte, quia ex his contingit mortalitas, fames, diluvium. Sunt etiam qui consideratione mundi ad corpus & sanguinem domini accedunt, manentes in criminali, vel impœnitentes in veniali, vel manentes in voluntate peccandi. Ideo rei efficiuntur corporis & sanguinis Christi, nec ipsas negligentias, quas in

tractando, sumendo, servando admittunt, emendare maturant, non attendentes & peccatum & periculum totius ecclesiæ esse quod delinquunt.

Laici etiam oblationes, primitias, decimas ad cumulum mutuæ damnationis non persolvunt, quæ danda sunt ministris Dei, non servis dæmoniorum. Olim in populo Judæorum fiebant decimæ frugum Levitis. De his Levitæ summo sacerdoti decimabant, de quo panis propitiationis. Item x. partes decimabant decimarum, ex quibus in anno Iherosolymis se procurabant. Item ad opus peregrinorum decimabant de illis, sibi nihil retinebant. Decimas solvere est de jure divino, unde & ante legem & in lege solvebantur. Quod Adæ in extasi ostensum est, ut ostendatur initium & finem boni esse à Deo. Item decimam damus & novem retinemus; quia omnis imperfectio à nobis est, ut ostendamus nos ex illis esse, ex quibus decimus ordo Angelorum replendus est. Primitias tamen recompensat ecclesia per possessiones & oblationes cotidianas, & jejunia quatuor temporum. Sacerdotes mortaliter peccant, quod non prædicant minutas etiam decimas esse persolvendas. Sed omnes laici tenentur in generali scire decimas esse persolvendas. Unde beatus Augustinus: *Si tu decimam non dederis, tu ad decimam revocaberis.* Ideo penuriam patimur. *Decimæ sunt*, teste Augustino, *tributa egentium animarum*, & pro eis Deus dat salutem corporis & animæ. Sed & verum est, quod Deus nulla peccata impunita dimittit, nec homo pœnitens non punitur. In medio nationis pravæ impediuntur electi. Qui & si affe-

ctum

ctum consulem capiunt, non valent, sed & inflammantur contra illos, & fiunt quasi jumentum irrationabiles, terrena quoque immoderate ambientes. Sed utinam sint apud te Deus, quando est à te solo gratia, quam negligunt plurimi.

Hic se ipsum accusabat, & timebat periclitari ex participatione rerum etiam licite acquisitarum, quas afferunt seculo abrenunciantes, quando monasterium ingrediuntur, & examinabat utrobique intentionem sui suscipientis, & alterius offerentis, ne forte vitio Simoniæ corrumperetur. Simon olim sua optulit, spiritualia emere volens, & de emptis gloriam & lucrum habere. Verum sua dare licuit, emere thesaurum et margaritas, quod est virtutes, Deus jubet, sed non secundum intentionem Simonis, qui in iniquitate volens remanere, quæ justis debentur, appetiit possidere, unde Deum injustum probavit. Pecuniam quoque Spiritui sancto coæquavit, & Deum cupidum comprobasse arguitur. Porro quia in pravitate voluit perseverare, & pecuniam Spiritui sancto parificare, respondit Apostolus: *Pecunia tua tecum sit in perditione*, innuens, quod primitus unusquisque se ipsum & deinceps res suas debeat Deo offerre. Quod vero religiosi faciunt, qui projectis veteribus pilis & cornibus currunt ad fontem aquæ salientis in vitam æternam, non ambientes celsitudinem, sed carcerem, deferentes secum debitum bonorum suorum subsidium, gratis accipientes spiritualia, chori introitum, fratrum communionem, orationum participationem, ut ministrent pro suo ordine in psalmodia & ymnis, & divinorum celebratione. Carceres enim ecclesiæ sunt

mona-

monasteria, vincula pœnalia, & excommunicatio. Nam si etiam quispiam spem habens & promissionem, ut Abbas fieret, ut dicitur 16. *qu.* 5. per laicos, ambitiosa mente & cum munere ingrederetur, pro hujusmodi delicto in monasterium detrudendus esset, ut habetur 1. *qu.* 1. *reperiuntur*, sed cum non exprimatur in quod detrudi debeat, in illud quod visum, detrudi potest, & erit ibi, ut in ergastulo, ablatis ei, quæ sunt honoris, & quæ sunt oneris remanentibus.

Disputabat adhuc de peccato illius magi, volentis spiritualia emere & vendere, & vendendo gloriam & lucrum optinere. Qui dum pro spirituali gloriam voluit usurpare, Deo, cui debetur gloria, se voluit parificare, quia auctoris sui gloriam negare convincitur, quisquis sibi tribuit, quod operatur, & dum propter spiritualia pecuniam intendit accipere, creatoris cultum creaturæ attribuit, in eo idololatriam incurrens, & Deo cultum auferens sacrilegii crimen non effugit. Porro ipse testimonio conscientiæ suæ fixum habuit nichil prorsus horum unquam intendisse. Unde & sperabat & præsumebat de illo inspectore desiderii reatum non habere. Non enim venditur in claustro quicquam à Prælato propter sua vel privata lucra, quod condemnat canon. Unde Magister Simon Tornacensis arguit illum duntaxat Simoniam committere, qui lucrum proprium captat. Et sic ut dicitur XII. *qu.* 1. *futuram*. Beatus Hilarius autem parentibus omnia dereliquit, aut vendita erogavit, ipse tamen factus episcopus Ardatii, quæ illa ecclesia tunc habuit non solum possedit, sed & acceptis nervosis fidelium hereditatibus ampliavit. Licuit ergo religiosis & res

&

& rerum stipendia cum illis, qui ad monasterium veniunt, recipere sufficientia ad corporis procurationem. Similiter habetur XVI. *qu.* I. *de lapsis sacerdotibus*, qui si parentes habeant, res eorum legitime parentibus tradantur, ita tamen ut eorum stipendio, qui in præsentia dati fuerint, sufficienter procurentur. Sed propter temporalia non licet allicere simplices. Qui illecti fuerint, & comam deposuerint, in eo, quod cœperunt perseverent, & res eorum heredibus reddantur propter occasionem mali & præsumptionem. Pro ingressu monasterii, quia est spiritualis, non licet aliquid exigere, compositio tamen consecutive & temporaliter expetitur. Solita erat dari pecunia pro ordinatione Pontificis, id est, quando ordinabatur, sed nihil est extorquendum. Qui vero promisit, solvere tenetur. Quare Ananias optulerat, quicquid habuit? Postquam idem retinuit, & fefellit, quia habuit, mulctatus morte. Ergo si licuit non solventem morte punire, licet promissum solvendum exigere. Magister in verbo abbreviato: Contingit, quod aliquis accedens ad claustrum dicat: *Offero me & mea huic ecclesiæ vel monasterio ad serviendum perpetuo.* Si sine distinctione recipitur, sanus erit ejus ingressus, si non plura quam oblata ab eo exigantur. Si distinguitur inter illum & sua, ut scilicet ille sit causa, quare sua recipiantur, sanus erit ingressus & licitus. Si autem distinguatur inter illum & sua, ut sua scilicet sint causa, quare recipiatur, vitiosus erit ingressus. Si autem monasterium eguerit, ita quod offerentem se illi sine pecunia recipere non possit, vel sustentationem spiritualem & frater-

fraternitatem concedat, rem corporalem, vel in exceptionem paupertatis suæ & in sustentationem vitæ illius potest exigere, ut recipiat temporales redditus, quibus sustentetur dum vivit. Quod si perpetuos exegerit, jam manifesta cupiditas vitiosum facit ingressum. Ex his autem liquet non debere construi monasterium sine certo numero agrorum, pecorum, & personarum. Cum enim alioquin augmentum susceperit non nisi difficile laqueos cupiditatis & Simoniæ vitare poterit.

Item peccatum est, si in recipiendo Canonicum vel monachum pecunia intervenit, nisi, ut dicit Magister, forte fuerit oblata. Similiter sub conditione, & permixtu contractus, siquis se & sua reddit domino. Potest tamen non esse pecunia. Quid enim si dicat Prælatus: Bene recipimus te si vis, sed hic non habes, quod comedas, nisi tecum ducas, quia nec nos habemus, quia nec nostra nobis sufficere possunt. Argumentum simile de *Simonia Tua nos.*

Consuetudo etiam in multis est ecclesiis, ubi numerus taxatus est monachorum vel Canonicorum, si superveniat aliquis, qui aliquam portionem sufficientem ad præbendam instituendam offerat, quod admittitur & approbatur institutio talis, quia contigit hoc de facto in ecclesia Parisiensi consentiente toto Capitulo recepto Cantore. Item Magister Bartoldus: *Si paupertas monasterii sit in tantum, ut aucto numero personarum necesse sit augere patrimonium, ibi statum loci introitum petentibus significare non improbamus.* Quidam plus dicunt etiam taxationes & rei pretium imponere licere, in hoc casu habentes,

bentes, quæ tueantur suam opinionem, cœnobitarum consuetudines.

Unde si constiterit monasterio omnia bona, quæ habet, acquisita per Simoniacum ingressum omnium ibi commorantium, credimus esse distinguendum, quod locus aut est carceris, aut voluptatis. Si carceris, non oportet tamen monachos exire, quia arctiorem non invenirent locum vel carcerem. Unde ipsi non emerunt honorem, ut dictum est, sed onus, & ideo doleant, quia extraordinarie introierunt. Bona vero illorum sive mobilia sive immobilia in manus alicujus personæ ecclesiæ resignata per eandem possunt eidem ecclesiæ sicut & aliis conferri. Si vero claustrum voluptatis, sicut regalium monachorum, videlicet urbana claustra, tunc quia non onus sed honor emptus est, omnes statim abscedant. Si vero mixta sint omnia & confusa, tunc, sicut dicitur, in ecclesia assumant ventilabrum, & mundent arcam claustri & conscientiæ, ut dona fornicatoris & raptoris rejiciant, & grana scilicet pura & munda sibi assumant. Sed si non poterunt, quia nesciunt, quæ sint de granis, quæ de paleis, faciant, quod possint æstimare, & nihil, quantum in se est, omittant de contingentibus. Si autem omnino in hoc est aliquis solus, & resistere non potest, sequatur conscientiam.

Sane adhuc meditabatur, si tanta perplexitas in participatione rerum licite acquisitarum, quanto plus vinculi in oblatione & communicatione rerum illicite acquisitarum, cum quibus plerique accedunt, qui titulo usuræ divitias accumulaverunt, sicut prædiximus, quia acquisitio illicita dinoscitur in acqui-

quirendo & retinendo, utpote furtis, usuris, & Simoniace acquisitis. De quibus, ut quidam dicit; elemosina vana est; imo nulla est. Porro ex dictis sanctorum intelligebat, quia bona talium, qui in iniquitate pristina præcipue volunt permanere, non congruit religiosis recipere, non quod pecunia sit in perditione, sed quod mala eorum videntur ex tali deceptione sequi, & illi ex his magis confirmantur in iniquitate, & infirmis fratribus scandalum ex hoc generatur; de quibus beatus Augustinus: *Nummi tui convertuntur in bonum, & tu remanes malus.* Recte quidem offertur, sed non recte dividitur. Sic etiam beatus Augustinus XIV. *qu.* 5. videtur reprobare elemosinas omnium avaritiam sectantium, dicens: *Fideli totus mundus divitiarum est, infideli autem nec obolus.* Nonne omnes, qui videntur sibi gaudere acquisitis, eisque uti nesciunt, alienum possidere convincuntur. Omne igitur quod male possidetur alienum est. Male autem possidet, qui male utitur. Ex quo videtur, quod elemosinam non posse hinc fieri dictum sit tantum in odium usurariorum vel avarorum. Usurarius quippe non est dominus fœnebris pecuniæ de æquitate. Peccat in Deum & in proximum contra illud; *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Primum ex usura, ut dicitur XIV. *qu.* 5. elemosina fieri non potest, sed refundere debet eam ei, à quo accepit, ut dicitur ibidem. Si non sit, dabit heredibus. Si non sint heredes, dabit pauperibus. Et transferetur dominium in pauperes, auctoritate juris, non facto refundentis *tit. de usur. Cum tu.* Et si cœnobitæ aliqui pauperes essent possent possidere titulo ex donatione, quia jus eis donavit. De quibus beatus

tus Augustinus: *Nec prodest dispergere pauperibus, & pauperem fieri, cum anima misera superbior efficitur divitias contemnendo, quam fuerat possidendo.*

Movebatur quoque ex eo, quod pecuniam ecclesiæ dederat cuidam adversario, qui violenter voluit ipsam supplantare ecclesiam, quam veraciter a majori & saniori parte patronorum collatam sibi tenuit, & a diœcesano confirmata fuit, & rite possessa, & legit, quod causarum decisiones etiam in re dubia & pro lite incerta fiunt plerunque in spiritualibus aliquo dato, vel retento, vel promisso, & advertebat disquisitionem hanc utilem esse propter scrupulosos fratres, & proptet æmulos eidem oblatrantes. Fit igitur litis decisio vel transactio, aliquo dato; Alias in personis ut. *c. Generalis*, ubi dicitur, *Quisquis serviles personas putaverit non esse restituendas, nisi de voluntate dominorum testimonio subscriptionis absolutas, vel legitima transactione concessas, periculum non se ambigat proprii honoris subiturum.* Item fit in rebus ecclesiasticis, ut habetur XII. *qu.* II. *Quod si necessitas optulit &c. ut aliquid rerum ecclesiæ distrahatur, apud duos episcopos causa probetur, & sic quæ facta fuerit venditio vel transactio corroboretur.* Item in criminibus maxime injuriarum XXIII. *qu.* IV. *Si illic ubi hæc acta sunt supplicatione suscepta constiterit eum, qui male tractatus est, ignovisse, semel in ablatione remissa punitio recidivo dolore non debet iterari.* Item pro vexatione XXIV. *qu. ult. Tributum.* Item *ext. tit. de Simon. Mattheus*, ubi non præcipit Papa dimittere administrationem, qui quid dederat pro sua vexatione.

F Item

Item pro impenso beneficio XII. *qu.* 2. *quicunque. Quicunque episcopi suffragio cujuslibet aliquid ecclesiasticæ utilitatis providerint, & pro eo quodcunque commodum in remunerationem promiserint, promissi solutionem eos exsolvere oportebit.* Ecce in tot casibus solet celebrari transactio. Sed in re spirituali transactio fieri cum temporali non debet. Sed dicam quod in re spirituali intrinseca & extrinseca fieri possit transactio. Si enim veraciter quisquam probaverit vel sciat se juste possidere ecclesiam, licite daret rem aliquam extrinsecam. Quippe licet unicuique jus suum redimere, sicut dicitur I. *qu.* 3. *Quæsitum.* Quod si credat tantum se juste possidere, potest partem reddituum auctoritate superioris concedere, quia si rem extrinsecam daret, posset esse emptio. Igitur dantur munera pro re spirituali adipiscenda, & male I. *qu.* I. *per tot.* pro recuperanda quoque illicite, ut I. *qu.* I. *Nullus.* Pro ea retinenda licite ut I. *qu.* 3. *Quæsitum.* Porro si juste possides, & non potest adversarius cogi per censuram ecclesiasticam, detrahendum est severitati, ut habetur *d.* XXXIV. *fraternitatis.* Is autem potest, qui commode potest. Tunc demum dare pecuniam non erit vitiosum. Sed secundum Augustinum licet projicere pecuniam, & emere tibi pacem.

Anno conversionis ejus XII. bisfexto intrante, luna XXVI. II. septenario lunationis, octava Innocentium, Dominicali litera E. facta est horrenda maris diruptio, & multis metuenda in horrore crepusculi. Sed quamvis in multa profunditate æstuavit, non æquo molimine delevit homines ut antea, quia

quia terminos maris nondum occupare ausi sunt, ut olim. Anno eodem D. Theodoricus episcopus * tertius intravit partes Frisiæ. Qui cum multis veniens multis eguit, & dixit ad se pertinere quæstum † Synodalem negotiorum illius anni, cujus ipse tenetur facere visitationem, & sic pertransivit etiam Emesgoviam, qui bello concertaverant diuturno; & suasum est illi, ut pro bono pacis se interponeret, & non audierunt eum. Tellus mater vix pro compensatione laboris & seminis ordeum germinavit, & constabat, quod ira Dei nondum fuit aversa, & non restabat nisi orare, *Ne declinès in ira à servis tuis Domine petentibus nobis æterna & temporalia. Scimus Domine iratum te esse, quia tollis temporalia, sicut cum faciem tuam avertis a quærentibus æterna.*

Anno conversionis ipsius XIII. in IV. septenario lunationis, cum hyems secundum naturam piscium versus finem suum magis humida, aquis videlicet pluviis, & minus frigida fore debuisset, spes tamen fefellit. Nam die præfata cum aliquot diebus præcedentibus dirupit aggeres Neptunus, & totam terram replevit amaritudine, loca tamen status superiora deseruit, sed in inferioribus expatians ruptis obstaculis versus sylvas moram fecit odiosam. Siccitas magna secuta est. Collecta est messis ordei, quod debile fuit tam culmo quam arista, & tenue. XIV. Kalendarum Octobris, luna XXIX. effudit se Oceanus, & totam terram optinuit, & quæ sicca fuit paulo ante repleta est amaritudine. Eodem tempore Magister *Ioannes Xantensis* verbi crucis prœdicator cum disposuisset stationes per

* Monasteriensis, & Comes de Isenburch. a cujus fratre Friderico interfectus Engelbertus Archiepiscopus Coloniensis. Cæsar. in ej. vit.

† Synodaticum uno verbo, quod episcopo visitanti, & Synodum per provinciam indicenti præstatur. Vid. du Cange.

loca prohibitus est invidia Oceani.

Anno quoque conversionis ipsius XIV. in medio Ianuarii magna rabies fuit ventorum, & circa anniversarium diluvii pristini sub titulo B. Julianæ, unde rursus formidabant subversionem. Quid ergo utilius orent nisi verba Prophetæ; *Quousque irasceris super orationem servi tui? qui non inimicis sed & factis servis tuis irasceris.* Orarent utique & dicerent, *Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis amaritudinis. Transeat ira a servis tuis Domine, ne in æternum damnemur. Scis enim quam diu utilis erit castigatio, & tam diu pascemur & potabimur hujus vitæ doloribus ad sufficientem eruditionem.* Dicant ergo universi supplicando, *Quia in nos, o Deus! a te nobis illatæ non transierunt iræ afflictionis tuæ; sed adhuc terrores tui conturbant.* Quia quod accidit & accidere posse non imprudenter timetur. Promittit autem & facit Deus misericorditer tribulationem, nec alimentum subtrahit, sed desiderium movet, & misericordia suavis est patienti, sicut panis esurienti. Siccitas arefecit pascua. Herba ordei & avenæ brevis fuit & rara, sed Silvæ abundabant siligine. Verumtamen si tellus irriguum superius suo tempore aliquot hebdomadibus habuisset, famem frugum ubertate depulisset, decursis jam annis tribus & mensibus sex. Hic est annus VII. ab incursu Orientalium Frisonum in Fevelgoniam in die B. Laurentii contra Rhodbernum, & generum suum, & cæteros parentes, quorum domus incineratæ sunt, & Consulum terræ ex parte. Contremuit tota terra propter Juratos, quos Universitas Fresonum de more vetustissimo creaverat

apud

apud † Upstallesbome. Item hic ipse annus est, in quo vinculum societatis Fivelgoniæ & Hunesgoniæ secundo Nonarum Augusti pene scissum est occasione injuriæ cuidam illatæ, instigante *Eppone Rhembada* de *Monemawalda*, cujus domus incendio vastata est; & multi de parte Fivelgoniæ cæsi occubuerunt. Pluviæ vero in capite Kalendarum Septembris & deinceps læserunt messem hordei, avenæ, feni. Luna autem XIV. proxima die post festum undecim millium virginum facta est eclipsis Lunæ. In Augusto vero stella multis incognita flammivoma ab Aquilone apparuit multis noctibus. Quam propter ignitos radios, quos sursum spargebat, Cometam fuisse existimabant, quæ, ut dicitur, regni mutationem, aut pestilentiam, sive bellum, vel æstus ventosque portendit. Unde quidam Poëtarum dixit:

Præpes sanguineo delabitur igne Cometes,
Prodigiale rubens, nec illum navita tuto
Nec impune vident populi, sed crine minaci
Nuntiat aut ratibus ventos aut urbibus hostes.

Pluribus autem diebus quam VII. visus est, sed nondum per LXXX. Dicunt quidam, quod non sit stella, sed ignis, juxta voluntatem creatoris ad ali-

† Locus prope Auricam est in Frisia Orientali. Arboribus erat consitus. Ad quas Frisii judicabant, & conventus habebant publicos. Unde & leges Opstalbomicæ, quas edidit olim Siccama. Infra ad Ann. 1231. *Eodem anno ortum est bellum inter Ernirenses & Uthusenses propter insulam, quam Iurati apud Upstallesbome Uthusensibus adjudicaverunt.* Item infra ad Ann. 1223. *Aderant ibi Consules terræ & Iurati de Upstallesbome.* & mox: *Consules terræ & Iurati Orientales.*

quid designandum. De eo dicunt, quod anno destructionis Iherusalem multotiens visus sit ad modum gladii bis acuti. Est autem attestante Davide dominus in cœlo, qui revelat mysteria, mutat tempora, transfert regna, ut universi cognoscant, quod dominatur excelsus in regno humano, & cui voluerit dabit illud. De eclipsi dicunt, quod cum sol est in inferiori hemisphærio, luna in superiori, terra in medio, tumor terræ interpositus non patitur radios solis ascendere ad lunam, sed non nisi in xv. luna, quia tunc est soli opposita, non tamen in omni xv, sed quando contingit, in ea contingit. Eodem anno summo Pontifici D. Honorio Papæ occurrit illustris Imperator Fridericus apud urbem Campaniæ de Latere, & illic cum episcopis & proceribus Imperii de negotio terræ sanctæ tractaverunt, & in festo S. Martini Veronæ Concilium celebrare statuerunt.

Torquebat se plerumque inquietum curiositas vanitatis inter prospera & adversa. Circa quæ dupliciter movebatur & appetitu & metu. Nam nec appetitum cohibebat, ut Deum gratis diligeret, nec clavo fortitudinis confixit metum, ut oculata fide cum Propheta psalleret: *Quoniam fortitudo mea non in terrenis, & refugium meum es tu, in quo sola est securitas.* Duo utique hi affectus quasi pedes curiosæ mentis. Alter fugiendo quid timet, alter eligendo quid appetit. De quorum ascensu & descensu terribiliter dicitur: *Ascendunt*, Doctores videlicet ecclesiæ, *quum pro temporali habundantia, quum prosperitate religionis eriguntur contra Deum, & descendunt usque ad abyssos gravitate peccatorum,*

&

& anima eorum in malis ascendendo & descendendo tabescit. Contra prospera autem & adversa interpellat ecclesia caput suum martyrum mota fortitudine dicens: *Ex eorum mutatione tribue nobis prospera mundi despicere, & nulla ejus adversitate moveri.* Hoc oraculo sero a somno concupiscentiæ excitatur & convaluit. Expertus est vires vel potentiam animi detestabili sopore curiositatis enervari, sensum quoque imaginandi præsentia, præterita, & futura, intellectum quoque, quæ vis est cernendi & capiendi invisibilia, ipsam rationem, quæ vis est discernendi species & genera imaginum. Denique ipsam mentem concupiscentia aggreditur, ut fallat ambitione honoris ad gloriam, potentiæ ad superbiam, ad habendum & retinendum plus justo temporalia, etsi non in habitu, qualitate suæ mentis difficulter mobili, inflexione tamen favoris vel detractionis, quibus quatitur mens, in despectu videlicet claustralium ceterorum, consummationem in omnibus, non tantum virtutum exercitiis, sed & rebus æquare contendit, oblita Doctoris egregii dicentis: *Ille non est arundo vento agitata, quem a statu sui rectitudine nulla varietas rerum flectit.* Nam ut dicit beatus Augustinus: *In temporalium provisione regnum Dei cogitetur. In militia regni Dei temporalia non cogitentur.* Hinc est quod orationis suavitatem, quicquid ex caritate non nascitur, multa sollicitudine & occupationibus rerum & negotiorum facit vilescere .... Hæc advertit detrimenta & damna cancerosæ cupiditatis, & alia innumera. Sancti vero scientia pollebant, per quam res terrenas & negotia seculi rite disponebant, qui

teste beato Gregorio omnia simpliciter aspexerunt, & in his quæ viderunt rapacitatis studio non trahebantur. Intelligentiam quoque divinorum habuerunt, quæ oculum mentis illuminabat ad contemplationem æternorum, & sapientiam specialis jocunditatis de utroque provenientem, præsertim de arcanis Dei pleni erant.

Sane testimonio conscientiæ gaudebat, & de Dei gratia præsumebat, quia stimulum timoris & amoris Dei in corde suo postmodum sentiebat, sicut dicitur; *Lætetur cor meum, & timeat nomen tuum Domine;* & recolebat jugiter detrimenta inexorabilis fragilitatis humanæ, & caliginem invincibilis ignorantiæ. Natura enim hominis & ad bonum se habet & ad malum ex libero arbitrio, & arbitrium quidem, videlicet habilitas rationabilis voluntatis ad aliquid esse potens dicitur, & ad aliquid infirmum, quia liberum est & ad bonum & ad malum, & mala voluntas ex homine est, & a diabolo, & ad aliquid infirmum, quia opus habet gratia ad eligendum bonum, & bona voluntas a Deo est. Siquidem bonis & malis Deus offert gratiam. Sed per hanc, nisi perseverat, nemo bonum operatur. In bonis perseverant, ubi jam incipiunt bonum & velle & operari. Et hoc in illis ex justitia Dei perseverat, non quod ipsi boni vellent ipsi gratiæ adhærere, quia nec vellent nisi gratia perseverat. Sed quia Deus videt quosdam tales, qui si gratia adjuvans perseveret ipsi gratiæ vellent adhærere, quod velle nunquam in actu posset haberi, nisi gratia perseverante. Ibi itaque conjuncta sunt misericordia, quæ obtulit, & justitia, quæ perseverare facit. Justum quippe est, ut

ut gratia ei non subtrahatur, quæ erat ei, si perseveraret consensus. Malis vero subtrahitur gratia ex justitia, quia videt Deus eos tales esse, quibus etiam si gratiam conservaret, illi tamen arbitrii libertate nollent consentire, & oporteret gratiam, quæ neminem compellit, in illis ad bonum velle compellentem esse. Itaque simul sunt subtractio gratiæ & hoc malum velle & operari. Sicut in bonis simul sunt gratia perseverans & bonum velle & operari. Præscientia ergo Dei manet, quia gratia aspirans tales facit, quales providit. Gratia ergo secundum justitiam. Justitia autem ejus in filios filiorum, & justitia ejus sunt montes Dei. Ei hi sunt justi, qui per justitiam fiunt montes Dei. Sed ne quærat quis, cur quidam eligantur, quidam reprobentur, præveniens Propheta dicit: *Iudicia tua, abyssus multa*, videlicet inscrutabilis profunditas, & quam homo non attingit. Unde dicit beatus Augustinus: *Cur Deus quosdam trahat, quosdam non, noli investigare, si non vis errare.* Ecce descensus quasi ad inferos titubantis conscientiæ, sed, o Deus, & si descendero ad infernum, ades.

Adjuvit quoque dictum Apostoli quasi quoddam canticum ascendendi usque ad spem. Spe enim salvi facti sumus, & beatus est, qui habet eum in spe, qui est omne bonum. Ait enim; *Gloriamur in tribulationibus nostris, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem. Spes autem non confundit, quia caritas diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Unde illud: *Si sumpsero pennas meas*

 diluculo,

diluculo, videlicet geminam caritatem, *quasi volaturus ad extrema mundi, etiam illuc ad extrema mundi manus tua*, id est, virtus, *deducet me*. Caritas vero pro signo est Spiritus sancti, qui in mente est, illa, dico, quæ est de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Siquidem ipsius animus movebatur frequenter cogitare severitatem, requirere emendationem vitæ, remedia animæ, diversos quoque articulos temperantiæ in rebus & personis, ut quasi diversis mansionibus more Hebræorum ad terram pertingeret promissionis. Et voluntas, quæ bonorum esse dicitur, nam mali cupiditatem habent, urgebat operari principaliter propter honorem Dei, & utilitatem proximi, in quibus teste Sapiente quodam constat cor purum. Porro conscientia bona dinoscitur esse in pœnitentia & patientia. Denique patientia, omnium scilicet injuriarum remedium, quæ est in caritate, fructuosam facit pœnitenriam, quando usus ejusdem pœnitentiæ vertitur in consuetudinem. Consuetudo quasi innovat naturam, ut possit ille dicere. *Vivo jam non ego, vivit vero in me Christus* ..... ad veterem naturam, quia similia de similibus dicuntur, pertinent illecebræ sensualitatis, secundum quinque sensus, per quos oblectamenta hujus mundi influunt ad replendum appetitum carnalitatis ... ... ut si comedit religiosus, dirigat motum ad hunc finem, ne deficiat in Dei servitio. Si esurit, esuries ejus ad hoc dirigatur, ut caro afflicta redigatur in servitutem. Patientia itaque per pœnitentiam ad serviendum Deo reddit hominem velut insensibilem, quod fit spiritu consilii, qui intercidit flammam

mam ignis, id est, fomitem peccatorum, ut peccatum, quod est in carne, jam non appareat peccatum.

Anno conversionis ejus xv. VII. Kal. Febr. postquam Africus, & cum Zephyro Chorus imbres largos sparsissent, quos interim flatibus suis sursum in aerem trahentes, & in nubes condensantes de eisdem nubibus deorsum projecerunt per nubes collisas, quæ ex aquis per ventos elevatæ & conglobatæ, de quibus venti iidem inclusi, ut asseritur, volentes erumpere magno munmure tonuerunt, & fulgura excussa micuerunt. Verumtamen ille solus sapiens & potens, cujus altum potentia, * profundum sapientia, longum & latum veritas & caritas, novit plene causam tanti terroris super terram, mare, & omnia, quæ iu eis sunt. Rumor fuit terræ motum fuisse apud Brixiam civitatem Langobardiæ. De terræ motu dicunt, quod venti concavis locis inclusi, qui de spiramine aquarum concipiuntur, qui & spiritus procellarum vocantur, dum erumpere gestiunt, terram tremere faciunt. Hinc fit terræ hiatus in locis fragilibus continuis aquis, quæ facile rumpuntur. Hic autem in terra tremor, quod in nube tonitru. Hic hiatus, quod in cœlo fulmen.

† xv. II. Kal. Maji frustra taurus prodiit, quod agricolæ parum opinati sunt. Quippe gelicidium & pruina terram concludens, insuper pluvia immoderata sinum terræ siccari non permiserunt, nec superficiem, & sic non minus dulcis quam salsa aqua fecit nocumentum. Ecce secundum interpretationem Joseph super somnio Pharaonis, qui vidit boves obesas secus fluvium a macris totidem devorari,

† Nota: tauris ararunt veteres.

vorari, superfluitas aquarum adducit famem & multimodam miseriam, & adhuc manus domini non est remissa, qui tamen populum sibi peculiarem non nisi post longam afflictionem, in qua contradixere Ducibus sibi a Deo præordinatis, suspirantes & dicentes, fœtere fecistis nos coram Pharaone, liberavit, & liberare distulit. Qui secundum Prophetam adjutor est in oportunitatibus, in tribulatione, sed quando oportunum & salubre est, & quando gratior est liberatio. Spirabunt igitur in te, qui noverunt nomen tuum, quod est, *Ego sum qui sum*. Ex his tua ope æquanimiter ferentes mutabilia orabunt ultra pro pace populi & ecclesiæ, & pro peccatis suis orantes, *Parce domine, Parce populo tuo & ecclesiæ tuæ*. Utique etiamsi in continenti, quod peterent, acciperent, semper tamen rogandus est Deus, ne quando perdat, & non debet esse fastidium petendi, ut largitas donatoris non habeat defectum. Accessit memorabile festum Assumptionis beatæ virginis, in quo post peracta missarum sollennia inundantia pluviarum fossæ & depressa terrarum quasi lacus adimplentur, & campi in stagna aquarum conversi sunt. Et videres lacteas adhuc, cum jam regio alba deberet esse ad messem. Ecce elementa contra peccatores pugnant. Cœli cometam miserunt, aer immoderatam inundantiam. Terra sterilitate, mare subversionis horrore triumphavit. At tu Christiane qui afflictionibus erudiendus es, dicas: *Iustus es Domine in disponendo, & justus es in operando. Miserationes tuæ super omnia opera tua, & ira super opera diaboli.* Periit fœni copia ex parte maxima, & messis præcipue verna-

vernalis late per multas provincias. Arbores olim fructiferæ poma negabant, & vindemia diu dilata est. Adhæc extendit manum suam Altissimus, ut eo feriret fortius in retribuendo.

Anno conversionis ejus XVI. bissexto intrante v. Id. Mart. vigilia B. Gregorii rusticus telluram scindere, & fabam serere, debitis se armavit instrumentis. Negotiorum enim diversa sunt genera. Medicina bona est, quorum ordini convenit. Mercatura si tenuis est, sordida est. Agricultura nil melius, nil uberius, nil homine libero dignius. Circiter festum S. Gertrudis erexit se Libisticum & Lilium. Rediit temperies vernalis, & color campis præmortuus in ortu arietis decimo quinto Kalend. Aprilis croceos flores erexit, & salices foliis cœpit vestire. Idus vero Maji Magister *Oliverus* Groningam ingressus est cum magno favore totius populi feria IV. Deinde feria sexta *Bedum* stationem habuit. Proxima vero Dominica Winchium, ubi multos divites signavit. Pertransiit autem Fivelgoniam in tribus stationibus Loppersum .... Fermesum, una in *Menterne*, & duabus in terra Rheydensi, post quas Sabbato sacro Pentecostes, & die sacro in *Florido Horto* pausavit. Secunda vero feria ingressus est Emesgoniam, & stationem habuit *Hustum*. Dein *Husum* in multa spe reconciliandi gentem illam, sed tunc non profecit. Quapropter reversus est Hunsegoniam, & habita ibidem statione declaravit IV. Iudices cruce signatorum, & rediit Coloniam obviam D. *Conrado* Cardinali Portuensi tunc Legato totius Teutoniæ. Qui postmodum Consilium proposuit cum episcopis celebrandum, sed

ſed propter occurſum *Friderici* Imperatoris dilatum eſt. Judicibus igitur Magiſter *Oliverus* tale dedit mandatum. *Ad Concilium Domini Portuenſis Epiſcopi ſedis Apoſtolicæ Legati pro negotio crucis principaliter nos oportuit accedere. Ideoque quia fidelitatem veſtram & induſtriam experimento didicimus, negotium crucis, quod nobis a Summo Pontifice commiſſum eſt, vobis tam in Groninga quam per totam Friſiam Monaſterienſis diœceſis, committimus in abſentia noſtra, ſive in terra pacanda, & armis deponendis, ſive in cauſis ſignatorum.* Formam quoque expreſſit ſacerdotibus ad parochianos ſuos, ut in exhortando nulli darent crucem, qui non corporaliter nec rebus terram ſanctam poſſet juvare. In qualibet eccleſia poni juſſit truncum, ut in priore prædicatione, & proceſſionem fieri in quolibet menſe, & ſinguli ſacerdotes darent indulgentias decem dierum iis, qui ſecundum facultates offerrent; & de his quinque in carinam computarent, & quinque in annalem pœnitentiam. De indulgentia vero quadraginta dierum quatuordecim dies computarent ad † carinam, reliquos in annuam pœnitentiam. Reconciliandi eccleſiæ ab uno tantum ſubdelegatorum introduci deberent, ſi tamen perſonaliter crucem acceptarent. Nam nulli robuſti ſignari debebant ad redimendum. In abſentia vero ſua talibus literis ſalutavit Prælatos Friſiæ.

† Carina, dierum quadraginta jejunium, quibus aliud non ſumebant, niſi panem & aquam. Dixi ad Annal. Egmund. cap. 37.

Honorabilibus viris in Chriſto, dilectiſſimis Abbatibus, Præpoſitis, Decanis, Conſulibus & populo Friſiæ Oliverus *ſervus emptitius Crucis, Colonienſis ſcholaſticus, verbi crucis Miniſter vitam bonam & exitum felicem. Laudans Dominum laudabo, gaudens in Do-*

mino

mino gaudebo, nuncians nunciabo profectum Crucis. Nam postquam a vobis recessi Lantgravius Turingiæ, regis Hungariæ gener, miles, juvenis & in armis strenuus, dives & potens crucem transmarinam accepit, & cum eo decem Comites, Milites autem plurimi, & popularium turba, quæ dinumerari non potest. Notum præterea vobis esse cupio, quod Dani cum provincia Bremensi & Coloniensi navalem exercitum præparant. Unde vos moneo quatenus perseverantes & constantes esse velitis in apparatu navium secundum formam temporis, quam vobis præscripsi, cum apud vos essem. Illud etiam scitote, quod dominus Imperator de Saracenis Siciliæ triumphavit.

Reversus est tandem x. Idus Iulii, & stationem habuit Groningæ. Deinde proxima Dominica Frodawaldæ in loco harenoso. Deinde *Sutherbusum*. Deinde *Doccum*. Et recepit illum gens illa honorifice, & commissæ sunt illi dissensiones terræ illius terminandæ, quæ diu convaluerant inter duo castella *Tithardi* videlicet & *Vigeri*, cui favit totus populus propter seditionem & rebellionem præfati *Thitardi*. Transiit deinde ultra Bordenam. Deinde reversus est, & formam compositionis inter præsentes enuntiavit. Et accepta licentia & vale dicto iter eundi Groningæ arripuit volens redire in Emesgoniam ad sopiendam discordiam gentis illius, quæ jam crebro per Nuncios invitaverat ipsum, volens regi consilio ipsius. Cumque in itinere esset eundi Groningæ cum religiosis viris & secularibus honestis, & propter treugam crucis sine armis pergentibus supervenit præfatus Thitardus, & simulans se pacis collo-

colloquium habiturum cum Magistro, paulo ipsum a consortio societatis traxit, & corripiens equum † irruit in nobilem & honestum virum Elterum in den Oert, Capitaneum in Middelstein, & caput ejus gladio percussit anno CIↃ. CC. vicesimo tertio sexto Kalendas Augusti, concurrentibus in idem scelus, & ferientibus impiissimis sociis suis brachia & crura illius militis & cruce signati, post frequentes indulgentias peccaminum suorum, qui odivit, ut creditur, ecclesiam malignantium, & cum impiis non sedit. Anima ejus requiescat in pace.

† *Cod. Gron.* irruit in virum honestum *Elretum* de *Midlestum*, & caput ejus gladio percussit VI. Kal. Aug. &c.

Anno eodem, anno inquam Domini CIↃ. CC. XXIII. *Herdricus* Præpositus de *Skelwalda*, dum plena authoritate Episcopi fungeretur, & nimis insolesceret, tum quia Acephalus erat, tum quia divitiæ ei affluebant, in quibus speravit, & præcipue de brachio Episcopi, quia dixit se plane non curare, quid universi religiosi sentirent, dummodo in gratia episcopi consisteret. Motus est ergo Præpositus & Conventus *Floridi Horti* contra eum zelo Phinees, qui coeunti cum Madianitide non pepercit. Sed & iste Madianitidem amavit, quia judicia Dei non custodivit. *Madian* namque *declinans judicium* interpretatur. Ille namque excommunicavit & solvit pro pecunia, ecclesias clausit & aperuit clave cupiditatis, præter ebrietates & comessationes suas. Eodem anno dictus Præpositus cum tribus Abbatibus Frisiæ, duobus noviter institutis ivit Præmonstratum, ubi facta mentione prædicti *Herdrici* breviter Dominus *Conradus* Præmonstratensis Abbas dedit literas Capituli Abbatibus de Horto S. Mariæ, de Doccum, & de valle B. virginis, ut eundem sub

ſub pœna aſſcripta in Friſia habere reſpectum compellerent, quarum tenor hic erat: Conradus *Præmonſtratenſis Abbas & Abbatum ejuſdem ordinis Capitulum generale de horto S. Mariæ, de Doccum, & de valle B. virginis Abbatibus, ſalutem in Domino. Intelleximus relatione Abbatis de Hamburna, qui auctoritate generalis Capituli curationis officio in Friſia functus erat, duas eſſe in Friſia Præpoſituras, quas tenent frater* Herdricus, *& frater N. quibus Abbas præfatus auctoritate ordinis præceperat, ut infra certum tempus, videlicet quadraginta dierum ſecundum debitum Ordinis Præmonſtratenſis, quem profeſſi ſunt, ejuſdem Paternitatem ſibi procurarent. Quod quia facere contempſerunt, pœna excommunicationis jure punire poſſemus eoſdem, niſi fœcunditatem ficulneæ ſterilis per patientiam expectaremus. Quia igitur libertas ſecundum Apoſtolum multis velamen malitiæ fore dignoſcitur, vobis in virtute ſanctæ obedientiæ ſtricte præcipimus, ut præfatos Præpoſitos auctoritate Capituli Præmonſtratenſis ad præſentiam veſtram citetis, & ſub pœna ſuſpenſionis & interdicti præcipiatis iiſdem, ut ante nativitatem Domini ſecundum debitum ordinis alicujus Abbatis in Friſia paternitatem ſibi eligant. Quod ſi facere contempſerint, extunc ſuſpenſos & excommunicatos ſicut Acephalos auctoritate ordinis & noſtra denuncietis.* Et præmiſſis citationibus poſtremo anno Domini cIɔ. cc. xxiv. in Converſione S. Pauli pro contumacia excommunicatur. Sed ille extraordinarie Romam appellavit. Cujus excommunicationis denunciatio tranſmiſſa eſt epiſcopo, qui conſuluit, ut mitteret Præmonſtratum, quod & fecit, & obtinuit

revocatorias ad Clarholtensem, & Varlerensem, ut ipsi accedentes de statu suo cognoscerent, & cessare a procuratione episcopi, & respectum habere etiam in Westphalia persuaderent. Quod si non faceret Præmonstrati citarent: Tales etiam literas misit ei Abbas Præmonstratensis *Conr. Dei patientia dictus Abbas Præmonstratensis, dilecto in Christo filio* Herdrico *Præposito in Skelwalda salutem & synceram in domino charitatem. Cum didicerimus te regularem vitam elegisse, & gerere habitum in nostro ordine assuetum, propositum tuum plurimum in Domino commendamus monentes te ob salutem tuam & ob ordinis honestatem, ut eligas aliquem religiosum locum de nostro ordine infra diœcesim Monasteriensem, ad quem habeas respectum ratione Paternitatis, & de quo recipias & visitationes & consuetudines ordinis approbatas. Credimus enim quod hoc ipsum & tuæ honestati expediat pariter & saluti, nec in aliquo erit juri * sui Capituli, quod honorare volumus derogatum. Cum præsumamus, quod augmentare potius velit quam minuere ordinem nostrum episcopus memoratus. Super eo autem quod dixisti in literis tuis ad nos missis, quod secundum mandatum † Circatorum accessisti ad Venerabilem fratrem nostrum Præpositum Cappenbergensem obedientiam facturus eidem, non es redarguendus, imo merito commendandus, cum bene*

* Cod. Gron. *juri tui episcopi, quem honorare.*

† Diœcesin hi circumeunt, in statum ecclesiarum, in mores cleri inquirunt. *Circada*, pensio, procuratio, quæ eo nomine exhibetur *cap. conquerente ext. de offic. ord. cap. enim Apostolus, cap. sopita cap. cum venerabilis ext. de censib. cap. ad audientiam ext. de præscr. cap. præterea x. de jur. patr.* Ziegler. *de diac. cap.* 17. *n.* 12, *& seqq.* Strauch. 2. *amœn.* 8. *cap.* 4.

bene placeat nobis, ut recipiaris ab ipso, si gratiam inveneris apud ipsum. Super eo vero quod postulasti in calce literarum tuarum, ut duabus vel tribus sine suspicione personis praeciperemus, quod de omnibus circumstantiis causae & loci inquirerent veritatem; scias quod in hoc exaudivimus preces tuas, prout videre poteris in nostra Commissione ad Varlerum *&* Clarholtum *emanante. Hoc siquidem scire te volumus, quod si dilexeris ordinem, ordo te diliget & honorabit etiam in quantum poterit cum sua honestate.*

Herdricus itaque cognito quod literæ contra ipsum essent allatæ, plenus † profanitate & ira in superbiam exarsit; credens præfatum Conventum conculcare; quemadmodum *Iulianus* Basilium, & extinguere, ut *Arioch* sapientes Babilonis. Confinxit multa contra præfatum Præpositum & Conventum, & faciens A. Notarium Episcopi scribere singula deputavit. Petiit & A. de Loppessum Decanus, ut super illis peremptorie in Purificat. S. Mariæ eundem Præpositum citarent Monasterium, qui ad cumulum depressionis more adulantium, qui semper dicunt Euge, Euge, in cœtu laicorum executionem citationis fecerunt circiter festum S. Luciæ. Igitur Præpositus multis ex causis Romam appellavit; & tunc Monasterium missus est frater P. procurator, qui appellationem illam solenniter innovavit. Cum ergo pendente appellatione nihil innovari debeat, ille Præcursor Antichristi sedens in insidiis, sub cujus lingua labor & dolor, quia nocentior fuit lingua illius labore, quem ingessit; Sabbato proximo Dominicæ Quinquagesimæ de facto congregavit clerum, & per literas episcopi man-

† Cod. Gron. *protestate.*

davit præfatum Præpositum & Conventum excommunicatos denunciari, ita ut nullus in terra vel eis quicquam venderet, vel ab eis compararet, contra decreta Romanorum Pontificum. Quod ne fieret frater Paulus procurator Conventus secundo appellavit Coloniam nuncio jam Romam destinato. Interim supplicatum est ecclesiæ Præmonstratensi per literas præfati Conventus & Magistri *Oliveri* in hunc modum.

Reverendo in Christo & Venerabili domino Conrado *Dei providentia Præmonstratensi Abbati, Emo Dei gratia dictus Abbas Floridi Orti salutem, & tam devotam, quam debitam & cum orationum sinceritate obedientiam. Notum sit Paternitati vestræ, quod claustrum, quod Floridi Orti dicitur, in quo Deo auctore in regimine deservio, domino Gervasio antecessori vestro suisque successoribus obtuli immediate sanctæ Præmonstratensi ecclesiæ, circa fratrum meorum & domus curam ejus cupiens vigere sollicitudinem. Affectu itaque meo pensato locum istum in filiam suscepit, & affectum suum spopondit circa eundem indesinenter vigere, & ne rem hanc apud posteros in oblivionem venire contingeret, suis voluit literis confirmare, quarum hic formam duxi breviter inserendam; Ego* Gervasius, *Dei patientia Præmonstratensis Abbas omnibus in perpetuum. Notum esse volumus tam præsentibus quam futuris, quod cum ecclesia Floridi Orti in Frisia per Dei gratiam dilatari cœpisset, ita quod surgens de paupere fundamento jam haberet Conventum, quem vir religiosus Emo ejusdem loci Præpositus gubernabat, qui fuit unus de duobus primis inhabitatoribus & fundatoribus dicti loci, idem Præpositus*

situs tandem veniens ad generale Capitulum Præmonstratense optulit, & locum suum ecclesiæ & ordini Præmonstratensi, quem elegerat, & præfectus fuerat a primis commissæ sibi ecclesiæ fundamentis, ipsamque Præmonstratensem ecclesiam immediate matrem elegit, ut ecclesia Floridi Orti tanquam specialis filia Præmonstrati per Præmonstratensem Abbatem tanquam per patrem regatur, secundum quod exigunt ordinis instituta. Nos autem devotionem ipsius & suorum in Domino commendantes, sicut erant merito commendandi, recepimus eum in filium, & ecclesiam suam in filiam specialem. Ne igitur futuris temporibus super his possit aliquis scrupulus suboriri, præsentes literas in testimonium rei gestæ conceptas sigilli nostri appositione duximus roborandas. Actum anno gratiæ CIↃ. CC. XVII.

Harum literarum intuitu supplico, ut filiæ vestræ solitam impendere dignemini pietatem, & contra pravorum violentias consilio & scripto vestra prompta sit defensio. Verum quia tribulatio proxima est, ad vos suspiro sperans, quod injuria mea vobis exposita vestram movere debeant pietatem. Quidam, igitur Herdricus *dictus Præpositus de Skelwalda* † *inordinate nitens, factus Officialis & exactor episcopi Monasteriensis, occasione continuæ procurationis Decanatus nimis procurationem, quam foris prætendit, per insolentias plurimas confundit, ut ei cui venando pecuniam probavit, possit placere. Qui inter cetera, quæ ingerit scandala, cum se auctoritate vestra & Capituli generalis ad eligendam Paternitatem sensisset urgeri, me tanquam hujus coactionis cooperatorem*

† *Cod. Fris.* in ordine tumens.

ab episcopo Monasteriensi in vindictam malitiose criminari & gravari persuasit. Cumque super injuria episcopi legitime Sedem Apostolicam appellaßem dictus Præpositus sive ex mandato Episcopi sive non contra privilegia ordinis & juris me & fratres meos excommunicatos denunciari fecit, humanitatis beneficium & vitæ necessaria ab aliis percipienda prohibendo, quæ etiam, sicut optime novit vestra discretio, in articulo necessitatis juste excommunicatis propter excommunicationem non sunt amputanda. Hanc igitur inauditam coram vobis depono querelam supplicans, ut de Horto S. Mariæ & † in Doccum Abbatibus viris religiosis detis in mandatis, quod si ita hac invenerint plene corrigant, & ipsum ad resarcienda damna fratribus per eum data per pœnam suspensionis & excommunicationis compellant, & nihilominus sententiam excommunicationis, quam contra Ordinis privilegia tulit, nullam esse publice denuntient. Præterea supplico, quatenus super ordinis disciplina adeo vestra invigilet discretio, ut supra dicto Præposito Herdrico *correcto tantum vobis apud omnes in Frisia accedat honoris incrementum, quantum dissolutio ipsius ordinis ingessit opprobrium. Quo vero efficacius id promoveatur, fratrem unum latorem præsentium, Canonicum ad vos destinavi, rogans obnixe, ut ipsum tanquam filium recipiatis, & in his quæ ad domus nostræ protectionem & sæpedicti Præpositi correctionem spectant, secundum scientiam a Deo vobis datam benigne expediatis. Præterea obnixe flagito, ut auctoritate vestra & ordinis imperiose pro reverentia summi*

† de Dockinge.

a.

mi Pontificis domino episcopo Monasteriensi scribere velitis, ut me & fratres meos inculpata fama per Dei gratiam apud omnes optimos vicinia nostra sine vexatione temeraria excommunicationis Deo servire permittat, quoniam per Dei gratiam in tanta libertute in Frisia constituti sumus, quod nec pullo gallinæ violenter per suos nos poterit spoliare.

Item per literas Magistri Oliveri: *Venerabilibus viris, dominis, Conrado Præmonstratensi Abbati, ceterisque Abbatibus, ac toti Præmonstratensi Capitulo Oliverus servus crucis emptitius, Coloniensis Cancellarius paratum semper cum devotis orationibus obsequium: Cum ex mandato sedis Apostolicæ Frisiam, sedis Coloniensis provinciam peragrarem, duos in ea viros Præmonstratensis habitus inveni. Alteri eorum, videlicet Emoni Abbati Floridi Orti, a clero & populo plenum testimonium modestiæ ac laudabilis vitæ perhibetur. Reliquus* Herdricus *de Skelwalda Præpositus non solum apud populares, verum etiam a bonis & gravibus sufficienter infamatur. Officialis enim gerens officium excommunicat & absolvit, ecclesias claudit & aperit pro pretio, & quod abominabilius est baptismum parvulorum impedire nititur, quibusdam ecclesiis chrisma negando pro unius vel paucorum delicto, ut ita pecunia chrisma redimatur. Hæc autem vobis significo, quia gentem Frisonum diligo, quia fide stabilis & in armis strenua iterum se præparat ad terræ sanctæ subsidium, tam in bellatorum numerosa multitudine quam navium utili ac necessario & instanti expeditioni provido apparatu. Sane quoniam ordinem vestrum*

veneror & amo Excellentiæ vestræ religiosius scribendo, quantum audire placet, caritative consulo, quatinus si prenominati fratris vulnus sit medicabile, sicut habitu suo obia ..... incorporetur humo. Alioquin immedicabile vulnus ense spiritualis gladii præcidatur, ne pars syncera trahatur, & scandalum per gentem devotam & ad obsequium Salvatoris mundi promtam latius dilatatum gravius animarum periculum inducat.

Accepto itaque instrumento de Capitulo Coloniensi in hunc modum; *G. Dei gratia major in Colonia Decanus, & Archidiaconus totumque Capitulum majoris ecclesiæ viris Venerabilibus S. de Orto S. Mariæ, D. in Doccum Abbatibus Præmonstratensis ordinis, & magistro I. in Nova ecclesia Plebano Trajectensis diœcesis Salutem in domino. Querelam Magistri E. Præpositi in Florido Orto Præmonstratensis ordinis Monasteriensis diœcesis recepimus continentem, quod cum ipsum episcopus Monasteriensis Theodoricus super quibusdam causis contra privilegia ordinis Præmonstratensis & formam juris gravare niteretur, idem Præpositus super omni injuria ipsius per se & procuratorem suum* Paulum *Canonicum Præmonstratensis ordinis Sedem Apostolicam appellavit, ac postmodum cum se & fratres suos a jam dicto episcopo per excommunicationem & negandam in omnibus necessariis vitæ communionem nimis injuste gravandum persensisset, per Procuratorem suum P. ne id fieret, nostram legitime audientiam tanquam a suspecto appellavit. Mandamus igitur vobis, quatinus partibus convocatis de appellatione ad nos inter-*

interposita cognoscatis, & si causam, ex qua gravatum se putat, secundum ea, quæ dicta sunt, legitimam inveneritis, excommunicationem in Præpositum & Conventum ipsius latam nullam publice renuncietis. Testes autem qui nominati fuerint &c. Eodem instrumento tractus est in causam universus clerus, qui non debuit obedire iniquæ denuntiationi per ecclesias amplius quam quinquaginta, & citatus est fratrum numerus post Dominicam *Misericordia domini* locis deputatis trans Lavicam Vemenge & Doceum. Cumque comparuissent, & præfatus Præpositus Floridi Orti ex sententia judicum appellationem præcessisse excommunicationem probasset, illi Coloniam appellarunt. Missum est ergo Coloniam in occursum illorum, & intellecto processu causæ Decanus remisit causam in eundem statum, in quo fuit tempore primæ appellationis in hunc modum: G. *Dei gratia major in Colonia Decanus & Archidiaconus totumque Capitulum ecclesiæ beati Petri viris Venerabilibus G. Præposito in Fermeshum & G. Priori in Feldwirth salutem in domino. Constitutis in præsentia A. domini episcopi Monasteriensis & L. Præpositi Floridi Orti, & v. Plebanorum de Fivelgonia Procuratoribus de consensu ipsorum ita ordinatum est, & terminatum, quod commissio ad S. de Orto S. Mariæ, & H. de Doccum Abbates, & L. Plebanum Trajectensis diœcesis impetrata super excommunicatione a domino Monasteriensi episcopo in eundem Præpositum E. & Conventum Floridi Orti factam a nobis penitus est cassata, & quicquid auctoritate*

ejusdem Commissionis fuit factum, sive in citando, sive in absolvendo, sive ad interesse condemnando caßatum est, & pronuntiatum est non tenere. Procuratores quoque prædicti appellationi tam ad Capitulum quam ad dominum Archidiaconum ipsum facta renunciaverunt. Reliquimus etiam negotium in eo statu, in quo fuit tempore appellationis, quam Magister E. & Præpositus dicit se ad Sedem Apostolicam interposuisse, de qua cognoscere non est nostræ auctoritatis, salvo jure utriusque partis. De eo ergo, quod apud nos de consensu Procuratorum factum est sollemniter, maneat occultum. Mandamus vobis quatinus convocato clero Fivelgoniæ, ea quæ supradicta sunt, & in conventu laicorum publice denuncietis, nullum ex his partibus præjudicium generando.

Interim rediit Nuncius Roma, & tria paria literarum reportavit contra Episcopum, duo super causa, tertium super iniquis exactionibus & injuriis ipsius. Fecerat enim ecclesiam nostram spoliari chrismate: Honorius *episcopus servus servorum Dei Venerabili fratri Monasteriensi episcopo Salutem & Apostolicam benedictionem. Dilecti filii Præpositus & Conventus Floridi Orti sua nobis conquestione monstrarunt, quod tu in eos sine causa rationabili, nulla competenti monitione præmissa, contra statuta Consilii generalis auctoritate propria excommunicationis sententiam promulgasti. Ideo fraternitati tuæ per Apostolica scripta mandamut, quod si ita est infra octo dies post datam præsentium sententiam ipsam sine qualibet difficultate relaxes. Alioquin dilectis*

filiis

filiis de Orto S. Mariæ & de Doccum Prioribus, & Magistro I. Scolastico de nova ecclesia Trajectensis diœcesis, nostris dedimus literis in mandatis, ut ipsi ex tunc sufficienti ab eis juxta formam ecclesiæ cautione recepta super his, pro quibus est hujusmodi sententia promulgata, relaxent eandem, & injuncto eis, quod de jure fuerit injungendum, audiant siquid fuerit quæstionis, & appellatione remota debito fine decidant, & faciant, quod decreverit auctoritas nostra, firmiter observari. Datum Laterani.

Honorius *episcopus servus servorum Dei dilectis filiis de Orto sanctæ Mariæ, & de Doccum Prioribus, & Magistro I. de nova ecclesia Plebano, Salutem & Apostolicam benedictionem. Dilecti filii Præpositus & Conventus Floridi Orti sua nobis insinuatione monstrarunt, quod venerabilis frater noster Monasteriensis episcopus in eos sine causa rationabili, nulla competenti monitione præmissa auctoritate propria excommunicationis sententiam promulgavit contra statuta Concilii generalis. Unde ipsi nostris dedimus literis in mandatis, ut si est ita infra octo dies post susceptionem ipsarum sententiam sine qualibet difficultate relaxet. Quocirca discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus si dictus episcopus mandatum nostrum neglexerit, vos ex tunc, sufficienti ab eis juxta formam ecclesiæ cautione recepta, super his, pro quibus est hujusmodi sententia promulgata, relaxetis eandem, & injuncto eis, quod de jure fuerit injungendum, audiatis siquid fuerit quæstionis, & appellatione remota*

fine

fine debito terminetis, facientes quod decreveritis authoritate nostra firmiter observari. Datum Laterani VI. *Idus April. Pontificatus nostri annô* VIII.

Honorius *episcopus servus servorum Dei, dilectis Filiis de Orto sanctæ Mariæ & de Doccum Abbatibus Præmonstratensis ordinis, salutem in domino & Apostolicam benedictionem. Ex parte Præpositi & Conventus monasterii Floridi Orti Præmonstratensis ordinis nobis est oblata querela, quod Venerabilis frater noster Monasteriensis episcopus ipsos indebitis exactionibus aggravat & molestat, alias eis plurimum injuriosus existens. Ideoque discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus partibus convocatis audiatis caussam, & appellatione remota fine debito terminetis, facientes, quod decreveritis, auctoritate nostra firmiter observari. Testes vero qui nominati &c.*

Citatus itaque est episcopus denuo & assignata loca trans Lavicam prætaxata, & die cedente propositum est fecisse excommunicationem appellatione pendente, & ecclesiam Conventus chrismate spoliasse. Judices ergo cognita spoliatione chrismatis habita interlocutoria per sententiam adjudicarunt ecclesiæ illi restitutionem chrismatis sub certo articulo diei, videlicet B. virginis. Cumque procurator episcopi id minime curaret, Præpositus propter contumaciam petivit, ut episcopus excommunicaretur, quod & factum est. Interim cum Herdricus omnia mala ista procuraret cum A.

Nota-

Notario episcopi, Deo ordinante accidit, quod † dominus C. episcopus Portuensis Cardinalis Coloniam veniret. Ad ipsum præfatus Præpositus misit cum literis Abbatem, ut moneret episcopum absolvere Herdricum a procuratione negotiorum suorum, & si episcopus non faceret, daret in mandatis Abbatibus de Horto S. Mariæ, & de Doccum, ut prædictum Herdricum compellerent cessare, quod & factum est in hunc modum:

† *Cod. Gron.* quod dominus C. Portuensis Cardinalis.

C. Dei gratia Portuensis & sanctæ Rufinæ episcopus Apostolicæ sedis Legatus Venerabili in Christo eadem gratia Monasteriensi episcopo Salutem in Christo Iesu, Significarunt nobis de Orto S. Mariæ, de Doccum, & alii plures Abbates Præmonstratensis ordinis, quod Herdricus *Præpositus de Skeldwalda contra constituta sui ordinis vagatur per mundum, & negotiis secularibus se immiscet, & alias plurimas inhonestates committens in salutis suæ præjudicium & gravamen & scandalum plurimorum, Quocirca vobis mandamus auctoritate legationis, qua fungimur, quatenus dictum* Herdricum, *in suo errore nullatenus foveatis, sed ipsum moneatis, & efficaciter inducatis, & si necesse fuerit compellatis, ut relictis seculi vanitatibus redeat ad observantias regulares. Alioquin sciatis nos dedisse in mandatis Abbatibus de Orto S. Mariæ, & de Doccum, de valle beatæ virginis Præmonstratensis ordinis, ut dictum Herdricum ad id censura ecclesiastica compellant justitia mediante. Miramur enim quod talem Officialem habetis. Datum Tulpeti* XII. *Kal. Iulii.*

C. mi-

C. miseratione divina Portuensis & Sanctæ Rufinæ episcopus, Apostolicæ sedis Legatus, dilectis in Christo de Orto S. Mariæ, & de Doccum, de valle beatæ Mariæ Abbatibus Præmonstratensis ordinis, Trajectensis diœcesis Salutem in Christo Iesu. Vestras & aliorum multorum Abbatum vestri ordinis Præmonstratensis recepimus continentes, quod Herdricum dictum Præpositum in Skeldwalda *sæpe a vobis monitum a vexatione seculari & aliis actibus inhonestis compesci censura ecclesiastica faceremus, monendo primitus venerabilem fratrem nostrum episcopum Monasteriensem, ut ipsum a familiaritate sua penitus amoveret, Nos vero supradictum episcopum monuimus diligenter, mandantes eidem, ut ipsum ad hoc, si fuerit necesse, compellat. Quocirca discretioni vestræ legationis, qua fungimur, auctoritate mandamus, quatenus si præfatus* Herdricus *monitionem dicti episcopi noluerit exaudire, vel episcopus super his negligens fuerit memoratus, ipsum Herdricum ad observantias sui ordinis monitione diligenti præmissa per censuram ecclesiasticam auctoritate nostra firmiter compellatis. Datum Bunnæ* XI. *Kal. Iulii.*

Cumque dictus Herdricus Abbatibus parere contemneret excommunicatus est. Mira Dei providentia cum A. & B. procuratores Episcopi post nativitatem B. virginis in Frisiæ partes venissent, & ferverent adhuc furore diuturno, & peragratis villis Besclo, Hugemthe, Lidinge, venissent Usquert, ibidem a fratre S. viro constante & defendente Ordinem, procuratore Abbatum, denunciatur Episcopus excom-

excommunicatus, & illi, si procurarent negotia, excommunicati. Et credidit populus & recessit ab eis die primo. Die altero D. *Herdricus* impedivit populum mobilitate sua volens & nolens, vel magis timens episcopum aliquantulum gravari, tum quia gravis ipsi erat Episcopus. & non processerunt; quia datæ sunt literæ universis pro defensione ipsorum, si Episcopus vel Nuncii sui ante absolutionem suam gravaret. Veniunt itaque * Lopperfum, & die prima D. H*erdricus* de Usquert, & obtulit Conventui compositionem, ut omnis controversia inter episcopum & ipsum quiesceret; & ad Herdricum pax esset, & cautionem daret Præpositus, ne Abbates contra eum scriberent. Ad quod respondit Præpositus nihil se velle spondere pro Abbatibus, quia hoc non esset in sua potestate. Quo audito A. & B. cœperunt præsidere quasi contemnentes reconciliationem. Recessit ergo frater S. Procurator Abbatum interritus, & frater P. & alii fratres volentes excommunicationem denuntiare, sed G. de Fermesum Decanus, P. & A. in † Loppersum Præpositi, & quamplurimi cum ipsis gravissimum fecerunt strepitum currendo, clamando, & conviciando, putantes eos tali insultu a proposito coercere. Factus est concursus & clamor, ut possent dicere fratres contra tales insidias inermes: *Circumdederunt me canes multi, Concilium malorum obsedit me.* Sed dicti fratres indefessi restiterunt. Affuit eis Deo sic ordinante vir nobilis Stitho inflammatus caritate correctionis ecclesiæ non rogatus. Amor enim Christi otiosus esse non potest, & quasi tuba vehemens voce & manu illos furentes dimo-

* Loppeshem.

† Loppeshem.

dimovit, & ita usque ad crepusculum vis vi repulsa est cum multa tamen læsione.

Die sequenti congregatus est populus quasi vir unus. Aderant ibi Consules terræ & Iurati de Upstallesbome, & audita denunciatione excommunicationis Episcopi a delegatis Summi Pontificis & Herdrici ac Cardinale decreverunt sententiam admittere, & nisi Decani duobus millibus marcarum terram immunem fore, si assisterent Nunciis Episcopi, caverent, non debere eis impendi obedientiam. Quod quia visum est illis intolerabile, dixerunt se nolle hoc facere, & ideo Nuncii Episcopi soli & contempti vacuæ mensæ accedebant videntes vacuos honores & vacuas crumenas se habere, & sic compulsi sunt Dei misericordia disponente formam compositionis Præposito & Conventui beneplacitam per amicos & familiares præcipuos ipsius Conventus offerre & conscribere, in hunc modum:

In nomine Domini Amen. Ego Theodoricus Dei gratia Monasteriensis episcopus omnibus, ad quos præsens scriptum pervenerit Salutem in domino. Notum esse volumus universis, quod discordia, quæ inter nos ex parte una & Præpositum E. Floridi Orti & suum Conventum ex altera parte vertebatur, sopita est in hunc modum: Præpositus E. obedientiam, quam aliquis alius Abbas vel Præpositus Præmonstratensis ordinis, salvo jure privilegiorum & ordinis suo episcopo facit, vel fecit, domino suo Episcopo Monasteriensi faciet & exhibebit, & omnes causæ sive crimina super quibuscunque articulis, quæ contra eum vel Conventum suum motæ fuerunt, sopitæ

sunt

sunt & extinctæ. Omnes quoque sui fautores, clerici sive laici, qui propter causas contra ipsum motas in aliquod devenerunt gravamen, liberi erunt penitus ab illo & exempti. Instrumenta quæcunque ex utraque parte, tam nostra, quam Emonis Præpositi & sui Conventus a quocunque optenta fuerint, nullius erunt penitus momenti, & ipse Præpositus obediens erit nobis modo supradicto, & nos ipsum, quantum potuerimus, promovebimus. Discordia vero, quæ inter Emonem Præpositum & suum Conventum ex una parte, & inter Herdricum de Skeldwalda & suum Conventum ex altera vertebatur super quibuscunque causis, sopita est in hunc modum. Uterque supradictorum Præpositorum, dextra sibi ad invicem data, veram amicitiam inter se promiserunt se fideliter servaturos, adjicientes, quod neuter ipsorum consilio vel facto alium sive in generali Capitulo, sive alio quocunque loco, gravabit, nisi siquis eorum requisitus fuerit in animam suam, liberum ei erit dicere veritatem super re, de qua fuerit requisitus. Instrumenta quoque ex utraque parte, a quocunque etiam optenta fuerint, sive a domino Papa, sive a delegato, sive ab ecclesia Coloniensi, sive ab episcopo Monasteriensi, sive a Capitulo generali in manus Domini Gerconis de Fermesum, & Alfardi de Midlestum resignabunt, nullo unquam tempore valitura. Fautores quidem utriusque partis ab omni gravamine, quod propter eos incurrerant, liberi erunt & soluti simul cum illis, qui propter denunciationem cujuscunque excommunicationis sese a synodo subtraxerunt. Acta sunt hæc apud Loppeshem anno Dominicæ incarnationis CIↃ. CC. XXIV. XIII. *Kal. Octobr. præsentibus testibus G.*

de Fermoſſum Decano, P. & A. Decanis de Loppesbem, & aliis quam plurimis. Ut autem hæc compoſitio firma maneat & inconvulſa præſens pagina noſtro ſigillo, & E. Præpoſiti floridi Orti, & H. Præpoſiti de Skeldwalda ſigillis eſt roborata. Data per manus Magiſtri A. Notarii epiſcopi Monaſterienſis.

Cum ergo forma pacis inter epiſcopum & Conventum ordinata fuiſſet, & jam conſcribenda, & dextram idem epiſcopus dediſſet ſocietatis, quia dies eundi ad Capitulum generale inſtabat, dixit Præpoſitus *Herdrico:* Si in propoſito haberet ire in ſocietate ſuą, quatenus ſe præpararet. Ille ad hæc fore adhuc dubium dixit, utrum perſonaliter iret, an pro ſe Legatum mitteret. Quod clam procuravit mittens duos, qui literas Epiſcoporum Colonienſis, Trajectenſis, Monaſterienſis Capitulo præſentarent. Præfatus vero Præpoſitus cum fratre Sibrando Abbatum procuratore die B. Matthæi de Groninga profectus eſt, & Præmonſtratum pervenit. In Capitulo itaque Abbates de Cappenberge, de Varler, de Claholt ipſi reſtiterunt Conſilio, quantum valuerunt, & auxilio quorundam aliorum dicentes ſibi fore periculoſum, ſi dictus Herdricus a procuratione negotiorum Epiſcopi prohiberetur, cum monaſteria ipſorum poſſiderent eccleſias, in quibus ipſi Synodalia jura procurarent. Poſtremo cum cauſa ipſa tractaretur a diffinitoribus diffinitum eſt illum penitus debere ceſſare a procuratione negotiorum epiſcopi auctoritate generalis Capituli & auctoritate privilegii cujuſdam ſummi Pontificis collati Ordini Præmonſtratenſi in hunc modum:

Hono-

Honorius *episcopus servus servorum Dei dilectis filiis Abbatibus & fratribus universis ordinis Premonstratensis salutem & Apostolicam benedictionem. Cum relictis seculi vanitatibus ei soli impendere teneamini famulatum, cui servire regnare est, indecens constat esse, ut cum debeatis orationibus invigilare involvatis vos quaestionibus alienis. Quocirca universitati vestrae auctoritate praesentium inhibemus, ne quisquam vestrum in pertractandis alienis causis praesumat existere procurator. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae inhibitionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare praesumpserit, indignationem † omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Laterani* x. *Kal. Iulii Pontificatus nostri anno* VI.

Et directæ sunt litteræ per Abbatem Cappenburgensem domino Monasteriensi episcopo, quod Capitulum Præmonstratense non admitteret, ut sæpe dictus Herdricus esset de cetero Officialis, & aliud par litrerarum transmissum est Abbatibus de Orto S. Mariæ, & de Doceum, ut citarent illum, & ad sententiam Capituli servandam compellerent in hanc formam: Quod efficacissime per ipsum Abbatem Præmonstratensem in consistorio Abba-

† Verba hæc quid importent, aut quem hæc habeant effectum, quærenti respondebit Iacobus Columbini in glossa ad Ant. Mineuccii *lib.* 4. *de feud. tit.* 16. *Dic*, inquit, *quod in Papalibus important privationem beneficii, vel officii &c. In Imperialibus privationem feudi seu aliorum bonorum &c.* Nec est, quod quis dubitet. Videatur constitutio Friderici Barbarossæ, quæ de *pace tenenda* est, apud eund. *lib.* 6. *de feud. in fin.*

tum proximo & postea in Capitulo claustri pronunciatum est:

C. Dei patientia dictus Abbas Præmonstratensis & Abbatum ejusdem ordinis Capitulum generale Venerabilibus in Christo fratribus S. de Orto S. Mariæ & in Doccum Abbatibus Salutem. Cum expositum sit nobis in Capitulo generali, quanta dissolutione & insolentia frater Herdricus Præpositus in Skeldwalda sit respersus, quanta etiam scandala ex eo, quod Synodalia procurata, cum sit insufficiens & minus idoneus, sint exorta, discretioni vestræ auctoritate nostra fratrumque mandamus, quatenus dicto H. ex parte nostra & ordinis firmiter injungatis, competenti tamen monitione præmissa, ut infra instantem quadragesimam apud Hamburna vel Varlare sibi Paternitatem assumere non omittat, ut patrem super se habeat, a quo & ecclesia ejus formam sibi religionis assumat, & a quo etiam visitetur secundum consuetudines ordinis approbatas. Cæterum cum idem H. citatus fuerit ad Capitulum generale, nec Capitulum curaverit visitare, sub præfata vobis auctoritate mandamus, quatinus ex parte nostra firmiter injungatis eidem, ut infra instantem solemnitatem Pentecostes veniat personaliter Præmonstratum satisfacturus ordini super eo, quod ad mandatum nostrum visitare Capitulum non curavit. Verum quia ex procuratione Synodalium, quibus vacat, multa scandala provenerunt, tum quia insufficiens & minus idoneus, tum quia exhibet se dissolutum, volumus, ut ex decreto generalis Capituli ab eorum procuratione desistat, & ex parte nostra ei præcipiatis hoc ipsum.

Ille inquam frater *Herdricus* plenus blasphemia

ordinis sui & habitus cum tenuisset mediam partem ecclesiæ vicinæ sibi, tam per preces, quam per potentiam in corde semper ambiens, & rapere volens, oculos habens, & non considerans persuadet sacerdoti, qui tenuit residuam partem ecclesiæ, ingredi monasterium, cogitans per illius introitum ecclesiam, de qua exiit, intrare. Verum continuo versus est populus in conspirationem seditionis, & ejecit omnia, quæ in domo dotali collocaverat, cum damno & dedecore. Postmodum nullo religiosorum usus consilio aciem collegit armatam amicorum & cognatorum suorum. Et illi de parte adversa robore multorum sese munierunt, & convenerunt Consules terræ & Iurati Orientales pro reformanda pace inter eos. Ille vero violenter voluit vindicare domum manu armata, & cœperat applicare exercitum, sed prohibitus est a Consulibus præfatis. Populus autem de parte altera, sicut semper solet esse inquietus † & malignus perversis spiritibus applicuit se ad fossatum claustri, & cœperunt se altrinsecus congregati spiculis provocare & vulnerare. Et mortuus est quidam nobilis de Mentera silva, cuspide transmissa in caput ejus. Quo comperto cœpit multitudo cingere obsidione fossatum per diem & noctem, & tunc non immerito frater *Herdricus* timore magno timuit & fuga se servare constituit. Unde dimoto paululum populo valde metuens vitæ equum cum paucis conscendit, & porta aperta erupit. Et secuti sunt eum quidam. Equus autem ipsius præ rapido cursu, ut * dicitur, fefellit eum, sed tamen tunc non fallax ad salutem ejus, cecidit tantum & continuo a socio

† Al. *malignis perurgentibus spiritibus.*

* creditur.

suo alii impositus est jumento, & non periit fuga ab eo, sed evasit, & animam suam pro equo & cappa perdita redemit. Consequenter propinqui illius defuncti more suo cœperunt exurere domos proximorum suorum in ultionem. Quare ille reversus ad se præcepit illis offerri mille marcas pro compositione vitæ ipsius, & in redemptionem monasterii, ut parcerent. Interea illi sepelientes mortuum suum & multitudinem magnam congregantes denuo venerunt, & non pepercit oculus eorum cuiquam cognatorum suorum. Postremo ingressi claustrum domos magno sumptu constructas, unam, & aliam, & tertiam, & quartam, quæ erat nidus sororum Christi bonæ opinionis & conversationis incinerabant, quæ quasi continua cohæsit oratorio ipsarum, & exusta est, & mira res apparuit, ut dicitur, quod ventus pro oratorio pugnavit, & flammam ventilavit, ne læderet domum domino consecratam. Sed illi Assyriis & Chaldæis crudeliores non pepercerunt, sed more Romanorum antiquo sitientes pecuniam lapidem in altari consecratum evulserunt, credentes pecuniam ibi fuisse sepultam. Insuper & sacrosanctum Dominicum corpus cum vase suo detulerunt.

Eodem anno Augustus pluviosus spem fœni & annonæ fraudavit. Nam faba præter solitum inter festum B. Bonifacii effloruit, & circiter idem festum rosa † natalitia habuit. A festo B. Martini gelu forte constrinxit lutum & lacus ad meandum, exceptis paucis & brevibus interstitiis per totam hyemem, & ultra.

† natalitium.

Anno quoque conversionis ejus XVII. sacratissimo

tissimo die Paschæ, videlicet III. Kalendas Aprilis, Eurus ab Oriente nubibus intumuit, & in octava ejus nive candida & tecta & prata operuit, & sic intravit cano capite Aprilis & frigido, nondum pro voto multorum, qui fœno, & pabulo, & annona caruerunt. Et fuit illis diebus magna caristia omnium rerum. Mortua sunt pecora præ inopia fœni, & agni præ frigore, & debiles errant oves. Tria enim concurrerunt, frigus insolitum, mortalitas animalium, & caristia annonæ metuenda. Vendebatur nempe quarta pars modii pro duabus marcis & dimidia, consternatæ sunt mentes multorum considerantium, quod talia exigunt iniquitates eorum, & omnia opera Domini sunt veritas & judicium. In quo triplex est consolatio misericordiæ suæ & justitiæ. Cum enim graves pœnas solvimus, etsi causam ignoramus, intelligimus tamen esse de justitia Dei. Tertia est a fletu. Unde, *Discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem.* Rectus est Deus, quia neminem fallit, fidelis, quia reddit promissa. Iustus, quia omnia æque discutit. Per misericordiam invitos liberat, quod ubi non facit, veritate vindictæ non immerito damnat. Sapientiæ namque Dei non est numerus, quum hic finitum sit, quod mundus iste complectitur. Octavo † Kalend. Maji intravit D. *Theodoricus* tertius Monasteriensis episcopus, IX. Kal. Iunii & decimo Kalend. Iunii in obdomada Penthecostes apud Floridum Hortum sicut amicus honorifice susceptus. Eodem die ecclesiam ipsius dedicavit. Eodem die *Emo* Præpositus Floridi Horti per manus impositionem præfati Venerabilis Anti-

† Octavo quoque.

Antiſtitis ex miſeratione divina aſtantibus fratribus ſuis nomen & officium Abbatis ſuſcepit. Anno converſionis ejus XVII. indictione XIV. Concurrente XI. Epacta IX. anno præfati Pontificis VII: in ordine Pontificum Monaſterienſium viceſimi quinti, qui * rexit anno gratiæ CIↃ. CC. XIX. & ſedit annos. VII. Beatus namque *Ludgerus* primus Pontifex fuit Monaſterienſis. Succeſſerunt ei Gerfridus, Alfridus, Luibertus, Bartholdus, Wilhelmus, Nithardus, Reynoldus, Hildeboldus, Dodo, Suetherus, Theodoricus primus, Sigefridus, Hermannus primus, Rodbertus, Frithericus primus, Erpo, Burchardus, Theodoricus ſecundus, Egbertus, Wernerus, Frithericus II. Ludovicus, Hermannus ſecundus, Otto primus, Theodoricus tertius, Ludolphus. Anno inquam gratiæ CIↃ. CC. XXV. anno Pontificatus D. *Honorii* Papæ V. anno a Concilio Lateranenſi XIII. † anno a prima prædicatione Magiſtri Oliveri XII. anno a fundatione eccleſiæ ſororum XXII. anno dedicationis eccleſiæ in *Werum* XV. anno cataclyſmi noctu B. Marcelli VII. Sane prædictus Pontifex, qui anno tranſacto inſtinctu quorundam nimis perſecutus erat Præpoſitum cum Conventu *Floridi Horti*, cum eodem pacem firmam ſtabilivit, & fraternitatem popoſcit & accepit, & ibidem die illo demoratus eſt. Et ſequenti Sabbato ſcilicet *Quatuor temporum* ordines clericorum in * Fermeſum ſolemniter celebravit, & poſt nonam unde exivit reverſus eſt. Nimium ſiquidem ſollicitus fuit, & laboravit ab introitu ſuo uſque ad exitum, ſuper cauſa *Herdrici*, quæ vertebatur inter ipſum & Sylvanos Skeldenſes.

* cœpit.

† primæ prædicationis.

* Fermeshem.

ses. Ideoque in primo ingressu invitavit Consules terræ, ut ope illorum compellerentur reddere pecuniam pro incendio claustri ipsius. Unde illi non crediderunt ei, nec comparuerunt. Tandem multoties vocati proposuerunt nullatenus obedire vel damnum resarcire, nisi ille in perpetuum ecclesiam præfatæ parochiæ liberam fore hypothecaria cautione sufficienter caveret, & id ipsum contra eum conclamavit totius terræ multitudo. Nondum enim recuperaverat favorem populi propter insolentias & abusiones suas detestabiles, & audire eum dedignabantur, nisi illud fieret. Quod intelligens Episcopus præcepit *Herdrico*, ut id suo consilio committeret & arbitrio. Quod & factum est. Et arbitratus est Episcopus præfatos parochianos debere pro incendio ei restituere mille marcas & sexcentas, & illum in perpetuum silere super præfata ecclesia, & super hoc cautionem immobilium sufficientem præstare, & altrinsecus jurare, ne postea pacem unquam violarent. Ipse vero pro bannis noningentas marcas percepit. Et ita pridie Iunii reversus est. Julius sicut leo fervidus in initio sui secutus est, sed posteriora ejus pluviosa usque ad VII. Id. Aug. & expectabatur temperies, quia prata densa erant, & sata ad messem propter irriguum Iulii. Sed luna quarta quasi post horam vespertinam turbo cum tempestate subito exortus est, & secuta est continua inundantia pluviæ. Unde Poeta de luna:

Si nigrum obscuro comprenderit aera cornu,
Maximus agricolis pelagoque parabitur imber;
Sin ortu quarto, namque is certissimus auctor,
Pura, neque obtusis per cælum cornibus ibit

Totus & ille dies, & qui nascentur ab illo,
Exactum ad mensem, pluvia ventisque carebunt.

Augustus totus pluviosus fuit, & terræ cultoribus injuriosus, & collecta est messis cum culmo viridi, & grano lactenti & mentita est spes segetis. Septimo Idus † Decembris anno CIↃ. CC. XXV. Consules terræ confirmarunt fratres Floridi Horti in possessione esse in Emetha. Eodem anno occubuit Engelbertus Præsul Coloniensis occisus a Comite Fritherico Ysenburgense. Eodem anno in vigilia Apostolorum Simonis & Iudæ factus est terræ motus horribilis in multis locis, & circa horam sextam diei ipsa quasi superficies pavimenti rupta est, & muri quasi concussi, & laquearia ventilari videbantur. Postea maxima pluviarum inundatio sequuta est, & impleta sunt prata aquis abyssi superioris. Nam inferior abyssus est Oceanus. Abyssus nempe profunditas dicitur aquarum. Nubilosus siquidem aer iste pertinet ad abyssum inferiorem, quia hinc sunt nubes, venti, tempestates, pluviæ, coruscationes, tonitrua, grando, nix. Eodem anno cum multiplex fieret querela coram Papa *Honorio* tertio contra exactiones Advocatorum, quas extorserant a religiosis domibus præcipue monialium inverecunde, Abbatissa Asindensis super causa simili incitat Engelbertum Archiepiscopum, & optinuit delegatum contra Fretherieum cognatum suum, fratrem episcoporum Monasteriensis & Osnabrugensis. Præfatus episcopus tunc temporis summus fuit & fidelissimus in causis ecclesiasticis, qui commonitum patruelem suum habuit Fretherieum Comi-

† Septimo Idus Septembr. Consules terræ &c. *Cod. Groning.*

Comitem Isenburgensem, promittens se velle ipsum de rebus patrimonii sui ditare, ne idem plus justo peteret, sed ille non acquievit. Accidit ergo, quod pro causa Imperii præfatus Pontifex *Sosaciam* pergit, & in via dictum Comitem obviam habuit, qui *Fritbericus* minando, ne eum jure suo scilicet Advocatiæ privaret, torva facie & animo furioso & lingua pulsavit. At ille Episcopus æquanimiter toleravit, & cœptum iter illo dimisso peregit. Iam tunc multi Comites, ut fama fuit, in mortem ejus conspiraverant. Cumque *Sosaciam* venisset, & illic patrueles sui videlicet episcopi Monasteriensis & Osnaburgensis affuissent, affuit & frater eorum sicut Satan. Sed cum Archiepiscopus milites ad hospitium præmisisset, ut cum paucis commodius rediret, adjuncto sibi Comite de Tremonia, dictus *Fretbericus* dispositis in nemore insidiis cum aliquot servis episcopi Monasteriensis, ut fama fuit, insecutus est. Cumque dictus episcopus nemus quoddam perambularet, servi Frethefici ante & post de latebris prosiluerunt, & accurrentes trahebant & tenebant jumentum episcopi. At episcopi veniens post tergum clamat Fretheticus, ut Episcopus sibi soli servetur, & accurrens percussit reverendum caput tribus ictibus, deinde cætera membra, donec humi cecidit multis de Comitatu suo nescientibus, & aliis fugientibus præter Comitem Tremoniæ, qui se super mortuum sed frustra totum expandit. Accidit, ut dicitur VI. feria, die beati Willebrordi. Postmodum corpus ejus ad Abbatiam montis veteris primo deductum est, deinde Coloniam.

† Illis

† Illis diebus dominus Conradus Cardinalis, episcopus Portuensis & S. Rufinæ, cum Teutoniam visitaret, ad instantiam episcoporum, & omnium Prælatorum ecclesiæ, nec non illustris *Heinrici* filii Fretherici celebrare constituit Concilium in civitate Maguncíæ, in quo Priores ecclesiæ Coloniensis pilleum suum primo ter gladio incisum, & sanguine respersum, deinde camisiam cum wambicio quasi recenter tincto ejulantes & cantantes, *Videtis Jacob vestimenta &c.* inferebant, & ipse Cardinalis flens cum omni multitudine subjunxit, *Fera pessima &c.* Deinde a ministerialibus ecclesiæ Coloniensis accusati sunt principaliter episcopus Monasteriensis & fratres & Comites multi. Monasteriensis autem quasi moræ impatiens diem & locum petiit ad se de objectis expurgandum. Præfixus est ergo ei dies Purificationis beatæ virginis, & pro loco civitas Leodiensis. Interea collegit expensas, & invitavit Priores ecclesiæ cathedralis, nec non & Priores totius episcopatus, videlicet Abbates, Præ-

† Hæc ex Cod. Groningi usque ad *Eodem anno*. In Frisio erat ita: *Hujusmodi interfectionis culpam impingunt episcopo Monasteriensi & Osnaburgensi fratribus Fritherici Comitis præfati, perinde ac horum suggestu hoc facinus perpetratum fuisset. Horum purgatio Romam devolvitur, ut sese innoxios purgent. Interim lite pendente episcopus præfatus Monasteriensis vita defungitur, ejusque frater episcopus Osnaburgensis superstes temporis successu gratiam domini Papæ Honorii reconciliatam sensit.* Cæterum vitam Engelberti & totam hanc historiam scripsit admodum accurate Cæsarius Heisterbacensis, quem doctissimis Commentariis illustratum publicavit Ægidius Gelenius Canonicus Coloniensis anno hujus seculi XXXIII. De Advocatis ecclesiæ, eorum jure ac potestate, & illicitis exactionibus dixi, quod sufficit, *lib. 2. de Nobilis. cap. 29. & seq.*

Præpoſitos, Priores, & Decanos. Invitavit quoque epiſcopos Bremenſem, Verdenſem, Mindenſem, Trajectenſem, & occurrit in Comitatum ſuum Mindenſis cum fratre ſuo Oſnabrugenſi. Aderant & Abbates Friſiæ, ſancti Bernardi, Floridi Orti, & de Doccum. Et profecta eſt omnis multitudo VI. Kal. Febr. proxima feria poſt converſionem ſancti Pauli. Et ſolutum eſt gelu forte, & tendebant verſus Auſtrum. Euronothus & Africus flatibus & imbribus valde homines & jumenta fatigarunt. Primo igitur die feſſi venerunt ad *Lippiam*, ſecundo *Duzburch*, tertio *Nuſſiam*, quarto *Ruram*, quinto *Aquaſgrani*, VI. videlicet in Purificationis vigilia Leodium. Die igitur Dominico mane facto in equis pompatice ibant ad eccleſiam beati Lamberti cathedralem, & expectantibus epiſcopis, & omnibus poſt horam † primæ venit Vicarius quidam, & officium miſſæ cœpit legere ſine cantu. Eccleſia namque Colonienſis pro ſigno mœſtitiæ ſollemnitatem cantandi prohibuerat, donec ultio fieret condigna pro ſcelere, & totus clerus quaſi in triduo ante Paſcha in habitu lugubri & voce ſubmiſſa horas reddebat. Cardinalis interim miſſo epiſcopo Hildeſemenſe propoſuit; ſi placeret dominis epiſcopis differri Capitulum in feriam ſequentem, & placuit. Aderant ibi, ut fama fuit epiſcopi IX. Comites plurimi, & multitudo infinita. Die ſequenti aſcenderunt epiſcopi cum comitatu ſuo aulam

† Prima, primum eſt ex officiis eccleſiaſticis diurnis. Horæ enim ſunt ſeptem, Matutina, Prima, Tertia; Sexta, Nona, Completorium. *Matutina* eſt cantus nocturnus, cantus antelucanus. Durand. *Rational. lib.* 5. *cap.* 5. Dixi *manud. ad jus Can.* 2. *cap.* 18.

lam episcopalem, in medium videlicet cœnaculum, & moram fecit Cardinalis, & fluctuabat plebs avida novitatis, & implebat domum. Episcopi quoque plurimi expectabant. Sed pro signo cunei episcopalis cathedra Pontificalis super capita manu ferebatur. Accessit tandem Cardinalis, & semel & secundo data indulgentia urgebat populum descendere, & descendit paulatim. Tandem placuit excommunicare remanentes, & in negotio illo alienos, & tunc timentes dederunt locum, & facto silentio post prælibationem paucorum verborum domini Cardinalis surrexit Scolasticus domini Osnaburgensis *Olricus*, & pulchre peroravit pro electo ecclesiæ suæ captando benevolentiam, elidendo malam præsumptionem, exhibendo contra inimicorum confictionem justam satisfactionem. Surrexerunt & ministeriales Coloniensis ecclesiæ, & Comes Gelrensis contra Monasteriensem. Contra ministeriales Monasteriensis pro Monasteriensi, & facto tumultu dilara est causa. Die vero proxima finxit se Cardinalis iturum extra civitatem, & recessit populus de aula & clerus. Sed clam rediens cum episcopis intravit, & clausa janua dedit audientiam, & adjudicata est eis expurgatio per episcopos. Et subtraxerunt se episcopi, & territi defecerunt, & subsecura est ab officio suspensio & beneficio, & appositi sunt pro custodia spiritualium & temporalium diœcesis Monasteriensis episcopus Patherbornensis & Comes Gelrensis. Septimo igitur Martii profecti sunt Romam, & pridie Kal. Maji. innotuit rumor depositionis eorum, videlicet Monasteriensis & Osnaburgensis electi fratris sui. Monasteriensis autem post

brevi

brevi defunctus est, & frater gratiam domini Papæ invenit. Eodem anno † *Ludovicus* rex Francorum obiit veneno apud Albigenses. Succedit *Ludovicus*.

Anno Domini CIↃ. CC. XVI. die Dominico quarto Nonas Octobris migravit B. Franciscus institutor ordinis pauperum fratrum. Sequenti vero anno XVII. Kalend. Augusti die Dominico canonizatus est. In autumno pestilentia equorum fuit, quorum linguæ & ungulæ putrescebant, sed sanguine fuso super ungulam convaluerunt.

Anno Domini CIↃ. CC. XXVII. Cruce signati versus terram sanctam portum * Januæ liquerunt † 5. Idus Maij. sed XI. Kal. Maij recesserunt de Bordena. Una navium ipsorum comparata & instructa fuit ad usus pauperum de pecunia divitum virorum & mulierum pene duobus millibus marcarum in terminis duorum Decanatuum per labores Emonis Floridi Horti Abbatis, & E. Prioris de Feldwirth, & P. & G. Decanorum de * Loppessum, & Fermessum. Eodem anno conflagrata est villa Groningensis decimo Kalend. Maij. Anno eodem episcopus *Ludolfus* Frisiam est ingressus XVII. Kal. Junii, & ante ingressum ejus occisus est *Hecco* subdiaconus,

† Ludovicus VIII. post expugnatam Avenionem apud Monpenserium in Arvernia defunctus anno regni sui tertio, Auctor gestorum ejus apud du Chesne to. 5. *hist. Die autem Lovis ante festum omnium Sanctorum regem ad propria redeuntem infirmitas mortalis invasit, & die Dominica subsequenti, scilicet in octavis omnium Sanctorum, dum esset apud Montpencier in Arvernia, anno Domini* CIↃ. CC. XXVI. *migravit ad Christum.*

* patriæ † IV. Id.

* Loppeshem & Fermeshem.

nus, juvenis ſatis probus. Occiſus eſt etiam *Herbrandus* de *Ripa* XII. Kal. Jun. Occiſus *Folcardus* diaconus de *Fene*, & factum eſt interdictum divinorum per Fivelgoniam propter occiſorem *Herbrandi* XVII. Kal. Junii. Circiter Kal. Julii reverſus eſt epiſcopus. Anno * eodem quinto Kalendas Auguſti cæſus eſt crudeliter *Otto* epiſcopus Trajectenſis, filius *Bernardi* de *Lippia* Abbatis † olim in Livonia, & poſtea Epiſcopi ibidem, juxta Coverdiam, & cum eo ingens multitudo Nobilium, qui collecta manu Comitum & Militum voluit cohibere rebellionem *Rodulphi*, qui cum quibuſdam ſeditioſis de Groninga, qui Geliconidæ dicebantur, contra Epiſcopum præfatum & *Egbertum* præfatæ villæ rectorem conſpiraverant. Applicuit igitur contra prædictum Caſtellum, & ingreſſus eſt cum exercitu quandam paludem. Et miſerabiliter in eadem a † Trentonibus proſtrati & conculcati perierunt. Anno eodem XV. Kalendas Aprilis migravit Honorius Papa tertius. Succeſſit Gregorius nonus. Anno eodem conſummatum eſt foſſatum clauſtri. Eodem anno Boritius de majoribus Principibus Chunorum, quos Teutonici * *Waelwyn* vocant, per fra-

* *Waelwin.*

*. Ad annum refert præcedentem incertus Auctor, quem edidi Anno 1690. *cap.* 24. *in fin.* Sed eſt error in numeris. Reſcribendum ut in notis dixi XXVII. Wilbrandus enim, qui electus poſt mortem ſtatim Ottonis *ibid. cap.* 26. & qui poſt annum demum, ex quo electus, ingreſſus eſt epiſcopatum *ibid. cap.* 27. dicitur eum ingreſſus Ann. CIↃ. CC. XXVIII. *ibid. cap.* 28. Albert. Abbas Stadenſis ad Ann. 1227. *Otto Trajectenſis epiſcopus verſus Trentam ante Colfelde Freſonum inſolentiam compreſſurus in paludoſo loco a ruſticis die Pantaleonis feria quarta occiditur.*

† In Groning. eſt, *Abbatis olim de Lippia in Livonia.*

† *Drentonibus.*

fratres de Ordine Prædicatorum ad fidem Christi conversus est, & baptisatus cum multis gentis suæ hominibus a Domino *Roberto* Strigonensi * episcopo, præsente Bela juniori Rege Ungariæ fratre Regis Andreæ. * Archiepiscopo.

Anno domini CIↃ. CC. XXVIII. post constitutionem satisfactionis pecuniariæ, quam priori anno dominus Episcopus Monasteriensis de consilio Decanorum, & Abbatum, & cleri edidit pro occisione sacerdotis H. videlicet in mille marcis Groningensis monetæ, de consilio arbitrorum in eadem causa tales conscriptæ sunt literæ: *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Ego Th. de Doccum Dei patientia Abbas, Prior, & monachus Claricampi, subdelegatus domini H. Abbatis loci ejusdem, & Fretbericus de Frekenhorst domini Ludolfi episcopi Legatus in Frisia suæ diœcesis, arbitri in causa, quæ vertebatur inter Godescalcum pugilem & Gereonem H. de Ripa Plebani occisorem super occisione ipsius H. a partibus constituti, dilectis suis D. de Loppeshem Decano & H. Upwirthe plebano, & omnibus, ad quos hæ literæ pervenerint salutem: Notum facimus vobis, quod cum dissensio inter Godescalcum & Gereonem super corpore H. occisi verteretur, nec non inter dominum Ludolfum Monasteriensem episcopum & ipsum G. super forma bannorum in nos ex consensu partium sollemniter in claustro Seldwirth tam de compositione quam pro bannis est compromissum, Nos vero diligenti super his Loppeshem cum prudentibus habito tractatu in hoc concordantes convenimus, quod sententiam domini episcopi, quam Fermeshem super ordinibus tulit, quan-*

tum ad nos fore ratam decernimus. Verum quia Pænitentiarius domini Papæ pro jam dicto G. supplicavit, quatenus cum ipso dominus Episcopus misericorditer agere dignaretur nos pro reverentia sanctæ crucis de compositione per episcopum taxata ccc. *marcas ex misericordia alleviamus, constituentes, ut septingentæ marcæ Groningensis monetæ pro ordinibus dentur secundum consuetudinem terræ memoratæ, &* cc. *libræ pro bannis domini Episcopi &c. Actum est hoc anno Domini* CIↃ. CC. XXVIII. *Loppeshem* III. *Non. Maji, feria* VI. *proxima post Ascensionem Domini.* Eodem anno factæ sunt sedes chori. Eodem anno rediit a Roma *Wilbrandus* quondam episcopus Patherburnensis, quem elegerat ecclesia Trajectensis, & in ultionem decessoris sui cum multo exercitu per plurima loca, & pridie Idus Octobr. per incendia intravit & optinuit Drentoniam.

Anno Domini CIↃ. CC. XXX. anno vero Conversionis XXII. quidam Canonicus sacerdos in horto S. Mariæ Abbati suo piæ recordationis D. *Sigardo* apud vallem S. Mariæ dormienti nasum cultello sacrilega manu amputare conatus est, quem penitus præscidisset, nisi clamor prædicti Abbatis & tandem advenientium fratrum concursus impedivisset, perpetuam tamen maculam † illi imposuit, quem Circatores illius anni primum Domino Stenveldensi tanquam patri deinde Domino Præmonstratensi mittendum decreverunt, sed Abbas læsus & Conventus * instituerunt, ut primum Romam pro absolutione iret, & sic factum est. Qui cum in itinere esset subiit ordinem pauperum fratrum, & postea

† Abbati.

* instituerunt.

postea Romam profectus est & post modicum* tempus mortuus. Eodem autem anno, quo vulneratus est Dominus Sigardus Idib. Novembris, postquam convaluit, defunctus est. Anno eodem annus erat transitus B. Ludgeri primi Monasteriensis episcopi XXI. annus Pontificatus *Gregorii* Papæ IX. quartus, annus consecrationis *Fretherici* illustris & semper Augusti Romanorum X. Annus conversionis beati *Augustini* DCCC. XXI. Eodem tempore viguerunt Ambrosius, Martinus, Jeronymus, Prudentius, Claudianus. Annus conversionis beati Benedicti DCC. IV. Annus quando cœpit Papa *Gregorius* Doctor egregius DC. X. Annus passionis beati Bonifacii IO. V. Annus ex quo capta est Jherusalem a Saladino XL. Ex quo Magi Coloniam translati sunt LXVI. Annus ex quo cœpit ordo Carthusiensium C. XL. Ordo Cisterciensis C. XXXII. Ordo Præmonstratensium C. X. Ex quo plantatus est hortus S. Mariæ LXVI. Floridus Hortus XVII. Annus primæ peregrinationis contra Saladinum XLII. mediæ XXXIV. tertiæ prædicante magistro *Olivero* XIII. primi adventus magistri *Oliveri* XVI. quartæ peregrinationis IV. concertationis inter Menternenses & Sylvanos XXIX. Annus XVIII. a Concilio præsidente *Innocentio* Papa III. Donationis ecclesiæ in Werum annus XX. introitus fratrum in Floridum Ortum XVII. Annus diluvii noctu beatæ Iulianæ LXVII. A cataclysmo noctu beati Marcelli Papæ XII. prioris pestilentiæ animalium XXXVII. posterioris XXIV. Annus *Engelberti* Coloniensis Archiepiscopi occisi VI. domini *Ottonis* Trajectensis episcopi apud Covordiam occisi

* temporis.

cisi III. Annus conflagrationis ecclesiæ in *Lopperſ-ham* XIII. Idem incendii monasterii sancti Bernardi. Triumphatæ Threntoniæ victore exercitu domini *Wilbrandi* Trajectensis II. pridie Id. Octobr. Sed † anno domini CIↃ. CC. XXIX. III. Kal. Septemb. *Rodulfus* semel ejectus usurpavit sibi Covordiam occisis quibusdam & captis custodibus præfati castelli.

Anno gratiæ CIↃ. CC. XXXI. XII. Kal. Iunii facta est donatio ecclesiæ in Skirame dominica sanctæ Trinitatis a potentioribus, sed V. Id. Iul. cassata est fratribus absentibus, instantia quorundam, videlicet Decanorum & aliorum, sed IV. Kal. Aug. innovata est, præsentibus jam dictis Decanis. Eodem die confœderati sunt Trentonibus Fivelgones datis juramentis, & dispofuerunt præliari contra Groningenses. Eodem namque anno ortum est bellum inter Ernerenses & Uthusenses propter insulam, quam Jurati apud *Upſtallesbome* Uthusensibus adjudicaverunt. Sed quia jam dicti Ernerenses parere recusaverant decimo quarto Kalendas Augusti Iuratos secuta est Universitas Fivelgoniæ pro cohertione ipsorum, & congressæ sunt partes in pugnam. * Groningenses itaque quos causa non urgebat, sed magis elatio instigabat, & aliquantula societas *Egberti* Rectoris jam dictæ villæ cum qui-

† Godefrid. Monach. ad Ann. 1228. *Eodem anno episcopus Trajectensis castrum Kuvorde iterum impugnat: sed defensoribus sibi diffidentibus castrum in deditionem recipit, & antiquum Rodulfum dominum castri ejicit, & exulare præcipit. Qui exilium simulans occulte revertitur, & castrum dolo captum possidet, ejectis illis quos episcopus ibi posuerat.*

* Gronienses.

quibusdam fautoribus Ernerensium, qui sibi astiterant in seditione civium suorum, Groningenses inquam cum denso globo virorum gerentium arma Fivelgonibus inusitata † sociati Ernerensibus in pugna Fivelgones in fugam verterunt, & lassos in fuga nudaverunt, vulneraverunt, occiderunt, & prostratus *Eeelkus* vir potens linguæ, & universitati terræ, quia justus dicebatur, acceptus. Qui mortuus est die B. Mariæ Magdalenæ. Ex tunc valde timuerunt Ernerenses, & vetus fossatum antiquissimæ discordiæ inter Ernerenses & Hunesgonenses foderunt usque ad mare. Interim confœderati sunt Vivelgonibus Fredasilvani & Trentasilvani contra Emerenses ad pugnandum. Verum Fredosilvani, parochiani cis amnem, commisso prælio visi sunt inferiores in pugna. Sed imposita eis ad placitum pecuniæ summa quieverunt, & tunc cum Trentonibus Groningam applicuerunt XIV. Kalendas Septembris, & deinceps. Threntones tamen VII. Idus Augusti applicuerunt, VIII. quoque Idus Augusti Fivelgonenses collecto exercitu fossata per loca repleverunt, & congressi sunt ad præliandum. Et quia illo die Groningensibus propter metum Trentonum nemo adfuit, post aliquantum bellum Ernerenses fugam inierunt, etiam relictis villis post tergum, & in fuga illis fessis & lassis, & fœminis nihil nocuerunt, quos redeuntes a fuga Ernerenses occiderunt, & diem illum læti in triumpho terminaverunt. Die sequenti vigilia S. Laurentii, die luctus & miseriæ, denuo ad fossatum applicuerunt, & res aliquantulum prospere gesta audaces fecerat debiles, & inermes sacerdotes

† associati.

quoque, qui adfuerunt. Et ecce soluta obsidione Trentonibus, qui dolo quorundam, ut postea compertum est, reversi fuerant, adfuit cuneus † Groningensium ut nubes densa praeeuntibus sagittariis, & impetu facto transierunt fossatum, & tanta multitudo Fivelgonum nec unam miserunt cuspidem, sed impleta stupore in fugam se dederunt, & statim qui lassi, qui debiles fuerant vulnerati, nudati turpiter, & occisi passim per prata jacuerunt. Nobiles quoque hinc inde nudati ignominiose & capti sunt, tam a Groningensibus quam ab Ernerensibus, & ditiores Groningae incarcerati, & nihil restabat, nisi per dies & noctes, nudos, captos, & occisos quaerere & deplangere.

† Groningensium.

His ita gestis XIV. Kalendas Septembris repetiit fossatum universitas Fivelgonum pugnatura. Sed septimo Idus Septembris excusarunt se non posse venire propter metum belli, quod IV. Idus Septembris episcopus * ipsorum indixit se facturum, sed pro fide servanda obsides dederunt. Quarto vero Idus Septembris † Ernerenses adductis plurimis trans Lavicam bellatoribus & aliis quamplurimis hinc inde facto impetu vastarunt villas adversariorum, quot voluerunt, sed nec ecclesiis Dei pepercerunt, nec foeminis reverentiam exhibuerunt. Incenderunt etiam ecclesiam in *Husquert*, & juxta illam inclusum bonae famae, & tunc in illa ecclesia consumptum est igni dominicum sacramentum. Ecce ad tantum nefas attraxit eos feritas rebellandi, cum pro fide violata impeterentur. Confoederati fuerunt illis de Hugemercke, de *Midag*, de *Merna*, de *Groninge* cuncti bellatores, instigante quos-

* ipsis.

† Ernerenses.

quosdam sola superbia, quosdam quidem timore patriæ spoliandæ. Inter cæteros de Hunesgonia † capitales erant *Eppo*, *Eyzo*, & *Egbertus* Rector Groningæ, oblitus totius consilii & auxilii, quod impenderunt ei Fivelgones, quando ejectus fuerat a præfata villa per * Geliconides, & hoc in recenti. Propter hujusmodi detestabile sacrilegium procurante honesto viro D. *Herbrando* Decano ecclesiæ illius excommunicati sunt ab episcopo *Ludolpho*. Et eadem excommunicatio confirmata est a D. *Gregorio* Papa IX. Ernerenses igitur inconsulto D. Papa pecuniam ad reparationem ecclesiæ exposuerunt, & per pecuniam præfatam episcopo reconciliari studuerunt. Eodem tempore defunctus est præfatus Decanus possessor ecclesiæ in *Husquert*, tertius heres illius nominis, relicto parvulo ejusdem nominis.

Cum autem dicat Apostolus, *Pacem habete, & Deus pacis erit vobiscum*, dicunt sapientes, *Militare non est peccatum*. Dicit enim Augustinus: *Quid culpatur in bello? An quod moriuntur alioquin morituri, ut dominentur in pace victuri? Hoc reprehendere timidorum est, non religiosorum.* Nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, implacatus animus, feritas rebellandi, libido dominandi, hæc sunt, quæ in bellis jure culpantur. Unde sciri potest, quod illud sit justum bellum, quo edicto a Principe vel populo nec vindicatur illata, nec

 pro-

† Capitales sunt proceres, Duces populi, primates. Sic infra ad Ann. 1250. *ut quarta pars cederet Ernerensibus, &c. reliqua tres Uthusensibus, & omnes occisi hinc inde a capitalibus utriusque partis solverentur.*

* Geliconidas.

propulsatur inferenda injuria. Clericis non licet arma movere manu propria, sed moventibus possunt auctoritatem dare XXIII, *qu. ult.* Omni tempore militari potest, † si culpa subest. Pugnandum causa necessitatis & utilitatis pro defensione sui & suorum, & ecclesiæ, & fidei, & patriæ regnique. Leo enim propterea populum contra Saracenos congregari præcepit, & cum eis Roma egressus ad littus descendit maritimum. Quia Deum videtur temptare, qui sanctæ religionis detrimenta non præcavet XXIII, *qu.* 8. *c. igitur &c. Si nulla.* Nam si hodierni temporis ecclesia perfectionem Evangelicam & patientiam imitata memoratis paganis colla submitteret, evacuaretur prædestinatio, & excideret promissio. Et ideo Machabei magis Sabbato rebellare quam pariter omnes interire elegerunt. Sed valde cavendum, ne prædicta verba Augustini nocendi cupiditate conscientiam remordeant.

† nec culpa.

Anno igitur CIƆ. CC. XXXII. Hunesgonenses intraverunt terminos Fivelgoniæ, & succenderunt *Wigbaldeswerff*, & postea XV. Kalendas Octobris post placitum solenne, quod Groningæ habuerunt, cui etiam interfuerunt Translavicenses, post pocula exhausta ascenderunt equos equites, & admixta est multitudo peditum spe prædandi adversarios, & hora vespertina intraverunt superbe villam Emetha horrenda & incerta nebula. Et concrepatione campanarum stupefacti fugerunt, & in fuga in via publica comprehensi miserabiliter sunt occisi & capti pene meliores terræ ad quadringentos. Alii innumeri vulnerati evaserunt. Quidam vero secus viam

reli-

reliqui, & sic nox hos & illos obtexit. Post proximo Sabbato episcopus *Ludolphus* celebravit ordines clericorum *Bedum*, qui jam tertio Frisiam intraverat. Postmodum Fivelgones habito consilio statuerunt, quod captivi omnes in turribus quarundam ecclesiarum includerentur, donec plenius deliberarent, quid de illis utilius fieret, sed medio tempore ad magnam confusionem omnium furtive de turribus aufugerunt. Et sic præterea illo anno nichil memoratu dignum actum fuit.

Anno CIↃ. CC. XXXIII. effudit abyssus superior horrendam satis pluviarum inundantiam a Calendis Julii & deinceps, & exspatiata est aqua huc atque illuc per campos & planitiem terrarum, duobus annis retroactis satis aridis, præsertim post exaltationem S. Crucis. † Tanta fuit inundatio mensis Septembris, ut diluvio maris possit æquari, & ideo fœnum multum periit, & prata relicta sunt cum vellere suo. Residuum fœni magnis navibus ducebatur per campos & vias quasi per alta maria. Annus ille fuit magnæ afflictionis hominum & animalium, ut homo & deinceps reddat Deo vota laudis suæ, & cogitationibus suis confiteatur ei, & reliquiæ cogitationis & recordationis peccatorum quasi debent esse in memoria, ne superbiant abstinentes ab operibus malis. Verisimile fuit, quod in illa inundatione superioris abyssi, quæ hactenus salsugo in sinu terræ delituit, diluta sit & absorpta. Ex tunc terra cœpit solitos fructus reddere. Unde o vos Christiani dignis flagellationibus castigati orate humida solstitia propter æstum æstatis, & hyemes serenas. Duo quippe dicuntur esse solstitia,

† *Cod. Gron.* Tanta fuit imbrium effusio mense Septembri.

videlicet XII. Kal. Ianuar.. & XII. Kal. Iul. & duo æquinoctia XII. Kal. April. & XII. Kal. Octobr. Dicitur ergo ille pronosticus: Cum libra fecerit æquinoctium in Octobri, serite ordea campis, si fieri possit, etiam usque ad Januarium, & lini segetem vere cum aliis sationibus cum signum tauri XI. Kal. April. apparuerit. At si triticum & aliud genus farris, quod habet ariſtas ferere volueris, ante abscondantur Plejades, quæ pridie Nonas Apriles occidunt, debita quam fulcis committas semina. Multi ante occasum earum, videlicet ante Aprilem cœpere, sed illos expectata seges vanis elusit avenis. Signa in sole & luna commendantur agricolis. Nam Deus est, qui fecit luminaria & potestatem dierum & noctium. Sol in ortu maculosus abscondens se signat imbrem, radiosus & pallida aurora grandinem, cœruleus pluviam, igneus euros, maculæ cum igne ventos & imbres in occasu. Luna nova nigra signat imbrem, rubea ventos. Quarta vero certissima signa dat. Si tunc

Laxa, nec obscuris per cœlum cornibus ibit,
Totus & ille dies, & qui nascentur ab illo,
Exactum ad mensem pluvia ventisque carebunt.

Imbrem etiam prænunciat bucula cœlum suspiciens, rana querulans, hirundo lacus circumvolitans, formica ova efferens, corvi facto agmine rauce crepitantes. Signa serenitatis sunt hæc: Stellæ per imbrem nec nimis obtusæ, nec nimis scintillantes, nebula ima petens, noctua non clamans, corvi ter vel quater gutture presso clamantes, & ut dicitur:

Nocte rubens cœlum cras indicat esse serenum,
Si de mane rubet signum donat pluviale.

Eodem

Eodem anno statuta D. Gregorii Papæ IX. transmissa sunt Præmonstratum in Capitulo generali. Obiit Geyco Decanus in Fermessum vir per omnia secularibus artibus idoneus, & bene religiosus, & obsequiosus. Successit ei Sicco quartus a proavo Sigrepo.

Anno gratiæ CIↃ. CC. XXXIV. circa Epiphaniam duo de prædicatoribus Bremensis collegii Fivelgoniam intraverunt ad cruce signandum contra † Stethingos. Sed post negotium eorum in ecclesia Damensium declaratum aliquanto tumultu populi vexati sunt, & ideo * Groningam se transtulerunt, & Damenses excommunicatos denunciaverunt in Groninge, & per Hunesgoniam stationes instituerunt, & adulati sunt invicem cum Groniensibus & Hunesgonibus, ac Statingos, Trentones, & Fivelgones pares esse propter inobedientiam dicere non timuerunt. Illi inquam Prædicatores † inclusis, quorum fuit ingens multitudo, proprer abusiones, quibus simplices alliciebant, valde insultabant, & præcipue uni illorum de Stetheswerth, qui incorrigibilis apparuit, & illusionibus deceptus simplices alliciebat, & contra eum adeo processerunt, ut ejicerent de Clusa, & per manum armatam Groniensium duceretur Groninge. Qui post

† *Stadingos* dicas an *Stethingos*, non refert. Etiam de iis dixi ad Annal. Egmund. *cap.* 35.

* Groninge.

† Monachi, qui amplexi strictioris vitæ genus, aut claustro se concludebant, aut cellis, quæ prope claustrum, ex iis non exituri, *Inclusi* dicti, *Reclusi*. Vid. du Cange. Supra ad Ann. 1231. *Incenderant etiam ecclesiam in Husquert, & juxta illam inclusum bona fama &c.*

post confessionem multarum blasphemiarum vix quod non combureretur evasit, & in pœnitentiam perpetuam in specu subterraneo peragendam Abbati suo de Rottum redditus est. Nam ibi olim conversus fuit. Isti inquam Prædicatores, ut multis visum est, sine discretione usi sunt auctoritate ligandi & solvendi, quasi gladio in manu furentis. Pauci igitur cruce signati sunt contra Stathingos. Dammenses itaque post multas comminationes vix optinuerunt reconciliari post castigationem * virgæ profusis genibus nudi & prostrati per aliquot signatos emissos contra prætaxatos Stadingos. Denique prædicatorum istorum vexatione quasi divinitus timor & tremor cecidit super Fivelgones propter conjurationem, quam fecerunt, instigante *Excello*, & quibusdam aliis contra episcopum super rescriptis, quæ impetrabat clerus, & contra interdictum

* Sic absolutio cum dabatur cum reis vulgo actum. Nec sacra hæc aliter constabant quam damno famæ & facultatum; ut dixi *lib.* 3. *man. ad jus Canonic. cap.* 12. In magnates aliquot Hispanos abhinc aliquot adhuc annos idem plane usurpatum, ut domina de Aunay ait in memorabilibus aulæ Hispanicæ *p.* 37. Illustre autem est exemplum, quod Annales ecclesiæ Wintoniensis suppeditant *Angl. facr. part.* 1. ad Ann. 1197. de Rege Walliæ ejusque filiis, excommunicatis ob injuriam sibi factam a Menevensi episcopo, & nisi post preces, lachrymasque, & suspiria ritu tum usitato in gratiam non receptis. *Episcopus igitur*, verba hæc Annalium, *vapulato Regis defuncti corpore jam fœtido, vapulatis & filiis, cum mortuo vivos eorumque terram absolvit assensu & auctoritate domini Archiepiscopi Cantuariensis.'* Et ejusmod. sunt infinita. Aliud etiam habet Gaufridus de Coldingham hist. Dunelm. *part.* 1. *cap.* 2. *Tandem*, inquit, *obtinente Theodbaldo Archiepiscopo ac Legato personas apud Beverlacum absolvit; ubi in liminibus ecclesiæ singuli nudi virgis sunt coram omnibus cæsi &c.*

dictum ecclesiarum, & contra bannos immoderatos, & contra satisfactionem pecuniariam, quam statuerat episcopus pro sacerdotibus occisis jam ante annos quasi quinque, conspirantes & conjurantes compositionem sacerdotis occisi non excedere cccc. marcas, & alia quædam conjuratione firmarant, in præjudicium canonicarum sanctionum, contra quod dicit Calixtus Papa XI. *qu.* I. *Conjurationis astutia non solum inter Christianos abominabilis est, sed & inter ethnicos, etiam ab exteris legibus prohibita.* Ludolfus episcopus Monasteriensis recto utens ordine a domino Papa judices optinuit, sancti Petri, & sancti Iohannis Decanos, & Custodem Osnabergensis ecclesiæ, per quos frequenter commoniti, & interdicto ecclesiarum puniti, non resipuerunt, sed justam quandam querelam sibi habere videbantur adversus sacerdotes fornicarios & tabernarios, quos ante humiliationem laicorum corrigere dissimulavit episcopus. Et non solum non de ordinibus sed nec de rebus ecclesiasticis legitur aliquando laicis attributa disponendi facultas. Verum quæcumque in ordinibus a Principibus decreta inveniuntur, nullius auctoritatis esse monstrantur. Ita continetur *dist.* XCVI. *Bonum quidem.* Casus talis: Symmachus Simplicius Papa infirmabatur, cumque de salute cœpisset desperare, supplicavit Basilio urbis Romæ præfecto. Quod audiens Basilius ægre tulit, & convocatis episcopis protulit constitutionem. Deinde defunctus est Basilius & convaluit Symmachus, reprobavitque constitutionem a Basilio factam, & hoc ne in posterum laici de rebus ecclesiasticis desponendis

nendis se intromitterent. Anno igitur præfato Kalend. Martii de beneplacito Episcopi soluta est constitutio stulta laicorum renuntiantium eidem; præcipiente Episcopo, ut pœnitentiam agerent, & ex gratia de expensis, quas fecerat, liberi essent. Eodem anno prædicatores hac & illac versus Rhenum, Westphaliam, Hollandiam, Flandriam, Brabantiam quasi nubes volabant, & Principes & populos contra *Statingos* concitabant. Quos contra querela Bremensis Archiepiscopi jam pene per quinquennium auribus Domini Papæ illata est, qui causam hujusmodi tribus episcopis delegavit, & ut multis innotuit inter cetera reprehensibilia principalior causa fuit inobedientia; quæ scelere idololatriæ non est inferior, dicente Salomone, *Nolle obedire scelus est idololatriæ.* Illi namque licet gens modica fuit secus ripam Wiseræ fluvii propter violentias, quas milites & servientes intrantes ad eos irrogabant, omnes hujusmodi ejecerunt & se defenderunt, & interim redditus Episcopi & ecclesiarum non reddiderunt, propter quod sacramentis ecclesiasticis & sacerdotum ministerio privati sunt. Præfati igitur episcopi propter inobedientiam eorum causam sibi commissam Prædicatoribus commiserunt, quatenus ad * cohertionem ipsorum crucem darent omnibus peregrinari volentibus in remissionem omnium peccatorum. Non parva ergo multitudo signata est in præfatis partibus. Terminus quoque peregrinationis ad præliandum constitutus est sextus Kalendas Junii Sabbato ante Ascensionem Domini. Adfuit ergo † Comes Hollandiæ cum multa acie pugnatorum in multis navibus.

* coertionem.

† Florentius IV. Vid. *Chron. Goudan.*

Ad-

Aderat & Comes Geldriæ & Cliviæ. Adfuit Dux Brabantiæ cum incredibili multitudine bellatorum. Statingi ergo quid facerent pauci inter multos, inobedientes inter Catholicos, * præmoniti & obſtinati, nolentes relinquere glebam patriam? Et in primo congreſſu Comes de † Oldenburgh laxatis habenis cum equo cadente corruit & occiſus eſt. Fama fuit apud Statingos fuiſſe XI. millia pugnatorum. Princeps exercitus Chriſtianorum fuit Dux Brabantiæ, qui tandem coacta militia hinc inde illos perditos & laſſos jam circumcinxit, & facto impetu in ore gladii conſumpſit. Fama fuit multos viros & mulieres exitu præconſiderato in palude & alibi ſe per fugam ſervaſſe. Et hæc eſt tertia crux data contra inobedientes quaſi idololatras. Nam prima fuit contra Saracenos. Secunda contra hæreticos Albigenſes. Tertia contra Statingos. Multæ ſiquidem novitates in diebus D. Gregorii noni * pullularant. Prima eſt religio Prædicatorum, qui ut nubes volant. Item humiliatorum, ſeu nodoſorum, vel nudipedum. Item quorundam ſimplicium, qui dicuntur † *Beggini.* Item communium collegia fæminarum. Item aſinorum ducentium aſinum. Item fratrum de gladio. Item de novitate miraculorum. Item de quodam de Armenia, qui Romæ in turba cum tuba perſtrepuit dicens, *Laudate*

* pullularunt.

* præmortui. † Aldenburch.

† Albigenſes etiam ſic dicti, ut & quivis hæretici. Godefrid. Monach. ad Ann. 1212. *Eodem anno multitudo populi ex omni Saxonia, & Weſtfalia, & Friſia, & diverſis partibus cruce ſignati ad expugnandos Begginos proficiſcuntur.* Sed de ſecta ſermo hic ſingulari. Vid. du Cange.

* Aſininorum.

dato & properato. Item ordo de redemptione captivorum, qui dicitur S. Trinitatis. Secta XIII: in Langobardia. Item unum quinque decretalium. Anno eodem fuit annus concertationis Nordensium duodecimus, qui confixerant cum Hunsdrensibus, Herbingensibus, & Upgentensibus, & Emelgoniis Broekmannis, & multos centenarios hominum hinc inde prostraverunt. Ipsi quoque damno, ut dicitur, quingentorum occisorum puniti sunt. Cunctis * prædictis summam puri auri mille marcarum & quinque millia argenti pro pace obtulerunt. Totidem quoque marcas secundum monetam Emethensium exhibuerunt † Uthensensibus, quas olim acceperant ab eis, ne se eorum inimicis associarent. Annus etiam fuit quartus guerræ Rheydensium cum parochianis de * Esendorp & fautoribus suis. Reidenses quippe postquam offensi fuerant propter injurias ipsis illatas redeuntibus vel etiam euntibus ad nundinas frequenter indicto bello indocti ad arma & inermes cum † villicis armatis & equis impinguatis congressi sunt in campo trans Emesam, & disposita acie ipsorum in multitudine gravi irruerunt hostes, licet pauci, & versa est multitudo in fugam secus Emesam in obliquum, & pene omnes nobiles vel divites capti sunt, alii alias fugientes naves non apprehenderunt, & amni se crediderunt, & in eo capti sunt, vel submersi. Duces adversæ partis fuerunt *Stephanus*, & *Eustachius*, & milites de Castellulo *Fresenburch* sub Comite de Ravenesburch, qui consilio pacifico usi reddiderunt captivos, & sic aliquantulum quieverunt.

* prædictis terris.

† Utcensibus. Uthusensibus.

* Eskathorp.

† pilleis pennatis.

Anno

Anno secundo post inchoatam guerram a Hreidensibus contra incolas. Emesæ superiores præfatos ortum est bellum inter Emesgones inferiores & Hreidenses propter quendam Hreidensem submersum, qui voluit prædari venientes de nundinis, quem Emesgones indignum compositione censuerunt jure prædonis. Emesgones ergo collectis navibus & repletis applicuerunt, & scissis aggeribus proximas villas compulerunt ad deditionem. Amnicolæ vero non consenserunt, sed viriliter eos de partibus superioribus repulerunt. Anno ergo domini CIↃ. CC. XXXIV. auxilium veterum hostium & Comitis de Ravenesberch postularunt, sed pauci venerunt. Eodem tempore Hreidenses a Fivelgonibus auxilium petierunt, Fredosilvani similiter. Mota enim gens a quatuor † monetis a Stauria usque Lavicam contra Longawaldenses & Fredawaldenses, quasi in prælio episcopi *Wilbrandi* adjutores exstiterant Threntonum in occisione & spoliatione ipsorum, & similiter contra Fivelgones, quorum quidam prope Emesam piraticam prædam contra mercatores eorum exercuerant. Sed non credidit gens illa sibi, & ideo ab invicem recesserunt, cum hactenus unius fori fuissent.

† marcis

Ecce quid expertus sit ille nobilis concionator in manifesto nobis est, qui dum sufficienter ostendisset humanum statum esse incertum & fluctuantem, subjunxit; *Omnia in mundo sibi contraria & nichil æternum*, dicens, *Tempus & tempus omni rei sub sole*, & post pauca: *Tempus pacis & tempus belli*. Reversus itaque in se contemplatus est in illa specula generali, quæ est sui ipsius cognitio, unde

Soliloquia Auctoris.

unde Boëtius, *Cognosce te ipsum, & cognosces omnia præsentia, præterita, & futura*, & invenit, quod multiplex est bellum. Inter Deum videlicet & hominem, inter hominem & mundum, inter hominem & carnem, inter virtutes & vitia. Locus belli mundus. Tempus militiæ est præsens vita. Unde est illud: *Domine, qui conteris bella ab initio.* Fuit enim bellum sub Lucifero, sub gigantibus, sub turrim ædificantibus, inter circumcisos & incircumcisos. Sub lege inter Iudæos & Israelitas. In novo Testamento inter Christum & diabolum, inter Christianos & paganos, inter hæreticos & Catholiços, inter veros fratres & falsos. Sub Antichristo inter angelos & homines in judicio. Est & jugis pugna virtutum cum vitiis in anima hominis. Nam prima omnium virtutum petiit campum pugnatura Fides. Secuti sunt Apostoli & martyres. Adjutores erant fidei, spes, caritas, & patientia. Occurrit ydololatra cum proceribus hujus mundi, & post VIII. generales persecutiones Dei gratia evanuit ydololatra. Deinde prodiit pudicitia, & occurrit Sodomica libido, quæ gladio verbi per collum fixa prostrata est. Post fidem & castitatem procedit patientia. Occurrit ira tumens, quæ frustra arma consumens, sed dejiciens, cuspide versa se ipsam transfigit. Sequitur superbia in equo impatienti, cui occurrit humilitas juncta sibi spe. Sed post multas blasphemias superbia corruit in foveam & conculcata est. Prodit luxuria videlicet omnium totius terræ superfluitas ebria, cui occurrit sobrietas, & crucem domini intentans fugat hostem, & de curru cadens lacerata est, & dentibus silice con-

contritis vomuit, quas hauserat escas. Instat adhuc avaritia succincta gremium, quæ post multas simulationes etiam virtutum comprehensa est a largitate & strangulata. Adhuc procinctus bellicus non est solvendus tibi o anima, quia oritur invidia † ex discordia ad disturbandum triumphum latens, cui occurrit concordia, stipata legione omnium virtutum, sed fides pilo transfixit linguam illius hærentem palatis. Hæc sunt multiformia bella in anima. Unde ille: *conturbata est anima mea*, & merito, quia adhuc supersunt feculentæ turbationes propter prædictos conflictus etiam in anima sapientis, succedentes sibi vicissim pro causarum varietate, quæ potius dici debent in anima sapientis affectiones, nam affectio est mutabilis mentis impulsio. In insipiente perturbationes sunt. Primus quidem modus perturbationis secundum Poetam est metus. Unde, *Hinc metuunt, cupiunt, gaudentque, dolentque.* Auctoritate vero sacræ scripturæ primus motus est cupiditas, secundus metus, III. dolor, IV. gaudium, quia radix omnium malorum cupiditas. Cupiditatem sequitur tenacia, multiplicatio, inaffectio, voluptas. Metum sequitur sollicitudo, inconstantia, fictio, irrationabilitas. Dolorem sequitur livor, amaritudo, clamor, crudelitas. Gaudium sequitur dissolutio, jactantia, mendacium, superbia. Ecce quot & quales perturbationes sequuntur quaterniones prædictas. Hi etiam dicuntur Nuncii importuni in malum, quibus in anima sapientis respondent Cardinales virtutes, videlicet timori prudentia, dolori fortitudo, spei justitia, gaudio temperantia. His etiam ratio domum

† ♂

suam, id est, carnem & animam disponit in bonum, utens timore pro janitore, dolore pro dapifero, gaudio pro pincerna, spe pro cubiculario. Aliæ etiam gemmæ dicuntur in corona in homine, ut caput animæ coronetur. Timor in fronte, supposita sibi justitia. Spes in capite, supposita sibi prudentia. Dolor a sinistris cum fortitudine. Gaudium a dextris cum temperantia. Quis non miretur tot varietates in bono & in malo? Sunt etiam gaudium & dolor de præsenti, timor & spes de futuro. Dolor tamen de malo, gaudium & spes de bono. Novit qui inter ista quasi inter diversas molas conteritur, quod sicut non est pax temporis, quamvis instanter oretur, sic nec ista sinunt miserum animum requiescere. In tanta tristitia consuluit Propheta dicens, *Effudi super me vel in me animam meam*, ad dominum videlicet, qui est solus super rationalem animam, cui similis est, quia cæso corpore non decrescit. Sic & Deus inpermutabiliter permanet, quod est, quamvis res, in quibus est anima, varientur. Anima dum super se extenditur videt Deum, in se remanens, nec comprehendit, sed cogitat super se esse illam invisibilem Deitatis essentiam. Visione corporea nullus videt Deum, qui spiritus est. Visione ænigmatica videt per fidem in præsenti. Comprehensive, pure, videtur ab angelis, a sanctis, ab animabus bonis. Videtur tamen in præsenti per inspirationis, contemplationis, orationis, meditationis, prædicationis officium, vel etiam quando redit ad se, dimissis exterioribus & dilatato intellectu Deum intelligit, & quodammodo videt & recognoscit. Si vero inferior vis animæ con-

contristetur, consolatur eam ratio, & revocat ad se exhortando dicens. *Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me. Spera in Deo &c.* Anima hominis proprie dicitur, non pecudum, quia illorum anima in sanguine est constituta. Hinc quoniam immmortalis est anima recte dicitur amoenia, id est, a sanguine longe discreta, quia post mortem corporis perfectam ejus constat esse substantiam, vel dicitur anima, eo quod animet substantiam atque vivificet. Anima dicitur animi, id est, a vento, quod cogitatio ejus adinstar venti motu celeri pervagatur. Fit autem ex appetitu ejus & desiderio. Mens dicitur a *mene*, id est, a luna, modo enim tribulationibus attenuatur, modo laetitia reparatur. Spiritus quoque tripliciter dicitur. Veraciter spiritus nullius indigens, complens universa, totus in toto, immobilis loco, & voluntate aeternus, singulariter potens. Spiritus quoque dicitur tenuis substantia, nobisque invisibilis, creatus immortalis. Unde & spiritus per totum corpus emissus atque receptus, per quem vita mortalium flatu necessario continetur, nec otium capiens jugi mobilitate reparatur. Anima igitur nec animus nec mens proprie vocatur. Sed quatenus res istae in ea excedunt. Dicatur igitur anima dum corpus vivificat, animus dum vult, mens dum scit, memoria dum recolit, ratio dum recte judicat, spiritus dum spirat; sensus dum sentit, voluntas dum consentit. Anima igitur hominis dicitur spiritualis substantia, quare nullatenus sanguinis effusione consumitur.

Anima hominis est a Deo creata, spiritualis

propriaque fubſtantia, rationalis, & immortalis; ſed in bonum malumque convertibilis. A Deo creata eſt, quia dicitur, *Omnem flatum ejus feci.* Spiritualis, quia nec longo, nec lato, nec profunditate clauditur. Propriaque ſubſtantia, quia nullus ſpiritus alterius carnem ſuſcepit, ut ejus paſſionibus condoleat, vel lætetur. Item ineffabili conditione diligit carnem ſuam. Vita corporis animæ præſentia eſt, Accepto vulnere in corpore dolet, Alimenta competentia ubique diſpergit, nec poteſt ſe ſegregare, niſi ſecundum juſſionem conditoris, Rationem habet, quia divina tractat, qui eſt animi probabilis motus, quo per nota ad ignota ducitur, cogitationes ſuas apprehendit, movetur, erigitur, fluctuari cognoſcitur. Immortalis eſt, quoniam corpus vivificat, in ſemeripſa vivit. Non conſtat ex partibus, ſimplex namque eſt. Ad ymaginem & ſimilitudinem Dei facta eſt, & ideo ab eo non diſcrepat. Sed ymago poteſt habere aliquam ſimilitudinem, nec hic poteſt implere totum virtutis opus. Paſſionibus obnoxia eſt, & mœroribus pervia. Vivit in ſe. Poſt hujus ſeculi amiſſionem pura, ſubtilis, cita, æterna, videt, audit, tangit, omnia ſpiritualiter ex toto cognoſcens. Affectionibus hic obnoxia eſt, modo gaudio levatur, modo mœrore deprimitur. Semper eam naturalis mobilitas exagitat ad cogitationes. Nam ſopitis ſenſibus ymaginatione deludimur. Bonarum rerum amiſſibilis ac receptibilis eſt, nec recolit magis quam diſcit artes uſuales, & nova ſic audit, quaſi nihil ex his didiciſſet. Nobili ſemper ardore vegetatur, & calore membra vivificat. Lumen implere dicitur pro-

propter ymaginem Dei, quod pro modulo necessarium accipit. Potest quidem ex aliqua parte sentire, sed ydonec non valet explicare. Lumen aliquod spirituale anima habet in cogitatione posita. Et quamvis in se lucida est, clarior tamen fit, cum a Deo bonis actibus intenta non recidit. Anima formam habere nullatenus putanda est. Forma dicitur, quod aliquod spatium linea lineisve concludit. Et anima tamen licet informis formas legitur accipere frequenter. Ipsa quoque quantitatem penitus non habet. Quantitas enim aut de conjunctis constat, ut arbor, homo, aut de disjunctis, ut populus. Nec formam recipit, nec quantitatem, ubicunque est. Creatori tamen circumstantia ejus & quantitas patet, qui omnia sub mensura, numero, & pondere creavit. Justitiam habet contra parva & magna, prudentiam contra confusa & incerta, fortitudinem contra prospera & adversa, temperantiam contra non rectos impetus carnis & delectationes. His quatuor animæ salus custoditur. His quatuor præterita complectitur contemplatione, ratione, memoria. Stultis juvenibus obviat, quod aut in parilitate partium aut humoribus anima inepta nimis habitatione deprimitur. Multis morbis accedentibus acumen solitæ sapientiæ tollitur. Cæterum anima nec crescit cum parvulis, nec fatuis aliæ tribuuntur, sed sicut immortalitatem assumunt, ita & rationabiles esse se generaliter sentiunt. Parvulis ratio crescit longa meditatione, non anima.

Anima rationales habet virtutes. Prima est imaginatio, per quam incorporalia imaginarie sentimus.

Secunda imperatoria, quæ facit transferri de loco ad locum, voces edere, manus curvare. Tertia principalis, quæ facit corporalibus sensibus sopitis profundius firmiusque aliquid tractare. Quarta naturalis, id est, calor animi vitalis, qui nobis propter fervorem suum moderandum auras æthereas hauriendo & reddendo vitam tribuit. Quinta delectatio, appetitus boni malique, quam sub jucunditate animus concupiscit. Prima est attractiva capiens de utili, quod sibi necessarium sentit. Secunda detentoria, donec decoctum procuretur. Tertia translativa. Quarta expulsiva, quæ contraria expellit.

Legitur mox ubi corpus de limo est effectum, statim Deum insufflasse, factumque esse Adam in animam viventem. Insufflatio Dei mandatum est, & jussio. Secundum hoc dixerunt, mox ubi semen humanum coactum fuerit in vitalem substantiam illico creatas animas corporibus dari discretas atque perfectas. Physici XL. die humanum corpus ac mortale animam dicunt accipere. Fixe credendum est & Deum animas creare, & occulta quadam ratione justissime illis imputare, quod primi hominis peccato tenentur obnoxiæ. Dominus autem Iesus Christus absque peccato sine dubio venit, qui erat omnium peccata soluturus.

Quidam animæ sedem, quamvis sit in toto corpore diffusa, in corde esse volunt dicentes, quod ibi purissimus sanguis & vitalis spiritus continetur, ut inde & cogitationes sive bonas sive malas exire confirment, quod animæ virtutem operari posse non dubium est. Plurimi autem animam in capite insi-

insidere manifestant ad similitudinem aliquam divinitatis, quæ licet omnia ineffabili substantia sua repleat, scriptura tamen eam cœlos insidere confirmat. Fuit in primo homine beatitudo naturalis, arbitrii liberi potens, & inviolata scientia, sed in transgressione perdidit, quod posteris traditurus acceperat. Ad nos transmittere non potuit, quod amisit. Inde nutrita defectio, inde ignorantia, inde curæ, inde pœnitenda consilia, obscurata cognitio, turpe desiderium, justitiæ neglectus, plura nobis cum pecoribus communia, multum divinitas a nobis discreta. Prænunciat enim nobis, proh dolor! solis discussio serenitatis adventum, venturam seculis libertatem temporum ratione colligimus, lætitiam nobis interdum ignari animi præsagio promittimus. Sed quid tale ignorare potuisset anima, si ejus fuisset dignitas custodita? Depressa est jure ad ignorantiam, quæ scire voluit contumaciter vetita. Modo signis aut conjectutis sapit aliquando, quæ sine labore nosse potuit universa.

Anima est res spiritualis vicina substantiæ Dei, quæ corpus movet, regit, sensificat, capit quasi infinitatum ymaginem, & revocat se ab exterioribus, secundum quod dicitur mens rationalis. Est autem a Deo, non de Deo, nec de aliqua præjacenti materia, sed de nichilo creata, nichil habens simile in aliqua creatura. Quiquid intelligit, tota scit, & si non totum scit, scit se viventem & intelligentem, vel aliquid volentem. Cum ergo se intelligentem scit, se utique scit. Vis animæ ingenium, & vis scilicet ad aliquid percipiendum. A quo est sensus applicatione exteriorum per visum,

De ſenſu ſurgit opinio rerum. Opinio, ſcilicet fluctuans, & incertum vel falſum de rebus animæ judicium. Ratio verum & certum videlicet de re corporea. Intelligentia certum eſt judicium de re incorporea, quæ eſt ſolius Dei. Efficientia animæ in vi vegetandi, ſentiendi, ratiocinandi. Ratio in præſentium notitia, quid ſit, in abſentium intelligentia, quale ſit, in cognitorum inquiſitione, cur ſit, & extenditur ad cognitionem naturæ, & morum diſciplinam.

In anima ſunt ratio, memoria, voluntas, triplex dignitas. Unde; diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde, ex tota mente, & ex tota anima tua. Hæc trinitas corruit per ſuggeſtionem, delectationem, conſenſum, item imprudentiam, infirmitatem, immundiciam. Ratio recipit malum pro bono, pro vero falſum, incommodum pro commodo, & ſic perdit Ethicam, Logicam, & Practicam. Memoria ſciſſa eſt in cogitationes affectuoſas, oneroſas, otioſas, Voluntas in concupiſcentiam carnis & oculorum, & ſuperbiam vitæ. Sed per virtutes catholicas reparatur, fide, ſpe, caritate. Item cordis proprium eſt, Deum diligere, animæ Deum credere, & quæ Dei ſunt. Mentis eſt recordari, diligere Deum, ſapere. Item anima habet tres dignitates, intellectum, voluntatem, memoriam. Intellectus in corde, ex intellectu generatur voluntas, de ambobus procedit memoria.

Sunt autem tres vires animæ, rationabilitas, iraſcibilitas, concupiſcibilitas, quibus aſſiſtunt fides, ſpes, caritas. Sunt etiam quatuor virtutes cardinales

nales datæ animæ in adjutorium operationibus suis. Prudentia assistit rationi, ne erret in agendo, vel omittendo. Temperantia concupiscibilitati, irascibilitati adest fortitudo. Iustitia assistit libero arbitrio, ex quo procedunt opera meritoria vel demeritoria. Hæ vires etiam dicuntur affectiones naturales, quæ facile corrumpuntur. Ratio convertitur in superbiam, & concupiscibilitas in vanam gloriam, irascibilitas in invidiam. Sunt etiam duæ naturæ animæ propter semetipsam & corporis conjunctionem. Superior ratio, inferior sensualitas, vel carnalitas. Per rationem affectat cœlestia, per sensualitatem terrestria. Ratio autem & sensualitas inter se rixantur. Sensualitas habet quinque sensus, per quos oblectamenta hujus mundi influunt, ad replendum appetitum carnalitatis.

Anima habet quatuor status, primum creationis, quo ab unitate profluit ad ternarium, quia anima suscipit unitatem substantiæ, & ternarium potentiarum, nimirum irascibile, concupiscibile, rationabile. Secundum, quo a ternario ascendit ad novenarium, quoniam in statu vegetationis suscipit officium regendi corpus, quod secundum naturam influit & defluit per IX. foramina per oculos, aures, nares, os, & per duos inferiores meatus. Tertium operationis, quo anima visibiles & invisibiles exercet actiones. Quartum resolutionis, quo anima post varietatem vitæ præsentis redit ad puritatem naturæ. Item de eadem: Tres sunt animæ potentiales virtutes. Ratio quæ circa caduca vertitur, & ad res transitorias perti-

pertinet, & ad historiam. Intellectus circa mores hominum & proprietates. Intelligentia superior potentia animæ divina considerans secundum Magistrum Alanum. Item: Sensus est vis animæ, qua præterita, præsentia, & futura imaginamur. Ratio, qua imaginum genera & species discernimus. Intellectus, quo incorporea intelligimus. Sensus tenet primam regionem ascendendi, imaginatio secundam, ratio tertiam. Intellectus fidem transcendit, per quem sancti vident cœli secreta. Fides autem secundum Alexandrum eminentior est ratione. Memoria intellectum & fidem comprehendere non potest, nec per se inquisitio rationis, vel acumen intellectus, sed dicitur inesse secundum vim rationabilem, & ideo excedit rationem. Sed fides catholica virtus inest secundum quandam vim animæ, quæ synæresis dicitur, & est secundum vim rationabilem, secundum supremam partem ipsius, quæ quidem superior est ratione, imo & intellectu, quia fides penetrat, quo usque non attingit intellectus. Superior igitur ratione ac scientia. Et certior, firmior, & verior est fides, in quantum virtus est, simplicis vetulæ, quæ credit Christum esse passum, quam scientia Mathematica, quæ scit omnem triangulum habere tres angulos æquales. Fides etiam virtus superior est & certior scientia ænigmatica. Sed scientia comprehensiva certior est fide. Hæc vero non est fides, sed loco ejus scientia comprehensiva. Fides appellatur id quod creditur, scilicet quod subest fidei, ut passio Christi, vel Christum esse passum. Appellatur etiam fides Christum credere. Unde Augustinus? *Quid est fides nisi quod*

non

non vides credere; Quandoque vocatur ufus fidei Vocatur etiam facramentum fidei. Unde quod dicitur, *Cornelius pervenit per opera ad fidem*, id eft, fidei facramentum vel augmentum. Dicitur etiam habitus mentis, & talium habituum, alius virtus, alius non virtus. De fide virtute dicit Apoftolus; *fides eft fubftantia rerum fperandarum, argumentum non apparentium*. Subftantia dicitur res per fe exiftens, & fecundum Theologos quandoque pro creatura, quandoque pro effentia Dei, quandoque pro hypoftafi five perfona, & tunc proprie pro fubfiftentia. Similiter etiam dicitur divinum gratuitum, virtus fcilicet, per quam fubfiftit vita gratiæ. Item dicitur vita æterna. Item dicitur fundamentum. Unde fides eft fubftantia, vel fides eft id, per quod fubfiftit quid, in quantum inquam eft res fperanda. Stola enim animæ & corporis, licet nondum affit nobis, tamen quantum eft in certitudine fidei fubfiftit in nobis. Etiam virtus eft fides. Argumentum, id eft, arguta probatio rerum æternarum. Fides autem catholica hæc eft, unum Deum in Trinitate & Trinitatem in Unitate venerari. Honor qui exhibetur uni perfonæ exhibetur cuilibet trium. Unitas trium perfonarum confideratur in unitate effentiæ, in æqualitate, in æternitate. Unde Patris, & Filii, & Spiritus fancti una eft divinitas &c. Unitas vero effentiæ in tribus, alternitate, proprietate, affignatione. Unde alia eft proprietas patris, alia filii, alia Spiritus fancti. Alia prædicatio patris, alia filii, alia Spiritus fancti. Spiritus fanctus eft amor patris & filii ab utroque procedens, fed non pofterior, non minor

minor utroque, tanquam consubalternus & coæternus utrique, quia sicut in Christo tres substantiæ in una persona, sic sunt in Deo tres personæ in una substantia. In tribus autem personis est alius sed non aliud, quia tres unum sunt, quod est æternum & simplex, quod nec principium habet, nec finem, sed principium est sine principio, & finis est sine fine. Persona est rationalis substantia, & individuæ naturæ. Persona filii incarnata est, animam & corpus suscepit. Augustinus; *Deus verbum non accepit personam hominis, sed naturam.* In Christo sunt duæ naturæ divina & humana, & tres substantiæ, caro, anima, & verbum, sed non duæ personæ. Alia natura Deus, alia natura ille homo, sed non alia persona Deus, & alia ille homo. Aliud Dei filius, aliud filius hominis, sed non alius. Anima & corpus simul conjuncta, hinc una persona. Sed antequam anima assumeretur a verbo non erat simul juncta. Illam enim assumendo univit, & uniendo suscepit. Indubitanter tenendum est, quod non assumpsit personam, nec est alia persona homo assumptus a verbo, sed una persona cum verbo. Unde legitur, homo assumptus est in unione personæ non naturæ, quia non est natura una cum verbo, sed una persona. Sicut enim anima & caro unum est, unus homo est Christus, quamvis multo major unio sit inter Deum & hominem, quam inter carnem & animam. Dicitur itaque Deus est homo, homo est Deus, quia ille idem, qui est homo, est Deus, ille idem, qui est Deus, est homo.

Anima non videtur, quum egreditur. Quid mi-

mirum? quia manens in corpore non videtur, natura quippe ejus invisibilis. Sed potest invisibiliter vivere, quam oportet invisibiliter in obsequio conditoris manere. Nulla visibilia nisi per invisibilia videntur, quia oculus nichil videret corporeum, nisi illam res incorporea ad videndum acueret, & ita sensus vivificat carnalia corpora quæ videntur. Si vitam animæ in corpore manentis deprehendis ex motu membrorum, cur non perpendis vitam animæ post corpus & per ossa mortua in virtute miraculorum? Multi mentis oculum pura fide & uberiori ratione mundantes egredientes corpore animas frequenter vident. Apparent in columbæ specie, ut ostendatur, quam simplici corde servierint. Justi in morte sua sanctorum visiones conspiciunt, ne mortem pertimescant. Animabus exeuntibus laus cœlestis erumpit, & fragrantia cœlestis odoris, ut non trepident. Magna vis est, quæ egredientem suscipit, cujus egressum sæpe nullus mortalium ferre potest. Meritum animæ non semper in suo egressu ostenditur, sed post mortem, quia qui Deo hic servire studuit, post mortem verius vivet. Justus quacunque morte præoccupatus fuerit justitia ejus non auferetur ab eo, & ideo non obest, si dure moriatur. Exemplum de Propheta, quem leo occidit, sed de cadavere ejus non comedit.

Ante resurrectionem animas recipi in cœlum neque de omnibus fateri, neque de omnibus negare possumus. Nam sunt quædam, quæ a cœlesti regno adhuc quibusdam mansionibus differuntur, quia perfectam justitiam non habuerunt.

In

In judicio non tremiscunt, quæ in cœlo sunt, quod corporeæ beatitudine perfruantur. Ipsa alioquin animarum vis subtilitate sua aliquid prævidet. Aliquando per revelationem, aliquando dum jam sunt recessuræ afflatæ divinitus in secreta cœlestia mente immittuntur. Quis occulta Dei judicia cognovit? Iniquorum animas in inferno esse credendum est: nam sicut electos beatitudo lætificat, sic a die exitus ignis reprobos excruciat. Si viventis hominis spiritus in corpore tenetur in corpore, cur non post mortem, cum incorporeus sit spiritus, etiam corporeo igne teneatur? Teneri autem per ignem dicimus spiritum, ut in tormento ignis sit ‡ videndo & sentiendo. Quis sane sapiens esse spiritus corporeos dixerit? Ignem gehennæ corporeum esse non ambigo, quo certum est corpora cruciari. Si autem diabolus & angeli ejus, cum sint incorporei, corporeo sint igne cruciandi, quid mirum si animæ & antequam recipiant corpora, possint corporea sentire tormenta? Quod item nonnulli extrahuntur a corpore, & redeunt, & se aliquid audisse vel vidisse dicunt, hæc illos sit, ut tormenta inferni, quæ audita non crediderunt, saltem visa pertimescant. Sed humano cordi gravis valde duricia est, ut ipsam etiam pœnarum ostensionem, quæ omnibus utilis est, contemnat. Ipsa siquidem inferni supplicia, cum demonstrantur, aliis in adjutorium sunt, aliis ad testimonium, ut illi videant mala, quæ caveant, illi vero eo amplius puniantur, quo inferni supplicia etiam cognita vitare noluerunt. Quædam animæ in suis corporibus adhuc positæ pœnale aliquid

‡ *vivendo.*

aliquid vident, quod quibusdam ad ædificationem suam, quibusdam ad ædificationem audientium.

Purgatorius ignis credendus de quibusdam levibus culpis, pro eo, quod veritas dicit: *Siquis in Spiritum sanctum blasphemiam dixerit, neque in hoc seculo remittetur ei, neque in futuro.* Sed illic saltem de minimis nichil quisquam purgationis obtinebit, nisi bonis hoc actibus in hac vita adhuc positus promereatur.

Anima mortalis & immortalis esse dicitur. Mortalis quæ beate vivere facultatem amittit, Immortalis, quæ nunquam essentialiter vivere desinit, & naturæ suæ vitam perdere non valet. Augustinus: *Si non præcessisset peccatum, mors subsecuta non esset.* Mors animæ præcessit deserendo Deum, mors corporis secuta est, deserente anima. Sæpe de culpis minimis pavor egredientes animas purgat, sicut dicitur de quodam sancto viro, qui ad mortem veniens vehementer tremuit, sed post mortem discipulis in stola candida apparuit. Quorundam etiam mentes trepidantium prius revelationibus roborat, ut mortem non pertimescant. Sex modis tangunt animum imagines somniorum, ventris plenitudine vel inanitate, aliquando illusione, aliquando cogitatione simul & illusione. Aliquando revelatione. Aliquando cogitatione simul & revelatione. Sancti autem viri inter illusiones atque revelationes ipsas visionum voces, aut ymagines quodam intimo sapore discreverunt. Nam si mens cauta non fuerit per discretionem spirituum multis vanitatibus se immergit.

Expliciunt Cronica & Soliloquia Magistri. Emonis.

INCIPIT CHRONICON MENCONIS

Abbatis tertii in Werum apud Omlandos.

Ex solo hæc Groningano, usque ad illud infra *Anno Domini* CIↃ. CC. XLV. In Frisico nec hæc, nec Soliloquia, quæ supra.

CRonica ista cum moralibus opusculis, quæ ad ingenium exercendum, vitam, ac mores informandos inseruntur, usque ad locum istum conscripsit Magister *Emo* primus Abbas & fundator Floridi Orti, vir venerandæ memoriæ, ac spiritu Dei plenus diligenter inserens omnia memorabilia, quæ non solum suis, sed & vicinis temporibus contigerunt, secundum annos Dominicæ incarnationis singula diligenter explanans, de diluviis, de bellis, peregrinationibus, incendiis, & aliis omnibus emergentibus, nichil intactum relinquens. In quo etiam opere spiritu Dei actus de se tanquam de alio sæpe loquitur, exemplo Moysis, qui dicit: *Erat Moyses vir mitissimus super omnes habitatores in terra*; & Iob. *Vir erat in terra Hus nomine Iob, simplex & rectus.* Quod dicit beatus Gregorius ipsos de se per Spiritum sanctum tanquam de aliis dixisse, non ut se ipsos extollerent, sed ut aliis exemplo prodessent, & Johannes etiam dicit, *Discipulus quem diligebat Ihesus, qui & recubuit in cœna super pectus Ihesu, & dixit; Domine, quis est*

est qui tradet te, & Apostolus: *Scio hominem in Christo ante annos* XIV. *&c.* & multa similia.

Circa finem vitæ suæ ad aliquot annos nichil memorabile contigit. Anno vero domini CIƆ. CC. XXXVII. præcessit hyems calida & humida, & in hoc distemperata; & ideo secutæ fuerunt infirmitates. Quoniam secundum proprietatem temporum hyems debet esse frigida & humida. Quatuor enim sunt elementa, quatuor humores, quatuor tempora anni, quatuor ætates, quatuor principales venti. Ut sit sanguis calidus, & humidus sicut aer, adolescentia, auster, ver, dies naturalis ab hora diei tertia usque ad nonam. Melancholia frigida, & sicca, sicut terra, senium, ventus borealis, autumnus, dies naturalis ab hora diei IX. usque ad tertiam noctis. Phlegma frigidum & humidum, sicut aqua, senectus, venti occidentales, & dies naturalis ab hora noctis tertia usque ad nonam. Colera calida & sicca, sicut ignis, juventus, subsolanus, æstas, dies naturalis ab hora diei tertia usque ad nonam. Cum ergo qualitates aeris & temporis secundum suas proprietates se habent, homines in sanitate conservantur. Si vero aer & anni tempora distemperantur, ex tali aeris epidemia, id est, distemperantia variæ infirmitates secundum varietatem temporum & complexionum oriuntur. Cum ergo sicut prædiximus lenis præcessisset hyems, quæ deberet esse potius frigida & humida, æstas vero fuerit horribiliter humida & frigida usque ad Kal. Aug. postea successit calor & siccitas satis immoderate & sic fere annus totus fuit distemperatus & naturæ contrarius. Unde

aer corruptus ſpirando vel edendo perceptus diverſas in hominibus generabat infirmitates. Secundum Phyſicos enim malus odor plus nocet quam mala diæta. Et ſic varia febris vexabat ubique homines, & maxime religioſos invaſit quartana febris. Quotiens enim febris crebreſcit, in religioſis maxime dominatur, forte propter diætæ frigiditatem, vel potius quod filios quos diligit Deus punit, & flagellat omnem filium, quem recipit. Lues etiam in linguis & ungulis equorum exorta eſt. Sed per ſanguinis minutionem ſub lingua & ſuper ungulis convaluerunt. Omnia fere ſemina degenerarunt, fœnum habundavit propter irriguum. Autumpno itaque prolabente cum varia febris vexaret religioſos, in tantum, ut per totam Friſiam vix ſufficerent ſani miniſtrare infirmis, nec etiam infirmitoria caperent infirmos, eodem tempore Reverendus pater *Emo* piæ recordationis & clariſſimæ opinionis apud omnes religioſos & ſeculares ſane ſapientes typo febrium correptus circa feſtum omnium Sanctorum paulatim cœpit langueſcere, & ex abſtinentia ciborum, quæ firmum eſt, ut dicit Hippocrates, contra febrium diſcraſiam remedium, deficere, & colorem vultus, quem naturaliter habebat rubicundum, mutare, ac toto corpore attenuari. Attamen quamvis febre exardeſcente, & vires diſſipante jam deficeret, vigorem tamen animi & conſtantiam mentis felix contemplatio cœleſtium, & provida ſollicitudo temporalium, & vigilans cura animarum confortabat, in tantum, ut raro etiam his diebus, quibus ipſum febrilis calor exurebat, poſt præambuli frigoris

goris incommoda lecto decumberet, sed nunc infirmos visitans, nunc in claustro constitutos verbo & exemplo confortans & animans sicut verus Pastor deambulabat. Sed antequam exitus vitæ suæ describatur, volumus de ejus vita & villicatione quædam perstringere.

Reverendus siquidem pater a primis infantiæ rudimentis studiis litteralibus implicitus, adeo inter scolares fuit in scripturis divinis studiosus, ut aliis conscolaribus ludentibus & discurrentibus nunquam otiosus inveniretur, nisi aut studeret, vel scriberet, vel illuminaret. Unde contigit, ut omnes auctores, videlicet Ethicos, Ovidianos, Virgilianos, Satyricos, & alia opera Poetarum, & metrica opera Theologiæ, ut Aratorem, Sedulium, Theopistam, & similia, Priscianum majorem & minorem, & Petrum Heliam, ac alios libros, & summas artis Gammaticæ, nec non & summas Dialecticæ cum fratre suo bonæ memoriæ, domino Addone, plene conscriberet. Quos omnes ipsi ambo, Parisius, Aurelianis, & Oxoniæ audierant, & ex ore Magistrorum glossaverant, & etiam glossas diversas & bursarios retulerant. Oxoniæ etiam decreta, decretales, librum pauperum, nec non & alios libros Canonici juris & legalis vigilias dividendo scripserunt, audierunt, & glossaverunt, nichil se habere credentes, quamdiu ipsis aliquis liber deesset ex utilioribus, secundum illud Lucani de Iulio:

Nil credens actum dum quid superesset agendum.

Cum vero de studiis mitterentur prædictis, dominus Addo beneficium in Emetha optinuit, ubi

Magister Emo ad aliquod tempus multis præfuit scolaribus, & post modicum honesta & communi electione in Husdengum electus est in plebanum, & sic suscepto ordine sacerdotii plebem sibi commissam multa cum diligentia gubernavit, sine delectu personarum, omnibus omnia factus, ut omnes lucrifaceret. Et cum esset artium liberalium, & maxime juris Canonici ac legalis super omnes clericos Frisiæ sui temporis peritus, ac lingua Latina præcipua facundia præditus, ita se sacris conformavit, & in bona simplicitate quantum decuit virum tam sapientem ambulavit, ut a clericis & laicis amaretur & honoraretur. Vir forma decorus, statura gracilis, & aliquantum longus, aspectu hilaris, in vultu serenus, in genis rubicundus, sermone admodum jucundus, conversatione mansuetus, societate affabilis, eloquio cultus, vita & moribus præclarus, vir totius prudentiæ, in sermone verax, in consilio providus, in judicio justus, in commisso fidelis, in interventu strenuus, in bonitate conspicuus, in universa morum honestate præclarus, & necesse fuit, ut quem Deus tanta gratia perfuderat ab omnibus amaretur. Cœlibatum autem vitæ ac continentiam carnis adhuc secularis in tantum amplectebatur, ut † nec occursus fœminarum subterfugeret, tanquam si semper diceret, *Tolle, tolle paleam, ne ignis amoris & libidinis semper exardescat.* Iob. XXXI. *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem de virgine.* Eccles. XIX. *Vinum & mulieres apostatare faciunt etiam sapientes, & propter speciem mulieris multi perierunt.* Prov. V. *Favos distillant labia meretricis, & nitidius oleo guttur*

† ut &

guttur ejus. Novissima autem illius amara, quasi absinthium, & acuta quasi gladius biceps. Longe fac ab ea viam tuam, & ne appropinques foribus domus ejus. Multos vulneratos dejecit, & fortissimi quique interfecti sunt ab ea. Semper illam præcedunt ardor & petulantia, semper comitantur fœtor & immunditia, semper sequuntur dolor & pœnitentia. Numquid abscondere potest homo ignem in sinu suo, ut vestimenta illius non ardescant? aut ambulare super prunas, ut non comburantur plantæ ejus? Et in *Eccles.* dicitur *cap.* XXV. *Commorari leoni & draconi placebit magis quam habitare cum muliere nequam.* Familiaris enim est inimicus habitans non procul sed prope. Iob. XL. *Virtus ejus in lumbis ejus, & fortitudo illius in umbilico ventris ejus.* Nunquam fugatur, nisi cum fugitur. Nunquam mactatur, nisi cum maceratur caro.

Cum autem placuit ei, qui ipsum segregavit ex utero matris suæ, vocare eum per gratiam suam ad excellentioris vitæ initium, cœpit habitum religionis concupiscere. Et ut gratia Dei, quæ secundum beatum Gregorium aspirando prævenit, ut velimus, adjuvando persequitur ut possimus, in eo vacua non esset, ne panem otiosus comederet, non elegit in labores aliorum introire, & ad claustra ditiora se transferre, sed occulta Dei inspiratione, ut ipsius gratia in eo habundantius esse dinosceretur, ad novum claustrum se transtulit prope villam *Rheemers-werff*, quod a quodam cognato suo & æquivoco fundatum, in temporalibus & spiritualibus multis de causis fuit adeo desperatum, quod nisi sua solertia supervenisset convalescere vix

potuisset, maxime propter litem, quam dictus fundator cum vicinis monachis sancti Benedicti in *Feldwerth* habebat. Predictus autem sacerdos ad prefatum claustrum accedens facta compositione cum domino Reindone Abbate vicini monasterii ad ordinem Premonstratensem se transtulit, & habitum candidum, in quo angeli apparere consueverunt, preelegit.

Cumque die noctuque de ampliando Dei cultu sollicitus cogitaret, & Dei clementiam, a quo omne datum optimum imploraret, ut ei socios, & maxime clericos, quorum contubernio maxime in officio divino, & in lectione, nec non in exercitio & sanctae meditationis studio plurimum delectabatur, per gratiam suam assignaret, contigit, ut quadam nocte cum hujusmodi desiderio ferveret, & sopori se dedisset, audivit sibi dici per nocturnam revelationem. *Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam &c.* & evigilans exhilaratus est, eventum hujus oraculi spe laeta expectans, & statim in processu temporis domino disponente accesserunt ad eum duo adolescentes, qui seminarium dici poterant messis in Christo colligendae, videlicet dominus Sifridus, qui multis annis fuit Prior Floridi Orti, & qui magister totius disciplinae, quoniam domino Abbate pro ecclesiae necessitate exeunte ipse in choro & in omni disciplina fervidus fuit domus observator, nec ad aliqua negotia exteriora per se agenda animum inflexit. Imo circa scolares laboravit officium vestiarii peragens, Omnia etiam officia, quomodo se singuli in disciplina ac rerum utilitate haberent veloci transitu

cir-

circumspiciens, nunquam tamen a choro & communi opere conventus se absentavit. Et ideo animam ejus cum Deo esse certissime speratur. Obiit anno domini CIↃ. CC. XXXII. cum fuisset Prior Floridi Orti annis XIX. Accessit & alius videlicet frater Thitardus Canonicus, qui ordinis zelator fuit indefessus, & artificio manuali, quo praeminebat, novellam plantationem plurimum emendavit, chorum tamen nunquam occasione laboris negligens potius se vigiliis afficiebat. Augebatur etiam in aliis de die in diem caris clericorum & scolarium, quos magister Emo cum Priore praefato spiritu caritatis summo studio in literatura promovit, scientiam sibi divinitus collatam non sub modio, sed super candelabrum ponens, neque thesaurum concessum in terra abscondens, sed omnibus studere volentibus benigne participans. Unde cum Apostolo posset dicere; *Innocens ego sum a sanguine omnium vestrum, qui non subterfugi, quo minus annunciarem vobis.* Caeteros autem labores, quos pro ecclesia sustinuit, longum est describere, & maxime labores & sollicitudines quas habuit pro ecclesia in Werum, quando ibidem claustrum fundavit, quod Floridum Ortum nominavit, & hodie per Dei gratiam ac ipsius providentiam in spiritualibus ac temporalibus rebus ac personis & virtutibus floret.

Quantas etiam sustinuit tribulationes dum Romam pro confirmatione dictae ecclesiae & privilegiis optinendis pedes ivisset, non facile declaratur. Quae tamen omnia parvi pendit, cum ad felicem exitum domino gratiam suam apponente pervenit.

Convenerunt autem ad ipsum laici non pauci. Ex quibus quidam fuerunt bonæ opinionis homines, & nobiles, quos ipse libenti animo in conversos recepit, & cum omni diligentia, & disciplina, & honestate claustrali informavit, fovebat, ac diligebat, & omnes sollicitudines de temporalibus eis commisit, quia ipse cum clericis in quantum potuit ordini ac lectioni, nec non & sanctæ meditationi studuit insistere, & divinum officium plene ac perfecte in libris ordinis & pausæ in psalmodia in ecclesia novella ordinare. Ac egit sic multo labore in principio, ut conformitatem librorum ordinis secundum usum Præmonstratensis ecclesiæ in sua plene haberet etiam ecclesia, bene observans quod dominus præcepit, *Primum quærite regnum Dei*, *& hæc omnia* scilicet temporalia, *adjicientur vobis*. Unde cum hujus desiderii perfectionem non posset habere, nisi in ipso capite, scilicet Præmonstratensi ecclesia, quia *dulcius ex ipso fonte bibuntur aquæ*, præsertim cum tunc temporis in tota Alemannia liber ordinis non inveniretur, labori ac periculo se voluntarie subjiciens cum solo comite videlicet prædicto fratre Thitardo Præmonstratum pedes transivit, & ibi libros ordinis, scilicet *Ordinarium*, *Capitulare*, *Collectaneum*, per se ipsum conscripsit, *Graduale*, *Antiphonarium*, *Ymnarium*, notavit, & plene correxit. Evangelia, epistolas, & lectiones matutinales, quæ omnia propter sui prolixitatem & temporis brevitatem, quia ad filiolos, quos adhuc in Christo parturivit, quibus absentia sua propter novitatem fuit non modicum periculosa, redire festinabat, ad plenum

plenum scribere non valuit, & ideo magna & mirabili quantum ad novitatem suam in ordine usus sagacitate principia & fines notavit. Modum pronuntiandi Capitula, collectas, versiculos, epistolas, evangelia, & similia, notavit diligenter, etiam libello, quem signaculum appellavit, singula assignans. Quæ omnia postmodum conscribi, ac plene corrigi in Præmonstrato per Magistrum *Fretbericum* de Orto S. Mariæ specialem amicum suum, & in his cohortatorem ac adjutorem maxime in his, quæ spectabant ad uniformitatem ordinis, corrigi de verbo ad verbum procuravit. Cumque in his & aliis, quæ ad instructionem novellæ domus pertinebant, sollicitus & indefessus die noctuque invigilaret, humani generis adversarius, qui quieti contemplationis semper invidet, exteriores sibi suscitavit non paucas adversitates, ac principaliter litem cum Præposito de Skeldwalda, qui per seculares tam clericos quam laicos, & præcipue per dominum *Theodericum* Monasteriensem episcopum, qui dicto Præposito favorem suum in tantum impendit, quod ei omnes arduas causas, quæ ipsum specialiter contingebant, commisit. Unde cum idem Præpositus in his Synodalibus multas committeret enormitates Magister *Emo* zelo ordinis sicut Phinees accensus in faciem ei restitit, primum pacifice suadens ac monens, ut his inordinatis actionibus ac evagationibus prætermissis ecclesiæ suæ sicut decet, religiosum provideret. Sed ille videns alios nobiles colla sua inclinare, & suis levitatibus applaudere, intolerabili ira sicut olim Aman contra Mardochæum adversus eum exarsit, & per prædictum

episco-

episcopum, cujus omni tempore membranas quot voluit habebat, Venerabilem patrem Magistrum Emonem, & Conventum suum fecit denunciari excommunicatos, per totam viciniam interdicens firmissime, ne quisquam ipsis in emptionibus vel venditionibus communicaret, & per seculares gestus & mores, nec non & liberalitatem suam, maxime in ebrietatibus, attraxit sibi Decanos & alios nobiles terræ quam plurimos, & sic non modicum angustiabatur ecclesia Floridi Orti, cum eodem tempore propter inundationem salsi maris, quæ ante paucos annos in festo Marcelli præcesserat, & quasi quatuor annis fuit continuata, maxima fuerit annonæ caristia. Et licet talis angustia etiam viro constanti posset dolorem non modicum incurrere, dominus *Emo* tamen in domino jactans cogitatum suum, qui eum & Conventum in Domino collectum enutriret, largiores in tali caristia precepit eleemosynas erogari, nolens esse de numero illorum, qui ad tempus credunt, & in tempore temptationis recedunt, semper sibi & fratribus suis de exemplis patientiæ sanctorum dulcem quærens consolationem. Verum Deus fidelis, qui non patitur justum temptari supra id quod potest sustinere, qui sperantibus in se dat in perturbatione & tribulatione auxilium, in persecutione solatium, & in omni temptatione virtutem, ipse famulo suo in se speranti, & in sua misericordia confidenti, hujus litis tam gloriosum dedit exitum, ut prædicto Episcopo a judicibus Papalibus excommunicato Legati ejus in Frisia ad Synodalia nequaquam admitterentur, antequam tota causa esset termi-

terminata ad arbitrium & voluntatem sæpe dicti patris, formam compositionis eo dictante, ac ipsis sigillantibus. Sic demum domino Episcopo præfato, cujus nomine missi fuerant synodare, ab excommunicatione absoluto, ad mensam a Decanis & ad Synodalia a subditis sunt admissi. Et ita plene impletum est, quod in ecclesia dicitur: *Cum placuerunt Domino viæ hominis, inimicos ejus convertet ad pacem.* Acta sunt hæc anno Domini CIↃ. CC. XXIII.

Has & multas alias tribulationes vir Dei ab extraneis patienter sustinuit, maxime super beneficiis in Emetha & in Skiramme, super quibus non modicas sustinuit offensas, & malignorum insultus, cum tamen non pretio nec prece vel etiam obsequiis intervenientibus eas suscepisset, sed a majori & saniori parte verorum patronorum pia liberalitate offerentium. Et cum quidam ex eis postmodum instinctu maligni hostis, qui omnibus bonis operibus invidet, allecti ab aliis, vel etiam potius alios allicientes manu missa ad aratrum retro vellent aspicere, & donationem rite factam revocare, ipse pro jure ecclesiæ & concessione facta periculis se objiciens viriliter dimicavit, quoniam etsi inconcessa non licet appetere, oblata tamen licet accipere, ac recepta retinere. Qui enim aliquid domino vel ecclesiæ offert vel promittit, solvere tenetur, quoniam & Ananias, qui sua obtulit, sed fideliter non solvit, morte punitus est. Ergo quum licuit Petro non solventem morte punire, multo magis licet oblatum solvendum exigere. Nec obstat quod ecclesiæ illæ non vacabant de facto,
nihi-

nihilominus enim de jure vacabant, quia illa ecclesia dicitur de jure vacare, quæ legitimum non habet Pastorem, sed illæ ambæ legitimos non habebant Pastores, quia ambo uxorati erant, & sic irregulares & excommunicati, *ext. de cleric. conjug. per tot. ext. de fil. presbyt. cap. ut filii &c. ad præsentiam &c.* Præterea ille de Emetha fuit filius sacerdotis, & paternæ incontinentiæ amator viduam duxerat, & sic per omnia irregularis. Nec obstat, si non fuit ab omnibus facta electio, quia in omni electione majori & saniori parti cedendum est, *ext. de elect. dudum &c.* Notandum etiam est, quod Professores Præmonstratensis ordinis licite possunt ecclesias possidere, & curam animarum recipere, quoniam nec in ordine nec in jure prohibetur, & quod non prohibetur permittitur, *ext. de transl. epist. vel elect. c. inter corporalia.* Contra, videtur prohibitum, quod non invenitur concessum. *Solutio:* Edicta quædam sunt stricti juris, quædam bonæ fidei. Stricti juris, de quibus dictum est; *Nichil venit in judicium, nisi de quo actum est, ut veniat.* Et sic sunt edicta prohibitoria, ut si appellatio est interdicta in literis domini Papæ, tunc non licet appellare, nisi causa subsit legitima. Edictum etiam prohibitorium est, *Non occides.* Bonæ fidei sunt, de quibus dicitur: *Non solum id venit in judicium, de quo actum est, ut veniat, sed & id, de quo non est actum, ut veniat*, ut sunt edicta affirmativa, sicut, Omnibus licet judicare, advocare, testari, qui a jure non prohibentur, Quicquid canon non exprimit, nos exprimere non debemus. Ubi con-

stitutio

ſtitutio promulgatur affirmative, intelligitur conceſſum, niſi reperitur prohibitum ut *c.* XXXI. *qu.* I. *Des.* &. *ſeq.* *Quod ſi.* Si vero negative promulgatur, ſpecialiter intelligitur prohibitum, maxime ubi fuit eadem ratio, niſi inveniatur conceſſum ut *c.* XXII. *qu.* V. *Si vero.* Nam cuncta licerent, niſi jura vetarent. Dicitur etiam XVI. *qu.* I. doctos ac perbonos monachos poſſe prædicare, baptizare, pœnitentias dare, decimis, & primitiis perfrui. Idem dicitur proximis duobus capitulis, quod ligandi & ſolvendi habeant poteſtatem; & hi non ex ordine prohibeantur. Sanctus autem Auguſtinus, & venerabilis pater Norbertus epiſcopi fuerunt, & curam geſſerunt eccleſiarum pariter ac monaſteriorum, & ſubditis gerendam commiſerunt. Unde de approbata conſuetudine eſt, quod a latere domini Papæ ubique terrarum profeſſoribus hujus ordinis cura animarum conceditur. Venerabilis etiam pater dominus *Emo* eccleſias iſtas nec ambitione avaritiæ concupivit, cum ipſe parſimoniam, quæ decet religioſos, ſpecialiter & quaſi naturaliter amavit penitus omnem abhorrens ſuperfluitatem, ſed pro fratrum ſuorum imo pauperum Chriſtianorum alimonia, quibus in illa novitate multiplicatis animo plus quam divitiis, in illa famoſa frugum penutia, poſt diluvium ſancti Marcelli, neceſſaria non ſufficiebant, quia omnia neceſſaria humanis uſibus in ſummo erant pretio, & pretium eorum quaſi nullius pretii reputabatur. Quid ergo pauperibus Chriſti faceret? Eccleſias iſtas legitime receperat. Licite poterant a Conventu poſſideri. Et nuncii Sathanæ poſſeſſionem impe-

impediebant. Attendit, quod dixit Augustinus de Maximiano episcopo Vagiensi XXIII. *q*. 3. Si defensionem rerum ecclesiæ oblatam prætermisisset, *non ejus fuisset laudata patientia*, *sed negligentia merito culpanda*. Neque Apostolus Paulus vitæ suæ transitoriæ, sed ecclesiæ Dei consuluit, quod contra illos, qui eum occidere conspiraverunt, adolescens ut tribuno traderetur effecit. Unde factum est, ut ad locum, quo fuerat deducendus, eum miles armatus deduceret, ne illorum pateret insidiis. Dicitur etiam XII. *qu*. I. quod Hilarius episcopus omnia sua aut parentibus reliquit, aut pauperibus erogavit. Hic tamen factus Arelatensis episcopus, quod tunc illa ecclesia habuit, non solum possedit, sed & acceptis nervosis fidelium hereditatibus ampliavit. Itaque divinarum scripturarum doctissimi, si scirent res ecclesiæ oblatas non debere defendi, nunquam eas deberent suscipere, qui & sua propter Deum reliquerant. In his tamen & aliis negotiis fora & Conventus secularium, quantum poterat, subterfugit, quorum ebrietates & insolentias epulantium non solum in habitu religionis, sed etiam in seculari habitu adhuc positus, toto corde detestabatur, quia sicut dicitur *Prov*. 20. *Luxuriosa res est vinum*, *& tumultuosa ebrietas*. Item in *Eccles*. 31. *Vinum multum potatum irritationem & iram*, *& ruinas multas facit*. Prov. 31. *Noli Regibus dare vinum*, *quia nullum secretum*, *ubi regnat ebrietas*. Multa enim mala facit ebrietas. Depauperat, Eccles. XIX. *Vinum & mulieres apostatare faciunt etiam sapientes*. Aufert cor, id est, discretionem cordis. *Osee* IV. *Vinum & ebrietas auferunt cor*. Turpitu-

pitudinem denudat. *Genes.* IX. *Bibens Noe vinum inebriatus est & nudatus in tabernaculo.* Secreta revelat. *Prov.* 31. *Nullum secretum ubi regnat ebrietas.* Cor venenat. *Prov.* 23. *Ingreditur blande, sed in novissimo mordebit ut coluber, & sicut Regulus venena diffundet.* Amaritudinem cordis facit. *Eccles.* 21. *Amaritudo animæ vinum multum potatum.* Mentem enervat. *Eccles.* 35. *Ebrietatis animositas imprudentis ostensio, minorans virtutem, & faciens vulnera.* Rixas facit, pœnam æternam parat, oculos excutit. *Prov.* 23. *Cui væ? cujus patri væ? cui rixæ? cui foveæ? Cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? Nonne his, qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis?* Ebrietas enim non voluptas sed pæna est. Tullius: *Si videres istos epulones sicut boves opimos stridere & sudare, tunc intelligeres eos, qui maxime voluptatem sequuntur, minime assequi.* Jeronymus: *Nihil adeo obruit intelligentiam, sicut comestio & ebrietas.* Seneca; *Ciborum copia subtilitas sensus impeditur.* Jeronymus: *Venter pinguis non gignit tenuem sensum.* Seneca: *Nichil aliud est ebrietas, quam voluntaria insania.* Tullius: *Mente uti recte non possunt multo cibo & potu repleti.* Salvian. *Ebriosus est servus omnium peccatorum.* Jerem. v. *Saturavi eos & mœchati sunt.* Paulus Apost. *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* Jeronym. *Quicquid seminarium est voluptatis, venenum puta.* Seneca: *Quis hostis unquam tam contumeliosus fuit, quantum in quosdam voluptates suæ sunt?* Eccles. XXII. *In multis escis invenitur infirmitas, & propter crapulam multi perierunt.* Seneca; *Potest nostra prudentia huic corpu-*

M sculo

ſculo longiorem prolongare moram, ſi voluptates, quibus major pars perit, poſſumus regere & coërcere. Idem: *Faſtidientis ſtomachi eſt multa deguſtare, quæ ubi varia ſunt & diverſa, inquinant, non alunt.* Idem: *Si vis eſſe in perpetuis deliciis non voluptatibus eſt adjiciendum, ſed cupiditatibus detrahendum.* Ieronym. *Voluptas famem non ſatietatem parit.* Oſee IV. *Comedent & non ſaturabuntur.* Pſal. *Famem patientur ut canes.* Luc. XV. de filio prodigo: *Ego autem hic fame pereo.* Seneca: *Multis ſerviet, qui ſervit corpori.* Eccleſ. VI. *Omnis labor hominis in ore ejus.* Ieronym. *Tauri paucorum jugerum paſcuis aluntur, unica ſylva pluribus elephantis ſufficit, homo vero terra, & mari, ac aere paſcitur.* Gregorius: *Non licet intueri, quod licet concupiſci. Non enim eſt ſecurum intueri delectabilia.* Iſai. V. *Væ qui conſurgitis mane, ad ſectandum ebrietatem, & ad potandum uſque ad veſperam. Væ qui potentes eſtis ad bibendum.* Gregorius: *Ebrietas eſt blandus dæmon, dulce venenum, ſuave peccatum, quam qui habet, ſe non habet, quam qui facit, non facit peccatum, ſed ipſe totus eſt peccatum.* Auguſtinus: *Ebrietas aufert memoriam, diſſipat ſenſum, confundit intellectum, concitat libidinem, involvit linguam, corrumpit ſanguinem, omnia membra debilitat, vitam diminuit, & omnem ſalutem exterminat.*

Propter has cauſas, & continentiam, quam quaſi naturaliter amplectebatur, omnem penitus abominans ſuperfluitatem, conſortia potatorum fugiebat. Si quando judex delegatus erat, perſonarum omnino acceptor non fuit. Levit. XVIII. *Non facies quod iniquum eſt, nec injuſte judicabis. Non*

con-

consideres vultum potentis. Iacob. II. *Fratres mei nolite in personarum acceptione habere fidem.* Actor. XI. *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus.* Prov. XVII. *Qui justificat impium, & qui condempnat justum, uterque abominabilis est apud Deum.* Isai. VI. *Væ qui dicunt bonum malum, & malum bonum.* Unde in Exodo; *Elige tibi viros potentes, Deum timentes, amantes veritatem, detestantes avaritiam.* Summopere enim cavebat, ne amor, vel timor, a recto tramite ipsum seducerent, & alia quæ ponuntur III. *qu.* 5. Propinquitatis ac familiaritatis affectio veritatem impedire solet. Amor etiam carnalis, & timor, atque avaritia plerumque sensus hebetant humanos, & pervertunt opinionem, ut quæstum pietatem putent, & pecuniam quasi mercedem prudentiæ XI. *qu.* 3. Quatuor modis humanum judicium pervertitur. Timore, cum metu alicujus potestatis veritatem loqui pertimescimus, cupiditate, odio, amore. Supra *eodem cap. Pauper dum non habet, quod offerat, non solum audiri contempnitur, sed & contra veritatem opprimitur.* Quare cito violatur justitia.

Hæc omnia considerans vir Dei & spiritu sapientiæ repletus, quantum poterat judicia subterfugit. Quando vero subterfugere non poterat, penitus non fuit acceptor personarum, sed via regia procedere sategit. Vir etiam tribulatis valde compatiens, ac pœnitentibus post illatas sibi injurias indulgens; vindictam in calumpniantes ac injuriantes etiam cum posset non inferens, summum genus vindictæ reputans misericorditer indulgere, cum possis vindicare. Quia hæc est summa victoria de

maligno hoste, qui est omnium malorum incentor, & nunquam plenius vincitur quam per patientiam & humilitatem. Unde quantum rigor disciplinæ permittebat, plus appetebat a subditis amari quam timeri, & quasi unum ex illis in omnibus gestibus & moribus se exhibuit, secundum Eccles. XXXII. *Rectorem te posuerunt, noli extolli, esto in illis, quasi unus ex illis.* Dicitur etiam in libro *Sapientiæ* VI. *Quoniam a Domino data est potestas, & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera singulorum.* Et infra: *Judicium durissimum fili in his, qui præsunt: Exiguo enim conceditur misericordia, potentes autem potenter tormenta patientur.* Non enim subtrahet personam cujusquam Deus, nec reverebitur magnitudinem ejus, quoniam pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter illi cura est de omnibus. Fortioribus autem fortior instat cruciatio. Unde summopere vitavit typum superbiæ, contra humiles, parvos, & pauperes se præbens affabilem, attendens quod dicitur in Ecclesiastico: *Initium omnis peccati superbia, & qui tenuerit illam abominabilis erit apud Deum.* Sedes enim superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis, cum dicat beatus Gregorius: *Superbia natione cœlestis cœlestes appetit meatus.*

Superbos autem & rebelles sine personarum acceptione corrigebat, arguendo, obsecrando, increpando, bene observans id, quod alibi: *Parce humili, facilis oranti, frange superbum*, & quod in Æneid. Virgil. *Parcere subjectis & debellare superbos.* Quoniam sicut dicit Augustiuus XXIII. *qu.* I. *Cui licentia iniquitatis adimitur, utiliter vincitur,*

quo-

quoniam nihil est infelicius felicitate peccantium, qua pœnalis nutritur impunitas, & mala voluntas, velut hostis interior roboratur. Et idem *qu. 2. In Prælatis circa correctionem subditorum non est laudanda patientia, sed negligentia merito culpanda.* Augustin. *Seculi nequitia est impunita nequitia.* Unde contigit, ut mali spiritus, qui secundum Job, cum justum comedant, non dormiunt, ipsum etiam temptarent periculis & falsis fratribus. Nam in diebus suis multi labores in jejuniis, & vigiliis, ac silentio, nec non in parsimonia cibi & potus, quæ omnia decent religiosos, non ferentes, ipsum multipharie perturbabant, & etiam plurimi apostatabant, quæ omnia ipse patienter sustinuit, sciens quoniam necesse est, ut veniant scandala, sed væ illi, per quem veniunt, & ex cujus culpa. Super quo & alio loco dicit Dominus; *Ut non scandalizemus eos vade ad mare, & mitte hamum, &c.* usque ad *dabis pro me & te.* Ubi dicit Gregorius; *In quantum possumus, vitare scandalum proximorum debemus. Si autem de veritate scandalum sumitur, utilius permittitur nasci scandalum, quam veritas relinquatur.* Unde versus:

Scandala pro vita, doctrina, justitiaque,
Non fugias.

Beati enim qui persecutionem patiuntur propter justitiam. Et Apostolus: *Tribulationem patimur, sed non angustiamur. Aporiamus, sed non destruimur. Persecutionem patimur, sed non derelinquimur.*

Providebat intus & foris disciplinæ ac honestati, temperantiæ, ac sobrietati, fratrum discrete providens necessitati, raro aut nunquam superfluitati, in

in omni gestu compositus, facie pro tempore jocundus, in verbis circumspectus, nec profusus, sed brevitati studens, omnibus donis naturalibus & gratuitis adornatus, præterquam in facundia seculari, & lingua Teutonica, quam propter studium & amorem vitæ spiritualis & lectionis nec dilexit, nec exercuit. Qui & licet esset in lingua Latina expeditissimus, & juris legalis ac Canonici peritus, tamen ubique locorum maluit audire, quam audiri, cum tamen multi propter gratiam sibi insitam eum reverenter desiderarent audire. Adulari majoribus nec scivit, nec voluit, plausum vel favorem secularium nec in dictis nec in factis quæsivit. Vanam gloriam ambientes in secreto mentis detestabatur. Humiles ac simplices in via mandatorum Dei gradientes venerabatur. Multiloquia omnino abhorruit, quoniam secundum quod dicitur; *In multiloquio non deest peccatum.* Et in Evangelio, *De omni verbo otioso reddent homines rationem.* Iacobus in epistola Canonica I. *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.* Et idem; *Siquis putat se religiosum esse, & non refrenat linguam suam, hujus vana est religio.* Prov. XII. *Propter verba labiorum proximat ruina malorum.* Ps. *Vir linguosus non diu erit in terra.* Imo multo minus in cœlo. Prov. XIII. *Qui custodit os suum, custodit animam.* Eccles. XIV. *Beatus vir, qui non est lapsus in verbo ex ore suo.* Iacobus III. *Siquis in verbo non offendit, hic perfectus est vir.* Item: *Lingua modicum membrum est, & totum corpus mittit in gehennam, & totum corpus maculat, & inflammat rotam nativitatis, inflammata a gehenna. Est enim inquie-*

inquietum malum, plena veneno mortifero. Omnis enim natura bestiarum, & volucrum, & serpentium domatur ab humana natura, linguam autem nemo domare potest. Eccles. XIX. *Quis est, qui non deliquerit in lingua sua? Quis* admirative, vel ideo dicit *quis*, quia difficile habetur, nisi detur a Domino. Eccles. x. *Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea signaculum certum, ut non cadam ex ipsis, & lingua mea non prodat me?* Et in vitis Patrum quidam legitur orasse omni tempore, *Domine libera me a lingua mea.* Seneca: *Tardiloquum te esse jubeo, & prope erit tibi Deus.* Cato:

Proximus ille Deo est, qui scit ratione tacere.

Ovid.

Eximia est virtus præstare silentia rebus.

Idem:

Quis minor est unquam quam tacuisse labor.

Amos VIII. *In omni loco erit silentium.* Isai. XXXII. *Cultus justitiæ silentium. A Deo factum est silentium.* Ysai. *In silentio & spe erit fortitudo nostra.* Eccles. XXIII. *Verbis tuis facito stateram, & frenos ori tuo.* Habebat etiam specialem gratiam consolandi pusillanimes per auctoritates sacræ paginæ, quam semper gerebat in pectore, & in ore, nec non & in opere, legendo, scribendo, & utiliora notando, quia fuit mirabiliter studiosus in lectione sacræ paginæ, creber & devotus in oratione, pervigil in matutinis observandis, & fere usque ad annos senectutis suæ matutinis cum conventu viriliter observatis postea modicum vel nichil dormivit, quia illam partem noctis post matutinas potius vigilabat, propter consuetudinem observatam Parisius & Oxoniæ

 tem-

tempore studii, quando fratre suo Addone priorem partem noctis vigilante ac scribente ipse partem posteriorem pervigilabat. Quæ divisio noctis in libris eorum potest perpendi & maxime in decretis & in libro pauperum. Ex illa ergo consuetudine post matutinas hyemali tempore vigilabat scribendo, utpote qui ferme omnes primitivos libros chori, & missales familiarium missarum in utroque claustro, nec non & multos alios scripsit, notavit, & illuminavit. Conscriptis autem & correctis omnibus libris, qui ad divinum pertinent officium, attendens in vita contemplativa post orationes proximam esse lectionem, deinde meditationem, multo satégit studio, ut armarium librorum in Capitulo libris sacræ scripturæ impleret, hoc operis non solum sic in clericis, quos ad scribendum fervide incitabat, & per se ipsum instruebat, verum etiam sedulitatem in fœmineo sexu observans, sorores ad hoc habiles sollicite in scribendo informabat, primo quidem textum veteris ac novi testamenti & Scolasticam historiam, expositiones sanctorum Patrum, videlicet Augustini super Iohannem, & beati Gregorii ac aliorum, nec non & Magistrorum præterea faciens diligenter conscribi, tanquam

Nil credens actum siquid superesset agendum.

Quasi enim spiritu prophetico sæpe dicebat, quod post tempora sua, dum inchoarentur opera lapidea, tepesceret studium librorum conscribendorum. Ipse vero interea legendo, corrigendo, & utiliora notando, fere in omnibus libris armarii vestigia manus suæ reliquit, nunquam otiosus existens, tanquam sibi cum Ieronymo diceret, *Semper aliquid ope-*

operare, ne te diabolus otiosum inveniat. Et ideo Jacobus: *Otiositas inimica est animae & in desideriis est omnis otiosus.* Prov. XIII. *Anima operantium impinguabitur.* Et post a contrario: *Anima otiosa & marcens marcescet & extenuabitur.* Dicit etiam Poeta:

Otia si tollas periere Cupidinis arcus,

& similiter;

Quaeritur Ægisthus quare sit factus adulter,
In promtu caussa est, desidiosus erat.

Unde contigit, ut propter studium divinae paginae paratas haberet auctoritates, modo de Dei praeceptis, modo de Sanctorum exemplis, dulcedinem sibi, & aliis faciens consolationem, & ut esset in ore suo sacra pagina sicut turris David, quae erat aedificata cum propugnaculis. *Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* In scriptura enim divina sunt clypei, id est, praecepta Dei, ut *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Non concupisces. Non quaeres ultionem &c.* Ibi etiam est armatura fortis, scilicet exempla Sanctorum, sicut exemplum innocentiae Abel, Abraham obedientiae, Isaac simplicitatis, Iacob fortitudinis in labore. Ioseph castitatis, Moyses mansuetudinis, qui inter millia fuit mitissimus, Phinees zeli & fortitudinis, Samuel benignitatis, qui de Principatus culmine dejectus dixit: *Absit ut cessem orare pro vobis.* David non reddendi malum pro malo, qui & Saul pepercit. Quapropter vir Dei collegit sic opuscula, manualia & brevia, sicut *arborem vitiorum & virtutum*, quam prius editam ipse correxit, & multis locis supple-

 vit,

vit. Similiter *de differentia criminum*, *de differentia virtutum Politicarum & Theologicarum*, & Tractatum *de anima*. Vitas Patrum etiam in ordinem congruum ſecundum virtutes & vitia collegit, incipiens ab oratione, lectione, meditatione, quæ ſunt membra præcipua vitæ contemplativæ, & ſic de aliis, quæ ipſe in ſua ſenectute plano ſtylo compoſuit, plus proſpiciens utilitati legentium, quam ornatui illorum intendens. Seneca: *Plus me occupat medulla ſenſuum, quam ſpuma verborum.* Cronica etiam de omnibus mirabilibus, quæ non ſolum ſuis imo & vicinis temporibus contigerunt, cum multa diligentia conſcripſit, ſecundum annos Dominicæ incarnationis ſingula luculenter explanans, de diluviis, de bellis, peregrinationibus, incendiis, & aliis omnibus emergentibus, nihil intactum relinquens. Unde ſpiritu Dei actus de ſe tanquam de alio ſæpe loquitur, exemplo Moyſis, qui dicit, *Et erat Moyſes vir mitiſſimus ſuper omnes habitatores in terra*, & Iob, *Vir erat in terra Hus, nomine Iob, ſimplex & rectus*, quod dicit beatus Gregorius ipſos de ſe per Spiritum ſanctum tanquam de aliis dixiſſe, non ut ſe extollerent, ſed ut aliis exemplo prodeſſent. Et Iohannes Evangeliſta dicit: *Diſcipulus ille quem diligebat Ihesus, qui & recubuit ſuper pectus Iheſu*, & Apoſtolus; *Scio hominem in Chriſto &c.* & alia multa exempla.

Ratione igitur prævia & ſpiritu intellectus mores fratrum examinabat, & ſingulis in ſuis obſequiis contra vitia inſidiantia conſulebat, conſcribens antidota multimoda. Generaſia ordinis inſtituta toto ſinu complectens commendabat aſſidue, caput totius religionis

ligionis in communi ſtatuens ſubditorum obedientia, & dilectione mutua, cum mediocritate cibi & potus, & caſtitate, & humilitate. Fratribus etiam in ſecularibus eccleſiis & † converſis in grangiis formam vivendi mirabili ſagacitate in ſcriptis contradidit, præcipue exhortans, ut ubicunque duo fratres ſimul eſſent in eccleſia, ſtuderent ad mutuam caritatem, ad parilitatem in prædicatione, ſecundum datam ſibi à domino ſapientiam, in ebdomadarum partitione & confeſſione, priorem inter eos parochianis tantum ad inquiſita reſpondere, negotia declinare, quantum fieri poſſet, minorem domi ſubſiſtere, ambos in eccleſia ante omnes & poſt omnes eſſe; diſciplinæ clauſtri meminiſſe, in parochia vel alibi nunquam inebriari, propter infirmos domos ſimul intrare, non intereſſe conventibus ſecularium, poſt competentes dies in Abbatia ſe præſentare, viciſſim in clauſtro poſt orationem Conventui

† Qui vita ſeculari relicta aſceticam amplectuntur dicuntur *Converſi*. Vulgo etiam *converſi*, qui partim pietatis, partim victus quærendi cauſa, illata aliqua bonorum parte, monaſterium ingreſſi monachorum obſequiis velut famuli famulæque offerunt ſe & addicunt. Unde & fratres oblati, laici, *Lekenmonniken* &c. de quibus pridem jam dixi *lib. 2. de Nobilitat. cap. 2.* Gilbert. Criſpin. *in vit.* S. Herluin. quæ poſt Chronicon Beccenſe apud Luc. d'Achery. *Simili ſe inibi propter Deum ſervituti nobilis mater ejus addixit, & conceſſis Deo prædiis, quæ habebat, ancillæ fungebatur officio, ſervientium Deo pannos abluens, & quicquid injungebatur extremi operis accuratiſſime agens.* Clemens Papa V. apud d'Achery *to. 7. Spicil. p. 23. Et quia non habebas, unde poſſes ſecundum priorem ſtatum tuum vivere, decreviſti, quod velut converſus in monaſterio Ciſtercienſi Cabilonenſis diœceſis habitares. Sed Abbas dicti monaſterii, qui tunc erat, recipere te noluit, niſi promitteres, quod in Ciſtercienſi ordine perpetuo remaneres &c.*

tui conjungi, rumores non deferre, sed per licentiam loqui, labores secundum formam claustri servare, clauso cœnaculo comedere, breviter & discrete loqui in confessione, sine licentia Abbatis litteras non exequi, nec judicia exercere, in omni negotio testem habere, oblationes fideliter colligere, à minori quantitatem conscribi & præsentari, hospitium religiosis tantum laicis ministrare, libellos conventus servare, & non facile sine memoriali ac licentia præstare, alienos libros super unum non multiplicare, cognatos sine necessitate non frequentare, mores familiæ emendare, libenter quicquid possunt oper[illegible] apud seculares judices non intercedere, pecun[illegible] alienam non recipere, nec deferre, lectioni & studio operam intendere, vestes suas subdolis non præstare, nec pecuniam, ne conversi cum hospitibus bibant inhibere, semetipsos non amare, se non habere plenam potestatem profiteri. Non solum autem Canonicis & secularibus ecclesiis, sed & omnibus tam in claustris quam in grangiis certam formam vivendi limitabat, videlicet qualiter infirmi, quomodo minuentes sanguinem, quomodo custodes, quomodo in claustro sororum manentes se gerere deberent, ordinavit & conscripsit, nihil de ordine mutans, sed dubia declarans, & minus expressa, sicut fidelis & bonus dispensator, supplens secundum quod in ordine dicitur, quod singuli Officiales se debent gerere secundum Abbatis ordinationem.

Anno igitur Domini CIↃ. CC. XXXVII, a diluvio beatæ Julianæ XXIV. Nicolai XLII. Marcelli XIX. ab aquæductu stabilito XLV. a captivitate Iherusalem XLVIII. primæ peregrinationis XLVII. secundæ XL. ab

ab adventu magistri Oliveri xxiv. tertiæ peregrinationis eo prædicante xx. quartæ peregrinationis prædicante magistro Arnoldo & Johanne Zantense x. à conversione beati Augustini DCCC. XXVIII. a conversione beati Benedicti DCC. XI. Claruit Boetius. Passionis sancti Bonifacii D. XI. transitus sancti Ludgeri CCCC. XXVIII. ex quo claruit Papa Gregorius DC. XLVII. translationis Magorum Coloniam LXXIII. Ordinis Carthusiensium C. XLVII. Ordinis Cisterciensium C. XXXIX. Præmonstratensium C. XVII. plantationis Orti sanctæ Mariæ LXXII. Floridi Orti in Werum XXIV. transitus S. Francisci XI. translationis ejus VII. translationis sanctæ Elisabeth II. translationis Emonis fundatoris novi claustri, quod dicitur Campus rosarum XVI. Egburgis † donatæ in novo claustro sepultæ XXIV. Anno imperii Frederici II. Romanorum Imperatoris XVII. Regni Iherusalem XIII. Siciliæ XLI. Indictione X. Pontificatus domini Gregorii Papæ noni XI. Episcopatus domini Ludolfi Monasteriensis episcopi XII. reverendus pater Emo & piæ recordationis apud Deum & homines in nocte beatæ Luciæ virginis, quam semper specialiter dilexit, ac ei servivit, vigiliam ejus jejunando, & omnes, quos potuit, ad honorem ejus exhortando, accedente festo ejus supplicavit eidem virgini morbo invalescente, ut si eo anno secundum Dei ordinationem esset moriturus, ea nocte ipsius precibus ad requiem transiret. Eadem igitur dictis matutinis

† Qui & se & sua omnia monasterio offerebant, *Donati* etiam dicti. Charta apud d'Achery *to.* VII. *Spicil. p.* 272. *Concedentes vobis &c. liberam & plenariam potestatem recipiendi moniales tam conversas quam clericas, & fratres & donatos & donatas, tam clericos quam laicos &c.*

tinis coram positis fratribus & sororibus in novo clau-stro, cui ipse tanquam rigator nomen *Campus ro-sarum* imposuit, de laboribus & ærumpnis carnis ereptus dormivit cum patribus suis, omnibus qui adstabant fratribus non modicum flentibus, & pa-trem se tantum amisisse lamentabiliter conquerenti-bus, nec non & sororibus, quas ipse tanquam oviculas debiles & infirmas, quo fragilior erat sexus, eo sollicitius nunc blanditiis demulcendo, nunc etiam minis & terroribus deterrendo uni viro de-sponderat virgines castas exhibere Christo. Corpus itaque ejus sacerdotalibus indumentis, ut decuit, & mos est de Prælatis, involuto, & in ecclesiam pro-cessionaliter delato, post lecta psalteria & missas ce-lebratas, sororibus extra portas cum cantu exequiali prosequentibus, & fratribus qui aderant comitanti-bus, in navi corpus est collocatum, & ad Abbatiam deductum r ubi completis psalteriis post nocturnas vigilias & officio divino & missis in Capitulo clau-stri, ubi ipse sibi sepulturam elegerat est sepultus. Capitulum quippe dum viveret diligens propter stu-dium confessionum, correptionum, lectionis & san-ctæ meditationis, adstrinxit sacerdotes, qui in obi-tu suo præsentes erant, ut corpus suum in Capitu-lo humarent, & si quando novum Capitulum fie-ret, in illud transferrent, ut sicut vivus locum illum dilexit, sic & ad illum intraret defunctus, ubi Deus omnipotens sua ineffabili gratia per Confessoris sui merita multa infirmis confert beneficia sanitatum. Homo siquidem iste spiritu Prophetiæ in quantum ab hominibus sciri voluit, à Deo fuit ditatus. Nam in anno obitus sui cuidam laico nobili in parochia

We-

Werum, qui fuit cruce signatus, quærenti consilium, si adhuc præparare deberet pecuniam ad passagium terræ sanctæ, dixit præcise: Neque in diebus meis neque tuis erit generalis peregrinatio in terram sanctam, quoniam post mortem meam te adhuc forte vivente erit tanta dissensio in ecclesia Dei, quod propter bella intestina non poterunt Christiani contra paganos unanimiter dimicare. Dixit etiam quibusdam civibus super emptione prædiorum litigantibus, quod forte visuri essent diem, quando etiamsi pecunia abundarent vix eam auderent in prædia convertere propter caristiam intolerabilem, maxime cum essent multo plures venditores quam emptores, quod anno XII. post mortem suam per inundationem salsi in diversas plagas manifesto accidit. Cuidam etiam familiari suo ante horam mortis quærenti, quem vellet sibi succedere, dixit fratrem Paulum esse bonum, sed brevi tempore victurum, & domini Pauli successorem nominatim expressit. Quæ omnia rei exitus vera esse probavit. Post mortem quoque suam probabilia signa Deus dignatus est per eum operari. Nam etiam *Dammæ* cœcam illuminavit, mutam loqui fecit, & quandam per triennium contractam & decumbentem libere fecit ambulare. Cui etiam Deum & sanctum Nicolaum ac alios sanctos, cum esset paupercula, & necessaria deficerent, invocanti responsum est cœlitus, ut venerabilem patrem *Emonem* invocaret, quia ipsi collatio sanitatis suæ divinitus esset reservata. Et sic eo invocato sanitatem recepit. Post decessum tam Reverendi patris & solliciti Pastoris, devota illorum fratrum congregatio, quam idem pater venerabilis in Christo

sto plantavit, & intenta oratione munivit, domini *Sibrandi* Abbatis de Orto sanctæ Mariæ, vices patris Abbatis, videlicet domini Præmonstratensis gerentis, pacifice ac humiliter expectavit adventum. Qui anno domini CIↃ. CC. XXXVIII. vere inchoante veniens, assumpto secum Abbate de Doccum, in octava Epiphaniæ Capitulo præsedit, ac exhortatione præmissa fratres de concordia monuit, & triplicem formam electionis secundum ordinem eis proposuit. Qui sine votorum examinatione ac familiari scrutinio electionem in ipsum Abbatem dominum Sibrandum, eo quod esset vir honorabilis & discretus, & locum eundem semper dilexerat, compromiserunt, adjunctis ei tribus ecclesiæ Canonicis, qui forma electionis approbata in constitutionibus domini *Innocentii* Papæ...... Memorati autem electores fratribus in Capitulo residentibus ecclesiam intrantes Spiritus sancti gratia invocata, & collatione invicem habita, unanimiter in personam domini *Pauli* ejusdem ecclesiæ Supprioris consenserunt. Quem cum in Capitulum reversi ad onus suscipiendum nominassent, sine contradictione ab omnibus est acceptatus. Fuit enim vir nobilis & valde literatus, juris peritus, facundia & dulcedine linguæ præditus, & ab adolescentia claustrali disciplina imbutus. Imponente igitur Cantore *Te Deum laudamus*, & campanis concrepantibus in chorum est deductus, & dicta debita oratione in stallo Abbatis collocatus. Deinde in Capitulum reductus professiones fratrum sine contradictione alicujus recepit, ac eodem anno in ecclesia *Flori Orti* in die beati Magni martyris præsentibus fratribus a domino *Ludolfo* Monasteriensi

epi-

episcopo manus imponente Abbatis benedictionem accepit. Eodem anno proxima die post Bavonis conflagrata est ecclesia sancti Andreæ in Emetha. Die Calixti data est sententia à Consulibus de solutione per duo millia marcarum exponenda in die beati Martini. Subdiderunt se fidejussores de quantitate, videlicet de CIↃ. CC. marcis; quia reliquum fuit ex gratia indultum. Et termini solutionis sunt assignati.

Eodem anno videlicet anno domini CIↃ. CC. XXXVIII. anno ab inchoatione lateritii operis tertio; prædictus Abbas veniens in Ortum sanctæ Mariæ de consilio domini *Sibrandi* Abbatis ibidem conduxit magistrum *Evererdum* lapicidariæ artis peritum natione Coloniensem ad novam ecclesiam in *Florido Orto* faciendam, mercede ipsius taxata tam hyeme quam æstate, videlicet ut reciperet præter victum æstivo tempore ad diem VII. Daventrienses, hyemali vero tempore à festo Martini ad Purificationem sex, & hoc tempore sederet ad secandos lateres, sed satis damnose propter dies brevitatem & aeris obscuritatem. Quæ tamen forma conventionis postmodum propter suam & filiorum intolerabilem gulositatem mutata est, ut ad annum reciperet XXIV. libras, & ad diem perciperet duas uncias Groniensium. Idem autem magister in vigilia Assumptionis fundum in atrio ecclesiæ pertemptavit, & statim postea initiatum est fundamentum cum gravissimis laboribus & expensis, quia subito vacillat operis ædificium, cui debile subjacet fundamentum. Apposito igitur lineari perpendiculo magister est metitus, quam profunde fodiendum esset fundamentum, ita ut ligna in fundo posita omni tempore haberent

aquam, quæ ipsa solet à putredine conservare. Hic autem perpendit per aquam, quæ erat in fossato atrii, ita ut illa æqualitas aquæ posset derivari per cuniculos terræ super tignorum superficiem ad duos pedes, cum tamen in illo autumpno fuisset siccitas maxima, & sic necesse fuit totum fundamentum fodere ad profunditatem XX. vel XVIII. pedum. Præterea ad occidentem, ubi est major pars ædificii olim decurrebat amnis, cui nomen erat *Fivele*, ita ut esset ibi portus navium. Qui cum in *Emetha* esset obstructus & desiccatus paulatim fimo sterquilinii & straminibus fuit repletus, & ideo necesse fuit in profundum fodere, ut ad solidum fundum posset perveniri. Effosso igitur fundamento vicissim de cavea ad caveam posita sunt inferius ligna abiegna adhuc recentia & succorosa propter securiorem conservationem operis, prima in longum operis videlicet ad orientem & occidentem, & desuper alia in transversum. Quibus cum multa diligentia collocatis superjecta est terra primo pinguis & fimosa pro majori attractione humoris & conservatione lignorum, postmodum sicca, quæ condensata est truncis, accedentibus ad singulos quatuor viris fortibus, quibus lassatis alii quatuor succedebant, & sic oportebat omni tempore hujusmodi fundationis interesse LXXX. viros, cum essent X. trunci, & vicissitudinalibus commutationibus carere non possent. Quibus pleno robore laborantibus tota villa contremuit, ita ut in vicinis domibus ollæ lacticiniorum effunderentur, & ova aucarum ex tremore rerræ commixta fœtus perferre non possent. Cooperabantur autem fideliter cum parochianis

nis ejusdem ecclesiæ cives de Wakersum, ita ut ipsi fere medietatem operis explerent. Et dabatur cotidie laborantibus medietas rotundi panis, & buccellá casei ad meridiem, & tres vel ad minus duæ magnæ situlæ ad bibendum. Et sic in magna hilaritate operabantur, & auctoritate domini Episcopi singulis operantibus quinque dies de injuncta pœnitentia indulgebantur. Canonici autem & conversi fideliter & viriliter cooperabantur. Principales in promotione operis fuerunt, *Andreas* Prior, vir prudens in dulcedine jocunditatis, & vultus arrisione, homines ad operandum optime alliciens, & frater *Menko* tunc Vestiarius & Cellerarius interior, nec non & parvorum Magister, postmodum vero ejusdem ecclesiæ Abbas effectus, & frater *Itatus* Canonicus, & *Sigrepus* conversus. Hi, quia efficaciores in duabus parochiis poterant habere petitiones, homines ad laborandum convocabant, & sæpe post diurnum laborem & sollicitudinem circa operis ordinationem & promotionem, aliis in vespere tendentibus ad quietem, etiam post occasum solis hostiatim circuibant, petendo, & ad crastinum laborem invitando, sibi & partitionibus parochiarum, prout qualitas operis exigeret, vices distribuendo. Positio autem fundamenti intra quinquennium fuit consummata, Deo gratiam suam apponente, ut essent optima tempora, & frumentum ubique habundaret. Nam ab inceptione fundamenti usque ad tertium annum ecclesia Floridi Orti in singulis † grangiis partitiones duas vel tres de clibanis

 fru-

† Grangia, prædium, villa rustica, annonæ, segetis con-

frumenti poterat intrituratas relinquere anno futuro. Sed statim fundamento posito tempora coeperunt in incremento annonæ vilescere, nam eo anno, cum fuisset siccitas magna ante festum Johannis Baptistæ, postea successit pluvia maxima, quæ fundamentum ecclesiæ in fine occidentali non modicum impedivit, quia sæpe terra de die effossa propter ponderositatem & labilitatem ex pluvia relabebatur, & sic non poterat illa cavea, cum haberet in latitudine quantum ad statum ecclesiæ plus quam LX. pedes, & in longum XL. satis in fundo effodi & complanari, nec ligna satis ad placitum collocari. Tamen per totam illam caveam ligna fuerunt in fundo collocata, & ad parietem finis ecclesiæ duplicata. Fundus vero ad Aquilonem fuit debilior in eadem parte Occidentis, quam ad Austrum, & minus solidus, quia virgam Geometricam poterant levi labore ad finem imprimere. Unde si forte ibi periculum eveniat, ex hoc sciatis evenisse. Non solum autem ex his caussis finis occidentalis plus descendit, sed etiam quia orientalis jam prius fuerat ad XX. pedes exaltatus, & sic suum fundamentum fuit jam stabilitum, antequam aliud inchoaretur. Præterea quoniam difficile est superædificare, nisi sciatur intentio primi fundatoris, cum quilibet artifex discretus primo in mente disponat materiam sui operis, & diversos diversa juvant, ideo primam ordinationem operis hoc loco duximus describendam, ut si poste-

conditorium. Gesta Abbat. Autissiod. apud Labb. to. 1. nov. *Biblioth. p. 591. Ædificavit ibi grangiam lapideam mira magnitudinis, & latitudinis, in qua jacent animalia, foenaque & segetes recondentur.*

posteris placuerit superædificare ex hoc habeant materiam proficiendi. Primum enim erat propositum, ut inter duo brachia ecclesiæ fieret ciborium in modum turris, cujus laquearia super tectum ecclesiæ in hujusmodi operibus solent extolli, ut fenestræ super tectum prominentes chorum illuminent, ubi tamen volebant campanas conventus suspendi. A latere vero ciborii super duas capellas, quæ firmissimum habent fundamentum, propositum erat fieri duas turres minores, & in fine occidentali turrem magnam ad campanas parochiæ. Quæ omnia licet satis essent ad ornatum, tamen propter multos labores & expensas, quibus tam Prælati quam universitas fratrum quasi in fornace tribulationis fuerunt excocti, hoc ad præsens prætermiserunt, & posteris, qui labores eorum quasi gratis, & utinam non ingrati, erant intraturi, si facultates suppeterent hæc perficienda reliquerunt. Perficientibus autem cum inexplicabili difficultate, nam opus sicut evidentia declarat, erat magnum, parietes diversi, Magister & operarii omnes summo pretio conducendi, anni durissimi supervenerunt, & multi, etiam qui prædiis habundabant, coacti sunt terram exire, & alimoniam undecunque poterant requirere. Nec hoc prætermittendum, quod dominus Sibrandus Abbas de Orto S. Mariæ instigabat, ut in sanctuario fierent duo altaria, sicut in Præmonstrato. Et ideo dilatata fuit ecclesia ad Orientem, ut largus esset ministrorum circuitus, maxime propter pressuram offerentium & communicantium.

Anno domini ciɔ. cc. xl. mortuus est dominus *Sibrandus* Abbas Orti S. Mariæ, vir in omni popu-

lo valde honorabilis, corpore pinguissimus, statura procerus & robustus, ac bene dispositus, satis literatus, facundus in lingua, & Latina, & naturali, ingenio subtilissimus, qui ecclesiam suam cum bona magnanimitate a perversis defendit strenue, quia intus & foris magna suæ personæ habebatur reverentia. Ipse autem ecclesiam Floridi Orti specialiter dilexit, & in omnibus suis necessitatibus & antequam esset Abbas, efficaciter promovit. Successit ei dominus *Iarichus* fere octogenarius, qui a prima infantia in prima fundatione religioni mancipatus, & satis literatus, ac bonus prædicator, fuerat ecclesiæ satis utilis. Sed post electionem statim cœpit corpore ac sensu deficere, & vix duobus annis in officio perstitit Abbatis, & renunciavit.

Anno Domini CIↃ. CC. XLI. die Dominica in ecclesia Michaelis luna XXVII. circa horam nonam facta est eclipsis Solis, quæ secundum rationes Philosophorum poterat esse naturalis per objectum terræ inter nos & Solem. Cum enim sol est in medio zodiaci, & ecliptica linea, & luna accedit ad ipsum, ut reaccendatur, ipsis in eadem linea directe convenientibus, sole supra & luna infra, & terra sic utrique in eadem linea directe supposita, necesse est lunari objectu nobis solarem subtrahi aspectum. Zodiacus enim circulus continet in latitudine XII. lineas, quarum mediam, quæ vocatur ecliptica, sol tunc perambulat, luna autem per totam ejus latitudinem vagatur. Unde licet omni mense luna ad solem accedens reaccendatur, non tamen uno semper loco & eadem linea directe in ecliptica linea ei supponitur, & ideo non omni mense vel anno fit

fit eclipsis. Sol autem in sua eclipsi nihilominus lucet, licet nos ejus aspectu fraudemur. Cum vero luna eclipsim patitur, lumine privatur, quia lumen a se non habet, sed a sole. Cum enim sol est sub terra, & luna supra terram vel econtra, uterque tamen in ecliptica linea, terra in eadem linea interposita privat lunam lumine, quod a sole contrahit. Et hoc semper circa plenilunium XIV. vel XV. vel XVI. Sed si luna per aliam quamlibet præter eclipticam ab opposita parte feratur, terra ob sui exiguitatem solare non potest ei lumen adimere, & ideo luna non omni mense patitur eclipsim. Poterit etiam eadem eclipsis esse prodigialis, quia circa idem tempus decessit dominus *Gregorius* Papa IX. qui fuit homo valde literatus, & ecclesiæ sibi creditæ strenuus defensor, qui quinque † volumina decretalium ob librorum diversitatem & prolixitatem in compendium voluminis unius per Magistrum *Remundum* ordinavit contrahi. Hic *Fretheric um* Imperatorem Deo & ecclesiæ inobedientem, & multa signa incredulitatis habentem sæpius monitum excommunicavit, ac postmodum anathemati subjecit. Post ipsum electus est quidam *Cælestinus*, qui post electionem tantum XVI. dies supervixit, & sic sedes Apostolica ferme per annum vacavit, *Fretherico* Imperatore electionem tam occulte quam manifeste impediente, & maxime per quosdam Cardinales, quos in captivitate detinuit, sine quibus electio non poterat celebrari. Et sic accidit illud Prophetæ, *Vidi Israel sicut oves sine Pastore.* Utrum autem illa eclipsis fuerit naturalis vel prodigialis ei relinquimus, qui dicit, *Non est vestrum nosse tempora vel*

† Vid. man. ad jus Canon. tit. I

momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Et Apostolus: *Observatis tempora, & menses, & annos, timeo, ne frustra laboraverim in vobis.* Paraditus:

De lunæ gyris & solis sæpe requiris,
Sed de stellarum scis ratione parum.

Anno domini CIↃ. CC. XLI. occisus est *Rodulfus* primogenitus *Egberti*, qui fuit Præfectus villæ Groniensis, & hoc per *Thizonem* militem & *Rodulfum* filium .... cognatum ejusdem occisi, & per Gelekonidas & Popelingos confœderatos in destructionem prædicti Egberti & fratrum suorum. Sed aliter quam æstimatum fuit evenit. Nam *Egbertus* juvenis cum fratre *Godescalco* effugiens, vocatis ad se *Rodulfo* de *Nurech*, & *Menzone* ad *Annam* fratruelibus suis, auxilio militum de Pedese, & aliorum, domum suam viris & armis munivit. Prædicti autem occisores domum *Menzonis*, ecclesiam sanctæ Walburgis, & alias duas domos occupaverunt, & sic aliquamdiu pugnantes plurimos hinc inde occiderunt. Sed plures & meliores ceciderunt de parte *Thizonis* & *Rodulfi*, & tandem eis deficientibus cœperunt cedere, & captæ sunt domus eorum, & quædam funditus destructæ, & fere tota villa igni tradita, quando *Rothgerus* Scultetus & sui fratres fuerunt *Thizonis* & *Rodulfi* principales coadjutores. Econtra per *Thizonem*, & suos destructum est castrum in Gronenburch, quod fuit seminarium totius discordiæ, & domus militum de Pedese, videlicet *Adulfi* & *Rodulfi* fratrum, & similiter patruelium suorum, ubi & in optimis pomeriis & pretiosa supellectile multa bona sunt igne consumpta, vel etiam destructa.

Eodem

Eodem anno circa ad vincula sancti Petri electus est ad apicem Apostolicæ dignitatis dominus Syneboldus presbyter Cardinalis, & quia aliis diversa sapientibus ipse dilexit vivere pacifice ac innocenter dictus est *Innocentius*, quartus in illa sede hujus nominis heres. Qui statim post electionem suam confirmavit sententiam latam a domino *Gregorio* Papa contra *Frethericum* Imperatorem, propter quod insidias multas & injurias perpessus tandem Roma secedens secundum illud, *Si vos persecuti fuerint in una civitate fugite in aliam*, primo se Ianuam, unde fuit oriundus, transtulit, ac postmodum Lugdunum super Rodanum in Burgundia secessit, & sic omnia jura Papalia Lugdunum sunt translata. Eodem anno dominus Papa concessit Maguntino Primati & Coloniensi Archiepiscopo, ut ab omni clero suorum Suffraganeorum perciperent † quintam omnium proventuum ecclesiarum, eo quod ipsi viderentur se periculo pro ecclesia contra prædictum Imperatorem viriliter opponere. Super quo mota est quæstio & dissensio non modica, quia nec Archiepiscopus Bremensis, nec Trajectensis, nec Monasteriensis, nec aliqui episcopi totius Alemanniæ, præter Leodiensem & Osnabrugensem voluerunt in suis diœcesibus hanc exactionem admittere. Sed pro relaxatione miserunt ad dominum Papam supplicationes, qui nec voluit ad plenum revocare, nec etiam sententias a prædictis Archiepiscopis latas confirmare, sapienter expectans, ut medio tempore fierent amicabiles compositiones, quod & factum est. Nam & prædicti Archiepiscopi videntes se non posse ad plenum prosperari, actionem

† Cod. Fris. *quintam partem proventuum omnium ecclesiarum.*

suam mitigaverunt, & quod eis singuli episcopi ex gratia apposuerunt, gratanter acceptarunt.

Anno domini CIↃ. CC. XLII. mense Augusto in inventione S. Stephani dominus *Paulus* secundus Abbas Floridi Orti, anno ab obitu domini *Emonis* & suæ successionis XI. acutissima febre correptus de claustro sororum ad Abbatiam est deductus. Sexta die infirmitatis recepto officio communionis & inunctionis cum summa devotione & multiplicatis correptionibus, quas singillatim a singulis sacerdotibus expetivit, sciens sibi horam mortis imminere ad exemplum domini Emonis de lecto se erigens, accepta stola & baculo, absolvit ab excommunicatione omnes, quos ipse auctoritate ordinaria seu delegata excommunicavit, quoniam omnis † excommunicatus a suo excommunicatore est absolvendus, nisi per appellationem ad audientiam superioris fuerit causa devoluta. Quo facto se in lectum recipiens, circa horam nonam in festo Cyriaci coram positis fratribus, & de morte tanti patris dolentibus & gementibus, omnibus quæ ad suam salutem aut ecclesiæ utilitatem pertinebant sapienter pertractatis, dormivit cum patribus suis, ac peractis illa die ac nocte secundum consuetudinem psalmis, sequenti die per venerabilem virum dominum *Hayonem* Abbatem de Merna a dextro latere domini *Emonis* Abbatis, sicut ipse petivit, in Capitulo est sepultus. Qui mortis suæ quasi præscius sæpius eo anno desideravit sibi complanari ac poliri operimentum sarcophagi & denigrari, ac a latere prædecessoris sui collocari. Erat autem hic pater venerabilis, in parentela nobilis, scientia excultus,

† Vid. 3. *manud. ad jus Canon.* 12.

cultus, juris ac Theologiæ peritus, & in Deo justus ac fervidus, in sermone jocundus, in omnibus fratribus suis habilis & compositus, in morum honestate præclarus, facundia præcipuus, ita ut etiam dulcedinem linguæ suæ mirarentur audientes. Quem etiam dominus tanquam aurum in fornace probatum multis tribulationibus fatigari permisit, tam ab extraneis quam etiam periculis cum falsis fratribus, in quibus viriliter contra hostes visibiles & invisibiles decertavit. Etiam ubi necessaria erat patientia quasi naturaliter erat patientissimus juxta illud Salomonis; *Melior est patiens viro forti.* Contra infestantes ecclesiam fuit strenuissimus defensor, secundum illud: *Ne des alienis honorem tuum.* Cum enim quadam vice dominus *Ludolfus* episcopus Monasteriensis, vir naturali ingenio pollens, instinctu quorundam æmulorum ecclesiam *Floridi Orti* gravare voluisset, & publice mandasset fidejussoribus super solutione ecclesiæ in Emetha datis, ne Conventui quicquam exponerent, nisi prius ex parte defuncti sibi satisfieret, idem Abbas constanter allegabat ipsum ante obitum absolutionem petivisse, & cautionem de parendo mandatis ecclesiæ præstitisse, & sic a suo Confessore absolutum in forma ecclesiæ, & ideo a sacramentis ecclesiæ & sepultura non fuisse excludendum, cum etiam sacrilegis & aliis, qui ad Sedem Apostolicam essent mittendi, in extremis possit & a simplici sacerdote, & maxime suo Confessore beneficium absolutionis impendi, accepta, ut dictum est, cautione, ut pareat mandatis ecclesiæ, si supervixerit, & sic heredes tenentur ad interesse, nec moriens sic absolutus sacramentorum & ecclesiasticæ

ficæ sepulturæ habebit aliquem defectum, *extr. de sepulturis parochianis*. His & aliis allegationibus coëgit Episcopum factum suum revocare, & ecclesiam *Floridi Orti* ab illa impetitione liberam denunciare, & nichilominus prædictis fidejussoribus sub pœna excommunicationis mandare, ut solutionem ecclesiæ terminis statutis exponerent. Etiam hic præcise dixit episcopo, quod nisi ecclesiam in suo jure paterne defenderet, ei nullam procurationem impenderet. Et sic dominus Episcopus, cum esset vir sapiens, & juri ecclesiastico satis deferens omnia, quæ contra ipsum Abbatem vel ecclesiam suam fuerunt attemptata, publice in Synodo Loppershem revocavit.

Defuncto igitur hoc venerabili patre cum dominus *Elgerus* Abbas Orti Sanctæ Mariæ vices patris Abbatis, videlicet domini Præmonstratensis, gerens ivisset in Daniam pro visitatione facienda, Prior & Conventus Pastore orbati vocaverunt Priorem Orti Sanctæ Mariæ cum domino Johanne Abbate de insula sanctæ Mariæ, qui eo anno missus fuit ad visitationem circariæ Frisiæ. Quibus venientibus primo ordinatum fuit quoddam arbitrium, sed accedentibus dictis Prælatis ad Capitulum omnes fratres unanimiter concordaverunt in personam fratris *Menconis*, qui tunc erat Prior ejusdem loci. Qui post *Te Deum* cum aliis consuetis solennitatibus pulsantatum in Capitulum reductus professiones omnium fratrum concorditer accedentium recepit. Eadem nocte mortuus est dominus *Rerbaurdus* Abbas Sancti Bonifacii in Dockum morte subitanea in Florido Orto, cum eadem die missam devote cele-

brast-

traſſet, & ideo nullatenus de ſalute talium eſt dubitandum, cum dicatur in libro Sapientiæ, *Juſtus ſi morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit*, maxime quia idem Abbas tam in ſpiritualibus quam in temporalibus eccleſiam ſuam in bono ſtatu conſervavit, & in multis emendavit, & in locum illum in optima venit voluntate pro cooperatione pacis & concordiæ in electione. Recepit autem prædictus Abbas electus adminiſtrationem eccleſiæ *Floridi Orti* anno ſexto tranſitus domini *Emonis* fundatoris, & primi Abbatis in feſto Magni martyris, anno fundationis ejuſdem monaſterii XXX. anno ætatis ſuæ ſimiliter XXX. Profeſſionis XIII. Subdiaconatus XI. Diaconatus IX. Sacerdotii VII.

Anno Domini M. CC. XLV. præſidente Domino Innocentio Papa IV. Pontificatus ejus anno III. menſe Julio, prima die menſis, in octava Joannis Baptiſtæ celebratum eſt Concilium apud Lugdunum Galliæ, quod eſt ſuper Rhodanum in eccleſia S. Joannis in pede montis, præſentibus Archiepiſcopis & Epiſcopis ferme trecentis, tribus Patriarchis, Abbatum vero aliorumque Prælatorum eccleſiæ magna multitudine. Ubi cum citatus fuiſſet *Fridericus* Imperator ſuper objectis jam dudum ſibi criminibus reſponſurus, cum non veniret, nec reſponſum mitteret, protelatum eſt Concilium ad decem, deinde ad octo dies. Tandem venerunt Magiſter *Thadeus de Soeſſa*, & Magiſter *Petrus de Vinea*, Judices palatii ſui. Et ſurgens Magiſter *Thadeus* homo ſtatu corporis & pulchritudine, ſcientia & facundia præditiſſimus, verbis conabatur dealbatis ipſum excuſare, cum tamen nullam ex par-

te

te ipsius cautionem † sufficientem offerret. Causæ autem contra eum fuerunt principaliter quatuor. Primo arguebatur de rupta pace inter ipsum & ecclesiam. Secundo de perjurio septemplici, quia fidelitatem, quam * juraverat D. *Innocentio* III. in receptione regni Siciliæ, & D. *Honorio* in coronatione Imperii, & *Gregorio* multoties non servavit. Tertio de hæresi, utpote clavium ecclesiæ contemptor, Sarracenorum amator & cohabitator. Quarto de sacrilegio, quia Cardinales capi fecit & vinculari. Qualiter de Apulia & Sicilia fere omnes Archiepiscopos & episcopos depulit, & claustra destruxit, redditus ecclesiarum & claustrorum suæ * deputavit militiæ & avaritiæ, imo Saracenorum, qui secum erant, procurationi. Unde assentiente universali synodo, quomodo ipse se omni honore & dignitate per iniquitates suas reddidit indignum, sententialiter ab Imperio est depositus. Et omnes qui ei juramento fidelitatis fuerunt adstricti sunt absoluti. Et mandatum est eis, ad quos pertinet electio, ut libere idoneum eligant successorem. Factum est hoc anno Imperii sui xxv. Regni Jerusalem xxi. Siciliæ xlix. Ex quo submersus est avus *Fredericus* lv. Anno enim Domini M. C. LXXII. *Fridericus* Imperator compunctus est de persecutione facta in Alexandrum Papam. *Alexander* enim *Tertius* in Concilio habito apud Turoniam *Fredericum* avum ipsius excommunicavit. Qui apud *Hizingonem* eundem Apostolicum tenebrosis insidiis cum Rege Franciæ capere voluit, sed non perfecit. Anno vero M. C. LXXVII. quidam de Cardinalibus sacramentum de satisfactione ab Imperatore receperunt. Quo

† *cum tamen nullam ex parte ipsius exhiberet cautionem sufficientem*. Cod. Gron.
* juravit.
† Et aliæ multæ causæ. quoniam de Apulia. *Cod. Gron.*
* *deputans.*

Quo facto Imperator Venetias venit, & ibi renuntiavit causæ *Octaviani* Antipapæ, & secundum canones ab excommunicationis sententia, qua tenebatur, est absolutus coram multis ante ecclesiam B. Marci Evangelistæ. † Præfatus Imperator venit ad pedes prædicti Alexandri, & omnem reverentiam, quam Imperator Apostolicis impendere * consuevit, † impendit. Anno vero M. C. LXXVIII. Fredericus crucem accepit, & postmodum Yconium obtinuit, & tandem anno M. C. LXXXV. pervenit ad loca Armeniæ, & ibi specie delectatus torrentis nudus * tranatare conabatur, ibique diem clausit extremum, mense Augusto, die Dominico. Anno vero M. C. XCIX. obiit *Henricus* Imperator filius antiquus *Friderici*, & *Otto* in † Imperium successit, regno Siciliæ *Frederico* parvo commisso. Innocentius enim tertius favorem suum impendit Ottoni contra Philippum Regem, qui pugnabat pro parvo, & coronavit Romæ eundem *Ottonem* corona & sceptro Imperii, qui nimis ingratus benefactori suo patrimonium S. Petri statim post coronam acceptam invasit, nec pepercit parvo * *Frederico*, sed Apuliam hostiliter accessit, & sic Deum & homines contra se † procuravit. Ideoque Summus Pontifex multis præmonitionibus præmissis ipsum excommunicavit. Deinde Barones ab ejus fidelitate absolvit, & sic Imperio perdito mortuus est in Saxonia cum signo maximæ contritionis, & sic devolutum est Imperium ad † *Fredericum* juvenem.

† Prænominatus *Cod. Grem.*

† exhibuit.

* tranare.

† Imperio

* Frethe-rico.

† provocavit.

† Fretherioum.

Eo-

* Insolens ergo nihil. Nec colli Imperatorii calcati veterum quisquam meminit. Add. Godefr. Monach. ad *d.* *Ann.*

Eodem anno electus est ad Imperium D. *Henricus* Lantgravius Thuringiæ frater mariti S. Elisabeth, vir ut fama testabatur per omnia devotus & Judex optimus, qui a Domino Papa est confirmatus, & postmodum apud Francofordiam cum filio * *Frederici* congressum faciens ipsum fugavit, & quosdam de suis cepit & occidit. Sed antequam esset coronatus annuente eo, cujus judicia abyssus multa, de medio sublatus est. Forte quod Dominus voluit adhuc castigare ecclesiam, & temptare. Deuter. XIII. *Temptat vos dominus Deus vester, ut palam sciat, utrum diligatis eum*, vel forte, sicut dicitur Sapient. IV. *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus.* Placita enim Deo anima illius; propter hoc properavit educere eum de medio iniquitatum. Eodem anno a cathedra sancti Petri cœpit exoriri siccitas, gelu in principio terram constringente, ut facillime aratris tereretur, & sic labor agricolarum est diminutus, sed circa Pentecosten pluvia tamen increvit. Quapropter segetes in multa parte perierunt, & sic eo anno facta est maxima penuria panis, & duravit usque post diluvia illa multiplicia, quæ fuerunt anno Domini CIↃ. CC. XLIX.

* Fretherici.

Anno Domini CIↃ. CC. XLVI. exivit frater *Wilbrandus* de ordine Minorum fratrum anno XII. a prædicatione sua priori, quando fuit cooperator venerabilis viri domini *Johannis* Decani Ofnabrugensis. Nunc vero missus fuit a domino Maguntino Archiepiscopo, cui Dominus Papa speciale super hoc dedit mandatum. Prædicavit autem crucem super *Fredericum* de *Stoph* quondam Romanorum imperatorem, & indixit treugas ad quinquennium. Et multi

multi secuti sunt ipsum in prædicationibus, quoniam largas dabat indulgentias, & plurimi crucem receperunt. Sed cito secuti sunt eum fratres sui, dicentes ipsum fuisse ordini inobedientem, & ideo non esse audiendum. Quæ dissensio per Prælatos Frisiæ sic est sopita, quod idem *Wilbrandus* iter suum ad Papam accelararet de omni negotio suo melius certificandum.

Eodem anno in festo Lucæ Evangelistæ crescente rabie ventorum aggravata est inundatio salsi maris, & sic factum fuit diluvium particulare, & multæ naves fuerunt submersæ, vel confractæ, & homines submersi. Quædam vero ad aggeres † depulsæ vix homines conservarunt. In eadem inundatione Abbas *Floridi Horti* emit navem magnam a civibus de *Lywerth* periculis marinis versus Spyck appulsam. † appulsæ.

Anno Domini CIↃ. CC. XLVII. venit quidam de ordine Minorum fratrum cum quodam Romano ejusdem ordinis, dicens se appellari* *Reynaldum*, & ostendit literas Domini Papæ directas ad quendam † *Reynaldum*, & quæsivit instanter pecuniam truncorum, & deposita crucis, & legata cruci in testamento defunctorum, quasi * in usum expensarum domini Papæ. Sed dominus *Sicco* Decanus de Fermessum, & nobiles terræ, pro libertate Frisonum viriliter stantes in faciem ei restiterunt dicentes pecuniam illam conservari ad usum pauperum peregrinorum, qui de Frisia essent exituri, cum generalis fieret peregrinatio, & sic vacuis crumenis cum confusione fuit reversus. Postea † fuit compertum fratribus, quod * *Reynaldus* fuit falsarius, & cum

* Reynoldum. † Reynoldum. * ad usum. † compertum est. * Reynoldus.

† Reynoldo. illæ literæ directæ fuissent cuidam † *Reynaldo*, ac ipsum mors intercepisset, iste literas illas qualitercunque arripiens falsum sibi nomen imposuit, ut per illas collecta pecunia vel ordine apostataret, vel forte potius favorem Curiæ per pecuniæ præsentationem sibi vindicaret. Unde a fratribus suis est captus, & sicut decuit carceri mancipatus. O mirabilis honoris & dignitatum ambitio! quæ sicut Adam nudum in Paradiso decepit, ita & quosdam ex istis omnibus renuntiantes & quasi nudos non veretur temptare. Sed quid mirum! non fuit domus ab initio, in qua Cain imitatores suos non habuit. In domo Noe Cham patrem irrisit. In domo Abrahæ Ismahel Isaac illusit. In domo Isaac Iacob Esau persequebatur. In domo Jacob fuerunt Simeon & Levi vasa iniquitatis, & Ruben, qui cubile patris ascendit. Samuel sanctus filios genuit perversos, sicut & Heli. In domo David Amon corrupit Thamar, Absalon surrexit contra patrem. Josias etiam bonus & justus filios habuit nequissimos. Imo Iesus Christus in consolationem nostræ fragilitatis in suo collegio voluit Iudam avarum & ambitiosum, imo furem sustinere.

Eodem anno frater *Wilbrandus* ivit ad Curiam domini Papæ, & quia multam pecuniam secum detulit nomine redemptionis crucis acceptam, & multa & magna in Curia ex parte Frisonum promisit in rebus & personis subsidia, multam ibi invenit gratiam. Quo existente in Curia rex Franciæ, qui jam cœperat se accingere ad peregrinationem in terram sanctam, quæ a paganis miserabiliter polluebatur, supplicavit domino Papæ, ut dirigeret Prædi-

Prædicatores in Frisiam, qui animarent Frisones ad eundum cum ipso. Et sic negotium illud fratri Wilbrando est commissum. Principaliter tamen domino Alberto Archiepiscopo Livoniæ, Estoniæ, & Prussiæ, fuit commissum, ut ipse in transitu suo per Frisiam prædicationem fratris *Wilbrandi* roboraret, & eum defenderet. Venerunt autem post *Exaltationem sanctæ Crucis* Groninge, muniti multis literis & auctoritatibus dispensationum, nec non & privilegiis super libertatibus Frisonum. Convocatis ergo ibi Abbatibus ac aliis Prælatis Frisiæ & juratis, ac nobilibus laicis, & maxime cruce signatis, ostensis literis suis & auctoritate indixerunt tempus passagii transmarini in Majo proximo anno futuro, mandantes ut omnes cruce signati se ad illud tempus præpararent. Sed reclamatum est ab omnibus, quod propter brevitatem temporis, penuriam argenti, & navium incertitudinem nullo modo possent tam cito præparari, & sic dilatum est usque ad Majum sequentis anni. Sed & tunc propter obsidionem Aquensis civitatis, ad quam plurimi Frisones iverunt, iter transmarinum est dilatum, & vota auctoritate domini Papæ commutata.

Eodem anno mortuus est *Ludolfus*, episcopus Monasteriensis, vir per omnia pollens ingenio naturali, qui superbiam Officialium ecclesiæ sancti Pauli potenter ac sapienter repressit, & bona ecclesiæ viriliter de manibus eorum liberavit, in omnibus actibus suis fortunatus existens. Religiosos ac humiles satis dilexit, ac efficaciter defendit. Obiit autem episcopatus sui anno XXII. anno transitus sancti Ludgeri primi Monasteriensis episcopi CCCC. XXXIII.

Fuit in ordine Pontificum a beato *Ludgero* XXVI. Successit ei *Otto* secundus filius *Hermanni* de *Lippia* fratris domini Gerardi Archiepiscopi Bremensis, & domini *Ottonis* quondam Trajectensis episcopi apud Covordiam a Rodulfo & Threntonibus occisi.

Eodem anno mortuo D. *Henrico* Lantgravio Thuringiæ, qui fuit electus ad Imperium, & illud strenue cœpit administrare, missus est a Domino Papa *Petrus S. Georgii ad velum aureum* Diaconus Cardinalis. Apostolicæ sedis Legatus. Qui veniens Coloniam convocavit omnes episcopos ac Principes totius Alemanniæ in festo Michaelis. Qui omnes unanimiter convenerunt, nec deerat aliquis, quin vel per se venisset, vel per certum Nuntium vel per literas se excusasset, & ratihabitionem misisset, ubi communiter omnibus assentientibus electus est ad apicem Imperii *Wilhelmus* Comes Hollandiæ filius sororis Ducis Brabantiæ, * consobrinus Ducis Gelriæ. Erant autem principales in electione sua cum Legato Domini Papæ Maguntinus, Treverensis, Coloniensis Archiepiscopi, & Episcopi quamplurimi, cum aliis Principibus, ad quos pertinet electio, sicut dictum est, vel præsentibus vel se per literam excusantibus.

* Rectius Cod. Gron. *Comitis Gelrensis.* Nam nondum Duces tum Gelriæ.

Eodem anno concremata est ecclesia in Hrwcrahusum, de qua datæ sunt Episcopo centum marcæ novorum Monasteriensium, sive sterlingorum. Oblatæ sunt ecclesiæ in Halwirth & in Berum de pugna Raperti & Albertidarum, & habuit dominus episcopus ab utrisque LX. marcas Monasteriensis monetæ.

Anno Domini CIↃ. CC. XLVIII. Pontificatus Innocentii Papæ quarti quinto, electionis D. *Wilhelmi*

helmi Comitis Hollandiæ ad Romanum imperium, obsessa est civitas Aquensis ab eodem rege, præbentibus sibi auxilium D. *Petro* Cardinali Apostolicæ sedis Legato, Archiepiscopo Coloniensi, Episcopo Leodiensi, Comite Geltensi, *Iohanne* * de *Avennes* Comite Hannoniæ, & aliis nobilibus quamplurimis de Brabantia, Hollandia, Zelandia, & Frisia,

O 3 Cum-

* Balduinus Flandriæ Comes & expugnata Constantinopoli Imperator Constantinopolitanus duas reliquit filias Ioannam & Margaretam. Philippi patrui tutela ubi Ioanna exiit nupsit Ferdinando Sanctii filio Lusitaniæ regis. Meyer. *ad Ann.* 1211. *& seq.* Margareta viro nobili Bochardo de Avesnis, cui a Balduino mox in Asiam transituro & liberorum & regni tutela data & procuratio. Ex hoc duos suscepit filios Ioannem & Balduinum. Et mox Bochardus decessit, anno ut Meyerus vult 1218. Cognomen ei de Avennis a terræ tractu in Hannonia, cujus erat toparcha. Fato is postquam functus rursum nupsit Margareta Guillelmo de Dampetra, nobili quidem Burgundo, sed non admodum locupleti, ut Meyer. ad dict. Ann. Comiti interim in Burgundia Dominici S. Petri. unde & illud Dampetra, sublatis tribus ex eo filiis Guilielmo, Guidone, & Ioanne. ex quibus Guido Margaretæ, prædefuncto jam Guillelmo in principatu successit. Ioanne & Balduino, prioris liberis matrimonii, quod crederetur id illegitimum, & Papa injustum id pronunciasset, ut contractum cum eo, qui sacro ordini jam adscriptus, & factus jam subdiaconus, ab eo prorsus rejectis. Meyer. ad Ann. 1215. Verum graves hinc inter fratres ut & inter filios & matrem contentiones, & inimicitiæ capitales, quæ & bello dederunt ansam, Guidone a matre jam diu ante destinato ad Principatum. Contentio autem tam pertinax, ut cum essent non pauci, quibus cognita Bochardi virtus, quod is multum repugnans & invitus sacris initiatus, mox autem cum occasio vir bellicæ laudis avidus, fortis & manu promtus militatum se contulisset, ob singularem fortitudinem Principibus passim acceptissimus, difficulter admodum Margareta, quod destinarat, obtinuit, nec aliter quam Hannonia,

quæ

Cumque fere tota æstate fuissent obsessi circa autumnum supervenerunt Frisones occupantes planiciem campi versus Aquilonem, & chorum ante introi-

quæ pars tum Principatus, & quæ Flandriæ tum annexa, assignata Ioanni. Nec tamen Ioannes, ut qui primogenitus, acquievit sibi datis, præfertim postquam duxisset, quo vires firmaret fortius, sororem Cæsaris Wilhelmi, Aleydim seu Adelheydim, cujus etiam intuitu Wilhelmus eum vocat *sororium* suum in charta Ann. 1252. v. Id. Iul. qua Namurcum ei in feudum dat, & ablatam Margaretæ Flandriæ eam partem, quæ Imperii olim erat, *terram*, inquit, *de Namurco cum suis appendicibus*, *terram juxta Scaldem*, *terram Alostensem*, *terram de Wasia*, *terram quatuor Officiorum cum omnibus appendiciis sororio nostro nobili viro Ioanni Avennio*, *ut eadem Comitissa in feodum tenuit*, *concessimus a nobis & Imperio perpetuo possidendas &c.* Vid. Meyer. ad Ann. 1246. & 1254. Etiam matri Ioannes bellum tum intulit magno quidem animo, sed infelici eventu. Meyer. ad d. Ann. Pulsus enim Hannonia, cum accepisset & Wilhelmum confossum a Frisiis, fortunam novercantem æquo animo non satis ferens decessit gemens haud diu post, Ann. ut Meyerus ait CIↃ. CC. LVII. relicto filio Ioanne, qui missus mortua Margareta Ann. 1279. in possessionem Hannoniæ. Meyer. ad eum Ann. Et hic est Ioannes, qui Florentii filio Ioanni mortuo successit Comes Hollandiæ, fratres habens episcopos Guidonem Trajectensem, Joannem Cameracensem, Bossardum Mediomatricum, & Florentium Principem Moriennæ. Ita præter Meyerum, cum alibi passim, tum ad Ann. 1203. *in fin.* quem ineditum adhuc habeo, Anonymus quidam Flander, qui vixit Ann. 1450. Verum monachus Egmondanus, qui itidem nondum visus attigit extrema tempora Iohannis Hannonii, & sub Wilhelmo filio ejus floruit, Wilhelmus Procurator, Aleydim, quæ soror Cæsaris, non Ioanni, sed Balduino nupsisse ait, eique patrem subdiaconum Ioannem dat de Avennis: *Dictus itaque Balduinus*, inquit, *post dissensiones varias Hannoniam*, *Flandriæ videlicet partem*, *consequitur*, *cui soror Wilhelmi regis videlicet supradicti in conjugem procuratur.* Sed haud dubie,

introitum civitatis, quem nemo Principum audebat prius occupare. Aqua etiam ab oriente obstructa fuit aggere fortissimo bene quadraginta pedum in altitudine, & sic aquæ præclusæ occuparunt ad minus tertiam partem civitatis. Unde dicti cives videntes se ex omni parte coarctatos elegerunt inire pacem & concordiam cum Rege & tradere in manus ejus civitatem. In festo B. Lucæ Evangelistæ ordinata est compositio & juramento Advocati civitatis Aquensis & duodecim nobilium ejusdem civitatis confirmata. Qui omnes juraverunt servare obedientiam Domino Papæ nec non & ecclesiæ ac Regi fidelitatem, quam aliis Imperatoribus servaverunt. Rex autem voce propria affirmavit in verbo Dei, nec non & in verbo Imperiali, quod formam compositionis ordinatam fideliter servaret, & eos in libertatibus consuetis conservaret, ac roboraret, dummodo ei fidelitatem & obedien-

bie, quicquid sit, Wilhelmum Procuratorem fefellit memoria. Non Balduinus, sed Ioannes Aleydis conjux, ut testis ipsa est, in charta Ann. 1283. qua defunctus jam Iohannes: *Aleydis uxor quondam domini Ioannis de Avennis notum facimus universis.* In charta Ann. 1260. Florentium patrem suum vocat, Mathildam matrem, se uxorem quondam domini Iohannis de Avennis, *Ego Aleydis quondam uxor Iohannis de Avesnis, Tutrix Hollandiæ, Zelandiæ, universis Christi fidelibus &c.* Unde & patet quod diu vidua. Patet, quod Iohanni Florentii v. filio, non successit Iohannes, cui Aleydis nupta, sed ejus filius Ioannes, ut & in quadam sententia est a Carolo v. in causa Ordinum Hollandiæ & Brabantiæ pronuntiata Ann. 1543. apud Bort *tr. van Arresten cap. 4.* Wilhelmus Procurator: *Anno* CIƆ. CC. XCIX. *Iohannes Comes Hannoniæ filius amitæ Florentii patris Iohannis proxime defuncti a nobilibus nec non a Communitate in dominum & in Hollandia Comitem suscipitur.*

tiam servarent. Acta sunt hæc die Dominico in festo Lucæ Evangelistæ. Licet autem quidam laboraverint primo bursas Frisonum emungere, antequam daretur eis licentia revertendi, tamen consilio & auxilio Abbatis Floridi Orti, qui de Capitulo Præmonstratensi rediens amore compatriotarum in castra diverterat, & nobilis viri ac fortis & facundi Thitardi Dodinga optentum est a Rege & Cardinali, quod cum multa honestate ac gratiarum sunt actione remissi, quoniam ex eo quod campum, ubi incumbebat totum periculum belli, occupaverunt, & Aquenses cives tribus vicibus irrumpentes de civitate viriliter represserunt, præ omnibus aliis nationibus specialem consecuti sunt gloriam, ac ideo cum gloria sunt remissi. Rex vero in festo omnium Sanctorum coronam regni Alemanniæ recepit, & eodem die in throno *Karoli* Imperatoris est inthronizatus, præsentibus duobus Cardinalibus, videlicet domino *Hugone* Sabinense, & prædicto *Petro ad velum aureum*, Archiepiscopo Coloniensi, & fere omnibus episcopis Alemanniæ.

Eodem anno *Fredericus* quondam Romanorum Imperator apud Parmam civitatem Longobardiæ per Potestatem ejusdem civitatis, auxilio *Octaviani* Cardinalis & civium Mediolanensium in fugam est conversus, plurimis occisis vel captis de suo exercitu, castris suis spoliatis ac incensis, & custodes castrorum ducti sunt in captivitatem. Occisus est ibi Magister *Tadeus* de *Soessa* judex palatii Imperatoris, vir magnæ prudentiæ, facundiæ, ac pulchritudinis. Eodem anno *Conradus* filius prædicti Frederici superatus est ab Abbate sancti Galli, & episcopo Argentinensi.

Eodem

Eodem anno *Ludovicus* rex Franciæ arripuit iter in terram sanctam, & apud Marsiliam præcepit sibi parari centum naves, sed *Frederico* impediente non habuit nisi medietatem. Quarum quælibet poterat capere mille viros, & sic cum L. millibus in Cyprum navigavit, & ibi hyemavit, præcipiens fratri suo *Roberto* Comiti Attrebatensi, ut sequeretur in vere cum aliis quinquaginta navibus, & sic simul in terram sanctam transfretaverunt. Eodem anno *Thizo* miles de Groninge circa festum omnium sanctorum occisus est a *Rodulfo* de Pedese & suis complicibus.

Eodem anno feria VI. post octavam sancti Martini surgente rabie ventorum satis immoderata, primum ab Affrico, demum a Zephyro, postmodum a Choro & Circio, facta est elevatio maris, & rupti sunt aggeres Oceani, & operuerunt aquæ superficiem terræ, ita ut in campo Rosarum aggerem plurimis locis supergrediens totam Curiam impleret, & sic dolores & gemitus non modicos suscitavit. In ipsa maris æstuatione ventus Boream a Circio transiliens ad Aquilonem se transtulit, & sic in aggeribus versis contra Aquilonem & Vulturnum præter consuetudinem maximum dampnum evenit. In ordeo etiam hyemali & tritico, quæ abundantius seminata fuerunt, propter siccitatem æstatis & autumni damnum accidit gravissimum. Sed cito rupto aggere mediterraneo juxta fossatum effluxionis aquarum, quod dicitur *Delf*, aquæ hinc inde sunt diffusæ, maxime ad sylvas Australes, & maxima pars siliginis periit. Et sic modicum imo nihil profuit agger mediterraneus tanquam ex invidia factus, quia

nichil est sapientia, nichil est consilium contra Deum, Sylvæ Occidentales, cum non flaret ventus ab oriente, aggere suo conservato, ea vice evaserunt.

Anno Domini CIↃ. CC. XLIX. jam inchoante, anno à diluvio sanctæ Julianæ LXXXVI. Sancti Nicolai LX. Marcelli XXXI. Lucæ Euangelistæ VI. Lunæ XIX. in festo Johannis Euangelistæ zephyrus contra proprietatem suæ lenitatis borealiter intonans post vesperas horribiliter increvit, & in tantum circa conticinium invaluit, quod a diebus multis non est tantus fragor ventorum auditus, & ideo domus quam plurimæ tecto sunt nudatæ. Quædam etiam novæ & fortes corruerunt. Et nihil audiebatur ubique nisi dolor & mœstitia. Circa medium autem noctis visus est splendor in aere quodammodo scintillans, quem quidam putabant esse fulgur, sed tonitruum non est subsecutum. Quidam autumabant esse draconem. De quo dicit Isidorus etymol. quod igneæ sit naturæ, & in tempestatibus soleat elevari. Sed cum in calidissimis Æthiopiæ partibus soleat nasci ac habitare, de hoc splendore maluimus humiliter dubitare, quam temere diffinire. Illud tamen intelleximus, quod ubicunque visus fuit per totam Frisiam, cuilibet videbatur, quod quasi ad jactum balistæ a se distaret, & in terram descenderet. In primo galli cantu Zephyro successit Circius, qui est collateralis Boreæ ad Occidentem, & sic æstuatio maris irrupit aggeres, & inundatio operuit terram, & erat ubique dolor & gemitus, eo quod dominus flagella sic multiplicaret. Sed tamen pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui irascitur & miseretur, iram suam inter ipsa flagella mitigavit, nam

si

si Circius zephyro paulo ante in plena maris effusione successisset, & in tanta vehementia perstitisset, Frisia vix substitisset. Sed dominus, qui & ventis imperat & mari, & obediunt ei, qui ambulat super pennis ventorum, ipse ventum in occidente retinuit, donec jam instaret tempus, ut Charybdis aquas suas reciperet. Unde poterant dicere mortales; *Nisi quod dominus adjuvit me, paulo minus periissem.* Jeremias etiam: *Sunt misericordiæ domini, quod non sumus consumpti.* Et in Psalmo: *Non secundum peccata nostra fecit nobis.* In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. Nam sicut dicit beatus Greg. *Non cessant flagella divinæ justitiæ, quamdiu non cessant actiones culpæ.* Adhuc enim quidam evaserant, qui aliis jam punitis insultarent, sicut fecerunt vicinæ gentes in vastatione Judææ per Nabogdonosor, donec & ipsæ vastabantur. In crastino ergo Blasii, vigilia Agathæ virginis, feria v. increvit ventus horribiliter primum à Zephyro, postmodum à Circio, & iterum elevatum est mare, & supergressum aggeres terram implevit; & sic instante Circio jugiter per triduum singulis diebus naturaliter effudit se Oceanus. Nec tam immaniter elevabatur, quin domus in maritimis possent subsistere, & ideo non sunt tanti submersi, sicut olim in diluvio sancti Marcelli, quin una effluxione nimis intemperata se quasi totum effudit, & multos in maritimis oppressit. Modo autem ut dominus ubique plagam quasi æqua lance communicaret, statim ut prior effluxio maris per diversa terrarum spatia fuit divisa, alia secunda Oceani naturam ac principaliter Dei ordinationem subsequens, & aggeres con-

confractos faciliter transiens non solum per loca maritima exspatiabatur, sed etiam interiora spatia terrarum penetravit, & tunc agger occidentalis, qui dicitur *novus*, fuit interruptus, quia IX. influxiones continuatæ fuerunt. Et quia plaga circa extremam partem hyemis accidit, aquæ totiens augmentatæ tarde defluxerunt, & in humilioribus locis vix circa festum sancti Liudgeri terra fuit arabilis, & tunc ex quadam vi salsuginis & matutino gelu terram constringente fuit terra valde solubilis, & videbatur pinguis, delectabanturque agricolæ in facilitate laboris ex tali solubilitate terræ, & fere ubique locorum plus solito seminatum est. O cæcitas & ignorantia humani generis! quia de sua præsumens scientia & subtilitate incidit in laqueum quem tetendit. Si enim minus aratum & seminatum esset, ipsum semen ad sustentationem hominum non modicam utilitatem conservasset, & jumenta laboribus fatigata modicum pretium solverent. Quibus si in vere parcitum esset, ex ipsorum pretio & seminibus perditis ad sustentationem hominum non modicum profuisset. Cœpit autem semen terræ commissum prima folia pulchre ostendere, sed natura aruit, quia non habebat humorem vegetantem, sed potius sua salsugine arefacientem, quia quo magis sol incalescebat, eo magis salsugo ad superficiem terræ trahebatur, & sic homines ad augmentum flagellationis suæ semen & laborem perdiderunt. Quidam etiam propter defectum graminum pecora in Threntiam & quocunque poterant pro alimonia miserunt, ex quibus ad augmentum flagellationis plurima mortua sunt, & non fuit locus, quo quisquam flagellum Dei evaderet,
secun-

secundum illud, *Si ascendero in cœlum, tu ibi es. Si descendero ad infernum, ades &c.* In Sylvis autem & aliis locis, ubi propter locorum eminentiam siligo per salsam aquam non poterat attingi, aliud accessit flagellum. In agris enim, eorum pascuis salsugine infectis, quasi nulla fuerunt gramina, nec fœnum in pratis, & sic misera pecora terram corruptam cum radicibus evulserunt, & fere in illis locis omnia mortua sunt. Et sic nulla pars Frisiæ tum a flagellis libera.

Anno Domini CIↃ. CC. L. similiter prior pars æstatis fuit nimis sicca, & pestilentia animalium increvit, & fere omnia pecora *Silvanorum*, quæ fuerunt priori anno residua, vel ex novo aliis jam mortuis empta, moriebantur, & in calore æstivo corpora mortuorum animalium computrescebant, & fuit ibi fœtor intolerabilis, de quo etiam homines corrumpebantur, quia ut dicit *Galenus* plus inficit aer corruptus, quam etiam cibi corrupti. Alia etiam pestis in *Sylvis* in homines consurrexit, quod quædam gutta venenosa oriebatur inter carnem & cutem primo ad quantitatem glandis quercini, & credebant homines esse punctionem alicujus venenosi volatilis. Sed qui diligentius examinabant dixerunt, quod aliquot diebus, antequam erumperet, poterant sentire distemperantiam, quæ quasi deambulabat per corpus quærens sibi exitum, & sæpius circa collum super scapulas erupit. Cui autem cito abscindebatur primo die, & locus ferro adurebatur, poterat convalescere. Alioquin infra VII. dies moriebatur, vix paucis inde convalescentibus sine chirurgia. Forte ex corrupto aere, vel aliqua venenosa materia. In

his,

his, qui habebant humores corruptioni habiles, in calore ad exteriora trahebatur, quia calor est attractivus, & maxime sibi similia attrahit, quod est naturale omni creaturæ. Ecclef. XIII. *Omnis homo sibi simili associabitur.* Ecclef. XXVII. *Volatilia ad sui similia conveniunt.* Dicit autem Galenus, quod aer corruptus plus nocet quam cibi corrupti. Utrum autem hæc pestis fuerit ex aere corrupto de cadaveribus pecorum in *Sylvis* putrescentibus ad solem, vel cibis corruptis, vel quod credibilius est ex divino flagello, Deo relinquimus, cujus judicium est summa causa omnium causarum. De tali pestilentia animalium dicit *Virgilius* in Georgicis, quod olim in Venetia & Illyrico ex corrupto aere piscium & serpentium, qui in quadam inundatione super terram manentes ex calore solis corrupti aerem corruperunt, orta est pestilentia pecorum. De Illyrico dicit:

Hic quondam morbo cæli miseranda coorta est
Tempestas, totoque autumni incanduit æstu:
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum,
Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat simplex, sed ubi ignea venis
Omnibus acta sitis, miseros adduxerat artus,
Rursus abundabat fluidus liquor, omniaque in se
Ossa minutatim morbo collapsa trahebat.
Jam maris immensi prolem & genus omne natantum
Littore in extremo ceu naufraga corpora fluctus
Proluit: insolitæ fugiunt in flumina phocæ.
Interit & curvis frustra defensa latebris
Vipera, & attoniti squamis astantibus hydri.
Ipsis est aer avibus non æquus, & illæ

Præ-

Præcipites alta vitam sub nube relinquunt.
Præterea nec jam mutari pabula refert,
Quæsitæque nocent artes, cessere magistri.
Balatu pecorum, & crebris mugitibus † aer, † Editiones jam habent *amnes.*
Arentesque sonant ripæ, collesque supini.
In stabulis turpi dilapsa cadavera tabo:
Donec humo tegere ac foveis abscondere discunt.
Nam neque erat coriis usus, nec viscera quisquam
Aut undis abolere potest, aut vincere flamma,
Nec tondere quidem morbo illuvieque peresa
Vellera, nec telas possunt attingere putres.
Verum etiam invisos siquis tentarat amictus,
Ardentes papulæ atque immundus olentia sudor
Membra sequebatur, nec longo deinde moranti
Tempore contactos artus sacer ignis edebat.

Hæc autem ideo interposuimus, ut si, quod absit, unquam in futuris temporibus talis pestilentia ingruerit, maxime tempore æstivo corpora talia profundo terræ infodiantur, ne aerem corrumpant, & hominibus ac pecoribus pestem inferant.

Eodem anno dominus Innocentius Papa Lugduno Romam reversus est. Eodem anno cum Frisones tam graviter essent flagellari, Gronienses eis quasi insultabant, & pretium annonæ, quam de aliis terris navigiis advehebant, sine misericordia aggravabant. Sed ecce aliud væ ipsis accidit. Nam cum *Conradus* de *Groninge*, & *Rodulfus* milites de *Pedesse*; & eorum complices, ac major pars Groniensium vicinis Frisonibus multas inferrent injurias, & nundinas equorum in pace consuetas non servarent, imo meliores equos pro placito suo sibi tollerent, ac etiam nobiles de Fivelgonia captivassent, & Hu-

nes-

nesgonibus multa inferrent damna & incommoda, tandem Fivelgones & Hunesgones cum pro insula Uthusensium XXII. annis discordassent, pacem ultro inter se ordinaverunt, quasi Deo destructionem Groniensium procurante. Et hæc facta sunt mediante domino Siccone Decano de Fermesum, viro facundo, & secularibus negotiis idoneo, cum aliis viris discretis, religiosis, ac secularibus, ut tamdiu pertractata & sanguine multorum aggravata terminaretur hoc modo, ut quarta pars cederet Ernerensibus, qui primo medietatem sibi usurpare volebant, reliquæ tres Uthusensibus, & omnes occisi hinc inde a capitalibus utriusque partis solverentur. Fuerunt autem à parte Fivelgonum occisi fere centum viri. Ab altera parte totidem præter octodecim. Redemptiones captivitatum restitutæ, & hæ a capitalibus hinc inde non ab illis qui receperunt. Pro spoliis manifestis & incendiis Ernerenses dederunt Fivelgonibus, & eorum capitalibus, scil. Uthusensibus, XXIV. millia marcarum monetæ Fivelgonensis, Uthusenses Hunesgonibus nongentas marcas. Spolia vestium, armorum, & omnia vulnera præter mutilationem sex membrorum propter Deum & bonum pacis dimissa sunt. Pace igitur inter eos ordinata, istis tamen nondum finaliter terminatis concurrerunt omnes quasi populus unus, ut invaderent Groningenses, & post audacter invadentes castrum Gronenburch destruxerunt, quod erat contra illos de Trentawalda principaliter ædificatum in littore Hunese, ipsa Hunesa in quodam circulo ipsum castrum fere totum cingente, & putabatur multis & maxime vicinis non modicum nociturum. Postmodum

dum Groningam obsederunt, sed propter humiditatem autumni & aeris intemperiem hoc anno non * persecerunt. * profecerunt.

Anno Domini CIↃ. CC. LI. post Pascha *Fivelgones* & *Hunesgones* fœdera sua datis obsidibus innovantes adjunctis sibi *Menternensibus* Groningam obsederunt. Et quidam vallum transeuntes per scalas cœperunt ascendere, & eos viriliter impugnare, qui tamen saxis & balistis se diu defenderunt, sperantes Frisones secundum consuetudinem suam cito ad propria reversuros, sed ipsis in obsidione fere ad quatuor hebdomadas perseverantibus Groningenses timentes, ne si bello caperetur civitas, nimis fieret strages, se in manibus hostium tradiderunt, eo pacto, ut destruerentur muri, & domus lapideæ humiliarentur usque ad cellaria. Mercatores ibi cum omnibus rebus suis libere manerent, milites salvis corporibus & rebus exirent, nunquam ibi stabilem mansionem habituri. Et sic muri pro majori parte fuerunt destructi, & domus humiliatæ. Et milites ad illum annum ultra Coverdiam, ubi poterant, habitabant. Munitio etiam in Pedese destructa est.

Eodem anno mortuus est *Fredericus* quondam Romanorum Imperator anno depositionis suæ ab Imperio VI. Et quantum in se fuit Conrado filio suo imperium commisit, cujus mater fuit filia *Ioannis* Regis Acaron, & sic jure hereditario debuit succedere in rebus maritimis transmarinis in Asia. Qui statim exemplo patris violenter occupat Siciliam, Apuliam, Calabriam, & loca vicina. Fautores D. Papæ etiam in Tuscia infestabat, sed tamen Romam non pervenit. Eodem anno strangulatus

est in domo sua miserabiliter Magister *Gerbrandus* de *Ingaldum*, homo multæ subtilitatis, literaturæ, & summæ facundiæ per Esculsum & suos complices.

Anno Domini CIↃ. CC. LII. milites de Groninga in autumno in prima aurora quibusdam consilium addentibus in villam Groningæ prorumpentes *Hermannum Buchel* occiderunt confidentem in pace * sibi mediante episcopo Trajectensi juramento firmata, & Geleconidas multis spoliis & injuriis affecerunt, quia totam causam destructionis civitatis eis imposuerunt, dicentes eos vicinas terras commovisse, & tempore obsidionis non, sicut poterant, restitisse. Unde interim conturbati Fivelgones & Hunesgones collecto exercitu eos invadere voluerunt. Sed ipsi considerantes se non sufficere ad resistendum gratiæ se commiserunt. Et Conradus in Hunesgoniam Egbertus in Fivelgoniam se obsides tradiderunt, eo pacto, quod absque conditione parerent ipsorum ordinationi. Eodem anno mortuus est dominus *Rapertus* Decanus de *Loppershem* recepto habitu religionis ab Abbate *Floridi Orti*, & restitutis omnibus, quæ injuste acceperat. Mortuus est etiam *Menko* Abbat de *Rip* juris peritus, & honestæ scientiæ, morte subitanea.

* l. soli.

Anno Domini CIↃ. CC. LIII. milites de Groninga falsis promissionibus de locis, ubi obsides erant, evadentes, & collectis viribus Groningam venientes in claustrum Minorum fratrum se receperunt, & tam claustrum quam domos vicinas lapideas munientes Geleconidas in ecclesia S. Martini, Walburgis, Nicolai impugnabant. Tunc Fivelgones

com-

commonentes Hunesgones de fide data in auxilium eos vocabant. Sed ipsi inter se dissentientes non venerunt, & sic soli Fivelgones prædictos milites & eorum coadjutores quamplurimos viriliter invaserunt, & die ac nocte impugnantes ad deditionem compulerunt, quibusdam tamen hinc inde prius occisis, & sic recepti sunt obsides *Adulphus* de *Pedese*, *Egbertus* de *Groninge* milites, cum tribus aliis, ac in Fivelgoniam deducti. *Conradus* autem subtiliter se prius de bello subtraxerat, sciens sanguinem suum plus quam aliorum desiderari. Cum ergo prædicti obsides ad aliquot dies in libera custodia mansissent, heredes occisorum & vulnerati conclamabant, ut arctiori custodiæ manciparentur, donec omnibus læsis satisfacerent. Et sic ingravescente tumultu populi *Appengadomme* juxta turrim in superiori domate in trunco sunt reclusi, & ibi ad sex hebdomadas manserunt, donec præstarent sufficientes cautiones, quod omnibus læsis satisfacerent, & sic ad propria sunt reversi.

Anno CIƆ. CC. LIV. migravit dominus *Innocentius* Papa IV. cum pro defensione ecclesiæ a *Frederico*, & filio suo *Conrado*, ac fautoribus eorum, multas sustinuisset tribulationes. Successit *Octavianus* Cardinalis Diaconus sanctæ Mariæ in via lata, & dictus est *Alexander* IV. Eodem anno obiit *Conradus* filius *Frederici* quondam Imperatoris, & intromisit se de regno Siciliæ, Apuliæ, Calabriæ, *Meinfridus* filius *Frederici* naturalis, quem genuit de filia cujusdam Comitis non legitimata. Iste plus patre & fratre studuit desævire in ecclesiam & fautores domini Papæ, & copulatis sibi Sarracenis, quas-

dam civitates in prædictis regionibus funditus evertit. Eodem anno Emesgones versi sunt in seditionem, Federgones contra Husenses, qui dicuntur Hunesetan, & cum eis fere omnes Frisones Orientales. Nam Federgones sibi confœderaverunt parochiam de Hinte cum suis adjacentibus, & de Sibetatesfennbechte, & Evesenbechte. Insuper attraxerunt sibi Nordenses a parte altera, & Reydenses ab altera, ut Husenses & Brokmannos penitus destruerent. Sed illi Harlingos contra Nordenses sibi attrahentes & superiores Emesgones contra Reidenses se viriliter defenderunt. Et tunc effossa fuit obstructio aquæ Gent, quæ dicta fuit Caldamerefdem. Contra Brokmanni per immissionem aquarum multa damna sunt perpessi.

Anno Domini CIↃ. CC. LV. *Cornelius* & nepos suus cum quibusdam strenuis sociis nocte de *Pedepale* venientes, audacia inaudita se periculo subjicientes, per scalas ecclesiam S. Martini superius ascendentes, diluculo per coclear descendentes, ac strictis gladiis super incautos irruentes novem viros occiderunt, & interim reliqui per fenestras & ubicunque poterant desilierunt. Et sic omnes res & jumenta, quæ fuerant in ecclesia, & multa vasa vini ex novo ablata militibus ad usus suos cesserunt, & exinde largas habuerunt expensas. Tandem advenientibus militibus de *Bimolum* videlicet *Stephano*, & fratre suo, & aliis duobus ad pacem sunt reducti in tali forma, quod super homicidiis, spoliis, & aliis damnis nulla hinc inde fieret exactio. Insuper communes cives bonum pacis affectantes omnia damna partibus indulserunt.

Anno

Anno Domini cIↄ. cc. lvi. Dominus *Wilhelmus* Rex Romanorum a quibusdam militibus suis irritatus surrexit contra Frisones extremos versus occidentem, qui dicuntur Westhiegi, & æstivo tempore novem parochias obtinuit, & ibi castrum ædificavit in locis arenosis & equitibus adibilibus. Sed cum reliquam partem terræ propter aquositatem & fossata non posset obtinere, hyemali tempore cum essent aquæ congelatæ & meabiles, agmine confisus equestri interiora terræ illius super glacies confidenter adivit, & cum Frisones pedestri agmine occurrerent, militibus regis glaciei minime credentibus, & ideo fugientibus, sub pedibus equi Regis glacie confracta, ipse comprehensus est, & agnitione ac proditione cujusdam militis sui fugitivi a Frisonibus est occisus, & corpus ejus ab occisoribus delatum in domo cujusdam occulte terræ infossum est. Electus fuit ad Imperium dominus *Richardus* Comes & frater Regis Angliæ, qui cum pecuniam copiose D. *Conrado* Archiepiscopo Coloniæ & aliis Principibus Alemanniæ distribuisset, nihil proficiens ad propria est reversus.

Anno Domini cIↄ. cc. lvii. initiatus fuit novus agger in *Sande*, & satis fuit firmatus, sed cum non satis esset exaltatus, increscente nimis Oceano, demum ante festum Gereonis Fivela fuit irrupta, quæ anno eodem videlicet in æstate instanti fuit reparata. Sed illa irruptio quæ fuit in aggere *Thiardi Inddelenga* non potuit stabiliri.

Anno Domini cIↄ. cc. lix. mortuus est Otto Monasteriensis episcopus, natione Lippensis. Successit dominus *Willelmus* nepos domini *Ludolfi* episcopi.

ſcopi. Eodem anno conſecrata eſt eccleſia *Floridi Orti* a domino *Chriſtiano* Lecowienſi epiſcopo vigilia nativitatis beatæ virginis, præſente domino *Willelmo* electo Monaſterienſis eccleſiæ cum ſummo altari, & ſancti Viti, quod eſt in medio eccleſiæ. Sequenti die in feſto beatæ virginis conſecrata ſunt alia quinque altaria. Eodem anno ipſa eccleſia cum altaribus & ſuis ornatibus, quatuor novis calicibus, feneſtris, teſtudinibus, & ceteris neceſſariis, non ſine maximis laboribus & expenſis temporibus Dn. *Pauli* Abbatis fundata, anno vero XVI. officii Dn. *Menconis* Abbatis per ſuam fervidam & laborioſam promotionem perfecta, & decorata, ac dedicata, cum, ut præoſtenſum eſt, eſſent tempora duriſſima propter frequentes inundationes ſalſi maris, & omnia neceſſaria eſſent in ſummo pretio. Dedicata eſt autem eccleſia anno a prima fundatione clauſtri, & tranſitus fratrum in *Floridum Ortum* XLVI. Eodem anno manifeſto flagello Dei per terræ motum ac fulmina, & tonitruum, civitates quædam Italiæ in majori parte ſunt deſtructæ, cum eſſent prius admonitæ per quendam epiſcopum, ut de peccatis ſuis pœnitentiam agerent, & vitam ſuam emendarent. Sed illi non ſicut Ninivitæ pœnitentiam egerunt, quinimo ſicut Sodomitæ in peccatis ſuis perſtiterunt. Et ideo apud *Trapanam* civitatem mons, in cujus pede civitas poſita erat, terræ motu ſciſſus fuit, & pars ejus ſuper ædificia ejus corruit, ita ut peregrinis noſtris non invenirentur domus ad hoſpitandum in civitate, ſed in tentoriis manſerunt. *Meſſana* eſt nobiliſſima civitas Siciliæ, quæ vulgo dicitur *Meſſin.* Fulmine ſuccenſa fuit ſupe-

† Vid. infra ad Ann. 1266.

ſuperius, & inferius a terræ motu conſumpta. Tertia vero civitas poſt *Trapanam* & *Meſſanam* fuit *Anekon*, ſimiliter terræ motu deſtructa. Quarta *Menkalion*, quinta ad *ſanctum Antonium*, ſexta *Mons marinus*, VII. *Caſtellum paganorùm*, VIII. *Milleſloret*, IX. *Quilian*, X. *Mariget*.

Eodem anno dominus *Henricus* epiſcopus Trajectenſis propter exactionem pecuniæ ultra conſuetudinem cum Threntoribus quatuor parochias de Threntawalda armata manu permovit invadi. Sed cum obtento inttroitu ſylvæ quaſi victores exultarent, & jam quatuor domos igni tradidiſſent, accurrentibus vicinis Friſonibus & ipſis civibus Threntones in fugam verſi ſunt, & viginti occiſi, centum ſecundum Latinam computationem fugientes in Huneſa ſunt ſubmerſi, & plurimi vulnerati, & turpiter dearmati, vel etiam nudati, & quidam captivati.

Anno Domini CIↃ. CC. LX. talis litera fuit a partibus tranſmarinis tranſmiſſa: *Illuſtribus Regibus, Principibus, Venerabilibus Archiepiſcopis, Epiſcopis, Abbatibus, & aliis eccleſiarum Prælatis, ac Nobilibus viris, Comitibus, Baronibus, militibus, univerſis præſentes literas inſpecturis*, *frater* Thomas *de ordine Prædicatorum miſeratione divina Bethlehemitanus epiſcopus, in partibus tranſmarinis Apoſtolicæ ſedis Legatus, Salutem in filio virginis glorioſæ, qui in Bethlehem naſci dignatus eſt. Tribulationes civitatum partium Orientalium, quas paſſæ ſunt, non ſolum ex longinquo, ſed ex vicino quaſi poſt parietem audientes defecimus. Timor & hebetudo mentis cecidit ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Quis enim, o*

viri Catholici, non videt non solum illam, sed illas, civitates quam plurimas & munitissimas ex terræ finibus ad se usque ab Aquilone succensas, videns manum domini durissimam & inflexibilem tam sollicite, tam attente, tamque continue in totius fere orbis excidium vigilantem; Veremur enim ne Ieremiæ verbum ad istarum partium incolas extendatur dicentis: Ecce populus venit de terra Aquilonis, gens magna, consurgens de finibus terræ, sagittam & scutum arripiens, crudelis est, & non miserebitur. Audivimus famam ejus, dissolutæ sunt manus nostræ. Nec mirum, quia ex tribus unum nobis formidamus instare, ut vel terram sanctam desertam & solitariam relinquamus, vel tradamur in manus non solum sanguinem sitientium, sed etiam in hoc delicias suas ponentium, ut vel eorum gladio consumamur, vel exponamur servituti perpetuæ infidelium, & non miserentium dominorum, qui nec die nec nocte dant requiem servis suis. Nam Tartari, potius nominandi Tartarei, gens effera, gens immitis, fere totam Orientalem plagam indefessa falce metentes, postquam Baldach *civitatem famosam, locum regium, & caput præcipuum paganorum suo dominio subjugarunt, expositis in ore gladii cum Calipha eorum omnibus fere habitantibus in eadem, e vestigio omnes consequenter civitates & regna usque* Halapiam *conterentes, demum* Halapiam *infra quindenam per suam violentiam occuparunt, divitiis & honoribus habundantem, & eam per fraudem non per vim obtinuerunt, per inhabitantes callide sibi traditam, & apertam, occisis cunctis viventibus in ea. Tandem castrum ipsi civitati annexum, quod fuit firmissimum, similiter propter quasdam inhabi-*

habi-

habitantium discordias subintraverunt, in quo thesauros repererunt quamplurimos cum lapidibus pretiosis. Quibus sublatis castrum subverterunt, & civitatem per circuitum diruerunt. Quod videntes ceteri regni illius nobiliores, scilicet Soldanus de Ruispia, *Soldanus de* Camolla, *dominus de* Hambec, *& dominus de* Amon, *& alii quamplures venerunt ad eum, & pedibus provoluti facti sunt ei obedientes. Soldanus vero* Damasci *trium regnorum dominus ab eorum facie fugiens terram dimisit, & major pars populi sui ab eo recessit, & ad auxilium Babiloniorum confugit. Sed omnes civitates Sarracenorum Regi Tartarorum claves cum Nunciis miserunt ejus dominio se submittentes, ut sic ferocitatem suam placarent. Nonnulli vero Sarracenorum, quos fides Catholica Christicolis inimicos constituit capitales, cum uxoribus, & filiis, & suppellectilibus ad maritima confugiunt, & Christianorum manibus velut aves, quas insequitur accipiter, se committunt. Plures vero fugam ad Babilonios ineuntes, quod incredibile est auditui, se confractis viribus velut attoniti per prærupta montium & per spatia camporum dispergebant, sic quod parentes filiorum obliti, frater sororis, maritus uxoris, dimissis spoliis aut per viam projectis, solam vitam salvare, conculcatis in itinere debilibus & infirmis, satagebant. Videte ergo si Tartarorum nomen convenit his, qui id agunt, vel quia ad tartara pertrahuntur, vel quia tartareis satellitibus in omnibus concordant, vel a * tartarisin, quod in Græco sonat tremere vel horrere. Procul dubio enim sunt horribiles & tremendi. Inebriant enim terram sanguine, & humum adipe pinguescunt, quia dies ultionis domini & annus retribu-*

* ταρτάριζειν.

tionis venit. Et si non sufficiunt ista ad doloris cumulum & terroris, Antiochena civitas prius de victoria desperans quam perveniret ad bellum, cum toto Principatu suo eorum obedit voluntati. Pinceps autem Antiochenus cum terra Tripolitana incredibili tremore confractus Antiochenorum vestigia est secutus. Itaque aliis universis jugo se Tartarorum subjicientibus, aliis attonitis & quasi stupidis ad terrorem fulminis ex Dei judicio fulgurantis, sola civitas Aconensis *&* Tyrus *cum castris domorum templi, & hospitalis, & Teutonicorum, quæ fratres prædictarum domorum pro viribus muniverunt, ad tantum & tantorum conflictum se præparant sustinendum, die noctuque fossatis, machinis, & aliis instrumentis bellicis præparandis continue insistunt. Sed cum jam existente periculo non in incerto timeamus, licet cum lachrymis & suspiriis paucæ reliquiæ fidelium provinciæ cismarinæ de die in diem tot & tantorum hostium impetum præstolantur, non tamen omnino dejicimur in Dei auxilio confidentes, & post Deum in vestro festinato subsidio totam ponentes fiduciam spei nostræ velut in singulari refugio, & consueto præsidio populi cismarini. Et etiam idem Rex Tartarorum nobis literas blasphemiæ plenas in Deum viventem inauditæ superbiæ destinavit, ut vere dicere possimus, Dies hic est tribulationis & angustiæ; & ideo eas expandimus coram Deo vivo, dicentes unanimiter & orantes: Domine Deus noster, tu fecisti cœlum & terram, inclina aurem tuam, & audi omnia verba regis Tartarorum, qui misit, ut exprobraret nobis Deum viventem, dicens tuum posse esse in cœlis, † Mangokan vero in terris. Nunc ergo Domine Deus, salvos nos*

† Conflatum id haud dubie ex *Mango Chan.*

fac

fiat de manu ipsius, ut sciant omnia regna terræ, quod tu es Dominus Deus solus. Nichilominus etiam expandimus coram vobis, qui estis pugnatores præcipui Dei vivi, ut tantis auditis blasphemiis vos zelus Dei ad vindictam accendat, & ad terræ sanctæ defensionem inflammet, & ad succursum provocet sanguinis populi Christiani. Non putetis o viri Christianissimi, quod ut animam vestram tantum liberetis vos Dominus viros præcellentes ordinavit & Principes, sed ut tali tempore in clipeum & defensionem vos dominus præpararet. Propterea ad vestræ pietatis gremium fusis lacrimis post Deum præcipue in tantæ necessitatis articulo recurrentes, quantum possumus, supplicamus, ut ad defensionem terræ sanctæ, ubi dominus noster Iesus Christus nasci ac mori dignatus est pro nobis, ubi nostram operatus fuit salutem, pro qua tanto laboravit tempore universitas populi Christiani, cum studio omnique sollicitudine intendatis, nec patiamini, sicut infideles intendunt, nomen domini Iesu in partibus Orientis deleri, & oblivioni mandari, sed potius exsurgat velut gens inclita, apprehendat arma & scutum, & exsurgat in adjutorium terræ sanctæ cum robore & vigore, ita quod in æstate præsenti sui succursus remedio valeat recreari, donec tandem cum Regibus & Principibus de subsidio terræ sanctæ altius disponat, & ad tot tantorumque hostium resistentiam invincibiliter animetur. Valeat universitas vestra in domino. Datum Acon Kal. Martii. Pontificatus domini Alexandri Papæ IV. *anno* VI. *Indictione* III.

Item alia epistola: *Frater* Thomas *de ordine Prædicatorum dominici præsepii & virginalis puerperii.*

custos

custos indignus, Apostolicæ Sedis legatus, discretis viris universis Præpositis, & aliarum ecclesiarum Rectoribus Frisiæ in Christo karissimis salutem in filio virginis gloriosæ, qui in Bethleem nasci dignatus est. Licet locorum intervalla & personarum distantia nimia nos disjungat, tamen in quantum possumus, & divina gratia subministrat, libenter provinciæ vestræ habitatoribus providemus, & ipsorum animarum periculis obviamus. Attendentes siquidem ex accessu mulierum Frisiæ ad has partes pro devotione vel subsidio terræ sanctæ, pro locorum nimia distantia, & permultis aliis casibus, qui afferunt se in via, multa pericula provenire, cum contingat frequentius instante humani generis inimico, quod cum aliquibus earum, prout fertur, adulteria & fornicationes a peregrinis gravia, dum iter faciunt, committantur, universitati vestræ consulimus attentius, vos monentes, quatenus omnes & singulas mulieres vestræ provinciæ, quæ causa devotionis vel quacunque alia de causa assumpserunt olim, vel assument de cetero, signum crucis, universi & singuli in suis parochiis moneatis attentius, & inducere procuretis, ut pro causis prædictis partes non visitent cismarinas, sed quod in via debebant expendere vobis assignent, vel alicui fideli a vobis super hoc constituto, per fidelem Nuntium ad partes istas mittendum pro subsidio terræ sanctæ, vel aliquem vel aliquos bonos viros dictæ mulieres de dicta conducant pecunia, loco earum mittendos pro subsidio memorato. Illos autem, quos vobis constiterit a x. annis & supra crucis signaculum recepisse, attente monere ac inducere procuretis, ut exequantur votum crucis, vel redimant se a laboribus ex causis legitimis

excusan-

excursantibus. Quibus omnibus prædictis mulieribus & aliis prædicto modo excursandis, ex nunc auctoritate nobis ab Apostolica sede tributa illam indulgemus summam veniam peccatorum, quam optinerent, si terram sanctam personaliter visitassent. Datum Acon &c.

Emissis autem præscriptis literis *Hullebum* frater summi Regis Tartarorum per quosdam Nuncios didicit fratrem suum Mangocan, qui super omnes Tartaros regnaverat, universæ carnis debitum persolvisse, sperans se dominium suscepturum, ulterius non processit. Veruntamen magnam reliquit partem exercitus ad custodiendas terras, quas expugnaverat, & præcepit omnes destruere munitiones. Postea venit idem exercitus in terram sanctam, & castra juxta Iordanem fluvium est metatus, & tum temporis tradita est eis Damascus cum omnibus munitionibus, sicut *Mabele*, & *Belinas*, & *Aschilon*, & *Psaltus*, & cetera castra Sarracenorum. Et non solum Sarracenis, verum etiam Christianis fecerunt multa incommoda & partialitias fraudulentas. Civitatem quoque *Sydonie* destruxerunt, in qua Christianos plurimos occiderunt. Quibus auditis Soldanus Babiloniæ anno Domini CIↃ. CC. LX. mense Augusto imminente cum omni exercitu de partibus Ægypti egrediens cum eis congressus est in terra Canaan, eosque vicit viriliter & potenter. In quo conflictu ibidem de Tartaris LX. millia ceciderunt, ceteri fugerunt. Dein cum Soldanus Babiloniam redire deberet, a quibusdam suis Ammiralibus est occisus, & alium Soldanum prout intelleximus, elegerunt, virum ignobilem, virtutibus vacuum, ceterisque maleficiis criminosum. Quod patet ex

eo,

eo, quod non multo post suam electionem nobiliores, ut dicitur, occidit Ammirales. Insuper bajulos suos regno superposuit Damasceno, Iherusalem quoque ac sepulchrum domini in suam redegit potestatem expulsis Syrianis & aliis habitatoribus.

Hic libet paulisper intueri, quomodo est Dominus in paganis, quos curare non videtur, imo projecit a se, quia ipsi ab eo recesserunt. Ezech. *Non affligam te ultra, quoniam projeci te.* Tamen in eis etiam complet quod dicitur Genes. xx: *Ego sum Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitates parentum in filios usque in tertiam & quartam generationem eorum, qui me oderunt.* Duo autem fuerunt fratres Salatinus & Saphatinus, qui dominum suum regem Ægypti occiderunt, & regnum Ægypti possederunt, & postmodum Dominum de *Baldach*, quæ est civitas maxima, habens dominium super omnes Sarracenos, sicut *Roma* super omnes Christianos, occiderunt. Unde & ejus dominium, sicut totam Asiam, usque ad Indiam optinuerunt. Iste *Saladinus* cepit Iherusalem anno Domini cIɔ. c. xc. captis & expulsis Christianis, & muros destruxit, præter templum & turrim David, & multas crudelitates exercuit contra Christianos. Idcirco sua crudelitas non fuit a domino tolerata, nam eo mortuo frater suus *Saphatinus* xv. filios suos occidit præter unum, qui regnum *Halapiæ* obtinuit, & sic *Saphatinus* adhuc vivens filiis suis vII. regna Asiæ divisit, qui nunc in quarta generatione sicut patres eorum dominis suis fecerant, a suis servis receperunt, quia & rex Ægypti & rex

Dama-

Damafci uterque a fuis Officialibus funt occifi, & fervus regis Ægypti & Babilonis regnum ipfum poffedit; & regnum Damafci † bajulo contradidit. Sicut olim Baltafar fuit quartus a Nabugodonofor, qui a Dario & Cyro fuit occifus, ficut prædixerat Yfa. x. *Væ Affur virga furoris mei.* Item XIII. *Ecce Babylon illa gloriofa, in regnis inclyta, ficut fubvertit dominus Sodomam & Gomorram, fic non habitabitur in perpetuum, fed requiefcent ibi beftiæ, & replebuntur domus draconibus, habitabunt ibi ftruthiones, & pilofi faltabunt ibi.* Similiter Nero fuit quartus poft Auguftum, qui imperium perdidit, & fe ipfum cultello occidit. Et poftea tranfivit imperium ad Vefpafianum, qui erat de alia generatione, & fucceffit filius fuus Titus, & poft eum Domitianus frater Titi, qui propter fuam nequitiam in tertia generatione regnum perdidir. Quanto magis timere debent Chriftiani, quod res male acquifitæ non ftabilientur. Pfal. XII. *Non roborabitur hoc quod ex impietate.*

Anno Domini CIↃ. CC. LXI. mortuus eft dominus *Conradus* Archiepifcopus Colonienfis, qui erat in omnibus agendis vir magnanimus, & ecclefiæ fuæ defenfor ftrenuus, qui duces Brabantiæ & de Limburch, & Comites de Iuliaco & de Cleve;

† Præfecto; feu Præfidi. Innocentius III. *lib.* 1. *epift.* 170. *fuum Balivum & Procuoatorem faciens generalem.* Idem *lib.* 3. *epift.* 112. *& regno, cujus balium teftamento nobis reliquit.* Auctor etiam paulo ante: *Infuper bajulos fuos regno fuperpofuit.* Raymundus Comes Tolofæ apud du Chefne *to.* 5. *hift.* *Captum neceffe habeat fine mora epifcopo, Officiali, vel Bajulo ipfius epifcopi præfentare*, & mox: *emunt baylivias a domino, ut in balliis eorum Baylivorum heretici libere valeant egredi vel ingredi.* Et hinc noftrum *Balju.*

Cleve, & de Monte potenter humiliavit; & ecclesiam Coloniensem exaltavit, & ditavit. Successit dominus ..... de Falkenberch frater Comitis. Eodem anno consummatum fuit fundamentum ecclesiæ in campo *Rosarum*, & ipsa ecclesia infra triennium in muris ædificata. Eodem anno dominus Carolus frater regis Franciæ a Romanis in † senatorem est electus.

An-

† *Cum veteribus Senatoribus commune huic nihil. Præfectus fuit a Papa urbi.* Olim ita se res habebat. Cum nondum urbem absolute haberet Papa in potestate, creabat populus qui præesset, & una cum Senatoribus obtineret rerum summam, Papa etiam invito, quem nuncupabat Patricium. Patricii vox homonyma. Et eorum progenies, quos Romulus habuit a consiliis, & quos Princeps habuit Constantinopoli, quod velut patres Imperatorem juvarent consiliis, Patricii appellati, §. 4. *Inst. Quib. mod. patr. pot.* Liv. *lib.* 1. *hist.* Ex his autem, quos Princeps assumebat in consilium, cum plerumque etiam mitterentur, qui præessent provinciis, præses etiam Provinciæ, & qui præerat rerum summæ, vulgo dictus Patricius. Anastas. Biblioth. *Theophylactus cubicularius, Patricius & exarchus Italiæ.* Idem in *Ioanne VI. Scholasticus cubicularius, Patricius & exarchus Italiæ.* Paul. Diacon. *Romanus Patricius & exarchus Ravennæ.* Chronic. S. Benigni Divionens. apud d'Achery *to.* 1. *Spicil. p.* 372. *Leudiscus a Guntranno Patricius partibus Provinciæ ordinatur.* Alemann. *de pariet. Lateranens. cap.* 1. Unde & Carolus Magnus a Papa dictus *Patricius*, cum opem ejus implorasset adversus Longobardos. Patricius passim Romanorum. Idem *Patricius qui post urbis Senator.* Idem qui Potestas, ut supra apud Emonem. *Potestas Cremonensis.* Romæ autem Patricius, seu Senator, ut dein dictus, Papa etiam invito, submoto eo a regimine, obtinebat rerum summam, ut author Otho Frisingensis est *lib.* 7. *hist.* & *lib.* 1. *de gest. Frid. Imp.* Verum temporis progressu moles hinc irarum, & inter Papam & populum integros annos quinquaginta simultas tam vehemens, ut præ animi dolore nimio dicantur defecisse Innocen-

nocentius II. & Cœlestinus, Pontifices, Lucius autem II. interfectus propemodum, Eugenius III. Alexander III. & Lucius III. urbe pulsi, ejecti. Nec concuti cessavit status, donec populus cum populari suo Clemente Papa III. transegit æquis conditionibus, permissa urbe Pontifici, qui amoto Patricio, & Senatoria potestate multum fractá & accisa. Senatorem præfecit subjectum ipsi & obstrictum, ac obstrictum quotannis, nam imperium ipsi annuum, nisi Papa id prorogaret, ad reddendas rationes. Vid. Platin. *in vita Martin.* IV. Officium ejus quodnam, & quæ porro ad eum attinent, ut lector clarius cognoscat, verba veteris Statuti utadscribam necesse est: *In alma urbe, & ad ejus regimen sit, & esse debeat unus Senator, juris Doctor, exterus, & ex loco, qui distet ab urbe saltem per milliaria quadraginta, cujus quidem Senatoris officium duret per annum, quod tempus prorogari non debeat, nec ad dictum officium idem denuo eligi, aut assumi ante lapsum integri biennii, a fine sui officii computandi. Nullus autem eligi debeat ad prædictum Senatoris officium, qui alicui de magnatibus urbis, aut civibus, etiam ex privilegio in ipsa urbe domicilium habentibus, usque ad tertium gradum consanguinitatis, vel adfinitatis, secundum jus Canonicum inclusive computandum, quoquo modo attineat. Habeat autem pro salario a Camera urbis annis singulis tria millia florenorum, qui constituunt nostri temporis scuta duo millia ducenta, cujus salarii prima sexta pars sibi in principio dicti sui officii solvatur, secunda in principio tertii mensis, tertia in principio sexti mensis, quarta in principio noni mensis, & duæ postremæ partes in Camera retineantur, nec sibi solvantur, donec per Syndicos de administratis & gestis per eum in dicto suo officio fuerit realiter & cum effectu absolutus.* Et mox: *Neque unquam in publicum redire debeat, nec ad tribunal sedere, nisi indutus paludamento ex serico auro intexto, quod Broccatum auri appellant, vel ex serico villoso purpurei coloris, quod etiam vulgo Vellutum cremesinum dicunt, nisi malit æstivo tempore serico Ermesino ejusdem coloris uti. Dumque ita paludatus ad tribunal sedet, aut per urbem incedet, sceptrum eburneum in manibus tenere, & ante se puerum pannis infra dicendorum colorum indutum, portantem ensem, & pileum, & insuper quatuor famulos ad minus, indutos colore rubro, cum fastiis fulvi seu aurei coloris, juxta insignia Po. Rom. habere debeat. Qui cum hastis, seu baculis, eodem colore depictis, quas Mazzas appellant, ipsum Senatorem, cum per urbem & loca publica*

Anno Domini CIↃ. CC. LXII. inundatione magna invalescente & vento impellente vehementissimo multæ domus corruerunt, & campanile in Werum cum omni suo instrumento loco motum est. Conventus occidentalis totus corruit, & pars tignorum in *campo Rosarum* de lignea ecclesia corruit, & erat terræ motus, ita ut altaria parieti inhærentia visibiliter moverentur, & Oceanus vehementer commotus aggeres infregerit, & aquæ salsæ superficiem terræ operuerunt, & aquæductus in Fiscmare irruptus

incedit, antecedant, pracedente puero pradicto equestri, deferente ensem, & pileum, si Senator equitabit, alioqui pedestri, & duobus familiaribus ad minus ultra judices præfatos subsequentibus, & non aliter nec alio modo per urbem incedat, aut in publicum prodeat, alioquin pœnam XXV. *scutorum, vice qualibet de suo salario retinendam, incurrat, & Conservatores pro tempore, semel saltem in mense, pradicta inquirere, & diligenter animadvertere, & adnotari facere debeant: alioquin de suo proprio tantundem refundere teneantur, & ulterius curare, ut in reparationem Palatii sua residentia de Conservatorum consensu scuta sexaginta unoquoque anno de suo salario juxta solitum impendat.* De Carolo Senatore versus Romæ adhuc extant in aula ædium Præfecti urbi.

Ille ego praclari tuleram qui sceptra Senatus,
Rex Siculis Carolus jura dedi populis,
Obrutus heu jacui saxis, fumoque dederunt
Hunc tua conspicuum tempora Sixte locum,
Hac me Matthaus posuit Tuscanus in aula,
Et patria, & gentis gloria magna sua.
Is dedit & populo post me bona jura Senator,
Insignis titulis, dotibus atque animi.

Vid. Fenzon. *ad Statut. urb. Rom. lib.* I. *cap.* 3.

† Cod. Gron. *Anno Domini* CIↃ. CC. LXII. *in octava Agnetis subito circa horam tertiam irruente choro collaterali zephyri, & subsequente Circio nimis immoderate, multa domus corruerunt, & campanile in Werum cum omni suo pondere de loco motum est &c.*

ruptus supernatavit, ut * aqua per diem & noctem irrumperet, donec serventissimo labore omnium fratrum *Floridi Horti*, & totius parochiæ, & civium de *Waltersum* spatium aquæductus lignis infixis & straminibus cum terra interjectis fuit obstructum, & in vigilia Purificationis exaltatum & firmatum. Quia vero terra fuit dulci aqua satiata, salsugo eam infecit, sed fruges sequentis æstatis competenter fuerunt prosperatæ.

Anno Domini CIↃ. CC. LXIII. transivit Dominus Alexander Papa IV. in illo nomine. Successit dominus Urbanus, qui fuit Patriarcha Jerosolymitanus, cum tamen vacasset sedes fere ad duos mensses propter dissensionem Cardinalium.

Anno Domini CIↃ. CC. LXV. transivit Dominus *Urbanus* Papa, ut creditur dolo Principis *Meinfredi* veneno infectus. Successit Clemens IV.

Anno Domini CIↃ. CC. LXVI. feria sexta post Mathiæ collectis hinc inde exercitibus quam plurimis occisus est *Meinfredus Frederici* Imperatoris filius naturalis a domino *Karolo* fratre † Regis Franciæ Senatore Romanorum, & Comite Andegavensi, quem dominus Papa jam declaravit regem Siciliæ, ducem Apuliæ, ac Principem Calabriæ, nec non & Campaniæ, habito congressu belli juxta Beneventum, quam plurimis Sarracenis, Teutonicis, & aliis diversarum nationum populis cum eo interemptis. Et sic dominus *Karolus* Siciliam & prædictas terras potenter intravit, & ab indigenis

Q 2 satis

* Cod. Gron. *ut aqua per noctem & fere per diem irrumperent.*

† Ludovici IX. quem inter Divos Papa retulit ritu solenni. Canonizationis bullam habet Fr. du Chesne *to. 5. hist.*

ſatis honeſte fuit receptus, quia tyrannidem *Meinfredi* & Sarracenorum, quibus terras illas repleverat, exemplo patris, exoſam habuerunt. Sicque prædictus *Karolus* theſauros auri & argenti, quos *Fredericus* & *Conradus* in munitiſſimis locis depoſuerant, omnes optinuit. Eodem anno feria ſecunda poſt Aſcenſionem domini Abbas & conventus *Floridi Orti* cum Soudenſibus & aliis confortibus novum aggerem virilirer aggreſſi eâdem æſtate in multa firmitate ac altitudine compleverunt. Eodem anno dominus *Geraldus* epiſcopus Monaſterienſis caſtrum *Fretheburch* ædificavit contra cives de Eskethorpe & eorum complices. Eodem anno deſtructum eſt caſtrum in *Elethe*, quod filii *Rodgeri* Sculteti Threntiæ & fratrueles eorum cœperant ædificare, & propter hoc paulo poſt occiſi fuerunt filii *Adulfi* de *Pedeſe*, eo quod ipſi cum *Gerardo Clinke* adjutorio Domini *Henrici* Trajectenſis epiſcopi principaliter deſtruxerunt caſtrum prædictum. Eodem anno in feſto duorum Ewaldoruui pridie ante feſtum Franciſci nova eccleſia in *campo Roſarum* eſt aſperſa in teſtudinibus, feneſtris, choro ſororum & omnibus ornatibus perfecta, anno inquam a ſui fundatione v. a prima fundatione ipſius clauſtri LXII. quod fundatum fuit clauſtrum anno Domini CIↃ.CC. IV. anno vero ab inchoatione *Floridi Orti* LIII. quod inchoatum fuit anno Domini CIↃ.CC. XIII. A fundatione vero novæ eccleſiæ in *Florido Orto* XXVIII. A conſummatione & dedicatione ejuſdem eccleſiæ, nec non & eccleſiæ in *Emetha* VII. Conſummata vero fuit dicta eccleſia *Floridi Orti* in tecto, teſtudinibus, feneſtris, & omni ſuo ornatu,

natu, & cum novis calicibus decorata. Fundata quidem tempore domini *Pauli* secundi Abbatis, sed fere abundantius cum omni ornatu suo consummata tempore domini *Menkonis* tertii Abbatis ecclesiæ supradictæ.

Anno domini CIↃ. CC. LXVII. anno a diluvio sancti Marcelli inchoante, cum ventus per aliquot dies per Nothum & Africum mare concitasset, subito inter crepusculum & conticinium Africo successit crudelis Circius vehementi afflatu, & per plurimas Frisiæ partes Oceanus aggeres infringens diluvium induxit. Sola vero Fivelgonia ab hac plaga fuit libera, forte quia suos aggeres plus aliis Frisonibus exaltavit, vel potius quia pauperes de diversis terris illuc confluentes, eleemosynis & hospitiis benignius pertractabat, & potissimum quia jam ad XII. annos vel ultra per judices eorum & alios potentes bonam servabat justitiam, & æquum fecit judicium divitibus & potentibus ac pauperibus, plurimum ad hoc studentibus & efficaciter cooperantibus honestis * laicis *Snelgero* de *Skiramme*, *Ripperto* de *Northensum*, *Tammone* pugile de Aldesum, consilium principaliter addente Abbate *Floridi Orti*, cujus consilio dicti laici & alii nobiles terræ satis acquievere. Inundatio autem ista facta fuit, ut dictum est, anno L. inchoante a famosa plaga diluvii, quæ fuit in nocte sancti Marcelli, eadem hora noctis sancti Marcelli, & eadem feria scilicet quarta, & fere eadem lunatione, quia tunc erat luna XXVII. nunc vero XXVIII. & fere eodem die Paschæ, quia tunc erat dies Paschæ VII. Idus Aprilis. Nec te moveat, si forte aliqui scriptores Cro-

* Fris. civibus.

nicorum posuerunt famosum diluvium Marcelli fuisse anno domini CIↃ. CC. XVIII. alii XIX. quia isti inceperunt annum a nativitate Domini, quo in carne apparuit, alii ab annuntiatione, quo scilicet in utero virginis carnem assumpsit, & is erat annus XVIII. cito finiendus. A senioribus autem probatum fuit in libro experientiæ, quod natura Oceani est, ut anno L. plus solito elevetur. Unde cum olim a diluvio Julianæ usque ad diluvium Marcelli fuissent anni LX. eo amplius & crudelius sæviebat. Hæc autem consideratio laicorum seniorum aliquo modo concordat rationi Physicorum, qui dicunt quinquagesimo anno proprietatem planetarum aliquam habere mutationem. Et secundum hoc dicitur, quod *Abraham* peritus in Astronomia quinquagesimum annum Jubileum constituit, & annum Jubileum dominus in lege Moysi confirmavit. Credibile autem est, quod quia Frisia inter omnes nationes Christianorum decimas & primitias non solvit, plagam Oceani tolerare, quoniam Deo denegatur, secundum quod in Psalmo dicitur: *Posuit terræ fructum, & salvus manet habitans in ea.* Qui autem decimas dant, quadruplo remunerantur, scilicet habundantia fructuum, sanitate corporis, indulgentia peccatorum, & regno cœlorum. August. *Si decimam dederis, non solum habundantia perfrueris, sed sanitatem corporis consequeris.* Item: *Qui præmium cœleste comparare, atque indulgentiam peccatorum suorum vult promereri, reddat decimam, & de* IX. *partibus studeat unam dare.* Unde Dominus per Malachiam III. *Vos configitis me in decimis & primitiis.* Augustin. *Hæc est justissima*

Dei

Dei consuetudo, ut si decimam Deo non dederis, tu ad decimam, quando corrupta est, deducaris. Item: *Dabis impio militi, quod non vis dare sacerdoti. Deus enim qui dignatur totum dare, decimam vult a vobis recipere, non sibi, sed vobis profuturam.* Augustin. *Decimæ requiruntur ex debito, & sæpe tollit fiscus, quod non accipit Christus.* Et sic contigit sæpe in Frisia, quod non datur Christo, tollit Oceanus.

Anno CIↃ. CC. LXVIII. captus fuit Archiepiscopus Coloniensis a Comite Iuliacensi, & *Simon* Episcopus Padburnensis a domino *Gerardo* episcopo Monasteriensi, qui collecto exercitu invaserunt terram prædicti Comitis cum Comite de *Falckenburch*, qui fuit frater carnalis domini Archiepiscopi Coloniensis, & aliis multis Principibus ac nobilibus, quorum plurimi cum eis capti fuerunt, congregatis contra eos Episcopis Leodiensi, Monasteriensi, & Electo Trajectensi, Comite Gelrensi, & multis

aliis

* Ad locum hunc in assuta membranula in Codice Groningano eadem manu adjectum: *Nota quod dicitur in summa Remundi, quod si aliqua terra ex antiquo optinuit, quod ibi decima non dantur, ibi non debet publice prædicari, quod dentur, & sic non peccant decimas non dando. Non enim traditio legis divinæ, sed consuetudo terrarum in decimis dandis est observanda ext. de decim. in aliquibus. Nam sicut ibi dicitur, quædam sunt gentes Christianæ professionis, quæ nullam solvunt decimam, & infra: Illæ quippe decimæ sunt solvendæ, quæ debentur ex lege divina, vel loci consuetudine approbata. Item Magister Willelmus dicit super sententias, quod preceptum de decimis est morale, quia secundum consuetudinem terræ sunt solvendæ, si talis consuetudo optenta est auctoritate episcopi & ecclesiæ, cujus interest, vel etiam a tempore, cujus non extat memoria. Consilium tamen sanum esset, ut solverentur, vel erogarentur simul vel per cotidianas ecclesias in usus pauperum auctoritate episcopi vel ecclesiarum, quibus essent persolvenda.*

aliis nobilibus præbentibus Comiti de Iuliaco auxilium, qui tamen deberet esse Officialis ecclesiæ Coloniensis, sed semper fuit inimicus. Et ideo D. Coloniensis Archiepiscopus tunc terram suam incendiis vastavit. Eodem anno dedicata fuit ecclesia in *Campo Rosarum* per Venerabilem virum D. *Emundum* episcopum Turonensem, qui fuit de ordine militum Teutonicorum, quia Dominus Episcopus Monasteriensis, licet esset in Frisia, tamen propter captivitatem prædicti Episcopi Patburnensis officio suo non fungebatur, non quod sententia Iudicis in eum fuerit prolata, sed quia omnis sacrilegium in ecclesiasticas personas committens ipso jure est excommunicatus, & maxime in episcopos & sacerdotes. Consecrata est autem ecclesia in crastino nativitatis beatæ Virginis ad honorem ejusdem sanctæ virginis.

Eodem † anno captus est *Fridericus*, dictus *Conradinus* a *Conrado* patre, per Carolum Regem Apuliæ ac Siciliæ. Iste *Fredericus* genitus fuit a *Frederico* primo de *Stoph*, qui cum esset Dux Sueviæ primus de parentela illa ad imperium fuit sublimatus. Cui in quodam * rivulo submerso in Syria successit filius suus *Henricus*, qui octavo anno imperii mortuus est, & quia *Fredericus* filius suus puer erat, electus fuit ad imperium *Otto* frater Ducis de Bruneswick, cui avunculus suus Rex Angliæ dedit Ducatum Pictaviæ. Quo mortuo octavo

† Deerant hæc in Cod. Fris. usque ad verba, *Eodem anno apud Coloniam &c.*

* Cydno flumine. Rivulum autem vocat, quod non admodum erat altus, sed, ut ait Godefrid. Monachus ad Ann. 1190. *vado transiri potuisset.*

ctavo anno imperii sui traditum fuit imperium prædicto juveni *Frederico*. Qui propter timorem Ottonis viventis missus fuit ad Saracenos transmarinos, & ne præsumeretur nobilis esse diversas artes mechanicas addidicit, velut sutoriam & fabricatoriam in auro & omni genere metallorum. Mortuo autem *Ottone* revocatus, ut dictum est, imperium obtinuit. Et heu mores gentilium, quos apud eos didicit! ac idololatriam & consortia eorum nimis diligens ecclesiam in tantum persequebatur, quod a domino Gregorio IX. sæpius excommunicatus, tandem ab Innoeentio IV. apud Lugdunum fuit finaliter depositus. Quo mortuo *Conradus*, quem de filia *Iohannis* Regis Hierosolymitani genuerat, regnum Siciliæ & Ducatum Apuliæ violenter sibi usurpavit, & dominum Papam ac ecclesiam multipliciter inquietavit. Unde & eum Dominus de medio sustulit. Cujus filius fuit iste *Fredericus*, qui similiter sicut pater & avus per inobedientiam, quod est scelus idololatriæ, claves ecclesiæ contempsit, ac Siciliam & prædictas terras violenter occupavit, cum a temporibus Constantini Imperatoris, qui primus inter Imperatores per Sylvestrum Papam baptizatus verus fuit Christianus, & prædictas terras Domino Papæ ac Cardinalibus & eorum Officialibus libere † donavit, ut essent quasi speciale

† Commentitia hæc donatio, nec in rerum natura unquam. Divisit orbem Romanum inter filios Constantinus. Aurel. Victor: *Ita ad tres orbis Romani dominatio redacta est, Constantinum, & Constantium, ac Constantem filios Constantini. Hi singuli has partes regendas habuerunt: Constantinus junior cuncta trans Alpes: Constantius a freto Propontidis, Asiam*

ciale patrimonium ſancti Petri, & de regno vel aliquo dominio ſe nemo ibi intromitteret, ſed de manu domini Papæ reciperet cum conſenſu Cardinalium in feodum, & fidelitatem eccleſiæ Romanæ juraret. Quod quia Imperatores de parentela non ſervaverunt ſupradicta, imo omnes terras iſtas violenter occupaverunt, videlicet regnum Siciliæ, ac Ducatum Apuliæ, & Principatum Capuæ, ac Calabriæ, & Beneventi, ideo in tertia generatione medius Fredericus fuit ab imperio depoſitus, & poſt quartam in iſto juvene *Frederico*, qui fuit quintus, nomen illius parentelæ, quaſi penitus abolitum, quia in linea ab avo deſcendente nullus heres eſt inventus, ut etiam in eis ſatis ſit impletum, quod dixit Dominus Gen. xx. *Ego dominus Deus tuus, fortis, zelotes, viſitans iniquitates parentum in filios, uſque in tertiam & quartam generationem eorum, qui me oderunt.*

Eodem anno apud Coloniam occiſus fuit Comes de Falckenburch frater domini Archiepiſcopi Colonienſis, quia civitatem occulte intraverat, ut faceret vindictam contra quoſdam nobiles Burgenſes, qui dicebantur fovere partes Comitis Iuliacenſis in Archiepiſcopi captivitate ac detentione. Eodem anno Ludovicus Rex Franciæ recepit crucem in terram ſanctam anno a priori ſua peregrinatione xx. Item D. Papa *Clemens* per literas ſuas omnes Chriſtianos in auxilium peregrinationis dicti Regis invitavit, & ipſe Rex per literas ſuas ſpecialiter Friſones in conſortium ſuum invitavit, ac ſic per Friſiam ubique crux

ſiam atque Orientem, Conſtans Illyricum, Italiamque, & Africam &c. Vid. Freher. *comment. ad donat. Conſtant.*

crux prædicabatur, ſed præcipue per fratrem Herardum, qui clauſtrum majorum * fratrum ſeu Iacobitarum in Norden fundavit. Ponebantur etiam trunci in ſingulis eccleſiis, quos potius Gazophylacia dicere poſſumus, ad quæ ſingulis Dominicis feſtiſque diebus fiebant oblationes, & indulgebantur offerentibus quinque dies panis & aquæ, & plurimi nobiles, & divites, ac pauperes ſignum crucis receperunt. Significavit etiam ſupradictus Rex per prudentem virum Dominum Gerbrandum Abbatem de Doccum ſequenti anno poſt illum ſe in Majo exiturum, & ante feſtum B. Iohannis Baptiſtæ ad aquas mortuas de portu eodem in terram ſanctam Domino annuente navigaturum cum Regibus & Principibus & Epiſcopis ſibi adhærentibus.

Anno Domini CIƆ. CC. LXIX. navibus & peregrinis per totam Friſiam paratis, ne penuria victualium & pecuniæ tantum negotium valeret impedire, primum in Fivelgonia, & poſtmodum per alias Friſiæ partes fuit ordinatum, ut potius pauciores proficiſcerentur omnibus neceſſariis expediti, quam multitudo nimia & indigens, quæ cito reverti

* Sic infra ad Ann. 1276. *Fratres majores in Winſum, alias Iacobitæ, aut Prædicatores, in caſa locum habitationis cæperunt ſibi præparare.* Monachi vulgo *fratres*, ut dixi ad jus *Canon.* 1. *man. tit.* 19. Majores alii, alii minores. Minores Franciſcani ſunt, Majores Dominicani, qui & Prædicatores, ſeu, ut hic, Iacobitæ. Prædicatores, quod paſſim juſſu Superiorum ad concionandum dimiſſi. Iacobitæ, quod eis primitus ædes S. Iacobi Pariſiis data ad manſionem. Magn. Chron. Belg. ad Ann. 1207. *Similiter Pariſiis datum eſt eis quoddam hoſpitium S. Iacobi, a quo denominantur Iacobitæ, ubi fecerunt eccleſiam & clauſtrum.* Vid. *to.* 1. *Analect. p.* 459.

reverti cogeretur propter defectum necessariorum, vel terram sanctam potius aggravare, quam in bellis adjuvare. Idcirco sic fuit ordinatum, quod singuli peregrini ad minus haberent VII. marcas sterlingorum, & vestes, & arma necessaria, sex cados butyri, unam pernam de carnibus porcinis, & unum latus bovis & dimidium, modium seu duos quadrantes farinæ. Omnibus ergo paratis feria quinta in hebdomada Paschæ naves solenniter per missam & alias orationes benedictas intraverunt peregrini cum multa devotione, & multæ offensæ de homicidiis mediante cruce fuerunt indultæ. Cumque prospero vento usque *Borkna* Emesgonum venissent, vento contrario impediente, fere ad viginti dies ibi sunt retardati. Exierunt de Frisia L. Coggones, de Fivelgonia specialiter quatuor, Omnes hæ quinquaginta naves circa Ascensionem Domini in portu Flandriæ, qui dicitur * *Stein* fuerunt congregatæ, & ibi a Comitissa Flandriæ & suis Officialibus honorifice suscepti per aliquod tempus demorati sunt, instrumenta nautica & alia necessaria innovantes ac supplentes. Deinde procedentes, licet quandoque per tempestatem navibus divisis, tandem Marsiliam venerunt, quæ vicina est

* *Syrm.* Locus corruptus. Nec restituit Ubbo Emmius *lib.* 11. *hist. Post omnes*, inquit, *conjuncta, quas armarant Frisii, coggones L. præter navigia minora, simul ventis vela dantes circiter Ascensionis Domini festum in portum Fladriæ delata, hospitaliterque habita aliquamdiu a Margaretha Principe &c. Coggones* hic naves magnæ. Nam minoribus opponuntur. Historia Archiepiscoporum Bremensium : *Posuerunt magnam navim, vulgariter dictam Kogge, cum armatis viris. Coccones* vocat Godefrid. Monach. ad Ann. 1218. Vid. Pontan. I. *rer. Francic. cap.* 9.

eſt † portui ad aquas mortuas. Sed Regem Franciæ cum ſuo Comitatu non comprehenderunt, quia ipſe per literas ſuas promiſerat uſque ad feſtum S. Ioannis Baptiſtæ ſe adventum Friſonum expectaturum, & tunc iis non venientibus itinere ſuo ad terram ſanctam procederc properabat. Sed medio tempore recepit literas a Domino *Carolo* Rege fratre ſuo, quod Soldanus Babyloniæ miſiſſet exercitum ſuum in Africam verſus Tuniſium, qui cum Aphricanis eum in itinere impugnaret, & quod illo exercitu apud Tunniſium expugnato faciliter Ægyptum intraret, & Babiloniæ Regem expugnaret, quod etiam equeſtri agmine de Africa poſſit intra quatuor dies in Ægyptum pervenire. Præterea per quoſdam Prædicatores recepit literas, quod Rex Tuniſii, jam Catholicam fidem recepiſſet, & paratus eſſet hoc publice confiteri & baptiſmum recipere, ſi poſſet a Chriſtianis contra proprios ſubditos defendi. Iis cauſis inductus rex Franciæ in Africam tranſivit cum * tribus Regibus & aliis multis Principibus, qui eum comitabantur, & circa

† Geſta S. Ludovici IX. apud du Cheſne *to.* 5. *hiſt. Rex Chriſtianiſſimus Ludovicus toti regno Franciæ valedicto anno Domini* CIↃ. CC. LXIX. *a recto tramite non divertens uſque Cligniaci Abbatiam fines Burgundiæ penetravit, indeque Lugdunum ſuper Rhodanum, Belliquadum, & Viennam pertranſiens ad optatum portum Aquarum mortuarum pervenit: ubi debuerat ex indicto cruce ſignatorum exercitus congregari. Et quamvis pauci in adventu Regis &c.*

* Gobelin. Perſon. Coſmodrom. *ætat.* 6. *cap.* 6. *Anno* CIↃ. CC. LXX. *Ludovicus rex Franciæ non territus præteritis laboribus & expenſis, quas fecerat, ultra mare iterato cum duobus filiis ſuis, adjuncto ſibi rege Navarræ, & quam pluribus aliis, pro recuperatione terræ Sanctæ iter aſſumſit.*

circa littora *Tunisii*, ubi fuit antiqua Carthago, castra posuit. Est autem nunc *Tunisium* metropolis totius Africæ loco Carthaginis magnæ, sed longius a littore maris ædificatum. Quia inter *Tunisium* & littus maris apparent adhuc quædam vestigia murorum antiquæ Charthaginis olim a Scipione Africano destructæ, qui ab eventu nomen accepit, quia Apbricanos vicit, & Carthaginem, quam olim Dido de Tyro veniens ædificavit, destruxit. * Ibi præfatus Rex cum Principibus, & universo exercitu, ut prædictum est, littus ascendens statim cum paganis bellum commisit. Rex autem Babilonis, qui est dominus totius Asiæ præter Indiam & Armeniam, ut prædictum est, miserat exercitum suum in auxilium Africanorum, malens ibi cum Africanis progressum peregrinorum impedire, quam in terra sua cum eis dimicare. Inito ergo bello Dominus inopinabiliter contra innumerabilem populum paganorum Regi Franciæ & suis conperegrinis dedit victoriam, & ceciderunt de exercitu paganorum fere quinque millia, reliquis in fugam conversis, & in civitatem se recipientibus, paucissimis de exercitu Christianorum occisis. Postea Christiani obsederunt † civitatem, quæ dicitur Carthago parva, non longe à Tunisio in littore maris positam, & eam obtinuerunt, quibusdam civibus inde * fugientibus, aliis vero occisis. Invenerunt autem Christiani non modicum fermenti in puteis absconditum, & etiam terræ infossum. Relictis vero ibi militibus, qui civitatem contra paganos defenderent, Rex Franciæ cum exercitu iterum planiciem campi inter Tunisium & littus maris

* Ex Cod. Gron. usque ad *Postea Christiani.*

† civitatem aliam *Cod. Gron.*

* *inde clam* Cod. Gron.

maris occupavit, & ibi posuit castra. Sed aqua salsa & arenosa multos ibidem corrupit, & ad mortem perduxit. Tanta enim ibi est salsedo maris, quod accedente calore, qui est ibi maximus, aquæ in salem † coalescunt, & vicinus fundus inde salescit. Præterea de cadaveribus non solum equorum, sed & hominum occisorum & submersorum, ex multo calore putrescentium aer corrumpebatur, & multi peregrinorum moriebantur, quia secundum Galenum aer corruptus quandoque plus nocet, quam cibi corrupti. in qua corruptione dominus Ludovicus rex Franciæ author totius peregrinationis, & unus filiorum suorum defunctus est. * Huic autem Regi Lodowico ab omnibus perhibebatur testimonium, quod in hac ...alitia temporum solus inter Principes seculi inventus fuerit justus, & crucis Christi æmulator, & inimicorum crucis persecutor, quippe qui non solum modo sed & ante xx. annos in magno exercitu & gravissimis expensis ad tertam sanctam profectus Damiatam forti manu obtinuit, expuguato prius in littore maris exercitu Regis Babiloniæ, & plurimis paganorum occisis, sed postea fratre suo *Roberto* Comite Artebatense occiso a Rege Babiloniæ, dum ipse sine consilio fratris montes ad pugnandum transisset, & ipse in auxilium fratris, quem adhuc vivere putabat, properaret, in descensu montis fuit captus, & sic pro sua liberatione *Damiatam* restituit, addito non modico pondere auri & argenti. Sed Rex Babilonis *Damiatam* sic receptam funditus destruxit, ne iterum a Christianis capererur, & esset eis in refugium, & obsidionem regni sui. Rex autem Franciæ

Acon

† *concalescunt* Cod. Gron.

* Ex Cod. Gron. usque ad Ann. Domini CIↃ. CC. LXX. &c.

Acon civitatem novis muris munivit, & in multis roboravit, & tandem expensis exhaustus, & fratre cum multis militibus occiso, ad patriam revertens ibi judicem suum reliquit cum expensis pro defensione civitatis & ecclesiæ transmarinæ, promittens se Deo auxiliante reversurum cum majori apparatu exercitus & largioribus expensis. Quod & fecisset, si non fuisset apud Tunnisium morte præventus. Unde merito cum Apostolo possumus cum admiratione clamare, sicut dicitur Rom. XI. *O altitudo sapientiæ & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt opera Dei, & investigabiles viæ ejus! Quis enim novit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit?* Verum ecclesia non fuit tali Principe digna, sicut olim in diebus Ieremiæ Iosias rex justissimus, qui excelsa abstulit, & cultum Dei renovavit, & tamen pro defensione pacis terræ sanctæ fuit occisus, quia populus jam idololatriæ assuetus, cum in publico propter timorem regis non audebat, in occulto tamen ydola coluit, & ideo *Iosia* rege occiso Iherusalem fuit capta, & populus in captivitatem ductus. Et sic potest hic timeri, quod forte tota ecclesia, ut ille exercitus, non fuerit digna talem habere Principem. Vel forte transmarini non fuerunt digni talem habere coadjutorem & defensorem propter suas civiles discordias, quia non solum Ianuenses, qui de † *Ianua* civitate venientes * *Akon* civitatem inhabitabant, & *Pisani* de *Pisa* civitate invicem discordaverunt, sed etiam illi, qui dicuntur milites Dei, videlicet de hospitali sancti Iohannis & de domo Teutonica, nec non & Templarii debitam caritatem, secundum

† Vulgo *Genua*.

* Olim *Ptolemais*.

cundum exigentiam religionis & nominis, quod dicuntur milites Dei, non observant, sed invicem sibi inimicantur. Unde statim eodem anno disturbato exercitu Christianorum propter mortem prædicti Regis, & initis treugis inter dominum Karolum regem Siciliæ & Regem ac Principem *Tunnisii* rex Babilonis castra militum de domo Sancti Iohannis, & de domo Teutonica obsedit, & optinuit castrum in * monte forti, quod credebatur inexpugnabile, & habitatores salva vita, auro & argento, & rebus omnibus, quas secum deportare poterant, præter arma libere dimissi sunt, & ad civitatem *Akon* pacifice reducti. Optinuit & hæc castra *Crak*, *Duplicar*, *Merogad*, *Blonka castel*. Civitates vero *Cæsarea*, *Ioppe*, *Antiochia*, prius a paganis captæ fuerunt. Similiter *Carphas*. Potest etiam esse, quod dominus iratus fuit regi Franciæ, quod aliquibus literis vel relationi credidit, ut a via incepta in terram sanctam diverteret, & contra Tunnisium tenderet in Africa, cum non nisi contra detentores terræ sanctæ & civitatis Iherusalem, ac sepulchri domini crucem accepisset, & votum peregrinationis emisisset, & peregrinos de Frisia & aliis diversis terris invitasset, ut terram sanctam secum visitarent, & in contemptores sepulchri domini & civitatis sanctæ in Asia pugnarent. Sed prædictis literis mutatus, in Africam tendens, propositum iter sibi & omnibus peregrinis impedivit, sicut legitur III. *Reg.* XIII. quod Propheta de Iuda missus a domino in Bethel ad Ieroboam, arguens eum, quod relicto Domino immolaverat vitulis aureis, cum contra præceptum Domini

* [illegible] mann.

mini per Pseudoprophetam senem panem & aquam cum eo comedisset, a leone in via est occisus, sed tamen leo nec carnes ejus nec asini sui devoravit, ut sic justitia & sanctitas ostenderetur. Sic forte Dominus prædictum Regem in omnibus aliis actibus justum corporaliter in vita punivit, ut animam ejus in cœlo plenius remuneraret. Sed quia secundum Augustinum inquisitio divinæ voluntatis insipida est, causam mortis suæ illi relinquimus, cujus judicia sunt abyssus multa. Merito enim in talibus cessare debet humani sensus ebetudo, cum dicat Apostolus *Rom.* 12. *Non plus sapere, quam oportet sapere &c.* & 1. Cor. 11. *Nihil judicavi me scire &c.* & XIV. *Ex parte cognoscimus &c.* & iterum: *Videmus nunc per speculum.* Philipp. 3. *Ego non arbitror me cognovisse.* Eccles. 3. *Altiora te ne quæsieris.* Prov. 30. *Sicut qui mel comedit multum non est ei bonum, sic qui scrutator est majestatis opprimetur a gloria.* Eccles. VIII. *Amice, quod voluerit dominus, faciet, nec potest ei quisquam dicere, Cur ita facis?* Potest tamen colligi ex scripturis, quod triplici ex causa justi sæpe tolluntur de medio, qui hic videntur utiles. Primo propter suam dignitatem, quia meruerunt educi de carcere hujus mundi, & ad gloriam Dei intrare. Apocal. *Ambulabunt mecum, quoniam digni sunt.* Secundo propter mundi vel subditorum indignitatem, quia non sunt digni talibus habitatoribus propter suam malitiam. Ysai. LVII. *Colliguntur viri misericordiæ, quia non est qui intelligat, a facie enim malitiæ collectus est justus.* Hebr. XI. *Quibus dignus non erat mundus.* Tertio, propter sui securitatem. Sapient. IV. *Raptus est de medio,*

medio, ne malitia mutaret intellectum ejus. Quæcunque harum causarum fuerit, quod tam justum Regem voluerit de medio tolli, Deo relinquimus, qui novit, quæ ventura sunt, & antequam fiant.

Interim autem peregrini Frisiæ venerunt Sardiniam, quæ est insula magna & potens, & cum intenderent secundum votum suum transire in terram sanctam, Prædicatores cum magna instantia hortabantur eos transire in Africam ad Regem Franciæ, qui adhuc vivere putabatur, ut cum eo & cum aliis Regibus & Principibus Tunnisium obsiderent, quatinus habito ibi, ut sperabatur, triumpho directe cum toto exercitu Regum ac Principum contra Soldanum Babiloniæ aciem dirigerent. Et sic primo turbatio fuit in populo, quibusdam volentibus transire in terram sanctam, aliis malentibus sequi majorem exercitum in Africam, tum ut Prædicatoribus suis obedirent, tum quod consideraverunt, quod ipsi tanquam pauci in terra sancta modicum possent prodesse, antequam major exercitus illuc adveniret. Et sic consilio habito tandem elegerunt transire versus Tunnisium. Quo pervenientes statim littus ascenderunt, cumque regem Franciæ defunctum intellexissent, de consilio Karoli regis elegerunt sibi in ducem belli dominum *Henricum* Comitem de Lucelengburch, virum magnum, & fortem, ac bellicosum. Cum tamen Comes Flandriæ multum desideraret eos in Comitatu suo habere, & cum more Frisonum impatientes moræ Frisones accelerarent ad bellum contra paganos, qui multitudine innumerabili occupaverant planiciem campi inter *Tunnisium* & castra Christianorum,

norum, Comes prædictus vix tardavit eos, donec suum ordinasset exercitum, & custodia ac defensio contra erercitum paganorum sibi competeret. Itaque instaurato exercitu suo veniens ad Frisones, & fovens eos tanquam gallina pullos hortabatur, ne aliqua temeritate equites suos præcederent, sed ipsum sequentes cum multa diseretione simul in hostes irruerent cum equitibus, & sic facto impetu contra paganos eos in fugam verterent. Et cæsa magna multitudine plurimi ex eis ad vicinam aquam, quæ de magno mari *Tunnisium* influebat, confugerunt, & ibi tanti submergebantur, quot in gladio ceciderunt. Et sic Frisones ibi victoriam habuerunt satis gloriosam. Sed quia *Karolus* rex vidit exercitum paganorum quotidie multiplicari, non solum de Africa, sed & de Asia, imo de Sicilia, tam paganos quam etiam malos Christianos, qui primum *Frederico* Imperatori, postmodum filio suo *Conrado*, deinde *Meinfredo* Principi adhæserant, & a facie *Karoli* aufugerant, & civitas Tunnisii munitissima fuit, dissimulavit adversum eos ire in bellum. Ac sic Frisones moræ impatientes ad naves redierunt, & iter suum ad terram sanctam direxerunt. Sed in via illa quam plurimi moriebantur, & in mare missi sunt, quia ut videbatur de corrupto aere apud Africam ex cadaveribus mortuorum, & aqua salsa & pessima, de qua supra dictum est, non modicum fuerunt distemperati. Reliqui versus *Akon* applicuerunt. Sed ibi non modicum defectum experti sunt, quia Patriarcha Ierosolymitanus mortuus erat, verum tamen Vicarius Patriarchæ ac Archiepiscopus Tirensis, nec

non

non & milites sancti Iohannis & de domo Teutonica ipsos honorifice receperunt cum communitate totius civitatis, Archiepiscopus autem Tirensis prædicans & innovans crucem ac indulgentiam, multos secum versus *Tirum* abduxit, quia de paganis ibi majus imminebat periculum quam apud Akon. Et sic quamdiu Frisones in terra illa manserunt, civitates & castra Christianorum in bona pace manserunt. Interea rex Karolus cum Principibus sibi adhærentibus accepta, ut dicebatur, pecunia non modica a Rege & civibus Tunnisii pacem cum eis ordinavit. Insuper tributum, quod rex Tunnisii cum populo suo antiquitus solebat dare regi Siciliæ innovavit.

Anno Domini CIↃ. CC. LXX. peregrini Frisonum videntes quod propter mortem Regis Franciæ, & filii sui cum corpore patris & fratris in Franciam reversionem, ut etiam de regno suo disponeret, & quod nullus Rex vel Princeps in terram sanctam comitaretur, vel sequeretur, quia ipsi etiam tanquam pauci & inermes non valerent contra Regem Babilonis, imo contra multa regna vel gentes Ægypti, Damasci, Halapiæ, & de Baldach, ubi est thronus Papæ paganorum, quem Calipham dicunt, pugnare, cum consilio Archiepiscopi prædicti, & Vicarii, quem Patriarcha reliquerat, & magistrorum ac militum de domo sancti Iohannis, & domus Teutonicorum, iter suum in patriam reflexerunt, oblata ibi pro defensione terræ satis larga pecunia, licet tamen quidam prius sine communi consilio & licentia se nequiter subtraxissent. Et quia navibus

* Cod. Gron. *Et quia navibus, in quibus venerant fere dissolutis & ibi oblatis, in diversis navibus ad diversos.*

* in diversos portus Europæ deducti sunt, non simul redierunt, & multi defuncti in via, & quidam in Græcia spoliati. Postmodum in vigilia Ioannis Baptistæ cum Rex Babilonis festinaret obsidere Tripolim cum innumerabili exercitu, Princeps Tripolitanus fortis & potens in armis, sed numero exercitus valde impar, constanti animo misit ei legationem, quod eum non oporteret properare ad obsidionem civitatis, eo quod ipse vellet cogitatum suum jactare in Domino, cujus auxilio unus persequebatur mille, & duo fugaverant x. millia, qui fecit mirabilia in Ægypto, & Pharaonem cum populo suo demersit in profundum maris, & ideo si nollet cum eo habere Soldanus pacem, ipse cum fiducia & adjutorio Dei vellet cum populo suo contra eum usque ad mortem pugnare, Soldanus vero considerans audaciam suam & constantiam, nec non & fiduciam in Domino, noluit se periculo committere, sed sapienter dissimulavit dicens, quod pro tanra virtute eum in gratiam suam vellet recipere, & ipsum eum civitate sua & omnibus, quæ ad civitatem pertinebant, liberum dimisit. Insuper tria castella † custodiæ suæ commisit, quæ prius ipse Soldanus de manu Christianorum jure belli acquisierat, ita ut ipse de illis ipsi competens pro recognitione tributum solveret, & sic a partibus illis Soldanus cum exercitu recessit.

† Cod. Gron. *videlicet Meregard, Duplicar, & Crak, suæ custodia.*

* Ex Cod. Gron. usque ad Ann. domini CIↃ. CC.LXXII.

* Anno Domini CIↃ. CC. LXXI. circa Dominicam Passionis domini versus Acon Soldanus cum exercitu maximo applicuit, & sic cives cum magistris trium domorum & consiliariis eorum, qui dicuntur milites Dei, non valentes, nec audentes impe-

impetum ejus ſuſtinere, & timentes, ne ſi bello caperet civitatem, penitus eos omnes deleret, ac ſic in partibus illis Chriſtianitas deperiret, & peregrini nullum invenirent portum ſecurum, neque refugium, pacem cum ipſo inierunt, firmantes treugas uſque ad XI. annos, hoc interpoſito, ſi aliquis rex potens de eccleſia terram illam inrraret, & per eum bellum fieret, ipſi eſſent excuſati. Et ſic Soldanus legatos eorum honorifice fecit ad ſe adduci, & ſic ipſa die Paraſceves treugas iſtas ordinaverunt, ſcilicet quod Aconenſes cum omnibus civibus ac religioſis ibidem commorantibus abſque tributo & omnibus exactionibus omnia ſua poſſiderent, abſque civitatibus, & caſtris, & ſuis attinentiis, quæ Soldanus jure belli acquiſierat. His treugis ordinandis aſſenſit & interfuit rex Cypri. Sed dominus *Eduardus* rex Angliæ, qui adhuc ibi morabatur, graviter tulit, quia utpote vir bellicoſus, ex quo illuc venerat, ſemper fuit paratus contra Soldanum in campo pugnare, ſi milites de tribus domibus & cives hoc vellent admittere, & eidem, & regi Cypri cum ſuis exercitibus aſſiſtere, & ideo ſtatim ordinatis treugis non ſine indignatione Rex Angliæ receſſit. Soldanus vero firmatis treugis legatos Akonenſium cum honore fecit reduci, & liberam dedit omnibus Chriſtianis licentiam adeundi omnes terminos regnorum ſuorum, & loca ſancta viſitandi, & ſic multi ex indigenis ac peregrinis Bethlehem ac Nazareth, & alia loca ſanctorum viſitaverunt, ſed ſepulchrum Domini pauci viſitabant, quia hoc ſub pœna excommunicationis fuit prohibitum, ne per oblationes, quas

Christiani ibi faciebant, & diversa telonea, inimici crucis Christi ditarentur, & fideles detrimentum paterentur.

Eodem anno Dominus, qui per suam misericordiam innovat signa, & immutat mirabilia, duo gloriosa miracula operatus est in medio nostri, & digna memoriæ posterorum commendari. In *Florido Orto* quædam Beggina satis devota nomine *Paruthwa*, quæ ad dimidium annum usum loquelæ amiserat, penitus muta effecta, dum ad Sepulchrum domini *Emonis* Abbatis cum gemitu & lacrimis oraret, infra elevationem hostiæ meritis & intercessione prædicti patris, & suæ fidei constantia, juxta ejus sepulchrum usum loquelæ recuperavit, ac dominum voce publica benedixit, & suo benefactori libera voce gratias egit. Eodem etiam anno dum corpora Reverendorum virorum, videlicet *Emonis* fundatoris campi Rosarum, & domini *Emonis*, qui multo tempore fuerat Prior ibidem, de loco ligneæ Capellæ in novam ecclesiam transferrentur, fuit ibidem puella sanctimonialis, virgo, quæ duos annos & dimidium fuerat muta, dum per VII. dies a translatione ipsorum cotidie cum lacrimis & gemitibus eos ambos imploraret, & omnes sorores cum ipsa supplicarent, octavo die, dum infra vesperas & cœnam conventus ad ostium ecclesiæ cum fletu & planctu sola oraret, usum loquelæ plane recepit, & currens ad conventum sororum, quæ fuerant in cœna, libera voce clamavit: *Agite gratias Deo & patribus nostris, in ecclesia sepultis, quia solutum est vinculum linguæ meæ, & ecce loquor libera voce.* Sorores autem omnes de

mensa

mensa exilientes cantando, *Te Deum laudamus*, in chorum ascenderunt. Quædam vero præ gaudio flentes dominum benedixerunt, qui facit mirabilia, qui per se vel suos mirabilium suorum signa etiam nostris temporibus dignatus est demonstrare. Eodem etiam anno in Orto sanctæ Mariæ quædam fœmina paupercula toto contracta corpore ad sepulchrum domini Siardi ejusdem loci tertii Abbatis est sanitati omnium membrorum restituta, cum prius per revelationem signis manifestis ei hoc fuisset ostensum, quod ad sepulchrum hujus patris esset sananda. Hic siquidem pater triginta & tribus annis ecclesiam Orti sanctæ Mariæ gloriose rexit, & eam in spiritualibus ac temporalibus mirabiliter ampliavit, se nichilominus in jejuniis, vigiliis, & laboribus non modicum affligendo. Unde sancta conversatione sua non solum suam familiam, sed & multos in vicinis locis ad Dei servitium provocavit. Et inde non solum hoc miraculum sed & alia diversa ad ejus sepulchrum contigerunt. Hæc autem miracula Deus in nostris temporibus & multa alia per hos Reverendos patres ac alios Deo servientes, & se ac familiam sibi creditam sollicite custodientes, & sollicitudinem præterea sui & totius ecclesiæ cum instantia cotidiana fideliter gerentes, vitaque & exemplo multos erudientes operatus est secundum illud David: *Qui docti fuerint, quasi splendor firmamenti erunt, & qui erudiunt multos quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Verum dominus per tam Reverendos patres impleat, quod ipse dixit: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi*, quum sic gloriam

 sibi

ſibi ſervientium in hoc ipſo manifeſtet, & alios ad imitandum invitet.

Anno domini CIↃ. CC. LXXI. electus fuit ad ſedem Apoſtolicam Romanæ eccleſiæ Gregorius X. cum eſſent in terra ſancta peregrini in comitatu domini *Eduardi* Regis Angliæ, cum vacaſſet ſedes per tres annos & duos menſes. Eodem enim anno prædictus juvenis rex Angliæ patre adhuc vivente poſt diſceſſum Friſonum cum honeſto comitatu terram ſanctam adivit, rege Cypri ſibi in itinere aſſociato. Hi parati erant contra Regem Babilonis pugnare, ſed fratres de tribus domibus diſſuaſerunt aſſerentes, quod impetum magnitudinis exercitus ſui non poſſent ſuſtinere.

Eodem anno Archiepiſcopus Colonienſis fuit de captivitate Comitis Iuliacenſis liberatus. Eodem anno Orientales Friſones de Emeſgonia ac terra Hreidenſi cum illis de Aldaombechte confœderati domos Decanorum ſuorum deſtruxerunt & combuſſerunt. Principium hujus ſeditionis fuit inter *Wilbertum Eppenga* & *Hrodbernum*, qui parvo ſuo adhuc puerulo obtinebat eccleſiam in *Fermeſum* cum Decanatu adhærente poſt mortem domini Sicconis & filii ſui Gerkonis ac nepotuli. *Wilbertus* enim primo ſuſcitavit univerſitatem in *Aldaombechte* in epiſcopum & Decanos ſuper exactione bannorum, quibus univerſitas gravabatur, & ſic attraxit ſibi *Herewardum Luſcum*. Quo mediante omnes Hreidenſes & tandem Emeſgones ſimul conſpiraverunt, quod quidam eorum Decani ſatis immoderate homines in bannis affligebant, & ideo domos eorum deſtruxerunt, & eos de terra depulerunt, licet ipſi

ipsi filios suos eis dedissent obsides, quod prudentium virorum de ipsis terris parerent ordinationi. Deinde homines de prædictis tribus terris concurrentes domum Hrodberni obsederunt. Sed illa cum propugnaculis ita fuit vallata, quod eam capere non potuerunt, imo per strenuos viros, qui eam defenderunt, XVI. viris ex eis occisis vacui sine honore recesserunt. Et tunc confusi & erubescentes, quod ipse solus cum sua parentela tribus terris resisteret, causam illam in universitatem Fivelgoniæ conjecerunt. Sed cum Snelgerus de Skirame & alii nobiles cum Consulibus requirerent a Hrodberno & suis cognatis, si vellent universitati cavere de indempnitate, si bellum ingravesceret, & universitas Fivelgonum defensionem terræ sic assumeret, si hostes irruerent, ipse sano usus consilio noluit sibi tantum periculum assumere, & se ac parentelam suam depauperare, imo potius domum suam lapideam eis reliquit destruendam, & sic delatis omnibus armis & supellectilibus per ipsum Hrodbernnm ad loca secura domus est destructa. Dominus autem Gerardus episcopus Monasteriensis, videns jurisdictionem suam & suorum Officialium annichilari, pro evidentia patrati sceleris interdictum generale promulgavit, quod sacerdotes eorum plurimi satis stricte observaverunt, præterquam in Aldaombechte. Wilbertus & sui complices non solum sub obtentu beneficiorum, sed & sub pœna proscriptionis coëgerunt plebanos eorum celebrare, assumentes sibi in argumentum excusationis, quod plurimi * Decani contra jura patribus successissent absque dispensatione sedis Apostolicæ,

stolicæ, & maxime quod essent paternæ incontinentiæ imitatores. Insuper quod pueris nondum doli capacibus beneficia & Decanatus ab episcopo con-

* Prognati clericis spurii. Arcentur ipsi a nuptiis. Ipsorum filii a beneficiis, *cap. 6. & seq. ext. de fil. presb.* nisi Papa dispenset, *can. nasci can. Apostolica dist. 56. cap. ex tua ext. de fil. Presb.* Dixi 1. *man. ad jus Can. cap. 6. & 8. & 3. man. 13. in fin.* Decani homines de clero, ad causas ecclesiasticas decidendas missi in provincias, in suas quique Præfecturas, qui dicti tum Decanatus, ad colligendam pecuniam, ad census exigendos, ad pensiones, ad decimas, ad bannos seu mulctas in delinquentes statutas. Dixi ad Anonymum, quem edidi Ann. 1690. *cap. 32.* Sed Decani, de quibus hic & supra toties fuit sermo, etsi proprie sacerdotes, contractis tamen nuptiis vivebant, ac si essent laici, ac si homines seculares, & connivente ad id episcopo, qui non aliter iis usus, quam avaritiæ instrumentis, in spurios, quos habebant, ac si essent legitimi, transmittebant dignitatem. Non possum, quin adscribam hic, quo res magis sit in aperto, & de toto hoc negotio lectori clarius satisfiat, locum Ubbonis Emmii *lib. 11. hist. Erat*, inquit, *in hu locis ad Amasum sacerdotium, quod Decanatum, & eo præditos Decanos dicebant, institutum, quantum mihi perscrutanti vetusta perspicere licuit, non admodum vetus, & sextam tum successionem vix superans. Hi a Præsule Monasteriensi primum inducti auctoritate sacerdotes cæteros antecedebant, imo in eos auctoritatem ac jus aliquod habebant, universamque Frisiam diœceseos istius, velut in provincias quasdam descriptam & divisam cum quadam potestatis sacræ specie obtinebant, singuli octonis, denis, duodenis, quindenis, vicenis, nonnulli tricenis parochiis præfecti nomine episcopi, sacerdotum provinciæ suæ, & rerum sacrarum ἔφοροι, quæ vel a sacro ordine, vel in sacrum ordinem, aut in res quascumque sacras committebantur, de his cognoscebant, judicium ferebant, mulctas capiebant; præcipue cognitionem causarum matrimonialium, & similium tenebant perpetuum,. errataque, si qua inciderent, corrigebant, ac pœnam irrogabant: jus reddebant statis temporibus, assidentibus e sacro ordine suæ provinciæ aliis doctrina & pietate præcipuis.* inter-

conferrentur, & alia diversa de immoderatis bannis. Quorum quædam suo loco proposita rationem viderentur habere, quia talia sedis Apostolicæ auctori-

interdum etiam antistitum nonnullis. Jus hoc suum, dat Schendriucht, *judicium aut tribunal* die Schendstoel *dicebant. Omnia hac pro episcopo faciebant absente, ejusque vices gerebant, qui si ipse in Frisiam veniret officii exercendi causa (veniebat autem illo seculo persape) operam ante omnia dabant, ut ei & ministris ejus prastaretur securitas, eum assectabantur, ei erant à consiliis, ejus auctoritatem fulciebant, adhac templorum, locorum, vasorum, redituum sacrorum curam atque inspectionem supremam habebant, adituosque in parochiis singulis ad rationes reddendas, quoties libebat, adigere poterant, cessantes in officio corripere ac punire jus habebant, denique velut minores quidam erant episcopi &c.* Et hactenus quidem Ubbo. Qui verbo utinam addidisset, cur jus illud dictum *Schendriucht*, cur tribunal *die Schendstoel. Riucht* Frisiis est *recht*. Certum id & de eo constat. Sed quid quæso illud *schend? Schenden* est violare. An jus & dictum & violatum? Quid si scribamus *Sehndriucht*, id est, Synodaticum jus, cujus etiam exactio ad Decanos tum pertinebat. *Zehnd* idem quod *synodus. Synodus* conventus publicus. Ad quem qui veniebant, episcopo pendebant censum, qui & alibi *synodus*, alibi *synodaticum*. Concilium Tolosanum sub Victore Papa II. *Paratam vel synodum solito more persolvant episcopis vel clericis.* Ivo *epist.* 286. *Dedimus & ecclesiam B. Stephani, & omnia ad eam pertinentia, altare scilicet de Morentiaco, cum parte synodi ad altare pertinentis, nec non & ecclesiam de Mundonis villa liberam à synodo & circada.* Strauch. 2. *amœn. jur. Can.* 7. *cap.* 4. Cetera, quæ habet Ubbo, variis locis & passim in his Chronicis confirmantur. De sacerdotum libidine, ad quam queritur episcopum perpetuum connivisse, & nefas tamen putat eam reprimi a magistratu, Emo supra ad Ann. 1234. *justam quandam querelam*, ait, *sibi habere videbantur adversus sacerdotes fornicarios & tabernarios, quos ante humiliationem laicorum corrigere dissimulavit episcopus. Et non solum de ordinibus, sed nec de rebus ecclesiasticis legitur aliquando laicis attributa disponendi facultas, verum quacunque in ordi-*

nibus

auctoritate & ordine judiciario sunt proponenda & dirimenda, non per violentiam laicorum corrigenda. Sed ipsi minime attenderunt, quod sæpe utile vitiatur per inutile, cum omnem vocem in judicio sibi per prædictam violentiam præclusissent, cum spoliatus ante omnia sit restituendus, & invasores rerum ecclesiasticarum ipso jure sint excommunicati, nec eis pateat aditus judicii, nisi præstita cautione, quod læsis competenter satisfaciant. Præterea ad augmentum præsumptionis quædam sunt statuta contra ecclesiasticam libertatem, cum dicatur x. *de sentent. excommun. Noverit, quod statuta & scriptores statutorum, nec non & Potestates, & Consules, Rectores, & consiliarii hujusmodi statuta vel consuetudines edentes vel servantes contra ecclesiasticam libertatem ipso jure sunt excommunicati.* Exitus autem hujus causæ suo loco describetur. Eodem anno cœpit accrescere fames & ovium pestilentia propter jugem pluviam trium annorum.

Anno domini CIↃ. CC. LXXII. obiit dominus *Gerardus* episcopus Monasteriensis bonæ memoriæ, & sui episcopatus strenuus defensor, qui castrum in

nibus a Principibus decreta inveniuntur, nullius auctoritatis esse monstrantur &c. Refert idem id inter scelera iram Dei provocantia, *Ecclesiæ*, inquit, *jure hereditario a filiis sacerdotum possidentur, contra illud* VIII. *qu.* 3. Et eo spectat, quod ad Ann. 1231. de Decano Herbrando: *Eodem tempore defunctus est præfatus Decanus possessor ecclesiæ in Husquert tertius heres illius nominis relicto parvulo ejusdem nominis.* Item illud quod ad Ann. 1233. *in fin. Obiit Gayco Decanus in Fermessum, vir per omnia secularibus artibus idoneus, & homo religiosus & obsequiosus. Successit ei Sicco quartus a proavo Sigrepo.*

in *Luidengbusum* destruxit propter eorum rapinas, castrum eriam in *Horstmere* sancto Paulo & ecclesiæ Monasteriensi optinuit. Eodem anno destructum fuit castrum novum juxta *Eskatborp* post mortem prædicti Pontificis. Eodem anno stabilitus fuit aquæductus in * *Sonde* in novalibus. Eodem anno fuit maxima fames in Frisia, & per totam Westphaliam, & mortalitas ovium. Multa enim Frisouibus & maxime Orientalibus a Fivelgonia usque ad Orientem eo anno ad augmentum famis accesserunt incommoda. Primo quia per peregrinos terra fuit evacuata argento. Secundo, quia propter nimiam pluviam per quatuor annos nimis modicum creverat frumentum, & maxime in Silvis, ubi aliis temporibus solebat abundare, aut etiam in Threntia, nec secus Emesam, nec alicubi, ad emendum inveniebatur, nisi in Dacia & Slavia, ubi Dominus, qui irascitur, & miseratur, magnam dedit copiam frumenti, ut saltem alicubi inveniretur, unde creatura Dei sustentaretur, quia & ipse dat corvis escam ipsorum, & pullis carnes invocantibus eum. Tertio, quia in odium Emesgonum & Rheydensium propter suam inobedientiam Dominus episcopus nundinas secus Emesam interdixerat, & ita Frisones non poterant pecora vendere, nec necessaria comparare cum butyro, caseis, & equis, cum pecuniam non haberent, nec cum * aliis rebus possent habere. Et illi de Dacia & Slavia pecora eorum & similia non curabant, sed solam pecuniam sitiebant. Insuper judices eorum in quibuslibet civitatibus interdixerunt, ne frumenta de terris illis deportarentur. Et sic mer-

* *Sonde*.

* aliquibus. *Cod. Gron.*

mercatores tardaverunt, donec ab ipsis Judicibus mediante pecunia quasi secundo emerentur. Unde Dominus justus judex, quia ipsi servis suis non compatiebantur, eodem anno cœpit eis retribuere retributiones, quia cum in terris suis æstivales fructus tarde soleant seminare, post festum sancti Bonifacii circa tempus illud tanta increvit siccitas, quod fere omnes fructus æstivales perierunt, & sic impletum est, quod dicitur: *Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis*; Quia statim anno sequenti tanta facta est penuria, quanta prius habundantia. Sicut enim beatus Gregorius, quia dominus, cujus sapientiæ non est numerus, de consilio prudentiæ, ut nulla terra omnibus necessariis habundet, ordinavit, ut sic mutuam pacem inter se observent, sed quandoque una terra, quandoque altera, pane habundat, ut sic sibi invicem subserviant, quia statim sequenti anno mercatores cœperunt fabam de Frisia in Daciam transvehere, quia illa eo anno in Frisia fuit prosperata: In Grippeswalda enim, ubi multis annis frumenta superhabundaverant, eo anno summa fuit egestas, sicut contigit in diebus Iacob & Iosep, ut terra Chanaan, quæ præ omnibus terris solebat frumento, & vino, & oleo habundare, egeret, & Ægyptii per prudentiam & merita Iosep habundarent. Quarto, etiam aucta est penuria, quod jam septem annis de loco ad locum serpserat pestilentia pecorum, & plurima moriebantur. Istis vero duobus annis fere ubique moriebantur oves, & ideo non poterant homines lacticiniis famem sublevare, sicut quandoque solebant, & sic tantum fuit fames aggravata,

vata, quod modius magnus ad tempus circa Penthecostem vendebatur † pro XVIII. solidis sterlingorum paratorum denariorum ad manum, in Menterawalda unus modius pro IV. marcis sterlingorum ad inducias anni. Ipsi enim immoderatas accipiunt usuras, ita ut pro una * marca ad manum accipiant quatuor post annum, & ideo verum videtur esse, quod ideo laboraverint evertere jurisdictionem spiritualem, ut usuras suas libere possent exercere. Prædia autem eo tempore quasi nullius erant pretii, maxime in locis humilibus, ut in Waltersum, & eorum confiniis propter subversionem avenæ, nec inveniebantur emptores propter defectum pecuniæ. Ideo tantum invaluit fames, quod multi moriebantur fame. Et plurimi erant morituri, si claustrales eis non subvenissent. Multi enim religiosi, sane sapientes, & in Domino cogitatum jactantes, juverunt etiam non paucos, scientes illud Augustini, *Si videris fame morientem, & non juvisti, occidisti.* Et quia id sic fecerunt, Deus eis melius in suis necessariis providit. *Qui enim*, ut ait Augustinus, *decimas ad eleemosynas dant propter Deum; quadruplo remunerantur, habundantia fructuum, sanitate corporis, indulgentia pecca-*

* uno modio Cod. Grom.

S

† Meminit Ubbo Emmius lib. II. hist. *Lego*, inquit, *in annalibus, quos Menco Werumanus antistes tertius confecit circiter Pentecosten anno* CIↃ. CC. LXXII. *quo hac fames potissimum sæviit, modium majorem frumenti veniisse* XVIII. *solidis monetæ Sterlingensis cum conditione solutionis præsentis: & rursus eundem modium emptum marcis quatuor ejusdem monetæ cum lege solvendi post exactum annum: argumentum & annonæ caritatis summæ, & nummorum inopiæ etiam multo majoris, quippe cum usuræ hujus modus pene triplex fuerit ad pretii totius summam, &c.*

peccatorum, *& regno cœlorum.* In hac cariſtia * plurimum anguſtiati fuerunt Silvani, & maxime in †. *Aſtawalda*, & in *Broke* propter humiditatem agrorum, & ideo non pauci confugerunt ad villas, quidam mendicando, quidam & quaſi pro ſolo victu ſerviendo, qui prius habebant proprios agros * colendos, quia cum Silvanis non proſperatur ſiligo, nec ad pecora, nec ad lacticinia habent refugium. Multi etiam tam de Friſia quam de Threntia patriam exierant, ſperantes ſe alicubi meliorem invenire ſuſtentationem. Nonnulli & de urtica, & tribulis, & lolio miſeram vitam utcunque ſuſtentabant, maxime de lanceola & ſude, quia Dominus, qui in ira ſua non ſolet nimis oblivifci, ſæpius in caris annis permittit lanceolam in pratis, piſces in mari, & præcipue conchylia Menarum plus ſolito habundare. Sed in illa æſtate paulo melius proſperata fuit annona, licet everteret pluvia plurimum agriculturam, quia eo anno ad cathedram Petri cœperunt homines arare, & ſeminare, & ideo competenter fuit proſperatum. Poſtmodum circa Gregorii cum tutiſſima eſt agricultura, increvit pluvia, & fere per ſeptem hebdomadas. Et tunc quicquid projectum fuit in lutoſos agros, modicum fructum attulit ſeminanti, & ſic primæ ſationis fructus melius fuerunt proſperati. Eodem anno in autumno cœpit oriri hominum mortalitas, & quidam etiam ſubitanea morte moriebantur.

* plurimi *Cod. Friſ.*

† Aſtamralda.

* ad colendum.

Finit Codex Groninganus hic verbis his adjectis: *Expliciunt Cronica magiſtri Menconis Abbatis tertii.* E Friſico ſunt, quæ ſequuntur. Et ſunt verba.

A N O N Y M I.

An-

Anno domini CIↃ. CC. LXXVI. *Rodulfus* * Rex Alemanniæ pro inobedientia regis Boëmiæ ipsum bello aggreditur, in quo rex Boëmiæ victus occidit.

* Richardo mortuo, de quo supra, electus est imperator Rudolphus Comes de Habspurch a Principibus Germaniæ Ann. 1273. pridie Kal. Octobr. ut Albertus Argentinensis ait. Godefrid. Monach. ad d. Ann. *Mortuo Richardo Romanorum rege Principes imperii circa octavam S. Michaelis ad eligendum alium Regem in Frankenfurt convenerunt, & dum omnes, qui vocandi erant, interessent, præter Henricum Ducem Bavariæ, qui & solennes miserat nuncios, & per ratihabitionem suam electioni præbuit consensum, electus est Rudolphus Comes de Habspurch in Romanorum regem &c. Principes*, inquit, *imperii*. Unde & verbo notandum hic, quod nondum tum Septemviri, & quod sub judice adhuc lis sit, quando primum hi instituti. Perperam certe, si attendas, eorum institutio deberi dicitur Ottoni III. Nam si veteres evolvamus & historicos eorum temporum, contrarium satis constat. Chron. Magn. Belgic. *Apud Francfordiam curia celebris habita est quinquaginta Principum, a quibus omnibus, Philippo rege occiso, Rex Otto hujus nominis quartus, votiva concordia, & unanimi inspiratione in Regem est declaratus*. Auctor incertus apud Urstisium : *Principes vero Alemanniæ, scilicet Archiepiscopus Moguntinus, & Coloniensis, & Trevirensis, cum cæteris episcopis, Argentinensi, Metensi, Spirensi, & aliis, elegerunt apud Herbipolim Henricum Lantgravium Turingiæ in Regem*. Extat quidem constitutio, quæ vulgo creditur Ottonis III. sed viris doctis suspecta est. Fabulam vocat Schurzfleisch *de vitric. eccles. lit. C. in not.* Et quamvis sint non pauci, qui in alia eunt omnia, ne id quidem meretur fidem, quod Theodericus de Niem habet, qui seculo XV. vixit, cum in vivis Imperator Rupertus, *lib. 4. de Schismat. tr. 6. cap. 33.* quod *post obitum Henrici Sancti Principes Germaniæ ordinarunt, quod de cætero Romanus princeps eligeretur, videlicet per ecclesiasticos Prælatos, & tres laicos nationis Alemanniæ tantum, & in casu, quo illi in unum concordare non possent, dux proinde, sed postea rex Bohemiæ pro tempore esset quasi additus parti minus potenti*. Nam si ita

Regnum suum heredibus confertur. Folkringones & Gardringones de Menterna pugnantes centum viros exceptis quinque occiderunt. Fratres majores in

se habet res, cur ergo quinquaginta, cum eligeretur Otto IV? Cur *Principum robur, ex tam immensa transalpini regni latitudine, non sine quibusdam ex Italia Baronibus*, ut ait Otto Frisingensis 2. *de gest. Frider.* 1. *Imp.* cum Fridericus Barbarossa? Cur plures rursum quam septem, cum Wilhelmus Comes Hollandiæ? cum Henricus Lantgravius? Matthæus Parisiensis loquens de electionibus, quæ suo tempore contigerunt, Richardi scilicet Angli, & Alphonsi Hispani, *Hi sunt maximi*, inquit, *in Alemannia, ad quorum nutum pendet electio ipsius Regis, quod est quasi ara imperii Romanorum, Archiepiscopus Colonia, cui titulus est Sacri imperii Procancellarius, Archiepiscopus Moguntinus, Archiepiscopus Treverensis, Rex Bohemia, Comes Palatinus de Rheno, Dux Austria, Dux Suevia, qui & Comes Bavaria, Dux Polonia, Marchisius de Micho* (forte de Moravia) *Marchisius de Brandeborg, Dux de Meran, Dux Brabantia, qui & Lovania, Landgravius Thuringia, Marchio Misnia. Inter omnes hos magnates supereminens est Archiepiscopus Coloniensis, qui coronare tenetur Regem Alemannia &c.* Frustra autem cum Schiltero ad jus *feud. Alemann. cap.* 8. §. 4. *& seq.* inter jus nominandi & eligendi distinguas, quasi ceteri quidem Principes & ante tempora Ottonis IV. jus habuerint nominandi, solis autem Septemviris ex nominatis quem eligendi. Contra enim ostendit Menco, nec quisquam aliter rem refert, supra ad Ann. 1247. ubi de Wilhelmi Comitis electione, *Erant autem principales*, inquit, *in electione sua cum Legato Domini Papa Maguntinus, Treverensis, Coloniensis Archiepiscopi, & episcopi quamplurimi, cum aliis Principibus, ad quos pertinet electio, sicut dictum est, vel præsentibus, vel per literam se excusantibus.* Aliud ergo non superest, quam ut dicas simpliciter, tempus id, quo Septemviri instituti, incertum. Vero tamen non absimile est, usu hac in re & longa sensim consuetudine receptum quid firmatumque. Et certe eo provocat Carolus IV. ipse in Aurea sua

Bulla

in Winsum, alias *Jacobitæ* aut *Prædicatores*, in casa locum habitationis cœperunt sibi præparare.

Dominus Abbas *Menko* prædictus ad mandatum Domini Præmonstratensis & diffinitorum studium puerorum transtulit ad parochialem ecclesiam Emetha.

Collatio beneficii in *Uthusum* ante mortem dicti Patris facta fuit ecclesiæ *Floridi Horti* cum omnibus attinentiis per dispositionem domini *Ivardi* Sacerdotis, qui tunc temporis verus Pastor fuit ecclesiæ prædictæ, homo nobilis, & in omni conversatione vitæ suæ devotus & honestus, & quia frugem melioris vitæ desideravit, & dilexit, solus noluit venire, sed gregem sibi commissum secum adduxit, & in ecclesia prænominata vixit.

Anno Domini CIↃ. CC. LXXXIII. D. *Everardus* Monasteriensis Episcopus venit ad partes Frisiæ causa visitandi & ad corrigendos subditos suæ diœcesis secundum consuetudinem antiquam & approbatam. Cumque *Usquert* devenisset, accessit ad eum D. *Oudgerus* Abbas *Floridi Horti* petens humiliter confirmationem & investituram in ecclesia *Uthusum*, quæ sibi & Conventui suo a veris patronis ejusdem ecclesiæ absque prece & pretio ante introitum Venerandi patris in Frisiam canonice fuerat collata. Sed timens quidam juris peritus, *Menolphus* nomine, tali petitione audita, ex instinctu quorundam surrexit, & accepta licentia

 loquen-

Bulla *cap.* 8. *Et quia*, inquit, *de antiqua, adprobata, & laudabili consuetudine inconvulse, quod subscribitur, semper extitit hactenus observatum &c.* Difenb. *de mort. Henr.* VII. *sect.* 2. §. 2.

loquendi hujusmodi collationem rationibus, quibus potuit, allegavit a Domino Episcopo minime admittendam, vel potius irritandam, tum quia patroni non concordarent, tum quia Regula B. Augustini non permitterret Canonicos suæ professionis secularia beneficia possidere. Affirmavit etiam nulla privilegia eis ad hoc a Romanis Pontificibus indulta de jure communi, & rationes apposuit pro libitu suæ voluntatis ad confusionem petitionis Abbatis, licet minus rationabiliter & juste, tamen petitionem Abbatis sine effectu protraxit. Cumque in dictum locum venissent Episcopus & sui, adfuit & Magister *Menolphus* allegans in Synodo ecclesiam Uthusensem vacare, & ex protractu temporis jus electionis ecclesiæ ad Dominum episcopum devolutum, quia patroni ecclesiæ suo tempore non elegerunt, cum collatio fratribus in *Werum* facta propter rationes prædictas de jure subsistere non posset. Hujusmodi rationibus finitis surrexit Magister *Wiardus*, qui tempore illo super omnes clericos & Magistros terræ Frisiæ scientiæ & facundiæ donis imbutus quam plurimum pollebat, & allegata prænominati Magistri multis juribus, audientibus omnibus, potenter evacuavit, docens præclare ordinem Præmonstratensem super omnes ordines ecclesiastica beneficia posse recipere. Habuit & rationes de privilegiis Ordini concessis, proponens articulum de privilegio *Urbani* quarti, qui talis est: *Canonici viri ex nostra indulgentia speciali possunt ecclesias parochiales, habentes curam animarum, impetrare, & impetratas per nostram licentiam officiare.* Et sic cavillationes prædicti Oratoris

in

in tantum enervavit, quod de prædictis paulatim loqui cessaret. Advocatus Domini Abbatis humiliter nomine Abbatis & Conventus petiit a Domino episcopo, quod fuerat petendum. Sed Dominus Episcopus non ita benevole justam petitionem exaudivit, sicut allegata patienter audivit. Et ideo protelationis causa partes usque Fermesum protraxit. Ibidem vero cum Advocatus Abbatis petitionem Abbatis nomine emissam per jura & argumenta declararet esse admittendam, & *Meynco*, & *Godescalcus*, & *Ayboldus* fratres, viri nobiles & discreti, tam de se ipsis quam de aliis veris patronis dicerent constanter donationem beneficii per ipsos factam Abbati & Conventui prædicto nulla de causa immutandam, dummodo ipsis vita & res ad defendendum hujusmodi violentiam remanerent. Dicebant enim in facie Episcopi, quod non consulerent alicui presbytero, quantæcunque authoritatis esset, qui mitteret ipsum, ut veniret ad ecclesiam eorum tali voluntate, ut eam officiaret tanquam suam. Et ista propterea dicebant, quia secreto intellexerant, quod in recessu proposuerat ad officiandam ecclesiam eorum alicui ex clero committere in confusionem Abbatis & sui Conventus, ac simul eorum * *Warandorum*, & de isto articulo

 fuit

* Mox rursum: *ut ad præfatam ecclesiam accederent, & voluntatem singulorum Warandorum intelligerent. Warandus*, vindex, patronus, qui tenetur alteri ad evictionem, & qui in veteri instrumento, quod legere est apud Sande *de effestuc. cap.* 2. dicitur *warandizare. Fundum* dixit Cicero *orat. pro Balb. sed negat ex fœderato populo quenquam potuisse, nisi is populus fundus factus fuisset, in hanc civitatem venire.* & mox: *quam*

fuit valida præsumptio, & suspicio, quod ob vindictam dilationem quæreret. Quia Prælati Frisiæ & dioecesis audito quod ipse adventaret dextras ad invicem dederunt in signum fœderis, quod nullus eorum sine communi notitia & consensu alterius dictum Patrem colligere deberet, & hoc propter immoderatas expensas, quas minus rationabilitet per suos fieri procurabat in domibus religiosorum. Religiosi etiam in Hunesgonia per coërtionem brachii secularis prohibitionem fieri sub quadam pœna contra in hujusmodi facto delinquentes statuerunt. Sed verba antiquorum proinde rarissime falluntur, de quibus unus legitur sic dixisse. *Quære fidem, & non invenies, fraus regnat:* Nam monachi de *Adwert*, qui super alios religiosos in Frisia divitiis gaudent, pactum fidei infregerunt, mittentes qui Dominum episcopum cum suis de villa *Baflot* ad claustrum invitarent. Quo facto reliqui socii & Prælati licet confusi aut ipsum receperunt, vel in parata pecunia ratione procurationis ei competenter satisfecerunt. Nec ex hoc beneplacitum ipsius & suorum plenarie sunt consecuti. Quia sæpissime altius ascendunt injuriæ, & remanent ad vindictam in corde aliquorum, quam remuneratio boni operis, quod ex bona voluntate, & conscientia procedit. Sed constantia horum fratrum & eorum complicium audita Monasterienses propositum sive intentionem callide palliabant, & Dominus episcopus commisit hujusmodi causam suo Officiali magistro

quam cum disertus homo L. Antistius accusaret, Spoletinus dixit fundum populum Spoletinum non esse factum, videbat enim populos de suo jure non de nostro fundos fieri solere.

gistro *Henrico* in recessu terminandam. Dissensiones hinc ibi subortas quantum in se fuit ipse subtraxit, sicut in parochiis *Waltersum*, *Gersbusen*, & *Suthebroke* rei eventus demonstravit. Ubi beneficia clerici discordantes in maleficia propriæ salutis converterunt. De beneficio *Uthusum*, quia tam cito nihil lucri adfuit, in post-Synodo *Loppessum* Abbatibus D. *Folcardo* de *Rottbum*, & D. *Menardo* de *Thiasinga-closter*, una cum Decano *Alberto* in *Loppersum* per literam suam commisit, ut ad prænominatam ecclesiam accederent, & voluntatem singulorum Warandorum intelligerent, & prout verius ac melius possent Monasterii post ipsum mitterent in scriptis sigillis suis appensis. Qua commissione sic facta turbatio litigii prædicti modicum cessavit. Sed *Henricus* ad suam voluntatem Officialis non solum Curiæ Coloniensis verum & Monasteriensis effectus sequenti anno in infirmitatem incidit, in qua fortiór solito factus, & sui minime compos mortuus est, nec fuit qui adjuvaret, sed tum Dominus *Floridi Horti* propter alia impedimenta ecclesiæ suæ non ita fervide causam commissam modo prædicto, ut decuit, & litera Commissionis habuit, finaliter studuit terminare.

Anno Domini CIↃ. CC. LXXX. frater *Folcardus* novus Abbas electus misit Nuntios ad Abbatem de *Rotthum* & *Thiasingacloster* & ad Decanum *Albertum* petens instanter, ut mandatum Officialis eis adscriptum adimplere vellet. At illi annuerunt. Et sic die statuto, festo B. Nicolai episcopi, una cum D. *Alberto* Decano, qui fuit vir magnæ discretionis & competentis literaturæ, in negotiis ecclesiasti- LXXXIV. haud dubie. Nam præcessit LXXXIII.

 cis

cis & secularibus valde tritus, duobus monachis ex parte Abbatis adjunctis, *Uthusen* pervenit. Ibi quia voluntate singulorum *Warandorum* perscrutata omnes concorditer absque omni prece & pretio in Dominum Abbatem & Conventum *Floridi Horti* consenserunt, uno tantum *Bolone Frovuekegna* excepto, qui quantum potuit reclamavit, propter metum Decanorum in Usquert. Aliqui mediocres tacebant, quibus ipsi damnum pro hujusmodi electione affuturum dicebant. Fuit tamen voluntas eorum cum pluribus permanere. Cumque plura obstacula prædictæ donationi non occurrerent, conscriptis literis, quibus fuerat necesse, & sigillatis sigillis prædictorum duorum, detulit secum Monasterium. Benedictione itaque festo Conversionis Apostoli in ecclesia S. Martini per manus impositionem D. *Everardi* episcopi benevole & devote accepta omnia instrumenta super collatione Uthusensis ecclesiæ ad mandatum Domini Episcopi ad manus D. *Henrici* Cantoris ad D. Paulum & *Gerardi* Officialis Frisiæ, & Bullarii Domini episcopi dimisit examinanda, & sic licentia Domini accepta sine omni perturbatione satellitum, qui novos Prælatos spe lucri sæpissime conturbant, Curia Domini episcopi exivit, & feliciter est reversus. Post mensem vero Dominus Episcopus misit duo paria literarum per manum *Hermanni Buzel* Domino Abbati & Conventui Floridi Horti, unum de jure patronatus, aliud de investitura.

Anno eodem fuit hyems humida, & cataractibus apertis recens aqua superabundavit, & superexspatiata est plana terræ in tantum, quod homines

pru-

prudentes asserent infra quinquaginta annos nunquam sic aquam pluvialem increvisse. Pestilentia autem eodem anno sacerdotum maxima, nam infra xv. septimanas quadraginta duo moriebantur. *Lubeck* eo tempore incendiis devastatur. Isto tempore conflagratum est *Hamburch* in tantum, quod domus lapideæ ceciderunt ignis ardorem non sufferentes. Perierunt & tunc in solario cujusdam domus centum personæ utriusque sexus. Naves in aquis ardebant, & pontes comburebantur, nec fuit qui posset adjuvare. Motiva autem causa incendii fuit braxatio cujusdam pauperis.

Anno CIↃ. CC. LXXX. jam incepto scrupulosa quæstio in terra Fivelgoniæ oritur de Consulatu, quam dignitatem quilibet habere voluit, etiamsi nihil juris in ea in illo anno habere dignoscebatur, inter quos omnes principalis fuit *Elbo* & sui. Nam carnali fratri suo Rodmaro, cui competebat hujusmodi potestas, auferre conatus est eam, sed non prævaluit, & inter cives forenses contradictionem sibi procuravit contra *Adulphum* de *Tukawerth* per quendam *Tadeconem Rembrechta*, qui minime hæc attentasset sine instinctu prædicti laici *Elbonis*, sed nec habuit effectum, sed fomitem controversiæ inter nobiles generavit, quod ad infelicem exitum deductum est die Dominico, qui vocatur a vulgo *Skeynosmandery*, quia civile jus per novos jurantes consuetum est ab antiquo novari in terra Fivelgoniæ, sed tunc omnino dissipatum est. Nam die prænotato non in foro sed in Hechissel convenerunt, ibique hinc inde aciebus directis, cum quinque religiosi & probi seculares ad concordiam indu-

inducere non possent potentes utriusque, auditus est clamor talis: *Pugnemus & defendamus nos*, & statim rapido impetu commissum est prælium, & fugatus est Elbo, & sui in ore gladii, nec est inventus dignus honore die illa, quia sicut *Elbo* fuit causa motiva totius mali, sic etiam primus fugit inter fugientes. Unde omnis multitudo per eum in fugam convertitur. Quidam *Wirthum*, quidam *Emum*, alii etiam *Emetha* timore perterriti currebant, & dispersi sunt, vulnerati sunt, & infinitis vestibus spoliati. Multi etiam nobiles de societate *Elbonis* laici in pauperrimis domibus circa aggerem latitabant cupientes effugere manus pugilis *Roberti*, & *Adulphi*, & sociorum suorum. Qui quasi leones ferocissimi singulos & universos partis adversæ insequebantur. Et tunc in cœmiterio Thiadmevit occisus est quidam nobilis de *Ferwerth* nomine *Focco* per manum *Odulphi*. Occisi sunt & alii quinque in modica hora diei. Et sic extunc multiplicata sunt mala in terra.

Anno Domini CIↃ. CC. LXXX. Hunesgones arma receperunt. Isti Hunesgones antea ad duos annos arma deposuerunt in tanta voluntate, quod nihil in manibus nisi virgas portabant. Debuit autem pax ista durare ad quatuor annos, secundum quod omnes masculini sexus, dummodo duodennes fuissent, conjurarant. Sed contentio, quæ fuit de Consulatu inter *Duerdeconem* de * *Faldabera* & juvenem † *Gysonem* de *Terbranda* eos fecit perjuros,

* Coldebera. Ubbo Emmius *lib.* 12.

† Eizonem Gerbrandæum vocat Ubbo *ibid.* & quod hic dicitur de *Consulatu* exponit Ubbo de *Judicatu*. Sed, ut mox dicam, dubito, & nescio an satis recte.

ros, & subsecutum est bellum amarum, in quo occisi sunt primo Duerdeco, postea Gyso, per quos primo discordia mota fuit, & alii nobiles quam plures, ut *Eppo Hoyckna*, *Pero Popta*, *Rentho Nama*, *Behelto* de *Werfhusen*, * *Sido*, & *Hayo*, & eorum complices. Grangiam conventus de Merna in eadem parochia manu armata invaserunt, auferentes frumenta & alia comestibilia de domo lapidea, quam & corruere fecerunt muro subfosso, & conversis vulneratis, ac quibusdam fugatis, nec aliquam rationem pro se habuerunt, nisi quod timerent, ne inimici eorum monachis nescientibus domum possiderent in eorum confusionem. *Gotescalcus* & *Aylbodus* fratres in *Uthusum* grangiam de Rothum, quæ grangia fuit in agro, invaserunt, & omni frumento ac aliis utensilibus spoliaverunt, pro eo quod monachi dicti duas præbendas denegarent eis, nolentes fateri, quod pater dictorum fratrum Conventui illas contulisset.

* Sicco.

Anno Domini CIↃ. CC. LXXXV. pluvialis aqua valde terram implevit circa festum Martini hyemalis trans Lavicam. Mare intumuit, & aggeribus confractis bis Occidentalem Frisiam spatio interposito superexspatiata est. Postea die nativitatis Christi cum frigore intolerabili congelatio aquarum subsecuta est cum nive & grandine intermixta. Contigit & tunc temporis homines propter intolerabile frigus inter silvas & villas in pascuis mori. Fuerunt & tunc aquæ congelatæ in tantum, quod solidum iter itinerantibus trans Laycam præberent intrantes per paludes & nemora. Ubi prius ad centum annos nullus viam quæsivit indubitanter cum

cur-

curribus pertransibant. Trans Emesam prope *Otterthum*, *Longere*, & *Knocka* cum equis homines in glacie solidum iter carpebant. Nec mirum, quia ad festum Petri cathedræ gelavit, & pluvialis aqua est subsecuta usque ad festum Gregorii. Et sic quicquid in autumno tritici aut hordei seminatum fuerat deperiit omnino. Gregorii Papæ festo cum agricultura deberet esse potissima, per gelu, quod de mane fortiter terram corripuit, tardati sunt agricultores, & pabulum jumentorum etiam in villis, etiam ad greges pascendos, non poterat inveniri propter æstatis præcedentis siccitatem, & hyemis frigiditatem subsequentis. Fuit enim fœnum tanti pretii, ut modius frumentalis bene repletus ad quatuor vel sex denarios vix emi posset. In Daventria plaustrum fœni pro decem solidis Daventriensibus vendebatur. Cum gramina nulla in pascuis crescerent, quamplures ruscas confregerunt, & stramina rapientes de lectis suis, de domibus, pecudi apposuerunt, ne inedia deperirent. Pretium vaccæ unius fuerunt sex solidi Sterlingenses vel octo ad majus propter defectum pabuli.

Anno CIↃ. CC. LXXXVII. decima quarta die Decembris factum est diluvium in partibus Frisiæ periculosum in homines, jumenta, & res, & propter hoc famosum in tempus futurum. Aquæ autem sic coadunatæ & commotæ inter conticinium noctis & gallicinium libere aggeres transeunt & omne genus hominum, quod in locis humilibus mansionem habuerat, cum tumentibus domibus frumento fenoque gurges aquarum miserabiliter funditus evertens ad silvas deportabat. Domus lapideæ quam

plu-

plures corruerunt. In silvis etiam agri ab imo evulsi aquis ferebantur in locis humilibus. Sine obstaculo impetus aquarum paludes transivit. Nec fuit mirum, quia a tempore, cujus non extat memoria, in partibus, tam magna salsi maris ebullitio ad mensuram quinque pedum non est visa. Et propter hoc infinita populi multitudo periit submersa. In occidente, ut sacerdotes & Decani conjecerant, à *Stauria* usque ad *Laycam* triginta millia hominum submersa. A *Layca* usque ad *Emesam* viginti millia perierunt. Orientales, ut sunt Rustingi, Astingi, & Herlingi a plaga prædicta immunes fuerunt. Agri etiam eorum sationales & pascuales fructum dederunt competentem, sed in locis humilibus, ut est in *Sunedeswolda* & *Sconamera*, agri quam plurimum fuerunt destructi. Res mira. Vir unus, lupus unus, & canis, & lepus in baculo ad silvas venerunt vivi. Multi etiam qui rabiem aquarum miserabiliter evaserunt. Et plerique pauperes recedente aqua paludes ascenderunt, construentes ibidem casas, in quibus frumentum, quod ibi ab aquis fuerat projectum, triturabant. Circa Martini hyemalis vacca pro tribus solidis aut quatuor vendebatur, & hoc nulla de causa, nisi quod paucissimi paucos fructus collegerant. Sequenti anno circa Assumptionem Mariæ, etiam circa exaltationem S. Crucis, Oceanus turbine ventorum commovetur ita, ut pene omnes naves, quæ se alto pelago commiserant periclitarent, & submersi sunt centum gubernatores in reliqua populi multitudine, & divitiis & præcipue frumento non minor plaga fuit navibus annumeratis, quam illa quæ hyeme

sævierat

sævierat per inundationem falsi maris. Eodem anno periculosum bellum inter Ducem Brabantiæ & Comitem Gelrensem oritur, in quo plus quam duo millia hominum in spatio diei naturalis hinc inde vulnerati diem clauserunt extremum. Comes Gelrensis capitur, & Dominus Archiepiscopus Coloniensis, qui dicto Comiti in adjutorium venerat cum suis ad expugnandum Principem Brabantinum. Anno graciæ ut supra VII. Kalendas Novembris circa festum Simonis & Iudæ in Oriente prope Oterdum, & in Occidente prope *Usquert*, in *Merna*, & in *Suterdicke* propter destructionem aggerum, qui minime in dictis locis fuerant reparati, salsum mare ebullivit, & superexspatiata est aqua planiciem terrarum, venitque ad locum humiliorem, ut est *Germorwolt*, *Waltersum*, *Astawalt*, ubique fluitando.

Anno Domini CIↃ. CC. LXXXIV. inter * pugilem *Robertum* de *Fermessum* & *Adolphum* de *Tuckawerth* & *Limponem Hagginga* ex parte una, *Elbonem Menalda*, *Dodonem* de *Hek*, & illos de *Stedum* ex parte altera lis oritur, & propter hoc, proh dolor! jus civile Fivelgonum, quod multo tempore floruerat, dissipatur. Sed ne a legentibus nobis imponatur illud Horatii; *brevis esse laboro, Obscurus fio &c.* Anno gratiæ CIↃ. CC. LXXXII. filius juvenis *Elbonis Menalda* de *Hellum*, decoratus

* Pugil idem hic, qui nobilis, qui armiger. Sic supra ad Ann. 1267. *Cooperantibus laicis, Snelgero de Skiramme, Ripperto de Northensum, Tammone pugile de Aldesum*, & mox infra: *Sed cum hac ita confuse agerentur, & pugil Robertus Consulatum haberet, & simul esset Edictor, & alii quamplures nobiles cum eo &c.* Vid. Ubb. Emm. *lib.* 12. *ad Ann.* 1282.

fatus æquivoco nomine patris, duxit in uxorem quandam juvenculam nomine *Ydam* de *Menterawalda*. Cumque ad annum commansissent, sponsa sponsum reliquit, & lares paternos revisit. Et cum culparetur de hujusmodi dissidio dicebat affirmative, quod nec in eum, cui tradita fuerat, consensisset aliquando, nec ipse eam carnaliter cognovisset. Medio tempore *Gaycko* de *Imeckna* de *Middewalda*, quod *Yda* fuit neptis uxoris suæ, callide disposuit, ut quidam civis suus *Folbertus* nomine, filius *Thebdorici Folpetra* fugitivam juvenculam duceret in uxorem. Quo facto *Elbomides* scandalum tale ægre ferentes habito consilio ductu *Walbartinorum* de *Senfeda* in noctis silentio ex improviso patrem cum filio & juvencula capiunt in domo lapidea, & cum victoriofo gaudio Hellum omnes captivos deduxerunt. Sed *Thidricus* in brevi cum quadraginta marcis puri argenti datis *Elbom* se ipsum post paucos dies redemit. Deinde pro pecunia & filio satagit ut emendaret, & quia æmuli sui sibi nocte dieque præcavebant, fecit quod potuit, & viduam nomine *Trouwam* de *Skelwalda* relictam *Brivich* temere & minus juste cum filia parvula nocturno tempore captivam abduxit, & sic seminata est zizania, unde amarissimæ segetes pullulabant. Et hoc totum a juvencula originem sumpsit. Quare prævia ratione nomen habuit *Yda*, quia † *Ydos* Græce divisio interpretatur. Unde *Yda* i. e. divisa & separata ab omni honore & discretione, & sapientia qua minime utebatur, cum a legitimo viro, cui primo nupserat, voluit absque congrua ratione separari. Sed cum hæc ita confuse agerentur, & pugil *Robertus*

† Εἶδος species est proprie. Sed considerato, quod generis est in species divisio, ut hominis v. gr. in marem & fœminam, in servum & liberum, an συνεκδοχικῶς dicitur εἶδος hic divisio, quia est pars divisionis?

bertus Consulatum haberet, & simul esset edictor, & alii quamplures nobiles cum eo, ut *Aylwaldus*, *Snelgerus*, ordinatum est proinde consilio inter Consules, quod Folbertus, qui detinebatur captivus ab *Elbone* in securum locum deberet mitti, & deinde cum deliberatione absolvi, ita ut vidua & filia prius de captivitate redirent, & sic pax inter terras firmaretur. Sed tali consilio promulgato, quia non placuit *Elbonibus*, mandatum Consulum proterve contempserunt. Quare Consules irati præceperunt, ut bene convenirent ad superbiam *Elbonis* & suorum comprimendam, & sic Anno CIↃ. CC. LXXXIII. feria Apostolorum Petri & Pauli * Consules meliores, fortiores, & agiliores terræ Fivelgoniæ

* Primores populi, proceres, qui cum summa potestate præfecti certæ terrarum parti. Non absimiles, ni fallor, his, qui jam vulgo Grietmanni. In eo tantum dissimiles, quod munus eorum annuum. Emo ad Ann. 1219. *& circumvenerunt Consules illius anni, & contra responsum est omnes ad onus teneri.* Quotannis lecti, nec sine ambitu, ut satis patet mox infra, ad Ann. 1295. *Iis ita fieri incipientibus Essobellus Merechia in Skelwalda incepit contendere pro consulatu cum Menaldama, & quia timuit &c.* & supra ad Ann. 1280. *scrupulosa quæstio in terra Fivelgonia oritur de Consulatu, quam dignitatem quilibet habere voluit &c.* Iuratos non dixerim. Nam expresse ab his distinguuntur. Emo *ibid. Majores de septem villis mari conterminis statuerunt convenire, & convenientibus eis continue elegerunt Iuratos, qui pro utilitate & necessitate instantis periculi justam dictarent sententiam, nam jam Consules illius anni dissimulabant tale negotium diffinire.* Iurati judices, Scabini, quod ad recte judicandum juramento obstricti. Emo ad Ann. 1223. *Aderant ibi Consules terra & Iurati de Upstallesbome.* Item p. 84. *Contremuit tota terra propter Iuratos, quos Universitas Fresenum de more vetustissimo creaverat apud Upstallesbome.* Nec est, quod miretur quis, quod id Consul significet. Consul etiam Dux,

niæ convenerunt *Hellum*, quasi vir unus, ut domum prædicti comburerent, & captivum potenti manu auferrent. Quo viso cum dictus *Elbo* & cognatio ejus tota, ac amici complures, qui ipsum defendere venerant, consulibus ac toti terræ resistere non possent, nec auderent, Principibus placatis, & consilio habito, probis & honestis viris mediantibus, fecit coactus, quod prius volunrarie facere nolebat, deditque captivum in manibus *Oudgeri* Abbatis *Floridi Horti*. Consules vero benedicebant Communitati, & recesserunt illa die cum gaudio & honore, dimittentes domum Elbonis in eo statu, quo invenerunt. Sed Dominus Abbas *Floridi Horti*, sicut minus provide fecit captivum ab *Elbone* recipiendo, sic etiam minus caute fecit ipsum custodiri in claustro, quia brevi intervallo temporis postea nullo sciente tractus in ambitum claustri per fenestram manu illorum de *Middewalde* deportatus evasit. Medio tempore D. episcopus *Everardus* misit literas suas, ut juvenculam mitteret in locum securum pro ipsius voluntate examinanda, sed quia dictus laicus de constantia juvenculæ diffidebat, mandatum episcopi contempsit, & Curiam Domini Papæ appellavit, & Dominum *Thitardum* Abbatem *Claricampi* in judicem obtinuit, qui authoritate Apostolica sententias contrarias sententiis Domini episcopi promulgavit. Et sic multiplicatæ sunt sententiæ. Tandem per sententiam

T 2 utriusque

Dux, Comes, ut dixi *lib. 1. de Nobilit. cap.* 16. Chronic. S. Petri Vivi apud d'Achery *to.* 2. *Spicil. ad Ann.* 1109. *Ludovicus rex juvenis cum multis suis Consulibus vel proceribus bello vel amicitia pacem fecit.*

utriusque partis facta est arbitraria commissio in Decanum in Lopessum virum constantem, & *Hesselum* Decanum in *Fermessum*, qui *Hesselus*, quia adhuc juvenis, habuit in loco suo magistrum *Elbonem*, qui fuit jurisperitus, & in omni consilio suo providens. Arbitraria compromissione sic facta, ex mandato illorum, in quos arbitrati fuerunt, pars utraque pro se dedit aurum ad valorem XL. marcarum, & hoc sub tali conditione, ut si aliquis eorum a sententia arbitraria recedere vellet, si in sententiam concordarent, quod aurum amitteret, & pars consentiens illud recipere posset. Et sic istud aurum recepit Dominus *Floridi Horti*. Habuit captivum, habuit aurum quod recepit. Et ista duo bono zelo fecit, & magis pro *Elbone* quam pro parte altera, licet in exitu idem *Elbo* mala fuisset comminatus, quia captivo elapso constanter de Abbate ipsum requisivit, & dixit, quod aut satisfacere ei deberet, aut captivum restituere. Prædicti arbitri quia non poterant concordare in sententiam, cum pluries ad hoc convenissent, ab invicem discesserunt. Et sic omnia ad malum exitum tendebant. Sed Dominus *Oudgerus* Abbas piæ memoriæ hunc exitum non vidit. *Albertus* vero Decanus callide per nuncium ante horam mortis potiit ab eo aurum Elbonis & obtinuit pro majori parte. Novo Abbate creato statim affuit *Elbo* & sui requirentes captivum & totum aurum tam illorum de *Middewalda*, quam etiam quod suum fuerat. Cui favit *Albertus* Decanus perhibens testimonium, quod aurum illorum de *Middewalda* jure cedere deberet laico prædicto. Iis auditis *Robertus* venit,

venit, & sui tantummodo aurum quod dederant in pignus requirentes prævia ratione, tum quia arbitri non concordabant, tum quia aurum alterius partis fuerat pro majori parte D. *Alberto* restitutum. Dominus Episcopus misit etiam literas Domino F. electo, ut aurum partibus restitueret sub obtentu amicitiæ suæ. Præcepit etiam arbitris, ut amplius de causa matrimoniali nullatenus se intromitterent dicens sententiam diffinitivam prædictæ causæ ad ipsius spectare diffinitionem. Tandem habito consilio cum paucis inter duo mala minus elegit, & quod justius videbatur fecit, deditque pugili *Roberto* aurum illorum de *Middewalda*, & quod residuum fuit de auro prænominati *Elbonis* laici etiam remisit, nec per hoc gratiam est consecutus. Quia Dominus Albertus in suo officio in omnibus quibus potuit malefacturum se Abbati & ecclesiæ promisit. Et *Elbo* quasi leo rugiens ad prædam eum suis pessimo usus consilio disposuit auferre boves & aratra ecclesiæ prædictæ. Conversis mutilatis & verberatis Abbati non minus facere proposuit. Sed suscitavit Dominus probos viros, qualis fuit *Dodo* de *Hesse* vir discretus, *Haicko* de *Heppenga* de *Emetha*, & *Eppo Belesmoma* de *Stedum*, prædicto Domino in omni virtute consimiles, & *Eppo Stitbenga* de *Germerwalda*, qui sæpedicto laico *Elboni*, si Abbatem & Conventum suum in aliquo læderet, quod in momento eorum adjutorio carere deberet, denuntiarunt. Et sic per prædictos nobiles monitus facto non voluntate quievit. Quia per mala consilia & per malas diversas vexationes Prælatos ad hoc excitavit. Quod & similiter fecit *Albertus* Decanus.

Anno Domini CIↃ. CC. LXXXV. Nordenſes arma receperunt propter homicidia, quæ in dolo eis ſæpiſſime contigerant, cum pacem ſervarent. Inceperunt enim tunc temporis proprium conſtruere caſtrum, quod prius non fecerant. Quia pax quæ eſt mater dilectionis & ſanitatis plebis viguit inter illos tredecim annis laudabiliter ſervata. Eodem anno Comes Hollandiæ maximam exactionem lapidum ſub obtentu amicitiæ ſuæ per nuntios & literas exegit a clauſtris Tranſlaicanis ad conſtruenda caſtra in *Weſtfreſlande* dominio ſuo ſubjugato. Comes * Gelrenſis a captivitate Ducis Brabantiæ abſolvitur omni materia diſſenſionis terminata.

Anno Domini CIↃ. CC. nonageſimo frequens pluvia autumnalis ſegetes cum feno deſtruxit in agris & pratis propter nimiam abundantiam aquæ pluvialis prope *Arnem* & *Daventriam*. Rhenus & Iſla effluxerunt & deſtructa eſt *Batua* prope Iſlam. Domus multæ devaſtatæ ſunt hominibus ſubmerſis. Item craſtino Benedicti Abbatis rabies aquarum ventis agitata Friſiam replet, & in iſta congregatione aquarum antiquum Selſteth funditus eſt evulſum in *Otterdum*; & aquæ tranſierunt terminos ſuos, repleveruntque omnia prata, & niſi præter amnem Walterſum per vim . . . .

Anno CIↃ. CC. nonageſimo. Interea dum eccleſia in tranſmarinis partibus gemeret a paganis conculcata, & D. Papa Nicolaus debita carnis ſolviſſet, bella

* Alii ajunt id factum Ann. CIↃ. CC. XC. ope & interceſſione Philippi Pulchri Francorum regis, delata ex partium voluntate re ad ejus arbitrium. Comes fuit Reinaldus I. Bello dederat occaſionem Ducatus Limburgenſis, ut ait Pontanus *lib.* 6. *hiſt.*

bella atrocissima per omnes fines Christianorum oriuntur. Nam Romæ Cardinales certabant pro Papatu, Rex Franciæ & Angliæ pro potentia & libidine dominandi.

Anno CIↃ. CC. XCI. est dissensio magna inter Alrichum & *Elbonem* Decanos in *Lopperssum*, pro parte altera in tres parochias, *Schelwolde*, *Slothra*, *Hemmenis*, quæ concordes fuerunt contra Decanos, & sic invaluit dissensio, quod Decani non admitterentur ad Synodalia in Silvis. Cum autem hinc inde sententiæ excommunicationis & interdicti fulminarentur, nec tamen esset finis, facto arbitrio convenerunt partes in Abbatem *Floridi Horti*, & in *Skelwalda*, & *Asterloo* monasteriorum Præpositos, qui statim ut convenerunt concordabant, Abbati in *Werum* committentes, ut secundum quod condixerant literas dictaret.

Anno Domini CIↃ. CC. LXXXVII. facta est visio mirabilis in claustro grisei ordinis in civitate Tripolitana. Monachus quidam dixit missam coram Abbate suo uno præsente ministro. Inter oblationem & communionem manus quædam missa apparuit scibens super * corporale literis aureis, in quo dictus Monachus corpus Domini confecerat. *Cedrus alta Libani succidetur, & Tripolis in brevi capietur, destruetur, Acharon capietur, & Mars Saturnum superabit, & Saturnus insidiabitur Iovi, & vespertilio subjugabit Dominum Apostolicum. Infra quindecim annos erit unus Deus & una fides,*

* Dominici corporis velamentum. Rupert. *de divin. off. cap.* 23. *Sacrosanctum Domini corpus lineo corporali superpositum obtegitur.*

& alter Deus evanescet, & filii Jerusalem a captivitate liberabuntur. Gens quædam veniet sine capite, & tunc væ clero & tibi Christianitas. Navicula Petri jactabitur variis fluctibus, sed evadet, & dominabitur in fine. In mundo erunt multa prælia, strages magnæ, & fames valida, hominum mortalitas, & regnorum mutationes. Terra Barbarorum convertetur. Ordines mendicorum & aliæ sectæ quamplurimæ annihilabuntur. Bestia occidentalis & leo orientalis totum mundum subjugabunt, & tunc pax erit in toto orbe terrarum, & copia fructuum per quindecim annos erit, & tunc erit commune passagium ab omnibus finibus ultra aquas congregatum ad terram sanctam, & vincent, & civitas Jerusalem gloriabitur, & sepulchrum Domini honorabitur in tanta tranquillitate. Audietur de Antichristo. Et alia miracula. Ergo vigilate.

Anno Domini CIↃ CC. XCVI. nova ecclesia in *Skeramera* fundata est, cujus ædificatio funditus super arenam totaliter incepta in tanta sumptuositate, quod tota illa ecclesia lapidea, quæ prius ibi fuerat constructa in palude a proavis, qui eam suis temporibus ædificaverunt. Una riga mortuorum in palude inferius fuit inventa quoniam fodiebatur fundamentum. Alia desuper. Tertia fuit tunc temporis, quo fossum est fundamentum & illa complanata est per totum cimiterium, in quo non aperuerunt sepulchra antequam e novo fiebant.

Anno Domini CIↃ. CC. XCV. orta est dissensio magna & quæstio contra Menaldamum & Hellum. Primo *Allius Tadema* de *Astawalda* pro morte nepotis sui, quem juvenis *Elbo* occidit, cui adhæsit semi-

semifrater suus *Uffo*, & omnis cognatio simul coorta contra Menaldamum pro facienda vindicta. Secundo quæstio fuit ab heredibus *Lucii Rodmari*, qui occisus fuit prope aquam sive mare scil. *Skeld*; Inter istos heredes principalis fuit *Albero Aldinga* & *Liuppo Rondage*, & omnis cognatio eorum, dicentes, quod *Menaldama* & ejus adhærentes dictum *Rhondagem* occidissent, & propter hoc potenter castrum occisi *Rodmari* munierunt, facientes conspirationem cum dicto *Liuppo* & suis, qui etiam munivit suam domunculam lapideam simul contra *Menaldamum* in tanta constantia, quod *Elbo* senior, qui fuit homo magni consilii & mirabilis ingenii cum suis sibi faventibus non potuit nec scivit invenire concordiam & bonum pacis. Medio tempore, cum prædicta mala sic essent in foribus, pugnatum est inter nepotes *Menaldama* & *Elbonem Huigienga* de *Slotbra* prope *Lunscrasth*. De qua pugna cum satisfacere vellent Menaldamani prædicto *Elboni* sine contradictione *Aylwardi Snelgra*, qui fuit filius materteræ Elbonis, noluit acceptare sive recipere, sed proterve animo elato erexit se contra *Menaldamum*, & cum eo omnis cognatio sua, ut fuerunt *Aylwardus* & *Eyso* fratris filii *Snelgeri de Skiramera*, & eorum filii & nepotes, Brinckmarus & Wiardus fratris filii *Elbonis* & eorum adjutores. Iis ita fieri incipientibus *Esschellus Mirechja* in *Skelwalda* incepit contendere pro consulatu cum *Menaldamo*, & quia timuit nec potuit resistere eis, fecit conspirationem cum *Elbone* & *Snelgera*, & simul cum eo omnis cognatio ipsius, & sic in fortitudine juravit. Escellus, quia confœderatæ fuerunt

in unum cum eo duæ sectæ de orientali parte *Silvæ*, & de occidentali *Snelgani* & *Elbo*, & multi de *Trentawalda* divites & nobiles eis astabant, & quamplures milites de villis diversis & etiam silvis in secreto quantum potuerunt prædictas * flintas ad confusionem *Menaldingorum* provocabant. *Elbo* vero, & filii sui nepotes & consanguinei in quantum valebant per majores & meliores, qui non fuerunt pro parte sive secta, petebat ab eis simpliciter pacem, & illam eis offerebat dicens, quod omne crimen sive malum, quod eis sive suis imponerent, & omnem materiam dissensionis inter eos exortam, qualiscunque esset, & undecunque originem haberet, quod lubenti animo ad verbum Domini Abbatis de *Werum*, & *Wretheronis Folricha*, *Ailwardi Snelgra*, & *Ailwardi Walberta* finaliter componere vellet, & emendare secundum terræ justitiam simul & consuetudinem, sed quamvis sic rogaret, & prædicti nobiles cum eo, nichil est eis responsum, quod bonum pacis aperiret. Dicebant etiam interdum: *Istæ quatuor flintæ aratra sunt instaurata.* Quod verbum unus principalium eorum, qui etiam fuit principalis inter compositores, attinens ad quatuor sectas, quas vocabat aratra sæpissime, revocabat cum fiducia ponens spem in multitudine populi, & non in Deo. Et cum ista tamen debuisset considerasse, quia fuit competentis literaturæ & magnæ discretionis homo, quo ad sensum

* *Flinta* & terræ tractus & ejus habitatores. Mox: *Dicebant enim interdum: Ista quatuor flinta aratra sunt instaurata.* item: *vocaverunt in adjutorium Flintam Walbertinorum.* Mox rursum: *Nam quatuor Flinta sine retardatione voluerunt destruere Menaldamenses.*

ſenſum naturæ & ideo ſuam ſpem in Domino poſuiſſe, & ab eo victoriam quæſiviſſe debuiſſet, quod non fecit, & ideo defecit. Cum dies prælii adveniſſet, congregati ſunt in unum contra *Menaldamum*. Et ſicut iſti parati venerunt ad pugnam, ſic & *Linbraddus* & *Uffo* fratres cum omnibus conſanguineis & amicis, quos habere potuerunt de orientali Broke, & de villis, & ſilvis *Aſtawalda*, *Luidibrundkircka*, & *Sierdakircka*, & cum eis *Abero Aldinga*, & *Luippo Vodega*, cum omnibus conſanguineis ſuis & amicis, quos habere prece & precibus potuerunt, de ſilvis & villis convenerunt in unum contra *Menaldingos* ab oriente, habentes propoſitum firmum deſtruere munitiones eorum, & ipſos omnes interficere vel de terra fugare. *Menaldingi* vero cum non haberent magnum adjutorium de civibus & ſilvis vicinis, nec ſurgeret eis confidentia, vocaverunt in adjutorium *Flintam Walbertinorum*. Cumque *Menaldamingi* ex utraque parte vallati fuiſſent ab inimicis, nec aliquis eſſet, qui poſſet tardare inimicos, quin vellent irruere ſuper eos, & cum libenter de omnibus cauſis, in quibus fuerunt, & eſſent nocentes, ſecundum conſuetudinem terræ & juſtitiam libenter vellent commutare in melius, & cum omnibus bonum pacis ſervare, quid plura? *Snelgerani* & eorum aratra inceperunt campanas trahere in turri *Skelwalda*, ut manifeſtum fieret orientali ſocietati, quod ipſi ab occidente conveniſſent, & ſtatim concito curſu cum clangore tubarum & ſtrepitu multitudinis proceſſerunt, voluntatem opere volentes adimplere. Quod audientes *Menaldamingi* & viden-

videntes, intrepidi tanquam novi Machabei circa domum lapideam *Dodonis Feddicna* eis occurrerunt animo defendendi se & sua. Cumque sic convenissent, & fortiter dimicarent, conversi sunt in fugam tandem *Snelgerani*, & eorum turba magna, & insecuti sunt eos *Menaldamingi*, sicut viri fortes, Aliquos denudabant, nonnullos vulnerabant, & multos mutilabant. In ista fuga occisus fuisset *Aylwardus Snelgera*, nisi *Eppo Styhinga* defendisset eum. Eyso & frater suus hic idem passus fuisset, si equum velocem non habuisset. Occubuit tamen unus ex societate eorum qui fuit nationis de *Skiramera*. Istis sic fugatis congregati sunt *Menaldamingi*, ut pugnarent de novo contra duo aratra, quæ fuerunt instaurata ab oriente. Cumque etiam advenissent, fugati sunt orientales, & captus est Uffo frater *Biulbonis*, & alius quidam cum eo, & sic reversi sunt in die illa *Menaldamenses* ad castrum suum cum omni societate eorum, cum gloria & victoria magna. Fuit tamen unus nobilis de societate eorum occisus, qui fuit nationis de *Middawalda*. Cumque sic *Menaldamenses* uno die quatuor cornua insultantium devicissent in fortuna bona, postmodum non sunt ista aratra in tali multitudine instaurata contra eos, sed secreto in latibulis die noctuque ipsorum interitum inodiebantur. Unde accidit quod *Elthatus Frethia* nepos *Elbonis* senioris, & cum eo *Elbo* juvenis, qui fuerunt ambo viri viriles, & in eis aliqui armigeri, post crepusculum iverunt *Slathra*, & violenter in manu forti de quadam domo extraxerunt *Abbonem Hagienga*, qui fuit unus ex maximis inimicis eorum,

rum, & cum eo Renvardum filium *Luidmari* divitis de *Herna*, qui habuit in uxorem neptem *Aylwardi* & *Eysonis Snelgera*, & eos sine vulneribus captivos traxerunt per silvas *Hellum*. Et quamvis isti sæpius machinati essent mortem in *Menaldamenses*, tamen eis pepercerunt, & eos vivos in vinculis detinebant. Sed nec sic pacem habere potuerunt, nam consilio habito de nocte * incastellaverunt domum lapideam *Dodonis Ieldinga* in *Skeldewalda* istæ quatuor sectæ contra *Menaldamum*, & combusserunt domos ligneas. Quod audientes *Menaldamenses* cum paucis quos habebant ad manum, invaserunt eos, & omnes, qui fuerunt extra castrum, fugaverunt, & tunc *Hesselus* consul occisus est ab *Eppone* fratre *Elbonis*, & *Wiardus Tronwama* vulneratus ad mortem & captus. Tunc etiam miserunt in Orientali Broke *Menaldamenses* pro adjutorio. Qui statim venerunt, & pugnantes ad castrum miserunt in illud ignes per fenestras. Aliqui etiam fodiebant parietem subtus. Quibus sic dispositis defecerunt vires pugnantium superius in castro propter acerbitatem fumi & ardorem ignis, præcipue, quia non viderunt defensores sive adjutores aliquos, qui eos defenderent, advenire. Unde dederunt se & sua in manus Menaldamensium ea conditione, ut eos non occiderent. Quo facto mitigatum est etiam cor Menaldamensium, & receperunt eos vivos, concedentes eis vitam, qui eorum quærebant mortem. Contigit ergo sic ex bonitate *Menaldamensium*, quod habuerunt in castro *Elbonis*, quod fuerat unicum effugium eorum, viginti captivos, quos omnes potuis-

* *Incastellare*, in modum arcis firmare.

potuissent occidisse, & si fecissent, digna pro meritis dona eis reddidissent. *Abero Aldinga* ad castrum *Rodmari Lusci* proximi consanguinei sui, pro cujus morte iniit guerram, ductus est in sola camisia cathenatus duabus cathenis, ut ibi occideretur. Sed mediante Abbate *Floridi Horti* & aliis sacerdotibus bonis, qui cum eo fuerunt, ordinatum est, quod *Luippo Rondage*, & alii, qui fuerunt cum eo in castro, sine timore & offensa cum omnibus, quæ habebant, iverunt de castro, promittentes quod amplius non obsiderent. Et ut nulla falsitas interveniret per se etiam castrum inutile reddiderunt. *Elbo* vero medietatem castri & hereditatis emit ab heredibus *Rodmari* post paucos dies, & illam dimidietatem dedit ad structuram ecclesiæ in *Hellum.* Fuerunt enim aliqui heredes, qui nolebant post *Rhodenge* pugnare. *Snelgerani* cum hoc factum audivissent, *Aylwardus* & *Eyso*, miserunt pro Abbate *Floridi Horti*, qui tum temporis fuit in novo claustro, rogantes intime, ut sine mora quantocyus posset iret *Hellum*, in subsidium eorum, qui in castro capti fuerant, & faceret quantum pro eorum adjutorio postet, ne occiderentur, vel alias destruerentur. Cumque Abbas venisset, divertit se *Hellum*, sed quia vidit multitudinem prope castrum *Dodonis Ieldeckna*, divertit faciem suam ad domum illam, & vidit superius *Wuttonem Abençma* expectantem exitum rei. Nam *Ubelo* & *Herdricus* fratres dicti *Mommanga*, & *Butto Buttesmona*, qui duxit sororem eorum, cum omnibus consanguineis & amicis volebant occidere *Wuttonem*, qui fuit superius in castro,

castro in vindictam, quia prius filium *Buttonis Buttesmona* occidit. Quo audito Abbas procuravit cum *Eltato Menalda* & *Elbone*, & cum melioribus, qui venerunt ab Orientali Broke, qui fuerunt consanguinei sui...... Iis itaque peractis monuit Abbas *Menaldamenses*, ut captivos omnes præcipue vulneratos in bona custodia haberent. Quod ipsi sicut probi viri fecerunt. Sequenti vero die Abbas occurrit *Snelgregonibus* in *Slothra*, dixitque eis, quod omnes viventes in castro sine timore essent tuti de vita, quanquam aliqui ex eis essent vulnerati. Tunc fratres *Aylwardus* & *Eyso* cœperunt tractare eum Abbate de bono pacis, intime rogantes, ut Abbas quantum posset pro concordia laboraret. Qui statim in bona voluntate annuit. Tempore intermedio cum Snelgera & ejus adhærentes de quatuor *Flintis* emendare non possent per bellum, neque Iudices & Consules terræ, ut captivos *Ameldamenses* liberos de damno reciperent, nec surgeret eis spes aliquo modo emendandi, compulsi sunt necessitate magna petitionibus adire Abbatem ex novo, ut ipsorum impotentiam & defectum per suam discretionem sublevaret. Quod & fecit Abbas. Sicut enim prius & postea sic & tunc pro eis fideliter laboravit. Elbo vero qui pater & patruus Menaldamanorum fuit dicebat: *Sicut ante conflictum, volebam confidere Domino Abbati & Aylwardo Snelgra & aliis personis seperius suriptis, sic nunc volo esse principalis vobiscum & cum aliis probis hominibus in compositione ordinanda. Et quia cum bonis suis dederunt se ipsos in manus meas & meorum, ut parceremus eis in vita, est necesse, quia dedi-*

* Menaldamenses.

dedimus eis vitam, ut conferamus eis res tempo- *Snelgero.
rales. Ista cum Abbas nunciasset * *Snelegra* & suis, valde fuerunt confusi, sed quia aliud juvamen habere non potuerunt, placuit eis potius res amittere quam personas. Et sic totum negotium belli in contrarium venit. Nam quatuor *Flinte* sine retardatione voluerunt destruere Menaldamenses, & bona eorum dissipare. Quod totum in eos retortum est. Modus compositionis patet in literis ab Abbate super hoc confectis, de quibus ipse tres retinuit, & *Menaldamenses* tres, & unaquæque *Flinta* tres. Formam compositionis per se edixit præhabito sermone, sicut semper consuevit facere.

Anno Domini CIↃ. CC. LXXX. *Hesselus* Decanus de *Formessum* exiit solum paternum, & venit Parrisius pro remedio & adjutorio alterius oculi sui, & etiam pro studio cum famulo & duobus sociis. Hic cum esset Parrisius audivit, quod duo Magistri adinvicem disputaverunt de *Conceptione virginis Mariæ*, utrum esset digna celebratione vel non. Cum non possent convenire in unum, quid esset faciendum, quia alius dicebat, & rationibus firmis affirmabat, quod esset celebranda, alius in contrarium, quod non esset, docebat, factum est in die *Conceptionis*, quod Magister, qui non volebat honorare *Conceptionem* virginis Mariæ, & cœpit suis scolaribus legere, ut suam disputationem defenderent, obmutuit in præsentia omnium, qui aderant. Cumque modum loquendi non haberet, redit ad cor & contritionem, & pœnituit de sua disputatione perversa, quam fecerat contra conceptionem

virgi-

virginis gloriosæ, promittens, si mater misericordiæ usum loquendi ei donaret, quod omnibus diebus vitæ suæ festum in *Conceptione* virginis Mariæ faceret, & omnibus, quibus posset, prædicaret esse festum *Conceptionis* solemniter celebrandum. Quid multis moror? Mater omnis gratiæ, quia sinum misericordiæ omnibus invocantibus eam de toto corde benigne aperit, non vindictam longiorem pro contemptu fecit, sed in momento, sicut obmutuit, ita usum loquelæ recepit, & palam quid sibi acciderat prædicavit. De quo signo festum *Conceptionis* tunc in majori reverentia cœpit haberi, donec hic Decanus cum talia & consimilia Parisiis audivisset, & etiam ibidem totum *Officium* de *Conceptione* invenisset, in reditu suo secum attulit, prout ibi invenit, & in Decanatu suo per licentiam Officialis Domini episcopi per villas fecit primo annuatim celebrari.

De Capella in Frewerth, & qualiter sit constituta.

Fuit quædam vidua *Tyadeka* in *Frewerth* nobilis, & dives simul & discreta, unicum habens filium nomine *Menconem*, qui cum in pueritia sua infirmari cœpisset ad mortem, vovit pro filio, si Dominus daret ei vitam, & mater misericordiæ Maria, quod construeret Capellam in propriis bonis, & in tantum eam dotaret de proprio fundo, quod sufficeret uni sacerdoti. Quo voto sic emisso filius revixit. Quod considerans dicta Domina præ gaudio & dilectione seculi aliquantulum retraxit animum a proposito, & cœpit tractare, quomodo nobilissimam & ditissimam juvenculam terræ Fivel-

 goniæ

goniæ filio suo assumeret in uxorem. Fuit enim tunc temporis etiam in *Lopperssum* nobilis vidua, dives, & discreta, relicta domini *Gayconis*, quondam Decani ibidem, viri prudentissimi & insignis nobilitatis, unicam ex eo habens filiam nomine *Tetam*, providentem, & in literali scientia supra omnes mulieres pollentem. Iste etiam Decanus promisit in quadam infirmitate cum consensu mulieris suæ *Thialdis*, quod construeret capellam & filiam offerret religioni, sed quod vovit, non ita cito & perfecte, ut decuit, adimplevit. Et hoc potuit esse propter juventutem filiæ & spem longioris vitæ. Et ideo morte præventus est, & obiit in Domino in confessione pura, & sepultus in *Florido Horto* inter Canonicos dicti loci. Relicta vero ipsius non immemor voti Capellam construxit, & Canonicum in *Florido Horto*, qui ibidem quotidie divina officia celebrabat, accepit, filiam etiam unicam jam duodennem de claustro abstraxit. Medio tempore conceperunt amicitiam juvenis prædictus, & juvencula prædicta, & sic evenit, quod accedente consensu matris merito duxit Tetam in uxorem, & facta est inter eos lætitia magna propter abundantiam divitiarum & floridam vitam. Post anni circulum, cum dicta *Teta* parere festinaret, vir ejus correptus infirmitate mortuus est. Quod audiens uxor præ nimio dolore abortivit, & ipsum nomine patris *Menconem* vocabat, & defunctus est puer & sepultus apud patrem in *Campo Rosarum*. Et *Tyadeka* .... pro filio decem .... in hereditatem .... concessit ei plenam fraternitatem, ... fuerunt in ecclesia *Floridi Horti*.

Teta

Teta juvencula viro & filio sic privata, quando prius potuit, rediit *Lopperſum* in domum patris, ubi etiam poſtea correpta infirmitate vocavit Abbatem *Floridi Horti*, & ſurgens de lecto tonſuram & habitum cum ſumma devotione accepit, bona paterna afferens ſecum in præſentia ſacerdotum & matris, quæ ad hoc conſentiebat eccleſiæ *Floridi Horti*. Quo facto defuncta eſt. Medio tempore ante mortem prænominatæ *Teta* mater ejus *Tialdis* inſurrexit contra Dominam *Tyadecam* dicens, quod omnia bona ipſius jure hereditario mediante filia eſſent ad eam devoluta. Alia ſcil. *Tyadeca* in contrarium loquebatur. Nobiles, cognati, & amici viduarum ſequebantur eas, alii in voluntate aliquid afferendi, alii in voluntate retinendi. Et ſic evenit, quod illi, qui prius fuerant amici, facti ſunt inimici, & pro eis dividendis certarent, qui multa bona comportaverant. Iis taliter finitis rediit *Tyadeca* ad cor, revocans de voto, quod vovit, & non implevit, & de amiſſione heredis cœpit cogitare, quomodo adimpleret votum. Cumque *Fermeſſum* quæreret adjutorium, quaſi omnes perochiani & ſacerdotes de *Halwirth* cum Decano & conſilio Decani exclamabant, dicentes, quod deberet ædificari eccleſia in *Frewerth*, ne ſciſma fieret in parochia propter duas villas *Frewerth* & *Arnewerth*, quæ ei adhærere volebant ratione novi ædificii, ſi ad hoc licentiam poſſent obtinere. Quibus rationibus auditis cum proficere non poſſet, niſi cum muneribus & petitionibus magnis, divertit ſe ad Abbatem *Floridi Horti*, & ipſius invocat conſilium cum auxilio. Abbas autem

V 2 audiens

audiens ejus intentionem esse firmam & habere voluntatem bonam ædificandi ecclesiam, quia fuit ipsius pater spiritualis, respondit ei iis verbis: *Verba ista sunt prius sæpe ab ore vestro prolata sine effectu. Nunc autem si vultis adimplere, prout votum urget, & ratione voti tenemini, sciatis quod Capella ista, si ædificabitur, non erit verbis ecclesiæ nostræ, tamen ut divinus cultus augmentetur promittite Deo & michi, quod ad honorem Dei genitricis Mariæ in proprio fundo constituetis ecclesiam cum omnibus attinentiis ad divinum officium. Pro posse meo juvabo vos.* Ad hæc verba Tjiadeca vidua respondit, tanquam voti compos: *Omnia quæ dixistis volo cum effectu in maxima voluntate adimplere, & hoc Deo & vobis, Pater charissime, promitto.* Adjecit etiam & dixit; *Quia multa bona venerunt ecclesiæ vestræ de domo nostra Frewerth, ut nunc & deinceps non habeatis damnum, dummodo vos & ego vixerimus, donec omnia plenarie fuerint consummata, quæ pertinent ad novam structuram, habeo voluntatem vobis & Conventui vestro ecclesiam cum suis pertinentiis offerre.* Respondit Abbas: *In nomine Jesu vivas & facias.* Medio tempore ordinat Abbas negotium cum amicis & notis suis ad dominum Episcopum pro voluntate viduæ prænominatæ. Et quamvis quibusdam non placeret, tamen suam obtinuit voluntatem.

JO-

JOANNIS de CASTRO
SINUS ARABICI,
SEU
MARIS † RUBRI,

Quod navigavit, ejusdem insularum, ejusdem litterum, portuum, rupium, vadorum, brevium, locorumque confinium, quotquot vidit & perlustravit, ad fines usque Æthiopiæ, accurata descriptio.

Nno CIↃ.IↃ.XL. ultimo Decemb. summo mane, aura ab Oriente flante, soluimus e portu *Goæ*; & littus legentes, sub horam decimam anchoras fiximus in ostio fluminis *Chaporaa*.

Anno CIↃ.IↃ.XLI. XIII. Januar. summo diluculo multum algæ marinæ, & anguem, atque paulo post insulam *Socatoram* conspeximus versus austrum: multum præter expectationem omnium nauclerorum, quorum rationes adhuc sexaginta quinque leucas, qui minimum, aut supra centum, qui plurimum, ab ipsa aberant: cujus erroris haud alia causa ab omnibus adferri potuit, quam insulam longe paucioribus leucis a *Goæ* continente abesse,

† MSS. simpliciter titulum habebat hunc: *Itinerarium maris Rubri*, seu *Sinus Arabici*, *auctore D. Joanne de Castro*.

esse, quam vulgo in hydrographicis tabulis constituatur; & haud supra trecentas leucas a continente Indiæ distare.

SOCATORA insula patet in longitudine quidem leucas xx. in latitudinem IX. ad altitudinem duodecim graduum, & quadraginta scrupulorum ab Æquatore versus Arctum: frons illius Septentrioni objacens inter ortum & occasum expanditur, nonnihil declinans ad Corum atque Eurum; littus nullis brevibus aut scopulis est inquinatum, aliove discrimine navigantibus metuendum: fundus in ipsa statione arenosus, nonnullibi & saxosus, sed ita ut funes non corrodat: Aquilo autem ad hanc plagam tanto impetu in littus incumbit, ut arenas sublatas supra montium summa juga efferat. Neque ullus alius est locus toto insulæ ambitu, ubi navis ulla hibernare commode possit, ora undiquaque prærupta & altissimis montibus cincta, quorum juga in præcipites & pyramidales rupes emergunt. Hic fluxuum atque refluxuum ratio ab Indico mari plane diversa est, nam luna ascendente supra horizontem jam fluctus implevit, & æstus reciprocare incipit, donec luna ad Insulæ meridianum ascenderit, a quo ubi rursus descendere incipit, fluctus impletur, donec luna rursus horizontem subeat. Quod aliquot diebus a me sedulo observatum constans & perpetuum opinor. Hæc insula (nisi fallor) olim *Dioscoridis* dicta fuit, cum oppido ejusdem nominis, ut apparet in *Ptolomæi* tabula VI. Asiæ, licet in situ aberravit. Indigenæ religionem Christianam profitentur, quam se ab Apostolo *Thoma* accepisse jactant; nulla ipsis simu-

simulacra, crucem solummodo dominicam summopere venerantur, ita ut vix ullum inter ipsos videas, qui non collo appensam gestet. In Liturgia sua illos Chaldæorum idiomate uti accepimus: neque tamen accurate principiis religionis Christianæ imbuti sunt, sed melius doceri appetunt, præsertim dogmata & ritus ecclesiæ Romanæ, quam unice probare dicuntur, & pro catholica & vera agnoscere; nominibus utuntur uti & nos, mares quidem *Joannis*, *Petri*, *Andreæ* &c. fæminæ autem ut plurimum *Mariæ*. Cæterum neque Regem habent neque quenquam, cui peculiariter pareant, sed brutorum in modum sine ullo politico regimine aut justitiæ administratione degunt. Nulla in tota insula civitas, aut modicum oppidum, magna pars in cavernis aut tuguriis hac illac sparsis vitam pene silvestrem & barbaram degunt. Cibus illorum carnes & silvestres dactyli; potus lac, aquam rarissime degustant. Procero sunt corpore atque gracili, vultu decoro, colore fusco; fæminæ candidiore, facie satis honesta. Mares nudi incedunt, & tantum pudenda tecti panniculo quodam, quem ipsi magna copia texunt, & *Camboli* appellant: Armorum vix quicquam ipsis, præter perpaucos gladios perbreves & obtusos. Nihil magni momenti fert regio præter aloen præstantissimam & sanguinem draconis. Solum in juga assurgit & magnam copiam omnis generis animalium nutrit: nullum * frumentum aut aliud genus farris producit; non

* Arrian. *peripl. mar. Erythr. Dioscoridis insula, Siagro aliquanto proprior, nullas fert neque vites, neque frumentum.*

tam vitio ut opinor soli, quam industriæ indigenarum; nam solum in interiori parte insulæ fæcundum; multæ ibi valles, & patentes campi, culturæ peridonei. Cæterum populus navigandi & piscandi plane ignarus est, licet piscosum admodum in ambitu insulæ sit mare: paucissimas arbores fructiferas habent, præter palmas, quas diligenter colunt utpote potissimum vitæ toletandæ subsidium: denique tellus varias herbas sponte producit, non modo edules sed & medicas: montes quoque plurimas suaveolentes, & inprimis basilicam.

XXVII. Januar. montem *Adenis* eminus conspeximus: pulcherrimus hic est mons atque editissimns, undique præceps & abruptus, variisque acuminatis conis conspicuus: a radicibvs illius vastum sed angustum cornu in mare prominet, quod valide a fluctibus pulsatur, & subito se flectens duos recessus sive sinus admittit, ad quorum orientaliorem munitissima urbs *Aden* sita est. Hic mons olim a navigantibus *Cabubarra* dicebatur, urbs autem *Madoca*. Hæc anno demum CIↃ. IↃ. XXXVII. in Turcarum potestatem venit, fraude *Suleymanni* Bassæ, qui regem illius summa perfidia in hunc pene modum intercepit. Turcarum Imperator Regis *Cambayæ* rogatu magnam classem in mari rubro paraverat Indiam petituram, cui Suleymannum Eunuchum, qui Cayro urbi præerat, cum imperio præfecit. Is quum magno numero navium & triremium portum *Adenis* esset ingressus, Rex & opidani Turcarum perfidiam veriti, aditu quidem oppidi illos arcebant, annonam tamen cæteraque necessaria abunde subministrabant: *Suleymannus* interim

interim *Adenorum* hoſpitalitatem laudare ſe ſimulans, neque indignari, quod in oppidum non eſſet admiſſus, Regem ſecurum & incautum eouſque pellexit, ut ultro cum ſuo comitatu Turcæ triremem ingrederetur, quo commodius de ſuſceptæ expeditionis ordine & progreſſu inter ſe conferrent: verum miſer ſtatim vinctus & urbe ex improviſo capta, ante portam a Turcis ſuſpenſus fuit. Suleymannus autem re ex animi ſententia geſta & oppido idoneo Turcarum præſidio firmato, *Dium*, uti intenderat, petiit.

Æquor omne, quod inter duo nobiliſſima Africæ atque Aſiæ promontoria interiacet, & circiter quinquaginta octo leucas in latitudinem patet, hodie ſinus Arabicus appellatur, veteribus mare *Erythreum* dicebatur. Promontorium Africæ olim † *Aromata*, hodie *Guardafu*, appellatur. Aſiæ autem olim quidem * Syagros, nunc autem Fartaque. Utrimque ab hiſce promontoriis ora ad occidentem ſe convertens pari fere a ſe invicem intervallo progreditur ad duo oppida fere e regione oppoſita, *Adenem* quidem in Arabia, *Zeylan* vero in Æthiopia ſive Abyſſinorum regione: & ab his porro ad intimum hujus freti ſinum, & oppidum *Soez* vel *Suez*. Ab *Adene* autem & *Zeylan* oræ maxima

V 5 parte

* Rem paulo aliter narrat Maffæus *lib.* xi. itemque frater Ludovicus de Marmol Carvajal *lib.* x. de ſuperiore Æthiopia.

† Arrian. peripl. mar. Erytht. Ἀρωμάτων ἐμπόριον καὶ ἀκρωτήριον τελευταῖον τῆς βαρβαρικῆς ἠπείρου &c. *Aromatum emporium & extremum promontorium Barbaricæ continentis.*

* Meminit Marcian. Heracleotes, & τὸ ὄρος appellat p. 12. *edit. Oxon.*

parte desertæ, & raris cornibus & recessibus lancinatæ, sensim sese adducunt, & fretum magis magisque arctatur, donec angustas fauces attingant, quæ a duobus promontoriis utrimque veluti concluduntur: quorum dextrum ad Arabiæ continentem *Possidium* jam olim fuit appellatum; sinistri vero ad Abyssinorum oram nec vetus nec hodiernum nomen hactenus potui indagare. Inter duo hæc promontoria angustiæ hujus freti continentur; quæ ab Arabibus, & qui Indiam incolunt, *Albaba* dicuntur, id est, ostia sive portæ. Atque hoc loco terræ utrimque ita accedunt, ut invitæ divortium nobilissimarum orbis partium ab eluctantis freti violentia pati videantur; nam vix sex leucarum intervallo hic dirimuntur, in quo tot insulæ, tot scopuli sparsi, ut eminus intuentes olim hic mare conclusum fuisse hodieque esse suspicari possint. Oceanus autem magno impetu per varios alveos magnoque æstu perrumpit, introque admissus tot recessus, tot sinus, tot portus facit, tot tantasque insulas, tam varia & diversa fretorum facie, ambit dividitque, tam vastos interdum fluctus tollit, ut navigantes non fretum inter duas terras utrimque conclusum, sed vastum & patentem oceanum sibi secare videantur. Promontorium porro *Possidium*, ut Ptolomæo vocatur, longo collo in altum procurrit, & pone se sinum concludit, ita ut ex alto appellentibus insula eminus videatur modico intervallo a continente divisa: Extimo illius angulo, exigua insula vel potius rupes adiacet, vix lapidis jactu ab illo divisa, quam *Robonum* insulam vocant, a naucleris (id enim vox *Reboan* Arabibus sonat),

sonat) qui hic incolunt, & naves ex Oceano appellentes non modo intra angustias ducunt, sed & rectum cursum ad loca & portus, quos petunt, certam mercedem pacti commonstrant. Insula hæc orbicularis est & valde humilis, vix sextam leucæ partem ambiens, & vado ubi fluctus recessit ad continentem transitur. Illi autem leucæ circiter intervallo versus Oceanum & oram Africæ adjacet sesquileucam longa, quæ illa parte, qua Abyssinen respicit, magnum aperit portum, & adversus incerta ventorum egregie munitum, ita ut hic satis magna triremium aut navium classis sine discrimine in anchoris possit consistere: qua vero Arabiam aspicit, nullum non modo portum aut stationem habet, sed ne locum quidem cymbis appellendis idoneum. Hic alveus, inter corum atque eurum se pandens, & qua patet fere 11. orgyas altus, sine discrimine transiri potest, sive medium teneas, sive alterutram oram propius accedas, nam nullis scopulis aut vadorum brevibus inquinatus est, aut alio discrimine metuendus: fundum occupat saxi quoddam genus, molle, coralloides vocant nautæ, nulla pene arena, licet diligenter scruteris, permixtum. Ubi vero fretum jam ingressus fueris, dum portum investigas, qui te ab orientalibus ventis, qui plerumque hic valide perflant, tueatur, altitudo freti nonnihil minuitur, non tamen supra 1x. orgyas. Præter hunc alveum, qui ob viciniam *Arabicus* vulgo dicitur, plures alii non minus opportuni hic reperiuntur, nam ab insula *Albabo*, plures aliæ insulæ hisce angustiis prætenduntur, quæ variis & profundis alveis dissectæ, non minus quam prior

ille

ille, aditum in ipsum fretum patefaciunt; unus autem maxime celebratur, quem ob vicinitatem *Abyssinum* vocant. XXIX. Januar. altitudinem solis in navi dimensus sum ipsa meridie, & deprehendi illum supra horizontem ascendisse LXII. grad. & XLV. scrupul. declinaverat autem ab Æquatore grad. XV. Idem & a nauclero nostro in terra observatum, ita ut minime dubium sit sinus Arabici ostium & promontorium *Possidium* XII. grad. & XV. scrup. ab Æquatore divergere versus Septentriones. Noctu duabus horis post mediam noctem sublatis anchoris ab ostio freti processimus.

XXX. Januar. oram utrimque conspeximus, Abyssinorum tamen terris longe propiores, quam Arabum. Ventus ab Euro flabat, nos autem cursum versus Corum agebamus per canalem, qui inter Africæ continentem & objectas insulas ingreditur, iter Lusitanis hactenus intentatum & novum. Sole autem jam exorto, plurimas insulas longo ordine continenti objectas cernere erat, quæ non minus quam ipsa ora ab Euro in Corum producuntur; ordo hic insularum ad sedecim circiter leucas porrigitur: in ipso etiam canali insulæ exiguæ utrimque sparsæ. Iis, qui canalem hunc, quem Abyssinum vocavimus, enavigare instituunt, cavendum est, ne noctu illum ingrediantur, aut aura reluctante, nam ultro citroque cursum velificando flectere, impossibile, difficillimum autem in anchoris consistere, nisi postquam insulas prætervectus fueris, & novem exiguas insulas ad dextram habeas, hinc enim jam mare ad dextram patet & insularum ordo desinit, quarum nonnullæ duabus

leuc. a continente absunt, maxima autem pars exiguo tantum intervallo. Canalis qui inter Africæ oram & tres priores insulas concluditur, octo circiter leuc. itinere enavigatur. Denique ut discrimen vitetur, continenti propius navigandum quam insulis, & nauclero, qui horum locorum peritus sit, viam commonstante utendum. XXXI. Januar. interdiu brevia nobis occurrerunt, ubi fretum haud supra VI. orgyas altum erat, quibus ad dextram adjaçent insulæ septem, quas vocant *Germanas*, & petrosus scopulus navigantibus insidiosus, ita ut omnino necessarium sit insulas hasce vitare, & quam proxime oram continentis radere. Sub vesperam portum Sarbo subivimus, ibique anchoras jecimus: hactenus quoque plurimæ exiguæ insulæ continenti objacent.

Primo Februar. in terram egressi, altitudinem accurate exploravimus, & deprehendimus insulam hanc & portum illius XV. grad. & VII. scrup. ab Æquatore declinare versus Arctum. Viginti quatuor circiter leucis a *Maqua* versus Austrum, & quatuor ab Africæ ora, magnus insularum numerus Archipelagi in modum sparsus est, quarum quædam humiles sunt, & pelago pene æquales, aliæ contra ita editæ, ut nubes contingere videantur; inter eas tot sunt alvei, tot sinus, totque portus, ut naves hic consistere possint ab omni ventorum violentia tutæ, omnes autem dulcium aquarum inopes sunt, præter unam valde convexam, quam Lusitani *Balæna* insulam vocant, a formæ similitudine, ubi & aquatio commoda est, & magna animalium copia, & portus peropportunus. Harum a con-

continente maxime remota Arabibus *Sarbo* vel *Sorbo* dicitur, leucam unam longa, dimidiam lata, humili solo, arbustis quibusdam aut levi gramine vestita; multa quidem vestigia tam hominum quam ferarum a nobis observata, sed unus tantum camelus visus, a quo nomen insulæ dedimus. Aquam nullam licet studiose investigantes offendimus; præter unum puteum e saxo excisum, qui pluviis aquis excipiendis factus videbatur.

IV. Februar. post Solis ortum vela explicavimus, & VII. ejusdem incidimus in plurimas insulas; maximam partem humiles, & tres quatuorve leucas a continente disjunctas, quas ad sinistram reliquimus.

VIII. Feb. rursus soluimus, & cursu versus Corum instituto, sub occasum illius, pene perveneramus ad canalem, qui inter cornu *Dallaquæ*, quod continenti obvertitur, & in insulam *Xameam* se insinuat; sed vespera incumbente cum plurimæ naves nondum advenissent, & difficile esset alveum per tenebras ingredi, auraque jam remitteret, consultius visum magnam partem velorum dimittere; & lenta velificatione proras ad Eurum convertere; tandem anchoras jecimus. Tota hac die multas insulas sub continente conspeximus humiles & fluctibus pene æquales. Ora continentis hic ad corum vergit usque ad humile terræ cornu, quod insulam *Dallaquæ* respicit; pone quod mare se insinuat intra continentem x. aut XII. leuc. *Dallaqua* insula admodum humilis est, & pelago pene æqualis, sine montibus aut collibus, ullave convexitate; in longitudinem (secundum communem opinionem) patet leuc.

leuc. xxv. in latitudinem xii. latus illius, quod Eurum adspicit, inter Eurum atque Corum porrigitur, plurimasque minores insulas objectas habet, humiles itidem, ut ipsa est. Hoc solummodo latus legimus, & licet sæpe bolide jacta fundum exploraverimus, nunquam tamen ullum deprehendimus. Principale oppidum ejusdem cum Insula nominis ad caput illius situm est, quod ad occidentem Abyssinorum terris objicitur: Nomen habet a decem *Lequis*, quas tributi aut portorii nomine quotannis pendere Regi consueverat. *Lequa* autem Arabum, valet x. mill. *Seraphinorum*, singuli porro *Seraphini* Arabum, duas *Tangas larinas*; ita ut x. *lequæ* valeant quadraginta millia nostrorum Crusatorum. Occidentale insulæ cornu distat a continente sex septemve leucis; quo intervallo quinque minores insulæ sparguntur, valde humili solo: harum prima leucam tantum a cornu distans, *Xamoa* vocatur, duas pene leucas ambiens, aliquot fontibus rigua: inter quam & dictum cornu, principalis alveus ingreditur, per quem expeditissima ad portum *Mazuæ* patet via, LXX. orgyas altus; solum insulæ rubicundum est, paucissimas quidem arbores, herbam vero abunde nutriens. Rex cum subditis suis Mahumetanus est, & maximam anni partem Mazuæ agit, commerciorum causa, quæ cum Abyssinis exercet. Insula hæc hodie non magni est momenti, nam postquam *Suaquen*, *Mazua*, *Aden*, atque *Judda* florere cœperunt, commercia hic cessarunt, & cum commerciis insulæ fama evanuit.

xii. Februar. cum classe *Mazuæ* portum intravimus.

vimus. Mazua exigua est insula, & valde devexa; in hac olim *Ptolemais* * *ferarum* condita fuit: in longitudinem vix quintam leucæ partem patet, in latitudinem longe minus: jacet autem in amplo & tortuoso sinu, prope cornu continentis, quod pertinet ad Corum; a continenti angusto freto, & ut plurimum octo aut novem orgyas alto divisa, quod portum efficit percommodum, neque ventorum tempestatibus inquietum, neque æstu marino sævum, sed fundo cænoso. Patet autem in portum aditus ab aquilone per medium alveum, nam utrimque tam ab insulæ cornu, quam a continentis angulo vada in altum descendunt, quæ navigantibus caute vitanda, alveumque angustiorem reddunt. Haud longe ab insula *Mazua* versus austrum & africum duæ aliæ insulæ jacent, quarum quæ continenti proxima est, major censetur altera, quæ longius a continente versus africum deflectit. Hæ tres insulæ veluti in triangulo jacent, humiles & infæcundæ & dulcium scaturiginum expertes, nam *Mazua* tantum cisternas aliquot habet in usum incolarum. Inter has multa vada & brevia sparsa, per medium tamen illorum alveus quidam exit, quem triremes aliaque navigia, quæ remulco trahuntur, cum fluctus implevit, transire possunt. *Mazua* olim quidem Abyssinum dominum agnovit, sicuti & omnis ora a promontorio *Guardefu* ad

* Πρὸς τῇ θήρᾳ τῶν ἐλεφάντων, *ad venationem elephantum*, condita, ut tradunt Strabo & Plinius, a Ptolemæo Philadelpho. Unde & πτολεμαῒς ἐπὶ θήρας, & πτολεμαῒς θηρῶν. Arrian. peripl. mar. Erythr. pr. Πτολεμαῒς ἡ τῶν θηρῶν λεγομένη. ἀφ' ἧς οἱ ἐπὶ Πτολεμαίου τῷ βασιλεῖ θηρευθέντες ἀνέβησαν, *Ptolemæi regis venatores ad venandum solebant excurrere.*

ad oppidum *Suaquem*: Sed jam ab aliquot annis Rex *Dallaque* illam usurpavit; & magnam anni partem hic habitat, commerciorum gratia cum Abyssinis, a quibus multum auri & eboris mercatur. Aer hic valde insalubris est Majo & Junio mensibus ob malacias & intolerabilem æstum, ita ut Rex & reliqui incolæ hisce mensibus illam deserant, & *Dallaquam* concedant. Continens sinum hunc ambiens, in qua *Maçuam* portum diximus adoratam in altissimos montes assurgit, usque ad *Arquicum*, ubi ora paulatim se demittit, & sub montibus planiciem & campos aperit. A *Maçua* ad *Arquicum* unius leucæ iter est versus austrum. In montibus autem illis & campestribus locis magna omnis generis ferarum copia est; elephanti, tygres, lupi, ursi, cervi, alces, aliaque Europæis ignotæ; unde non immerito *Ptolemaidi ferarum* nomen hæsit. *Maçuam* autem eandem esse cum *Ptolemaide ferarum*, distantia ab æquatore, quam illi tribuit Ptolemæus, evincit, quæ est XVI graduum XX. scrup.

Presbyter *Joannes*, qui alio nomine Rex Abyssinorum dicitur, Æthiopiæ omni sub Ægypto imperat, quæ una est e maximis provinciis totius universi: initium enim sumit a promontorio *Guardafuio*, & secundum oram maris Erythræi pertendit ad opulentissimam urbem* *Suaquen*: ad austrum Nubiensium terris clauditur, qui bellicosissimus populus inter *Æthiopiam* hanc & *Thebaidem* Ægypti medius est, & immensis terrarum spatiis

Digressio de Regno Abyssinorum.

X per

* Plura de hac habet, æstuque ejus incredibili, rerum Æthiopicarum indagator felicissimus Iobus Ludolfus *hist. Æthiop. lib.* 1. *cap.* 5.

per *Lybiam* interiorem ad occidentem se extendens, regnum Congo aliqua parte attingit: hinc secundum Nili fluenta & fontes, lacusque, per vastas solitudines & cultas regiones ad mare barbaricum desinit versus austrum; quod mare veteribus ignotum, hodie a nostris secundum *Melinda* oram præternavigatur.

Nilus fluvius hodieque antiquum nomen obtinet, nam & Abyssinis Ægyptiis, Arabibus, atque Indis *Nil* appellatur; ejus fontes & lacus, e quibus exit, in finibus Abyssinorum jacent, qui hisce dividuntur a *Cafris*, qui Africæ oram a *Mozambico* ad *Melinden* usque accolunt; quod Abyssinis gnarum, a quibus hoc accepimus, satis arguit fontes hujus fluvii antiquis fuisse incognitos; neque magis vero consentaneum, quod veteres tradunt, flumen hoc per intervalla absorberi rursusque emergere, quum ab ipsa origine semper conspicuum vasto & alto alveo ad exitum usque pertendat. Incrementorum autem illius & inundationis, de quibus veteres Philosophi acriter inter se contenderunt, hanc causam ab Abyssinis nullo negotio didici: Hyems illorum initium sumit ab exitu Maji, & Junio, Julioque, & parte Augusti durat, quibus mensibus tam continuo tamque valide hic pluit (præsertim Junio & Julio, nam Augusto nonnunquam serenare incipit) ut solem videre ea tempestate pro miraculo habeatur, & campi atque adeo omnis planicies ita ab aquis pluviis rigatur, & operitur, ut iter agere pene impossibile sit; porro hæc aquarum diluvies, nullum locum quo se colligat, habet, præter lacus Nili & ejusdem alveum (nam ad ori-

Voss. de Nil. cap. 15.

entem

entem & maris Erythrei oram hæc regio altis montibus cingitur) qui tantarum undarum confluxu in immensum auctus ripis coerceri non potest, sed ubicunque humiliores & planiores campos offenderit, eisdem superfunditur, idque quo humilius est solum eo copiosius, ut in Ægypto manifestum est. Quum igitur Nilus in Ægypto solstitio æstivo augeri incipiat, id est, mense Junio, cum Sol Cancri signum ingreditur, magis autem atque magis intumescat mense Julio, & demum mense Augusto eisdem momentis decrescat, quibus auctus fuit, donec in pristinum alveum regrediatur, eisdemque mensibus in Abyssine hybernum & pluvium tempus & inchoetur & desinat, non difficile est colligere Nilum hinc oriri, & hinc incrementi atque decrementi sui causas accipere. De pluviis autem hisce nihil est dubitandum, nam & ipse *Maxua* mense Junio & Julio, ingentes nimbos, tonitrua & fulgura sum expertus; intra continentem vero obscurissimas nebulas & nubila atque horrendas tempestates e longinquo erat cernere, quæ tamen adhuc longe gravius in mediterraneis accidere Abyssini testabantur. Porro flumen hoc multas insulas ambit, & præsertim unam grandiorem, in qua maximam & opulentissimam urbem conditam ferebant (quam ego *Meroen* antiquorum esse suspicor.) & tam in insulis hisce quam ipso flumine, fera & hominibus admodum infesta animalia reperiri, quibus crocodilos notari credo. Eorum porro, quæ veteres narrant de Nili cataractis, & accolis, qui præ ingenti aquarum strepitu surdi nascantur, hoc saltem verissimum comperi, Nilum

certo loco, quem ipsi designabant, nominabantque, ab altissima rupe in profundam abyssum, præcipitem cum ingenti undarum murmure ruere, cætera ipsis ignota erant. Multa hic de Abyssinorum moribus atque institutis adferre poteram, nisi metuerem nimis longa digressione institutum Itinerarii ordinem interrumpere, itaque tantum res quasdam memorabiles breviter hic perstringam, & maxime de magni hujus Imperii decremento, & pene occasu, qui in nostra tempora incidit.

Presbyter *Joannes*, *Alani Tingil*, & postea *David* appellatus, qui anno CIƆIƆXXX. latissime in Æthiopia imperavit, in tantum efferatus fuit, & tam immanem sævitiam in suos exercuit, ut omnium Abyssinorum odium merito incurreret: *Gradamentus* illis temporibus *Zeylæ* regnabat, qui tempus sibi peropportunum nactus, bellum Abyssinorum monarchæ indixit, non tam viribus suis fretus, quam Abyssinorum diffidiis & in Principem suum odiis; a quibus & forte clanculum fuit permotus & in regnum vocatus. Hic itaque fines Davidis ingressus, statim aliquot oppida ex improviso cepit, & spoliis liberaliter inter milites suos distributis (inter quos trecenti sclopetarii Turcæ erant, potissimum exercitus illius robur,) oppidanos omnes in libertatem restituit, & gravia vectigalium onera, quæ *David* imposuerat, benigne remisit: qua humanitate & munificentia, non modo plebis, sed & procerum & nobilitatis Abyssinæ favorem, mirum in modum, sibi conciliavit. David hisce damnis a Rege *Zeylæ* acceptis mature obviam eundum ratus, duces suos cum valido exercitu illi objecit, qui

manu conferta, a sclopettariis Turcis, insolito armorum conspectu, & destinatis ictibus, (quibus multi passim cadebant) territi, statim fugerunt: *Zeylanus* tanta & tam insperata victoria ferox, & magnis Abyssinorum, qui ad illum defecerant, copiis auctus, illam Æthiopiæ partem, quæ *Magadoxa* & *Melinde* ab Austro concluditur, pervastare aggreditur, quo sibi celerius & facilius aditum aperiret, ad montem quendam, quo non modo hujus sed & superiorum Regum thesaurum abscondi constans fama erat. Abyssinus vero cum animadverteret suos quotidie ad hostem deficere, quantocius cum illo prælio decernere in animum induxit: itaque omnibus suis copiis in unum collectis, ad hostem magnis itineribus contendit, & pugnæ copia facta, cum milites illius sclopetariorum impetum & aspectum ferre non possent, ingentem cladem accepit, & omnibus pene copiis exutus, præpropera fuga se in montana recepit, ubi ex animi mœrore decessit anno CIϽ. IϽ. XXXIX. *Zeylanus* victoria utendum ratus, magnis itineribus ad montem contendit, cum quo, licet aditu difficillimus & pene inaccessus esset, & fortiter desuper a præsidiariis defenderetur, tandem superavit, & tam immensi thesauri se compotem fecit, qualem vix ullo seculo, uno loco congestum fuisse, veteres annales produnt. Post obitum vero *Davidis*, proceres, qui in fide & obsequio illius perstiterant, filium illius admodum juvenem surrogarunt. Verum infideles jam maxima regni parte potiebantur, & ne quid adversæ illius fortunæ deesset, frater ipsius proceribus aliquot corruptis, alia parte regnum invadere tentavit;

quæ discordia Abyssinorum imperium porro inclinavit. Æthiopiæ rebus in hunc modum turbatis, & juvene rege cum domesticis hisce malis conflictante, *Zeylanus* cum valido exercitu supervenit, cui quum omnibus modis impar esset, ad montana Judæorum se recipere coactus fuit. Notandum autem in medio Æthiopiæ vastissimum & editissimum montem consurgere, unico aditu, eoque perdifficili pene inaccessum, in vertice autem planum, & fontibus quam plurimis riguum, frugum & animalium copia divitem: hic populi quidam degunt, qui leges Mosaicas observant, quum in reliqua Æthiopia nulli penitus Judæi reperiantur. Quomodo & quando hic sedes fixerint in obscuro latet, neque indagare potui, cur nunquam ab hoc monte descendant, & cum ceteris Abyssinis conversentur. Judæi hi Regem Abyssinum fugitivum & benigne susceperunt, & fortiter adversus Mahumetanos sunt tutati, ita ut Zeylanus de victoria desperans retrocesserit. Dum hæc geruntur *Mazuam* cum classe applicuimus, quæ res Mahumetanorum animos multum dejecit & Abyssinorum non parum erexit, ita ut Rex e monte descendere ausus, cum suis ad montes mari & *Mazuæ* vicinos accederet, & crebro querulas literas ad nos daret, quibus omnibus nomen Domini nostri Jesu Christi crucifixi præpositum erat: quibus respondentes, quum certam spem auxiliorum fecissemus, iter versus *Saez* promovimus, & *Mazuam* postea reversi quingentos milites & impigrum Tribunum ipsi subsidio misimus. Et hisce actis recta versus Indiam remeavimus, nec quid postea in Abyssine gestum fuerit hactenus comperi.

Abyssini naturâ cæremoniis sunt addictiores & honorum appetentes: arma illorum sunt sagittæ, in quibus & lanceam, qua Christi latus perforatum est, & crucem exprimunt; pauci brevibus gladiolis utuntur: equites sunt dextri: sed vestium pene inopes: moribus pravis, vani, mendaces, & latrociniis atque rapinis dedititissimi. Licet aurum magni faciant, tamen non æstimantur inter eos locupletes, qui multum illius possident, sed qui armentorum & camelorum habent copiam; in patria abjecti sunt & timidi, in aliena fortes & industrii, adeo ut in proverbium abierit per totam pene Indiam, optimum Lascarinum (id est militem) Abyssinum esse oportere, tantique in *Cambaia*, *Ballagate*, & *Bengala* æstimantur, ut plerumque in exercitibus primos ordines ducant. Amictus illorum vilis, indusia e lineo panno; nobiliores interdum *Preden* gestant (amiculi id genus est) tenuiores fere nudi incedunt, aut vili panniculo amicti. Clbus illorum carnes, quas fere crudas aut leviter tostas dilacerant. Nullæ ipsis urbes, sed in tentoriis degunt more Arabum vagorum. De Regina *Sabæ* plurimum gloriantur, quam *Mazuæ* aut, ut alii volunt, *Suaquæ* navem conscendisse narrant, & magni pretii gemmas Regi Solomoni largitam esse, & ab illo imprægnatam in regnum suum rediisse. Sed ad propositum revertamur.

XIX. Februar. sole oriente, e sinu qui dimidiam leucam abest a *Mazua*, solvimus: erar autem dies nubilus & pluviosus: hic navium numerum iniens, deprehendi LXVI. quæ remis impellebantur.

XX. Feb. sub vesperam caput insularum, quæ hic

ordine quodam continenti obversantur, pene attigeramus, quatuordecim circiter leucas a Mazua provecti; omnis autem ora hactenus vergit versus corum.: quatuor autem leucis a continente aliæ insulæ sparguntur, humili solo, & in ambitu scopulis & brevibus incinctæ; in tribus illarum *Harata*, *Dobul*, & *Damanill* scaturigines dulcium aquarum reperiuntur, armenta, quoque & pecudes, atque paucæ inopes casæ. Noctu prima vigilia, cum ventus ab ortu vela impleret, versus corum processimus, secunda autem vigilia ex improviso incidimus in candidas maculas, quæ veluti ebullientes flammulas quasdam instar fulgurum ejaculabant, itaque rei novitate attoniti quam primum vela dimisimus, & vada subesse rati bolidem jecimus, sed viginti sex orgyarum altitudinem deprehendentes, simulque observantes barbaros naucleros hac re nequaquam commoveri, rursus vela explicuimus.

XXI. Summo mane ad dextram conspeximus humilem insulam, quæ naucleros nostros Mahumetanos sollicitos habuit.

XXII. Sub auroram vela explicuimus, nauclerus autem meridie altitudinem dimensus, nos XVIII. grad. & XXX. scrupulis ab Æquatore abesse observavit. Jamque ad oblongum & arenosum terræ cornu perventum erat, quod continens hic vaste in altum emittit; hoc superato æquor placidum offendimus & proris ad corum versis, prima post meridiem hora *Maratæ* portum ingressi sumus. Omnis ora, quam hac die vidimus, inter Corum atque Eurum jacet, humilis admodum & colli-

collium expers, verum interiora sese in montes, qui nubes tangere videntur, erigunt.

Marate est insula humilis, solo infœcundo & inculto, aquarumque inope; abest a *Mazua* leuc. LXV. sesquileucam ambitu capit, formæ pene orbicularis, & a continente trium leucarum intervallo divisa; ad latus illius quod Africum spectat, percommodus est portus, ab omnibus ventis tutus, præsertim iis, qui flant ab oriente, nam insula hic duos angulos vaste in altum projicit, & magnum aperit sinum, cujus ori humilis & oblonga insula objicitur, & arenarum aliquot pulvilli, qui majores fluctus sinu prohibent: duo habet ostia, unum ad orientem, alterum ad occidentem, utrumque pone angulos illos prominentes, qui portum faciunt, se aperit. Illud denique, quod est ad orientem, inter arctum atque austrum panditur, tres orgyas, ubi minimum, altum; ipse portus altior est, fundo cænoso. Hic noctu stetimus.

XXIII. Sole jam exorto e portu *Marata* solvimus, altitudinemque fluctuum periclitati septem orgyas deprehendimus, fundum arenosum. Hora undecima matutina duas exiguas insulas conspeximus longe a continente, quarum una *Daratata*, altera *Dolcofallon* dicitur, a qua ad Suaquen unius diei iter est. Post meridiem cursum instituimus versus Corum, paulum versus Favonium declinantes, & sub vesperam jam canalem ingressi, qui *Suaquen* ducit, recta versus corum: vix leucam unam provecti, vada obuia habuimus, & ut illa declinaremus, cursum fleximus magis ad occidentem trium leucarum spacio, ubi magna insula nobis occurrit;

qua conspecta, velificando ad continentem vertimus, & sub vesperam anchoras jecimus inter petrosa vada, ubi portus se aperit, quem vocant *Xabaquen*, quod nomen lingua Arabica rete denotat. Nauclerus meridie altitudinem dimensus, paulo minus novendecim grad. ab Æquatore nos abesse deprehenderat. *Suaquen* tam multa sunt & ita inter se confusa, ut ea designare aut depingere perdifficile sit, saltem ut intelligantur, nedum ut idonee declinentur: plurimæ enim hic insulæ, scopuli, vada, arenarum pulvilli, & alvei eisdem permixti. In ipso horum vadorum ingressu, ad dexteram primo occurrit vadum, super quod fluctus valide franguntur, & mare supra modum æstuat; ad sinistram vero parva insula inter Aquilonem & Africum, a vado divisa paulo minus leuca; simulatque ingressus fueris, canalis se late pandit, & quo magis provectus fueris, eo plures & pene infiniti scopuli, insulæ, vada ad dexteram & versus altum se ostentant; ad sinistram longe pauciores, licet æquor hoc longe inquinatissimum sit. Potissima cautio est, magis ad dextram, quam ad sinistram declinare. Latitudo autem alvei, qui inter utraque ducitur, quibusdam locis dimidiam leucam, aliis quartam partem leucæ, paucis vix minoris colubrinæ jactum patet. Canalis in ipso aditu sex orgyas altus est, & ad portum usque Xabaque nusquam pauciores, neque plures quam duodecim. Ab ingressu ad portum *Xabaque* quinque numerantur leucæ, ad exitum autem octo aut novem, ubi alius canalis initium sumit, tutior & majoribus navibus opportunior. Licet & omnibus insulis & vadis procul ad

dex-

dextram relictis proxime continentis littus vela facere, atque hæc tutissima & amœnissima est via.

xxiv. Feb. Sole oriente e portu *Xabaque* soluimus, & tam angustum canalem enavigavimus, ut tantum unius navis simul capax esset, ab ora autem continentis majoris tormenti jactum, ubi maximum, ubi minimum, balistæ tantum divisi. Multi scopuii & vada utrimque jacent, sed quæ facile dignosci & vitari possunt: nam fluctus, qui superfundunt, aut virides aut rubicundi apparent, ubi autem hi colores absunt, & aqua fusca apparet, hic alveum altissimum & minime impeditum esse constat: cæterum per hunc canalem non sine discrimine vecti, post undecimam matutinam anchoras jecimus pone humilem & orbicularem insulam novendecim ab æquatore gradib. versus arctum. Ptolomæus ad hanc altitudinem montem Satyrorum collocat, cujus apud naucleros Mahumetanos nulla memoria est; sed in terram egressus dimidiam pene leucam innumera vestigia variorum animalium offendi, quæ omnia ad littus ducebant, itemque picarum incredibilem pene multitudinem: credo hinc fabulam de Satyris qui hos montes inhabitarint originem sumpsisse. Notandum porro est, canalem hunc quatuor leucarum itinere a *Xabaque*, nimirum ad hanc insulam, non plus quam xi. aut minus quam duas orgyas & semissem altum deprehendi, & fluctus ad insulam non supra dimidiam ulnam augeri: æstus autem hic accedere incipit, ubi sol supra horizontem ascendit, eodem prorsus modo, quo ad insulam *Socatoram*.

xxvi. Febr. Summo mane ab insula decessimus, remi-

remigio utentes, secundum petrosum vadum, quod hic littori æquali pene ubique intervallo prætenditur, a quo reliqua quoque continentis ora crebris scopulis & vadis inquinata est: ad dextram vero & versus altum expedita sunt omnia. Sub nonam rursus anchoras jecimus ad exiguam insulam multis scopulis & vadis cinctam, inter quæ tamen satis opportunus portus se aperit: distat autem a superiori illa sesquileucam, a *Suaquen* autem quinque leucas versus austrum.

XXVII. promovimus a secunda hac insula sesquileucam, & anchoras jecimus in XXV. orgyis.

XXVIII. die illucescente vela explicuimus, & sub horam nonam in anchoris constitimus, duabus circiter leucis a continenti, fundo cænoso & levi arena permixto, XXIII. org. alto. Hinc quoque vadorum brevia prætervecti sumus, sed quæ fluctuum colore ut supra se produnt. Hora dein secunda post meridiem anchoras refiximus, & sub vesperam rursus dimisimus haud longe ab insula, quæ distat sesqui-leucam a portu *Suaquen* versus austrum: Continentis ora ab Euro in Corum se producit, & scopulis passim inquinata est, qui ad dimidiam leucam in altum descendunt: cæterum quoad soli faciem nihil discrepat.

I. Martii superatis vadis ad continentem vertimus, & per certum alveum *Suaquæ* portum sumus ingressi.

Suaque superioribus seculis *Assi* portus dicebatur, uti videre est apud Ptolomæum in tertia Africæ tabula. Una ex opulentissimis urbibus totius orientis, sita ad Æthiopiæ sub Ægypto continentem,

quæ

quæ hodie *Abyssinia* appellatur. Quatuor autem rebus cum celeberrimis locis contendit: I. opportunitate & securitate portus: II. facilitate onera e navibus exponendi, & rursus in eas imponendi: III. commerciis cum plurimis & longe dissitis nationibus: IV. situ oppidi a natura & opere permunito. Portus quippe a natura ita comparatus est ut nulla tempestas, nullus maris fervor illum unquam ingredi possit; intus autem tam placidum stat mare, & tam lente movetur, ut vix ullum maris æstum sentias: fundus cœnosus & passim quinque aut sex orgyas altus; portus denique ducentarum navium & longe plurium triremium capax est. Naves autem in ambitu urbis, ponticulo sublicio in ipsas mercium apothecas exporrecto; triremes multo adhuc facilius ipsis ædium postibus alligatæ, prora in plateas inclinata, onera sua nullo negotio accipiunt aut exponunt. Commerciorum autem ratione, quæ hic cum longe dissitis nationibus exercentur, nescio an ullum emporium ipsi comparari possit, nisi forte *Ulyssippo* in Lusitania: commercia enim exercet *Suaque* cum India intra & extra Gangem, id est, cum *Cambaya*, *Tanaçarin*, *Pegu*, *Malacca*; in ipso Arabico sinu; ex omni denique Æthiopia & Abyssinorum terris magnam auri atque eboris vim colligit. Difficile autem est explicatu, quam sit situs urbis. . . .

. . . .

. . . .

li justum; dehinc oræ utrinque se in circum agunt, & intus pulcherrimum efficiunt portum, ab omni discrimine tutum, circiter leucam unam longum, &

& dimidiam latum, in medio altum, ad oras utrimque vadosum: nulla hic aquandi opportunitas. Hic visum majorem partem classis *Mazuam* remittere, & tantum cum sedecim liburnicis procedere.

xxx. Martii: *Arequea* solvimus, & quatuor leucas provecti, in portu *Salaquæ* anchoras jecimus: idem pene oræ ductus: continens littori incumbens in colles & tumulos assurgit, pone quos vasti montes se attollunt; cum hactenus omnis ora humilis fuerit.

xxxi. E *Salaqua* profecti, sub vesperam substitimus ad latus vadi, quod abest a continenti circiter leuc. Hoc die pene xvii. leucas promovimus, ita ut jam *Suaque* abessemus xliii. leuc. ora autem inde a *Salaqua* multum incurvatur, & quidem a *Raseldoar* unius leucæ spatio ad boream tendit, & cornu quoddam projicit arenosum, supra quod tredecim tumuli sive eminentia saxa visuntur, quæ nauclerus Mahumetanus monumenta esse testabatur, & ab hoc cornu (*Calmes* dicto) duarum leucarum intervallo, ora se flectit versus corum usque ad prædictum vadum. Cornu autem hoc celeberrimum & notissimum est totius oræ, quum omnes qui a *Mazua* aut *Suaquene* navigant versus *Juddan*, *Akozer*, aut *Toro*, hoc necessario adire cogantur. Mare autem toto hoc xvii. leucarum itinere tot brevibus & arenarum pulvillis scopulisque inquinatum est, ut summa cura atque industria hic sit navigandum. Inter *Salaquam* & *Raseldoar* tres insulæ continenti objacent, in triangulum digestæ, propius tamen *Raseldoari* quam *Salaquæ*; maxima illarum appellatur *Magarzaon*, circiter duas leucas longa, editis-

editissimo solo & aquarum indigo; abest a *Rasel-doare* III. leuc. inter Arctum & Austrum: secunda, quæ Elmante dicitur, longius abest a continente, ejusdem conditionis: tertia æquori pene æqualis est, & arenosa, cujus nomen ignoro, abest a *Salaqua* leuc. IV. versus *Raseldoar*.

II. April. a vado solvimus, & remigio secundi oram provecti circiter IV. leu. fluvium *Faraten* attigimus: a quo rursus vela explicantes post unius leucæ iter pulcherrimum portum sumus ingressi, qui *Quilsit* appellatur: toto hoc die versus altum quidem vada quædam, ad continentem autem nullas rupes observavimus. *Farate* magnus & pulcherrimus amnis, distat ab æquatore versus arctum XXI. grad. & XL. scrupul. Alveum illius pene tormenti jactum latum concludunt utrimque duo humilia terræ cornua, a quibus utrimque vada descendunt, ita ut alveus medius recta versus occasum continentem invadat; utraque ripa humilis est, arboribus nuda, & vix quicquam herbidi sortita: amnis ostium XXX. orgyas altum paulatim ad XVIII. ascendit.

Quilsit portus non modo pulcher, sed & tutus, valdeque opportunus, quum semel ingressis nullæ tempestates aut alia discrimina metuenda sint; a duobus humilibus promontoriolis aditus illius utrimque veluti clauditur, quæ quartam leucæ partem a se invicem distant; intus portus pene tres leucas in ambitu patet, nusqusm non fidam stationem navibus præbens, & pene ubique XII. orgyas altus, præterquam prope littus, ubi aliquot scopuli sparsi. Distat a flum. *Farate* leucam unam, inter-

medio

medio ſpatio montes oram obſident, quorum unius pars cæteris valde ſe attollit.

III. April. e *Quilfe* ſummo mane profecti, & remigio oram radentes, ſub veſperam portum intravimus, qui Arabibus dicitur *Igidid*, id eſt, novum caput; confecto illo die XI. leucis, & toto illo ſpatio longe paucioribus vadis quam a me deprehenſis. Duabus a Quilfe leucis Mocama per pulcher portus jacet, a cujus cornu ad alterum oblongum & arenoſum II. leuc. intervallo ora inter Auſtrum atque Arctum patet; Porro *Igidid*, portus quidem eſt exiguus ſed peramœnus, diſtatque a *Suaquem* leuc. IV, intus ita orbicularis, ut torno factus videatur; utrimque autem uti illius duo cornua incumbunt; ſolis orientalibus ventis expoſitus, a cæteris ſatis tutus eſt, & fundo nullis vadis aut ſcopulis infecto: in ipſo aditu XVIII. orgyas altus, intus XIII. continet, in ambitu mediam leucam. Omnino notandum eſt, non modo hunc portum ſed & reliquos portus atque amnes, quos toto hoc tractu adivimus, non modo in ipſo aditu ſive vero oſtio nulla habere brevia, verum etiam altiſſimos eſſe. Hic in continenti offendi arbores quaſdam, quarum truncus & rami ſuberi perſimiles erant, quippe haud diſſimili cortice veſtiti, cætera multum ab illo diverſæ, nam folia grandia ſunt & lata, & admodum craſſa, viridiaque, & tumentibus venis; florebant autem tum, & flos adhuc clauſus malvæ flori itidem clauſo plane congruebat, niſi quod candidiſſimus eſſet; apertus vero candido nigellæ flori ſimillimus erat: tumuli denique & folia fracta lacteum quendam ſuccum large effundunt: Secundum

oram

oram hanc universam vix aliud arborum genus vidimus præterquam in nemore quodam prope Mazuam.

IV. April. a Solis ortu ad horam undecimam sæva tempestas ingruit a Coro; & ab illa hora tonare cœpit & grandinem fundere; quo factum est ut ventus fere ad omnes plagas se converteret. Hic exscensione facta & mathematicis instrumentis rite dispositis, aliquoties latitudinem accuratissime dimensus sum, & deprehendi hunc portum viginti duobus gradibus ab æquatore abesse versus arctum. Licet autem hoc cum summa cura a nobis fuerit observatum; tamen error subesse potest, quia radii solares ita æstuabant, ut instrumenta præ nimio calore dehiscerent.

VI. E portu *Igidid* solventes illo die vix tres leucas & dimidiam profecimus. VII. vento adverso, remigio circiter tres leuc. promovimus, & sub horam octavam antemeridianam liburnicas saxis alligavimus, quæ cornui oblonge objacent; quod mox *Startam* appellabo: sub meridiem vela explicuimus, non sine metu, ob incredibilem pene utrimque adjacentium vadorum & pulvillorum copiam: ita ut vela tandem submittere cogeremur & remis incumbere: sub occasum solis percommodum portum intravimus, qui *Comol* appellatur.

A cornu terræ, quod II. leuc. præter portum *Igidid* jacet, ad alterum oblongum & fluctui pene æquale circiter quatuor numerantur leucæ inter eurum & corum: intermedio autem intervallo magnus & famosus recessus est, & in parte illius, quæ versus dexterum promontorium vergit, portus ita ab omni parte conclusus, ut nullæ ventorum tempe-

Y states

ſtates navibus hic incommodare poſſint, & valde profundus. Promontorium vero exiguo freto a continente dividitur ita ut latitudinis & ſitus ratione inita ſine dubio videatur inſula illa eſſe, quam Ptolomæus vocat *Startam.* Ab hac ad magnum cornu, quod continens ſupra portum *Comol* in altum projicit, v. ſunt leuc. inter quæ duo cornua alius receſſus eſt. Ora autem omnis ab Igidid uſque ad portum *Comol* pene in parvos tumulos & valde contiguos ſeſe attollit: ſupra quos fere leucæ intervallo tellus in altos & vaſtos montes aſſurgit, & plures faſtigiatos conos exſerit, peramæno aſpectu; qui quo proprius ad *Comol* accedunt, eo magis ipſi littori incumbunt, & altiores ſunt, donec dimidia a Comol leuca veluti ſubſidant.

Comol abeſt a portu *Igidid* XI. leuc. & a *Suaque* LXVIII. viginti duobus gradib. & XXX. ſcrup. ab Æquatore verſus arctum. Portus hic ſitus eſt ad caput ſecundi hujus receſſus ſub ipſo pene cornu, quod terra, quæ verſus corum jacet, exſerit, & licet haud ita amplus ſit tamen valde tutus eſt, & peridoneus: nam verſus altum certa vada objacent, quæ fluctuum impetum frangunt; ora omnis in ambitu peramæna eſt, plana, populoque frequens e *Badouin* gente. Ipſum autem cornu vaſte in altum prominet planum & æquori pene æquale. Promontorium hoc, ſi ea quæ a Ptolomæo in tertia Africæ tabula deſignantur, recte perpendantur, fuerit illud, quod ab illo *Prionoton* appellatur, quia altiſſima montium juga, quæ ſecus oram hanc producuntur, hic deſinunt. Tribus horis poſt mediam noctem ſolventes, remigio liburnicas impulimus ſecundum oram, &

mox

mox omnia vela expandimus; verum ante solis ortum, quum liburnicæ aliquot vadis impingerent, rursus dimisimus & remigio usi sumus. VIII. April. summo mane pulchrum & amplum sinum intravimus, cujus nullum finem versus arctum & eorum videre erat; altum itaque tenuimus; sed vada & brevia tot tantaque utrimque apparebant, ut mirum videretur, quomodo inter illa, nunc ad dextram nunc ad sinistram declinando, eluctaremur. Sub vesperam proras saxis, quæ magno vado incumbebant, alligavimus.

IX. Rursus solvimus, & portum inter magnum vadum subivimus, qui *Xaabeliden* appellatur. Huic in alto objacet insula *Zomorgete*. A cornu terræ ad alterum cornu, ora trium leuc. & dimidiæ spatio, inter Aquilonem & Africum jacet; statimque ab hoc cornu ora magni sinus flectitur versus occidentem; atque iterum reflectitur, & variis flexibus atque reflexibus magnum ambitum absolvit, & demum revertens versus ortum, vastum cornu in altum ejicit, quod Arabes *Raselnaxel*, id est, Siccum cornu vocant; Ptolomæus promontorium *Pentadatilon*, uti in tertia Africæ tabula videre est. Insula *Zomorgete* ab hoc versus ortum distat circiter VIII. leuc. Atque hinc porro, ut Arabes naucleri monebant ora utrimque conspicitur, Arabiæ tamen continens longius ab insula abest: hæc insula edito & sterili est solo; & a Ptolomæo dicitur *Agathon*; adjacet altera longe minor, cujus ille meminit. Porro vadum *Xaabeliden* penitus extat e fluctibus, & sese aperit ad brachiorum humanorum modum; unde & nomen apud Arabes invenit, *Xaabeliden* enim

 sonat

ſonat vadum manuum: portus autem verſus continentem jacet, incurvis hiſce brachiis fluctuum violentiam frangentibus: hoc vadum abeſt a *Raſelnaxef* circiter leucas IV.

X. April. velis expanſis verſus boream promovimus, aura valide flante, & hora nona inſulam *Cornaquam* offendentes inter illam & continentem enavigavimus. Hæc inſula exigua eſt & ſterilis, diſtat a continenti ſeſquileucam; forma repræſentat ingentem lacertum, anterioribus cruribus divaticatis, unde a navigantibus ut plurimum obſervatur; abeſt a *Zomorgete* via VI. leuc. Hinc adnavigavimus magnum terræ cornu, quod vaſte in altum prominet, & *Raſelente* Arabibus dicitur, id eſt, promontorium naſi. Promontorium hoc nullos habet colles, ſed vaſta planicie circumdatur, nullis arboribus veſtita, ac ne herbidi quidem quicquam ſortita, in ipſo autem cornu peramplum templum jacet ſine ullis aliis ædificiis. Percelebre eſt hoc promontorium, quia hoc ſuperato navigantes ſe jam omnibus periculis defunctos opinantur. Hoc circiter III. leuc. prætervecti altitudinem dimenſi ſumus XXIV. grad. & X. ſcrupul. ab Æquatore verſus Arctum. E quo manifeſtum eſt promontorium hoc abeſſe ab Æquatore grad. XXIV. atque hic olim ſitam fuiſſe urbem *Berenicen*; nam Ptolomæus conſtituit illam ſub ipſo Cancri tropico, veteres autem maximam ſolis ab Æquatore declinationem faciebant XXXIII. grad. & L. ſcrupul. Et Plinius *lib.* VI. de *Berenice* agens ſcribit ibidem ipſo die ſolſtitii ſexta hora umbras in totum abſumi. Paulo ante veſperam inſulam *Xuarit* attigimus, quam prætervecti certa

vada

vada & rupes offendimus, & in portu ſatis commodo auchoras fiximus, qui Arabibus dicitur *Cial.* Circa hæc vada rantam multitudinem volucrum conſpeximus, quantam hactenus in hoc freto non videramus, abeſt autem *Cial* a *Suaquen* leuc. III. A *Raſelnaxef* ad inſulam *Xuarit* XVI. aut XVII. numerantur leucæ; toto autem intervallo a promontorio ad *Cial* uſque mare tantum tribus locis vadis & ſcopulis contaminatum eſt, primo ad orientale inſulæ *Cornaquæ* latus, ubi ingens vadum extat, & variis ſaxis diſtinguitur, ſecundo ad inſulam *Xuarit*, a qua dextra lævaque tot vada deſcendunt, ut mare inter inſulam & continentem occludere videantur: tertio juxta *Cial*, ubi tanta eſt vadorum copia, ut nulla pars maris iis vacare videatur. *Xuarit* eſt inſula exigua & æquori pene æqualis, mediam lucus occupat amœne vernans, diſtatque a continenti circiter dimidiam leuc. Omnis ora a *Suaque* ad *Raſelnenſe* habitatur a gentibus, quæ *Badoes* appellantur, & Mahumetem colunt. A *Raſelenſe* ad oppidum *Soez* & gremium hujus freti, regio omnis ad Ægyptum pertinet, & incolæ illius a Ptolomæo *Arabes Ægyptiaci* appellantur; Mela appellat ſimpliciter *Arabes*; hi quoque hodie dicuntur Badoes, de quibus ante diximus.

XI. remigio promovimus, & ſub horam nonam magnum ſinum ſumus ingreſſi, qui *Gadenaubi* dicitur, diſtatque a *Cial.* IV. leuc. ora jacet inter eurum & corum, & tam vaſtis & continuis jugis erigitur, ut mirum videatur: hic portus diſtat ab æquatore XXIV. grad. & XL. ſcrup. Poſt mediam noctem hinc ſolventes, & inter vadum a promontorio

descendens, quod sinum claudit a Coro, & insulam *Rebuto* enavigantes, praeter expectationem vado impegimus, ita ut de nobis actum putaremus, sed sine ullo damno nos absolvimus, & alveum nacti remigio processimus versus corum.

XII. [illegible] remigio provecti, anchoras jecimus in portu, qui Arabibus Xer-[illegible] dicitur, id est, [illegible]. Distat a Guidimus [illegible]. [illegible] quidem exiguus, sed opportunitate [illegible], & portu [illegible]. Hinc [illegible] meridiem [illegible] in-[illegible], quum [illegible], [illegible] immobi-[illegible], ut [illegible] nunc [illegible] actum, [illegible] quae-[illegible] ita [illegible] [illegible], [illegible] incidement, [illegible] [illegible] Xaen-[illegible] velis [illegible] ae-[illegible] [illegible], qui Ara-[illegible]; hac [illegible] [illegible]. A

Guide-

Guadenaubi ad portum *Xacaran* inter Eurum & Corum circiter x. sunt leucæ, & a *Xacara* ad aliud cornu, quod pene leucam distat a *Gualibo*, VI. leuc. Toto hoc intervallo mare vadis & scopulis caret, præterquam supra *Xacaram* circiter I. leuc. ubi continenti vadum objacet.

Hoc XVI. leucarum spatio plures portus sunt quam credi possit; inter quos unus est satis amplus, qui Xaona dicitur, juxta quem Mauri quondam celebre gentilium oppidum fuisse memorant, quod si Ptolomæi III. tabula Africæ bene consideretur *Nechesia* dicebatur. Secundum oram discurrunt vasti montes continuis pene jugis, supra quæ intra continentem adhuc altiores montes apparent. Inter montes autem hos duo longe altissimi visuntur, qui non modo vicinis, sed omnibus hujus oræ montibus præcellunt, quorum unus nigricat, alter subflavus apparet, intermedio autem spatio arenosi tumuli jacent: a nigro monte intra continentem sese campus aperit, arboribus ingentibus & patulis consitus, atque hæ arbores primæ mihi visæ toto hoc terrarum tractu, quæ telluri congruant, nam cæteræ quas circa *Mazuam*, *Xarmeelquinam* & *Igidid* observavimus, magis palustres & ripestres visæ, tristes aspectu, sine fructibus, & quæ licet frondes habeant, tamen nudæ & squalidæ videntur.

Gualibo abest a *Suaque* centum & viginti leuc. hic portus valde similis est portui *Xarmeelquinam*, in hoc tamen differunt, quod ille pluribus vastis montibus cingatur, hic vero plana & vasta regione. Aditus ad hunc patet per vada & rupes, alveo interim satis alto & lato. XIII. post solis

ortum e *Gualdo* solvimus, & vento ab coro re-flante & ingentes fluctus tollente, secundum oram remis classem impulimus, subque horam decimam semileucam progressi portum *Tunam* subjimus, exiguum & vadis contaminatum, xxv. grad. & xxx. scrup. ab Æquatore versus Arctum: ostium vadis & scopulis impeditum, nec interius eisdem vacat: pone cornu tamen, quod ad Arctum jacet, statio satis fida est adversus Cori vehementiam: solum in ambitu sterile & meræ arenæ: supra ipsum cornu eminent tres petrosi tumuli, industria, ut nobis videbatur, facti ad portum indicandum. Paulo ante solis occasum, proras alligavimus vado cuidam, quod supra Tunam jacet circiter unam leuc.

xiv. April. Quum mari valde fluctuante cum summo labore secus oram provecti essemus, post meridiem perpulchrum sinum intravimus, in cujus intimo recessu portus est, in quo anchoras fiximus, hac die & nocte circiter v. leuc. promovimus: ora hæc inter Eurum & Corum jacet, partim humilis, partim in montes assurgens.

xv. paulo post Solis ortum, portum *Alcocer* attigimus, circiter vii. leuc. noctu provecti. *Alcocer* si Plinius lib. vi. & Ptolemæus in tertia Africæ tabula recte inspiciantur, olim Philotheras dicebatur, & regio omnis inter *Alcocer* & *Arsinoen*, caputque hujus maris, uno nomine *Eneo* appellabatur: hic locus abest a flumine Nilo itinere xv. aut xvi. dierum, si recta ad occasum tendas.

Hic

Ptol. *Philoteras portus* xxvi. xlv.
Plin. *mox oppidum parvum est Ænum, pro quo alii Philoteram scribunt.*

Hic portus accipit omnes fruges, quas hæc Ægypti pars producit, quam Riffam hodie vocant; atque hinc fere cæteri hujus maris portus illas solent petere. Oppidum *Alcocer* sive *Philoteras* olim duab. leuc. supra hunc locum conditum erat, cujus hodieque rudera visuntur, & antiqui *Alcocer* nomen servant, sed quia locus ille tot navibus accipiendis & commerciis minus opportunus erat, oppidani huc fuerunt traducti. Novum autem oppidum (ut bis a me rite observatum) situm est XXVI. grad. & XV. scrup. ab Æquatore versus *Arctum*, a *Suaquem* CXXXVI. leuc. Portum facit amplus sinus, orientalibus ventis, qui hic non raro valide flant, & magnos fluctus tollunt, expositus; oppido tamen objacent vada, quæ fluctus frangunt, pone quæ naves in anchoris stare consueverunt. Oppidum exiguum est & ignobile; ædificia non multum a stabulis armentorum & pecorum abludunt, licet parietes e saxo aut limo sint, partim intecta, partim storeis leviter clausa, quæ incolentes a solis tantum radiis defendunt, nam rarissime hic pluit. In ambitu oppidi circumquaque, neque oræ, neque colles quicquam herbidi sortiuntur, tantum hac illac nigricantes & adusti tumuli tristem aspectum præbent, planiciem sterilis arena occupat, minutis lapillis mixta: portus hic facile pessimus omnium quos hic viderim, nam quum mare hoc pluribus piscibus fœtum sit, sinus hic plane eorundem expers est: nulla hic armenta aut pecora, haud longe ab oppido tres putei sunt, e quibus oppidani aquam petunt, sed a marina non multum diversam. Mauri harum regionum periti narra-

bant mihi *Ægypti* nomen hic ignotum esse, sed regionem omnem ab hoc loco *Alexandriam* usque & ultra appellari *Riffam*:- Quæ regio, siqua toto orbe, omni genere annonæ, armentis, camelis, jumentis supra fidem abundat, & vix vestigium inutilis soli continet. Indigenæ eisdem omnino institutis degunt quibus Arabes, & eodem idiomate utuntur; solum maxima sui parte planum est, quod quum rarissime hic pluat, a Nilo, quum ripas suas excedit, egregie fœcundatur. Nilum denique referebant ad *Abyssinorum* usque regiones navigabilem esse, sed crebris insulis & scopulis ita impeditum, ut peritissimis naucleris opus sit. *Alcocer* autem locum tam ignobilem ob id solum habitari, quod Nilo propinquior esset, quam cæteri portus: oppidum ita munitum adversus *Badoes*, gentem efferam & pravam, quæ oppidanos non raro non opinantes opprimat & spoliet.

XVIII. April. quum IV. ab *Alcocer* leucis paullum pone vadum substitissemus, vela expandimus.

XIX. improvisus ab Coro turbo nos sub insula *Suffange-Elbahar* anchoras jacere coegit: nomen insulæ Arabibus sonat *Spongiam marinam*; distat hæc insula ab *Alcocer* XIII. leuc. & XXVII. grad. ab æquatore versus arctum, tota arenosa, nuda & aquarum inops, II. leuc. longa, & vix dimidiam lata; portum habet adversus incerta ventorum tutum; in ipso ore sunt quidem vada quædam, sed ita conspicua, ut facile vitari possint.

XX. sub occasum solis circiter VI. leuc. ab insula provecti eramus: ora autem continentis hoc ordine jacet, ab insula ad arenosum continentis cornu sesqui-

ſeſquileucæ ſpacio inter *Euronothum* & *Traſciam*, N. N. W.
a quo ora reflectens ingentem ſinum facit, in quo S. S. O.
plures jacent inſulæ, ſinus, portuſque.

XXI. inſulam *Xeduam* attigimus, & latus illius raſimus quod *Arabiam* reſpicit: alta eſt inſula & prærupta & mera rupes III. leuc. longa & duas lata, aquarum inops & arboribus nuda, diſtat ab *Alcoter* XX. leuc. & utrimque a continenti pari pæne V. leuc. intervallo; ab hac verſus Corum tres aliæ inſulæ jacent longe minores & æquori pene æquales. Poſt ſolis ortum arctoum inſulæ promontorium ſuperantes, ad oram *Arabiæ* trajecimus, & vento obſecundante, ſub horam undecimam *Arabiæ Petreæ* continentem adnavigavimus; & ſecundum oram provecti ante veſperam ad oppidum *Toro* anchoras jecimus, quod diſtat ab inſula *Zeduan* duodecim leuc. inter Euronothum & Traſciam, paulo magis verſus arctum.

Oppidum quod hodie *Toro* dicitur, olim fuiſſe dictum *Elanam*, ex Ptolemæo, Strabone, & aliis colligo, licet diſtantia ab Æquatore & ſitus multum videantur diſcrepare; nam veteres prodiderunt *Elanam* ſitam eſſe in intimo ſinus *Elanitici* receſſu XXIX. grad. & XV. ſcrup. ab Æquatore; *Toro* autem hodie ſitum eſt ad oram longam & rectam XXVIII. grad. & X. ſcrup. ab Æquatore. Verum ſi hic locus idem fuerit cum *Elana*, Authores illos deceptos fuiſſe apparet ab illis, a quibus ſua acceperunt. Eſſe autem eundem ex eo conjicio, quod Ptole-

Strabo *lib.* 16. Ἐστι δ' ἡ Ἔλανα πόλις ἐν θατέρῳ μυχῷ τοῦ Ἀραβίου κόλπου &c. *Eſt autem Elana urbs in altero receſſu Arabici ſinus, qui apud Gazam eſt nomine Elaniticus.* Ptol. *Elana juxta receſſum ſinus illi cognominis grad.* XXIX. XV.

Ptolemæus *Elanam* ad oram *Arabiæ Petreæ* collocet, haud longe a monte *Sinai*, & inter *Elanam* & * *Heroum* civitatem, quæ hodie Soez, nullius præterea oppidi meminerit: inter *Toro* autem & *Soez* hodie nulla vestigia cujusquam oppidi comparent, quinimo regionis asperitas & infœcunditas arguit, nullam hominum habitationem toto illo intervallo unquam esse potuisse. Hoc oppidum *Toro* videtur idem esse cum eo, quod S. Scriptura vocat *Ailan*, ubi Schelomo Rex Judæ naves struendas curavit, quæ e *Tarsis* & *Ophir* aurum peterent & argentum ad structuram templi. Neque verisimile est alium locum fuisse, nam cum materies omnis e monte *Libano* & *Antilibano* devecta fuerit, non est credibile Judæos Idumeæ dominos & illius *Arabiæ Petreæ* partis, quæ inter *Toro* & *Soez* interest, non nisi ad proximum locum deduxisse. Strabo Cappadox credit *Ailan* & *Elanam* eandem esse urbem, & alibi de hac urbe ita loquitur: *Post ea est Gazæorum portus, & paulo supra ad septem stadia urbs, quæ olim illustris fuit, ab Alexandro autem diruta; ex hoc loco dicitur esse* CIↃ.CC.LX. *stadiorum transcensus ad urbem Elana sitam in Arabici sinus intimo secessu. Duplex hic est, alter Arabiam & Gazam versus, quem Elaniticum appellant ab urbe, quæ in eo est; alter Ægyptum versus ad Heroum urbem, in quem compendiosius iter est a Pelusio.* Atque hæc quidem sunt, quæ e veteribus observavi. Porro oppidum *Toro* situm est ad oram maris, secus longum & pulchrum littus, quod priusquam ad oppidum accedas, XII. perpulchris palmis vestitur, a quibus campestris planities pertinet ad

* Semel iterumque ejus meminit Strabo *lib.* 16.

lib. XVI.

ad radices montium, qui a Sinu Persico secundum littus maris procurrunt, & hinc flectentes ad aquilonem Arabiam Pertræam dividunt a Felice. In summis autem montium illorum jugis habitant etiamnum Christiani quidam, qui ibidem sanctam vitam colunt. Supra *Toro* autem ad littus maris sensim assurgit mons, qui vaste intra fretum prominet, ita ut ad oppidum *Toro* & portum illius mare desinere videatur, tres editos montes a se invicem divisos ostentans. Oppidum hoc exiguum est & peramœno situ, a Christianis qui Arabice loquuntur inhabitatum: ibidem & monasterium est monachorum . . . .

. . . . vadum, IV. leuc. infra *Faraten.* hic capacissimus est portus.

XXII. Maji. *Mazuam* redivimus ad reliquam classem, ubi substitimus ad IV. mensis Julii, gravissimos interea ventorum turbines, nimbos, tonitrua & fulmina, cum summo discrimine & gravi damno perpessi. IX. Julii e portu *Mazuæ* discessimus, & XI. summo mane III. circiter leuc. a cornu *Dallacæ* in insulas aliquot incidimus, numerosas, & æquori pene æquales, quibus superatis, oram insulæ Dallacæ stringentes, paulo ante solis occasum offendimus insulam arenosam & humilem, quam vocant *Dorat Melcuna*, a qua multa vada descendunt: & post Solis occasum non multum aberamus ab insula *Xamoa*: inter quam & oram continentis alveus egreditur, qui potissimum ab iis, qui *Mazuam* petunt, navigatur. Ora omnis *Dallacæ* inter corum & eurum producta admodum humilis

humilis est. XVIII. demum angustias hujus freti feliciter eluctati IX. Augusti *Angedinæ* portum intravimus; a quo denique *Goam* feliciter sumus reversi.

Sinus hic Arabicus Arabibus hodie non alio nomine vocatur, quam *Fretum Meccæ*: Antiquis dictum fuit mare Erythreum: causa quæritur! Plin. *lib.* VI. *cap.* XXIII. *Irrumpit deinde & in hac parte geminum mare terras; quod Rubrum dixere nostri, Græci Erythræum a Rege Erythra; aut (ut alii) a Solis repercussu talem reddi colorem existimantes: alii ab arena terraque, alii a tali aquæ ipsius natura.* Lusitani, qui primum hoc fretum navigarunt, referunt undas illius ab arenis rubicundis, quæ utramque oram occupent, & a turbinibus, qui hic frequentes, sublatæ e vicino littore in altum præcipitantur, non raro rubro colore imbui: verum toto navigationis tempore, licet crebros & gravissimos ejuscemodi turbines perpessi; nunquam undas alio colore tingi observavimus, quam quo passim visitur omnis pene unda marina: falsumque adeo est, arenas littoris utriusque rubras esse; nisi forte paucissimis locis: contra collium & montium, qui utrimque littori incumbunt, solum potius nigrum sive adustum apparet; littoreæque arenæ uniformem colorem candidum servant. Nec tamen infitior undas hujus freti pluribus in locis rubicundiores videri eminus intuentibus; cujus hæc causa est: a *Suaquen* usque ad *Alcoter* CXXXV. leuc. spatio, æquor plurimis vadis & pulvillis arenarum scatet, quorum fundo adnascuntur arbusta corallina in varios ramos sparsa; quædam candido, sed longe plura

rubro

rubro colore; alia viridi, alia subrufa alga tecta: quumque aqua hujus freti limpidissima sit & clarissima, subjectarum plantarum colores mirifice in superficie exhibet; unde fit, ut aqua longe plurimis locis rubicunda, paucioribus candida aut viridis appareat. Quod ab aliis non bene observatum haud dubie occasionem præbuit mare hoc rubrum appellandi, cum unda per se non alio quam marino colore tincta sit.

JOANNIS de BARROS Lusitaniæ R. Consiliarii & LUDOVICI de MARMOL CARVAJAL descriptio Maris Rubri.

Formam hujus Freti comparant hodie corpori lacerti, cujus collum sint angustiæ Freti, caput mare, quod extra illas jacet, inter promontoria *Guardafu* & *Fartaque*; corpus reliquum fretum ab angustiis ad intimum sinus recessum & oppidum *Soez*: quo intervallo CCCL. leuc. in longitudinem continentur. Arabes qui mare hoc navigant, dividunt latitudinem illius in duodecim Jomos, ut vocant, ita ut paulum supra XXXVI. leuc. contineat, ubi latissime patet. Hæc mensura apud ipsos est octava pars XXIV. horarum, attribuendo unicuique horæ iter unius *Farsangæ*, ita ut tres *Farsangæ* unum *Iomon* comprehendant. Est autem antiqua hæc Persarum mensura, quam Græci *Parasangam* vocant. Iidem latitudinem hanc duodecim Iomorum dividunt in tres partes, quarum media, quæ veluti dorsum est lacerti, ipsis dicitur *mare largum*, quia noctu juxta atque interdiu navigari potest, & ab ipsis

ipsis angustiis ad intimum recessum nusquam deprehendatur altius L. orgyis, aut minus XXV. quum reliquæ partes, quæ oras utrimque radunt, quarum Africana illis *Ayam* sive *Axam* & interdum *Habaxa* dicitur, plenæ ut plurimum sint insulis & vadorum brevibus, & cum summo discrimine hic navigetur per canales tortuosos, idque interdiu tantum. Juxta angustias autem habitant naucleri, qui *Rebones* ipsis appellantur, & naves ingredientes *Juddam* aut alio conducere solent mercede XXV. aut XXX. ducatorum. In hoc freto ut plurimum spirant venti ab oriente aut occidente, raro alii. Toto illius spatio non ingreditur in illud flumen alicujus nominis, quia omnis ora Arabiæ sterilis est atque arida; unicum tantum habens amnem, qui e duobus torrentibus altero candido, altero rufo coalescit, & Arabibus *Bardilloi* vocatur; qui IV. leuc. supra Bahaor & X. a *Judda* egreditur, adeo tenuis, ut antequam littus attigerit, salsus evadat. Ad oram vero Africæ, fluvii qui e montibus descendunt, qui oræ incumbunt, grandiores fere mediterranea petunt, & in alios amnes se condunt, præcipue in flumen *Tagazzi*, quod se conjungit cum fluvio *Abauby*, & utraque conjuncta confluunt in *Nilum*: alii autem fluvioli & torrentes, qui versus mare descendunt, adeo tenues sunt, & solum ita siticulosum, ut æstate fere absorbeantur, antequam littus attingant, hyeme vero non incommodam aquationem præbent. Arabes hoc mare appellant *Babar Calzum*, sive *Corzum*, quod sonat clausum, licet id nomen magis proprie couveniat mari Caspio: ut plurimum autem vocant *Mare Mecca*, quia hæc urbs

urbs haud ita longe a littore illius jacet: Latini vocant *Rubrum*. Causam tradit *Joannes* a *Castro*, quam veram opinor. In hoc freto uniones sive margaritæ reperiuntur, juxta insulam *Dalacam*, quæ oræ Abyssinæ objacet; solent autem ostrea margaritifera traducere ad Insulam *Muam*, ut solis ardore dehiscant: reperiuntur & juxta aliam insulam, quæ Arabiæ vicinior est, & *Arfax* appellatur. Mare hoc non admodum est pisculentum, quia tam pauci amnes in illud descendunt. Angustias sive aditum hujus freti vocant Arabes *Babel mundi*, sitæ autem sunt ad altitudinem XII. grad. & XV. scrupul. licet Ptolemæus ad X. gradum collocet. Ab Arabiæ cornu, quod Ptolemæus *Possidium* vocat, ad oppositam Africæ oram, ubi oppidum *Dire* constituit, circiter sex sunt leucæ; quod intervallum occupant septem insulæ, quæ fretum videntur claudere, præsertim sex illæ, quæ Africæ propiores sunt, ita ut navigantes cum eminus e longinquo prospectant, nullum hic transitum suspicentur, quum propius accedentes pulcherrimum & satis latum canalem offendant. Principalis insula est, quæ Arabiæ adjacet, quam vulgo insulam *Portæ* vocant, licet proprio nomine *Mehun* vel *Menhun* dicatur; patet in longitudinem secundum alveum, qui naves intra fretum admittit, sesqui leucam: Ab orientali plaga in summam assurgit altitudinem, sed deteritur a ventis, qui valido impetu per has fauces perflant. Versus Africam adversus ventorum vim munita est, & stationem quantævis classi præbet: inter ipsam autem & Arabiæ oram unius leucæ intervallum est, per quod præcipuus canalis se evolvit; sub ipsa vero ora

rupes edita jacet, quæ e longinquo arx videtur esse, & ubi fluctus implevit, tota ab æquore cingitur: hic degunt naucleri illi, de quibus supra. Intra & extra fretum plures sunt stationes, quas recessus maris faciunt, ubi naves in anchoris consistunt a ventis tutæ. Ab angustiis hujus freti secus Arabiæ oram ad Insulam Camaran, XLIV. leuc. spatio, regio omnis paret Regi Adenis, nullaque toto illo tractu ad oram visitur oppidum alicujus nominis, præter portum Mecæ & paucos ignobiliores. A *Camaran* (insula hæc continenti objacet) ad *Gezam* urbem nobilem, quæ *Xeriso* cuidam paret, LX. sunt leucæ, quo spatio habentur portus *Celibu*, *Zubith*, *Holbedia*, *Mocabam*, *Zula*, *Halbor*, & *Homara*. A *Gezam* ad oppidum *Imbo*, spatio CXXX. leuc. regio omnis paret *Xeriso Baracat* domino *Mecæ*; XLII. leuc. a *Gezam* jacet *Ziden* celebris locus, & intermedio spatio *Malambo* portus, *Babalcarme*, *Boca*, *Gudisi & Magaxa*. XXXVI. a *Ziden* jacet *Judda* celebre emporium ob plurimas naves, quæ ex India hic appellunt, & oppidum Arabiæ principale, a quo ad *Mecam* in mediterraneis sitam XV. numerantur leucæ. Inter *Ziden* & *Juddam* jacent portus *Badea* & *Corom*. A *Judda* ad *Imbum* sunt L. leucæ & intermedio spatio portus *Babaor*, *Saba*, & *Hercar*, Ab Imbo ad *Tor* sive ut Lusitani vocant *Toro* sunt LXXVIII. leucæ; regio omnis sterilis & sine certo domino. Arabes pervagantur hanc & spoliant peregrinos, qui *Almedinam* & *Mecam* petunt: toto hoc tractu unicus est portus *Molui*. A *Toro ad Suez* sunt XL. leuc. & illo spatio *Corodolo* (distans secundum J. de Barros a Toro

Hodie Moha dicitur.

XV.

xv. leuc.) & puteus Mosis. A *Suez* ad *Alcozer* (oram Africæ jam legimus) sunt XLV. leuc. ab *Alcozer* ad *Suaquen* CXXX. & intermedio spatio hi portus, *Tuna*, *Goalibo*, *Xoana*, *Zacari*, *Xam el Quiman*, *Comol*, *Igidid*, *Farate*, *Calacal*, *Fuxa*, *Dradante*, & alii, ubi non sunt oppida. Urbs *Zuaquen* præcipua est totius freti; a qua ad *Mazuam* sunt LX. leuc. & intermedio spatio *Xabaque* & alii portus. A *Mazua* (quæ est insula continenti adjacens e regione *Arquico*) ad angustias freti, unde cœpimus, sunt LXXXV. leuc. Hæc ora præter insulam *Dallacam* nullos habet portus aut stationes, quia tota vadis, & rupibus inquinata est: continens toto illo tractu in vastos montes attollitur. Gentes quæ hanc oram habitant (nobiliora oppida excipio) admodum barbaræ sunt & feræ, latrociniis ut plurimum vitam tolerantes. Regio autem, quæ pone montes jacet, ad superiorem Æthiopiam pertinet ad *Suaquen* usque.

Ex eodem LUDOVICO de MARMOL.

Judda sita ad oram Arabiæ Felicis, XXI. grad. & XXX. scrup. ab æquatore versus arctum, solo tam sterili atque arido, ut vix quicquam herbidi ferat, commerciorum opportunitate tantum nobilis. Oppidani narrant hic antiquitus aliam urbem fuisse celeberrimam, (quam quidam suspicantur a Ptolemæo *Badeo regiam* appellari) extra hanc vero fabulantur Adamum & Evam esse sepultos; verum Lusitani, qui secus hanc oram navigarunt, credunt *Badeo* infra *Juddam* fuisse ad altitudinem XX. grad. (hanc enim

illi tribuit Ptolemæus) & hodie appellari *Xeresen*; hic etiamnum visuntur duæ turres antiqui operis, quæ satis indicant hic quondam oppidum fuisse magni nominis: paulo ultra alia quoque urbs visitur, *Confusa* dicta, in cujus ædificiis literæ comparent, quas nemo hodie legerit; magni nominis est, quia desertum hic originem capit. Portus Juddæ incommodus est & difficilis ingressu, ob vada & brevia, quæ objacent & alvei anfractus: oppidum enim conditum est in humiliori cornu, quod ab altero multis vadis dirimitur.

Ex Ioanne de Barros.

Camaran insula sita est ad altitudinem xv. grad. versus arctum: ab Arabiæ continenti unam leucam; Solo est humili & alicubi palustri, unde hic lætissime proveniunt manguæ arbores, materie durissima: reliqua pars insulæ arboribus nuda est, herbida tamen: inter se & continentem portum satis commodum concludit, & aquationi oportunum, ob quam plurimum frequentatur: fuisse hic quondam oppidum satis magnum e ruinis, quæ supersunt, apparet; hodie a paucis & miseris habitatur.

Itinerarium SULERMANNI Bassæ a Suez in Indiam: descriptum a naucleto Veneto anno 1538.

A *Suez* ad promontorium *Pharaonis* sunt milliar. Italica IV.

A *Suez* ad *Corendolo*, ubi *Pharaonem* submersum volunt, sunt mill. LX.

A Ce-

A *Corondolo* ad *Tor* sunt milliar. c. Hic multi Christiani habitant; abest autem a monte *Sinai*, ubi monasterium est *S. Catharinæ*, itinere sesqui diei.

A *Tor* ad *Charas* sunt milliar. xl. A *Charas* ad insulam *Soridan*, quæ abest a continente milliar. xl, sunt milliar. c.

Ab insula *Soridan* ad montem *Marzoan* sunt milliar. c.

A monte *Marzoan* ad *Cor* sunt milliar. cccc.

A *Cor* ad *Ziden* sunt milliar. xxx. Hic naves Indicæ appellunt; abest a *Mecha* itinere sesqui diei. nulli hic fontes, sed tantum cisternæ aquæ pluviæ: extra oppidum Moschea est, in qua Evam sepultam fabulantur. Incolæ fere nudi incedunt, colore fusco.

A *Ziden* ad insulam *Arsax* sunt milliar. ccccLx. Insula deserta est, circa quam ostreæ margaritiferæ capiuntur.

Ab *Arsax* ad insulam *Camaran* sunt milliar. xl. distat hæc a continente milliar. xxviii. circa illam corallum candidum reperitur; castellum hic cernitur dirutum; incolæ pauci sunt, brevi statura, & fere nudi incedunt, præterquam circa partes verecundas; navigia habent, sine ullis ferramentis, & tantum funibus quibusdam & palmarum foliis contortis consuta.

A *Camaran* ad insulam *Tuicæ* sunt milliar. c. a qua ad angustias freti sunt milliar. x.

In reditu.

Ab angustiis freti ad castellum *Meccam* sunt milliar. L. *Zibith* abest hinc iter trium dierum.

A *Mecca* ad insulam *Camaran* milliar. CL. ab hac ad *Cubit zarif* in continente sunt milliar. XX. Hic *Suleiman* descendit in terram cum suis copiis, & itinere terrestri petiit *Zibith*, & dominum illius, postquam ultro se dedidisset, capite plexit. *Zibith* perpulchrum est oppidum, multos habens fontes, & hortos optimorum fructuum feraces, abundatque omni genere commeatus.

A *Cubit Sarif* ad *Cor* sunt milliar. C, distans a continente milliar. V.

A *Cor* ad *Zeizer* sunt milliar. LXX.

A *Zeizer* ad *Adiudi* sunt milliar. L.

Ab *Adjudi* ad *Mugoram* sunt mill. L. bonus est portus & aquationi atque lignationi peropportunus.

A *Mugora* ad *Darbonin* sunt mill. L. a quo ad *Jasuf* sunt totidem.

A *Jasuf* ad *Chosodan* sunt mill. LX. Ad *Saltam* mill. L. Ad *Ariadan*, cujus portus appellatur *Mazabran* mill. XXX. Ad *Jusuman* mill. XXX. Ad *Mucare* vadorum brevibus inquinatum mill. XXX.

Ad vada *Babir* mill. XXXV. Ad *Muchi*, XLV. Hinc *Ziden* ventum est.

Ad *Contror* mill. XXXV. Ad *Almbmuschi* milliar. LXX. Ad *Robon* mil. XXX. Ad *Farci* mil. XVI. Ad *Sathan*. mil. XXV. ad *Zormam* mil. XXX. Ad *Jambut* mill. XX. magna hic est annonæ copia, sed aquarum inopia. *Medina Tulnabi* abest hinc iter unius diei.

A *Jambut* ad *Sichabo* sunt milliar. LXXXVIII. Ad *Bubuctor* mil. C.

Ad insulam *Genamani* milliar. XXX. Ad *Chisase* mil.

mill. xx. Ad *Tor* mill. CLXXV.

A *Suez* ad angustias freti sunt milliar. CIↃCCCC. mare hoc latum est mill. CC. & quibusdam locis plura: ad oram autem tot sunt vada & rupes, ut non nisi interdiu navigetur; & difficulter ob varios mæandros itinerum ratio iniri potest ab iis, qui secus oram navigant.

XX. & I.

VETERA TESTAMENTA

Seculo xv. & sequenti conscripta.

I.

Mutuum conjugum testamentum, Gisberti Domini de Noordelose & Meynæ van Heemskerck, Ann. CIↃ. CCCC. XXXII.

Y *Gysbrecht* van *Vianen*, Heer tot *Noordelose*, tot *Nuwecoep*, ende tot *Oistbuysen*, ende *Meyne* van *Heemskerke* Ioncfrou van *Vianen*, ende Vrouwe der landen voernoemt, doen cond allen luyden, dat wy om gonste ende liefde, die wy tot malcanderen hebben, by Heren *Jan* van *Vianen* onsen broeder, ende der Vrouwen van *Heemskerke* onse moeder, een gunstelike overdrachte ende makinge van goede, wie leeft of sterft van ons beyde, mit malkanderen overdragen ende gemaict hebben, behoudelic altoes die hilixvorwaerde tusschen ons beiden gemaict van waerden te bliven, in der manieren als hier nae gescreven staet. Eerst so hebbe ic *Gysbrecht* van *Vianen Meynen* mynen wyve gemaict, wairt dat ic storve voir hoir, dat si an landen hebben, houden, ende besitten sal in rechter duwarye ende lyftocht, die geheel

geheel Heerlicheyt tot Noordeloys, in hogen ende in lagen; in natten ende in drogen, mit thienden grof ende smal, mitter Hofstede tot *Noerdelose*, ende met viere ende vyftich morgen lants, die daer an leggen mitter Rosmeulen, mitter swaendrift, mitter manscippen, ende der gifte van der kerke daer toe behorende, ende mit allen sinen toebehoren, niet daer of uytgesceyden, also Heer *Jan* van *Vyanen* myn vader voir ende ic nu nae die beseten ende gebruyct hebbe, ende voert alle sulcke pachthoeve ende wes thynse als ic hebbe op *Slingelant*, in manieren, wairt dat Meyne myn wyf na myne doot hilicte, ende enen anderen man name, dat dan dese vorwairde ende makinge doot ende te niete wesen soude, mer so soude *Meyne* myn wyf dan bliven up hoer thilixvoerwarde tusschen ons beyden gemaict, ende behouden sulcke lyftochte, als ic haer daer by voor dese tyt met myns Genadichs Heren hant van Bourgongnen gemait hebbe. Hier tegens hebbe ic *Meyne* van *Heemskerc* Ioncfrou van *Vianen* voernoemt weder gemaict ende make mit desen brieve *Gysbrecht* van *Vianen* mynen man, wairt dat ic storve voor hem, dat hy dan aenvairden, houden, hebben, ende besitten sal syn leven langh myn Huys ende Hofstede van *Heemskerck*, mitter swaendrift, ende mitter muelen daer toe behorende, ende voirt myn duynen tot *Heemskerc* mit allen hoeren toebehoren, alse myn ouders voir ende ic die na beseten hebben, ende ic van der Graeflicheyt van Hollant te leen houde, uygesceyden die thienden tot *Heemskerck*, mit voirwaerde, wairt dat *Gysbrecht* myn man na mynre

doot hilicte, ende een ander wyf name, dat dan dese voirwaerden ende makinge doot ende te niet wesen sal. Ende om dat wy willen, dat alle dese makinge ende vorwairde van waerde gehouden sullen wesen, so hebben wy gebeden onsen Genadigen Heere van Bourgongen als Leenheere van alle den goede hier voir benoemt, dat hy dese vorwairde believen ende confirmeren wille. In kennisse der waerheyt so hebben wy *Gysbrecht* van *Vianen* ende *Meyne* van *Heemskerck* desen bief besegelt mit onsen segelen hier angehangen. Ende wy *Jan* van *Vianen* Ridder, ende *Margriete* van *Cralingen* Vrouwe van *Heemskerc*, om dat wy over ende aen dese vorwairde ende makinge geweest hebben, ende wy elc also verre alst ons aengaen mach, daer inne geconsenteert hebben, so hebben wy desen brief samentlic gesegelt mit onsen segelen hier aen gehengen. Gegheven opten 27. dach in Iulio, int jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. XXXII. Ende deser brieve syn twee, daer van wy Gysbrecht ende Meyne elc een of hebben.

An dicas mutuum hoc testamentum, an mortis causa donatio, si mavis, mutua, nihil refert. Notarius in testamento, ut adsit, non necesse est, *l. pen.* §. *ult. ff. de leg.* 2. Ne numerus quidem testium, cum datur Principi approbandum, *l.* 19. *C. de testam.*

II.

Testamentum Dni. Johannis Wit Decani ecclesiæ S. Mariæ Trajectens. *Ann.* CIↃ. CCCC. XXXIII.

In nomine Dni Amen. Per hoc præsens publicum

cum instrumentum cunctis pateat evidenter, quod anno a nativitate ejusdem millesimo quadringentesimo tricesimo tertio, indictione undecima, ipso die beatorum Simonis & Judæ Apostolorum, vicesima octava mensis Octobris, hora vesperarum vel quasi, Pontificatus sanctissimi in Christo patris & domini nostri, Dn. *Eugenii* divina providentia Papæ quarti, anno tertio, in mei Notarii publici testiumque infra scriptorum ad hoc specialiter vocatorum & rogatorum præsentia personaliter propter hoc constitutus Venerabilis & circumspectus vir Dns. *Johannes Wit de Delf*, Decanus ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis, sanus per gratiam Iesu Christi corpore, compos mentis, rationis, & intellectus, consideransque nichil certius morte, ejusque hora nil incertius, cupiensque hujusmodi mortis horam tam incertam quam inevitabilem rerum ac bonorum suorum mobilium & immobilium præsentium & futurorum, ac omnium jurium suorum undecunque provenientium, dispositione testamentaria prævenire, omnes suos executores inantea per ipsum Dnm. testatorem quomodolibet constitutos, omniaque testamenta per eundem ante datam præsentium, sive præsentis testamenti, facta penitus & omnino cassavit, annullavit, & revocavit, ac pro cassatis, annullatis, & revocatis habere voluit, & de novo ob salutem animæ suæ, parentum, & omnium benefactorum suorum, hoc præsens testamentum sive ultimam voluntatem suam fecit, condidit, & ordinavit, ac disposuit per modum & formam infra scriptos. Inprimis animam suam Deo omnipotenti, & gloriosissimæ virgini Mariæ ejus genitrici, ac omnibus

bus sanctis humiliter recommendavit, eligens sepulturam suam juxta altare beatæ virginis Mariæ & omnium Apostolorum in prædicta ecclesia beatæ Mariæ Trajectensis situm; & per ipsum Dnm testatorem fundatum & dotatum, vel in monasterio dicto Iherusalem extra muros Trajectenses. Item voluit & mandavit præfatus Dns testator executoribus suis infra scriptis, quod primo & ante omnia debita sua, de quibus legitime per literas sigillo sigillatas, aut manu sua scriptas, seu alias rite constiterit, effectualiter persolvantur. Insuper voluit dictus testator & mandavit, ut executores sui inferius nominandi exequias suas funerales procurent fieri secundum modum & formam antiquos, & quod detur vinum modo antiquo consueto; vel secundum modum per quinque ecclesias Trajectenses noviter ordinatum, prout eisdem executoribus devotius & honestius videbitur expedire, & cuilibet presbytero in die obitus sui, ubi ipsum decedere contingat, tunc missam celebranti, voluit ministrari menglam boni vini vel ejus valorem. Et præsertim desideravit, voluit, & mandavit dictus Dns testator statim ipso defuncto triginta missas continuas per presbyterum ad hoc specialiter deputandum celebrari, & in suo speciali memento haberi per eundem. Item dedit & legavit Majoris, sancti Salvatoris, & beatæ Mariæ Trajectensis ecclesiis fructus annorum gratiæ suæ ex præbendis suis dicto Dno testatori in qualibet earundem competentes & cedentes, de quibus fructibus voluit prædictarum ecclesiarum Capitulis pro vestibus aureis *bandekins* nuncupatis, in quibus obligatur, satisfieri, & cuilibet

eccle-

ecclesiæ & Capitulo persolvi de eisdem, & de residuis pecuniis eorundem annorum gratiæ prædictarum ecclesiarum ultra prædicta provenientibus voluit annuos redditus secundum consuetudinem cujuslibet dictarum ecclesiarum pro memoria sua peragenda emi per executores suos subscriptos & comparari. Insuper dedit & legavit idem Dns testator investito seu Rectori personatus ecclesiæ seu Capellæ de *Rysbergen* Leodiensis diœcesis medietatem unius coronæ aureæ monetæ Regis Franciæ emptæ erga Johannem de Jonge, reliquam vero medietatem fabricæ ecclesiæ seu Capellæ memoratæ annuatim & perpetuis temporibus distribuendam, de qua tamen corona Custos ipsius ecclesiæ seu Capellæ jam dictæ singulis annis unam quartam boni vini ejusve valorem habebit, ita tamen quod omni anniversario ipsius Dni testatoris Investitus sive Rector aut Vicecuratus præfatus de vespere vigilias mortuorum leget, & altera die immediate sequente missam animarum pro memoria perpetua ipsius Dni testatoris habenda annuatim solenniter celebrabit, Custosque ibidem prædictus modo consueto compulsabit. Et si investitus, Rector, Vicecuratus, aut Custos prædictus negligens in præmissis fuerit, seu alter eorum negligens fuerit, extunc tota corona seu quota concernens negligentiam ea duntaxat vice, qua negligentia hujusmodi commissa fuerit, cedet fabricæ ecclesiæ seu Capellæ jam dictæ. Item legavit & dedit dictus Dns testator eidem ecclesiæ sive Capellæ de *Rysbergen* prædictæ pro reparatione seu reformatione navis ecclesiæ seu Capellæ ejusdem fructus anni gratiæ suæ sibi de perso-

personatu ipsius ecclesiæ competentes & cedentes; Committens nichilominus & mandans executoribus suis infra nominandis, quatenus statim post decessum dicti Dni testatoris omnes & singulos fructus, redditus, & proventus anni gratiæ ecclesiæ seu Capellæ prædictæ ipsi Dno testatori cedentes & competentes ad usus præscriptos levent, recipiant, manuteneant, apprehendant, & disponant fideliter de eisdem. Insuper idem Dns testator dedit, donavit, & legavit Capitulo ecclesiæ sanctæ *Waldetrudis Montium Hannoniæ* fructus anni gratiæ suæ eidem ex præbenda sua, quam obtinet pro præsenti in eadem post mortem suam, cedentes & competentes, volens & mandans, quatenus de pecuniis inde provenientibus per executores suos infra scriptos perpetui & annui redditus pro sua perpetua memoria anniversali celebranda, & secundum ipsius ecclesiæ usum & consuetudinem peragenda, distribuendi fideliter emantur & comparentur. De quibus quidem annuis fructibus Capitulum Venerabilium Domicellarum præfatæ ecclesiæ sanctæ Waldetrudis pro tempore existens in anniversario ipsius Dni testatoris missam celebrans, & Campanarius ejusdem ecclesiæ pro labore suo & compulsatione singulis annis perpetuis temporibus recipient & habebunt quilibet unam quartam boni vini vel valorem ejusdem. Item voluit prælibatus Dns testator, quod domus sua claustralis sita infra emunitatem ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis prædictæ exponatur publicæ venditioni per executores suos infra scriptos secundum consuetudinem ejusdem ecclesiæ, deturque plus offerenti, & quartam partem pecu-

pecuniarum de eadem domo provenientium dedit, legavit, & assignavit pro annuis reditibus per infra nominandos suos executores pro memoria sua mensurnali in dicta ecclesia beatæ Mariæ secundum consuetudinem ejusdem facienda, & ministrandam in vigilia & missa præsentibus, nec non aliam quartam partem pecuniarum de præfata domo provenientium perpetuis Vicariis beneficiatis ejusdem ecclesiæ & in eadem missam celebrantibus dividendam & expendendam, petens humiliter ipsum in eorum *Memento* haberi, & sepulchrum ipsius testatoris missa celebrata visitari, & reliquam mediam partem dictarum pecuniarum de eadem domo provenientium dedit & legavit *Wilhelmæ*, *Lisebettæ*, & *Diewardi*, sororibus suis & heredibus, æqualiter inter ipsas & amicabiliter dividendam. Insuper dedit & legavit idem Dns testator dictis suis sororibus omnia utensilia domus suæ, ollas, patellas, cortinas, lectos, & cetera alia utensilia, vasis & clenodiis argenteis, aureis, & deauratis, nec non pecuniis omnino exceptis, de quibus noluit, ut aliquo modo se intromittant, sed de illis vasis & clenodiis argenteis, aureis, deauratis, & pecuniis per executores suos inferius nominandos, prout eisdem videbitur, disponatur. Item dedit & legavit, ac in veram dotem pro augmentatione cultus divini assignavit octo jugera terræ magis vel minus empta erga *Giselbertum* de *Galecoep*, prout sita sunt in inferiori parte parochiæ de *Iutfaes*, Rectori pro tempore Altaris seu perpetuæ Vicariæ per ipsum Dnm testatorem in præscripta ecclesia beatæ Mariæ Trajectensis in honore heatæ Mariæ &

omni-

omnium Apostolorum fundatæ & dotatæ, quam possidet de præsenti Dns *Iohannes Kelrwairt.* Quæ quidem octo jugera terræ pro nunc colit Wilhelmus Auwe. Item dedit & legavit eidem Rectori perpetuæ Vicariæ prædictæ pro augmentatione redditiuum trecentas coronas Franciæ pro annuis redditibus per suos executores inferius nominandos emendis & comparandis tutiori modo, situ & loco tutiori, ubi ipsis videbitur expedire, super quibus specialiter conscientias ipsorum voluit onerari. Item dedit & legavit Choralibus quinque ecclesiarum Trajectensium pro qualibet ecclesia duos florenos currentes semel duntaxat solvendos. Insuper dedit & legavit idem Dns testator executoribus suis infrascriptis, & qui præsens testamenti onus in se susceperint, cuilibet eorundem unam tasseam argenteam, rogans humiliter eosdem, quatenus divinæ remunerationis intuitu onus executionis hujusmodi in se suscipiant & assumant, ac juxta tenorem & formam præsentis testamenti & ultimæ suæ voluntatis, vel prout & quemadmodum in quadam cedula manu sua aut alterius fidelis de suo mandato scripta & manu sua propria subscripta, aut sigillo suo proprio sigillata, dispositum & ordinatum fuerit, fideliter exequantur. Cujus quidem cedulæ tenorem & contenta in eadem ejusdem voluit esse roboris & efficaciæ, ac si in præsenti publico instrumento seu testamento & ultima voluntate inserta essent & conscripta. Quæ quidem cedula si non fuerit reperta, extunc faciant iidem inferius nominandi executores, prout ipsis magis videbitur expedire. Hujus autem testamenti & ultimæ voluntatis fidei-

fideicommissarios, executores, & dispositores antedictus Dns testator elegit, constituit, fecit, creavit, & solenniter ordinavit Venerabiles & discretos viros Dnos & Magistros *Andream* de *Schaerle* Præpositum Westfrisiæ, Majoris, *Iohannem* de Beloys alias *Trelonge* sancti Salvatoris, *Petrum* Franconis sancti Petri, *Lambertum Vliger*, & *Wilhelmum Voirn* beatæ Mariæ Trajectensium ecclesiarum Canonicos, nec non *Wilhelmum Hagen* Decanum Consilii * Bekensis Leodiensis diœcesis, & *Wilhelmum Gerardi* de *Leyden* presbyterum *Capituli* Venerabilium Domicellarum ecclesiæ sanctæ *Waldetrudis* prædictæ, volens & mandans idem Dns testator, quod quilibet prædictorum executorum in ecclesia sua, in qua beneficiatus vel officiatus existit, videlicet Dns *Iohannes Beloys* in sancti Salvatoris, Dns *Lambertus Vliger* in beatæ Mariæ Trajectensis ecclesiis prædictis, nec non *Wilhelmus Hagen* in ecclesia sive quarta Capella de Rysbergen, & Dns *Wilhelmus Gerardi* de *Leyden* in ecclesia sanctæ Waldetrudis prædictæ una cum Dnis *Andrea* de Schoerle, *Petro Fraconis*, & *Wilhelmo Voirn* executoribus suis præmissa ipsorum ecclesiis legata & easdem concernentia duntaxat & non ultra neque alias fideliter exequantur. Quibus quidem dispositis & exequiis funeralibus expeditis, nec non redditibus memoratarum cujuslibet ecclesiarum prædictarum secundum consuetudinem earundem modo præscripto ordinatis & comparatis, prædicti Dni *Joannes* de *Beloys*, *Lambertus Vliger*, *Wilhelmus Hagen*, & *Wilhelmus Gerardi* de *Leyden* ab omni ulteriori onere executionis sint

* al. Bomnensis.

relevati, & ſe de ceteris bonis in parte vel in toto nullatenus intromittant, ſed prænominati Dni *Andreas* de *Schoerle*, *Petrus* Franconis, & *Wilhelmus Voirn* de omnibus & ſingulis bonis, vaſis, clenodiis, & pecuniis, tam in auro quam in argento, ut præmittitur, per eundem Dnm teſtatorem, relinquendis, ceteriſque veſtibus foderatis & non foderatis, abſque contradictione Coexecutorum prædictorum, ſeu ipſius Dni teſtatoris heredum, & ſine etiam omni inventarii vel computi redditione plenam & liberam diſponendi & ordinandi habeant poteſtatem. Præterea voluit prælibatus Dns teſtator, quod ſi aliquem ex dictis ſuis executoribus ante præſentis ſui & teſtamenti & ultimæ voluntatis executionem ac plenam diſpoſitionem mori contingat, vel abeſſe, aut commode intereſſe non poſſe, aut forte intereſſe non velle, extunc ſuperſtes vel ſuperſtites ex eiſdem, & qui intereſſe poſſint & velint, omnia & ſingula exequendi, diſponendi, & ordinandi modo & forma præmiſſis plenam, & liberam habeant poteſtatem, dans & concedens eiſdem executoribus ſuis mandatum ſpeciale de omnibus & ſingulis ſuis bonis modo & forma præordinatis ordinandi & diſponendi, & transferens in eoſdem omnia bona ſua mobilia aut immobilia, præſentia & futura, omneſque actiones reales & perſonales, utiles, contrarias, & directas, dicto Dno teſtatori contra quaſcunque perſonas eccleſiaſticas ſeu ſeculares, collegia ſeu univerſitates, quacunque occaſione ſeu cauſa competentes ſeu competituras, ac omnia ſua jura præſentia & futura, & conſtituens præfatos executores ſuos in rem ſuam procurato-

curato-

curatores, ac ponens eosdem in locum & jus suum, ita quod ipsi nomine quo supra post mortem dicti Dni testatoris coram quibuscunque judicibus competentibus pro hujusmodi actionibus utilibus & directis adversus easdem & quascunque personas, collegia, seu universitates agere & experiri poterunt, ac omnia alia & singula facere & exercere, quæ in præmissis & circa præsens testamentum sive ultimam voluntatem dicti Dni testatoris necessaria fuerint seu quomodolibet oportuna, etiamsi mandatum exigant magis speciale. Et hanc idem Dns testator suam ultimam voluntatem esse asserens, quam valere voluit jure testamenti, quod si jure testamenti non valeat, seu valere non possit, saltem valeat jure codicillorum, seu alias prout melius valere poterit jure cujuslibet ultimæ voluntatis. Super quibus omnibus & singulis præfatus Dns testator sibi a me Notario publico infra scripto unum vel plura publicum seu publica fieri petiit in meliori forma instrumentum aut instrumenta. Acta fuerunt hæc Trajecti in domo habitationis prælibati Dni testatoris sita infra emunitatem dictæ ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis, sub anno, indictione, mense, die, hora, & Pontificatu quibus supra, præsentibus ibidem honorabilibus & discretis viris Dnis & Magistris *Nicolao* de *Maersen*; *Michaele Christiani* Canonicis, nec non *Kaluwairt* perpetuo Vicario ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis prædictæ, & *Theodrico Ghyssel*, cive Trajectensi laico, testibus ad præmissa vocatis specialiter & rogatis.

Vel in monasterio dicto Iherusalem extra muros Trajectenses. Fuit Sanctimonialium, & extra portam, ut puto, quæ

vulgo de Weertpoort. Argumento sunt literæ Ann. 1499. quibus Priorissa *en de gemeen Iufferen des Convents van Iherusalem binnen Utrecht* locum dant implantandum, & aream circum ecclesiam, quod nondum hæc restituta, a civibus Trajectensibus, ut credebatur, exusta Ann. 1483. ipso die Sanctorum Petri & Pauli. Verba instrumenti inter alia etiam hæc sunt; *als dat sy voor haer ende haer nacomelingen syn overcomen met Cornelis Peterssen ende Evertgen syn wyf, als dat sy bepoten sellen met appelen tour die kerk metten ouden Reventer, ende alle alsulck lant, als sy daar onbepoot ende onverhuyrt leggende hebben op hare oude Hofstadt in de nieuwe Weert, uytgesondert dat Kerckhof, ende die vruchten, die daer jaerlycks of vallen, sullen sy half hebben, ende sy Iuffrouwen die ander helfte, die sy onder de boomen in sacken ofte in tonnen ontfangen sullen &c.* Et factum id permissu Frederici van Blanckenheim datis de eo codicillis Ann. 1419. *Fredericus episcopus Trajectensis dilectis nobis in Christo Margareta de Groenevelt &c.* Permissu postea magistratus, ne globis prædatoriis esset semper expositum, reductum in urbem Ann. 1513. in domum scilicet seu prædium, *de Herberge van Nieuwenrode.* Locus est e regione Papalis domus seu aulæ. Olim prope plateam, quæ vulgo *de Gaesbeecx steghe.* Vidi literas aliquando Friderici Egmundani, Domini de Yselsteyn, de Bueren, & de Cranendonck, quibus sibi satisfactum a monialibus fatebatur *van de alinge huysinge, die Gysbert van Nieuwenrode ende Iuffrou Alienora van Borsselen syn gerechte geselinne wel neer te behooren plach met boeren-poort-wech uytgaende in Winsen-steghe, ende daer toe van de Huysinge ende Hofstede staende in den Regenbooch voorsz. opten Westhoeck van ende in Gaesbeecx-steghe, naest de voorsz. herberge van Nieuwenrode.* Charta est Ann. 1493.

ex præbendis suis dicto domino testatori in qualibet earundem competentes. Uni juxta canones unum tantum beneficium, una tantum ecclesia, una item præbenda, *can. monachum, 20. qu. 4. c. unum c. qui plures 21. qu. 1. cap. 3. ext. de cler. non resid. cap. ult. ext. de relig. dom.* Altescrr. 2. *ascet. 14. & ad cap. cum ecclesiastica ext. de concess. præb.* Verum temporis progressu spreti canones & abjecti, ut pridem jam ostendi 2. *man. ad jus Canon. cap.* 10.

Pro vestibus aureis bandekini nuncupatis. An vestes cum institis, cum limbis, cum fasciis? *Band*, *Bandekyn* fascia est. Du Cange de eo nihil.

Inve-

Investito, seu Rectori personatus ecclesiæ, seu Capellæ de Rysbergen. Persona Rector ecclesiæ est. Rector etiam est Pastor, Curatus, Presbyter, Plebanus. Sacerdos idem qui Rector. Sic infra: *Rectori altaris seu perpetuæ Vicariæ &c. in præscripta ecclesia &c.* Nec obstat, quo minus idem & Persona & Curatus sit, quamvis vulgo distincti. Unde & quod tam varie, *Investitus, sive Rector, aut Vicecuratus præfatus &c.* & mox: *Et si investitus, Rector, Vicecuratus, aut Custos prædictus &c.*

pro reparatione seu reformatione navis ecclesiæ. Navis media pars templi. *Capsum* etiam, *medianæ*. Gregor. Turonens. *lib.* 2. *hist. cap.* 14. *Ostia octo: tria in altario, quinque in capso.* Idem *lib.* 2. *de mirac. mart. cap.* 43. *Procedens autem psallendo; cum ad medianam pervenisset.* Vid. *lib.* 2. *de Nobilit. cap.* 28.

Unam quartam boni vini. Quarta species mensuræ est. Jo. Hocsemius apud Chapeavill. *de gest. Pontif. Leodiens. cap.* 22. *Hoc anno bladi caristia, & quarta vini* XXVII. *Turonensibus vendebatur, quod nunquam antea fuerat visum.* Hemina tertia pars quartæ erat, ut tradit Mabillon. *in præfat. ad Secul.* IV. *SS. ord. S. Bened. cap.* 160. Atque ita Petrus Masius Abbas Casalis Benedicti, cujus verba hæc adducit: *Hemina, sicut a quibusdam expositoribus Regulæ accepimus, est quædam mensura continens unam libram cum quarta parte alicujus liquoris: & est quasi tertia pars quartæ vini Parisiensis.*

III.

Testamentum Frederici uten Hamme Domini de Baersel Ann. CIↃ. CCCC. XXXVIII.

In nomine Domini Amen. Anno nativitatis ejusdem CIↃ. CCCC. XXXVIII. indictione prima, mensis Octobris die decima nona, hora primarum vel quasi, Pontificatus Sanctissimi in Christo patris & domini nostri, Dn. *Eugenii* divina providentia Papæ quarti anno octavo, in mei Notarii publici testiumque in-

fia scriptorum ad hoc specialiter vocatorum & rogatorum præsentia personaliter constitutus honorabilis Dn. *Fredericus* uten *Hamme*, senior dictus, Dominus de *Baersel*, miles Trajectensis diœceseos, compos per gratiam Jesu Christi suorum mentis, rationis, & intellectus, licet corpore aiiquantulum languidus & infirmus, attendens, quod nihil est morte certius, nihil vero incertius ejus hora, cupiensque diem suæ peregrinationis extremum dispositione bonorum suorum & ordinatione testamentaria prævenire, & saluti animæ suæ de bonis sibi a Deo collatis in quantum potuit salubriter providere, ne inter heredes proximosque suos consanguineos & amicos, & quoscunque alios dissensio, lis, seu quæstio de & super bonis suis post mortem suam relinquendis oriatur aliqualis, testamentum suum vel ultimam voluntatem fecit, condidit, & in hunc modum subsequentem ordinavit. Primo siquidem animam suam Altissimo, Creatori suo, beatissimæque virgini Mariæ ejus matri, totique exercitui cœlesti recommendavit, sepulturam quoque corporis sui elegit in Capella sancti Thomæ ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis. Deinde voluit idem testator, quod omnia & singula sua debita, de quibus est vel erit obligatus, quibuscunque personis ecclesiasticis vel secularibus, de quibus ad præsens constat, vel legitime constare poterit quomodolibet in futurum, de suis bonis promtioribus integre persolvantur, voluitque exequias suas fieri, prout animæ suæ salubrius visum fuerit expedire. Deinde dedit idem Dn. testator & legavit Dnæ *Hasæ* filiæ quondam Dn. Joannis de Zulen de Na-

tewisch

tewisch conjugi suæ omnia & singula bona sua mobilia in quibuscunque rebus aut clenodiis in auro vel argento, seu in quacunque alia specie, seu quibuscunque aliis speciebus in domo sua, quam inhabitat, existentia, post mortem ipsius Domini testatoris relinquenda, legatis infrascriptis duntaxat exceptis & exclusis. Insuper dedit & legavit idem Dn. testator dominæ *Hasæ* uxori suæ prædictæ omnes pecuniarum summas de quodam bono, nuncupato de Haghe provenientium, pro quibus pecuniis ipsum bonum de Hage sibi oppignoratum existit, & omnes & singulas pecunias, quas *Folpardus de Zulen* Antwerpiensis oppidi Cameracensis dioeceseos ex parte dicti Domini testatoris sub se habet, nec non omnes alias & singulas pecuniarum summas in quibuscunque locis existentes & ad ipsum testatorem pertinentes. Cum quibus quidem pecuniis idem Dns testator voluit emi redditus perpetuos, in quibus præfata Domina *Haza* usumfructum suum ad vitam suam habebit. Qua defuncta eosdem redditus devenire voluit ad *Ætsardum* filium & *Johannam* filiam suos naturales, legatis infra scriptis duntaxat exceptis & exclusis. Item idem Dn. testator dedit & legavit *Ætsardo* filio suo naturali prædicto omnia & singula arma ad ipsum dominum testatorem spectantia. Item dedit & legavit idem Dn. testator Domicellæ *Christinæ* pedissequæ uxoris suæ omnia vestimenta sua & x. scuta Burgundica semel solvenda. Item dedit & legavit idem Dns testator providis & discretis viris Dn. *Iacobo Boel*, & *Arnoldo Veckingh*, & *Iohanni* de *VVeelden* presbyteris animatum, ac *VValravio* de *Palatio*

Confessori suo perpetuis beneficiatis ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis prædictæ, cuilibet eorum unum scutum Burgundicum semel dandum. Item dedit & legavit idem Dns testator dominæ *Hasæ* uxori suæ præfatæ omnia credita sua, in quibus quantumque debitores dicto domino testatori obligantur, nec non omnem avenam ad ipsum testatorem in diœcesi Trajectensi spectantem, & pertinentem pro exequiis ipsius Domini testatoris faciendis. Item dedit & legavit idem dominus testator, ac in puram eleemosynam assignavit ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis præscriptæ domum, quam ad præsens infra emunitatem ecclesiæ prædictæ inhabitat, nec non omnes & singulas pecunias de domo præfata post mortem dominæ *Hasæ* uxoris suæ vendenda provenientes, pro memoria ipsorum Domini testatoris ac Dnæ *Hasæ* in dicta ecclesia singulis annis secundum consuetudinem ecclesiæ ejusdem faciendis, sic quod ipsa ecclesia eidem Dnæ *Hasæ* faciet usumfructum de domo prædicta. Item idem Dns testator legavit & assignavit Dn. *VValravio de Palatio* prædicto quinque ulnas lanei panni per ipsum Dn. *VValravium* disponendas, prout idem Dn. testator hoc fieri voluit & commisit Dn. *VValravio* prædicto. Ad hujusmodi autem sui testamenti vel ultimæ voluntatis executionem manufidelem, & fideicommissariam, ac dispositricem unicam, solam & in solidum elegit, constituit, fecit, & ordinavit Dnam *Hasam* dominam suam prædictam, dans & concedens eidem plenam & liberam potestatem ac mandatum speciale de omnibus & singulis bonis præscriptis intromittendi, & disponendi, eaque peten-

petendi, exigendi, recipiendi, & levandi, de receptisque & levatis quitantiam dandi, & pro præmissis omnibus & singulis in quibuscunque Curiis coram quibuscunque judicibus ecclesiasticis vel secularibus quacunque auctoritate fungentibus agendi & defendendi, ac alias faciendi, prout onus hujusmodi testamenti exigit & requirit. Et præmissa omnia & singula asseruit & dixit firmiter ac esse voluit suam ultimam voluntatem, quam valere voluit jure testamenti, aut jure codicillorum, aut alias omnibus melioribus modo & forma, quibus melius & efficacius valere poterit de jure vel consuetudine cujuslibet ultimæ voluntatis. Super quibus omnibus & singulis præfatus Dns testator petiit sibi fieri a me Notario publico infra scripto unum vel plura instrumentum vel instrumenta. Acta fuerunt hæc Trajecti in domo habitationis dicti Domini testatoris sita infra emunitatem ecclesiæ beatæ Mariæ prædictæ, sub anno, indictione, mense, die, hora, & Pontificatu, quibus supra, Præsentibus ibidem honorabilibus & discretis viris Dnis *Giselberto VVael* Canonico, *VValravio* de *Palatio* Vicario ecclesiæ prænarratæ, *Iohanne* filio *Mathiæ*, *Alberto* de *Heemstede*, & *Iohanne Nicolai* laycis, civibus Trajectensibus testibus, ac quam pluribus aliis personis fide dignis astantibus ad præmissa vocatis specialiter & rogatis. Et ego Henricus Warneri clericus &c.

Insuper dedit & legavit idem dominus testator Dn. Hasa uxori suæ. Nondum ergo tum Ultrajecti, quod post placuit, receptum, nequis conjugi relinquat quicquam præter mutuum usumfructum. *Costuymen van Utrecht tit. van Houwelyckschee voorwaerden* §. *ult*

de quodam bono, nuncupato de Haghe. Linguæ Belgicæ est imitatio. Belgæ dicerent *van seker goet*. *Bonum* idem quod prædium. Vid. *prav, observ. ad Henric. ab Erp.* 1. *Analect.* Et alibi etiam imitatio hæc, ut cum prædium, verbi gratia, dicitur *hereditas*, quod id Belgis *een erf*. Vita S. Liudgeri, *cap.* 1. *n.* 2. *alios extra terminos effugabat, & nihilominus ipsorum sibi hæreditates vendicabat.* Charta Ann. DCC. XCV. *Tradidi ad reliquias S. Salvatoris &c. & in manus Liudgeri presbyteri &c. particulam hereditatis & proprii laboris.* Charta ejusdem anni apud Henschenium *to.* 3. *SS. Mart. ad Vit. S. Liudger. Ego Thegambaldus filius quondam Archaldi tradidi partem hereditatis mea Liudgero Abbati in villa, qua dicitur Frilacu, id est, Hovam illam integram &c.* Bona etiam pro prædiis in charta Ann. 1314. apud Leibnitium Chron. *mont. Franc. Goslar.* p. 61. *Nihilominus dantes ipsi & ecclesia ipsius liberam facultatem a prædictis bonis evellendi & exstirpandi ligna, truncos, & arbores quascunque.* Pro quibusvis facultatibus apud Camnzat. *antiq. Tricass. in chart. Ann.* 1104. *Praterea tres servientes, qui custodiant commune bonum Canonicorum, videlicet Cellarius, Grenetarius, atque Major &c.* Unde & *ein gut* Germanis non tantum feudum, sed & pretium feudi, ut in veteri feudali jure, quo usi olim Alemanni, *cap.* 33. *Unde libet ein Herre ein gut einem man zu lihen, das er von eime andern hett, und fert der selbe Herre zu, und underwindet sich des guts, der* Herre *sol den man versprechen an dem gute. Verluret aber der under Herre das gut, er sol dem man sin gut erstatten.* Vetus versio Latina, quam primus in usum publicum evulgavit Schilterus: *Si dominus vasallum investit de feudo, quod ipse ab alio tenet, & hic possessionem illius feudi occupat, iste dominus* (inferior) *tenetur vasallum defendere de illo feudo. Si vero dominus inferior feudo cadit, tenetur vasallo de evictione.*

IV.

Testamentum Joannæ Dominæ de Schagen Ann. CIↃ. IↃ. XLIII.

In s'Heeren name Amen. By dit tegenwoordighe

dighe publycq instrument sy enen ygelicken condich ende openbaer, dat int jaer ons Heeren 1543. d'eerste indictie, opten 15. dach in Junio ontrent 10. uren voor middach, s'Pausdoms onses Alreheylichsten Vader in Gode, ende Heere, Heere *Paulus* de III. van dien name syn IX. jaer, ende regnerende die Alderdoorluchtichste Heere *Carolus* Roomsche Keyser altyt Vermeerder des Rycks die V. van dien name, int XIIII. jaer syner coronatie, in myn, Notaris publycq, Leenmannen, ende getuygen nae beschreven daer toe geroepen ende gebeden presentie persoonlyck geconstitueert die Edele Vrouwe *Johanna* van *Sobagen*, haer verstant ende sinnen machtich ende gebruyckende, verclaerde haer uyterste wille ende begeerte te wesen, dat sy adderende ende supplerende, also haer voorgaende testament inhout, t'selve te mogen altereren, vermeerderen, ende verminderen, also dick ende menichwerf, alse dat haer goetduncken sal, suppleert aent voernoemde testament gemaect by Mr. *Lambert Jacobssen* Notaris in den jare een ende veertich den XVI. Decembr. daer sy inne gereserveert hadde die dispositys van de helfte van haer eygen ende allodiael goederen, soo ist, dat sy nu haer neven *Frans* van *Nyenrode* ende *Ernst* van *Nyenrode* institueert erfgenamen van alle haer allodiael ende eygen goederen, roerende ende onroerende, gout, silver, gemunt, ende ongemunt, niet daer van uytgesondert, Welverstaende dat sy haer nichten van *Scboten* ende *Steenbock* maeckt ende legateert de somme van twe duysent gulden, die *Frans* ende *Ernst* van *Nyenrode* hare neven haer uyt reycken
sullen

sullen binnen s'jaers na hare doot, ende welverstaende dat die voernoemde hare neven nae hare doot een eerlyck uytvaert na haren staet tot haren costen sullen doen. Heeft voorts d'voorsz Vrouwe supplerende ende adderende als voren verclaert, dat sy legateert ende maeckt na hare doot, alse sy op huyden te buyten gegaen ende gerenuncieert heeft t'proces van hare actie, dat sy voor den Hove van Hollant hangende heeft, beroerende de revocatie, die sy voor leenmannen der Graeflicheyt van Hollant gedaen hadde, daer voor die weduwe van *Jonan* van *Schagen*, die Leenvolger, ende erfgenamen, d'voornoemde Vrouwe van *Schagen* by hoeren Reversbrief beloost hebben te betalen vier hondert Carolus gulden, losrenthen s'jaers den penningh xx. ende daer toe noch eens de somme van een duysent gulden, soo ist dat de voorsz Vrouwe legateert ende maeckt d'weduwe van *Schooten* van de voorsz 400. gul. s'jaers losrenten, 200. der selver gulden s'jaers, so verre sy hoeren doot beleeft, ende indien die Ioncfrouw van *Schooten* voornoemt voor haer aflyvich worde, so sullen de voorsz 200. gulden s'jaers comen op Iuffrouw van *Steenbock* haer Suster, so verre sy haer niet en opposeren tegen het transport, dat d'Vrouwe van *Schagen* voernoemt van den Huyse ende Heerlicheyt van *Schagen* t'anderen tyden gedaen heeft voor Leenmannen der Graeflicheyt van Hollant, noch tegens dat transport dat sy gemaeckt hadde, noch tegens het proces dat sy geintenteert hadde voor den Hove van Hollant, dair sy op huyden van gerenuncieert heeft. Ende waert datse ter contrarie die

wedu-

weduwe van *Joan* van *Schagen* eenige molestatie ofte moeyenisse daden, so verclaert sy haer uyterste wille te wesen, dat de voorsz 200. gulden s'jaers erven sullen op *Frans* ende *Ernst* van *Nyenrode* hare neven, die sy oock maeckt die andere 200. gulden s'jaers, metgaders die duysent gulden eens, die de weduwe van *Iohan* van *Schagen* ende syne Leenvolgeren in recompensie van de renuntiatie vant proces voornoemt haer belooft hebben, houdende voorts het testament in date den XVI. Decemb. 1541. gemaeckt in allen synen andere articulen in volre weerden. Van alle welcke articulen de voorsz Vrouwe *Iohanna* van *Schagen* begeert heeft van my Notaris een oft meer publycq instrument oft instrumenten. Aldus gedaen te Haerlem ten huyse van de voorsz Vrouwe &c. in presentie van *Aelbrecht* van *Treslongh* Heer van Veenhuysen ende *Willem Gael Corneliszen* Leenmannen, *Ian Simonssoen* van *Valckenburch* &c. getuygen &c.

¶ *Also sy op huyden te buyten gegaen ende gerenuncieert heeft t'proces van hare actie.* Nec agit quisquam invitus, nec actionem jam institutam invitus quisquam persequitur, *l. un. C. ut nem. inv. ag. vel acc. cog. l. ult. C. de usur. pupill. l.* 20. *C. de pign. & hyp. nov.* 112. *cap.* 3. *pr. & in fin.* Desistere ei adhuc licet, sed sic ut sumptus jam factos petente id adversario, omnes in se suscipiat. *Ordonnant, op't stuck van de justitie binnen de Steden ende ten platten lande van Hollant art.* 2. *Instructie van den Hove van Hollant art.* 111. Merul. *pract. civ. lib.* 2. *tit.* 2. *cap.* 1. *& lib.* 4. *tit.* 37. *cap.* 6. *n.* 4. Wassen. *pract. jud. cap.* 2. *n.* 37. Christin. 2. *decis.* 104. Groenew. *ad* §. 35. *Inst. de rer. div.* Quod si fiat transactio, postquam mota jam controversia, ut in casu proposito, facile etiam quod ad sumptus potest transigi inter partes. Et servanda transactio hæc, *l.* 1. *l.* 7. §. 14. *ff. de pact. l. sub prætextu* 19. *C. de transact.*

V.

V.

Testamentum Arnoldi Domini de Sevenbergen Ann. CIↃ. CCCC. XLIII.

In nomine Domini Amen. Per hoc præsens publicum instrumentum cunctis pateat evidenter. Quod anno ejusdem CIↃ. CCCC. XLIII. indictione VI. mensis Novembris die quinta, hora vero ejusdem diei quasi decima ante meridiem, Pontificatus Sanctissimi in Christo patris ac domini nostri Dn. *Eugenii* divina providentia Papæ quarti anno suo decimo tertio, in mei Notarii publici testiumque infra scriptorum ad hoc specialiter vocatorum & rogatorum præsentia personaliter constitutus nobilis vir domicellus *Arnoldus de Septem montibus* Cameracensis diœcesis, considerans & sagaciter attimadvertens, quod incerta & dubia mortis hora debeat prudenti semper suspecta esse, & quod nihil morte certius, nichilque cujus hora incertius existit. Igitur Domicellus prædictus auctoritate propria, & intellectu per Dei gratiam sanus existens, corpore licet æger, nolens omnino intestatus decedere, sed divina largiente gratia suæ animæ cupiens providere saluti de bonis terrenis & transitoriis sibi ab omnipotenti Deo super terram collatis & concessis, nomine & causa suæ ultimæ voluntatis, matura super his deliberatione præhabita juxta verbum Propheticum dicens; *Dispone domui tuæ, quia cras morieris & non vives*, suum testamentum, seu ejus ultimæ voluntatis ordinationem facere, condere, & disponere

nere in modum & formam inferius annotatos procuravit, protestans tamen ante omnia, si præsens ejus ordinatio non valeat ut testamentum solemne, valeat saltem jure codicillorum, aut omni eo juris beneficio, quo ultima decedentis voluntatis ordinatio secundum pias & canonicas sanctiones valere debeat, & habere robur. Inprimis quidem dictus testator animam suam, dum eam de hac luce migrare contigerit, omnipotenti Deo beatæque Mariæ virgini, ac toti turbæ cœlesti commendans legavit. Deinde voluit & ordinavit regulam juris dictantem, quod creditores legatariis debeant anteferri, & quod debita sua singula per manus *Arnoldi* filii sui legitimi senioris, de quibus post mortem & decessum ejus rite liquere poterit, de bonis suis promptioribus ante omnia persolvantur, nec non singula per *Arnoldum* ejus filium prædictum leventur atque recipiantur, quodque præcipue servis suis & ancillis in Curia sua servientibus, quibus quomodolibet esse poterit obligatus, de condigno ipsorum laboris præmio fideliter provideatut. Amplius præfatus testator dedit & legavit fabricæ ecclesiæ beatæ Mariæ Cameracensis pro minus juste acquisitis & sibi incognitis unum pretium semel. Insuper dedit, contulit, & legavit *Arnoldo* filio suo legitimo seniori præscripto omnia & singula sua dominia locorum videlicet & villarum de *septem Montibus*, de *Heesbeen*, & de *Ranst*, ac cetera alia ubicunque nomine ipsius testatoris sita fuerint & reperta cum omnibus suis pertinentiis, videlicet Curiis, domibus, pratis, pascuis, terris arabilibus, & censibus, ceterisque aliis bonis suis, tam mobilibus quam immobilibus, statim &

tim & indilate post obitum testatoris, & post ipsius decessum, habenda, tenenda, & hereditarie possidenda sub omnibus modo & forma, quibus sæpe dictus testator pro nunc, videlicet tempore confectionis præsentis testamenti, hæc tenet & possidet, conditione tamen taliter adjecta, videlicet quod *Arnoldus* filius suus prædictus dabit, deliberabit, & assignabit fratribus & sororibus suis legitimis, duntaxat tamen illis, quibus per dictum testatorem ipsorum patrem, dum adhuc vixerit, de parte bonorum sive hereditate aliqua minime provisum extitit, tantam & talem partem bonorum rationabilem, quantam & qualem nobiles viri Domicellus de *Gaesbeeck*, nec non de *Rotselaer* miles, & Domicellus *Henricus* de *Rotselaer* de omnibus & singulis Dominiis ceterisque bonis prædictis definierint, ordinaverint, atque dictaverint rationabiliter dividendam & competendam. Ceteros quoque fratres ipsius legitimos ac etiam sorores suas legitimas, qui & quæ a sæpe dicto testatore ipsorum patre tempore præterito suas partes bonorum receperunt satis competentes & laudabiles, satis exinde provisi & provisæ, voluit idem testator & præcepit stare ac omnino permanere contentos & contentas sine aliqua ulteriori prædictorum Dominiorum ceterorumque bonorum alicujus partis sive portionis participatione. Præcepit tamen testator prænominatus, & summopere affectavit & mandavit, quod memoratus *Arnoldus* ejus filius dabit ac deliberabit duabus suis sororibus legitimis *Mariæ* & *Elsæ*, Mariæ videlicet sexaginta denarios aureos dictos *Petros* monetæ currentis, & *Elsæ* quidem Canonicæ in *Nyvella* quinqua-

quaginta *Petros* monetæ ejusdem, aut valorem eorundem vitalis redditus singulis annis, quamdiu præfatæ *Maria* & *Elsa* vixerint in humanis, & non ultra, singulis annis levandos, habendos, & percipiendos. Cum quibus quidem sexaginta & quinquaginta *Petris* præscriptis prænominatæ *Maria* & *Elsa* stabunt ac omnimode manebunt contentæ, ita quod de omnibus & singulis bonis prædictis aliud quicquam non partificabunt. Insuper desideravit testator præfatus, si *Arnoldum* ejus filium seniorem sæpe prænominatum absque prole legitima suscitata ab eo mori & decedere contingat, quod omnia & singula Dominia ceteraque bona cum suis pertinentiis supradictis cedant & devolvantur semper ad filium suum legitimum superstitem seniorem, si tamen talis filius superstes sine legitima prole ab eo suscitata decesserit, & alias non. Præterea voluit & affectavit testator antedictus, quod post ejus obitum Domicellus *Henricus* de *Rotselair* prædictus habebit & possidebit Curiam suam in *Lyra* sitam cum duabus mansionibus earumque pertinentiis singulis extra *Lyram* sitis cum omnibus bonis mobilibus ac utensilibus ad Curiam mansionesque prædictas pertinentibus, quamdiu Domicella *Maria* de *Rotselair* uxor testatoris sæpedicti vixerit in humanis, & non ultra. Cum autem prænominata domicella per voluntatem Altissimi humanæ naturæ debitum persolverit, statuit extunc idem testator, quod hujusmodi Curiæ & mansiones prædictæ cum suis attinentiis singulis ad seniorem filium suum legitimum protunc viventem pertineant & revertantur. Item legavit eidem Domicello *Henrico* centum *Coronas* aureas mo-

netæ currentis, aut valorem earundem, singulis annis post ejus obitum levandas & percipiendas, quamdiu domicellam *Mariam* de *Rotselair* prædictam vivere contingat & non ultra. Item legavit eidem Domicello *Henrico* duo potta argentea, duo *Crusibilia* meliora desuper contecta, mediam duodenam testarum argentearum, mediam duodenam *Cyphorum* dictorum *Golbelette*, duodenam coclearium argenteorum. Item legavit eidem duodecim plaustra cespitum singulis annis, quoad vixerit, & non ultra; habenda & levanda, *Conditione* tali apposita, quod si & in quantum domicella *Maria* de *Rotselair* prænominata alteri nupserit viro, voluit ex tunc dictus testator, & ordinavit ac præcepit, quod idem domicellus prædictus a dicto legato, videlicet centum *Coronarum* prædictarum, duobus pottis argenteis, duobus Crusibilibus, media duodena testarum, duodena coclearium, & duodecim plaustris cespitum prædictis statim & indilate careat atque privetur. Salvo tamen hoc, quod idem Domicellus prædictus ex tunc habebit, tenebit, & possidebit Curiam & mansiones prædictas cum ceteris pertinentiis, ut præmissum est, quamdiu domicella *Maria* vixerit in humanis, & non ultra. Deinde voluit & desideravit testator sæpedictus, quod statim post ejus decessum emantur & comparentur certi & hereditarii redditus pro summa C. *Coronarum* semel ad & super certum pignus singulis annis perpetuo levandi & percipiendi pro anniversario Dominæ de septem montibus matris suæ piæ memoriæ annuatim decenter & honorifice in ecclesia parochiali sancti *Pancratii* de *Ranst* celebrando. Cetera vero ceremonialia & eccl-

clesiastica jura salutem animæ suæ respicientia dispositioni, discretioni, ac suorum executorum ordinationi fideli plenarie commisit. Hujusmodi autem testamenti seu ultimæ voluntatis dictus testator elegit & constituit suos executores nobiles viros ac dominos, Domicellum videlicet de *Gaesbeeck*, dominum de *Rotselaar* milites prædictos, & domicellum *Gerardum* de septem montibus absentem tanquam præsentem. In quorum manibus & potestate obligavit omnia bona sua mobilia & immobilia dans & concedens eis speciale mandatum prædicta bona post ejus excessum adeundi & apprehendendi ad solutionem præmissorum faciendam, & etiamsi omnes in executione præsentes non fuerint, quod duo eam tamen perficere possint. Voluit denique siquis heredum hoc præsens suum testamentum infringere vel annullare in parte vel in toto intentaret vel præsumeret, quod talis incurrat pœnam ducentarum marcharum argenti, mediatim Reverendo in Christo patri Cameracensi episcopo, & mediatim Illustrissimo Principi Brabantiæ applicandarum, ut ipsi præsens testamentum ob hoc defendere & tueri dignentur. Super quibus omnibus sæpedictus testator a me Notario publico subscripto unum vel plura sibi fieri petiit instrumentum vel instrumenta tot quot sibi fuerint oportuna & necessaria. Acta fuerunt hæc in *Ranst* in Curia testatoris sæpedicti, sub anno, indictione, mense, die, quibus supra, Præsentibus ibidem providis viris & discretis Dn. *Johanne Rempri* presbytero, *Nicolao Roberti*, & *Theodrico* dicto *Venbosch*, Cameraeensis, Trajectensis, & Leodiensis diœcesis, testibus ad præmissa testificanda vocatis spe-

cialiter & rogatis. Et ego Iohannes Nicolai presbyter Cameracensis diœcesis &c.

dedit, consulit, & legavit filio suo seniori legitimo. Eundem hic, cui legat, etiam simul instituit. Nec obstat, quod paulo post is legatarius tantum dicitur. Et legatarius & heres est, Nec cum dicitur legatarius, qui & simul est institutus, attendendum tam ad verba quam ad mentem loquentis, *l. pen. ff. ad exhib.* Ut sit heres necesse est, qui est juris successor, *l. 24. ff. de verb. sign.* §. 11. *Inst. de testam. ord. l. 9.* §. 1. *ff. de edend.* qui agnoscit æs alienum, quod legatarius non agnoscit, *l. 32. ff. mand.* Atqui qui hic dicitur legatarius id agnoscit. Ipse id saltem solvit, etsi executores, unde id solvat, subministrent, *verb. & debita sua singula per manus Arnoldi filii sui legitimi senioris &c.* item infra: *In quorum & potestate obligavit omnia bona sua mobilia & immobilia, dans & concedens eis speciale mandatum prædicta bona post ejus excessum adeundi & apprehendendi ad solutionem præmissorum &c.* Ut heres insuper legatis & fideicommissis obstrictus est. Nec ullus dubito, quin & his, quos heredes vocat testator infra, *Voluit denique, siquis heredum hoc præsens suum testamentum infringere vel annullare in parte vel in toto tentaverit &c.* & ipse inprimis contineatur, quamvis nec dubitem, quod voce *heredum* abutatur, successores intelligens, & quosvis indistincte, quibus aliquid relictum. Etiam legatarios. Nam & hi successores sunt, nimirum singulares. Omnis heres successor est, sed non omnis successor heres, *l. 4. ff. de off. assess. l. 4.* §. 31. *ff. de dol. mal. & met. exc. l. 14.* §. 1. *ff. de div. temp. præsc.* Vinn. & Dd. *comm. ad* §. 8. *Inst. de usucap.* Atque ita intelligendum, quod est apud Martial. 9. *epigr.* 48.

Sic quasi Pythagoræ loqueris successor & heres.

statim & indilate post obitum testatoris, & post ipsius decessum, habenda, tenenda, & hereditarie possidenda. Ipso jure jam hereditas, etiamsi non adita, in heredes transmittitur. Burgund. *ad cons. Fland. tr.* 13. *n.* 32. Non in liberos tantum, ut olim, sed in quosvis, quibus ab intestato defertur successio. Luc. 8. *placit.* 10. §. 5. Choppin. *ad jus And. part.* 2. *pr.* Tiraquel. *de consuet. Le mort saisit le vif. per tot.* Somerçn *de repræs. cap.* 3. §. 5.

Resp.

Resp. Holl. 3. *conf.* 10. *n.* 5. Bugnyon. *tr.* 6. *de leg. abr. cap.* 105. Nec rerum tantum dominium, verum etiam possessio etsi non apprehensa. *Costuymen van Roermand en t' Overquartier van Gelderlant lib.* 3. *tit.* 7. §. 6. *art.* 3. *&* 4. *van Brugge tit.* 4. §. 1. Fenzon. *ad Statut. urb. Rom. lib.* 1. *cap.* 147. Unde & statim retinendæ & recuperandæ possessionis interdictis jam locus. Bugnyon. 1. *de legib. abr.* 82. *&* 271. Bonorum possessio seu hereditas prætoria jam ab usu recessit. Christin. 4. *decis.* 1. Zyp. *notit. jur. Belg. tit. unde liberi vers. jure Romano & vers. successio.* Gudelin. *de jur. noviss. lib.* 2. *cap.* 18. *vers. qua diversa.* Perez. *C. de edict. div. Hadr. toll.* Bugnyon. 1. *de leg. abr.* 205. Etiam substitutio & vulgaris & pupillaris. Adita hereditate evanescit vulgaris, *pr. Inst. de vulg. subst. l.* 3. *C. de hered. inst. l.* 5. *C. de impub. & al. subst.* pubertate autem pupillaris. Verum nititur pupillaris vi patriæ potestatis, quæ nulla ejusmodi apud nos, qualis apud Romanos. Grot. 1. *man.* 6. *n.* 8. *&* 2. *man.* 19. *in fin. Vinn. ad* §. *ult. Inst. de pupill. subst. n.* 2. Groenew. *ad pr. Inst. eod.* Et quantum ad aditionem & aditio jam nulla. Ipsum jam testamentum modus est, quo hereditas statim transit in institutum, postquam testator obiit, citra ullam aditionem, casu tantum excepto, siquis heres esse nolit. Quo locus adhuc substituto. Cancer. 3. *var. resol. cap.* 21. *n.* 32. Bugnyon. 2. *de leg. abr. cap.* 74. Vinn. *ad* §. *ult. Inst. de vulg. subst.* Unde & quantum ad creditores transiisse hæc non censetur, nisi probent, quod, qui heres, gessit se pro herede, & se bonis immiscuit. Moller. 4. *semest.* 39. Christ. *ad leg. Mechl. tit.* 6. §. 9. Gudelin. 2. *de jur. noviss.* 18. *n.* 15. Et sic vulgo distinguitur: Aut heres in jus vocat debitores hereditarios & sic gerit se pro herede, *arg.* §. *ult. Inst. de her. qual. & diff.* Aut creditores hereditarii agunt adversus ipsum, & tum necesse est, ut probent, quod ut heres se gessit. Argentr. *ad cons. Brit. art.* 509. Menoch. 4. *præsumpt.* 99. *n.* 4. *Gail.* 1. *obs.* 128. Ant. Fab. *Cod. lib.* 6. *tit.* 12. *def.* 2. *&* 3. Christyn. *ad Bugnyon. de leg. abr.* 4. *cap.* 75. Alioquin nec necesse est, ut cui per fideicommissum relicta est hereditas eam petat ab instituto, Nec necesse, ut institutus eam ipsi restituat. Ipso jure in eum transis. Et si pure hæc relicta transit statim. Sin minus: ubi dies extitit aut conditio. Sic ut statim possit tum experiri, quamvis non sit actu possessionem ingressus, possessoriis remediis, propter illud vulgatum : *Le*

mort saisit le vif. Guil. Bened. *ad cap.* Rainutius *vers. si absque de fid. subst. n.* 50. *in fin. & n.* 85. *item in vers. mortuo n.* 74. *ext. de testam.* Antumn. *ad rubr. ff. ad Sct. Trebell.* Rebuff. *proœm ad const. Reg. gloss.* 5. *n.* 79. Christyn. *ad Bugnyon. de leg. abr. lib.* 2. *cap.* 157. Etiam transit hinc Trebellianica, etiamsi solemni actu gravatus hanc non agnoscat *l. quanquam C. ad l. Falc.* Guil. Bened. ad *d. c. Raynutius vers. mortuo n.* 111. Guid. Pap. *quæst.* 52. Resp. Holl. 1. *cons.* 54.

Et quod dixi quod hereditas statim transit jam apud nos procedit etiam in feudis. Ponamus: feudum est rectum. Defunctus duos reliquit filios. Sine liberis major natu paulo post patris mortem decedit nondum adhuc investitus, feudum utrum ad fratrem, an vero ut caducum ad dominum feudi devolvetur? Ad dominum feudi, ni fallor. A fratre enim, cui jus jam quæsitum statim post mortem patris, in fratrem rectum non transit. Schrader. *de feud. part.* 7. *cap.* 5. *n.* 57. *& seq. & cap.* 6. *n.* 20. Bort. *de feud. part.* 8. *cap.* 3. *maxim.* 3. *n.* 6. Nec qui ultimi vasalli descendentes non sunt ad id possunt admitti. Bort *d. loc.* Et idem tamen Bort in feudis negat, quod mireris, locum apud nos regulæ, *le mort saisit le vif. d. part.* 5. *cap.* 10. *qu.* 3. *& tr. van Complainct. tit.* 5. *n.* 13. Dominium feudi non negat, quod transit statim ipso jure, sed negat, quod possessio. Ita diserte *d. loc. qu.* 5. *n.* 8. *& seq.* Verum perperam, ut puto. Nec admitti potest, quod ait, nisi certo respectu. Aut respectu creditorum, aut ejus, a quo mota heredi quæstio de possessione. Tum enim necesse est, ut declarando possessorem se apprehendat possessionem, & colonis interdicendo, ne cui solvant, nisi sibi, & publice effodiendo glebam unam aut alteram in conspectu aut Prætoris, aut Notarii & testium, quod vulgo vocant *aert en grasroeringhe. Resp. Holl.* 1. *cons.* 23. Verbo autem id tantum addam, quod quemadmodum *saisire* est collocare in possessionem, sic adimere eam *dissaisire* est. Annales ecclesiæ Wintoniensis *Anglia sacr. to.* 1. *ad Ann.* 1198. *Episcopus Sarum imperio domini Regis de omnibus possessionibus suis dissaisiatus transfretavit mense Februarii.* Annales ecclesiæ Wigorniensis *d. to. ad Ann.* 1207. *Galfridus Archiepiscopus Ebor. quia noluit dare Regi tertiam decimam de Archiepiscopatu suo &c. disseisiatus est, & in exilium pulsus.* Usitata etiam verba hæc, & quæ idem significant, non in feudis tantum, sed & alibi, *devestire* & *investire*. *Charta*

An.

An. 1341. apud Camuzat. *antiq. Trecens. p.* 303. *In quorum executorum meorum manibus ex tunc pono omnia & singula bona mea*, &c. *& me de eisdem devestio, & eosdem investio per praesentes*. Caeterum quod jam dixi de non adita hereditate, de delata intelligendum, & cum scriptus est heres pure, non cum scriptus sub conditione, aut in diem incertum. In diem incertum, veluti post mortem Titii scriptus, heres non fit, & ne transmittit quidem quicquam, si vivo Titio moriatur *l. un.* §. 2. *& seq. &* §. *sic autem* 7. C. *de cad. toll. l. quoniam* 7. C. *de jur. delib. l.* 4. *pr. l.* 5. §. 2. *ff. Qu. dies lig. ced. l.* 75. *ff. de cond. & dem.* Guid. Pap. *decis.* 19. *& decis.* 181. Resp. Holl. 1. *cons.* 69. & 80. Contra de eo non dubitatur, quin si heres institutus relicto alii usufructu post testatorem moriatur, quamvis vivo adhuc fructuario, jus jam acquisitum in heredem transmittat. Resp. Holl. 1. *cons.* 75.

Suas partes bonorum receperunt satis competentes. Et aequantes legitimam, quae necesse est, ut sit salva, §. *ult. Inst. de inoff. test. l. si totas* 5. C. *de inoff. don. l.* 7. *pr. ff. de bon. dam. l.* 30. §. 2. C. *de inoff. test. nov.* 115. *cap.* 3. *nov.* 18. *cap.* 1. Gail. 2. *obs.* 112. *n.* 13. *& seq.* Fachin. 4. *controv.* 2. Christ. *ad ll. Mechl. tit.* 16. §. 2. Grot. *de jur. bell. & pac. cap.* 7. *n.* 4. Resp. Holl. 3. *cons.* 5. Quicquid autem a patre, dum vivit, liberis erogatur, in legitimam imputatur, *l.* 56. §. *ult. ff. ad l. Falc.* Donatio etiam simplex *l. pen.* C. *de collat. l.* 25. C. *de don. int. vir. & ux.* praesertim facta ea lege *l.* 8. §. *siquis mortis l. si non mortis* 25. *ff. de inoff. test.* Choppin. 2. *de morib. Paris.* 3. *num.* 15. Resp. Holl. 6. *cons.* 120. Quae & mens testatoris hic.

Duo Crusibilia. Vasa erant potoria. *Cruselina* Caesarius vocat *lib.* 12. *mirac. cap.* 41. *Portabat enim vas parvum & fictile, quod vulgo Cruselinum dicitur, in manu, in quali in tabernis potare solebat.*

VI.

Vicariae seu Capellaniae SS. Martini & Antonii fundatio continens simul Testamentum Walteri Grauwert, ecclesiae S. Salvatoris Trajectens. Decani Ann. CIↃ. CCCC. LV.

Universis & singulis praesentia visuris & audituris

ris pateat & sit notum, quod ego *VValterus Grauwert* Decanus ecclesiæ S. Salvatoris Trajectensis, pio devotionis ductus affectu, cupiens terrena in cœlestia & transitoria in æterna felici commercio commutare, optans quod diu in voto gessi opitulante Domino effectui mancipare desiderato, quandam Vicariam seu Capellaniam perpetuam in & super altari in honore omnipotentis Dei beatæ Mariæ virginis & sanctorum Martini episcopi & Anthonii Confessoris consecrato, & in ecclesia prædicta consistente, ubi monumentum meum fieri feci, & in quo me defunctum sepeliri desidero, per proprium Vicarium deserviendam in divini cultus augmentum pro meæ, matris meæ, & *Aleydis de Velde* neptis meæ, & aliorum parentum benefactorum meorum animarum salute de bonis meis propriis mihi a Deo collatis, Capituli mei prædicti ad id accedente consensu, fundavi & dotavi, fundo vel doto per præsentes, ac pro dote dictæ Vicariæ & sustentatione Rectoris ejusdem, omnes & singulas terras & possessiones, nec non omnia & singula bona tam mobilia quam immobilia in testamento meo, cujus tenor infra sequitur, designatas & descriptas, designata & descripta, reservato michi in hujusmodi bonis usufructu, assignavi & donavi, assigno & dono per præsentes, salvo quod de fructibus & proventibus dictarum terrarum & possessionum, quamdiu vixero, singulis diebus unam missam pro matris, sororum, & Aleydis prædictarum animarum salute celebrari faciam, & pro memoria matris & sororum mearum, prout in libro præsentiarum continetur, quamdiu vixero, personali-

ter

ter solvam. Volo enim Vicarium pro tempore seu Rectorem dictæ perpetuæ Vicariæ post obitum meum ad omnia & singula onera in dicto testamento meo, cujus tenor inferius describitur, descripta perpetuis temporibus fuisse & esse obligatum & oneratum, & ad hujusmodi onera dictum Vicarium seu Rectorem dictæ Vicariæ seu perpetuæ Capellaniæ perpetuis temporibus post obitum meum onero & obligo. Volo etiam & ordino, quod dictam Vicariam seu perpetuam Capellaniam primaria vice *VValterus Grauwert*, clericus Trajectensis filius *Johannis Grauwert* fratris mei habeat, & eundem ad dictam Vicariam Venerabilibus Dominis de Capitulo dictæ ecclesiæ S. Salvatoris præsento, rogans ut eum ad dictam Vicariam de novo fundatam admittere velint, salvo quod quandocunque ipsa Vicaria per cessum, resignationem, aut obitum dicti *VValteri* vacaverit, quod extunc præsentandus sit actu sacerdos, aut in tali ætate constitutus, quod personaliter resideat, Alioquin si sacerdos non fuerit, aut in tali ætate constitutus, quod infra annum ad sacerdotium promoveri non poterit, & infra annum promotus non fuerit ad sacerdotium, & residentiam in dicta ecclesia S. Salvatoris & in dicta Vicaria non fecerit personalem, extunc patroni seu collatores dictæ Vicariæ pro tempore alteri personæ, sicut præmittitur, qualificatæ conferent absque aliqua declaratione, dispensatione etiam quacunque non obstante, quod tamen in dicto *Waltero Grauwert* primo Rectore ejusdem locum habere non volo. Etiam ordino & volo, quod Vicarius seu Rector dictæ Vicariæ post obitum me-

um singulis diebus per se vel alium missam in dicto altari celebret primo pulsu hora septima, & missa in dicto altari celebrata, quod pro tunc ad monumentum meum cum aspersorio transeat, & pro meæ & parentum meorum & *Aleydis* prædictorum & aliorum meorum benefactorum salute *Miserere*, & *de profundis*, cum collecta pro defunctis devote legat. Quod si non fecerit, quod extunc Decanus & Capitulum pro tempore dictam missam & hujusmodi Psalmos cum collecta legi per alium faciant, & de fructibus dictæ Vicariæ pro qualibet missa neglecta duos stuferos albos vel eorum verum valorem legenti tradant & assignent. Deinceps volo & ordino, quod executores testamenti mei infra nominati post obitum meum dictam Vicariam, quamdiu ipsi, aut alter eorundem, supervixerint, aut supervixerit, personæ ydoneæ, ut superius, qualificatæ conferant, seu personam idoneam ad eandem præsentent, & si discordes fuerint in conferendo vel præsentando, quod tunc collatio seu præsentatio Decani præferatur, & locum sibi vindicet, & quod ille, quem Decanus præsentat Capitulo, seu cui ipse eandem conferet, dummodo fuerit ut præmittitur qualificatus per Dominos de Capitulo admittatur, sitque Vicarius & Rector dictæ Vicariæ pro tempore sub correctione Decani & Capituli ecclesiæ prædictæ, & libertatibus, immunitatibus, & privilegiis, quibus ceteri Vicarii ejusdem ecclesiæ fulciuntur, perpetuo gavisurus. Unde ego *Walterus Grauwert* ut præmissa omnia & singula per me superius ordinata de jure sortiri poterint effectum supplico Venerabilibus Dominis de Capitulo dictæ

eccle-

ecclesiæ meæ, ut in signum præstiti consensus fundationis & dotationis prædictarum huic fundationi sigillum dictæ ecclesiæ appendere velint, & etiam supplico venerabili Dno Vicario a quinque ecclesiis Trajectensibus Sede vacante deputato, quatenus Dei & pietatis intuitu hujusmodi fundationem, dotationem, ordinationem, & voluntatem meam quoad omnia & singula præmissa ordinaria auctoritate confirmare velit & decernere ea robur firmitatis obtinere debere, prædictaque bona infra in meo testamento designata, & hujusmodi Vicariæ assignata, fore & esse spiritualia & ecclesiastica, & ipsi Vicario in beneficium ecclesiasticum perpetuum incorporare, & assignare, & decernere ecclesiastica libertate gaudere debere. In quorum omnium & singulorum præmissorum fidem & testimonium sigillum meum huic fundationi & dotationi, ac aliis præmissis duxi appendendum. Et nos Capitulum dictæ ecclesiæ S. Salvatoris Trajectensis in signum præstiti consensus omnium & singulorum præmissorum & ob rogatum dicti domini Decani sigillum ecclesiæ huic literæ fundationis appendimus. Datum & actum anno a nativitate Domini CIↃ. CCCC. quinquagesimo quinto die XIX. mensis Octobris. Tenor vero testamenti, de qua supra fit mentio, & in quo omnia & singula bona pro dote dictæ Vicariæ assignata describuntur & designantur, una cum oneribus quibus Vicarius dictæ Vicariæ pro tempore post obitum meum perpetuis temporibus obligatus erit, sequitur & est talis: In nomine Domini Amen. Anno a nativitate ejusdem CIↃ. CCCC. quinquagesimo quinto, indictione tertia, die vero

Sab-

Sabbathi quarta mensis Octobris, hora tertiarum vel quasi, Pontificatus sanctissimi in Christo patris, & Dni nostri Dni Calisti divina providentia Papæ tertii anno primo, in mei Notarii publici testiumque infra scriptorum ad hoc specialiter vocatorum & rogatorum præsentia personaliter constitutus Venerabilis & circumspectus vir Dns & M. *Wouterus Grauwert* Decanus ecclesiæ S. Salvatoris Trajectensis per Dei gratiam mentis, rationis, & intellectus suorum bene compos, animadvertens humanæ naturæ fragilitatem, & inconstantiam, dierum brevitatem, & vitæ corruptibilitatem, nihilque morte certius & incertius ejus hora existere in humanis, Cupiens igitur horam mortis hujusmodi tam incertam quam inevitabilem bonorum & rerum suarum testamentaria dispositione prævenire, ne videatur decedere intestatus, testamentum suum seu ultimam suam voluntatem condidit, disposuit, & ordinavit in modum, qui sequitur. Inprimis animam suam ab ergastulo carnis exituram Deo omnipotenti suo Creatori ac Salvatori, ejusque genitrici, gloriosæ virgini Mariæ, ac toti cœlesti Curiæ, in æterna requie collocandam commendavit, eligendo sepulturam suam in sepulchro suo novo, jam sarcophago suo adornato ante altare per ipsum in nova Capella dotandum. Voluitque exequias suas fieri secundum modum nunc consuetum. Item voluit dictus Dn. testator & summopere desideravit, quod ante omnia satisfiat suis creditoribus, siqui tunc reperti fuerint, ac debita per ipsum contracta, de quibus legitime constiterit, de suis bonis promptioribus persolvantur. Insuper dictus Dn. testator legavit ecclesiæ

clesiæ S. Salvatoris prædictæ ad usum unius Vicariæ in eadem ecclesia, & in Capella de novo inibi constructa, per ipsum testatorem seu ipsius executores fundandæ & dotandæ terras & possessiones ac bona infrascriptas & infrascripta, videlicet sex jugera terræ sita in superiori parte parochiæ de Jutfaes, quæ pronunc colit *Godefridus Dedel* civis Trajectensis, & valent annuatim sex scuta [illegible]qua monetæ Regis Franciæ. Item legavit eidem ecclesiæ ad usum prædictum undecim *Dagmaet* terrarum parum plus aut minus jacentium op *Zelsert* valentia communibus annis duodecim florenos aureos Rhenenses. Item legat eidem ecclesiæ ad usum supradictum sex jugera terræ, quorum quatuor comparavit erga *Petrum Grauwert* fratrem suum carnalem, & reliqua duo comparavit erga *Joannem Grauwert*, filium *Hugonis* nepotem suum, jacentia *op Lopick*, quorum sex jugerum prædictorum quodlibet jugerum valet communibus annis duo scuta Bourgundiæ. Item legat eidem ecclesiæ ad usum prædictum adhuc duo jugera terræ jacentia *op Lopick*, quæ dictus testator comparavit erga *Johannem Renninck* nepotem suum, quorum qnodlibet valet annuatim duo scuta Burgundica communibus annis. Item legat adhuc ecclesiæ prædictæ ad usum prædictum duodecim jugera terræ sita in *Vuylcoop* empta per eundem erga *Petrum Grauwert*, fratrem suum prædictum, quæ communibus annis valent sexdecim scuta antiqua & duodecim capones, & de omnibus præmissis habet jam proprietatem ecclesia S. Salvatoris prædicta ad usum Vicariæ prædictæ. Item adhuc legat ecclesiæ prædictæ ad

usum

usum prædictum, & vult ut habeat octo jugera terræ sita *op Bilevelt* empta per eum erga *Johannem Grawert* nepotem suum prædictum, & valent jam annuatim decem scuta Hollandiæ Wilhelmi, quorum octo jugerum prædictorum literas proprietatis habet *Johannes Grawert* frater carnalis dicti domini testatoris, & vult ex vinculo fraternæ charitatis, quam sæpe dicto suo fratri exhibuit, ut quandocunque aut ab ipso Dno testatore aut suæ ultimæ voluntatis dispositoribus & executoribus requisitus vel admonitus fuerit, quod tunc sine dilatione & fraude quacunque semota libere resignet literas proprietatis dictorum octo jugerum ad usus Vicariæ prædictæ, sicut sæpe dicto domino testatori facere promisit. Item adhuc sæpedictus dominus testator legat ecclesiæ prædictæ ad usum prædictum annum gratiæ suæ, nec non meliorationem domus suæ claustralis, quam inhabitat, ita quod post mortem suam, ut moris est, exponi debet venditioni & plus offerenti assignari. Similiter legat ecclesiæ prædictæ ad usum prædictum omnia clenodia, utensilia, & bona sua mobilia per eum relinquenda, quocunque etiam nomine referantur, quæ per suos executores infrascriptos vendi debent. Quibus omnibus venditis & debitis suis persolutis, & exequiis decenter peractis, tunc de pecuniis remanentibus tam de domo sua & anno gratiæ suæ prædictæ, quam etiam clenodiis, utensilibus, & bonis suis mobilibus præscriptis comparari debent certi reditus perpetui, quam primum id fieri poterit, & prout executoribus suis visum fuerit expedire. Quos redditus, sicut & omnes & singulos redditus

de

de terris, possessionibus, & bonis suprascriptis provenientibus, dat & assignat ecclesiæ prædictæ ad usum prænominatæ Vicariæ, & pro competentia & sustentatione Rectoris ejusdem, & etiam pro oneribus infrascriptis, quibus Vicarius pro tempore dictæ Vicariæ erit oneratus. Item vult & voluit idem Dn. Testator, ac amore crucifixi nostri Salvatoris dictos executores suos subscriptos humilibus precibus amplectitur, ut de omnibus bonis prænominatis dotare & erigere velint unam Vicariam ad altare fundatum in honorem omnipotentis Dei, beatæ Mariæ virginis, ac sanctorum Confessorum Martini episcopi & Anthonii Abbatis, situm in Capella prædicta, & hoc juxta modum & formam fundationis per dictum Dn. testatorem conceptæ, aut per ipsos executores suos subscriptos concipiendæ, exorans fraternaliter Venerabiles viros Dnos & Confratres suos Canonicos Capitulares ecclesiæ prædictæ, ut dictam fundationem ratificare velint & confirmare. Item si ultra præmissa aliqua disposita fuerint & ordinata per ipsum dominum testatorem in vita sua, de eisdem dispositis liberat & exonerat executores suos infrascriptos. Item legat Mag. *Theodorico Vuystinck*, Confratri ac nepoti suo, breviarium suum magnum in duobus voluminibus conscriptum. Item voluit dictus Dn. Testator, ut Vicarius vicariæ suæ prædictæ sit & perpetuo obligatus manebit solvere ex eadem annuatim tres libras pro Antiphona in adventu Domini ad *Magnificat* decantandum scilicet *O clavis*. Item adhuc novem libras videlicet pro memoria patris sui, tres pro memoria matris suæ, & tres pro memoria Domicel-

micellæ *Aleydis van de Velde* neptis suæ, & semper domini recipient duplum, socii vero tertiam partem. Item adhuc pro memoria suæ sororis unam libram, ut in Ordinario ecclesiæ scriptum inveniet. Item adhuc solvet pro memoria dicti Dni testatoris tres libras quolibet anno in die illius mensis quo decesserit, & in reliquis undecim mensibus quolibet mense triginta solidos dividendos modo quo supra. Irem in qualibet memoriarum prædictarum ministrabit choralibus duos solidos, & de omnibus memoriis prædictis dictus Dn. Testator nihil unquam defalcari voluit per Vicarium prædictum, sed ad plenum satisfaciet de bonis Vicariæ suæ prædictæ. Item dedit & legavit cuilibet executorum suorum infra scriptorum unam tasseam argenream, qui onus testamenti sui acceptaverint. Ad hæc autem omnia & singula executioni debitæ demandanda & fideliter adimplenda præfatus Dn. Testator elegit, constituit, & ordinavit Venerabiles & discretos viros Dnos M. *Gerardum Kyllesteyn* S. Johannis, & *Theodoricum Vuystinck* S. Salvatoris ecclesiarum Trajectensium canonicos præsentis sui testamenti seu ultimæ voluntatis executores, dispositores, manufideles, & fideicommissarios absentes tanquam præsentes, ita quod post mortem suam in prædictis bonis & rebus per præfatum dominum testatorem prout dispositum & ordinatum superius invenerint, & supra dictum est, ejus extremam voluntatem fideliter exequantur. In quorum quidem manibus reposuit & dedit omnia & singula bona supradicta, cedens eisdem & transferens in ipsos omnes & singulas actiones reales & personales, rei perse-

persecutorias utiles & directas, ac jura contra quemcunque hominem, quodcunque collegium sive universitatem, quocunque jure vel causa sibi competentia, & eorum quemlibet in rem suam constituendo procuratores; ita quod post mortem suam ipsius testatoris bona prædicta propria poterunt auctoritate apprehendere, tenere, expendere, & pro his nomine suo agere, defendere, & experiri, & præmissa omnia & singula exequi jubere, contradictione qualibet non obstante, eosque in præmissis omnibus & singulis ab onere satisdandi ac conficiendi bonorum suorum inventarium; & post executionem hujusmodi interceptam de reddendo computum & rationem relevavit penitus & expresse. Voluit etiam testator antedictus, quod si unum ex dictis executoribus mori aut alias legitime impediri contingat ante plenam ipsius testamenti executionem, quod tunc superstes ex ipsis omnia & singula exequendi plenam & liberam habeat potestatem. Item voluit finaliter dictus dominus testator, quod præfati sui executores, quoad vixerint, aut unus eorum vixerit, collatores erunt & patroni conferendi suam Vicariam prædictam. Post quorum mortem Decanus ecclesiæ præfatæ ac Scultetus civitatis Trajectensis pro tempore collatores erunt Vicariæ prædictæ, & eam conferre debent personæ idoneæ qualificatæ juxta tenorem fundationis ejusdem. Si autem prædicti Decanus & Scultetus in conferendo fuerint discordes, tunc illa vice solus Decanus ecclesiæ prædictæ conferet & disponet de eadem, ut præmissum est. Item sæpedictus Dn. testator revocavit & revocat expresse omnia &

singula testamenta, quæ olim fortassis fecisse experiatur. Sed hanc suam ultimam voluntatem esse asseruit, eamque valere voluit melioribus jure, causa, & forma, quibus valere poterit, jure testamenti, codicillorum, seu cujuslibet ultimæ voluntatis de consuetudine vel de jure. Super quibus omnibus & singulis præmissis præfatus D. testator petiit sibi a me Notario publico infrascripto unum vel plura publicum vel publica fieri & confici instrumentum aut instrumenta. Acta fuerunt hæc Trajecti in dicta domo habitationis sæpe dicti Dni testatoris, sub anno, indictione, mense, die, hora, & Pontificatu, quibus supra, præsentibus ibidem honorabilibus viris Dnis Jacobo Goes & M. Jacobo de Gouda presbyteris perpetuis Vicariis in eadem ecclesia S. Salvatoris, testibus ad præmissa vocatis specialiter & rogatis. Et ego Johannes de Gheyn clericus Trajectensis diœcesis, publicus Imperiali auctoritate Notarius, quia dicti testamenti ordinationi, ultimæ voluntatis dispositioni, executorum electioni & ratificationi, omnibusque aliis & singulis superius descriptis, dum sic ut præmittitur per ipsum dominum testatorem fierent & agerentur, una cum prænominatis testibus præsens interfui, eaque sic fieri vidi & audivi, idcirco hoc præsens publicum instrumentum per alium me legitime præpedito bene scriptum confeci, subscripsi, & in hanc publicam formam redegi, signoque & nomine meis solitis signavi in fidem veritatis & testimonium omnium & singulorum præmissorum rogatus & requisitus. Et sigillatæ erant hæ literæ in pergameno descriptæ duobus sigillis de cera viridi subimpendentibus, quo-

quorum primum erat testatoris, & secundum ecclesiæ S. Salvatoris. Per præfatas literas adhuc transfixa erat litera ratificationis de dicta fundatione in forma subscripta. *Walterus* de *Gouda* Præpositus & Archidiaconus ecclesiæ S. Petri Trajectensis, atque ex parte quinque ecclesiarum Trajectensium Sede episcopali Trajectensi vacante Vicarius generalis, universis & singulis Christi fidelibus tam præsentibus quam futuris salutem in eo qui est vera omnium salus. Cultum divinum semper augeri cupientes ad devotam & humilem supplicationem Venerabilis viri Dn. Mag. *Walteri Grawert* Decani ecclesiæ S. Salvatoris Trajectensis, fundatoris perpetuæ Vicariæ, de qua in literis, quibus hæ nostræ literæ transfiguntur, fit mentio, fundationem ac dotationem ejusdem perpetuæ Vicariæ, nec non ultimam voluntatem seu ordinationem testamentariam ejusdem Dn. & Mag. *Walteri* fundatoris, prout in eisdem literis describuntur, omniaque alia & singula in ipsis literis narrata atque conscripta, prout rite & legitime ordinata sunt, atque facta, auctoritate ordinaria, qua ad præsens fungimur, tenore præsentium ratificamus, approbamus, rata & firma habemus & haberi volumus, atque in Dei nomine confirmamus, ipsamque perpetuam Vicariam in titulum perpetui beneficii ecclesiastici erigimus, & bona ad illam in dictis literis assignata & in posterum assignanda de cetero fore & esse ecclesiastica decernimus, ac sub ecclesiastica libertate tuenda nostrarum testimonio literarum. Datum nostri Vicariatus sub sigillo præsentibus appenso anno a nativitate Domini CIↃ. CCCC. quinquagesima

 quinto,

quinto, mensis Octobris die vicesima tertia. Subscriptum, *Jo. Pontiani*, & sigillatum sigillo de cera rubea subimpendente.

quandam Vicariam seu Capellaniam perpetuam in & super altari. Vicaria & *altare*, seu *altare* & *Capellania* confunduntur interdum, ut in charta Ann. 1360. *quod executores dicti testamenti seu ultima voluntatis sua erigere, conservare, & dotare deberent unum altare seu Vicariam in ecclesia beata Maria &c. & quod præsentatio seu collatio dicti altaris seu Vicaria &c.* In alia Ann. 1343. *qua quidem area & domus in augmentum dotis altarium sive Capellaniarum sitarum in ecclesia S. Jacobi Trajectensis &c.* Interdum & separantur, quemadmodum hic, & in charta Ann. 1466. *Fundavit & dotavit quandam perpetuam Capellaniam sive Vicariam in ecclesia de Heemskerc &c. ad altare sacrum Katherina & Barbara &c. in capella ad eandem ecclesiam de Heemskerc &c. fabricata & constructa &c.* Potest unum altare esse, & Vicariæ in eo plures, ut & plures, qui ibi faciant, sed non uno tempore eodemque, rem divinam Vicarii. Nec semper singulis olim aris, sed singulis etiam Vicariis, in eadem fundatis ara, sacerdos proprius constitutus. Steph. Tornacensis *epist.* 193. *edit. Ann.* 1611. *Est quidam socius meus, &c. cui Capitulum nostrum Vicariam unam in majori altari contulerunt, assignato ei beneficio à quodam Burgense, unde sufficienti mediocritate vivere posset.* Et sic Vicaria est officium, quo in missis faciendis, & concipiendis ad Deum precibus pro defunctis vivisque certo altari affixus sacerdos fungitur.

aut in tali ætate constitutus, quod infra annum ad sacerdotium promoveri non poterit. Sacerdos olim nemo, nisi annos natus XXXV. *nov.* 123. *cap.* 1. §. 1. & *cap.* 13. Codex *can. eccles. Afric. cap.* 16. Phot. & ib. Balsam. *Nomocan. tit.* 1. *cap.* 26. Fabrot. *ad Balsam. tit. de episc. & cler.* Sed seculi vitio parum stricte id observatum. Etiam infantes ad episcopatum promoti, ut exemplum habet Thuanus *lib.* 39. *hist. ad Ann.* 1566.

ex tunc patroni seu collatores dicta Vicaria pro tempore alteri &c. Patronus proprie non confert, sed collatori præsentat *cap. ult. ext. de jur. patr.* Proprie dico. Nam improprie quidni etiam collator, quatenus scilicet præsentatum, cui fit præsentatio, ad ejus nutum confirmat? Sic infra: *Item voluis*

luis finaliter dictus dominus testator, quod præfati sui executores, quoad vixerint, aut unus eorum vixerit, collatores erunt & patroni conferendi suam Vicariam prædictam. Hodie jus id confusum. Vid. *man. ad jus Can. tit.* 12. *in fin.* Idem qui patronus & præsentat & confert. Præsentat scilicet synedrio, ut synedrium interdum ipsi.

pro dote dicta Vicaria. Dos idem hic, quod salarium, quod pecunia constituta, qua ad muneris functionem invitatur sacerdos.

in mei Notarii publici testiumque infra scriptorum ad hoc specialiter vocatorum & rogatorum &c. Juxta *l. heredes* 21. §. 2. *ff. Qu. test. fac. poss.* Quæ tamen tam stricte jam non amplius observatur. Quod non adsint inviti, sufficit. Nec officit omissa clausula. *gebeden ende geroepen.* Alex. *cons.* 33. *n.* 15. *vol.* 3. *& ad l. sciendum n.* 39. *ff. de verb. obl.* Mantic. *lib.* 2. *de conject. ult. vol. cap.* 11. *n.* 4. Resp. Holl. 2. *cons.* 12. *& cons.* 133.

nec non meliorationem domus sua claustralis. Vid. ad *Vett. Testam. secul.* XIII. *& init. seq. scripta, p.* 513.

Item legat Mag. Theoderico Vuystinc &c. breviarium suum magnum. Vid. *ad dict. Testam. p.* 508.

Socii vero tertiam partem. Socii sunt chori socii, Chorales, ut statim sequitur. Vid. *ad d. Testam. p.* 491.

absque in præmissis omnibus & singulis ab onere satisdandi ac conficiendi bonorum suorum inventarium &c. relevavit. Sic & in testamento Stephani van Beest Ann. 1496. *sine omni inventarii confectione & heredum sive successorum quorumcunque contradictione non obstante &c.* Remitti potest satisdatio *l.* 6. *C. ut in poss. legat.* Remitti etiam inventarium *l. ult. C. arb. tut.* Jul. Clar. §. *testamentum qu.* 66. Resp. Holl. 2. *cons.* 176. Nisi ponas, quod remissum in alterius præjudicium, ut si in creditorum, in filii præjudicium, cujus legitima necesse est ut sit salva, *arg.* §. 2. *Inst. de b. qu. su. vel al. jur. l.* 8. §. 15. *ff. de inoff. testam. l.* 74. *ff. de reg. jur.* Resp. Holl. 1. *cons.* 132. Et si data instituto in casu necessitatis alienandi potestas. Nam nisi ex inventario, utrum ursit sic necessitas, cognosci non potest. Resp. Holl. 2. *cons.* 287.

De cetero fore & esse ecclesiastica decernimus, & sub ecclesia libertate tuenda. Imperio seculari & tributis exempta. Vulgo *amortisatio* hæc, ut & *mortificatio* in charta Ann. 1473. Chronic. Beccense ad Ann. 1466. apud d' Achery *append. ad Lan-*

 franc.

franc. Feodum de Calvomonte &c. Beccensi ecclesiæ tanquam manui mortuæ incorporavit, magnis & largis suis sumptibus amortisari fecit. & mox. *Nota, quod amortisatio nihil aliud est quam terram domini tributalem immunem reddere ab illo.*

VII.

Duorum conjugum testamentum in judicio Leydensi factum Ann. CIↃ. CCCC. LXV.

Wy Geryt Ryswyc ende Ian vander Does Scepene in Leyden, Ian Heynric Paedzen soon, Florys Pieters soon, Geryt Heerman, ende Ian Dirc Geryt Montfoerden soen, Burgermeysteren in Leyden doen condt allen luyden, dat voor den gerechte quamen Willem vander Graft ende Margriete Willem Louweryssens dochter syn wyf, ende maecten malkander mit goeden voirsien ende mit vrien moetwille, dat so wie van hem beyden voirsz langste leeft, dat die van hoir beyden goeden voir uyt nemen, behouden, besitten, ende gebruycken sel ter lester doot toe alle alsulc imboel, huysraet, silverwerck, ende facelmenten, als sy hebben, als die eerste van hem beyden aflivich wort. Ende daer toe sel die langste levende van hem beyden voorsz noch voor uyt hoere beyder andere gemeene ende gereedste goeden nemen, so waer die gelegen syn, die sy t'samen hebben, als die eerste van hem beyden voersz oflivich wort, hondert goude Rynsche gulden of payment hoire waerde t'sjaers lystocht renten, duerende so langhe, als die langste levende van hem beyden voersz in levenden live is, ende niet langer. Ende die voersz lystocht renten sullen verschynen

alle

alle jaer opten dach van dat die eerste van Willem of Margriete voersz oflivich geworden sal wesen. Ende na hoere beyder voirsz doot so sal alle alsulc ymboel, huysraet, silverwerck, en facelmenten als voirsz is, mitten anderen lyftocht goeden, die de langste levenden van hem beyden voersz genomen sal hebben, gelyc voirsz staet, weder comen ende erven op hoere beyder voirsz rechte erfnamen. Dit is behoudelic, dat alle witachtige sculden eerst betaelt sullen wesen. Ende deser brieve syn twee, dair Willem ende Margriete voirsz elck een of hebben. In kennisse der waarheyt soe hebben wy Scepene voirsz desen brieve besegelt mit onsen segelen. Ende wy Burgemeesteren voirnoemt hebben om der meerre sekerheden desen brieve mede besegelt mit der Stede segele van Leyden, die wy dagelix gebruycken hier an gehangen int jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. vyf ende t'sestich opten negen en twintichsten dach in Octobri.

Quod ad mores hodiernos vel coram Notario & duobus testibus testamentum fit, vel coram magistratu, aut coram judice in judicio, *l.* 19. *C. de test.* Costuymen *van Utrecht rubr. van overgiften ende maken* §. 1. Keuren *van Leyden art.* 115. Grot. 2. *man.* 17. §. *op twee wijsen.* Gudelin. 2. *de jur. nov.* 5. Groenew. *ad* §. 3. *Inst. de test. ord.* Rodenb. *de jur. qu. or. e statut. div. tit.* 2. *cap.* 4. *pr. n.* 1. *& seqq.* Judices autem cur Consulibus præferantur hic, siquis quærat, ratio, ut puto, non est alia, quam quod Judicum seu Scabinorum institutio vetustior, ut ex actis & instrumentis probat vir Amplissimus Orlers Consul Leydensis. Quatuor primum *Raetsmannen* instituti Ann. 1351. Latine hi *Consules* a consulendo. Passim autem cum *Consules* Belgis dicti *Burgemeesters*, & hi temporis progressu assumpsere idem nomen, & primum forsan circa Ann. 1434. Scabinis tamen, ut olim, cum *Raetsmannen* adhuc dicti, sub initia postpositi. Vid. Orlers *descript. urb. Leydens. part.* 3. *p.* 608. *& seqq.* De Notario autem quod dixi plane est extra controversiam. Sed

sunt tamen, qui putant, quod & eo non adhibito, modo quatuor intersint testes, quod Notarius, ut putant, duorum fungatur vicem, *c. quoniam ext. de prob.* testamentum subsistat. Everh. Præs. *loc. ab ult. vol. ad legat.* Altesérr. *ad c. cum Joannes ext. de fid. instrum.* Dec. *cons.* 254. *n.* 4. Clar. *recept. sent. lib.* 3. §. *testamentum qu.* 57. *n.* 3. Moller. 3. *semest.* 43. *n.* 5. Resp. Holl. 2. *cons.* 133. Alii in alia eunt omnia. Nam quid si duo Notarii, coram quibus testatus quis, valebitne testamentum? Neg. Choppin. 2. *de morib. Paris.* 2. *tit.* 4. *n.* 3. Anselm. *consult.* 9. Forma certe testamenti, ac solennitas, quæ præscripta est, servanda est ad unguem, *l.* 29. *in fin. C. de testam. l. non est dubium* 5. *C. de legib.* Nec si fictio admittatur statuto hactenus satisfit, arg. *l.* 29. & *seq. ff. eod.* Nam si loquamur de testamentis, non instar duorum, sed instar quinque est Notarius, in quorum locum successit. Jus civile enim requirit septem. §. 2. & 3. *Inst. de testam. ord.* Coram quot si testetur quis, Notario non adhibito, testatus creditur non inutiliter. Jus civile enim non sublatum, sed præter jus civile forma tantum testandi introducta est facilior. Qua omissa siquis malit Jus Romanum amplecti; & testari solennius, nihil, puto, impedimento est. Bald. 5. *respons.* 355. Grot. 2. *man.* 17. §. *By ons is niet verboden.* Rodenb. *de jur. qu. or. e stat. divers. tit.* 2. *cap.* 3. *n.* 3. Loquimur dixi de testamentis. In aliis an Notarius duorum fungatur vicem, alia est rursum quæstio.

Duerende so langhe als de langstlevende van hem beyden. Exemplum legati annui, quod & cedit ab eo die, ex quo obiit testator, *l.* 5. §. 1. *ff. qu. di. leg. vel fideic. ced. l.* 5. *C. eod.* & quod mortuo legatario rursum deberi definit, *l.* 4. *l.* 12. *ff. de ann. leg.* sed sic ut anni, quem ingressus est, quamvis fato mox concedat, debeatur universum, *l.* 8. *ff. eod.* Adwysb. 1. *cons.* 110.

VIII.

Testamentum Adriani de Borsselen, Domini de Brugdamme & Duvelant, Ann. CIↃ. CCCC. LXVI.

In

In nomine Domini Amen. Anno nativitatis ejusdem cIↃ. cccc. ſexageſimo ſexto, die decima quarta menſis Iulii, hora veſperarum vel quaſi, Pontificatus ſanctiſſimi in Chriſto patris & domini noſtri, Dn. Pauli divina providentia Papæ ejus nominis ſecundi anno ... in mei Notarii publici teſtiumque infra ſcriptorum præſentia, nobilis Dominus *Adrianus* de *Borſſalia*, dominus de *Brugdamme* & *Duvelant*, miles, ſanus mente, compoſque rationis, nullis viribus deſtitutus, animo bene deliberato, conſiderans quod nil certius morte, & nil incertius hora mortis, in honorem omnipotentis Dei, glorioſæque virginis Mariæ, pro ſalute animæ ſuæ & in remiſſionem omnium peccatorum ſuorum, teſtamentum ſuum ſecundum modum & ſtylum vulgarem, eo quod Latinum non intelligit, neque comprehendit, ordinavit & diſpoſuit, ut ſequitur: Ick *Adriaen* van *Borſſelen* Ridder, Heer van Brugdamme, van Duivelant &c. machtich mynre redene, ende wel bedacht mynre vyf ſinnen, hebbe gemaeckt ende geordonneert myn teſtament ende myn uyterſte wille in die eere Godts, ſynre gebenedyde moeder *Maryen*, ende alle Gods heyligen, in verlateniſſe van alle myne ſonden, ende hem aller, daer ick 't voor begeere, ende in kenniſſe van deſen bevele ick in den eerſten myne ſiele, als ſy uyt den lichame ſceyden ſal, Godt van Hemelrycke, ſynre gebenedyde moeder, ende alle Gods heyligen, begeerende myn doode lichaem begraven te hebben in mynre moeder der heyliger kerken van Weſterzoubburch voor den hoogen altaer. Item geve ick mynre moeder der heyliger kerken van *Weſterzoubburch* voerſz mit my-

 nen

nen dooden lichaem tot haer timmeragie ..... ponden grooten Vlaems payements eens voor al. Item geve ick mynre moeder der heyliger kercken noch x. schell. grooten s'jaers erfflycke renten om die straten daer mede te doen houden van den huse van *Westerzoubburg* tot *Middelburch* toe. Ende dese renten van x. schell. grooten voernoemt bewyse ick den Kerckmeesters t'ontfangen op myn uytgors by Ooster *Duvelant*. Item sette ick eenen dertichsten, ende daer toe geve ick den Priester xvi. schell. grooten. Item sette ick enen veertichste, daer ick den Priester toe geve een pont grooten. Item stelle ick myne beganckenisse op *Anna* van *Bourgoengen* myne huysvrouwe mit een sticke silvers wegende xx. marck. Ende sette ick tot mynder uytvaert te deelen den armen in broode twee seven broots. Item tot mynen sevendaghe oock mede te deelen den armen in broode twe seven. Item sette ik myn jaergetyde euwelyck duerende te *Westersoubburch* in der kercken vierwerf des jaers te doene, te wetene myn rechte jaergetyde van mynen sterfdach, ende elck vierendeel jaars dair ane volgende oock myn jaergetyde, op een nobel gelyck onderlinge te deylen. Dies begeere ick dat sy sullen singen tot elck van den voorsz. jaergetyden des avonts vigilie mit negen lessen en ten grafte gaen, ende lesen aldair, *Miserere mei Deus, cum consuetis*, ende des anderen dages een singende misse van *requiem*, ende na der misse *commendationes animarum* lesen. Ende dese voergenoemde nobelen vierwerf des jaers sullen sy ontfangen by den H. Geestmeesters der voersz kercke. Item voort geve ick t'elcken mynen voorgenoemden jaergetyden den H.

Geest-

Geestmeesters in der voorsz kercken enen nobel of VIII. schell. groot dair voor, omme den armen in broode te deylen over myn siele. Item noch geve ick den H. Geestmeesters XIII. nobelen, ende acht schell. grooten voor den nobel s'jaers, om dair mede te cledene XIII. arme personen, elck mit enen nieuwen tabbert, gevoedert mit niuw laken, ende dat opten dach als men myn eerste jaergetyde doen sal. Item op dat die voorsz heylige Geestmeesters geen verlies en souden hebben ende te naerstelycker dese voersz punten van mynen jaergetyden vervolgen souden, so geve ick den voersz Heyligen Geestmeesters vier nobelen jaerlycks, dies sullen sy tot elcken van mynen voorgenoemden jaergetyden besorgen alsulcken was licht, alsmen gemeenlyck besorcht tot den jaergetyden van *Florens* van *Borsselen* in der kercken voorgenoemt. Ende dat daer over blyft van den voorsz vier nobilen geve ick den Heyl. Geest in der Kercken voersz. Ende dese voernoemde penningen ter somme van XXV. nobelen, ofte VIII. schell. grooten voor den nobel, bewyse ick den voersz Heyligen Geestmeesters te ontfangen op een uytgors leggende by de Oosterschelde in Zelant genaemt *Mallant*. Item soo sette ick myn eeuwige jaersanck in der voersz kercken van Westerzoubburch gegaen te worden by den Parochie Pape van der voersz kerken, als costumelyck is, tot mynen grafstede te gaen ende te lesen *Miserere mei Deus*, *cum consuetis*. Ende daer toe geve ick den voergenoemden Prochi pape twe gemeten lants liggende binnen der Parochie van *Westerzoubburch*, die welcke hem bewysen sullen myn Testamentoirs binnen den jare na mynre

mynre doot. Item besette ick myn eerste jaer getyde gedaen te worden binnen Middelburch in elck van den vier Parochi Kercken, ende voort meer in alle kerken, die in mynen Ambachten gestaen syn, te weten *sinte Laurens*, *Brugdamme*, *Ooftzoubburch*, *Oudvlissinge*, *Westcappele*, *Domburch*, *Coudekercke*, *Nieuwekercke*, *Cleeverskercke*, *Zoutelande*, *Werendiech*, *Biggenkercke*, *Scripkercke*, *Melisterkercke*, *Sinte Marienkercke*, *Buttinge*, ende in *Duvelant*, ter *Ouderkercke*, ter *Nywerkercke*, in *Ooftlant*, in *St. Jans Lant*, ende ter *Capellen*, ende een ygelick van den voorsz kerken twe schell.grooten, ende dat betaelt te worden by mynen Testamenteurs. Item geve ick tot onser Vrouwen love in der kercken van *Westerzoubburch*, om dat dagelycks te doen ewelick geduyrende twe gemeten lants op die Kerckmeesters der Kercken voorsz, ende des sullen s'jaerlijcxs geven ende uytreycken enen nobel,ofte acht schellingen groten dair voir. Welcke twee gemeten lants op de Kerkmeesters der kercken voorsz ic bewyse in de parochie van *VVesterzoubburch*, ende die te bewysen by mynen testamentoers, ende dat binnen den jare. Item wes lande dat ic in dit myn testament niet en bewyse, waer sy gelegen syn, die sette ick in handen van myn testamentoeren, die te bewysen binnen s'jaers nae myn sterfdach.Item geve ick sinte Martens altaer in der kercke van *VVesterzouburg* XII. gulden. Item sinte Niclays omme den armen daer mede te styven XII.gul.Item geve ic elcken altaer in der voorgenoemder kercke IV. gulden. Item geve ick *Heer Bussengier* mynen Parochy-Pape te *VVesterzouburch* enen nobel. Item geve ick Heer *Henrick Jans soen* mynen Capellane in der kercken residerende XX. gulden.

Item

Item geve ick elcken Priester in der Kercken voorsz die misse celebreert opten dach mynre uytvaert VI. gulden. Item geve ick elcken gilde in der kercken voornoemt omme myn uytvaert te doene elck bysonder, ende te offeren als costumelyck is, boven syn recht enen nobel. Item geve ick Mr. *VVillem* myn Vrou moeders Capellaen een pont groot Vlaems. Item geve ic onser Vrouwen gilde in *VVestmonster* boven syn recht enen nobel. Item geve ick alle gilden, daer men bevinden sal dat ick in bin, boven syn recht enen nobel. Item geve ick dat *Heylich Cruys gilde* boven syn recht enen nobel. Item begere ick dat elck van desen voersz gilden sal doen myn uytvaert. Item geve ic den Duytschen huyse in *Middelburch* een Bourgoensch schildt. Item geve ick den minnebroederen in *Middelburch* tot hare timmeragie een pont groot. Item geve ick Broeder *Adriaen* van *Vlake* mynen Biechtvader twe pont grooten. Item geve ick der selver ordene in *Zierickzee* tot hate timmeragie enen nobel. Item geve ick den Augustynen in *Middelburch* tot hare timmeragie enen nobel. Item geve ick onser Vrouwen broeders in *Nieu-Vlissinge* tot hare timmeragie een pont groot. Item geve ick de Jacopynen in Zierickzee tot hare timmeragie enen nobel. Item geve ick den Susteren int bagyn hoff tot Middelburch XII. gulden. Item geve ick om bedinge te doen dat bagyn hoff acht pont wassche. Item geve ick den Susteren van *St. Aechten* in *Middelburch* XII. gulden. Item geve ick elcken *Cluserssche* in *Middelburch* ses gulden. Item geve ick den boogaerden in *Middelburch* een Bourgoensche schilt. Item geve ick den gasthuys in *Middelburch*

XX.

xx. gulden. Item geve ick den armen gevangen in *Middelburch* xii. gulden. Item geve ick den siecken buyten der *Noortpoort* van *Middelburch* xii. gulden. Item geve ick den armen huyssitteren in *Middelburch* enen halven nobel. Item geve ick der kercken van Sinte Laurens buyten *Middelburch* tot harer timmeragie drie pont groot. Item geve ick myn Prochipaep inder selver kercke enen nobel. Item geve ick elcken Capellaen in der kercken aldaer mit eender missen van *requiem* aldaer gedaen 24. gulden. Item geve ick elcken altaer in der kercken voersz vier gulden. Item geve ick onser Vrouwen gilde boven xx. Ryns gulden. Item geve ick onser Vrouwen in *Oesterzouburch* twintich nobelen eens voor al omme te houden bernende een lampe ten euwigen dagen voor onsen Vrouwen beelt opten thoren. Item geve ick onsen Vrouwen tot *Aendenburch* oock twintich nobelen eens voor al om daer te barnen een euwige lampe. Item geve ick onser Vrouwen te *Halle* oock xx. nobelen eens voor al omme daer te barnen een euwige lampe. Item geve ick tot onser Vrouwen love in *Duvelant*, te weten ter *Ouderkercke*, ter *Nywerkercke*, ende in dat *Oostlant* elck iv. schellingen grooten s'jaers, ende des sullen sy lesen an onser Vrouwen hoff over myn siele, *Miserere mei Deus*, *cum consuetis*. Ende dese voorsz iv. schellingen grooten s'jaers bewyse ick elcken kercken besonder op een gemeet landts binnen haarder patrochie, t'welck gemeet lants elck van den Kerckmeesters kiesen sal binnen haerder parochie binnen den jare. Item geve ick ter Capelleri te *Vianen* in *Duvelant* tot haerder timmeragie ende die ornamenten een pont grooten

Vlaems.

Vlaems. Item geve ick dat *Cathuyser* Klooster buyten *Utrecht*, geheten dat *Nieuwe-Licht*, ende dat *Cathuyser* Clooster buyten *Brugge*, item dat *Cathuyser* klooster buyten *Zierickzee* genaemt *Sion*, elck vier pont grooten s' jaers Vlaems payements, euwelick geduyrende tot eender pitantien wyns. Ende des sullen sy alle drie voornoemde cloosteren, en elck bysonder, alle dage lesen *Miserere mei Deus*, ende *De profundis*, *cum consuetis*, naer hare maeltyt, ende elck bysonder doen jaerlycks vier jaergetyden mit vigilien ende negen lessen des avonts, ende des morgens singende misse van *Requiem*, ende deelen als dan den armen over myn siele in brode acht scell. grooten jaerlicx. Ende dese voersz XII. pont bewyse ick den voorsz drie cloosteren te ontfangen jaerlycks op myn uytgors by Ooster *Duvelant*. Item geve ick Vrouwe *Anna* van *Bourgongen* mynre huysvrouwe, als wy by onsen tyden te samen gebracht ende vercregen hebben, Behoudelyck dat hare hylixvoorwaarde ende alle andere giften, daer sy van my seecker betooch af sal mogen wysen, by desen mynen testament onvermindert sullen blyven ende ongequetst.

Item geve ick myne Vrou moeder *Anna* van *Bossuyt* Vrouwe van Yselsteyne hondert pont grooten Vlaems payements, ende hondert marck silvers ofte ses croonen voor elck marck uyt mynen aldergeeetsten goeden. Item geve ick noch der selver myner voorgenoemder moeder in rechter vrydomme alsulcke renthen, als myn aengecomen syn, ende bestorven, op *Voeresant* by der doot van mynre vader. Ende dit begeere ick verseeckert te worden tot mynre Vrou moeder behoef by mannen ende Schepenen

van

van *Middelburch*, rechte voert op te comen, ende die te besitten als haer vry eygen goet. Item geve ic Heer *Boudyn* van *Bossuyt* mynen Oeme een silveren kanne van x. marck, of vyf croonen voor elck marck. Item geve ick myn moeye Jonckfrou *Beatrix* Canonesse te Bergen in Henegouwen enen silveren kanne van tien marck, ofte ses croonen voor elck marck. Item geve ick myn neve Heer *Peter* van *Bossuyt* myn beste peert. Item geve ick Heer *Vrancke* van *Borsselen* Grave van Oostervant mynen neve een silveren kanne van ses marck, ofte ses gouden croonen voor dat marck. Item geve ick Heer *VVolfaert* van *Borsselen* mynen neve Grave van *Bouchain* alle myn loer vogelen. Item geve ick Heer *Henrick* van *Borsselen* Heer van der *Veere* myn beste telle ende peert. Item geve ick Heer *Wouter* van *Borsselen* mynen neve een schale van twee marc ofte XII. croonen dair voor. Item geve ick Heer *Johan* van *Glinnes* Heer van *Bergen* opten *Some* myn neve myn beste peert naest dat beste. Item geve ick Vrouwe *Margriete* Vrouwe van der *Gruythuysen* mynre nichten enen diamant van x. cronen. Item geve ick Heer *Johan* van *Berchem* mynen neve een van myne peerden ofte xx. Croonen dair voor. Item geve ick *Jacop* mynen Bastaert-soon enen silveren kanne van IV. marck ofte ses goude croonen voor elck marck. Item geve ick *Daniel* mynen bastaert soon enen silveren kanne van IV. marck, ofte ses goude croonen voor elck marck. Item geve ick *Joes* mynen bastaert soen een silveren kanne van vier marck, ofte ses goude croonen voor elck marck. Item begeere ick dat met dese giften van testamente myn drie voergenoemde Ba-

bastaert sonen niet vermindert en sullen wesen in allen anderen giften, daer sy van myn sekere betoge af sullen mogen hebben. Item geve ick Joncfrou *Anna* van *Borsselen* bastaert dochter van *Floris* van *Borsselen* mynre nichten drie pont grooten s'jaers erflycke renthen te versterven op hoir wettelycke oir en nacomelingh. Ende waert dat sy storve sonder wettelycke oir te laten van haren lyve comende, als dan wil ick dat dese vier pont grooten versterven ende comen sullen op *Jacop*, *Daniel*, ende *Joes* myn voorgenoemde bastaert sonen, ofte op hoerlieder oir wettelyck van hoiren lyve comen wesende, alfo dat elck van den drie gebroederen voersz oft haerlieder oir deelen sullen dese voergenoemde drie pont grooten s'jaers elck na dat oir, dair hy of comen sal wesen, ende dat elck deel versterven mogé van den een op den anderen, alfo wel van den outsten als van den jongsten, so dat dese voergenoemde drie pont grooten altyt blyven sullen aen de voorsz *Anna*, ofte haer oir, ofte van hem lieden versterven op die drie voorsz bastaerden, ofte enich van hem drie, oft op enich oir van horen lyve wettich gecomen wesende. Ende waert dat van de voorsz Anna oft van de voernoemde drie gebroederen geen wettelick oir en bleve in der tyt, so wil ick dat dese voorsz drie pont groot wederomme comen ende sterven sullen op myne gerechte erfgenamen, die dan in der tyt sullen syn. Ende dese voornoemde drie pont groot erffelycke renten bewyse ic jaerlycks te ontfangen op alsulcke erven ende landen, alse myn aengecomen syn by uytcoope van der erfgenamen mynre huysvrouwe was Joncfrouwe *Maria* van *Cats*.

Welcke goeden liggen in *Borsselen*.

Item geve ick Joncfrou *Constantia* van *Bossuyt* mynre nichte enen silveren pot van vier marck ofte XXIV. croonen dair voir. Item geve ick Joncfrou *Isembel* van *Stenburch* een schale van twee marck, ofte XII. gouden croonen dair voir. Item geve ick Joncfrou *Anna* van *Stenburch* mynre huysvrouwen Joncfrou moeder een schale van twee marck of XII. croonen dair voor. Item geve ick den Scoutate van mynre huysvrouwen moeder man een schale van een marck ofte ses goude croonen dair voir. Item geve ick Heer *Arent* van *Sweten* mynen Brigardye met den placcaert, ende myn Heer van *Cats* myn harnasch van Melanen. Item geve ick *Thomas van Abeele* een van myne paerden, ofte XX. croonen daer voor. Item geve ick *Cornelis* van *Stenburch* een schale van twee marck ofte XII. croonen dair voor. Item geve ick Joncfrou *Johanna* mynre huysvrouwen overste Joncfrou een silveren croes ofte III. schellingen groot dair voor Item geve ick die voetster van mynre dochter was een silveren lepel of III. schell. groot daer voir. Item geve ick *Jan* die bastaert *Florens* soon van *Borsselen* een schale van een marck ofte ses croonen dair voir. Item geve ick *Jacop* die bastaert *Florens* soon van *Borsselen* een schale van een marck ofte ses croonen dair voer. Item geve ick Mr *Peter* van der *Boede* mynen Rentmeester een schale van een marck ofte ses croonen dair voor. Item geve ick *Jan Oem* myn Pansier dat tot mynen lyve is. Item geve ick *Jacop* t'Heerschip van *Gripskerken* een pont groot. Item geve ick *Poelgeest* een pont groot ende twee vaten biers. Item geve ick *Boudewyn Hellecop* my-

mynen Rentmeester in Duvelant enen nobel. Item geve ick *Peter Goyaert* mynen Hofmeester te *Wester-zouburch* enen nobel. Item geve ick *Arent Maertens* soon Bailliu in *Duvelant* een pont groot s'jaers syn leven lanck op myn uytgors by *Oester-Duvelant*. Item geve ick *VVolfaert Bartholomeussen* van *Biggenkercke* een schale van een marck, of ses croonen dair voir. Item geve ick *Engelbert* mynen Schout in *Westerzouburch* enen nobel. Item geve ick *Pauwels* van der *Naert* mynen Secretarius een schale van een marck of ses croonen dair voor. Item geve ick *Floris Jacops soen* mynen clerck enen goudrn rinck ofte twee gouden Leuwen dair voor. Item geve ick Meyster *Jan van Bourbonnoys* mynen besten laken tabbaert mitten voyre. Item geve ick hem noch een ziden wambays. Item geve ick *Peter Monbonnout* enen corten ziden tabbaert van fluweel. Item geve ick hem oock mede minen besten corten laken tabbaert. Item geve ick *Jannyn* minen Camerlinck een pont groot s'jaers syn leven lanck op myn uytgors by *Oester Duvelant*. Item geve ick *Henrick* die Camerlinck enen nobel. Item geve ick *Jan* Pierze Bailliu tot *VVestcappele* enen nobel. Item geve ick *Meerten Palsemer* enen nobel. Item geve ick *Pieter Pieters soen* Bailliu tot *VVestcappel* een pont groot. Item geve ick *Henrick Jans soen* die Grave van Rekerlane een pont groot. Item geve ick *Goeskyn* syn huysvrou een rinck van een pont groot. Item geve ick *Roel Gillis soen* mynen Cock boven syn huyr een pont groot s'jaers tot synen lyve op myn uytgors by *Oester-Duvelant*. Item geve ick *Lambrecht* den

timmerman een Bourgoensche schildt. Item geve ick *Jan Raegen* myn Schout een nobel. Item geve ick *Peter Doens soen* een leuwe. Item geve ick *Hanneken* die *Valckenare* een pont groot. Item geve ick *Adriaen VVouters soen* die valckenare een pont groot, Item geve ick *Catbrynen* dat Camer joncwyf enen Bourgoenschen sciidt. Itêm geve ick *Heyne* die Bouknecht enen Bourgoenschen scildt. Item geve ick *VVillem Wouters soen* in de stal een pont groot. Item geve ick *Geerken* myn pagie enen nobel. Item geve ick *Hubrecht* myn pagie enen nobel. Item geve ick den jongen *Keyser* enen nobel. Item geve ick *Jan* den Poortier enen *Pieter*.

Ende so sette ick in dier wysen myn erfgenamen tot deser tyt, alse naer mynen doode, Joncfrou *Beatrix* van *Borsselen* Canonisse te Bergen in Henegouwen myne moeye, Heer *Adriaen* van *Voorboute* Riddet mit alre synder suster kinderen, Heer *Boudewyn* van *Bossuyt* mynen Oem, Heer *Pieter* van *Bossuyt* mynen neve, Heer *Wouter* van *Bossuyt* mynen neve, die Vrouwe van *Treslongue* mit hore Suster, Heer *Segers* wyf *Heerties*, ende late hem naer myne doot die erven ende goederen, die haer van rechts wegen comen mogen. Item voort ist myne uyterste wille, dat niemant anders na mynre doot erfgename wesen en sal, dan dese voorgenoemde personen, die naemelyck vernoemt syn, ende dat om redencn en saken wilie, die ick mit goeden deliberatien overlegt ende bedacht hebbe, Ende wairt saecke dat daer niemant anders van eenige personen, dan daer voergenoemt syn, sich vermate erfgenaem te wesen, ende mede deelen wilde mitten

voer-

voergenoemden personen, of dat mit recht te vervolgen, het ware mit impugnatie, of mit appellatie, macht ofte cracht, ofte mit enigerhande hulpe van rechte, so make ick dan haer deel machtich, die dat doen ende bewysen conde, erfgenaem te wesen den Doorluchtichsten Heer ende Prince Hertoge *Philips* &c. mynen Heer van *Bourgoignen*, ofte synen rechten erfgenaemen dat ane te vaerden ende te onderwynden, ende geve hem dat in vryen eygendomme als syn eygen goet. Item so begeere ick op myne testamentoeren, dat sy voldoen sullen binnen den jare na mynre doot allen den ghenen, die eenige redelycke betoogen sullen mogen bewysen, dair ick inne gehouden ben, ende hem beyden van eenige saecken roerende den testamente van mynder huysvrouwen wylen was Joncfrouwe *Maria* van *Cats*, ende dat naer uyt wysen des testaments van mynder voersz huysvrouwe. Item begeere ick sonderlinge van mynen testamentoren, om myne siele ten vollen te quyten ende te ontlasten, of ymant ware, die by myne segelinge, of signet, ofte hantteycken, oft alsulcken bewyse, als mit rechte hy seker ende vast genoech wesen ofte betoogen mochte, dat ick in eenighe schult gehouden mocht wesen ymanden, als dan dat sy dien persone also voldoen, dat myn siel daer mede genoech ontlast ende gequyt sal wesen voor Godt, want myne uyterste wille ende hertelycke begeerte is, dat niemant by myn vercort ofte veronrecht en sy, waer by myne siele mochte comen tot eenigen laste. Ende overmits dat ick wille ende uyterlyck begeere, dat dit myn tegenwoordige testamenr ende uyterste wille met al dat daer inne

 geschre-

geschreven ende begrepen staet wel ende volcomelyck gehouden worde, soo heb ick gecoren ende kiese tot mynen testamentoren ende executoren van desen mynen testament ende uyttersten wille den Eerweerdigen Vader in Gode *David* van *Bourgoignen* Heer ende Biscop van Utrecht, Heer van s'Gravesande, Abt van Middelburch, *Anna* van *Bourgoignen* myne witachtige huysvrouwe, *Anna* van *Bossuyt* Vrouwe van Yselsteyne myne Vrouw moeder, Heer *Vranck* van *Borsselen* Grave van Oostervant, Heer *Boudewyn* van *Bossuyt* Heere van Vintune mynen Oom, Heer *Pieter* van *Bossuyt*, Mr. *Gosen Heer* Doctor in de Godheyt mynen Biechtvader, ofte Mr. *Jacop Thomas soen* Canonick sinte Pieters in Middelburch in die stede van hem, *Adriaen* van *Meuwen*, ende Heer *Claes Simons soen* Prochy-pape tot St Laurens, ende geve een ygelyck van hem lieden een schale van twee marck ofte XII. croonen daer voor. Ende ick sette in hare handen alle myne goeden roerende ende onroerende, hoedanich dat sy syn, ofte hoe ende waer dat sy gelegen ende gestaen syn, niemant van mynen erfgenamen hant dair ane te slaen, of die te porren of te doen porren by hem luyden ofte by ymant anders voor den tyt, dat dit myn jegenwoordich instrument ende testament, ende al dat daer inne geschreven ende begrepen staet van puncte tot puncte wel ende volcomelyck gehouden, ende betaelt ende voldaen sal wesen. Voort begeere ick, waert dat saecke dat dese myne voornoemde Testamentoers niet wel versamen of te goede comen en mochten om dese myne uyterste wille ende Testamente te volbrengen,

gen, dat als dan vier ofte drie ten minsten van hem lieden sullen mogen myn testamente voorsz betalen ende voldoen van mynen aldereersten goeden, Behoudelyken dies dat van den drien oft van den vieren myne huysvrouwe *Anna* van *Bourgongien* Vrouwe van *Brugdamme* een sal wesen, ende myn Vrouwe moeder boven genoemt die ander, so datmen in desen mynen voorsz testamente niet sluyten oft doen en sal sonder haerlieder consent. Ende waer dat sake, dat myne erfgenamen ofte ymant van hem lieden by hem selven ofte by ymant anders dit myn tegenwoordich testament ende uyterste wille wederriepe oft weder seyde, oft in eeniger manieren daer tegens dede, of quam om dat te beletten, die make ick ondeelachtich ende onterve van alsulcken deele alse hem lieden oft ymant van hem allen van myn souden mogen besterven, ende gunne alsulcken deel mynen Heer van *Bourgoengen*, ende synen sone den Grave van *Charloys*, ende den Eerwaerdigen Vader in Gode *David* van *Bourgoignen* Heere ende Bisscop van Utrecht elck syn aendeel, ende begeere van hem drien van Godes wegen myn testament ende uyterste wille te volcomen ende te volbrengen sonder ymants wederseggen, Gevende oick mede *Martyn Gelyssen* mynen Boutelier een nobel, *Bert* myn Scout enen nobel, ende *Meus* myn Bouknecht enen Bourgoenschen schilt, Protesterende ende verklarende, dat ick dit myn tegenwoordich testament ende uyterste wille, alsso lange alse ick leve, mach veranderen, vermeersen, wederroepen, declareren, als nu dat punt roerende van myne erfgenamen ende wie die wesen sullen na mynre doot, als dat niemant deelen en

ſal van myn dan die voorgeſproken perſonen, namentlyck ſo is myne wille ende verclaringe; dat oock deelen ſullen hare erſgenamen, die van haren lyve gecomen ſyn, ware dat die voor uytgeſproken perſonen by namen niet waren in der tyt. Ende waert ſake dat ick dat niet wederriepe, ofte eenich ander teſtament, uyterſte wille, ofte codicille makede in mynen leven, ſo ſal dit in allen manieren ende poinčten, als in dit openbaer inſtrument geſchreven ſtaet, mynen wille weſen ende blyven, Biddende ootmoedelycken den Deurluchtigen Heere ende Prince Hertoge *Philips*, mynen Genadigen Heer, den Hertoge van Bourgoignen, den Eerweerdigen in Gode vader *David* van *Bourgoengen* Heer ende Biſcop van Utrecht, dat ſy deſen tegenwoordigen mynen uyterſten wille confirmeren ende approberen, ende alle myne Teſtamenteurs ende executeurs voergenoemt, dat ſy dit over my beſegelen ende kennen. Super quibus omnibus & ſingulis dictus Dn. Adrianus miles me Notarium publicum debita cum inſtantia requiſivit, ut ſibi ſuper his unum vel plura conficerem inſtrumentum ſeu inſtrumenta. Acta fuerunt hæc anno, die, Pontificatu, & aliis, quibus ſupra, ante caſtrum Weſterzouburch dicti nobilis Dn. Adriani de Borſſalia militis, præſentibus ibidem honorabilibus & diſcretis viris *Baldewino Baldewini*, *Johanne Petri*, & *Adriano Johannis*, laicis Trajectenſis diœceſeos, aliiſque pluribus fide dignis teſtibus, ad præmiſſa vocatis pariterque rogatis. Et ego Petrus filius *Johannis* de *Boode* clericus Trajectenſis diœceſeos publicus ſacra Imperiali auctoritate & ordinaria admiſſione Notarius, quia præmiſſis omni-

omnibus interfui, ea fieri vidi & audivi, idcirco hoc præsens publicum instrumentum manu alterius, me cæteris impedito negotiis, fideliter conscriptum exinde confeci, subscripsi, publicavi, & in hanc publicam formam redegi, signoque & nomine meis solitis & consuetis signavi rogatus, & specialiter in fidem & testimonium omnium & singulorum præmissorum requisitus.

Item geve ick mynre moeder der heyliger kercken x. *schellingen grooten s'jaers.* Varia solidi æstimatio. XII. denariis eum Franci æstimabant. Lex Longobard. *apud Goldastum tom.* 1. *const. imp. part.* 3. *tit.* 22. *De omnibus debitis solvendis, sicut antiquitus fuit consuetudo, per* XII. *denarios solidi solvantur.* Carolomanni Capitulare apud eund. *n.* 11. *Nempe duodecim denarii, quem solidum vocamus, contribuantur mihi, quo militibus nostris præmia condigna laboribus solvantur.* Hollandicus constabat obolo, & interdum sex chalcis. Et id ex veteri more adhuc Ordines & Quæstores eorum retinent, ut passim in instrumentis, cautionibus, apochis, cum loquuntur de obolis, utantur voce *schellingen.* Differunt autem *schellingen* & *schellingen grooten.* *Grooten* grossi sunt, & grossi, cum simpliciter vox ponitur, grossi sunt Turonenses. Charta Ann. 1328. *Twee duysent marck Engelsche, die marck voor veertich grooten gereeckent.* Alia ejusdem anni: *twee dusent marc Engelsche, die marc over* XL. *grooten tornoysen gerekent.* Ejusmodi autem grossi sedecim obolis æstimati, ut in charta Ann. 1323. *seven hondert ponden tornoysen &c. enen groten tornoys voir sestien penninghen gereeckent.* In charta Ann. 1327. *sestien hondert pont tornoysen, den groten over sestien penningen gerekent.* Cujusmodi autem hi oboli, & an stuferum semper æquent, res paulo est obscurior, quamvis interim non mirum, quod aliud sit *een schellingh*, aliud *een schelling grooten.* Nam & aliud est *een pont*, aliud *een pont groot.* *Een pont* est florenus grossis constans quadraginta, quorum singuli quatuor chalcis. *Een pont groot* sunt sex floreni.

Item geve ick elcken Cluserſche. Cœlestis vitæ desiderio velut hominem exuentes, & ab omni prorsus consortio alieni prorsus & abstracti, velut viva cadavera inclusi cellæ

& mancipati, ex ea rursum non exituri. dicebantur *Reclusi*, Inclusi, ἔγκλειστοι. *Kluysenaers* Belgice, ut & *Cluserscbe*. Inviti non inclusi. Nec quivis, qui ultro id petebant admissi, sed qui vitæ ejusmodi pares crediti, virtutum datis & abstinentiæ præclaris jam argumentis. Concilium habitum Francfordiæ Ann. DCCXCIV. *can.* 12. *Ut reclusi non fiant, nisi quos ante episcopus Provincia, atque Abbas comprobaverint, & hi secundum eorum dispositionem in loco reclusionis ingrediantur.* Cella ipsorum *Inclusorium, Reclusorium, Clusorium.* Auctor vitæ S. Rayneri: *Cum multa devotione & reverentia clausus est in clusorio juxta ostium majoris ecclesia.* Notabile est, quod de quodam Hospitio Gregorius Turonensis *lib.* 6. *hist. cap.* 6. *Fuit autem apud urbem Nicensem eo tempore Hospitius reclausus magna abstinentia, qui constrictus catenis ad purum corpus ferreis, induto desuper cilicio, nihil aliud quam purum panem cum paucis dactylis comedebat.*

Item geve ick den bogaerden in Middelburch. Loca intelligit, quæ frequentantibus ob patratas olim virtutes ibi, ut vulgo credulis tum persuasum, sacra fecerat superstitio.

mynen Brigardye mitten Placcaert. Avium hæ species. *Placcaert* est parus major.

Item geve ick Jan Oom myn Pansier. Aliud ergo *Pansier* est, aliud *een harnasch. Harnasch* enim modo datum jam domino de Cats. *Pansier* lorica est, thorax ferreus. Et hic etiam duplex. Vel ex solido ferro, quæ est militum proprie. Camisiam vocant ferream Annales Colmarienses ad Ann. 1298. *Armati reputabantur, qui galeas ferreas in capitibus habebant, & qui Wambasia, id est, tunicam spissam ex lino & stuppa vel veteribus pannis consutam, & desuper camisiam ferream, id est, vestem ex circulis ferreis consertam, per qua nulla sagitta arcus poterat hominem vulnerare.* Vel ferreum indusium, quo passim monachi olim usi, ferreis annulis consertum. Thom. Cantipratan. *apum lib.* 1. *cap.* 23. *Loricam ferream portabat ad carnem, & supra loricam ex setis pilorum cilicium, quo per medium lorica acrius pungebatur. Harnasch* quodvis est teli genus, quævis armorum species. Radevic. *de gestis Frid. Barbaross. lib.* 1. *cap.* 26. *Nemo aliquam mulierem habeat in hospitio; qui vero habere præsumpserit, auferetur ei omne suum harnasch.* & mox: *Si servus furtum fecerit, & in furto fuerit deprehensus, si prius fur non erat, non ideo suspendetur, sed tondebitur, verberabitur, & in maxilla comburetur, & ejicietur*

de

de exercitur, nisi dominus redimat eum cum omni suo barnasch. Gunther. *lib.* 7. *vers.* 256.

Armiger exusta candenti fronte metallo,
Detonsaque coma, post verbera pulsus abibit,
Vel domini spoliis redimatur & omnibus armis.

Item geve ick Jan den Poortier enen Pieter. Nummus erat imagine Divi Petri insignis. Sic supra in testamento Ann. 1443. *dabit & deliberabit duabus suis sororibus legitimis &c. sexaginta denarios aureos dictos Petros &c. & Elsa quidem Canonica in Nyvella quinquaginta Petros moneta ejusdem &c.* Cusi hi Lovanii a Philippo Burgundo. Singuli valebant obolos viginti & novem.

XI.

Testamentum Arnoldi Domini de Sevenberghen Ann. CIↃ. CCCC. LXXXIII.

In nomine Domini Amen. Tenore præsentis publici instrumenti cunctis pateat evidenter & sit notum, quod anno à nativitate Domini CIↃ. CCCC. LXXXIII. indictione prima, mensis vero Augusti die XXV. hora IX. ante meridiem vel quasi, Pontificatus Sanctissimi in Christo patris & domini nostri, Dn. Sixti divina providentia Papæ quarti anno XIII. in mei Notarii publici subscripti testiumque infra scriptorum vocatorum propter hoc specialiter & rogatorum præsentia prrsonaliter constitutus generosus & nobilis vir Arnoldus dominus de Sevenbergen, Baro Trajectensis diœcesis, corpore sanus, nec non suarum mentis, discretionis pariter, & rationis compos existens, non immemor verbi Prophetæ dicentis, *Dispone domui tuæ quia morieris tu &c.* animadvertens etiam & attendens omnia hujns mundi momentanea subverti transmutatione, cumque nihil cer-

certius sit morte, ejusque hora nihil incertius, studuit conditionis humanæ inevitabile debitum ordinatione testamentaria seu alia dispositione quacunque licita, feliciter in Domino prævenire, operando dum dies est, motus doctrina Salvatoris, ne mortis nocte superveniente, in qua nemo operari potest, sua extrema voluntas debito suo fine frustretur, & opus intentum maneat incompletum, deliberationibus præviis, & bene maturis, super hoc ut asseruit, præhabitis, omnibus melioribus modo, via, *jure*, causa, & forma, quibus melius & efficacius potuit ac debuit, suum testamentum aut ultimam ejus voluntatem condidit, fecit, & ordinavit, pro ut in quadam papiri cedula ibidem exhibita & producta, atque per me Notarium publicum publice *lecta* in vulgari continebatur & continetur, tenorem qui sequitur continens. In den name Goeds, Vaders, Soens, en Heiligen Geests Amen. Ic Aernt Here tot Sevenberghen, machtich mynre sinnen, myns verstants, ende reden, overdenckende dat ic ende alle menschen van deser eerden sterflike syn, ende niet sekerer dan die doot en is, noch niet onsekerer dan die uere ende stonde des doots, ende niemant den doot ontgaen en mach, hebbe daerom bi minen vrien moetwille, om sekere redene ende treflike saken, my daer toe porrende, van sulcke myne goeden ende have my van Gode verleent, hier na verclaert ende gespecificeert, myn testament ende uterste wille gemaect ende geordineert, make ende ordinere mit desen mynen tegenwoerdigen brieve in der bester forme, wege, ende wyse, dat ic conde ende mochte, geliken hier na gescreven is, op dat ym-

ymmer na mynre doot tusschen minen kinderen, of ymant anders om die selve mine goeden ende haven wille gene twist, noch onvrede en come in eniger wys, ende Joncfrouwe *Gysbrecht* van Sevenbergen myn joncste dochter van dese selve goeden na gescreven versien ende besorget om sekere verdiensten aen my verscult ende verdient synde, ende oft God wil noch verdinen sal, ende om sonderlinge gunste ende liefde, die ic tot haer drage, ende oick om haer leven ende staet, ist dat sy my verleeft eerbaerlike daer mede te dragen, ende op dat si myn siele te bet gedencken sal mit aelmoesen, bedingen, ende goede wercken, in manieren na geschreven. Te weten, so is myne uterste wille ende begeerte, dat ic in enen gerechten testament of uyterste wille gegeven, besproken, ende gemaect hebbe, geve, bespreke, ende make mit desen, Joncfrou Gysbrecht myn joncste dochter voersz, indien ic voer haer sterve ende oflivich worde, tot enen vrien eygen erflick ende ewich, In den eersten, dat huys van *Luchtenborch* mit syn erve ende toebehoren staende binnen *Sevenberghen*, t'welc ic gecoft ende getimmert hebbe, ende den Hoff ende boemgaert, die daer an die Zuytside an leet. gaende totten graft van den Castele toe, twelc der luden erve plach te wesen ...... ende noch Suytwerts op na der creken van Haseldonc toe, ende also Oestwaairt ende Noorwaart op om *Zevenberghen*, gaende totten gemeenen dam, die men heet den *Noortdam*, dat getal van drie hondert mergen lants toe, die welcke ic vercregen hebbe mit grooten costen, die ic dair an geleit hebbe van dicken damme ende andere swaren costen, wanter te voren al water

ter ende flyck is geweest, welcke alle percelen voirsz ic gecoft ende vercregen hebbe als voirsz is, sint ter tyt dat myn huysvrouwe saliger gedachten gestorven is geweest. Item noch alsulcke losrenten, landen, ende erfnisse, als ic leggende hebbe int Steenberchse meer, twelck ic ten deele vercregen hebbe tegen den Grave van Nassouwe, ende noch voirt int oude Sevenberchse lant, al alsulcke losrent, lant, ende erve, als ic oock aldair leggende hebbe mit synen toebehoren. Item noch so make ic ende geve Joncfrou Gysbrecht myne dochter voersz al alsulcke goeden, renten, ende erven, als ic leggende mach hebben binnen geheten dat *Hoff* van *Sevenberghen* mit twee hoeven ende bossgagye, mit lande, erve, ende allen heuren toebehoren, liggende bi den gerichte ende gallege van Liere. Ende oick al alsulcke renten ende erven als ic liggende hebbe binnen der parochien van *Ranst* ende van *Vrunde* mit syn toebehoren. Item noch so make ic ende geve Joncfrou Gysbrecht myn dochter voersz al alsulke goede, renten, ende erven, als ic liggende mach hebben binnen den lande van *Hoesden* mit der Heerlicheyt van *Heesbeen*. Item noch so make ic, bespreke, ende geve Joncfrou Gysbrecht myn joncste dochter voersz alle myn imboel ende huysraet, mitgaders alle clederen, harnasch, cleynood, juwelen, gesteenten, gout, silver, geslagen ende ongeslagen, gemunt ende ongemunt, gouden ende silveren gelt, silverwerck van scalen, cruesen, verdect ende onverdect, coppen, kannen, lepelen, ende andere juwelen, hoe die genoemt mogen gewesen, mit allen ander cateelen van bedden, bedtsteden, dekenen, slaeplakenen

nen, tafellakenen, dwalen, lynewaet, houtwerck, yserwerck, tinnewerck, ende coperwerck, voert alle andere roerende goede hier ongenoemt, hoe die hieten ende genoemt mogen wesen, die ic nu ter tyt hebbe of namaels vercrigen mach, ende mitter doot ruymen sal, waer ende in wat plaetsen ende onder wien die gevonden sullen worden, niet uytgesondert, ende daer toe al alsulcke inschulden, als men mi in myn overlyden schuldig wesen sal, het si op dagen te betalen, of anders, in wat manieren of van wat sake dattet sy, om haer vrie eygen wille daer mede te doen, ende sonder ymant wie hy sy, ende sonderlinge Vrouwe *Marie* Huysvrouwe ende medegesellinne Heren *Cornelis* van Bergen Ridder, myn outste dochter, of ymant van horen weghen, daer enigerhande seggen in te hebben, int grote of int cleyne, ende sonder dat sy gehouden sal wesen Vrouwe *Maria* myn outste dochter voersz, oft ymant anders van hairren weghen yet daer of uyt te reycken, mede te deelen, of eenige rekeninghe, bewys, of reliqua, daer dat voersz is, te doen rechtelic, of anders, ende oock sonder wederseggen ende wederroepen van Vrouwe *Maria* myn dochter voersz, of ymant anders van horen weghen, off dat sy of ymant anders van hoirent weghen hier tegens sullen mogen doen by weghe van fayte, ofte anders mit enige rechtvorderinge, geestelic oft waerlic, in wat manieren dattet sy, des so sal Joncfrou *Gysbrecht* myn joncste dochter voersz alleen gehouden wesen te voldoen, volbrengen, ende bi rade van minen executoren ende testamentoren hier na gescreven te betalen alsulcke testament ende uyter-

testste wille, ende al dat ghene, dat si na doode van mi gemaeckt, geordineert, ende bescreven vinden sal mit minen groten segel ende brieven, ende mit mynre hant geteykent, geestelike ende wairlibe personen, ende boven al myn huysgesin, die my trouwelic gedient hebben, ende oick mede sulken testament ende uytersten wille, als ic bi Heer *Gerit* Humans soen *Cureyt* tot *Sevenberghen* gemaect ende geordineert hebbe, ende noch voer myn doet by Notaris off by minen Priester my myn sacrament in myn uyterste gevende, ende ministerende, ende bi tuyghen of anders behoirlike tot salicheit mynre sielen, ende anders, gemaect ende geordineert sal hebben. Welcke makinge ende brieven so geordineert ende gemaect wesende wil ic van waerden, ende van sulcker cracht ende sterchede te wesen, of die in dit jegenwoordige instrument, dat ic van u Notaris in der bester formen begeere gemaict te hebben, geexpresseert, geinsereert, ende bescreven waren, ende dair toe alleen uytreyken ende betalen alle myn blykende sculden, die na mynre doot bevonden sullen wesen mit myn segele ende brieven, ende mit myn hant geteykent, ende daer boven die costen van der uytvaert, ende van ter aerden te brengen, ende voort alle dootsculd eerlyck ende tamelyck, op die verbeumisse van alle die goeden roerende ende onroerende voersz. Want waert dat Joncfrou *Gysbrecht* myn dochter voirsz, dat Godt verhoeden moet, al t'gene dat voirsz staet niet geheel en betaelde, noch voldede, ende volbrochte, so is myn uterste wille, dat als dan die een helfte van alle die goeden voirsz comen, erven, ende succederen soude

op

op myn twee neven ende Suster sonen *Arent* ende *Gerit* Brukehuysen gebroederen, ende die ander helfte in rechter aelmissen op twee parochi-kercken, te weten in den *Hage* ende tot *Sevenbergen*, ende op dat Convent van den Prekeren in den *Hage*, ende dat Convent van den Minnebroederen tot *Dordrecht* gelyk, sonder wederseggen van Joncfrou Gysbrecht myn dochter voirnoemt, of ymant anders, behoudelyc dat myn neven voirsz als dan gehouden wesen sullen die een helfte, ende die Kerckmeesteren in der tyt wesende van den kercken voersz mit die twe Conventen voirsz die ander helfte, te doen betalen, ende volbrengen van al t'gene dat voersz staet. Ende om alle dat voirsz staet ende gemaict is of namaels in der manieren voirsz gemaict mach worden, volcomen worde, ende volcomen effect sorteren mach, so hebbe ic *Arent* Here tot Sevenbergen voersz mit myn vrien moetwille ende goeden voersien ende mit rypen rade genomen ende gecoren, neme ende kiese myn executoers ende testamentoers te wesen den eerbaren Heren *Gerit Humans* Priester Cureyt van Sevenbergen, ende Meester *Ian Duyck* van Dordrecht, den selven minen testamentoers volcomen macht gevende alle dat voersz is rechtelic ende bi faite te volcomen, allso wel dat tegenwoordich gescreven ende gemaict is, als dat namaels gemaict mach worden, bi codicillen, ofanders behoerlic, hoe dattet gebeuren mach in alre manieren, alst voersz staet. Item voirt so behoude ic an mi machte ende auctoriteyt al dat voersz is te mogen vermeeren ende verminderen, toe ende af te doen, ende veranderen tot mynre geliefsten bi minen leven mit minen brieven, off voer

Notaris, of enen Priester, off anders in alre manieren allst voir verclaert staet. Ende want dit myn uterste wille is, ende ic van wairden houden wil, ende van minen erfnamen ende nacomelingen gehouden wil hebben, so requireer ic u Notaris voir dese jegenwoordige tugen, dat gi mi hier off een instrument of meer in der bester formen maken wilt, ende bidde ootmoedelick minen Genadigen Heer den Hertoghe van Oestenryck, van Bourgoengen &c. als Grave van Hollant off finen Stedehouder in finen name, dat hem believen wil dese mine uterste wille voersz, ist dattet van node sy, mit sinen brieven in transfixe off anders te approberen ende confirmeren. Hanc autem ordinationem præmissam omnibus modo & forma, prout in vulgari, ut præmittitur, habetur & continetur, *Arnoldus* dominus de Sevenbergen Baro testator præfatus fore dicit suam voluntatem extremam, quam valere voluit jure testamenti, aut codicillorum, donationis causa mortis, aut alias quovis jure cujuscunque ultimæ voluntatis, quo melius & efficacius de jure aut consuetudine valere poterit & debebit. De & super quibus omnibus & singulis præmissis testator supradictus petiit sibi fieri a me Notario publico subscripto unum seu plura publicum seu publica Instrumentum aut instrumenta, dictamine cujuscunque sapientis. Acta fuerunt hæc in domo inhabitationis dicti testatoris, sub anno, indictione, die, mense, hora, & Pontificatu, quibus supra, præsentibus ibidem venerabili & honorabilibus viris, fratre Johanne de Breda ordinis Minorum in sacra pagina Licentiato, & Terminario villæ Hagensis Confessore suo presbytero, nec non

Fre-

Frederico filio Jacobi de Bruekel, Johanne Duycker, & Johanne filio Anthonii laycis Trajectensis diœcesis. testibus fide dignis ad præmissa vocatis specialiter & rogatis.

mit allen anderen cathelen. Cathelen sunt supellex, mobilia. Leges Edwardi Angliæ Regis *cap.* 35. *Juxta facultates suas & possessiones, & juxta catalla sua.* Ingulfus *hist. Croyland. p.* 894. *Cum suis catallis omnibus mobilibus.* Jus *catalli*, quod quis habet in bonis manus mortuæ, seu hominis adscriptitii, jus optimum quodque, quod & *melius catallum*, ex mobilibus defuncti, seu supellectile ejus, eligendi. Charta apud Miræum *diplom. Belg. lib.* 2. *cap.* 67. *Statui ut à nullo milite, qui sit de familia vel advocatione mea melius mobile, quod quidem melius cathelum dicitur, de cetero accipiatur post ejus decessum &c.* A *catalis* seu *catellis* deducit Burgund. ad *cons. Flandr. tr.* 15. quod & pecudes potissimum *catalla* olim dicta. Quarum cum caput præcipua etiam pars, *melius catallum* vulgo etiam *t'beste hoost.* Magna charta Angliæ *tit. de prærog. reg. p.* 3. *Rex habebit omnia catalla felonum, damnatorum. & fugitivorum.*

Cureyt van Sevenberghen. A cura *Curatus.* Idem qui Presbyter, Parochus, Pastor, Plebanus. Unde & *Priester Cureyt* infra. A cura plebis *Plebanus.* A cura parochiæ, seu ecclesiæ parochialis, cui præest, *Parochus.*

X.

Testamentum D. Iudoci de Winsen Ann. CIↃ. CCCC. XCI.

In nomine Domine Amen. Anno a nativitate ejusdem Domini CIↃ. CCCC. XCI. indictione XII. die vero Mercurii post Dominicam *Jubilate* XXIV. mensis Aprilis, hora vesperarum vel quasi, Pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini nostri Dni

Alexandri divina providentia Papæ sexti anno suo secundo, in mei Notarii publici ac testium infra scriptorum ad hoc specialiter rogatorum & vocatorum præsentia personaliter constitutus honorabilis vir Dn. *Judocus* de *Wynsen* Canonicus ecclesiæ S. Petri Trajectensis compos per gratiam Domini nostri Jesu Christi suorum mentis, corporis, rationis, & intellectus, attendens quod nichil morte certius, nihilque incertius ejus hora, ne inevitabilis ac repentina mortis calamitas eum præcurrat intestatum, cupiens ob hoc hujusmodi mortis suæ horam tam incertam tamque inevitabilem rerum ac bonorum suorum omnium & singulorum, mobilium & immobilium, præsentium & futurorum, undique provenientium, aut in quibuscunque speciebus existentium testamentaria sua dispositione prævenire, revocando per expressum omnes & singulas testamentarias ordinationes, seu quæcunque testamenta, illorumque executores, per ipsum ante præsentis testamenti datam quovis modo factas & facta, & constituta & ordinata, omniaque & singula inde secuta & in eisdem contenta, hoc testamentum suum sive hanc suam ultimam voluntatem fecit, condidit, & ordinavit in hunc qui sequitur modum. Item inprimis commendavit animam suam Deo omnipotenti ejusque matri virgini Mariæ in æternum benedictæ, beato *Petro* Apostolo Apostolorumque Principi, & *Martino* Confessori, humiliter implorans veniam de delictis. Item sepulturam suam elegit in ecclesia beati *Petri* in loco sibi ordinando per Capitulum. Item voluit, quod omnia debita sua, de quibus legitime constat seu constare poterit in futurum, ante omnia de-

bite

bite persolvantur. Item voluit quod exequiæ suæ fiant cum psalterio legendo juxta novam consuetudinem ecclesiarum Trajectensium absque pompa cum omni humilitate. Item dedit & legavit fructus præbendæ suæ anni gratiæ, & pecunias provenientes ex melioratione domus suæ, ecclesiæ beati *Petri*, Salvo quod executores sui exinde emant pallium & duo *loot* argenti redditus perpetui ratione sepulturæ suæ ecclesiæ debita, & psalterium legi faciant. Item cuilibet Canonicorum confratrum suorum existentium in exequiis suis loco prandii unam quartam vini. Item Notario & Scultero cuilibet unum *mingelen wyn*. Item dedit & legavit fraternitati beatæ *Mariæ* in *Buscoducis* triginta stuferos ratione fraternitatis. Item hospitali sanctæ *Barbaræ* Trajectensi ratione fraternitatis quinquaginta stuferos. Item dedit similiter & legavit *Carthusiensibus* extra eandem civitatem Trajectensem xxx. florenos Renenses currentes, solvendos infra annum in promptis, vel tot redditus, quot pro triginta florenis hujusmodi emi poterunt. Item dedit *Prædicatoribus*, sororibus conversis, & hospitali sanctæ *Barbaræ* Trajectensi quindecim florenos Renenses æqualiter dividendos, ut Deum pro anima sua exorent. Item dedit pauperibus duo modia tritici pro panibus distribuendis. Item dedit *Hermanno* familiari suo tabbardum suum grisensem, non foderatum, & unum bovem non pinguem. Item dedit & legavit *Agneti* nepti suæ filiæ fratris sui omnia clenodia argentea & deaurata, & qualiacunque fuerint spectantia ad ornatum mulierum sive domicellarum, vulgariter *die een Joncfrouwe hoort te dragen*, sub ipso testatore & penes

 eum

eum exiſtentia. Inſuper dictus teſtator dominum *Jacobum* de *Wynſen* Canonicum dictæ eccleſiæ ſancti Petri Trajectenſis, ac *Gerardum* fratrem dicti Dn. *Jacobi*, filios, & dictam *Agnetem* filiam quondam *Petri* de *Wynſen* fratris ſui, heredes omnium bonorum ſuorum mobilium & immobilium in quibuſcunque ſpeciebus exiſtentium inſtituit, ſalvo tamen quod domicella *Johanna* mater earundem prolium propter fideliſſima ſervitia ſibi impenſa loco meriti habeat, quamdiu fuerit ſoluta & in humanis, medietatem uſusfructus omnium bonorum prædictorum, & eorundem habeat curam & regimen, quamdiu ſoluta, ut præmittitur, & non maritata fuerit, & poſtquam erit conjugata, eo ipſo erit uſufructu, cura, & regimine eorundem bonorum privata, & tunc eadem bona devolventur ad prædictos heredes ſuos, dummodo tamen ipſi fuerint emancipati. Alioquin voluit, quod executores ſui deſuper provideant medio tempore, donec ad ætatem debitam pervenerint, Proviſo tamen quod dicta Domicella Johanna faciet fieri inventarium de bonis hujuſmodi, & quod cautionem præſtabit de non alienando vel minuendo bona hujuſmodi, & quod medio tempore eaſdem proles honeſte de victu & veſtitu neceſſariis de & ex eiſdem bonis provideat. Voluit etiam idem teſtator & mandavit eiſdem Dn. *Jacobo* & *Gerardo*, ac *Agneti* nepti ſuis, ne quovis modo eorum matri in bonis & uſufructu prædictis impedimentum aliquod faciant, ſed eam in pace dimittant, Alioquin eandem eorum matrem, ſi contra fecerint, ſub modo & forma prædictis, videlicet vita ejus durante, & quamdiu conjugata non fuerit, heredem in-

instituit, & alios exheredavit. Voluit etiam & exhortatus fuit dictus Dominus testator executores suos, ut dictæ domicellæ *Johannæ* relictæ fratris sui ope, opere, & consilio assistant. Item præterea voluit, quod heredes sui atque executores sui nihil dent sive solvant heredibus quondam *Wilhelmi* de *Steenre*, si contigerit eos in futurum forsan conveniri judicialiter, cum dictus testator nunquam adiit vel apprehendit hereditatem sororis suæ, ut ipsi prætendunt, sed ipse desiderat, quatenus executores sui velint informare heredes quondam *Wilhelmi* de *Steenre*, quod quum ipse in magna summa diversis personis remansit obligatus, bene ad summam sexingentorum florenorum Renensium, quod ordinent ipsi heredes dicti *Wilhelmi*, quod debita hujusmodi persolvantur. Cum etiam opida Schoenhoviense in sex annis singulis annis in decem & novem florenis Renensibus aureis, & Rotterdamense in decem florenis Renensibus aureis remanserint sorori suæ obligata, propterea ad usum & effectum prædictum debita prædicta assignavit, protestando tamen, quod propter præmissam assignationem testator non adire intendit hereditatem sororis suæ prædictæ. Insuper voluit idem testator, quod executores sui infra scripti, si contigerit ipsum testamentum suum alias ordinare, minuere, addere, vel corrigere, etiam de omnibus aliis bonis suis, tam de quibus in præsenti testamento mentionem fecit, quam aliis, de quibus forsan nullam fecerit, quod extunc illud exequantur, ordinent, & disponant, prout in quadam litera sive cedula manu ipsius domini testatoris scripta aut de mandato suo scribenda, sigillo suo

proprio sigillata, sive manu sua propria, aut alia auctentica signata & subscripta repperierint contineri. Quæ quidem litera sive cedula si forte inventa non fuerit, aut totaliter neglecta, quod tunc de bonis suis per ipsum testatorem quomodolibet relinquendis post mortem suam, ut supra, vel alias prout saluti animæ suæ crediderint magis expedire, disponant, ordinent, & exequantur. Hujusmodi autem sui testamenti seu ultimæ voluntatis suæ executores, manufideles, fideicommissarios, & dispositores elegit, ordinavit, nominavit, & constituit venerabiles, & spectabiles, ac providos viros, dominos *Johannem* de *Renessè* majoris, & *Anthonium* de *Wynsen* beati Petri Trajectensis ecclesiarum Canonicos, & *Ernestum* de *Draeckenburch* armigerum Trajectensem, & *Gyselbertem* de *Merlo* Notarium dictæ ecclesiæ sancti Petri Trajectensis. Et dedit & legavit eisdem executoribus suis & cuilibet eorum unam tassiam argenteam vulgariter *een silveren schale*, vel octo scudatos aureos Ducis Wilhelmi pro eadem, eisdemque dedit plenam & liberam potestatem & mandatum speciale se de omnibus & singulis ipsius Dn. testatoris bonis mobilibus & immobilibus, spiritualibus & temporalibus, tam de quibus modo prædicto disposuit, quam de his de quibus nondum disposuit, ac actionibus & juribus quibuscunque post mortem suam relinquendis, ut præmittitur, se intromittendi, eaque petendi, levandi, recipiendi, ingrediendi, vendendi, alienandi, transigendi, & de ipsis libere disponendi, & ordinandi, prout saluti animæ dicti testatoris salubrius crediderint expedire, ac in eosdem transtulit omnia & singula bona

na sua mobilia & immobilia, præsentia & futura, nec non omnes actiones reales & personales, utiles & directas, ac rei persecutorias, de præsenti & in futuro contra quascunque personas ecclesiasticas vel seculares, collegia, seu universitates, quomodolibet competentes, constituens eosdem in rem suam procuratores, ponens eos in locum & jus suum; ita quod dicti sui executores post mortem ipsius domini testatoris coram quibuscunque judicibus competentibus, quacunque auctoritate fungentibus, pro præmissis omnibus & singulis, & ipsorum quolibet, agere, defendere, & experiri poterint, omniaque alia & singula facere & exercere, quæ hujusmodi ultimæ voluntatis executioni, & eam concernentibus, dependentibus, seu emergentibus ex eadem, necessaria fuerint, seu quomodolibet oportuna, etiamsi mandatum exigant magis speciale, quam præsentibus est expressum. Insuper voluit supradictus testator, quod si dictos suos executores, seu aliquos, vel aliquem ex ipsis mori, peregrinari, aut si dictum dominum testatorem ipsos executores supradictos omnes, seu aliquos, vel aliquem ex eis revocare contigerit, quod salvum sit & maneat sibi etiam in extremis jus alios seu alium peregrinantium, destitutorum, seu defunctorum loco viva voce ordinare, constituere, & ponere, præsenti nihilominus testamento suo ultimo seu ejus ultima voluntate in omnibus & singulis suis clausulis in suis robore & firmitate perpetuo duraturis. Et si quod absit executores prædicti in his exequendis non fuerint reperti concordes, quod extunc major pars eorundem omnia & singula præmissa sic ut præmittitur

tur exequatur in modum ſupradictum. Hanc quoque prædictus teſtator dixit & exiſtere voluit ſuam ultimam voluntatem, volens eam valere jure teſtamenti, codicillorum, & cujuſlibet ultimæ voluntatis, ſeu alias omni modo, ſtylo, & forma, quibus melius & efficacius valere poterit de jure ſeu de conſuetudine cujuſlibet ultimæ voluntatis. Quibus ſuper omnibus præmiſſis & ſingulis ſupradictis, Dn. *Iudacus* de *Wynſen* teſtator petiit a me Notario publico infra ſcripto confici in meliori forma unum vel plura pnblicum inſtrumentum ſeu inſtrumenta. Acta ſunt hæc Trajecti in domo dicti Dn. *Jacobi* de *Wynſen*, quam dictus Dn. teſtator inhabitat, ſita infra emunitatem dictæ eccleſiæ S. Petri Trajectenſis, ſub anno, indictione, menſe, die, hora, & Pontificatu, quibus ſupra, præſentibus ibidem honorabili ac providis viris dominis, Dno *Johanne* Maes, in eadem eccleſia beati Petri perpetuo Vicario & *Wilhelmo Braem* cive Trajectenſi, teſtibus ad præ miſſa vocatis pariter & rogatis. Et ego *Adrianus Buer* filius *Adam* clericus Trajectenſis diœceſis publicus ſacris Apoſtolica & Imperiali auctoritatibus Notarius, ac venerabilis Curiæ Trajectenſis cauſarum Scriba juratus, quia præmiſſis omnibus & ſingulis &c.

dummodo tamen ipſi fuerint emancipati. Qui in ſuam veniunt tutelam, ſubducti alterius poteſtati, dicuntur emancipati. *Syn eygen man worden. Lantr. van d' Oldampten lib.* 2. §. 6. *Syn ſelfs bedieden, ſyn ſelfs bekent ſyn, Keuren van den Lande van den Vryen* §. 153 & 157. *van Brugge tit.* 18. §. 1. Dicitur etiam emancipari, qui e tutela exit, qui e cura, qui ex hoſtium poteſtate Charta apud Miræum Ann. 1267. *don. Belg. cap* 117. *Ac idem Henricus ab omni emancipatus tutela &c.* Aimoin. *lib.* 5. *hiſt. cap.* 50. *Inopinate quoſdam inter-*

ter-

recipit. regique celeriter remittit, qui cum redimi se multo aure rogarent, imperat eas emancipari. Quæ potestas sit nihil refert. Chronic. Valciodorense apud d'Achery *to. 7. Spicil. per gladium suum B. Eloquio protectionem domus illius, quam post Regem de regia manu desumpserat, & advocatiam omnium rerum ibidem pertinentium tribuit, & se ipsum a supradictis rebus emancipans, iterum cuncta sub potestate B. Forannani & ejus successorum redegit.* E scholis etiam promoti, & dimissi a Rectore, vulgo olim *emancipati.* Scholæ etiam in ecclesiis. Canonicis etiam Ultrajecti. In quidus juvenes eruditi, qui aspirabant ad Canonicatum. Nec desiit earum usus, nisi anno demum 1589. quo eas sustulit magistratus, schola publica constituta, indignantibus multum his, qui Pontificiæ religionis, & Licestrium eo nomine adeuntibus, quamvis frustra. Schedas habeo ad manum viri non indocti Adriani van der Burch, Curiæ Provincialis olim Graphiarii, in quibus ea de re ita:

Ann. CIↃ. IↃ. LXXXVI. VII. *Febr. cautum ut schola Hieronymiana ad normam & regulam Calvini reformaretur, & ut domino Rectori Reynero Sarcerio, & reliquis præceptoribus ejusdem scholæ migratio in diem Paschæ præscriberetur. Cæterum id decretum primum significatum est illis* XVII. *ejusdem mensis, nimirum circa Dominicam Lætare Jerusalem. Ulterius precedentes, ut celebriorem scholam haberent, & numerosius auditorium,* XI. *Aprilis prohibuerunt, ut scholæ ecclesiarum cessarent.*

IV. *Aprilis* 1586. *salutatur a quinque Collegiis Licestrius verba præeunte N. V. Decano Burchio.* IX. *Aprilis scribit idem Decanus: Porrigimus Licestrio libellum supplicem, quo petimus, ut ademptam nobis per magistratum scholam restitui jubeat. Libellum ille magistratui communicari jubet.*

XI. *Aprilis magistratus Trajectensis libello viso cavet decreto publico, nequis privatim doceat, aut scholas instituat. Inde se die crastino novum Rectorem & novos ludimagistros in scholam introducturos testantur.*

XII. *April. Capitanei civitatis prandent cum Licestrio, & potant strenue, neque sine jurgio separantur.*

XII. *Adfui a meridie Secretario Licestrii ante cum eo agens de schola Hieronymiana. & petens Collegiorum nomine, ut libellum quendam supplicem in eam rem a nobis confectum suæ Excellentiæ porrigere vellet. Sed eo lecto is mihi libellum reddidit,*

sese

sese in alia quacunque re nobis libenter gratificaturum, in hoc vero suam operam præbere, & libellum porrigere non audere, quod religionis negotium ea res tangeret, præsertim cum Excellentia sua innotuisset Rectorem scholæ Jesuitam esse, me id multis verbis negante, & hominem conjugatum esse dicente, verum modestum, pium, & probum. Qui si Jesuitæ censendi sint, multos in hac civitate sic Jesuitas. Ille nihil audiens in sua perstitit opinione & proposito.

Rector qui iis præerat, docebat, erudiebat, a Scholastico constitutus. Unus is ex Canonicis, qui curam habebat scholæ, unde & vulgo Curator jam. Suffragiis Capituli ad id munus delectus, & per virgam & ferulam, per claves ecclesiæ, ab ea missus in possessionem. Sic in schedis jam dictis cum Ann. 1631. Capitulum S. Mariæ contulisset Scholastriam absenti Henrico Francisco van der Burch, petiit ejus procurator se *nomine dicti sui principalis* (utar verbis, quæ reperi) *mitti in corporalem, realem, & actualem possessionem vel quasi dictæ Scholastriæ, Juriumque & pertinentiarum omnium ejusdem poni, admitti, & induci cum solemnitatibus debitis & consuetis, & salvis legibus, & consuetudinibus dictæ ecclesiæ semper salvis. Et idem Dn.* Thibaut *procurator mox ad eorundem Reverendi & Venerabilium dominorum Decani & Capituli requisitionem de observandis ipsius ecclesiæ statutis & consuetudinibus per Scholasticum præstari solitum corporaliter præstitit sacramentum. Ilicoque præfatus Reverendus dominus Decanus tam suo quam dicti Capituli nomine eundem dominum & Magistrum* Th. Thibaut, *nomine quo supra procuratorem, ad scholam dictæ ecclesiæ perduxit, tradendo eidem, & ad manus ejusdem consignando claves dictæ scholæ, nec non virgam & ferulam, & per hoc eidem regimen dictæ scholæ ac ejusdem scholariam committendo. Et dictus dominus* Thibaut *nomine procuratorio prædicto in continenti substituit, & in locum suum posuit* Basilium *de* Middeldorp *in Rectorem & Magistrum ejusdem scholæ in signum veræ, realis, & actualis possessionis Scholastriæ prædictæ, juriumque, & pertinentiarum omnium ejusdem.* De ejusdem officio in Statutis S. Salvatoris sic ut sequitur invenitur: *Ipse habet scholaribus ecclesiæ nostræ de Rectore, qui eos in Grammatica, Logica, & Musica instruat, providere. Item ipso habet scholaribus de antiphonario & graduali providere in scholis. Item habet scholares novos admittere & refutare, dum tamen non sint in ecclesia nostra beneficiati. Ad ipsum spectat* Cano-

nicos

nicos nostros scholares examinare, tam in scientia, quam in moribus, & ætate, & cum habiles reperti fuerint, Decano & Capitulo nostro emancipandos præsentare. Utrumque ex verbis his patet, quod idem scilicet potest & scholaris esse & Canonicus, & quod idem Canonicus, & tamen nondum emancipatus, ut Jacobus de Winsen in eodem hoc testamento. Etiam ei præbenda, sed non plena, sed semiplena. Vox autem, priusquam emancipatus, ei nulla. Emancipatus, si habilis & competenter instructus, si virgini annos natus, aut ut in collegio S. Petri octodecim, excepto prius epulis collegio universo, aut, ut loquebantur tum, dato episcopatu. Sic habet vetus Statutum Ann. 1327. *Ernestus Dei gratia Decanus totumque Capitulum ecclesiæ B. Mariæ Trajectensis ad successorum nostrorum, & omnium, quorum interest, vel interesse contigerit, notitiam deduci volumus per præsentes, quod cum quadam honesta, laudabiles, & præscripta consuetudines ex antiquo in ecclesia nostra prædicta a prædecessoribus & nobis inviolabiliter hactenus sunt observata, videlicet, quod quandocunque scholaris in Canonicum eligitur, sub correctione & regimine Magistri esse debeat, quo ad usque* XXI. *annum ætatis suæ compleverit, & antequam emancipatur a scholis episcopatum suum solemniter celebrare, & servire, vel in recompensam Decano & Capitulo triginta libras nigrorum Turonensium solvere, & cum hoc unam carratam boni vini eisdem Decano & Capitulo teneatur propinare &c.* De episcopatu siquis dubitet, in eisdem Statutis notatum sic reperi: *Declaratum est per Capitulum Ann.* CIƆ. CCCC. XII. *feria quarta post Iudica, quod episcopatum solemniter celebrare, & servire, est Decano & Capitulo bonum prandium dare.*

XI.

Mutuum conjugum testamentum Joannis Domini de Montfoort, & Wilhelminæ de Naaldwijck Ann. CIƆ. CCCC. XLVI.

In nomine Dni Amen. Hujus præsentis serie publici instrumenti cunctis evidenter pateat & sit notum

tum, quod anno à nativitate ejusdem Dni millesimo quadringentesimo nonagesimo sexto, indictione quarta decima, die vero Lunæ vicesima prima mensis Novembris, hora tertiarum vel quasi, Pontificatus sanctissimi in Christo patris & domini nostri, Dni *Alexandri* divina providentia Papæ sexti anno quinto, in mei Notarii publici & testium infra scriptorum ad hoc vocatorum specialiter & rogatorum præsentia personaliter constituti Nobilis & generosus vir D. *Joannes* miles & Baro Dns de *Montfoorde*, de *Purmereynde*, de *Naeldwyc* &c. ex una, & nobilis ac generosa D. *Wilhelmina* de *Naeldwyck* uxor legitima dicti Dni. *Joannis* militis & Baronis partibus ex altera, iidem conjuges compotes de gratia Dei suorum corporum, mentium, rationum, & intellectuum, non immemores beneficiorum sibi mutuo impensorum, & in futurum impendendorum, ingrati fore non intendentes, non vi, metu, vel timore coacti, neque dolo, fraude, vel quavis alia sinistra machinatione, ut apparuit, circumventi, sed sponte & libere & suis spontaneis ac liberis voluntatibus, animisque desuper bene deliberatis, omnibus modo, via, jure, causa, & forma melioribus, quibus efficacius potuerunt & debuerunt, ac possunt & debent, potuitque & debuit, ac potest & debet, quilibet eorundem, sibi mutuo dederunt, donarunt, & assignarunt, ac quilibet eorum alteri dedit, donavit, & assignavit pure & simpliciter donatione causa mortis & testamentaria omnia & singula sua bona mobilia, utensilia, clenodia, jocalia aurea & argentea, lapides pretiosos, pecuniarum summas sive quantitates, pecora

ra & blada, omnesque res alias sive in auro aut in argento, monetato vel non monetato, aut alias in quibuscunque consistentes, ad ipsos conjuges conjunctim vel divisim spectantes & pertinentes, & post mortem primi decedentis ex eis ubique relinquenda, nec non omnes & singulos redditus, census, & credita ipsis ubique locorum post mortem primi morientis debitos & cessos, ita videlicet, quod superstes ex eisdem conjugibus post mortem primi morientis dictos redditus, census, & credita exigere, monere, apprehendere & levare, nec non omnia & singula bona, clenodia aurea & argentea, lapides pretiosos, omnesque res alias prædictas vendere & alienare, pecuniasque exinde provenientes in usum proprium convertere, eisque ac omnibus aliis bonis uti libere ac gaudere, ac de illis ad libitum suæ voluntatis ordinare & disponere possit & valeat. Transtulerunt insuper dicti conjuges in se mutuo, & quilibet eorum in alterum videlicet superstitem transtulit, omnia & singula bona prædicta, omniaque jura, nec non omnes & singulas actiones, reales, & personales, utiles, contrarias & directas, quæ & quas dicti conjuges conjunctim vel divisim quomodolibet habere potuerant, seu potuerat, contra quoscunque illorum seu illarum forsan occupatores seu debitores, nihil juris aut proprietatis sibi aut heredibus suis in eisdem retinendo, constitueruntque se mutuo, & quilibet alium, videlicet superstitem ex eis constituit, in rem suam post ipsius ut puta primi decedentis mortem procuratorem sive procuratricem, ac ponens ipsum superstitem in locum & jus suum, ita videlicet quod superstes prædictus omni-

omnia & singula bona antedicta habere & retinere, ac de illis ad nutum proprium, ut præmittitur, disponere & ordinare, illaque à quibuscunque illorum detentoribus exigere, apprehendere, & levare, ac pro *ipsis* tanquam pro re propria coram quibuscunque judicibus ecclesiasticis vel secularibus agere, defendere, & experiri possit, & valeat, postquam alter conjugum eorundem ab hoc seculo migraverit, contra defuncti heredes aut alios quoscunque sua communiter vel divisim interesse putantes, nihil *juris*, dominii, vel proprietatis sibi præmorienti aut suis heredibus vel successoribus post ipsius obitum in eisdem retinendo. Promiseruntque dicti conjuges conjunctim vel divisim pro se & suis heredibus & successoribus michi Notario publico infra scripto, ut & tanquam publicæ & auctenticæ personæ rite & legitime stipulanti, & recipienti vice & nomine omnium & singulorum, quorum interest, intererit, aut interesse poterit quomodolibet in futurum, se omnia & singula supradicta rata, grata, & firma habere & tenere, & perpetuo habituros, & non revocare, aut contra facere vel venire per se vel alium seu alios publice vel occulte, directe vel indirecte, quocunque quæsito ingenio vel colore sub ypotheca & obligatione omnium & singulorum bonorum suorum præsentium & futurorum, ac qualibet alia juris & facti renunciatione ad hoc necessaria pariter & cauthela. Super quibus omnibus & singulis præmissis dicti conjuges, & eorum quilibet, petiit sibi a me Notario publico infrascripto unum vel plura publicum seu publica instrumentum & instrumenta. Acta fuerunt hæc Trajecti in domo nobilis

bilis & generosæ Domicellæ *Margaretæ* de *Croy* relictæ quondam nobilis & potenris Domicelli *Henrici* Vicecomitis & Dni de *Montfoerd* Trajectensis diœcesis, sita infra immunitatem ecclesiæ beatæ Mariæ Trajectensis, sub anno, indictione, mense, die, hora, & Pontificatu, quibus supra, præsentibus ibidem Venerabilibus & Circumspectis viris & Magistris *Florentio Vliger* beatæ Mariæ prædictæ, *Ioanne* de *Catwyck* sancti Adriani in Naaldwyc Trajectensis diœcesis ecclesiarum Canonicis, & *Simone Iacobi* de *Alemberch*, medicinarum Doctore, testibus fide dignis ad præmissa vocatis specialiter & rogatis. Et ego *Robertus Theodrici* clericus Trajectensis diœcesis publicus Imperiali auctoritate Notarius quia prædictis donationi, translationi, constitutioni, promissioni, renunciationi, aliisque omnibus & singulis præmissis, dum sic ut præmittitur agerentur & fierent, una cum prænominatis testibus præsens intersui, eaque sic fieri vidi & audivi, ac in notam sumpsi, idcirco hoc præsens publicum instrumentum &c.

ac quilibet eorum alteri dedit, donavit, & assignavit pure & simpliciter donatione causa mortis & testamentaria &c. Nondum ergo Montfurti tum obtinuit, quod jam obtinet, ut & passim in diœcesi, quod relinqui conjugi non potest quicquam præter mutuum usumfructum. *Costuymen van Utrecht rubr. van Houwelyckse voorwaerden* §. *ult. van Montfoert rubr* 6. §. 4. Montfurtum in diœcesi inter Ysulstadium & Aquas veteres ad Ysalam. Castrum primum non urbs, contra Comitem Hollandiæ extructum ab episcopo Godfrido de Rhenen. Jo. de Beka, & Hed. in *ej. vit.* Præfectus ei ut ceteris. Rector ejus & Gubernator. Media ei jurisdictio. Alta serius demum data, & quæ mansit, postquam data, semper dubia & controversa. Ab eo enim data, qui regiminis parum frugi, quantum posset, distraxerat, dissipaverat diœcesin. Dixi de *jur glad. cap.* 11. De media nunquam quæstio. Me-

diæ autem vi, qui eam habet, & statuendi, & leges & edicta proponendi habet jus. Bort. *tr. van Hoge en Ambachts-heerlicheyt cap.* 4. n. 40.

XII.

Testamentuum Stephani de Beest civis Trajectensis Ann. CIƆ. CCCC. XCVI.

In nomine Domini Amen. Anno nativitatis ejusdem Domini CIƆ. CCCC. XCVI. indictione quarta decima, die vero vicesima septima mensis Novembris. hora vesperarum vel quasi, Pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini nostri, Dni *Alexandri* divina providentia Papæ sexti anno quinto, in mei Notarii publici, & testium infra scriptorum, ad hoc vocatorum specialiter & rogatorum, præsentia personaliter constitutus honestus & providus vir *Stephanus* de *Beest* laicus, civis Trajectensis, sanus mente & corpore, prudenter animadvertens, quod ægritudinis vehementia solet plerumque a rationis tramite in tantum mentem avertere, ut nedum de temporalibus verum etiam de perpetuis & de anima quippiam disponere, ordinare. seu providere non possit, quodque propterea dum in mente tranquillitas & in corpore quies est, melius & salubrius disponitur ultimæ judicium voluntatis, volens itaque incertam certissimæ & inevitabilis mortis horam, quæ in prudentis animo semper debet esse suspecta, ne ab intestato decedere contingat, omnium rerum & bonorum & præsentium & futurorum testamentaria dispositione prævenire, & suæ animæ saluti, ne post obitum suum de bonis per eum relinquendis

dis

dis aliqua valeat discordia exoriri, salubriter providere, revocatis primitus ibidem per dominum testatorem expresse quibuscunque testamentis, seu testamentariis ordinationibus, & ultimis voluntatibus, omnibus melioribus modo, via, jure, causa, forma, & stilo, quibus melius & efficacius potuit ac debuit, fecit, innovavit, edidit, condidit, suum præsens nuncupativum testamentum, & suam ultimam expressit voluntatem, per me ibidem alta & intelligibili voce perfectam & recitatam. Cujus tenor inferius de verbo ad verbum describitur & est talis: *Dit is myn* Steven *van* Beest *testament ende uyterste wille hier na beschreuen. In den eersten so beveel ick myn siel als sy vant eertryck verscheyden sal, Gode van hemelrycke, ende synre liever moeder Marien, sinte Marten den heyligen onsen patroon, ende allen Gods heyligen, begeerende myn sepulture ende graffstede te hebben, gelikerwys ick dat in myn uterste sterfdach, die Godt selich maken wil, begeren ende ordineren sel. Voert so is myn uterste wil, dat myn executoren hier onder benoemt alle myn schulden, daer wittelycke kennisse van wesen sal in den iersten ende voor alle dinck betalen sullen. Voert so is myn uyterste wille ende begeeren, dat alle Priesteren in den Conventen, te Jacopinen, te Minnebroederen, te Carmeliten, te Regulieren binnen, ende te Vredendale buten der stadt van Utrecht, op myn sterfdach misse doende, ende voor myn siel biddende hebben sellen elck een stuver current. Voert geef ick den Pastoren t'sinte Iacop een Rynsche gulden onder hem beyden, ende den Capellanen elck vyf stuvers. Voert geeff ick myn leste Biechtvader, die my in myn uterste de sacramenten der heyliget kercke mini-*

streren sel, een Ryns gulden current. Item ick geef den Costeren t'sint Iacob onder hem beyden tien stuvers. Item ick geve den Augustyn ter Buerkerck tien stuyvers. Item in sinte Bartholomeus gasthuys geef ick elcken armen te ministeren op myn sevendach een pinte wyns, ende een wit broot, des sellen sy voor my bidden. Voert so geeff ick Henrick *myn natuerlycke soon, ende om vele weldaden, die hy my gedaen heeft, ende noch doet ende doen sel, uyt alle mynen reetsten goede ses hondert gouden Keurvorsten Rynsche gulden. Ende daer toe geeff ick noch den selven* Henrick *myn soon ende executoer voersz alle dat geen van mynen goede over wesen ende over lopen sel, dit testament voldaen ende executiert wesende, t'sy renthen, resten, sommen van penningen, erven, goeden, roerende of onroerende, waer sy oock gelegen, of hoe sy genaemt mogen wesen, niet uytgesondert, Behoudeliken dat* Henrick *voersz synre moeder haer leven lanck uytreyken sal, ende geven alle jaer tien Rynsche gulden, indien sy t'samen niet wonen en wouden, of overdragen en costen, ende dat deselve* Henrick *myn soon voersz, indien Harmen myn soon, die buten lants is, wederom t'huys quame, den selven* Harmen *geven ende uytreycken sal tien Rynsche gulden s'jaers syn leven lanck, off daer voir hondert Rynsche gulden eins. Ende dit is myn* Steven *van* Beest *voersz uterste wille, dewelcke ick begeere voldaen, gehouden, ende geexecuteert te worden na inhout des testaments, dair ick dese cedele in heb laten bescryven.* Ad quæ præmissa omnia & singula debite exequenda testator suprascriptus omnibus melioribus modo, via, jure, causa, & forma, quibus supra, constituit, fecit, ordinavit, & deputavit suos executores,

res, manufideles, fideicommiſſarios, & diſpoſitores, videlicet honeſtos viros, *Henricum* de *Beeſt* filium ſuum naturalem, & *Ludolphum* de *Weelden* braxatorem, cives Trajectenſes, dans & concedens eiſdem executoribus, manufidelibus, fideicommiſſariis, & diſpoſitoribus ſuis ex nunc prout ex tunc & extunc prout ex nunc plenam, liberam, & omnimodam poteſtatem, ac generale & ſpeciale mandatum cum plena, libera, omnimoda, totali, ac generali & ſpeciali adminiſtratione, ſine omni inventarii confectione, & heredum, ſive ſucceſſorum quorumcunque contradictione non obſtante, auctoritate propria de bonis ſuis omnibus mobilibus & immobilibus, creditis, fructibus, redditibus ſibi debitis, pecuniarum ſummis & rebus aliis præſentibus & futuris in quibuſlibet rebus & locis præſentibus & ſituatis, quibuſcunque nominibus cenſeantur, per ipſum teſtatorem & poſt mortem ſuam relinquendis, intromittendi, ingrediendi, apprehendendi. levandi, recipiendi, percipiendi, ut & vendendi, alienandi, tranſigendi, reſignandi, tranſportandi, renuntiandi, & de ipſis ad finem & effectum ſupradictum diſponendi & ordinandi, ceſſantibus contradictionibus quorumcunque. In quorum quidem executorum manibus dedit omnia ſingula bona ſua prædicta, ſeu alias ad eum quovis modo ſpectantia, aut ſibi debita & debenda, mobilia & immobilia, præſentia & futura, cedens eiſdem ex nunc quoad hoc, & transferens in eoſdem per tactum ad manus mei Notarii omnia & ſingula bona prædicta, ac omnes & ſingulas actiones, reales, perſonales, & mixtas, rei perſecutorias, utiles, contrarias, & di-

rectis, ac omnia jura contra quoscunque homines, universitates, collegia, quovis jure seu causa sibi competentes, ipsos in rem suam constituendo procuratores irrevocabiles, ita quod post mortem suam bona prædicta, ut præmissum est, apprehendere, habere, tenere, & de illis disponere, & pro his suo nomine coram quibuscunque judicibus, ecclesiasticis, secularibus, quacunque auctoritate fungentibus, & functuris, agere, defendere, & experiri, & generaliter omnia alia & singula facere & exercere valeant, quæ in præmissis & circa ea necessaria fuerint, etiamsi illa forent, quæ mandatum exigant magis speciale, quam præsentibus est expressum &c.

per nos ibidem alta & intelligibili voce perfectam & recitatam. Ut nuncupativum sit testamentum necesse est, ut id fiat viva & clara voce, §. *ult. Inst. de testam. ord.* l. 21. *pr. ff. Qui. test. fac. poss.* l. 21. §. 2, C. *de testam.* In scripto hæc non requiritur. Manet nuncupativum, quod semel factum viva voce, nec quod est esse definit in scripturam redactum. Non ad actus substantiam, sed probationis tantum causa adhibetur scriptura, *l. 4. ff. de fid. instr. l. 4. ff. de pign. & hyp.* Nec distinguit scriptura inter duo hæc testamenta, sed testatoris voluntas. Unde & hodie quæ fiunt, exceptis, quæ clausa sunt, & quæ, nisi Notarius & duo adsint testes, aperiri non possunt, Brunem. *ad l. pen. in fin. C. de testam.* Advysb. 1. *conf.* 320. maximam partem jam nuncupativa sunt. Herbaj. *rer. quot. cap.* 8. Vigl. *ad §. sed quum. Inst. de test. ord. n.* 3.

XIII.

Trium hominum Codicilli actis publicis insinuati Ann. CIↃ. IↃ. II.

In

In nomine Domini Amen. Per hoc præsens publicum instrumentum cunctis pateat evidenter & sit notum. Quod anno a nativitate ejusdem domini CIↃ. IↃ. secundo, indictione quinta, mensis vero Septembris die decima nona, hora octava de mane, vel quasi, Pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini nostri, domini Alexandri divina providentia Papæ sexti anno undecimo, in mei Notarii publici subscripti ac testium infra scriptorum, ad hoc vocatorum specialiter & rogatorum præsentia personaliter constitutæ honestæ ac discretæ personæ, Engbertus filius Jacobi, Isbrandus filius Jacobi fratres legitimi, ac Clementia præfatorum Engberti & Isbrandi soror legitima ex utroque parente, opidani opidi Leydensis Comitatus Hollandiæ Trajectensis diœcesis, stantes & gradientes, corporum suorum, ut apparebat, sospitate fungentes, sensuumque suorum compotes, & suis ratione pariter & intellectu vigentibus & discretione, attendentes, quod alias certæ literæ Scabinales factæ fuerunt de hereditate materna eorundem, ac dispositione ejusdem hereditatis, & hæ literæ jam reperiri non valent, & hæ literæ, prout prædicti constituentes narrabant, in se continebant, quod per præfatos constituentes bona ex parte hereditatis maternæ relinquenda, quatenus se extendebant, quod quilibet eorum haberet pro portione sua trecentos florenos monetæ currentis, casu quo aliquis eorum sine liberis moreretur, ex tunc superstes, sive superstites, esset heres, sive essent heredes prioris decedentis sive decedentium. Et hæ literæ, prout dicebant, confectæ erant per ordinationem patris eorundem constituentium,

tium, Ne igitur videantur velle contrariari voluntati patris eorundem, inter se ex eorum certa & prævisa scientia, non seducti, ut asseruerunt, non coacti, neque restricti, nec aliquibus vi, metu, fraude, aut alia sinistra machinatione quacunque in eorum animis circumventi, sed ex eorum liberis & spontaneis voluntatibus, deliberationibus providis præcedentibus, ac bene maturis, titulo irrevocabili, & absque spe revocandi super hoc edito codicillo attestantes, omnibus melioribus modo, via, *jure*, causa, & forma, quibus melius & efficacius conjunctim & divisim potuerant & debuerant, ordinaverunt, statuerunt, legaverunt, & cum ingenti favore in hoc concordarunt, quod postquam aliquem ipsorum viam universæ carnis ingredi contigerit absque liberis, extunc eorum superstes sive superstites habebit, possidebit, obtinebit, tollet, & percipiet, sive habebunt, possidebunt, obtinenebunt, tollent, & percipient illos trecentos florenos, qui ipsi prius decedenti evenerunt ex hereditate materna, sic quod ultimus superstes ex tribus præfatis constituentibus habebit omnem hereditatem maternam, quæ se extendebat ad summam nongentorum florenorum currentium. Quibus utetur, sive si duo superstites fuerint, utentur perpetuo & jure hereditario, & juri suo proprio applicabit, sive applicabunt, disponet, sive disponent, sicuti de suis aliis propriis bonis secundum libitum suæ propriæ voluntatis seu propriarum voluntatum sine reclamatione cujuslibet aliorum heredum ipsius præmortui sive præmorientium. Et has quidem nongentorum florenorum ordinationes sive dispositiones præ-

scripti

ſcripti fratres & ſoror legitimi omnibus melioribus modo, via, jure, cauſa, & forma, quibus melius & efficacius de jure vel conſuetudine poſſint & debeant, valere voluerunt, atque eas etiam tantæ efficaciæ eſſe voluerunt, ac ſi etiam denuo coram Conſulibus & Scabinis opidi Leydenſis factæ & eorum ſigillis ſigillatæ forent, nec eiſdem ullam in contrarium exceptionem, neque eas caſu aliquo revocare, ſed eas perpetuo, ut par eſt, & irrevocabiliter voluerunt obſervare, renunciantes & quilibet eorum renuncians omni exceptioni, doli mali, in factum, rei ſic non geſtæ & non actæ, omnique aliæ exceptioni tam juris canonici quam civilis, ac defenſioni & auxilio, quibus contra præmiſſa vel ipſorum aliquod verbo vel facto quoquo modo poterint ſe juvare. Super quibus omnibus & ſingulis præfati conſtituentes petierunt a me Notario publico unum vel plura publicum ſeu publica inſtrumentum ſeu inſtrumenta, ſi opus fuerit, in meliori forma. Acta ſunt hæc Leydæ ſuper foſſarum dictum die Hoygraft in domo habitationis Wilhelmi filii Bartholomei ſub anno, indictione, menſe, die, hora, & Pontificatu, quibus ſupra, præſentibus ibidem honeſtis & diſcretis viris Jacobo fillo Petri, & Wilhelmo filio Barholomei laicis, opidanis Leydenſibus Trajectenſis diœceſis teſtibus fide dignis ad præmiſſa vocatis pariter & rogatis. Et ego Jacobus de Lochorſt clericus Trajectenſis diœceſis publicus Imperiali auctoritate & ordinaria admiſſione Notarius quia præmiſſis &c.

oppidi Leydensis, Comitatus Hollandiæ Trajectensis diœcesis. In spiritualibus scilicet. Nam quod ad hæc extendebat se episcopi potestas per universam Hollandiam. Vid. *lib.* 2. *de Nobilit. cap.* 24.

ordinaverunt, statuerunt, legaverunt. Ita jam placuit, ut simul plures testari possint. & quod tot tum testamenta, quot personæ testantes. Gail. 2. *obs.* 117. An alter invito altero mutare id possit, quod fecit, quæstio inter Doctores est. Et vix putem, quod possit, si id mutuo consensu factum, si per mortem unius & jus alii jam quæsitum, & superstiti accessit lucrum. Nam non merum id testamentum, sed & species contractus est, a quo altero invito discedi non potest *l.* 53. *ff. de reg. jur. l.* 5. C. *de obl. & act.* Peck 1. *de testam. conj. cap.* 43. *n.* 14. Everh. *cons.* 12. *n.* 11. Decker 1. *diss.* 1. Christin. 6. *decis.* 58. *n.* 6. Advysb. 1. *cons.* 225. Diss. Resp. Holl. 2. *cons.* 282. Nam quod ad mores hodiernos nemo de eo dubitat, quin & recte in testamento celebretur contractus. Gloss. *ad. l.* 1. *ff. Qu. test. fac. poss.* *Imb. enchir. verb. Donatio inter vivos.* Wassen. *pract. notar. cap. ult.* §. 22. Advysb. 3. *cons.* 207.

disponet, sive disponent, sicuti de suis aliis propriis bonis. Inter vivos nimirum, non in ultima voluntate, *arg. l.* 17. C. *de probat.* Peregrin. *de fideic. art.* 40. *n.* 43. Coren. *decis. supr. Cur.* 11. Verum tertio defuncto quid si duorum alter quicquid nactus absumat? Nam & id potest fieri, si casum ponas, quem habes hic. Dicendum, si id fiat, non habet alter quod dicat, *arg. l.* 21. *C. mand. l.* 6. *ff. de dol. l.* 25. §. 11. *ff. de her. pet.* Sed quia id incivile est & in injuriam superstitis contra *l.* 74. *ff. de reg. jur.* in re obscura, & si non constet, utrum de fideicommisso absumpserit, an de suo, credendum haud dubie absumpsisse de suo *l.* 41. §. 1. *ff. eod. l.* 54. *ff. ad Sct. Trebell. junct. l.* 1. §. *denique ff. de aq. & aq. pluv. arc. act. l.* 24. *ff. de damn. inf.* Alioquin satis constat, quod fideicommisso gravatus, de quo data ei nihilominus pro libitu dispositio, non possit ultra dodrantem absumere ex eo quicquam, *auth. contra cum rogatus C. ad Sct. Trebell.* Mantic. *de conj. ult. vol. lib.* 10. *tit.* 4. *n.* 21. Peregrin. *de fideic. art.* 40. *n.* 46. & *n.* 50. Gail. 2. *obs.* 145. *in fin.* Ant. Fab. C. *lib.* 6. *tit.* 27. *def.* 25. Neostad. *Cur. Holl. decis.* 20.

XIV.

XIV.

Testamentum Wilhelmæ dominæ de Montfoort
Ann. CIↃ.IↃ.VI.

In nomine Dni Amen. Anno a nativitate ejuſdem CIↃ. IↃ. VI. indictione nona, die vero menſis Januarii ultima, hora decimarum vel quaſi, Pontificatus ſanctiſſimi in Chriſto patris & domini, Dni Julii divina providentia Papæ ſecundi anno tertio, in mei Notarii & teſtium infra ſcriptorum ad hoc vocatorum ſpecialiter & rogatorum præſentia perſonaliter conſtituta nobilis, diſcreta, & circumſpecta Domina *Wilhelma* domina de *Montfoert*, domina *de Naeltwyck* & de *Capelle* &c. mente ſana de gratia Dei, aliqualiter tamen debilis corpore, compos ſuorum ſenſuum, intellectus, ac rationis, ut apparuit, ſalubri meditatione perpendens, quod nihil morte certius eſt, ejuſque hora nihil incertius reperiatur, Et cupiens idcirco animæ ſuæ ſuorumque ſaluti Deo propitiante providere, de bonis temporalibus ſibi a Deo collatis, dum ſibi teſtandi adeſt habilitas & ratio mentem regit, & ne morte præventa inteſtata decedat, ſuum teſtamentum ac ultimæ voluntatis ordinationem, quocunque nomine poſſit vocari, ad laudem, gloriam, & honorem Dei omnipotentis & ſalutem animæ ſuæ, ſuique mariti Dni *Johannis* Dni de *Montfoert*, Dni de *Naeltwyck &c* aſtante eo & conſentiente condidit, fecit, diſpoſuit, & ordinavit in modum & formam in vulgari lingua ſubſequentes; *In den eerſten heeft die Vrou* Willem *Vrou tot* Montfoer-

foerde, *Vrou tot* Naaltwyck *ende tot* Capelle *&c.* *by toedoen Heeren* Johan *Heer tot* Montfoert, *Heer tot* Naaltwyck, *Heer tot* Purmereynde, *ter Capelle &c. haren gerechten man ende voocht voor haer beyder testament haer ziele bevolen ende beveelt die Gode ende synre lieven moeder, ende alle Heyligen, ende haer lichaem der aerden, ende kiest haer sepultuer in der kercken van* Montfoert, *in de sepultuer van de Heeren van Montfoert, in myns Heeren Choer benevens sint Anthonis autaer. Item voort so bespreect die selve Vrou van Montfoert den Capittel van* Naeltwyck *twintich pont t'jaers Hollants ewige renten, des sullen die Heeren van den Capittel gebouden wesen te doen ewige jaer getyden, memorie, ende maentstonden voor myn Heer ende Vrouw voersz, ende voer haiz broeder, ouders, ende voert daer sy't voer begeert hebben in allen manieren, als daer voer myn Heer van* Naeltwyck *saliger gedachten binnen die kerck van* Naeldwyck *jaerlicks gedaen wort. Item bespreect ende maect noch die voersz Vrou van Montfoert voir een misse ter weke opten Dinxdach van sinte Anna op sinte Annen autaer in die kercke van* Naeltwyck, *ende voir dat* festum *van sinte Anna op haren dach mit een singende misse op dat selve autaer twalef pont Hollants s'jaers. Item bespreect noch den Capittel van* Naeltwyck *vyf pont Hollants s'jaers ewige renten voir dat* festum *van Ste Hubert, des so sellen die Heeren van den Capittel gebouden wesen eens s'jaers op die Kermisdach van sinte Hubert, ende op sinte Christoffels autaer opten Huyse van Honsel een misse te singen, te weten de twee pont tot dat* festum compositum, *ende die oncosten van wagens ende anders,*

ders, ende die andere drie pont tot de maeltyt, diemen tot des Dekens huys doen sal in absentie van den patroen. Ende isset sake dattet den poerten in der tyt belieft, soe sal hy die voersz maeltyt opten huyse laten doen, ende die Heeren sullen gehouden wesen, na dattet voersz maell gedaen is te gaen in die Capelle van sinte Gregorius, *ende dair lesen* Miserere, *ende* de profundis, *cum* precibus *voer myns Heeren ende Vrouwen zielen, ende de geenre daer zy t' voir begeert hebben. Item noch bespreect die voirsz Vrouwe van Montfoert voer die derthienste keers, die niet gefundeert en was, ende voer die derthien keersen te bernen op vyf hoechtyden van onser liever Vrouwen, te weten* Purificationis, Annunciationis, Visitationis, Nativitatis, & Conceptionis, *thien pont Hollants ewige renten. Item bespreect ende maect noch die voirsz Vrou van Montfoert den heyligen Geest tot* Naeltwyck *sestien pont Hollants s'jaers ewige renten, wair voir die heylige Geestmeysters in der tyt gehouden sullen wesen te deylen aen scoen broet viertich schelling Hollants op hoir jaergetyde, ende op elcker vrydach te* Quatertemper *den rechten armen aen scoen, cousen, ende ander cleder vierdalf pont Hollants. Item bespreect noch in rechter aelmissen twintich pont Hollants, s'jaers ewige renten, waer voir men houden sal ten ewigen dagen binnen der kercken van Montfoert twee choralen, die tot allen getyden sullen helpen singen. Item noch bespreect ende maeckt die Vrou van Montfoirt in plaetse van die vyf arme kinder ofte tuyckskens, die opten huyse van Montfoert plagen te eten, ende voir die tyt dat sy daer niet geweest en syn vyftich pont Hollants s'jaers ewige renten tot dat Manhuys, alst volmaeckt sal syn bin-*

binnen der Stede van Montfoort, also myn Heere van Montfoort met die testamentoers dat ordineren sal. Item bespreect ende maect die Vrouw van Montfoort voersz den clooster ende Convent van Jerusalem binnen Utrecht acht pont Hollants t'sjaers ewige renten, des so sullen die Susteren gehouden syn jaergetyden te houden op heur sterfdach voor myn Heere ende vrou, ende haer beyder ouders ende kinderen, ende voirt daer sy't voir begeerende syn, te weten s'avonts singende vigilie van negen lessen, ende des morgens misse van requiem mit vyf eerlicke wasskeersen, ende men sal op desen dach elcke suster van den Convent geven een saen broot van enen halven grooten Hollants, des soe sal elcke Suster neerstelicken voer die zielen bidden. Item bespreect ende geeft noch die selve Vrou voersz in rechter aelmissen die kercke van Montfoerd hondert gulden eens, waer voir men boecken coopen of scriven sal, dienen alremeest behoeft. Item noch bespreect ende gift die selve Vrou in rechter aelmissen tot enen clocke der kercken voirsz eens twee hondert Rynsche gulden. Item noch begeeft die selve Vrou van Montfoort ende gift over mit haren gerechten Voocht, dat die Heere van Montfoort off syne nacomelingen sullen mogen transfereren, oversetten, ende brengen, dairt hem sal believen, one van die twee Vicarien, dair Henrick *van* Naeltwyck *saliger gedachten Collatoir of plach te wesen, soe waer die in Hollant gelegen is, ende die Heere best gelegen is, behoudelicken datmen den selven dienst sal laten doen, die men ter eerster plecken altyt gedaen heeft. Item bespreect ende gift die voersz Vrou &c. in rechter aelmissen den Capittel van* Naeltwyck *een huys mitten Hofstede ende boemgaert gelegen te*

Naelt-

Naeltwyck *achter die kercken, dair die Deken al-tehans inwoont tot behoeff van den Deken van* Naelt-wyck *in der tyt, ende voirt alle navolgende De-kens, des sullen die Dekens dit huys onderhouden, maken, ende repareren na goetdunckende des Patroens in der tyt, ende des Capittels, alsoverre als die Deken ende dat Capittel van goeden regiment syn. Ende waert sake dat die Deken ende dat Capittel tot eniger tyden van quaet regiment waren, so sal dat huys ende erf. voorsz. vervallen wesen ende co-men an den patroen in der tyt, synen wille daer me-de te doen. Ende voirt so en sal die Deken of dat Capittel dat voorsz. huys in geenre wys mogen bela-sten mit renten off anders op die pene ende verbeur-nis voorsz. Item dese voorsz. renten van dit voorsz. testament hebben myn Heer ende Vrou bewesen, ende bewysen, vestigen, ende versekeren jaerlycks erflyck ende euwelyck op te beuren ende te ontfangen uyt allen heuren goeden, landen, ende renten tot* Opstal, *behoudelicken datmen dese voorsz. renten sal mogen lossen tot alre tyt mit die penninck twintich,* Hanc ordinationem sæpe dicta domina, Dna de *Mont-foert*, de *Naeltwyck*, de *Capelle* &c. testatrix suam dixit ultimam esse voluntatem, volens ut valeat & robur obtineat nomine ac jure testamenti ac codi-cillorum, vel quocunque alio jure, vel saltem eo modo, quo quævis ultima voluntas melius & effica-tius valere poterit aut subsistere. Et quia parum pro-dest aliqua per modum testamentariæ ordinationis condere & disponere, si non sint, qui hujusmodi disposita & ordinata exequantur, & ad debitum fi-nem deducant, & ne propter defectum executo-

rum

rum hujusmodi ultima voluntas & testamentaria ordinatio pereat, seu viribus evacuetur, idcirco memorata Dna omnibus melioribus modo, via, jure, causa, & forma, quibus potuit, hujus testamenti sui seu ultimæ voluntatis ordinavit, constituit, & elegit executores providos & honorabiles discretosque viros, Dm *Nicolaum* filium *Joannis Vos*, & magistrum *Jacobum* filium *Amelii* Canonicos ecclesiæ parochialis in Naeldwyck, presbyteros Trajectensis diœcesis, & quemlibet eorum in solidum, absentes tanquam præsentes, dans & concedens eis plenam & liberam potestatem omnia & singula faciendi & disponendi de rebus & bonis suis suum præsens testamentum tangentibus, quemadmodum executoribus ultimarum voluntatum de jure competit. Super quibus omnibus & singulis præfata Dna de Montfoirt &c. testatrix petiit a me Notario publico subscripto unum publicum instrumentum sive plura publica instrumenta in meliori forma. Acta sunt hæc in Montfordia super castrum dicti Dni de Montfoert mariti testraticis sub anno, indictione, mense, die, hora, & Pontificatu, quibus supra, præsentibus ibidem honorabilibus & discretis viris magistro *Jacobo* filio *Amelii* Canonico in Naeltwyck presbytero Trajectensis diœcesis, & *Nicolao* filio *Nicolai* Custode ecclesiæ Montfordensis, testibus fide dignis ad præmissa vocatis specialiter & rogatis. Et ego *Henricus Gryssboll* presbyter Trajectensis diœcesis, publicus Apostolica auctoritate Notarius, quia præsentis testamenti sive ultimæ voluntatis ordinationi, & executorum ac manufidelium prædictorum nominationi, electioni, & omnibus aliis & singulis præmissis, dum sic ut

præ-

præmittitur fierent & agerentur, una cum prænominatis testibus præsens interfui, eaque omnia & singuli sic fieri vidi & audivi, idcirco hoc præsens publicum instrumentum manu mea propria conscriptum exinde confeci & publicavi, & in hanc publicam formam redegi, signoque & nomine meis solitis & consuetis hic me subscribendo signavi in fidem & testimonium omnium & singulorum præmissorum rogatus & requisitus.

* *astante eo & consentiente condidit, fecit, disposuit.* Mulier apud Romanos in tutela perpetua. Cic. *in Topic. & ibid. Boeth.* Quare & cum Valeria diceretur dixisse doti omnem suam pecuniam, *nihil istorum*, inquit Cicero in *orat. pro Flacco, explicari posse, nisi ostenderetur illam in tutela Flacci non fuisse. Si fuit*, inquit, *quacunque sine hoc authore dicta dos nulla est.* Vid. Guther. *de vet. jur. Pontif. lib.* 2. *cap.* 7. Etiam olim apud nos, apud veteres Germanos, ut docet Sibr. Siccama *ad vett. leg. Frisior. tit.* 9. *in fin.* Lex Longobard. *tit.* 83. *Nulli mulieri libera sub regni nostri ditione lege Longobardorum viventi liceat in sua potestatis arbitrium, id est, Selbmundiò vivere, & semper sub potestate virorum aut certe Regis debeat permanere.* In cura mariti uxor. Imo & in potestate, cujus vi nec testari potuit eo invito. Wicbbild seu jus muncipale Magdeburgense apud Goldast. *to.* 2. *const. imper. art.* 183. *Nemo masculus, neque ulla fœmina, possunt in lecto ægritudinis de bonis suis quicquam alicui dare, ultra tres solidos, absque heredum consensu. Nec mulier quicquam dare potest sine consensu mariti.* Nec ubique id abiit in desuetudinem. Vid. *Costuymen van Tiel part.* 1. *tit.* 5. §. 16. *Costuymen van Cassele art.* 266. Pancirol. 1. *var. lect.* 92. Zypæ. *lib.* 6. *tit. de testam.* §. *Et Tacitus.* Morn. *ad auth. sive a me* C. *ad Sct.*° *Vellej.* Argentr. *ad cons. Britan. art.* 223. *gl.* 4. *n.* 3. Chassen. *ad cons. Burg. rubr.* 4. *des droicts & appart.* Habeo publicum instrumentum Ann. 1463. quo maritus uxori ut disponendi inter vivos, sic & libere testandi, & de bonis communibus, & si vellet de suis propriis, plenam dat potestatem. Non indignum si addam hic;

In nomine Domini Amen. Anno a nativitate ejusdem CIↃ. CCCC. LXIII. indictione XI. mensis Februarii die nona, Pontificatus in Christo patris & Domini nostri, Dni Pii divina providentia hujus nominis Papæ secundi, anno quinto. in mei Notarii publici testiumque infra scriptorum ad hoc vocatorum & rogatorum præsentia propter hoc personaliter constitutis honorabilibus personis, Johanne de Brakel & Domicella *Gerarda* de *Dynter* ejus legitima uxore, jam dictus *Johannes* de *Brakel* sponte & ex certa ejus scientia animoque ut asseruit deliberato dedit expresse & concessit prælibatæ Domicellæ *Gerardæ* ejus uxori præsenti & acceptanti plenariam potestatem, auctoritatem, & licentiam, de omnibus & singulis bonis mobilibus, & immobilibus, rebus, actionibus, nominibus, & creditis quibuscunque ipsorum conjugum præsentibus & futuris, coram quibuscunque judicibus ecclesiasticis vel temporalibus quacunque auctoritate fungentibus agendi, & experiendi, atque etiam defendendi, litesque suscipiendi, nec non Domicellæ *Henricæ* ipsorum conjugum filiæ naturali & legitimæ quascunque donationes puras, inter vivos dictas, aut ex causa mortis, accessiones, transportationes, dationes, traditiones, & concessiones in dotem, sive nomine dotis, in subsidium legitimi matrimonii per eandem Domicellam *Henricam* contrahendi, testamentariasque ordinationes, legationes, sive ultimas voluntates, & alias quascunque dispositiones, prout ipsi conjuges pariter, aut dictus *Johannes* solus per se, facere possent aut possit de eisdem bonis, rebus, juribus, actionibus, nominibus, creditis, prout sibi Domicellæ *Gerardæ* placuerit, faciendi, Promittens idem *Johannes* per fidem suam ad manus mei Notarii publici subscripti legitime stipulantis, & recipientis vice, loco, & nomine omnium & singulorum, quorum interest. intererit, seu interesse poterit quomodolibet in futurum, ob hoc loco juramenti præstitam corporalis, hujus auctoritatem potestatis & licentiæ dationem & concessionem, ac quod ipsa Domicella *Gerarda* ex potestate, auctoritate, & licentia hujusmodi sibi datis & concessis fecit, perpetuo firmam, ratam, & gratam, firmumque, ratum, & gratum tenere, habere, & observare, nec ex causa ingratitudinis, vel alia quacunque causa vel occasione, revocare vel contravenire per se vel per interpositam personam, directe, vel indirecte, ullo quæ-

fito

sito ingenio vel colore, neque beneficium restitutionis adversus præmissa vel aliquod præmissorum petere vel impetrare. Et si quod absit revocationem fecerit, aliove modo quocunque contravenerit vel confecerit hujusmodi revocationem, quicquid contra factum ex nunc prout extunc & extunc prout exnunc pro infecto, casso, & irrito habet, & haberi vult. Super quibus omnibus & singulis antefata domicella *Gerarda* a me Notario publico infra scripto sibi petivit unum vel plura, publicum seu publica, si opus fuerit, instrumentum vel instrumenta. Acta fuerunt hæc in opido Ticlensi Trajectensis diœceseos in domo habitationis honorabilis viri Dn. *Theoderici Rover* Presbyteri, Decani Christianitatis Betuæ, præsentibus ibidem tunc Dno *Theoderico* prædicto Trajectensis, & *Gerardo Boelart* clerico seculari memorati. Domini *Theoderici* Leodiensis diœcesis testibus ad præmissa vocatis & rogatis. Et ego *Gosuinus de Linden* clericus Trajectensis diœceseos publicus Imperiali auctoritate Notarius, Curiæque Leodiensis juratus, quia præmissis &c.

Quod si forsan uxori agendum quid cum marito, alius ei interim assumendus curator, ut hoc eodem testamento. *noch begeert die selve Vrou van Montfoort, ende gift over mit heren gerechten Voocht, dat die Heere van Montfoort of syn nacomelingen sullen mogen transfereren, oversetten, ende brengen &c.*

ende voir het festum van sinte Anna op haren daeh met een singende misse. Variæ olim missæ. Carior, quæ cum cantu, ut & carior, quam Prælatus, quam Præsul dicit, aut Abbas. Sleydan. *lib.* 9. *hist.* Nec mirum. Et meretrices sic solent. Quo quæque est ornatior, eo comptior, & eo carius turpitudinem suam vendit. Tanti autem nonnullis missa, ut quod debetur ex hac causa omne creditum præcedat, ut docet domina d'Aunay *itin. Hisp.* 1. *epist.* 5.

XV.

EXCERPTUM

Ex Testamento Joannis Storck de Arnhem Ann. CIƆ. IƆ. X.

In Dei nomine Amen. Ann. CIƆ. IƆ. X. 16. Decembr. hora quasi quarta post meridiem, Pontificatus Sanctissimi in Christo patris & domini nostri, D. Julii divina providentia Papæ II. anno suo octavo, coram venerabili unctionis extremæ sacramento ante tamen administrationem ejusdem, in mei Notarii publici testiumque infra scriptorum, ad hoc specialiter vocatorum præsentia personaliter constitutus honestus vir Joannes Storck de Arnhem familiaris Venerabilis & nobilis domini Wilhelmi de Montfoert Præpositi & Archidiaconi S. Salvatoris Trajectensis, licet debilis corpore, compos tamen per gratiam domini nostri Jesu Christi suorum rationis & intellectus, recognoscens nil certius morte, nilque incertius ejus hora, cupiens diem peregrinationis suæ extremam ordinatione testamentaria prævenire, non confisus de propriis suis meritis, sed tantum de gratia Salvatoris domini nostri Jesu Christi suum testamentum seu ejus ultimam voluntatem condidit, disposuit, ordinavit in modum infra scriptum &c.

coram venerabili unctionis extrema sacramento. Septem agnoscunt Pontificii sacramenta. Ex his etiam extrema unctio. Quæ ægrotis administratur, quibus vitæ spes nulla. Vid. *man. ad jus Can. tit.* II. Et sani alioquin unguntur, si id exigat

exigat valetudo, & Reges & sacerdotes. Reges in dextro brachio, Sacerdotes & in capite, *propter auctoritatem & dignitatem*, ut ait Innocentius III. *c. cum venisset ext. de sacr. unct.* & in manibus ob *ministerium & officium*, ut idem ibid. ait. Ciron. *part.* 4.

XVI.

Laudum seu Sententia dicta ab arbitris de controversiis inter Justum Dominum de Montfoert, & Decanum Capitulumque de Oudmunster Traject. quæ continet etiam testamentum Wilhelmi de Montfoert Præpositi S. Salvatoris Traject. Ann. CIↃ. IↃ. XI

Also sekere twisten ende geschelen lange tyt geweest syn tusschen den Edelen, Welgeboren Heer, Joost *van Montfoerd, Heer tot Linschoten, Abbenbroeck, &c. ende synen saligen Heer Vader ter eenre, ende den Waerdigen HeerenDeken ende Capittel der kercken van Oudemunster t' Utrecht, mitsgaders den executoren van den Edelen. Welgeboren Heere* * Willem *van Montfoert in syn leven Proest van Oudemunster t' Utrecht ter andere syden, ende dat ter cause van een seker testament by den voersz Heere* Willem *van* Montfoert *Proest gemaeckt van dato den achtsten Decemb. Ann.* CIↃ. IↃ. *ende elfve, wiens teneur hier naer geinsereert staet, ende is luydende van woerde te woerde aldus.*

* Ex Anniversario S. Salvatoris. *Anno* M. IↃ. XIV. *obiit venerabilis ac nobilis dominus Wilhelmus de Montfoert Præpositus hujus ecclesiæ.*

In nomine Domini Amen, Anno a nativitate Dni cIↄ. Iↄ. XI. indictione quarta decima, ipso die conceptionis gloriosissimæ virginis Mariæ, mensis Decembris octava, hora vesperarum, Pontificatus sanctissimi in Christo patris & domini, Dni *Julii* divina providentia Papæ secundi anno suo nono, Venerabilis & nobilis Dns *Wilhelmus* de *Montfoert* Præpositus & Archidiaconus ecclesiæ sancti Salvatoris Trajectensis, in mei Notarii publici & testium infra scriptorum ad hoc specialiter vocatorum & rogatorum præsentia personaliter constitutus, compos per gratiam domini nostri Jesu Christi mentis, rationis, & intellectus, revocans primitus ex certa sua scientia quodcunque testamentum per eum quomodolibet ante præsentem diem sub quibuscunque verborum formis factum, quoscunque executores talis sui testamenti, etiam omnem potestatem & authoritatem ipsis verbo vel in scriptis datas sive attributas, & propterea attentius considerans, quod dum corpus sanitate viget mens interior in semetipsam collecta pleniori utitur ratione, Cupiens igitur rerum suarum & bonorum suorum sibi a Deo collatorum dispositione testamentaria ad laudem omnipotentis Dei & animæ suæ salutem mortis horam, qua nil incertius, prævenire, testamentum sive ultimam & extremam ejus voluntatem condidit, & fecit, ac disposuit nuncupative ac dispositive, fundavitque, erexit, donavit, legavit, & fieri voluit, atque mandavit, nec non executores & manufideles jure nominavit & constituit, aliaque fecit & se facere dixit, prout & quemadmodum in quadam papyri cedula manu & nomine suis propriis. ut prima facie

ap-

apparuit, subscripta & signata, quam in suis tenebat manibus, & michi Notario infra scripto inserendam instrumento publico desuper per me conficiendo dabat, latius & expressius dixit contineri. Cujus cedulæ tenor sequitur talis: In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis Amen. Testamentum & ultima voluntas mei *Wilhelmi* de *Montfoerd* Præpositi & Archidiaconi ecclesiæ sancti Salvatoris Trajectensis. Imprimis enim commendo animam meam Altissimo Creatori & gloriosissimæ virgini Mariæ, totique cœlesti Curiæ supernorum, & omnibus sanctis Dei, quos deprecor, ut in egressu animæ meæ ipsi assistant, & a morsibus dæmonum animam meam defendentes in paradisum perducant, Item ordino & volo, quod corpus meum, postquam anima mea inde egressa fuerit, decenter sine pompa deputetur ecclesiasticæ sepulturæ in nova Capella contigua Capellæ de *Bronchorst* ad nostram ecclesiam per me ordinata & structa. Item volo quod statim postquam corpus meum fuerit traditum sepulturæ, omnia & singula mea debita, de quibus liquido constare poterit, persolvantur. Item erigo & fundo in dicta nova Capella, in qua corpus meum sepultum fuerit, unam perpetuam & cotidianam missam in altari illic ordinato in honore omnipotentis Dei & gloriosæ virginis Mariæ, & sanctæ Annæ ejus matris celebrandam. Et volo quod post quamlibet missam Sacerdos, qui eam celebraverit, descendet ad sepulturam meam, illic dicendo psalmos *Miserere mei &c.* & *De profundis &c.* cum *Pater noster*, & collecta pro defunctis. Et pro qualibet missa ministrabuntur celebranti quindecim albi in civitate Trajectensi currentes. Et hujus-

jusmodi missam celebrare debent beneficiati, Vicarii, & Officiantes in ecclesia nostra per vices ad instar missæ cotidianæ per quondam D. *Theodoricum Cant* fundatæ. Et celebrabitur infra septimam & octavam horas. Et casu quo ille Sacerdos, cui pro illo die competeret celebrare, negligens fuerit in celebrando per se vel alium missam, ex tunc idem Sacerdos cadet in pœnam duorum stuferorum quondam Ducis *Philippi* ad usum aliorum Sacerdotum, qui negligentes non fuerint, convertendam. Quas negligentias Camerarius sociorum diligenter annotabit, & in fine cujuslibet anni ministrabit & dividet tales negligentias inter alios Sacerdotes, qui illo anno negligentes non fuerint. Item ordino, erigo, & fundo, quod post mortem meam perpetuis futuris temporibus singulis feriis sextis missa de *sancta Cruce* legi solita decantabitur per Vicarium, qui illam legere consuevit, quatenus voluerit, alias per alium Vicarium ecclesiæ nostræ cum Diacono & Subdiacono, & quatuor choralibus in altari consueto, & Vicarii sive Officiantes ecclesiæ nostræ per vices dicent Evangelium & epistolam, & ministrabuntur sacerdoti missam cantanti quindecim albi monetæ Trajectensis currentis, Diacono & Subdiacono simul quindecim albi similis monetæ, & quatuor choralibus simul quindecim albi monetæ prædictæ pro qualibet vice sive die. Item lego pro memoria mea annali pro Dnis nostris viginti libras, pro Vicariis decem libras, item pro Dnis & Vicariis simul celebrantibus tres libras, item Thesaurario ecclesiæ nostræ pro quatuor candelis cereis majoribus a principio vigiliarum usque ad finem, & altera die a prin-

principio missæ animarum usque ad finem ardendis quindecim stuferos monetæ Trajectensis annue solvendos, item Sacristæ pro incensione candelarum prædictarum unum stuferum, & Campanario tantundem annue solvendum. Et volo quod memoria mea fiat in debito suo die, etiamsi alia aut major illius diei fuerit memoria. Item pro memoria mensurnali perpetuis temporibus in ecclesia sancti Salvatoris facienda ordino & lego redditus quindecim florenorum aureorum redimibilium, quas comparavi a Dno *Johanne* de *Liverjan* ex quadam decima in districtu de *Doch* juxta tenorem literarum desuper confectarum. Et si dicti redditus quindecim florenorum aureorum redempti fuerint, volo quod ad statim pro denariis inde venientibus comparentur alii redditus perpetui pro prædicta memoria mea mensurnali facienda. Item ordino & volo, quod Camerarius sociorum pro tempore ministrabit dictum salarium pro missis cotidianis, & in feriis sextis, & Diacono & Subdiacono, Thesaurario, & Choralibus, atque de memoria mensurnali, & pro officio suo habebit idem Camerarius quolibet anno duos florenos Renenses monetæ currentis, & idem Camerarius erit obligatus singulis annis facere computationes de receptis & expositis coram Dnis in Capitulo, postquam alii Camerarii suas fecerint computationes. Et ministrabit Dnis huic computationi interessentibus ac a principio usque ad finem simul participantibus viginti stuferos monetæ Curiæ Trajectensis, & pro prædictis ministrationibus per dictum Camerarium faciendis ordinavi & legavi duos mansos terræ cum suis requisitis, sicuti ab antiquo situati fuerunt in

Bunnick, dicti vulgariter *s'goet ten Halle*, emptos per me erga *Danielem* Dnm de *Boetre* &c. & nunc colit *Gysbertus* de *Zyl* annue pro triginta ſex ſcudatis aureis eccleſiæ, decem caponibus, & decem pullis, nec non redditus quindecim florenorum aureorum prædictorum, pro memoria mea menſurnali, ut præſcribitur, ordinata. Et ſiquid ſuperfuerit ſive remanſerit de dictis triginta ſex ſcudatis illud lego & ordino pro memoria mea menſurnali ultra dictos quindecim florenos aureos convertendum. Item ordino & volo, quod poſtquam anima mea e corpore egreſſa fuerit, illico ſine mora executores mei celebrari facient trecentas miſſas pro ſalute animæ meæ. Etiam celebrari facient miſſas dictas quondam Henrici Imperatoris. Et pro qualibet miſſa miniſtrari volo unum ſtuferum cum dimidio monetæ currentis Trajectenſis. Item lego pro Dnis eccleſiæ majoris Trajectenſis omnes fructus anni gratiæ præbendæ meæ ibidem cedendos pro memoria mea in eadem eccleſia per executores meos convertendos. Item lego Vicariis in eadem eccleſia ducentos florenos Renenſes currentes ſemel dandos pro memoria mea & miſſis celebrandis per eoſdem Vicarios pro ſalute animæ meæ, & volo quod executores mei comparabunt redditus cum fructibus anni gratiæ, & ducentos florenos prædictos, & ordinabunt memoriam, & pro celebrantibus juxta morem illius eccleſiæ. Atque ultra præmiſſa executores mei emere debent pallium novum in eadem eccleſia Trajectenſi permanendum. Item heredes mei non debent ſe intromittere quoquo modo de bonis meis, niſi de illis bonis, quæ jure ſucceſſionis hereditariæ ad me

fue-

fuerint devoluta, quæ ipsis duntaxat relinquo, & hæredes in illis eosdem instituo, quia volo quod omnia alia bona mea per me relinquenda erunt dispositioni executorum meorum, quos executores non volo per heredes meos impediri. Quod si impedire eos præsumpserint, extunc ipsis legata lego fabricæ ecclesiæ de Montfoerdt. Item lego nepti meæ de *Drakevelde* lectum cum cortinis & suis requisitis, atque aliis paramentis viridis Cameræ domus meæ, & adhuc centum florenos Renenses monetæ currentis pro crusibili argenteo per executores meos sibi comparando. Item lego Judoco de Cruyningen consanguineo meo centum florenos Renenses currentes semel dandos pro crusibili sibi comparando per executores meos, & adhuc centum similes pro equo. Item lego pro horarum divinarum decantatione in ecclesia de Montfoert ducentos florenos Renenses currentes semel dandos. Item lego pro elemosyna in ecclesia nostra pro augmentatione præbendarum pauperum ducentos florenos Renenses currentes semel dandos. Item lego pauperibus Christi, vulgariter *die Noot-hulp*, in civitate Trajectensi centum florenos Renenses currentes semel dandos. Item lego Conventui ordinis Carmelitarum in Trajecto in subsidium structuræ & pro memoria mea perpetue facienda ducentos florenos Renenses currentes semel dandos. Item Conventui sancti Dominici, Conventui ordinis Minorum, Conventui ordinis Regularium in Oudenaerde, cuilibet de dictis Conventibus duodecim florenos Renenses currentes semel dandos. Item lego Conventui Carthusiensium prope Trajectum viginti florenos Renenses currentes semel dandos.

dos. Item Conventui ordinis Cruciferorum in *Woudrichem* triginta florenos Renenses currentes semel dandos. Item Conventui ordinis sancti *Bernardi* in *Heusden* viginti florenos Renenses currentes semel dandos. Item novo Conventui sociorum in *Driel* viginti florenos Renenses currentes semel dandos. Item ultra præmissa lego unicuique Conventui de prædictis pro pitantia habenda sex florenos Renenses currentes semel dandos. Item lego hospitali sancti Spiritus in urbe Romana quatuor ducatos aureos semel dandos. Item lego Dno *Wilhelmo Theodrici* Capellano meo, Magistro *Johanni* de *Reno*, *Frederico Hack*, & *Jacobo* van der *Maet*, cuilibet eorum, qui supervixerit tempore obitus mei, quinquaginta florenos Renenses currentes semel dandos, & adhuc unam vestem novam nigri coloris. Item Aleydi matri coquinæ meæ lectum cum requisitis suis, super quem ipsa dormit, & quinquaginta florenos Renenses currentes semel dandos, cum nova veste nigri coloris. Item lego cuilibet de aliis servitoribus meis & subancillæ, qui tempore obitus mei in domo mea fuerint, duodecim florenos Renenses currentes semel dandos, & cuilibet vestem novam nigri coloris. Consimiliter *Brunoni* sartori, olim servitori meo, quindecim florenos Renenses currentes, & novam vestem nigri coloris, semel dandos. Item ordino & volo, quod omnes de familia mea, qui tempore obitus mei in domo mea fuerint, per integrum annum post diem obitus mei immediate sequentem remanebunt in domo mea, & executores mei disponent eis expensas deficientes eis. Item si contigerit in posterum hujusmodi testamentum in

toto

toto vel in parte immutari aliqua addendo vel subtrahendo in alia cedula, sive cedulis, de manu mea, vel alterius manu, de mandato meo conscripta vel conscriptis, manu mea subscripta vel subscriptis, volo quod illi vel illis stetur, & eandem vim habeat vel habeant, ac si præsenti cedulæ tenores illius fuerint inserti. Ad hæc autem omnia & singula debitæ executioni demandanda & fideliter adimplenda nomino, eligo, constituo, & ordino nobilem & generosum virum Dnm *Johannem* de *Montfoerdt* &c. consanguineum meum, nec non Venerabiles dominos *Theodoricum* de *Drakenburch*, *Fredericum* de *Coninck* majoris, & Magistrum *Gerardum* de *Suggerode*, utriusque juris Licentiatum, sancti Salvatoris Trajectensium ecclesiarum Canonicos, hujusmodi mei testamenti seu ultimæ meæ voluntatis executores, dispositores, & manufideles ac fideiçommissarios, ita quod post mortem meam in prædictis, prout superius est expressum, extremam hujusmodi meamq ultimam voluntatem fideliter exequantur. In quorum manibus pono & do omnia bona mea post mortem meam relinquenda, nec non quoscunque fructus & proventus quomodolibet mihi debitos & debendos. Cedens eisdem & transferens in eosdem omnes & singulas actiones, personales, utiles, & directas, michi qualitercunque competentes, ac omnia jura mea, constituoque eosdem executores in rem meam procuratores, & pono eos in locum & jus meum, ita quod ipsi executores post mortem meam nomine meo coram quibuscunque judicibus competentibus pro præmissis agere & experiri poterint, ac omnia & singula facere & exercere, quæ in hujusmodi

modi ultimæ voluntatis executione necessaria fuerint vel oportuna, eosdem etiam meos executores in præmissis ab omni onere satisdandi & conficiendi bonorum meorum inventarium, ac eos post executionem hujusmodi de reddendo computum & rationem penitus relevare volo, & si aliquem ex eisdem meis executoribus mori contigerit ante plenam mei testamenti executionem, aut aliquis se exoneraverit, extunc superstites & interesse volentes præmissa omnia & singula faciendi & exequendi plenam habeant facultatem. Item lego antedictis meis executoribus videlicet Dno *Johanni* consanguineo meo tassiam argenteam ponderis duarum marcharum, Dnis *Theoderico* de *Drakenburch*, *Frederico* de *Coninck*, ac Magistro *Gerardo* ante dictis, cuilibet unam tassiam argenteam unius marchæ, & habenti & portanti onus executionis testamenti mei adhuc unam tassiam unius ponderis marchæ argenti. Item quatenus vires bonorum per me relinquendorum non sufficerint ad de præmissis omnibus satisfaciendum, extunc moderationem legatorum præmissorum committo meis executoribus, salvo tamen quod cotidiana celebretur missa, & de *sancta Cruce* decantetur, ac memoria mea fiat, ut præscriptum est, & si aliqua bona excreverint ultra præmissa, illa omnia & singula pauperibus Christi erogavi, & pro aliqua eorundem bonorum parte ecclesiæ nostræ per meos executores supradictos volo distribui & ministrari. Hæc est mea ultima voluntas. Sic signatum; *W. de Montfoert* Præpositus. Qua siquidem cedula michi ut præfertur tradita idem Venerabilis Dns *Willelmus* Præpositus testator eandem dixit se habere pro suf-

sufficienter sibi lecta, & propterea omnia & singula in eadem cedula contenta, narrata, descripta, & disposita constanter dixit & affirmavit suam ultimam & extremam esse voluntatem, quam habere voluit jure testamenti aut codicillorum, seu alias omni jure, stilo, & forma, quibus melius & efficacius valere poterit de jure vel consuetudine cujuslibet ultimæ voluntatis. De & super quibus omnibus & singulis præmissis idem Venerabilis Dns *Wilhelmus* Præpositus testator petiit sibi a me Notario publico infra scripto unum vel plura publicum seu publica fieri atque confici instrumentum & instrumenta. Acta sunt hæc Trajecti in domo ejusdem Dni *Wilhelmi* Præpositi in Camera hyemali ibi sub anno, indictione, mense, die, hora, & Pontificatu præscriptis, præsentibus ibidem honorabilibus viris, Magistro *Alexandro Nepots* & Dno *Christiano VVeß* Presbyteris, perpetuis Vicariis ejusdem ecclesiæ sancti Salvatoris, testibus ad præmissa vocatis & rogatis. Et ego Martinus *Kalewe* clericus Trajectensis diœcesis, publicus Apostolica & Imperiali auctoritatibus Notarius, ac venerabilis Curiæ Trajectensis causarum scriba juratus, quia præinsertæ cedulæ testamenti exhibitioni, testamentariæ dispositioni, fundationi, heredum institutioni & legationi, executorum potestatis dationi, cæterisque præmissis, una cum prænominatis testibus præsens interfui, eaque sic fieri vidi, scivi, & audivi, ac in notam sumpsi, ex qua hoc præsens publicum instrumentum manu alterius fideliter conscriptum confeci, subscripsi, publicavi, & in hanc publicam formam redegi, signoque & nomine meis solitis & consuetis signavi

roga-

rogatus & requisitus in fidem & testimonium omnium & singulorum præmissorum. Signatum; *Kahuwe.*

Hebben daeromme partyen voersz by tusschen spreken ende goet onderwys van vrunden ten beyden syden om alle procederen, rechtvorderingen, ende inconvenienten, die ter cause van den voorsz. testamente scuden mogen verrysen, te eviteren, voor haar, haren erfven, ende nacomelingen, niet byfraude, wesheyt, cracht, vrese, ende anxst beleyt synde, mer met hoeren vryen moetwille ende welbedachten sinnen, claerlycken geheel ende al van hoghe ende laghe minnelycken ende eendrachtelycken hun gesubmitteert, ende submitteren mits desen van allen heurlieder twisten ende gesceelen ter arbitraghe ende seggen van vier compromissarisen vrentlycken compositeurs ende arbiters, te weten van die syde des Edelen Heeren van Montfoert, aen Heren Johan Reael *Canonick ten Dom t'Utrecht als gesubstitueert overmits ouderdom ende crenckte van Heeren* Frederick *de* Coninck *Canonick ten Dom voersz, executeur van den testamente voirsz, ende aen Mr.* Dirck Zas *Dyckgraeff op ten Leckendyck van* Lopicker weert *van wegen myns Heeren van* Montfoert, *ende van de ander syde van Deken ende Capittele van Oudemunster, ende executoeren van den zeligen Proest voersz aen Mr.* Aernt Buyser *Scholaster van Oudemunster gesubstitueert van selighe Meester* Gerrit Suggerode *in syn leven mede executoer des Proests voersz, ende aen* Frans *van* Nyenrode, *belovende partyen voer haer, haren erfven ende nacomelingen, alle alsulcke uytspraek ende sententie arbitrale als by den arbiters voersz so wel in haer lieder absentie als præsentie in vruntscap sonder enige forme van rechte daer inne*

te

ederven gebruyken gepronuncieert ende uytgesproken sal werden, vast, gestade, ende van weerden te onderhouden ten euwigen daghen, sonder dat sy hun mit enighe exceptien, privilegien, defensien, appellatien, verbale van voirder processe, ofte behulp van rechten geestelick ofte waerlick te allegeren, te verheffen, sullen mogen behelpen in eniger wys, dies partyen voirsz. hier van ganslelyck hebben vertegen ende vertyen mits desen, mitsgaders den rechten seggende, dat generale vertichte van geenre waerden is, ten sy speciale vertichtenis dair voir gegaen wair, ende dit al by eenre pene van duysent gouden realen, d'een helft tot behoef der Keyserl. Maj. ende d'ander helft tot behoef der willigen partye, die dese uytsprake ofte sententie arbitrale achtervolgen sal; gevende mede den arbiters voersz. macht ende auctoriteyt van verclaringe ende interpretatie op alle twyfelachticheyt ende donckerheyt, die uyt dese uytsprake ende sententie arbitrale in toecomende tyden conde mogen verrysen, ende dat partyen voirsz. alsulcke verclaringe gehouden sullen wesen te onderhouden by der peynen voersz. ende in gevalle dat dese sententie arbitrale ofte uytsprake, dat Godt verhoede, by enigh der partyen voersz. gebroken worde, so souden sy dese peyne voirsz. verbeuren, ende soude nochtans dese sententie arbitrale ofte uytsprake in hare volcomen macht ende van waerden blyven in alle synen articulen.

Welcke submissie ende compromissie aldus wettelycken voir Notario ende getuygen ondergeschreven mit behoerlycke stipulatie gedaen synde hebben wy arbiters ende vruntlycke compositeurs voersz. geboort, deursien, ende gevisiteert alle t'gene dat partyen voersz. belieft heeft te seggen, by te brengen, ende over te leggen, ende alle

dat ter materie dienende was, en by dese onse sententie arbitrale ende vruntlicke uytsprake verclaert ende verclaren mits desen, dat myn Heeren van Oudemunster ende executoiren voersz die huysinge, daer myn Heer die Proest saliger gedachten inne gestorven is, staende in de Oudelle *opte nye graft van voren tot achteren mit allen synen toebehoren wederomme aen sich nemen ende eygentlick behouden sullen ten ewigen daghen, ende heuren vrien wille daer mede sullen mogen doen, mit alsulck houtwerck ende huysraet, als nu ter tyt daerinne behoert, vermogens een inventaris, die myn E. Heere van Montfoerde* Frans *van* Nyenrode *daer af heeft doen leveren, ende van alsulcke pacht, als daer van* outs *uytgaet. Ende sal myn Heere van* Montfoert *den Heeren van* Oudemunster *ende executoiren voersz binnen ses weecken nair dato van deser sententie arbitrale ende uytsprake voersz voor Schout ende Schepenen voirsz in dese voirsz huysinge vestighen opten* uytganck *voirsz naer rechten ende gewoente der Schepenen banck van Utrecht, behoudelicken dat die Heere van* Montfoort *voersz binnen twee jaren, naer dato van deser sententie arbitrale ofte uytsprake, dese huysinge voirsz mit houtwerck ende huysraet daer inne wesende boven verclaert sal mogen lossen mitter sommen van eens twee duysent Carolus gulden, twintich stuyvers voor den gulden gerekent, payements in der tyt der aflossinge binnen Utrecht ganckbaer, des sullen die Heeren van den Capittele van* Oudemunster *ende executoiren voirsz wederom gehouden wesen by deselve overgifte den Heere van Montfoort ofte syn erfven te leveren segel ende brieven van der lossinge van de huysinge mit syn toebehooren voirsz in der manieren boven verhaelt, ende*

sal

sal die Heere van Montfoirt voirsz Deken ende Capittele van Oudemunster ende den executoiren voersz vrien ende schadeloos houden van allen alsulcken actien, recht, off toeseggen, als Jonckcr Heinrick *van* Montfoert *sijnen E. broeder aen t'voirsz huys mit allen synen toebehoiren boven gespecificeert soude enichsins mogen competeren. Voorts aengaende t'silverwerck by myn Heere de Proest voirsz saliger gedachten achtergelaten wegende t'samen een en t'negentich marck, beidragende den once geestimeert op enen Andries gulden ter somme toe van tien hondert ende twee en t'negentich Karolus gulden, verclaten wy arbiters voirsz dat also ons gebleken heeft, dat Heer* Johan *van* Montfoert *saliger gedachten in syn leven aen handen van den executoiren opt voirsz testament die somme van vier hondert lichte guldenen eens,* XVI. *stuyvers voor den gulden gereeckent, ende noch twee hondert der selver guldenen tot onderhoudinge van de seven getyden in der kercken van Montfoert betaelt heeft, dat die reste vant voirsz silver bedragende ter somme toe van* DC. *ende* XII. *Caroli gulden gaen sullen tot onderhoudinge van den armen int Manhuys binnen Montfoert gefundeert, welcke* DC. *en* XII. *Caroli guldens die Heere van Montfoirt voirsz van stonden aen aen gerede penningen betalen oft gerichtelike vestigen ende versekeren sal den Regierders van drn Armen voersz uyt goet goet, daer dese penningen voirsz vast ende seker aen sullen syn. Weltke vestenisse ende versekerheyt voersz gedaen synde, sal een gerichts brieff dair af gemaeckt ende in handen van den executoers noch in levenden lyve wesende, ofte van den substituten van den dooden executoers van den Proest van* Oudemunster *saliger ge-*

dachten, ofte in handen des Capittels van Oudemunster voirsz gelevert werden, insgelyck sullen die executoers, haer substituyten, ofte Capittele van Oudemunster voirsz gehouden wesen binnen twee jaren, nae dat dit voersz huys mit syn toebehoorten hem lieden vry gelevert, ofte mit twee duysent guldens afgelost sal syn, als voirsz, den Heere van Montfoirt gerechtelycken te doen blycken, dat die penningen, die van deser huysinge van den saligen Proest van Oudemunster voersz comen sullen, gedistribueert sullen syn naer den teneur vant testament des Proesten van Oudemunster saliger gedachten. Ende hier mede sullen partyen voersz claerlicken geheel ende al gescheyden syn voer haren erfgenamen ende nacomelingen ten euwighen daghe van allen twiste ende geschele, die sy ter cause van dat testament van saligen Heeren Willem van Montfoert Proest veersz mitten aencleven van dien tot desen daghe toe onderlinge gehadt mogen hebben by der penen voirsz. Ende want wy Joost Heere van Montfoert ter eenre, Deken ende Capittle der kercke van Oudemunster, ende die gesubstitueerde van den executoeren van den saligen Proest voersz lien ende bekennen, dat wy ons ten beyden syden gesubmitteert hebben tot arbitraige van den vier arbiters voirsz, in manieren int' compromis boven verhaelt, ende voir ons onsen erfven ende nacomelingen geaccepteert ende gelaudeert hebben die sententie arbitrale by den vier arbiters boven genomineert gepronuncieert als voirsz, So hebben wy elcx onsen naem opt spatium van desen hier onder geset, ende onse segelen hier aen gehangen. Ende tot meerder vestenisse van t'gene voersz staet, so hebben wy partyen voirsz gebeden Frans van Nyenrode ende

de Dirck Zas *als mede arbiters dit compromis ende dese sententie arbitrale voirsz over ons te willen besegelen, ende met haer gewoonlyck hantteycken t'onderteyckenen, T'welck wy* Frans *van* Nyenrode *ende* Dirck Zas *voirsz ter begeerten van partyen voersz geerne gedaen hebben, ende hebben dese sententie arbitrale ende dit compromis voirsz mit onse gewoenlicke hantscrift onderteyckent, ende mit onse segelen besegelt. Ende want ick Joncker* Heinrick *Broeder tot* Montfoert *bekenne, dat my aen t'voersz huys mit syn toebehoeren boven verclaert geen recht en competeert int groot of int cleyn, so heb ick mynen naem opt spatium van dese uytsprake gestelt tot enen oirconde. Ende also ick* Frederick *de* Coninck *mede approbere en ratificere dese uytsprake of sententie arbitrale, ende alle t'gene by myn substituyt ende medebroeder Heer* Johan Reael *om deser sake gedaen is, so heb ick als enich executoer myns Heeren die Proest voersz noch in levendigen lyve wesende dese sententie arbitrale ofte uytsprake mit myn gewoenlick hantscrift onderteyckent, ende myn segel daer aen gehangen tot enen oirconde. Gedaen ende uytgesproken t'Utrecht ten huyse van* Montfoert *aen de nye graft den* I. *Decemb. Ann.* CIↃ.IↃ.XXXIV. *by ons Heer* Johan Reael, Dirck Zas, *Mr.* Aernt Buyser *ende* Frans *van* Nyenrode *als arbiters van beyden den partyen voirsz in tegenwoordicheyt van* Huych Snyel *ende* Lodewich Peterssoen *als getuygen sonderlinge daer toe geroepen ende gebeden. Van welcker onser uytsprake sullen wesen drie instrumenten alleens sprekende, wel besegelt ende onderhantteyckent van enen ygelicken boven genomineert synde, ende oick mit des Notaris hant ende teycken hier onder gestelt bevesticht, ende sullen die*

selve instrumenten berustan d'een onder den Heere van Montfoert: d'ander onder t'Capittel van Oudemunster, ende die derde onder d' executoeren voersx tot ener ewiger memorie ende bevestenisse van alle t'voersz is. Onder stant: Vrederick *de* Côninck *Canonick in den Dom t'Utrecht*, Johan Reael *Canonick t'Utrecht*, Arnoldus Buser *Canonick ende scholaster t'Oudemunster*, Frans *van* Nyenroy, D. Zas *&c.*

a principio vigiliarum usque ad finem, & altera die a principio missæ animarum &c. Quod vesperi fit officium, si diem festum præcedat, vocatur vigilia. Joan. de Janua. *Vigilia dicitur dies profestus, scilicet dies primus ante festum, quia tunc in sero vigiliis vacamus.* Officium est precum. Nam missa mane a jejunis fit. Durand. *lib.* 5. *Ration. cap.* 3. *n.* 6. *Romani etiam adhuc, in præcipuis festivitatibus totius anni, in sero dicunt tres Psalmos, & tres Lectiones, quas Vigilias vocant, & nocturnis idem repetunt.* Casaub. 16. *exerc.* 31. Vid. *manud. ad jus Can. tit.* 4.

celebrari faciant trecentas missas pro salute animæ meæ. Pro opum & pecuniæ destinatæ in id magnitudine eas dicunt Pontificii. Pro uno quindecim interdum millia. Centies mille missas se mortuo dici jussit Philippus IV. Hispaniarum rex, diserte hoc adjecto, ut si ipsi tot inutiles pro parentibus dicerentur, aut, si hi jam in cœlo, pro his, qui occubuerant bellis Hispanicis, ut scribit domina d'Aunay *itin. Hisp. part.* 1. *epist.* 5. Siquis numerum miretur, miretur simul numerum eorum, a quibus dictæ. Nam & ingens hic haud dubie, cum ab eodem eodem die bis dici non possit, ut dixi *manud. ad jus Canon. lib.* 2. *tit.* 4. Quo autem id fiat ritu habes apud Sleydan. *lib.* 21. *hist.*

missas dictas quondam Henrici Imperatoris. Ab eo & pro eo haud dubie institutas, sed in usum collegii, ad quod rediit potissimum omne emolumentum. Nec est quod miretur quis. Plerisque in collegiis etiam Cæsar Canonicus, præbenda ipsi data, sed cujus stipendium uni cessit aut alteri ex eodem collegio, qui pro salute ipsius & imperii Deum jugiter exoraret. Vid. *lib.* 2. *de Nobilit. cap.* 48. Tributus Regibus passim honor hic. Præbenda data etiam mortuis, sed cujus

cujus emolumentum aut uni cessit ex clero, aut uni pauperum Christi. Hugonis Abbatis Cluniacensis statuta pro rege Hispaniarum Alfonso apud d'Achery *to. 6. Spicil. Et super hac omnia statuimus, ut prabendam quotidianam habeat in refectorio ad majorem mensam, quasi si unus nobilium epulaturus sederet, qua uni pauperum Christi semper tribuatur pro salute anima ejus, tam in vita quam in morte.*

Item lego unicuique Conventui de prædictis pro pitantia habenda. Quid *pitantia* jam dixi ad Vett. Testam. secul. XII. & init. seq. scripta. Cibi potusque portio est. Andr. Sylvius Marcianensis ad Ann. 1224. *Unum etiam perupsimum vini dolium adhuc vivens ad nos usque carricari fecit, & ad fratrum pitantiam assignavit.* Clero si exhibenda ἀδὲλφαῖα Græcis est, ut in novella Comneni. Ἀδὲλφαῖα σιτήρεσια Balsamo interpretatur *ad can. 42. Synod. 6. in Trullo. A pittacio* deducunt, quod pittacio comprehensum, quæ portio esset singulorum. Pittacium vox vetus. Proprie linteum seu pannus, ut constat ex Celso *lib. 3. cap. 10. deinde habere duo pittacia, quo latitudinem frontis longitudinemque aquent.* Sic *cap. 9. Josua* ex Hieronymi versione: *Calceamenta quoque perantiqua, qua ad judicium vetustatis pittaciis consuta erant.* In ejusmodi autem linteis glutine illitis aut bitumine etiam veteres scribebant. Plin. *lib. 36. hist. cap. 24.* Unde & *libri lintei* apud Livium *lib. 4. cap. 7. & 13.* Hyginum *lib. 1.* Symmachum *4. epist. 34.* Unde & illud, quod Constantinus *l. 1. C. Th. de aliment. qu. parent. inop. Æreis tabulis, vel cerussatis, aut linteis mappis scripta per omnes civitates Italia proponatur lex &c.* Ἀπὸ τ͂ πίτλας pittacium. Πίτλα maltha, pix, gluten est. Ciron. *1. obs. cap. 13.*

XVII.

Testamentum Doctoris Adriani Ram Præpositi Leydensis Ann. CIↃ. IↃ. XVIII.

In nomine Domini Amen. Anno a nativitate ejusdem CIↃ. IↃ. XVIII. indictione sexta, die vero XXII. mensis Junii, Pontificatus Sanctissimi in

Christo patris ac domini nostri D. *Leonis* divina providentia Papæ decimi anno sexto, in mei Notarii publici & testium infra scriptorum ad hoc vocatorum specialiter & rogatorum præsentia personaliter constitutus venerabilis vir Dn. Magister *Adrianus Ram*, utriusque juris Doctor, Canonicus Trajectensis, Præpositus Leydensis, corpore debilis, & in lecto suæ ægritudinis decumbens, compos tamen per Dei gratiam suorum mentis, & rationis, & intellectus, asseruit se alias die quinta præsentis mensis Junii coram discreto viro Dn. *Johanne* de *Goch* constituisse executores sui testamenti per eum condendi & ordinandi, quibus potestatem dedit & concessit suum testamentum ac ultimam voluntatem exequendi, prout in codicillis, seu aliis cedulis testamenti aut ultimæ voluntatis suæ, quas desuper conscribi faceret. Quocirca idem Dn. Magister *Adrianus* provide attendens, quod licet incerta certæ mortis hora animo semper debeat esse suspecta, maxime tamen corpus imminuente languore. Itaque codicillum seu cedulam testamenti sui aut ultimæ suæ voluntatis condidit, disposuit, & ordinavit, prout illud seu illam ibidem antea in quadam papiri cedula conscribi fecerat & michi Notario signandam, & in præsenti instrumento codicilli hujusmodi inserendam tradidit & assignauit in hunc qui sequitur modum. Tenor dicti codicilli seu cedulæ sequitur talis.

In Dei nomine Amen. Hoc est codicillum seu cedula ultimæ voluntatis & extremi elogii mei *Adriani Ram*, Canonici Trajectensis, Præpositi Leydensis, de quo fit mentio in instrumento publico potestatis per me concessæ executoribus meis, videli-

delicet Dno & Magistro *VVilbelmo Heda* Præposito Arnhemensi, Canonico & Archidiacono in ecclesia Trajectensi, *Gerardo Beyer* etiam Canonico Trajectensi, ac fratri meo *Michaeli*, per dominum *Johannem* de *Goch* Notarium desuper tradito, quod quidem testamentum meum hujusmodi volo, quod per eosdem executores meos debitæ executioni demandetur. In primis recommendo animam, cum ab hac luce decessero, omnipotenti Deo creatori meo, beatæ Mariæ semper virgini, ac sancto Martino patrono nostro glorioso, corpusque meum peto ecclesiasticæ tradi sepulturæ in ecclesia Trajectensi ante altare decem millium martyrum ante chorum, quatenus Capitulum consenserit. Alioquin secundum dispositionem executorum meorum eligo sepulturam meam. Item ante omnia volo, quod solvantur debita mea liquida, & fiant exequiæ meæ honeste, ut in exequiis Canonicorum fieri est consuetum cum psalterio & aliis ceremoniis consuetis, & fiat epitaphium honestum in loco magis apto juxta sepulturam meam, & ponatur sarcophagus super sepulchrum meum secundum dispositionem executorum meorum. Item lego ecclesiæ Trajectensi sex scudata antiqua pro memoria mea perpetua distribuenda secundum dispositionem executorum meorum, vel pro memoria mensurnali. Item lego adhuc pro celebrantibus in die obitus mei unum scudatum antiquum, & adhuc unum scudatum antiquum ministrandum in die obitus mei secudum consuetudinem ecclesiæ nostræ, ita quod socii inde habeant duas præsentias. Ita duo scudata antiqua solvet fabrica ecclesiæ nostræ, a qua illa dudum emi juxta literas

a Capitulo nostro concessas. Item lego Vicariis ecclesiæ nostræ unum scudatum antiquum annuum, pro quo solvent executores mei eisdem semel viginti quinque scudatorum. Item adhuc lego sociis ecclesiæ nostræ unum scudatum antiquum annue ad augmentem præsentiarum matutinalium secundum ordinationem executorum meorum ut & omnes fructus & proventus præbendæ meæ in præsentia nondum levatos, & similiter ad eundem usum duos annos gratiæ præbendæ meæ. Et hujusmodi incrementa executores mei deliberabunt ecclesiæ. Item lego hospitalibus *S. Barbare*, *S. Bartholomei*, & *S. Crucis* cuilibet quinquaginta florenos Renenses currentes. Item lego Conventui in *Oestbroeck* centum florenos Renenses salvo quod fratres inde habebunt pitantiam honestam cum vino solito more secundum ordinationem executorum meorum. Et sic infra de legatis singulorum monasteriorum & conventuum tam virorum quam virginum, quibus præsertim ut ferventius ædificentur legata donavi. Item lego Conventui *Conversarum* in Trajecto quinquaginta florenos Renenses currentes. Item Conventui *Brigittarum* in Trajecto quinquaginta florenos Renenses currentes. Item Conventui in Jherusalem in Trajecto quinquaginta florenos Renenses currentes. Item fratribus Cellitis viginti quinque florenos Renenses. Item Conventui albarum Dominarum viginti quinque florenos Renenses currentes. Item Conventui Prædicatorum in Trajecto viginti quinque florenos Renenses currentes. Item Conventui Carmelitarum in Trajecto viginti quinque florenos Renenses currentes. Item hospitali sanctæ Elisabeth vi-

viginti quinque florenos Renenses currentes. Item Conventui S. Cæciliæ in Trajecto quinquaginta florenos Renenses currentes. Item Conventui S. Martini in Trajecto viginti quinque florenos Renenses currentes. Item Conventui S. Agnetis in Trajecto viginti quinque florenos Renenses currentes. Item Conventui de Vredendael quinquaginta florenos Renenses currentes. Item Conventui undecim millium virginum in Trajecto quinquaginta florenos Renenses currentes. Item Regularibus in Trajecto triginta florenos Renenses currentes. Item lego Carthusiensibus apud Trajectum viginti quinque florenos Renenses currentes. Item Conventui ten Dael extra Trajectum quinquaginta florenos Renenses currentes. Item Conventui in Bethlehem extra Trajectum quinquaginta florenos Renenses currentes. Item Conventui pauperum clericorum S. Willebrordi pauperibus clericis inibi in cibis ministrandos viginti quinque florenos Renenses currentes. Item Conventui in Gheyn viginti quinque florenos Renenses currentes. Item hospitali S. Job extra portam S. Katerinæ sex florenos Renenses currentes. Item ad fabricam ecclesiæ civilis Trajectensis quinquaginta florenos Renenses currentes. Item lego ad fabricam ecclesiæ S. Nicolai Trajectensis viginti quinque florenos Renenses currentes. Item pauperibus domi sedentibus ad ordinationem executorum meorum trecentos florenos Renenses currentes. Item lego duobus fratribus & sororibus meis cuilibet unum Portugalensem valore decem ducatorum, & uxori *Michaelis* fratris mei, & ejus filiæ *Elisabeth*, & *Frederico* de *Rynevelt* cuilibet unum notabilem dena-

narium in auro. Item lego omnibus familiaribus meis ac famulæ meæ vestes lugubres decentes. Similiter ancillis matris meæ, fratris mei, ac sororis meæ, & domicellæ *Katerinæ* pedissequæ ejusdem sororis meæ etiam tabbardum lugubrem. Item lego *Godefrido* meo centum florenos Renenses currentes. Inde dabit *Joanni* fratri suo viginti similiter florenos. Item lego *Joanni* seniori famulari meo quinquaginta florenos Renenses currentes. Item lego ancillæ meæ *Agneti* viginti quinque florenos Renenses currentes. Item quia vendidi dudum nepoti meo *Adriano* filio *Michaelis Ram* Canonico Trajectensi domum meam juxta turrim, ac eandem titulo venditionis in eundem transtuli coram duobus Capitularibus secundum consuetudinem ecclesiæ, cujus venditionis pretium adhuc restat per *Michaelem* patrem dicti *Adriani* fratrem meum mihi exolvendum, sic volo, quod hujusmodi pretium conferatur in solutionem domus, quam inhabito, & dudum ab executoribus quondam D. *Henrici* de *Mondwyck* comparavi. Et quia hujusmodi domum meam dedi & donavi eidem *Adriano* nepoti meo causa mortis coram Notario ecclesiæ nostræ & duobus Capitularibus, sic relinquo dicto nepoti meo optionem, quod vendat alteram domorum præfatarum, quam maluerit, & pretium inde proveniens & excrescens ultra pretium præsentis domus meæ competens executoribus *Mondwyck* lego matri, fratribus, & sororibus meis æqualiter dividendum. Item lego matri, fratribus, & sororibus meis omnia & singula utensilia mea inter se dividenda, exceptis vestibus meis, vasis argenteis, aureis, clenodiis, jocalibus, lapi-

lapidibus pretiosis, annulis, ac pecuniis aureis & argenteis. Et vendantur vasa argentea & alia prædicta plus offerenti, & conferatur pretium in solutionem testamenti mei præsentis. Item interpretationes dubiorum testamenti mei, si occurrerint, committo executoribus meis, & quod iidem executores mei exequantur cetera fideicommissa, quæ commisi in secreto discretioni Dn. *Gerardi Beyer*. Item volo quod solutis debitis, legatis, & testamento præscriptis una cum illis, quæ commisi Dn. *Gerardo Beyer*, ut præfertur, expeditis, ac aliunde eleemosynis largiter secundum dispositionem executorum meorum, quibus hoc confidenter committo, distributis, quod superexcrescentia bona mobilia dividantur in tres partes secundum ordinationem eorundem executorum, scilicet pro ornamentis ecclesiæ nostræ, pro augmento memoriæ meæ, & pro pauperibus domi sedentibus. Nolo tamen quod executores mei de præmissis alteri rationem reddere cogantur aut teneantur, sed eosdem ab omni onere satisdandi, conficiendique bonorum meorum inventarium, ac de reddendo computum aut rationem testamenti & executionis hujusmodi relevo & relevatos manere volo & declaro per præsentes. Et hanc ordinationem seu ulmam meam voluntatem volo valere, ac quod valebit jure testamenti, codicillorum, donationis causa mortis, seu alias quo melius valere poterit & debebebit jure cujuslibet ultimæ voluntatis, petens quod dicti executores mei præmissa omnia divinæ remunerationis intuitu debitæ executioni demandare dignentur. Et peto desuper fieri ad abundantem cautelam instrumentum & instrumenta. Qua quidem cedu-

cedula testamenti seu codicilli hujusmodi mihi Notario infrascripto per præfatum dominum Magistrum *Adrianum* assignato & tradito dixit & asseruit inibi contenta esse suam ultimam voluntatem, & petiit eadem per suos inibi descriptos executores executioni demandari. Acta fuerunt hæc Trajecti in Camera majori domus inhabitationis dicti testatoris sitæ infra emunitatem ecclesiæ Trajectensis, sub anno, indictione, mense, die, & Pontificatu, quibus supra, præsentibus ibidem venerabili ac provido viro, Magistro *Christiano* de *Zenden* Canonico ecclesiæ S. Salvatoris Trajectensis, ac Magistro *Cornelio* de *Delft* laico Trajectensis diœcesis, medicinarum Doctoribus, testibus ad præmissa vocatis & rogatis.

Item lego adhuc sociis ecclesiæ nostræ &c. Socii sunt chori socii, chorales, qui Canonicus juvabant in cantu. Supra in testamento Wilhelmæ dominæ de Montfoort Ann. 1409. *want voir men houden sal ten euwigen dagen binnen der Kercken van Montfoort twee chorales, die tot allen getyden sullen helpen singen.*

Item lego Conventui Conversarum in Trajecto. Qui mutant vitæ genus, e laicis facti clerici, vulgo olim *Conversi*. Chron. Besvense apud d' Achery *to.* 1, *Spicil. p.* 534. *Fuerat namque antequam veniret ad conversionem vice Comes Divionensis. Convertens itaque studium seculare in ecclesiasticum ex bonis initiis meliores fines obtinuit, Conversi* etiam, qui vel gratis, illata etiam bonorum parte, vel victus quærendi causa, monachorum obsequiis devoverunt se ultro. Fratres laici etiam vulgo. De quibus quædam jam dixi *lib.* 2. *de Nobilit. cap.* 2. Clementis Papæ v. literæ apud d' Achery. *to.* 7. *Spicil. Ad dictum monasterium S. Benigni rediisti, & ibidem per aliquot annos ut conversus mansisti, nulla tamen inibi per te regulari professione facta.* Charta apud d' Achery ad Guibert. in not. *Noverint fideles per succedentia tempora, quod quidam homo &c. gratis se tradidit S. Petro ad serviendum.* Monachos *ad succurrendum* vocant vetera Necrologia, ut dixi *ibid.* Anna-

les

les ecclesiæ Wintoniensis *Angl. sacr. to. 1. ad Ann.* 1197. *Fecit transferri patrem suum, qui fuerat ejusdem loci monachus ad succurrendum, de cœmiterio monachorum &c.* Conversi etiam, qui e Judæis, Mahometanis, aut Turcis, Christianismum amplexi, quibus alibi etiam domus, in qua victum communiter & alimenta accipiebant. De qua locus hic debet accipi. Meminerunt Matthæus Paris, & Matthæus Westmonasteriensis ad Ann. 1235. & 1244. Sed nec ejusmodi intelliguntur hic. Domus erat Ultrajecti, seu monasterium, cui nomen Mariæ Magdalenæ, seu Mariæ Ægyptiacæ, fœminis destinatum, quæ a quæstu meretricio reversæ ad frugem de peccatis & probrosa illa vita agebant pœnitentiam. Unde & vulgo *pœnitentes*, *& sorores pœnitentes*, mulieres, quæ, ut passim in Tabulis, *in limo profundi infixa, videlicet in sordibus peccatorum, ad semitam virtutis reducta pœnitentiam suorum facinorum facere Deo student, quæ carnalium voluptatum illecebris abdicatis pro æternis deliciis obtinendis se cœlesti sponso dicarunt; quæ mundi vanitatibus abnegatis obtulerunt Domino laudis sacrificium semetipsam.* Charta Ann. 1229. apud Leibnit. Chron. Goslariens. p. 81. *Cum igitur dilectæ in Christo pauperes sorores pœnitentes S. Mar. Magdal. in Alemannia proprias non habeant facultates* &c.

Meminit etiam Eugenius Papa in charta Ann. 1443. *Eugenius episcopus servus servorum Dei. Domus ista Mariæ Ægyptiacæ infra limites parochiæ parochialis ecclesiæ S. Nicolai Trajectensis, in qua pristinam suam vitam virtuosis student actibus expiare personæ sexus fœminei, quæ carnis sectando illecebras sua consueverunt corpora immunditiis & illicitis exponere quæstibus, Spiritus sancti gratia ad cor reversæ, sæculi relictis vanitatibus, ac de præteritis agendo pœnitentiam, ne videantur recurrere, & in illa, postquam eam ingressæ fuerint, diligenti studio laudabiliter conversari & vivere, nec non obsequia grata Altissimo jugiter exhibere &c.* Add. chart. Ann. 1252. Wilhelmi Regis apud Leibnit. Chron. Goslariens. p. 23. & aliam Ann. 1214. ibid. Et hic Conventus est *conversarum*, quæ & *sorores conversæ* in testamento, quod supra, Judoci van Winsen Ann. CIↃ. CCCC. XCIV. Pars conversa est, ut videtur, lapsu temporis in hospitale, quod dictum S. Quintini, miserabilibus personis & peste infectis destinatum. Sic ex precibus colligere est oblatis superiore seculo Georgio

Egmon-

Egmondano episcopo Trajectensi. Vidi & legi: *Item fratribus Cellitis viginti quinque florenos.* Chronicon Amorfortium incerti Auctoris. *Anno* 1479. *Cellitæ Amsterdamenses emunt locum habitationis in Haga Amorfortia.* Iidem hi, qui Lollardi, *Cellebroeders*, Alexiani, ægrotorum ministri, vespillones, libitinarii, Vid. Annal. *rer. in Holl. & dioec. gest. ad Ann.* 1481. *to.* 2. *Analect. p.* 47. Sim. a Leuwen *descript. urb. Leyd. p.* 501.

XVII.

Testamentum Joannis Domini de Montfoert Ann. CIↃ. IↃ. XXI.

In nomine Dni Amen. Per hoc præsens publicum instrumentum cunctis pateat evidenter & sit notum, quod anno a nativitate ejusdem Dni CIↃ. IↃ. XXI. indictione nona, die vero vicesima tertia mensis Augusti hora vesperarum vel circiter, Pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini nostri Dni *Leonis* divina providentia Papæ decimi anno suo nono, in mei Nocarii publici testiumque infra scriptorum ad hoc specialiter vocatorum & rogatorum præsentia personaliter constitutus nobilis & generosus vir Dns *Johannes*, miles, & Baro, Dns de *Montfoirdt*, de *Purmereynde*, de *Linschoten*, de *Abbenbroeck* &c. Trajectensis dioecesis, considerans humanæ naturæ fragilitatem & inconstantiam, diesque hominis breves esse super terram, cum nil sit certius morte, & nihil incertius ejus hora, omnia hujus mundi fore transitoria, hominemque utique moriturum, ideo ne casus inopinatus seu calamitas repentina conditionis humanæ irruat, voluit prævenire, ymo cupiens, ut dicebat, de rebus sibi a Deo super

per terram collatis per modum testamenti seu ultimæ voluntatis ob animæ suæ remedium disponere & ordinare; ne lis, rumor, seu controversia oriatur inter suos heredes & successores, suum de eisdem bonis fecit, condidit, & ordinavit testamentum & ultimam voluntatem, prout inferius continetur. Quod quidem testamentum seu ultimam voluntatem valere voluit jure testamenti seu codicillorum, aut omnibus illis jure, modo & forma, quibus quælibet ultima voluntas cujuscunque decedentis de jure vel consuetudine melius valere potest secundum juris & canonicas sanctiones, non obstante quod aliqua juris, vel facti solennitas in his oblita fuerit seu prætermissa, salvo quod prædictus testator hoc præsens testamentum, in quantum se tangit, revocare, augmentare, alterare, seu diminuere in parte vel in toto, quotiescunque sibi placuerit, poterit. Inprimis quidem antedictus testator animam suam, dum a corpore separata fuerit, omnipotenti Deo, beatæ *Mariæ* virgini, beato *Johanni* Evangelistæ, Apostolo & patrono suo, totique Curiæ cœlesti supernorum civium, corpusque terræ commendavit. Sciens insuper quia sine fide juxta dictum Apostoli impossibile est placere Deo, quare se in Catholicæ fidei firmitate cordialiter mori velle asseruit, abrenuntiando Sathanæ pompis, operibus, deceptionibus, ac inlusionibus, quia mille habet nocendi modos, quibus voluit fortiter resistere in fide. Elegit desuper in parochiali ecclesia de Montfoirt sibi corporis sepulturam in sepulchro parentum suorum. Voluitque insuper & mandavit antedictus testator, quod omnia & singula ejus debita, quæ legitima

veritate poterunt probari de primis & principalibus bonis ipsius una cum expensis exequiarum persolvantur. Et quia prædictus testator omne suum testamentum seu ultimam voluntatem in præsenti instrumento quodammodo impossibile fore inserere vel scribere novit, sic voluit & vult per præsens instrumentum, quod omnia & singula, quæ in ejusdem inventario per me Notarium publicum conscripta, tanti roboris, valoris, & auctoritatis esse debeant, tanquam in præsenti instrumento universaliter & singulariter essent inserta, & de verbo ad verbum rite specificata. Ut autem omnia & singula quæ in eodem instrumento seu etiam inventario continentur, executioni demandentur, suumque debitum sortiantur effectum, hujusmodi testamenti seu ultimæ voluntatis antedictus testator testamentores, executores, & procuratores suos ad prædicta exequenda, videlicet Dnm *Jacobum Appelteirn* Decanum in summo Trajectensi, Magistrum *Bernardum* de *Duiven* Præceptorem hospitalis beatæ Katharinæ in Trajecto, & Magistrum *Wynandum de Arnem* Doctorem utriusque juris elegit. Quibus & eorum cuilibet in solidum idem testator dedit & dat plenariam & liberam potestatem, licentiam, & auctoritatem, ac plenum posse & mandatum, omnia & singula in præsenti instrumento inventarioque contenta, exigendi, recipiendi, levandi, & extorquendi, ut prædicta omnia & singula juxta ordinationem prædictam distribuant & augmentent, prout eis per se vel per alium seu alios pro salute animæ suæ melius videbitur expedire. Et ut prædicta perfectius exequantur, voluit & vult, quod ipsi executores suam ultimam voluntatem pos-

possint & debeant declarare absque recursu alicujus judicis vel cujuscunque personæ, ac eis voluit plenariam fidem adhiberi, nec alicui judici vel personæ de prædictis rationem, seu computum reddere. Hanc siquidem prædictus testator asseruit suam ultimam esse voluntatem & ultimum testamentum, quam & quod valere voluit & tenere jure testamenti, & si jure testamenti non valeret ratione omissionis, præteritionis, vel alterius cujuscunque solemnitatis, sic voluit & vult ipsam suam ultimam voluntatem & ultimum testamentum valere jure codicillorum, seu donationis causa mortis, aut inter vivos, & tanquam jure ultimæ voluntatis, quo melius valere poterit & tenere. De quibus omnibus & singulis antedictus testator petiit sibi fieri unum vel plura publicum seu publica instrumentum aut instrumenta in meliori forma. Acta fuerunt hæc in opido de Montfoert Trajectensis diœcesis super castrum antedictum testatoris in camera, ubi consuetus est requiescere & dormire, anno, indictione, mense, hora, & Pontificatu, ut supra, præsentibus una mecum Magistro *Hermanno Cnoppert* Licentiato in utroque, *Johanne Veersen* Scholastico in Zutphen, *Wilhelmo* bastardo de Montfoert, Drossato, cum pluribus aliis testibus fide dignis ad hoc vocatis specialiter & rogatis.

ac eis voluit plenam fidem adhiberi, nec alicui judici vel personæ de prædictis rationem, relationem, seu computum reddere. Rationum reddendarum non potest tutori remitti necessitas. *l.* 5. §. 7. *ff. de adm. & per. tut. l. si servus vetitus ub. Bart. ff. de legat.* Bugnyon. *lib.* 2. *de legib. abrog. cap.* 173; *& lib.* 4. *cap.* 16. Heredi, executori potest. ut & hic, verb. gr. & supra in testamento Adriani Ram Ann. 1518. in fin. Et quin possit nihil obstat. Si enim fideicommissum relinqui possit sub modo, si ita, ut possit heres, quæ fideicommis-

misso subjecta convertere in suum usum, si obligare, aut alienare, & in alium transferre, restituto quod superest, quid ni etiam prohiberi, ne poscatur ab eo ratio? Resp. Holl. 1. *consf.* 141. De eo dubium non est, quin heres eo casu quartam debeat restituere, & de ea restituenda exponere etiam cautionem, *auth. contra cum rogatus C. ad Sct. Trebell. Gomez. var. resolut.* 1. *cap.* 5. Coren *consf.* 13. *Advysb.* 1. *consf.* 210. & 4 *consf.* 244. Quia autem non constat, nec in posterum constabit, nisi fiat inventarium, quantum quarta hæc contineat, necesse est etiam ut id fiat, & necesse est, non obstante, quod remissa a defuncto conficiendi necessitas *d. consf.* 244. Voluntas quidem ejus est lex in testamentis, *l.* 35. §. 3. *ff. de her. inst. nov.* 22. *cap.* 2. sed lex, si juri publico non reperitur contraria, *l. nemo* 55. *ff. de legat.* 1. Pinell. *ad l.* 1. C. *de bon. mat. part.* 2. *n.* 22. Anselm. *consult.* 137. *in fin. consult.* 163. *in fin.* & 157. *per tot.* Neostad. *decis. Cur. Holl.* 20. Resp. Holl. 2. *consf.* 286. Aliud quam quod lex vult testator non potest velle. Nec aut potest aut debet præstare heredi occasionem, aut dissipandi universum, aut quartam illam minuendi, quam fideicommissario servari lex vult illibatam, *d. auth.* Fraus nulli debet prodesse, nec actum id a defuncto, ut prodesset, credendum. Resp. Holl. 1. *consf.* 19. Et quantum ad tutorem: ne id quidem satis constat, an si remissa ei necessitas inventarium conficiendi, remissio semper sit satis efficax. Dat quidem testatori potestatem hanc Imperator in *l. ult.* §. 1. C. *arbitr. tut.* Sed non censendum, quod data hæc in præjudicium tertii *arg.* §. 2. *Inst. de h. qu. sui. vel al. jur.* Quid si tertii intersit, ut rite id tamen fiat? An non poterit, ut id fiat, tutor cogi a judice, causa præsertim cognita, si æquum id deprehendat? Bis certe sic judicatum Hagæ a Curia Provinciali, semel Ann. 1613. 26. Septemb. & iterum Ann. 1677. 5. Febr. Bell. jurid. *cas.* 76. Resp. Holl. 1. *consf.* 30. Etiam illud quæsitum: Duobus pluribusve simul & conjunctim executio est commissa, si ceteris jam mortuis superfit tantum unus, an hic solus debeat aut possit exequi voluntatem defuncti. Et dicendum, quod non. Soli enim non commissa. Necesse in locum deficientium ut alii substituantur vel a judice aut magistratu, vel a Curia Provinciali Castrens. *consf.* 218. *n.* 2. *fol.* 2. Resp. Holl. *d. loc.*

XIX.

XIX.

Testamentum Wilhelmi Draeck civis Antverpiensis Ann. CIƆ. IƆ. XX.

In den name ons Heeren Amen. By desen tegenwoordigen openbaren instrumente sy condt ende kennelyck enen ygelicken, dat in den jare desselfs ons Heeren 1525, in de dertichste indictie opten v. dach in der maent *Decembris* tusschen acht ende negen uren na middach s'Pausdoms onses Alreheylichste Vaders in Gode ende Heeren, Heren *Clementis* by der Godtlycker voorsienicheyt de sevenste Paus van dien name, in synen derden jare, compareerde voor de getuygen ende my Notaris ondergenoemt die Edele ende Eerweerdige Heere, Heere *Willem Draeck*, Riddere, ingesetene der Stadt van Antwerpen, des Bisdoms van Camerick, zieck na den lichame, nochtans synre vyf sinnen, verstants, ende memorien over al wel machtich wesende, also dat scheen, aenmerckende ende overwegende die broosheyt ende cranckheyt der menschelycker natuere, ende dat niet seeckerder is dan die doot, ende niet onseeckerder dan die ure der selver, also die Evangelie der waerheyt getuycht; *Waeckt, ghy en weet dach noch ure*, heeft daeromme wel bedacht synde, onbedwongen, onverleyt voor ymande, maer met synen eygenen vryen wille, ende goede deliberatie, also hy seyde, van synen tytlicken goeden hem van Godt van Hemelryck op deser aerden verleent, gemaeckt, geordonneert, ende ge-

 sllo-

ſloten, maeckt, ordonneert, ende ſluyt by deſen ſyn teſtamenr ende uyterſten wille, die hy voor date van deſen enichſints voor authentycque private perſonen gemaeckt ende geordonneert mocht hebben, willende ende begeerende dat dit ſyn teſtament ende uyterſte wille nae de oflyvicheyt van hem altyt vaſt, geſtendich, ende van waerden gehouden worde, ende blyve in forme van teſtamente, codicille, uyterſten wille, oft donatie *cauſa mortis*, oft immers in ſulcker wys,als ymants teſtament ende uyterſte wille beſt ende vaſt ſtede grypen mach in geeſtelycken oft weerlycken recht, niet tegenſtaende dat alle ſolemniteyten in den rechten begrepen hier in deſen ſynen teſtamente niet al noch volcomelicke onderhouden ofte geſciet ſyn, ook alle andere ſtatuyten, privilegien, coſtuymen, ende uſantien van eenigen plaetſen ofte Steden, daer ſyne goeden ende ſterfhuys gelegen ſullen mogen ſyn deſen contrarierende, hy derogeert ende wilt, dat dit ſynen voortganck hebbe in maten ende formen boven ende hier onder geſchreven. In den eerſten ſo beveelt de voorgenoemde Teſtateur ſyn ſiele Gode van hemelryck, Maria ſynre gebenedyder moeder, ende allen den Hemelſchen geſelſchappe, ende ſyn doode lichaem der gewyder aerde, begeerende ſyn ſepulture in onſer Vrouwen kercke t'Antwerpen in de Capelle van den Weerdigen heyligen Sacramente, int graft van ſynen vader ſaliger memorien. Item die voergenoemde Heer *Willem* Teſtateur geeft der fabrycquen van onſer Vrouwen van *Camerick* voor onrechtvaerdich goet, of hy enich wetens hadt, tien ſtuyvers eens. Item noch geeft ende maeckt hy Teſta-

stateur den armen huys armen t'Antwerpen xxxv. Rynsche gulden eens, den gulden tot xx. stuyvers gereekent. Item elcken Cloester van den drie bid-dende Ordenen binnen Antwerpen ses Ryns gulden eens. Item der Stadt van Antwerpen eens, of eenichsins daer inne gehouden ware, hondert Ryns gulden. Item die voornoemde testateur geeft ende maeckt syn natuerlycke dochter *Magdaleen* xxv. Ryns gulden erffelyck, ende vyf en twintich Ryns gulden lyftochte tot haren lyve, den gulden tot twintich stuyvers gereeckent, willende ende begeerende uytterlyck den selven testateur, dat syne erfgenamen onder genoemdt d'selve renten haer sullen bewysen op sekere goede panden, daer sy wel mede bewaert syn. Item voort in alle syne andere goederen ruerlick ende onruerlick, haeffelyck ende erffelyck, hoedanich die syn, geen uytgesceyden, overschietende boven syne schulden, legaten, ende kerckelycke rechten, institueerden hy tot erfgenamen syne twee dochteren, te weten Joncfrou *Maria*, ende Joncfrou *Anna*, omme d'selve goeden t'samen minlyck ende vredelyck te parten, te deelen half ende half, om seeckere reden hem daer toe moverende, Behoudelyck nochtans in desen dat alle syn leengoeden, die hy afterlaet, sullen gaen ende succederen op die dochter, op welcke die van rechts wegen ende *ab intestato* behoorlyck syn te succederen, dies sal die ander dochter die leengoederen niet hebbende daer tegen gelyck verlyckt worden mit andere goederen, ende declareerden oock, dat hy consent hadde, ofte seker brieven van octroy omme te mogen disponeren van allen synen leengoederen na

ſyne begeerte, Waer af ende van al dat voorſz is die voorgenoemde teſtateur begeerde van my Notario onder genoemt een ofte meer openbare inſtrument ende inſtrumenten. Dits geſchiet t'Antwerpen in den woonhuyſe van den voorſz teſtateur, daer mede by ende over waeren eerbare mannen, *Daniel* van der *Cammen* ende *Cornelis Makenburch* Clerck des Biſdoms van Camerick, getuygen dair toe geroepen ende gebeden.

Item opten ſeſten dach Decembris Anno als boven compareerde voor de getuygen ende my Notaris onder genoemt die voergenoemde Heer *Willem Draeck* teſtateur, ſynre vyff ſinnen, verſtants, ende memorien over al wel machtich weſende, approberende ende van weerden houdende eerſt voor al zyn teſtament ende uyterſten wille voorſz heeft in der beſter manieren ende formen, ſo hy beſt conſte ende mochte, tot den ſelven ſynen teſtamente by maniere van codicille toegedaen als volgt. Item den voorgenoemden teſtateur geeft ende maeckt elck van ſynen boeden, knechts, ende meyſſens hier in ſyn huys ende oock tot Antwerpen woonende boven hare huyre enen ſwarten tabbaert, ende vier Ryns gulden eens. Item boven t'ſelve legaet maeckt hy noch *Philippo* ſynen knecht ſynen tabbaert met den maters mit een roode ſcoeve ende mitten voeder daer inne ſynde. Item maeckt hy den Aelmoeſſeniers t' Antwerpen boven t' legaet int voerſz ſyn teſtament begrepen, xxv. Ryns gulden eens. Item der ſabrycque van onſer Vrouwen kercke t'Antwerpen xx. Rynſch gulden eens. Item noch maeckt ende geeft hy teſtateur elcken van den drie

ande-

anderen Parochie kercken t' Antwerpen thien Rynsche gulden eens. Item den Claren susteren hier t' Antwerpen x. Rynsche gulden eens, ende den Magdalenen Susteren hier t' Antwerpen x. Rynsche gulden eens. Item noch geeft ende maeckt deselve testateur *Daniel* opter Stadthuys twee silveren zoutvaten t' samen van tien oncen. Item der Juffrouwe op der Stadthuys ende haerder dochter t' samen vier ellen carmosyn satyn, ende elcken knecht ende meyssens op der Stadthuys twee Ryns gulden. Item my Notario onder genoempt enen Angellot, ende elcken onder Parochiaen in onser Vrouwen kercke een Carolus gulden, ende elcken Coster aldaer x. stuvers eens. Welcke codicille die voergenoemde testateur begeert uyterlyck mitten voersz synen testamente van weerden gehouden ende volbracht te worden, Begeerende oock hier off een ofte meer instrument ende instrumenten. Dit gesciede t' Antwerpen int voorsz syn huys, dair mede over waren de voorsz *Daniel* van der *Cammen* ende *Cornelis Makenborch* getuygen daer toe geroepen ende gebeden.

Item opten sevenden dach Decembris Anno als boven compareerde voor de getuygen ende my Notaris onder genoemt de voernoemde Heer *Willem Draeck* testateur synre vyf sinnen, verstants, ende memorien over al wel machtich wesende, also dat scheen, approberende eerst voor al het voernoemde testament metter codicillen daer na volgende, heeft in der bester manieren ende formen, so hy best conste ende mochte, mit rechte by maniere van Codicille desselfs syns testaments genomen ende gecosen executoers eerweerdige ende voorsienige man-

nen *Adriaen Pot*, ende *Philips* die *Beuckelaer*, ingesetene der Stadt van Antwerpen, ende elcken van hem bysondere, gevende hem ende elcken van hem volcomen macht ende auctoriteyt na syn doot syn goeden te aenveerdene, ende dair mede dit syn testament ende uyterste wille te volvoerene geheelick ende al, ende voorts te doene, gelyck executeurs na recht ende costuyme gewoonlyck ende behoorlyck syn te doen, ende gevende elck voor synen arbeyt een marck silvers, Begeerende oock hier of van myn Notario ondergenoemt een ofte meer instrument oft instrumenten. Dit geschiede t'Antwerpen int voorsz syn huys, daer mede aen ende over waren eerbare mannen *Cornelis Draeck*, ende *Philips Gerolfsoen*, getuygen dair toe geroepen ende gebeden.

dat alle syne leengoeden sullen gaen en succederen op die dochter op welcke die van rechts wegen ende ab intestato behoorlyck syn te succederen. Quod ad feudi successionem deficientibus masculis major filia ab intestato præfertur natu minori. Neostad. *de feud. success. cap.* 5. *n.* 9. *&* *ib. Boxel in not.* Sed ordo hic successionis inverti potest testamento, & præferri minor majori. Potest utrique etiam præferri extraneus. Nec habet successor ab intestato quod dicat. Ne filius quidem filiave, si salvam habet legitimam. §. *ult. Inst de inoff. test.* *l.* 8. §. 8. *&* §. 15. *ff. eod.* Bort. *de feud. part.* 5. *tit.* 2. *cap.* 2. §. *Ten profyte.*

XX.

XX.

Mutuum conjugum testamentum Joannis van der Does, & Wilhelminæ van Schagen Ann. CIↃ. IↃ. XXXVI.

Wy Koen van *Boshuyſen* , *Gerrit* van der *Laen*, ende *Philips Nachtegael* Leenmannen der Graefſlicheyt van Hollant doen condt allen luyden, dat op huyden datum hier onder geſchreven voor ons ſelver in perſone gecompareert ſyn, die vrome ende welgeboren *Jan* van der *Does* Ambachtsheer van *Noortich*, ende Joncfrouw *Wilhelmina* van *Schagen* geechte man ende wyf, ende verclaerden, dat ſy t'anderen tyden voor ſekeren Notaris ende getuygen gemaeckt hebbende ſekere reciproce maecke teſtamentaire, breder blyckende by ſeker inſtrument publycq daer van ſynde in date den 22. dach in Maerte laeſtleden, ende dat ſy naerderhant ter meerder veſteniſſe vercregen hebbende van Keyſerl. Maj. alſe Grave van Hollant &c. onſen Genadigen Heere ſeker octroy ende conſent omme van alle hare goederen, leenen ende eygen, te mogen teſteren ende diſponeren , daer't ende alſo't hem believen ſal, breder blyckende by des ſelven brieven daer van ſynde in date den XXIII. Mey leſtleden , verclarende voorts de voorſz Comparante , voor ons leenmannen voorſz, dat ſy geſamender hant ende elck byſonder by crachte vant voorſz Octroy approberen ende ratificeren de voorſz haerluyder maecke, ende uyterſte wille , mitgaders t'geene daer inne ver-

verclaert ſtaet, ende tot meerder veſteniſſe van dien ſo hebben ſy voor ons als noch weder gemaeckt ende gediſponeert met goeder deliberatie, ende om ſonderlinge ſaecken hem daer toe moverende, ſo ſy ſeyden, dat die langlivichſte van hem beyden vry, euwelick, ende erffelyck, hebben ende behouden ſal alle alſulcke goeden, roerende, ende onroerende, hoe die genaemt, ende waer die gelegen, ofte bevonden ſullen werden, die ſy te ſamen hebben ende beſitten ſullen in der tydt, alſe die eerſte van hun beyden comt te ſterven, ende de eerſte oflyvige metter doot ruymen ſal geen uytgeſondert, omme daer mede te mogen doen ſynen vryen wille ende geliefte ſonder becroen van ymant, ende ſonder enich inventaris dair van te geven, ofte reeckeninge te doen, hoe, by wien, ofte tot wat eynde t'ſelve begeert ſoude mogen werden, behoudelyck dat de langſtlevende van hem beyden voorſz gehouden blyft alle teſtamentaire legaten, dootſchulden, ende andere wettelycke laſten &c. behoudelyck oock dat indien de voorſz *Johan* van der *Does* de voorſz Juffrou *Willemyne* van *Schagen* ſyne huyſvrouwe overleeft, dat in dien gevalle deſſelfs *Jans* van der *Does* erfgenamen in der tyt weſende gehouden worden na ſyn overlyden den naeſten maghen van de voorſz ſyne huyſvrouw dan in der tyt weſende te reſtitueren, ende te laten volgen ſeker alſulcke x. gulden s'jaers als ſy ſtaende heeft opten thiende van *Oudecoop*, ende den Rentmeeſter van Kennemerlant jaerlicx uytreyckt, noch ſeker alſulcke nobel s'jaers, als ſy ſtaende heeft opt huys in de *Croon* aent Zandt tot *Haerlem*, noch 12. gulden s'jaers erf-

erfrenthen, als sy sprekende heeft op *Peter Janssen* Pottebacker tot *Haerlem*, ende dair toe alsulcke recht ende actie van sekere 18. gulden, ende van twe gulden s'jaets losrenten op wylen *Anthonis* van *Nyvelt* syn weduwe ende erfgenamen, ende daer van te deser tyt processe hangende is voor den Hove van Hollant. Welverstaende indien enich der voorsz renten by levenden live van Joncfrouw *Willemina* ofte *Jan* van der *Does* ofgelost worden, dat in dien gevalle sy gehouden sullen wesen yet daer van te restitueren, welverstaende oock ende met alsulcke voorwaerden ende restrictie, dat indien enich van de vrienden ende erfgenamen van Juffrou *Willemina* van *Schagen* yet deden, spraken, ende poochden te doen, t'waer met recht ofte andersins, tegens dese tegenwoordige maecke ende uyterste wille, mitsdien ende in sulcken gevall *Jan* van der *Does* ende syne erven ongehouden sullen syn ende blyven ten euwigen dagen yet te restitueren. Ende verclaerden de voorsz Comparanten dat al t'gunt dat voorsz staet is ende bliven soude haerlieder uyterste wille, begeerende dat alle t'selve so door cracht vant voorsz Octroy, so andersins als t'selve best subsisteren mach, syn voortganck hebben ende effect sorteren sal in der bester formen ende manieren des mogelyck synde. Des t'oerconde hebben wy *Koen* van *Boshuysen*, *Gerrit* van der *Laen*, ende *Philips Nachtegael* leenmannen voorsz desen brief uythangende besegelt mit elck onsen segele, ter bede ende ter præsentie van *Jan* van der *Does*, ende Juffrou *Willemina* van *Schagen*, geechte man ende wyf voorsz. Ende is gedaen opten 16. dach in Junio int jaer ons Heeren CIↃ. IↃ. en ses en dertich.

dat

dat die langlivichste van hem beyden vry, euwelyck, ende erffelyck hebben ende behouden sal &c. De feudis venia impetrata licet facere testamentum, & agnatis præteritis instituere etiam quemvis, imo conjugem etiam ipsum, ut est evidens hic exemplum. Bort *de feud. part.* 5. *tit.* 2. *cap.* 1. *& seq.* De feudis loquor hereditariis. De rectis nec inter vivos nec testamento disponendi jus *cap.* 1. *de success. feud. cap.* 1. §. *denuo Quæl. feud. al. pot.* *Costuymen van Audenaerde tit.* 3. §. 13. *van Wynoxbergen tit.* 16. §. 2. Clar. *lib.* 4. §. *feudum qu.* 40. Mozz. *de naturalib. feud. n.* 78. Sand. *ad consf. Gelr. tr.* 2. *tit.* 2. *cap.* 1. *n.* 7. *& seqq.* Grot. 2. *man* 42. §. *Ten derden.* Coren *cons.* 32. *n.* 21. Bort *de feud. part.* 5. *cap.* 10. *qu.* 6. *n.* 44. De hereditariis quovis modo. Etiam pacto dotali. Testamento si id fiat, testamentum non aliter quam quemadmodum de alodiis coram Notario & duobus testibus tantum fit. Nec necessarii Pares Curiæ, & feudorum Præfectus. Bort. *d. loc. part.* 5. *tit.* 2. *cap.* 2. §. *Het sy by forme van testament ende uyterste wille.* Si sit venia testandi sufficit. Et quod ad veniam satis certum, quod inter vivos non requiratur hæc, etsi actus, si adhibita, non propterea sit nullus *arg. l.* 81. *ff. de reg. jur. l.* 32. §. 6. *ff. de aur. & arg. leg.* Pinell. *ad l.* 1. C. *de bon. mat. part.* 3. *n.* 42.

XX.

Aliud conjugum testamentum, quo mutuum invicem usumfructum relinquunt Ann.
CIↃ. IↃ. XLIII.

Allen den genen die desen brief sullen sien ofte hooren lesen doen wy verstaen Gerrit Aryaenssen, Gerrit Janssen, ende Goyert Aelbertssen Scepenen van den Oestveen des Eerweerden Heeren Domproesten t'Utrecht, dat voor ons quam int gerechte Andries Tonissen ende Heynrickjen Hermens dochter bevelende eerst Godt almachtich heure sielen ende lichame, ende lyftochten malcanderen mits desen

sen in alle alsulcke goederen, t'sy lant, sant, huys, Hoff, leen, ofte eygen, renten, huysraet, linnen, tinnen, actien, schulden, crediten, ende voorts jeneraelyck in alles, geen uytgesondert, t'gunt sy nu ter tyt hebben, ofte namaels vercrygen moghen, omme d'selve haeff ende goederen van den langest-levende van hem beyden gebruyct, ende gepossideert, ende genoten te worden ten lyftochts rechten hoer leven lanck gedueremde, ende nae doode van hem beyden de naegelaten goederen succederen ende erven opten rechten ende naesten erfgenaem an beyden syden. Al t'welck voersz staet sy Comparanten verclaert hebben te wesen hoer uyterste meninghe ende wille, dien sy begeeren, dat hier effect sorteren sal, t'sy uyt crachte van testamente, codicille, gifte des doots, ofte oock onder den levende, ofte anders in der alderbeste forme, als naer rechten ofte costumen soude mogen subsisteren, niet jegenstaende imands contradictien, statuten, lantrechten, ofte anderen impedimenten ter contrarien, ende oock dat alle solemniteyten na rechten geestelyck ofte weerlick hier inne niet volcomelyck geobserveert ende onderhouden souden mogen syn naer behooren. Ende dit voorsz al behoudelycken dat sy Comparanten aen t' gene voorsz is behouden haerlieder wederroep ende volle macht omme t'selve te mogen vermeerderen, verminderen, ofte anders veranderen nae haerluyder goetduncken. Welverstaende dat geen wederroep van dese lyftochte als nu van geender weerden gehouden sal worden, dan de gene die by heurlieder beyde gesamender hant

ge-

geschie, gelyck dese gemaeckt is, ende gedaen sal syn, sonder argelist. Des t'oirconde so heb ick Gerrit Adriaenssen Schout voorsz myn segel hier beneden uythangende aen desen brieff gedaen over my selven ende vant Gerechts wegen over myn Schepenen by haerder bee en wille, want wy Schepenen voorsz geen segel en gebruycken. Ende wy Schepens voersz oerconden ende tuygen onder des Schouten segel al t'geen voorsz gerechtelycken voor ons gepasseert te syn, ende tot meerder sekerheyt so hebben wy Schepens dit onderteeckent. Gegheven int jaer ons Heeren vyftien hondert drie en t'negentich opten eenentwintichsten Mayus stylo veteri.

van him beyden gebruyckt, ende gepossideert, ende genoten te worden ten lyftocht rechten. Conjux conjugi in diœcesi præter mutuum usumfructum relinquere nihil potest, ut & supra jam dixi. Costuymen *van Utrecht rubr. van Houwelyckse voorwaerden art. ult.* Rodenb. *de jur. conj. tit.* 2. *cap.* 4. *n.* 3. *& seqq.*

niet jegenstaende ymants contradictie, statuten, Lantrechten, ofte andere impedimenten. An vi ergo hujus clausulæ, quod lege vetitum, subsistit? an tolli potest, an minui, an gravari legitima? Magna quidem ejus vis, sed non ea, ut permittat, quod lex vult, ne fiat, *l.* 32. C. *de inoff. testam. l.* 27. *l.* 45. *ff. de reg. jur. l.* 38. *ff. de pact.* ut testamenti det factionem ei, qui ea caret, *l.* 3. *ff. Qu. test. fac. poss.* ut testamentum confirmet, quod vi factum metuque, *l.* 1. *ff. Qu. met. caus. l.* 32. *pr. ff. de her. inst.* Si jus Romanum respiciamus defectum supplet solennitatum, *l.* 29. §. 1. *ff. Qu. test. fac. poss. l. ult.* §. 1. C. *de codicil.* Schneidew. *ad* §. 2. *Inst. de codicil.* Wissenb. *ibid. th.* 21. Si hodiernum, quo testamentum vix differt a codicillis, fideicommissi vim habet, & id inprimis efficit, ne vel filio præterito, vel non adita hereditate ab instituto ex testamento, testamentum fit irritum. Non adita hereditate qui succedit ab intestato, intel-

intelligitur rogatus, ut quæ relicta sunt, præstet. Gail. 2. *obs.* 134. *n.* 3. Sand. 4. *decis.* 4. *def.* 10. Wassen. *pract. notar. cap. ult.* §. 174. Resp. Holl. 1. *consil.* 36. Filio autem præterito censetur filius rogatus, ut deducta legitima, quæ semissem hoc casu continet, & singulis quæ relicta, & scripto heredi hereditatem restituat. Neostad. *Cur. Holl. decis.* 17. Resp. Holl. 1. *cons.* 90. & 121.

XXI.

Conjugum Testamentum coram judice in judicio factum in diœcesi Ann. CIↃ. IↃ. XCVI.

Allen den genen die desen brieff sullen sien of horen lesen, doen wy verstaen *Jan* van *Muyden* Schout, *Adriaen Willems soon*, ende *Anthonis Cornelissen*, Schepenen in de Weert buyten Utrecht, dat voor ons quamen int gerechte *Cornelis Lambertssen* ende *Marichgen* syn huysvrou, ende aldaer verliet de voorsz *Cornelis Lambertssen Marichgen* syn huysfrou uyt syn voochdye ende momberschap, ende sy koos weder een ander momber om stedicheyt mede te doen. Waer nae gaff ende maecte die voernoemde *Cornelis Lambertssen Marichgen* syn huysvrou alle syne goederen roerende ende onroerende geen uytgesondert, die hy boven schult ende dootschult metter doot ruymen ende achterlaten sal, deselve te hebben ende te besitten tot haerder rechten lyftocht, ende na lyftochten recht, haer leven lanck geduyrende, ist dat sy langer leeft, dan hy Comparant. Dat gedaen synde gaff ende maecte wederomme *Marichgen Cornelis Lambertssen* huysfrou mit haers gecoren Voochts hant, daer sy mit rech. aen

quam, die voornoemde *Cornelis Lambertssen* haren man alle hare gooderen roerende ende onroerende, die sy mitter doot ruymen ende achterlaten sal, boven schult ende doot schult, geen uytgesondert, te hebben ende te besitten tot synre rechter lyftocht, ende na lyftochten recht syn leven lanck geduyrende, ist dat hy langer leeft dan sy Comparant. Belovende voor haer ende haer erfgenamen vorder den ander lyftocht te doen, int noot sy, tot vermaninge, sonder arch. Des t'oirkond hebben wy Schout ende Schepenen voernoemt elck onsen segel van des Gerechts wegen beneden uythangende aen desen brieff gedaen. Gegheven int jaer onses Heeren CIↃ. IↃ. ses ende t'negentich opten twaelften dach in Januario stylo veteri.

ende aldaer verliet de voorsz. Cornelis Lambertssen Mariehgen syn huysvrouw uyt syn Voochdye. Ne auctor fieret in rem suam contra §. *ult. Inst. de auctor. tut. l.* 1. *pr. ff. eod.*

ende sy koos weder een ander momber omme stedicheyt mede te doen. Fœminæ olim erant in tutela perpetua, ut & supra jam dictum. Nec quicquam iis licuit citra authoritatem & consensum mariti, ut dixi *lib.* 2. *obs. tr.* 3. *n.* 121. Hodie inter nuptam & non nuptam distinguitur. Nuptæ tutor maritus. Quo invito aut ignorante nihil plane ipsi licet, nihil certe, quo possit fieri vel ipsius vel mariti conditio deterior. Deterior autem fit, si alienet, si contrahat, si se ipsam aut bona obliget. Grot. 1. *man.* 5. §. *uyt het huwelyck* & §. *uyt kracht van dese Voogdye.* Sand. 2. *decis.* 4. *def.* 1. Groenew. *ad* §. 19. *Inst. de excus. tut.* Cum autem & testamento credatur fieri alienatio, desiderata olim & in eo tutoris auctoritas. Nec ubique id adhuc desiit. *Costuymen van Cassele art.* 268. *Stadtrecht van Tiel part.* 1. *tit.* 5. §. 10. Pancirol. 1. *var. lect.* 92. Zypæ. *lib.* 6. *tit. de testament.* §. & *Tacitus.* Desiit tandem apud nos & apud alios passim. Castuymen *van Antwerpen tit.* 41. §. 25. *van Middelburch p.* 50. *van Audenaerden tit.* 20. §. 5. *van Gent tit.* 20 §. 18. *van Assenede tit.* 13.

18. §. 9. *van Deventer part.* 3. *tit.* 2. §. 11. Christin. *ad leg. Mechl. tit.* 9. §. 1. *in fin. &* §. 4. Moller. 5. *semest.* 21. Grot. 1. *man.* 5. §. *Een gebuerweder* Roseb. *recueil. tit.* 42. §. 17. Rodenb. *de jur. conj. tit.* 2. *cap.* 4. §. 1.

Dit gedaen synde gaff ende maecte wederomme Marichgen Cornelis Lambertsen &c. Prorsus convenienter §. *ult. statuti Ultrajectin. de pact. dotalib.* quem & incolæ sequuntur Comitatus Burani. Resp. Holl. 5. *cons.* 149. Et est quod notetur hic. Non sufficit, si conjux conjugi usumfructum relinquat. Ut relinquatur utrimque, ut sit mutuus, necesse est, ut quantum ad rerum genus marito uxor relinquat tantum, quantum maritus ipsi. Nec statuto satisfit, si maritus uxori relinquat omnium usumfructum, & mobilium & immobilium, uxor contra marito relinquat tantum mobilium. Rodenb. *de jur. conj. tit* 2. *cap.* 4. *n.* 45. Et sic se habet in diœcesi res. Relinquere conjux conjugi nisi mutuum usumfructum in diœcesi non potest, *d.* §. *ult.* Potest contra in Hollandia & proprietatem & usumfructum. Rodenb. *d. loc.* §. 5. Quod si Ultrajectinus prædia habeat in Hollandia, Hollandus in diœcesi, prædiorum, quæ in Hollandia, relinqui potest utrumque, & proprietas & usufructus, eorum quæ in diœcesi usufructus duntaxat. Nam statutum reale est. *Ordinant. decisoir van de Staten van Utrecht art.* 1. Fructuario autem necesse, ut inventarium conficiat, & postquam confecit, caveat usurum se fruiturum viri boni arbitratu, & usufructu finito rem se restituturum, quam accepit, in specie, *l.* 1. *pr. &* §. 3. *& t. tit. ff. usufr. quem. cav. l.* 1. C. *de usufr.* Resp. Holl. 1. *cons.* 5. *&* 2. *cons.* 109. *&* 276. Necesse autem ut conficiat, nec refert utrum hæc necessitas remissa nec ne. Nam remitti non potest, *d. l.* 55. *ff. de leg.* 1. *l.* 6. C. *ut in possess. legat.* Resp. Holl. 2. *cons.* 178. 276. 297. *& seqq.* Gail. 2. *obs.* 145. *n.* 10. Christ. *ad ll. Mechl. tit.* 9. *art.* 13. *n.* 4. Peck. *de testam. conj. lib.* 5. *cap.* 24. *n.* 3. *& seq.* B. van Zutphen *verb. inventaris* §. 5. Advysb. 4. *cons.* 324. Cautio autem satisdatio est, *d. l.* 6. *l.* 4. *C. de usufr.* An admitti possit juratoria, quæstio inter Doctores est. Et quod ad mores hodiernos, quibus frequens perjurium, nec vulgo gravius existimatur, quam quodvis aliud mendacium, ne delictum delicto augendi detur ansa, existimarem quod non. Vid. alioquin Fachin. *lib.* 8. *controv. cap.* 40. Gail. 2. *obs.* 47. Mynf. 6. *obs.* 47. Si

quis dicat, quid fiet ergo, si fidejussor idoneus reperiri non possit, ut exitum tamen capiat testatoris voluntas? Respondeo æquum hoc casu sequestro rem committi, qui fructus quotannis præstet *arg. l.* 5. §. 1. *ff. ut leg. seu fideic. serv. c. l.* 7 §. 2. *ff. Qu. satisd. cog.* Guid. Pap. *decis.* 250. Gail. *d. loc. n.* 10.

JOH. ISACII PONTANI

ET

PETRI SCRIVERII

VIROR. CLARISSIMOR.

EPISTOLÆ

ALIQUOT.

EPISTOLA I.

Marco Zuerio Boxhornio V. CL. S. P.

Observationes aliquot ad Satyram Sulpitiæ. Semper continue. Quamvis licet. Γαστέρες ἀργαί.

Peccasse te scribis, Cognate Ornatissime, longo illo & perpeti silentio tuo. Sed peccatum qui agnoscit, se peccasse haud judicabitur. Tu eorum mihi numero esto, quem ut confitentem reum libenter absolvo. Et eluit jam totum hoc longa hæc & grata epistola tua, & maxime qui illi junctus accedit Commentariolus tuus in Satyram Sulpiciæ & aliorum. Placuit exegesis, præsertim illa historica, qua illam Sulpicianam accurate ●ducis, temporibus quibus vixit, quæque detestatur, graphice ob oculos positis. Edictum interea Domitiani illud de exigendis urbe Philoso-

 phis,

phis, neque apud Suetonium, neque apud Dionem seu Abbreviatorem ejus Xiphilinum reperio. Ait quidem hic occisos ab eo nonnullos, quod philosophiæ operam darent, nec tamen ulterius quid reperio. At hoc non tantum Domitiano, sed ejus quoque parenti Vespasiano impingi posset. Ab hoc enim Demetrium Cynicum damnatum legas in Suetonio, quamvis alias, ut idem addit, Philosophorum contumaciam levissime tulerit. Deinde quomodo accipiam, quod de eodem habet prædictio tua? *Sunt versus illi profecti ex animo, qui tam rigido Domitiani de exigendis Philosophis edicto haud leviter erat perturbatus*, & quomodo, inquam, illis convenient, quæ exinde in Appendice a te dicuntur? *Egregie falluntur, qui Satyram hanc potissimum de Philosophis a Domitiano urbe exactis scriptam opinantur. Profecto siquid video nihil minus.* Et dum hic sum, hoc quoque non concoquo, quod versu illo,

Quasque dedit quondam morientibus eripit artes, velit, quorum Notas addidisti, censorum non unus, quibus alias corrigendi hoc nostrum eacoëthes objici non immerito possit, quod velit, inquam, non corrigere, sed interpretari *morientibus* istud, docens quasi grande sophos, *morientes* hic de universo genere humano accipere Poëtriam. At hoc si sit, cur non potius obviam eo sensu vocem & Poetis usitatam *mortalibus* usurpavit? Imo Romanos præcipue, quod ex tota Satyra constat, non universum genus humanum, cum respiciat hic Sulpicia, cur non legamus verius, *majoribus*, hoc modo, *Quasque dedit quondam maioribus eripit artes*, quomodo

Ho-

Horatius, *Majorum delicta lues Romane.* Hunc enim ut magistrum suum libenter exprimit Sulpicia. Et ut te quoque ad partes vocem, mi Cognate, ne tibi sinas persuaderi, pro *ingluvie albus* rescribendum *ingluvie alvi.* Est enim Persii, imo Horatii iterum Satyr. 2.

——— pinguem vitiis, albumque, nec ostrea,
Nec scarus, aut poterit peregrina juvare lagois.

Horatium imitatus est, quem dixi, Persius, ubi ait:

Turbidus hic epulis atque albo ventre lavatur.

Et ante hos omnes Epimenides, qui ut docet nos divus Paulus γαστέρες ἀργαὶ dixit, quod nihil aliud est, quam *ventres ingluvie albi.* Vulgo *pigri* interpretantur. At ἀργὸν esse frequenter Græcis *album* notant Lexicographi. Sed propius eum locum excussimus, aut excutiemus in Lectionibus nostris sacris. Et ut claudam optime dicitur in Diris Catonianis, *non flumina* parturiunt *montes.* Ex montibus enim flumina, & ut vulgo dicitur, *ubi montes, ibi fontes.* Satyra vero ea, quæ est de lite, si eam tanti putas, non adeo rejici velim. Quod ferri tamen posse haud putas illud, *semper continue,* putas perperam. Est enim, fuitque veteribus hæc quædam elegantia. Ita Cicero de *Amicitia; Quamvis licet excellas.* Lucretius: *Proinde quamvis licet cælum &c.* Et Plautus sæpe, *etiam quoque*, & Virgilius quoque, *Ergo igitur*, aliaque similia extulere alii. Ostendique *jocose lepide* scripsisse Catullum, ubi vulgo, *joco se lepide*, ad illud Macrobii *vix ægre.* Et adi, si placet, Notas nostras ad *lib.* 1. *Saturn. p.* 640 & in Auctario earum Notarum *p.* 739. Præterea locus Sulpitiæ de *Vespis*, qui est corruptissimus, vide, num ita constitui possit.

Convenit, ut vespis, quarum domus arce Monetæ
Tuta, rigens strictis per lutea corpora telis,
Ast ubi pax secura redit &c.

Sed ohe jam satis est. Tu, mi cognate, feliciter vale una cum fratre, resalutatus quam diligentissime a nostris, & genero præsertim meo, Doctore Ant. Matthæo, Hardervici XIII. Junii 1633.

P. S. Danus ille juvenis, mi Cognate, quem mihi stili tui penicillo depingis, cujusque ignorare te nomen ais, hic Hardervici me salutavit, gratus mihi hospes, oppidoque acceptus. Nomen illi est, ne id nescias, *Ericus Tormius*. Ei vicissim meam vicem cuncta felicia precaberis, & revocabis in mentem perquam desiderare me videre *illa* mathematica, quorum mentionem præsens injiciebat, & præsertim scriptum Dani illius adversus Delphensem. Hoc iterum iterumque te rogo.

EPIST. II.

IDEM

Erico Olahi Dano S.

De cœli ac terræ motu. De Antagonista Tychonis Brahe.

Vix in manus acceperam Leida ad me transmissum Bartholinum tuum, Ornatissime Erice, cum ecce exemplar mihi ejus transmittit bibliopola meus. Ego ut videbis, quod coram aliquando reddam, exemplar hoc tuum compingi extemplo curavi, avideque perlegi, &, ut verbo dicam, deprehendi non

uno

uno modo adversarium istum Tychoni nostro, de Astronomia post *Ptolemæum* adeo bene merito, esse injurium, ut vere de eo usurpare possim, quod refert Madaurensis philosophus *Apulejus*, reperiri scilicet in magna civitate hoc quoque hominum genus, qui meliores obtrectare malint quam imitari, & quorum similitudinem desperent, eorum affectent simultatem; nimirum ut qui suo obscuri sunt nomine alieno innotescant. Vere inquam de eo usurpari hoc posse, tota ista, quam consarcinavit, si inspiciatur propius, invectiva ejus monstrabit, collata præsertim cum ista eruditissimi viri, quam modo transmisisti, *Petri Bartholini* pro *Tychone Brahe* Apologia. Et gaudeo sane necdum esse rectis ac cultis ingeniis effœtam Daniam nostram, quæ ejusmodi Frontones ac rupices excipere, eosque cælo ostendere,& allatis ex erudito hoc pulvere in adversum evidentibus demonstrationibus confutare,osque blateronibus comprimere possunt. Maximæ vero hoc nomine debentur gratiæ Bartholino, qui in arenam hanc digressus, osque attollere in adversum ausus modeste, & ex ipsa arte ipsisque fundamentis hanc causam *Tychonis* agit, contemptis aut leviter rejectis, quæ intercurrunt passim, adversarii hujus in eundem loidoriis, Lansbergiii vero nimis & ad nauseam propemodum repetitis laudationibus, & ita ut pergat hortor. Monui olim per literas, cum in vivis adhuc esset *Philippus Lansbergius*, communem tam ejus quam meum amicum, assumi a *Lansbergio* ficulneum fundamentum terræ motum ad cœli motus, ut loquuntur Astronomi, salvandos. Quomodo enim terra, quod elementum est,

terrestriaque, quæ elementari non cælesti motu cientur, orbibus & cælo commiscebuntur? Duo sunt motus elementarium corporum, sed uterque cælo quam maxime contrarius. Nam cælum seu corpora cælestia sicuti circulariter, ita elementaria recta & per diametrum vel sursum vel deorsum feruntur. Quæ sursum moventur, sunt ignis & aer, quæ deorsum, terra & aqua. Illa levia, hæc gravia dicuntur. Unde & omne corpus naturale, quod ex levium natura conflatum est, vi elementi sui vel ignem vel aerem æmulantis sursum agitur; quæ autem gravia sunt, ut aquea omnia & terrestria, deorsum necessario tendunt. Velle igitur terræ orbicularem ac cælestem motum tribuere, quid erit, nisi quod dicitur, terræ cælum miscere, omniaque turbare, ac rerum universique naturam confundere? Veteres terram Vestæ nomine dixerunt, quod vi sua staret, inque centro suo constituta quiesceret, secus quam cælestia, quorum vis ac indoles est, ut in centro etiam suo posita circumagantur. Nec recedunt hinc sacræ & a Deo inspiratæ literæ, quæ idem inculcant. Et jure sub finem *Refutationum* suarum ab iis præsidia mutuatus Bartholinus eadem huic giganti quam aptissime opposuit. In quibus conquiescam, teque mi Erice, valere quam feliciter jubeam voveamque. Dab. Hardervici Gelrorum x. Cal. Aug. 1633.

Quas tuis adjecetas tua manu descriptas magnifici domini Cancellarii nobilissimi filii ad te literas uno veluti spiritu lectas percurri, ita me capiebat rerum, quæ iis erant inspersæ, varietas, tum ipsarum elegantia, Deumque precor, ut illud ingenium ado-

adolescere, ac bono commodoque ecclesiæ suæ ac toti Regno succrescere ac perennare velit.

EPIST. III.

IDEM

Marco Zuerio Boxhornio S. P.

Aliquot locis Arnobius emendatur.

Ornatissime Cognate, Respondi jam nuperrime ad ultimas tuas, sed eas cum ad te darem, festinatio fecit, ut omiserim, quod omissum minus voluerim de Arnobio. Eum enim prælo jam traditum referebas a viro Clarissimo Claudio Salmasio, nec ambigam, quin illud exasciatum ac numeris suis omnibus absolutum opus futurum sit post tot Argos, qui in eum Authorem jam toties totiesque obtutus suos flexerunt. Ego in meis ad Macrobium jam olim notis, & postea in Analectis, locum unum alterumque, aut plures, integritati suæ restituere conatus fui, & maxime *pag.* 620. 703, 704. & alibi ad Macrobium, qui nuper apud vos recusus prodiit ex officina Mairiana. In Analectis similiter & præcipue *cap.* 7. *lib.* 1. idem annisus ostendi, ac repetii locum eum Arnobii *lib.* 1. ubi vulgo legitur *errores non nosse cælestia*, repetii inquam, atque ostendi, verissime a nobis restitutum *terrestres non nosse cælestia*, ut terrestres intelligantur, qui in terris degunt mortales, quomodo & Tibullus *cælestes* dixit, quod ibi præter cetera ostendi. Et post Tibullum etiam Ovidium ita locutum reperio in epistola Hermionis:

Quæ

Quae mea caelestes injuria fecit iniquos.

Et ut hic Arnobius dixit *terrestres non nosse caelestia*, sic e contra Latinus Pacatus, *si fas piumque mortalibus aestimare caelestia*, non absimili modo extulit. *In* iisdem autem Analectis non praetereundum existimo, quod monui de Diis *nominum dexteritate pollentibus*, ubi perperam & vulgo *lib.* 7. reperias, *hominum* pro *nominum*, & iterum idem mendum apud Arnobium emaculavi in epistolis, quas edi curavi, Justi Lipsii posthumis. Nam iterum apud Arnobium *ibid. lib.* 7. *p. ead.* 220. editionis Canterianae legendum, *sed adsentiamur, ut vultis, & esse inferos & esse manes, & habitare nescio quos in his Deos nominibus minus faustos.* Ubi iterum iterumque perperam editur *hominibus*, quemadmodum in Annotatione mea, quae addita octavae epistolae Lipsianae ad Canterum *decad.* 1. *part.* 2. prolixe ostendi ex sententia Pythagoraeorum & Platonis, idque verbis Macrobii nostri, quae sunt *lib.* 2. *cap.* 1. in *Somnium Scipionis. Ominum* aut *omnibus*, quod alii hariolati sunt, non est nauci. Deprehendi postremo ad oram mei libri, qui est idem Arnobii septimus *p.* 210. vel 27. Heraldi: *Ergo injurias suas Dii vendunt, atque ut parvuli pusiones, quo animis parcant, abstineantque ploratibus* &c. deprehendi, inquam, emendasse ex tripode nos olim, *quo a nimiis pareant abstineantque ploratibus.* Vellem plura, sed alia alio vocant. Itaque alias. Interea mi cognate, feliciter valebis, ac virum praestantissimum Dn. Salmasium meo nomine quam honorificentissime salutabis, qui & vitam eidem longam ac tranquillam precor, qua diu superesse nobis, ac rem lite-

literariam egregiis suis laboribus juvare identidem queat. Dab. Hardervici Gelrorum 10. Cal. Septembr. 1633.

EPIST. IV.

IDEM

Viro Clariss. Gosuino a Steenler S. P.

Matre mortua an sponte sua vivus infans possit nasci & absque ulla sectione.

Venit ecce ad te, quod petiisti, nomine Domini tui illustris Montani Comitis D. *Alberti* responsum nostrum super partu, quem enixa fuit illustris ejusdem Comitis generosa conjux e vivis sublata. Expedire illud citius haud potui, aliis, quod & ante significavi, occupatissimus. Videbis eo ordine ac methodo rem a nobis explicatam; ut posito ante omnia statu quæstionis; & addito obiter, quod ad eam alii in utramque partem reposuerint, meam sententiam proxime subjecerim, qua & affirmativam sententiam, vivum scilicet eum fœtum fuisse ac esse potuisse, non modo rationibus physicis, sed & simili ex classico authore, quod præcipue requirebatur; allata historia commonstratur. Sed hæc cæteraque ipsum rescriptum nostrum, quod his insertum habes, uberius te propiusque docebit. Tu vir Clarissime quam feliciter vive ac vale. Dab. Hardervici Gelrorum 1633. VII. Octobr.

Nobilissima quædam matrona ultra jam septimum circiter mensem gravida subito animi deliquio corripi-

ripitur VI. die Januarii anni hujus 1633. moriturque eodem die circa horam vespertinam, cum suis ante confessa fuisset, se infantis sui, quem utero gestabat, motum eodem die majorem plenioremque persensisse, quàm antea unquam. Hujus exinde matronæ corpus lecto eodem relictum contectumque excepta facie, quod ea coloribus a pictore esset exprimenda. Die insequenti exoriri animadversæ circa os ac labia bullæ pertenues, & auditus præterea aliis, qui funeri, ut custodes, assidebant, viris fœminisque, intra septimam & octavam uteri strepitus, & notatus quoque *attolli* uterus, atque inde statim sibilo vicissim concidere, ut solet, cum fœtum fœmina excludit, fœtusque sonum edit, adeo ut exterriti custodes fuerint, qui tamen stragula non retexerunt, cum interim die præcedenti fœminarum nonnullæ abdomen & tergum etiamnum tepere deprehendissent, uti & culcitram, cui incumbebat. Hinc die Januarii octavo intra decimam & undecimam horam, cum lectus sanguine & purgamentis madere animadverteretur detectum corpus. *Estque* intra defunctæ crura deprehensus filiolus tepide adhuc calens, & vasculum virilitatis suæ exsertum habens, fœtoris omnis expers, at vita destitutus, quique post horas aliquot obriguit.

Jam quæritur, primo, An infantulus idem eum in modum tantoque post excessum matris tempore in lucem prodire potuerit, nisi idem tempore nativitasis suæ vivus fuisset.

Secundo quæritur, An non ex physicis rationibus concludere æquum sit, infantulum eundem hanc in lucem, ut memoratum, vivum quidem

edi-

editum, sed opertoriis, quibus mater tegebatur, aut alias suffusione materiæ ac lochiorum suffocatum exspirasse.

Qui negativam utrimque urgent ac tuentur, ajunt primum statuuntque eum partum edi tanto post matrem defunctam tempore vi materiæ ac fermentationis in utero matris exæstuantis non potuisse, hinc adjicientes, ac concludentes ex cadavere non nisi cadaver edi &c.

Qui vero affirmativam tuentur, ad prius inter cetera respondent, nequicquam potuisse in lucem prodire eum fœtum, nisi nativitatis suæ tempore vixisset non modo, sed viribus ac vigore peculiari fuisset præditus. Nam inquiunt, si in emittendo, dum adhuc in vivis est mater, quæ & ipsa plurimum ad egerendum fœtum confert, vires ipsius fœtus requirantur, quanto magis vires requirentur eo in fœtu, ubi mater morte sublata suis jam viribus subvenire fœtui nequit.

Ad alterum deinde, quod, ut apparet, bimembrem habet quæstionem, respondent, primo, vivum prodiisse eum fœtum ex eo manifesto liquere, quia & abdomen & tergum deprehensa matri etiamnum post obitum tepere, quod vix fieri potuisset, nisi calore ac vi vitalis fœtus, qui adhuc intra uterum tenebatur, tum quod natus jam fœtus strepitum ediderit, ut habet narratio, ac denique, quod fœtus jam editus aliquamdiu tepere post nativitatem suam sit deprehensus. Secundo respondent, licet fœtus opertorii pondere suffocari potuisset, verius tamen videri, eam suffocationem factam affluentia lochiorum, ac sanguinis materni, & fortassean in

vi-

vivis, ad tempus saltem aliquod, potuisse eundem, foetum servari, si continuo, ubi attolli uterus ac concidere, edique sonus ac strepitus est animadversus; debita cura atque inspectio fuisset adhibita.

Asseritur contra priorem, quæ est negativa, sententia affirmativa, eaque exemplis præterea ac rationibus propius comprobatur.

Hujus utriusque sententia posterior, quæ non nisi vivum prodiisse hunc foetum statuit; physicis rationibus evidenter suffulta; ex ipsis præterea, quæ primo loco posita sunt, rei gestæ narratis satis superque probatur. Quod vero habet atque objicit sententia prior, quæ est negativa, de fermentationis vi, quodque e cadavere non nisi cadaver nascatur; eam rationibus & experientia refelli, nec id perpetuum haberi, hinc constabit, quod in sectione Cæsarea ex matre mortua seu cadavere vivus foetus eximatur. Cujus rei exempla non una, tam vetustissima, quam infimæ vetustatis, adducit in epistola, quæ præfixa est libello *Francisci Rousseti* de partus Cæsarei sectione, Clarissimus olim in Academia Basileensi Medicus & Anatomicus *Caspar Bauhinus*; ut omittam nostro ævo *Christophorum* Sigismundi II. Poloniæ Regis filium ex utero matris Annæ Mariæ Austriacæ exsectum supervixisse adusque baptismi celebrationem, & una exinde cum matre funeratum. Sed inquies quæri hic, an historia & exemplis classicis demonstrari possit, quod non sectione; sed sponte sua, & quomodo relatio superius posita habet, e matre mortua vivus foetus prodierit. Hic e natura petitæ rationes sectioque Cæsarea e ca-

da-

davere seu matre mortua id diserte concedant adstruantque, ut est memoratum, etiam factum olim, ac fieri deinceps contingereque posse, ecquis negabit? Et vero factum quoque jam olim ut constet, est in hunc censum hocque theatrum producenda Gorgiæ Epirotæ nativitas, quæ licet Medicorum observationibus, quantum memini, haud aliis inserta reperiatur, eo tamen magis opidoque memorabilis est, utpote proprie huc spectans, cum is itidem e matre mortua seu cadavere, & quod plus est, jam jam tumulando, sua sponte & absque sectione ulla vivus in lucem advenerit, ut refert fidei probatæ scriptor Valerius Maximus, cujus ipsamet verba jure adscribenda censeo. Ita enim habent *lib. 1. cap. 8. Gorgiæ Epirotæ fortis viri clara fuit origo, qui in funere matris utero elapsus inopinato vagitu suo lectum ferentes consistere coëgit, novumque spectaculum patriæ præbuit, ex ipso genitricis rogo lucem & cunas assequutus. Eodem enim momento altera jam fato functa parit, alter ante elatus quam natus est.* Ubi notandum cadaver lecto impositum ac elatum memorari, quomodo olim veteres ac hodie adhuc Itali suos vel ad rogum vel ad sepulturam efferre solent, non ut nos arcæ vel cistæ inclusos. Quæ cum singularis sit historia, & rem, de qua agimus, graphice illustrat, juvat eandem, quomodo ea annis superioribus a viro Clarissimo ac Reverendo *Theodoro Beza Vezelio* versibus est reddita, his proxime subjicere.

Prægnante infelix amissa uxore maritus
Unas dum geminis apparat exequias.
Extinctæ (dictu mirabile) matris ab alvo

Salvus & incolumis prodiit ecce puer.
Salve infans elate prius, quam nate, sepulchrum
Cui cunas, vitam mors properata dedit.
Mortua tu vero superata morte triumpha,
Post tua nimirum funera facta parens.
Denique tu cunctos inter celebrare maritos,
Uni cui vitam mors homicida dedit.

Dab. Hardervici anno, qui supra, 1633.

EPIST. V.

IDEM

V. CL. Antonio Thysio S. Theologiæ Professori.

De loco Samuelis 2. cap. 2. vers. 5. Pingues quinam.

Clarissime ac Reverende Vir. Quod præsens facere debui, id tempore exclusus hisce nunc facio. Ago inquam tibi quam possum maximas pro ea, quam præsenti exhibuisti, prolixa humanitate tua gratias. Et vero ignosces, idque serio identidemque rogo, quod iterum iterumque vocatus non adfuerim. Etiam quod dicitur a lasso rixa quæritur, mihi non rixa, sed fatigato quies & somnus quæsitus, ac luce insequenti, cum præstituta ea die, quomodo & coram injeceram, esse Amstelodami cogerer, & ne vento, qui erat adversus, excluderer, prima mihi navi solvendum erat. Alias nihil mihi antiquius aut optatius fuisset,

fuisset, quam tuis eruditis interesse postliminio colloquiis, amabilique frui præsentia. Et inerat adhuc auribus atque animo meo. quod inter prandendum præter cetera injiciebas de phrasi illa Hebraica *pingues* ac *fortes*. Sed locus seu liber veteris Testamenti, quem innuebas, quia excidit, de eo certi quid statuere difficile sit. Interim videndum, num pingues ibi capiendi, qui Latinis *optimates*, *lautioresque*, seu *magnates* dicuntur, cujusmodi Hispani hodie *les Grandes* vocant. Sed vox *lauti* sive *lautiores* quam proxime accedat exprimatque illud pingues. Et ita quoque accipiendum videtur vocabulum idem *pinguia cap*. 21. *vers*. 17. *Proverb. Qui amat vinum & pinguia, non ditabitur.* Et dum hic sum, memini notasse aliquando locum, qui est Samuel. *cap*. 2. *vers*. 5. ubi *Continuimus nos ab heri & nudius tertius a mulieribus, & cum egrederemur, jam erant vasa puerorum sancta &c.* ut habet versio vulgata. Tremellius & Junius ediderunt *instrumenta puerorum*. Belgica translatio habet, *de jongers vaten.* At cum Vatablus vocem ibi Hebræam, quæ est *chel*, non tantum *vas*, sed etiam *vestem* significare doceat, nonne verius sit debere ibi Latine reddi *vestimenta*, & Belgice *clederen*? Nam & apud gentes, quibus multa a Judæis sunt, mos ille obtinuit, ut sacris non admitterentur, nisi qui vestes haberent puras, quique a fœminis abstinuissent. Unde Tibullus:

Vos quoque abesse procul jubeo, discedere ab aris;
Queis tulit hesterna gaudia nocte Venus.
Casta placent superis, pura cum veste venite,
Et manibus puris sumite fontis aquam.

Locum præterea Samuelis illustrant ac juvant verba, quæ habentur *Exodi cap.* 19. *verf.* 14. ubi legitur, *sanctificavitque populum, qui laverant vestimenta sua; dixitque ad illos: Este parati in diem tertium, & ne appropinquetis uxoribus vestris.* Et eam quoque interpretationem expressit ibi versio nostra vernaculâ, sed jam alia alio vocant. Tu mi Thysi vive ac vale feliciter salutatus a nobis quam diligentissime. Dabam Hardervici VIII. Octobr. 1633.

EPIST. VI.

IDEM

Joachimo Wickefortio V. CL. S.

De morte Ducis Holsatiæ filii Regis Daniæ Christiani IV.

Mitto ad te, Ornatissime Wickevorti, versum sive parentale potius appellare carmen libet, in obitum illustrissimi Principis Udalrici, Holsatiæ ac Stormariæ Ducis, filii Regis Danorum Christiani IV. in castris Cæsareanis summa perfidia glande plumbea inopinato trajecti, dum una cum ceteris de induciis, eodem a suis castris evocatus, agit. Cui sane perfidiæ vix in veterum memoriis similis occurrit, nisi ea qua Sergium Galbam Romanum ducem notant perstringuntque scriptores ipsi Romani. Is siquidem millia aliquot Lusitanorum, & in his florem juventutis, data similiter fide, in unum convocata vel trucidavit vel vendidit. At hi id egerunt,

runt, ut uno per ſcelus ſublato univerſum exercitum ſibi adverſantem ſubruerent, aut, quod nunc fieri videmus, imperata ſibi facientem redderent. Metuo enim non modo Sileſiæ toti, ſed & Pomeraniæ proxime, & ſigna mox Cæſarea ad littus iterum Balthicum perventura. Utinam vanus ego vates ſim, & unum agant Principes, quorum jam res agitur! Tu mi *Wickeforti* quam feliciter vale, & nos ſubinde tuis compella, edoceque quid ſpei reliquum, quidve literæ adferant cum ex iſta, tum reliqua Germania. Dab. raptim Hardervici 11. Novemb. 1633.

EPIST. VII.

IDEM

Viro Nobiliſſ. CHRISTIANO FRYS, Toparchæ in Cragerup, Regis Daniæ Cancellario

De eadem.

Superiori Septembri tuæ Magnificentiæ per cognatum meum, quæ tum offerebatur occaſio percommoda, affinem Etterſemii civis Hafnienſis meas transmiſi, quas & recte tuæ Magnificentiæ redditas nullus ambigam. Nec opus magnopere eorum, quæ illis tum inſerta fuerunt, repetitionem inſtituere. Saltem, quod alias memini, nunc reticendum haud puto, tomi nimirum operis noſtri hiſtoriæ Danicæ primi nunc pleraque exemplaria diſtracta eſſe, & ideo fortaſſe quam minabatur in detrimentum

prioris typographus alius editionem typo minoti non esse subsequutam, quamvis id etiamnum haud omnino deposuisse eundem intelligo. Sed dabit spero vires & vitam deinceps Deus ad absolvendum quoque quod sequitur volumen alterum. Cui in totum addixi nunc me accinxique. Et hoc dum ago animoque volvo, scævus ad aures meas nuncius accidit de illustriss. Principe *Uldrico* Holsatiæ &c. Duce, filiorum, qui in vivis erant, Serenissimi Regis nostri tertiogenito perfidia & scelere eorum, qui Cæsari militant, ut dicitur, trucidato. Hac occasione & accedente eo observantia, qua Regiam domum prosequor, non potui quin aliquo carmine, & tenui licet vena nostra, tam illustri animæ ac manibus, quod dicitur, parentarem. Cujus epicedii unum alterumque exemplar his adjunxi, rogans, oransque, ut hoc quicquid est officii nostri tua Magnificentia haud aliter interpretetur quam profectum illud ex affectu, qui est in Regiam Majestatem ejusque illustrem sobolem perpetuum devotus. Quæ ut diu floreat perennetque Deum Opt. Max. veneror quæsoque, qui & tuam Magnificentiam incolumem ac florentem quam diutissime servet ac sospitet. Dab. Harderv. 11x. Novemb. 1633.

EPIST. VIII.

IDEM

ARNOLDO BUCHELIO V. CL.

De Heda & Beka, aliisque.

Occasione Poëmatum meorum, quæ ad te modo, Clarissime Bucheli, hoc ipsum pollicitus

mitto

mitto, revocatæ in mentem mihi sunt postremæ tuæ, quas dederas pridie Non. Julii anni superioris. Ex quibus præter singularem erga me & literas meliores affectum tuum, cognovi præterea studium ac desiderium, quo teneris, juvandi patriam historiam, & Bekam præsertim & Hedam emaculatiores in publicum emittendi. Quod autem addis, utrumque cum codicibus & argumentis, quæ in Archivis sunt vestris, a te collatum, ac Notis utilibus illustratum, ad virum Clarissimum *Janum Gruterum* superioribus annis, cum adhuc in vivis esset, transmissum, sed quo devenerit perturbatis postmodum ibi rebus ignorare te, jacturam interim ex eo non modo te, sed rem vel maxime literariam incurrisse, quis non viderit? cui tam insignis opera impensaque periit; nisi apographum fortasse utrumque fuerit, ac penes te autographa reservaris. Utrique illi authores quantum subsidii nobis attulerint, qualescunque licet, & cujusmodi in manibus habentur, corruptissimi, præter Danica nostra, præcipue quoque Gelrica, volente Deo, ostendent. Epistolæ Lipsii, quas eisdem tuis inserueras, oppido placent, & otium si esset, curarem una cum aliis eas, sed meras, & maxime, quæ in centuriis editis non comparent, ea forma, quæ est quarta, & typo, quo opuscula ejus omnia sunt excusa, in publicum edi, quo ita cum illis compingi possent. Essetque id operæ & impensæ pretium. Patris *Schotti* judicium quodnam innuas, Croci epistolis præfixum, quod & secutum *Suertium* existimas in me meoque Amsterodamo perstringendo, non intelligo. Non enim opuscula illa eaque editio mihi unquam visa. Quic-

quid sit, si exstent in officinis, ut videam, curæ erit. Quod reliquum est, gratulor vobis vestrisque conatibus, qui apud vos quoque conticescere Musas haud patiamini, dum eas non tantum in minori schola, sed in altioribus item subselliis haberi, & altiora nonnihil sonare magistratui esse curæ videam. Ejusque indicium sit, quod præter cæteros, etiam nuperrime generum meum Doctorem *Antonium Matthæum* ad jus profitendum honorabili salario hinc evocarit. Qui & ipse, ni fallor, has tibi tradet. Optavissem quidem apud nos subsistere potuisset, sed ita volente ac dirigente supremó rerum arbitro, qui hanc ei Spartam non ambienti obtulit, acceptandam honestissimam vocationem putavit. Tu mi optime Bucheli feliciter vive ac vale salutatus a me quam diligentissime. Dab. Hardervici 19. Januar. 1634.

EPIST. IX

IDEM

Viro Ornatiss. Gulielmo Gillonio S.

An quis Gelriæ Dux unquam vivus in hostium venerit potestatem.

Ornatissime Gilloni, Etiamsi hoc tempore finitis, quæ hyemales fuere, publicis lectionibus nostris, non una distraherer cura, deësse tamen honestissimæ petitioni tuæ, sive ad quæstionem, quam adducis, Gelriæ nostræ histotiam ac res spectantem, silere haud quaquam volui. Quod autem con-

continuo, & statim post acceptas tuas non respon- derim, tribues, si libet, eisdem, quas dixi, occupationibus meis. Duo quæris; prius est, an legerim, vel in archivis Ducatus hujus repererim, Comitem sive Ducem aliquem Gelrorum in prælio quodam ab hoste captum, sed liberatum a duobus fratribus sub eo militantibus, quos idem tanti beneficii ergo libertate donarit, attributo iisdem symbolo, suo perquam simili. Hoc prius; alterum erat, num viderim aliquando antiquum Chronicon Gandavense, in quo narratio ea haberetur. Ad utrumque fateor nihil habere inpræsentiarum me certi, quod respondeam, nisi quod Gulielmus Marchio Juliacencensis, qui postmodum Gelriæ Dux fuit, anno Christi 1371. in prælio Basservilensi a Wenceslao Bohemo Brabantiæ Duce captus, ac mirabiliter suppetias accurrente præter ceteros Eduardo Gelriæ Duce, avunculo ejus, qui tamen ipse occubuit, a captivitate liberatus, ipsumque Brabantiæ Ducem Wenceslaum in vincula abduxerit. Et id licet non uno modo memoretur a Chronologis, peculiariter tamen de fratribus duobus, qui id ei officii captivo præstiterint, deque symbolo iisdem tributo nihil reperio. Nam ut innuis Gandavense illud Chronicon vetustum, quo id ut ais contineatur, non memini vidisse me. Certe Brabantiæ Chronicon vernaculum, nec Mejerum aut Frossardum, cujus est in manibus epitome Latina, aliosve, neque schedas etiam meas MSS. id referre memoria teneo. Ad alium Comitem aut Ducem quempiam pertinere, nec id invenio. Quapropter si occurrat, aut nancisci aliquando id Chronicon tibi contin-

gat, hoc me doceas rogo, me inquam, cujus ut habent præterea literæ tuæ, ante decennium auditor ac discipulus fueris. Et vere, quod addis, exciderat mihi tanto intervallo temporis hoc nomen tuum, nisi egregia & eleganti hac epistola tua id in mentem mihi revocasses, sed eo nunc clarior mihi chariorque, quod etiam memorem ac gratum hoc ipso te discipulum declaras experiarque. Quod reliquum est te etiam atque etiam salvere jubeo ac valere quam feiiciter. Dab. Hardervici XIX. Martii 1634.

EPIST. X

IDEM

Viro Ornatiss. Huberto Berchio S.

Goylandiæ originatio. Olim Comitum Zutphaniensium. Plinius explicatur lib. 4. cap. 15.

Goilandiæ Chronicon Belgice concinnari a te, Berchi ornatissime, tuæ, quas ad me superioribus diebus dedisti quam humanissimas, literulæ indicium fecerunt. Ex qnibus & illud percipere potui hærere in originatione vocis Goilandiæ te, cum sint, qui Goilandiam corrupte dici, & a Goedela cœnobii Altenatis Abbatissa *Goedelandiam* nuncupandam tradant, & alii vicissim, quos inter & me recenses, a Chaucis, qui Plinio in Rheno agnoscuntur, Goicos & Goilandiam deducant. Quarum sententiarum quæ veritati propior sit, ut appareat, ex-

expendenda Plinii verba, quæ ita habent *lib. 4. cap. 15. natur. hist.* *In Rheno ipso prope C. millia passuum in longitudinem nobilissima Batavorum insula & Caninefatum, & aliæ Frisiorum, Chaucorum, Frisiabonum, Sturiorum, Marsatiorum sternuntur inter Helium & Flevum. Ita appellantur ostia, in quæ effusus Rhenus a Septentrione, in lacus ab Occidente, in amnem Mosam se spargit.* Qui septem numero populi, intra hunc Rheni complexum Plinio proditi, unde Indagari hodie aut ostendi certius poterunt, quam ex vocum earundem, quæ supersunt etiamnum, vestigiis? Batavos, qui locum primum tenent, quis esse neget, qui nunc Bataviæ agrum, *Betuam* vulgo dictum, incolunt, Gelriæ populum, *boven* & *neder Betouw* vulgo dicimus? Nam quæ Oceanum versus eorundem Batavorum protensa pars fuit, eam mutato nomine Hollandi nunc sibi & Hollandia vindicat, ut alibi ostensum. Et hinc qui proximi sequuntur *Caninefates* vix existimem inficiaturum quempiam in Kennemariis nostratibus exaudiri. Et *Frisios*, qui Tacito *minores*, esse eos, qui a Frisiis ceteris (continentem Germaniæ colentibus Plinio trans Rhenum dictis) per ostium Rheni, Flevum, & lacus separari videntur. Jam de ceteris, qui quatuor sunt, Chaucis, Frisiabonibus, Sturiis, & Marsatiis, nonne eodem modo judicium ac conjectura facienda? Et quidem Marsatiorum, ut ab ultimis incipiam, reliquias & monumentum aliquod custodire vicos Ultrajectinæ diœceseos, intra Rheni elicem positos *Marsen* & *Marsberghe*. Sturios, vel ut legisse videtur Haemrodius, Urios, reponere nobis Austrini sinus, quem Rhenus idem fecit,

Batavi

Caninefates

Frisii

Marsatii

Sturii

fecit, insulam *Uricham* vulgo Urck dictam. Et *Frisiabones* intelligi ex ingenti illa ac herbosa juxta Waterlandos planitie, corrupte *Brisæpe* pro *Frisæpe* nuncupata, quamvis & alias ostensum doctis ex etymo *Frisiabonum* esse eos & coluisse Frisiis superioribus quam proximos. *Wonen* enim nobis habitare est. Dani per *B.* efferunt, usurpantque in nonnullis suorum popularium, ut sunt *Falsterbones*, *Funbones*. Quin & promiscue scriptum reperitur *Frisiabones* & *Frisiavones*, sicuti *Chaibones* & *Chaivones*. Nunc reliquos indicari similiter, ac superesse Rhenanos *Chaucos* in Apcoudiis, Accojis, & Goicis, quomodo hodie fere nominamus, intra nimirum Rhenum positis, quid multis repetere hic opus, cum alibi sit satis demonstratum id nobis? Sed opponat quispiam, quam esse dixi aliorum sententiam, non *Goicos* aut *Goilandiam*, sed *Godelandiam* dicendam, cum ditio ista ab Othone Imperatore ejus appellationis primo *Goedclæ* cœnobii Altenatis Antistiræ donata sit, ac nomine ipsius ceu magno auctoramento exornata, ut ita, quæ Goedelandia est, corrupta ac vitiosa loquendi consuetudo Goilandiam nuncupet. Non me latet tradere hoc non modo *Hadrianum Junium*, ubi de *Nardene* agit, sed & alios. At vellem hoc certis tabulis ab authore datis ostenderent. Et magis, cum *Goedela*, quæ *Junio* dicitur Antistita cœnobii *Altenatis*, aliis dicatur Antistita cœnobii *Altenæ*, & aliis vicissim *Altenatensis*. Lambertus Hortensius *Elstense* cœnobium vocat. At certum est primam, quæ *Eltensis* cœnobii, hodie *Elterberch*, inter *Emricam* & *Arnhemum* siti, Antistita fuit, filiam fuisse Comitis Zutphaniæ

Frisiabones

Chauci

Vich-

Vichmanni, Lutgardim nomine. Et ab eodem Vichmanno præter alia, quicquid haberet agri *Nardenatium*, sive *Goylandiæ*, cœnobio eidem donatum, ea lege, ut filia ipsius Lutgardis ejusdem cœnobii Abbatissa esset. Et eam donationem tum temporis, qui fuit annus Christi DCCCC. LXX. Imperatorem *Othonem* ejus nominis primum habuisse ratam, ac denique supervixisse eandem Lutgardim Othoni primo, utpote quæ mortua sit sub Othone tertio. Quæ cum ita sint, quomodo jam ista, quæ referuntur de *Goedela* cœnobii *Eltensis*, si Dis placet, sub Othone primo Antistita locum habeant? Ei scilicet ditionem Goylandiæ ea ut dictum lege ab Othone primo esse donatam, Othone inquam primo, cujus ea donatio non erat. Erat enim, ut ipsum habet Othonis primi diploma, Zutphaniæ Comitis Vichmanni, qui eum districtum a majoribus suis Zutphaniæ Comitibus velut per manus traditum tum possidebat. Ut jure statuendum Nardenatium agrum, sive Goylandiam, sui juris dynastiam fuisse ante Hollandiæ Comitum, aut Præsulum Ultrajectinorum tempora: præsertim cum verba, quæ ex archivis urbis Nardensis literæ tuæ vernacula recitant, eodem eant, ista scilicet, *Goilant ofte Nardinxlant is by de Keysers van Romen een particulier Heer gegeven ende verleent geweest, eer eenich Biscop van Utrecht ofte Grave van Hollant was.* Sed hæc taliaque tibi, Ornatissime Berchi, tractanda propius, tuaque Sparta est, quam & te egregie nobis exornatam daturum brevi nullus ambigo. Hardervici Gelrorum x. Maji 1634.

EPIST.

EPIST. XI.

IDEM

EIDEM.

Goylandiæ an nomen a Goedela, seu ut alii Godelenda, Abbatissa Altinensi. Hadriani Junii opinio.

Ornatissime Berchi. Quod Nardinclandiam accepisse Goylandiæ nomen ab ea Abbatissa; cui Godelendæ nomen fuit, quæque claruit tempore Florentii Comitis Hollandiæ Ann. Chr. 1280: & quod excurrit, nullus dubites, id quonam præcipue argumento asseras, non reperio. Nam diploma quod adducis, quo memoratur Comes Florentius a venerabili domina Godelenda Abbatissa ecclesiæ Altinensis terram, quæ vocatur *Nardinclant, cum omnibus pertinentiis suis & cum omnibus juribus suis &c. pro viginti quinque libris Trajectensium legalium denariorum*, ut verba diplomatis habent, recepisse, nihil habet, quod ejus vel tenuem suspicionem injiciat. Lambertus Hortensius hanc Abbatissam Godelevam vocat, nec diserte etiam id, quod ad nominis immutationem, asserere videtur illo versu

Abbatissa, cui nomen Godeleva perenne,
Elstensis quondam libera jura dedit.
Transtulit Hollandum ad Comitem sua jura &c.

Ex quo jura ditionis profecta primitus a Godeleva non nomen Godelandiæ proprie intelligas. Hadrianus Junius longe alia habet, alioque abit. Vult enim is

is referendam hanc Antiſtitam ad tempora Othonis primi, qui floruit Ann. Chr. 970. & tunc enatum ſimul hoc nominis, ut *Godelanda* ab Antiſtita diceretur. Ait enim, ubi de Nardeno, in Batavia ſua, *Eſt autem caput ditionis Godelandæ, quam corrupta & vitioſa conſuetudo Goylandiam nuncupat olim ab Othone Imperatore ejus appellationis primo Goedelæ cœnobii Altinenſis Antiſtitæ donatam, atque illius nomine ceu magno auctoramento ornatam, a qua tranſiiſſe ad Hollandi Principis jus in loco beneficii annotatum legitur.* En quam diſſentanea! Fatetur *Junius* tempore Othonis primi hæc facta, cum diploma, quod adfert, trecentis annis poſterius ſit, & Comitem nomine *Florentium*, qui Othonis primi ævo, quo tandem *Junius* abit, eſſe nullus potuit. Sed ut videas Juniana iſthæc e fabulis aſſumpta, eſſeque tanti viri μνημονικὸν ſphalma, præſertim cum nuſquam cohæreant, ſeque ipſa evertant, operæ eſt pretium adſcribere ac repetere, quæ idem *Junius* jam ante ſcripſerat *p.* 28. ejuſdem ſuæ Bataviæ, item *p.* 191. iſta ſcilicet: *Dicam tamen quod ſentio, ſi ulli fuere inter Bataviæ populos* Chauci, *ut a* Plinio *commemorantur, eos Goilandiam tenuiſſe, olimque Couclandos, velut ditionis Caucorum incolas, deinde paulatim ſenio linguæ Goilandios tranſnominatos crediderim.* Quibus poſitis verbum non amplius addo, teque valere ac ſalvere jubeo. Dab. raptim Harderwici xv. Septembr. 1634.

EPIST.

EPIST. XII

IDEM

Viro Clariss. Joh. Frederico Gronovio S.

Cyprianus emendatus.

Ornatissime Gronovi, Quod tardius respondeam ad tuas non unam adferre causam possem, sed referre singulas longius foret. Illud interim certum habe, nullam hic aut negligentiam aut oblivionem tui fuisse, sed omne hoc ad me aut mea tam publica quam privata referendum negotia, & ea excusare merito, siquid hic culpæ sit, nullus ambigam. Cyprianus meus MS. vellem esset in Musæo aut manibus tuis, sed nautis concedere, quamvis de eorum fide non est magnopere quod querar, tamen metuo, & nosti illud, *Frangere dum metuo, frango crystallina.* Ipsemet ante brumam venturum Amsterodamum me credo, & fortassis opinione citius. Nota tua, quam misisti, ad eundem Cyprianum, placet. Inveniesque *epist.* VII. *lib.* 2. quod eam oppido firmet, illud nimirum: *nec non etiam contra illos, qui illicitis sacrificiis manus suas & ora polluceant, pollutis ante mentibus propriis, unde etiam sunt ipsæ manus atque ora polluta.* Sed & eadem epistola, quod proxime legitur; *& nisi vos severitatis eversa fidei majestate dissolvere,* quid in eo sani est? Scies egregie id olim emaculatum ab erudita quadam virgine Clariss. viri Th. Mori filia legendo, *& nervos severitatis eversa fidei majestate dissolvere.* De

qua

qua emendatione an tibi constet, ubi intellexero, fortasse plura. Hoc interim rogatum te habeam, ut me doceas, num ad manus tibi sit, qui nuper Parisiis prodiit, Rigaltii Tertullianus. De eo ubi certior ex te ero, volente Deo, uberius. Interim quam feliciter vale. Hardervici 21. Octobr. 1634.

EPIST. XIII.

IDEM.

Viro Clariss. Claudio Salmasio. S.

De libello quodam Pontani. De voce Gallica Coet.

Præstantissime Salmasi, Gaudeo superioribus diebus occasionem datam mihi non salutandi modo te, sed & aditum simul patefactum ad contrahendum propiorem inter nos amicitiæ nexum, idque auspiciis inque ædibus viri oppido Clarissimi nobisque amicissimi Vossii nostri. Ego sane eum diem candido signandum lapillo puto, semperque charum habebo. Et hoc ut tester firmemque velim esse hanc chartam manumque meam veluti syngrapham. Cui adjunxi epistolam istam meam typis hic descriptam occasione Præfationis Jesuitastri cujusdam, qui, ut nuper alter ille, in me meumque Amsterodamum plures ante annos evulgatum ex transverso incurrendum sibi putavit. Paucis quidem ille, & ut solet id hominum genus, vellicatim ac desultorie, nunc hoc nunc illud carpendo, plurimumque æstuans, nec quicquam tamen, quod rem spectet, eloquendo, ut sepia se occultat, elabique studet:

det. Nos prehendere tamen hominem annisi sumus, & istis pagellis, quantum pro tempore licuit, responsum illi reddimus. Sed de eo tuum aliorumque judicium esto. Res enim publica est. Dum vero hic sumus, mi Salmasi, plurimum te amo, ut locum indices authoris illius, de quo inter prandendum in mensa Dn. Vossii injiciebas, qui porculum sive porcellum lingua Gallica nominari tradit *Coet*, sive *Coeten*, aut simili modo. Excidit enim, ut & liber & auctor ille inter Latinos medicos, quem nominabas. Rogoque, ne grave sit, hacque egregia observatione amicitiam hanc nostram inities, meque postliminio hoc doceas. Harderwic. IV. Kal. Novembr. 1634.

EPIST. XIV

PETRUS SCRIVERIUS

Isacio suo

S. P. D.

Judicium de Heda. De Junii Batavia. Divaei Austrasia. Anonymi Amstelodamum.

Heri literas tuas accepi. Per quem eae traditae sint ignoro. Hoc die misit ad me *Raphelengius*, num quid ad te vellem. Quamquam occupatus eram, & nihil fere erat, de quo ad te scriberem; tamen oblatam illam bellam occasionem praeterlabi minime passus sum. Eam itaque illico arripui, & simul calamum, qui haec summa cum festinatione. De *Heda* loco curatius, quam nuper feci, ad

te

te scribere non possum. Fugit te, quod alicujus Regis Francici diploma esse tibi persuadeas. Non est. Quare annum Christi, quo *Commemoratio* ista instituta est, aut signata, non est, quod temere apud Hedam quæras. Nec scio, an alibi in Archivis Trajectensibus exstet. Quare hoc simus Catone contenti. Monui nuper eam insertam ab Heda elogio episcopi Odilbaldi, cujus annum emortualem adjeci, & quædam alia, quæ ad rem putabam pertinere. Junii Bataviam quando prælo traditurus sim, adhuc incertum. Raphelengii præla omnia occupata sunt; neque ego adhuc paratus sum. Colligam Deo volente hac hyeme, & tua; quæ humanissime offers, adjungam, purpuram videlicet panno meo. Hoc age, & communica primo otio; quod obnixe te rogo. Communicabis autem imputaturo amico sine dolo. Nihil typographo traditurus sum, priusquam omnia mea absolvero. Non enim libenter currente prælo, quod nuper feci, tumultuarie & temere quidpiam chartis illinerem. Auctores, quod te velle video, nullos adjiciam. *Heda* quidem scriptor luce dignissimus, sed ei in *Batavia Junii* vix locus: & auctor ille peculiarem habet difficultatem: de quo aliquando coram, aut alias per otium: nunc propero. De Animadversionibus meis & Observationibus in *Junium*, etiam coram. *Divæi* Austrasiam; & alia multa ejusdem scripta, sunt, qui promittant; quos & literis monui, ut dicta factis cohonestarent. Nihil dum tamen ejus viri prodiit, quod sciam. Anonymi illud scriptum de *Amsterodamo*, quod penes te esse constat, quid diutius mihi invides? Nequaquam invidebo ais. Atqui quare id non primo

statim tempore missum fuit? Sane oportuit, vel illud ipsum exemplar Domini *ten Grotenbuysen*. Utique quum interim oblati sint homines bene certi, per quos mitteres, bona fide remittendum. Hoc age, nisi me totum in fermento esse velis, nunc quidem non modice iratum, sed & tristem in funere filioli tui, qui tibi unicus erat, nisi fallor. Vale XII. Novembr. CIↃ. IↃC. IX.

EPIST. XV

PETRUS SCRIVERIUS

Johanni Isacio suo S.

De Itinerario Pontani. Alia quædam.

Hodie mane allatus est tandem fasciculus iste librorum, qui nunc recta ad te. In eo est Cosmographia *Merulæ*, *Notitia* imperii, Observationes *Schenckii*, & *Plautus Taubmanni*, in cujus Commentario multa tui mentio. Videbis, quid sit, & judicium tuum perscribes. Suevicos scriptores, quam primum Lugdunum venero mittam. *Apulejum Wouwerii* non exspectabis frustra. Necdum enim prodiit, quod sciam, nisi post discessum meum allatus sit. Nam se alios libros exspectare dictitant librarii nostri. Itinerarii tui specimen a te mendis, quibus scatebat, magna ex parte liberatum vidi. Atque obiter etiam post censuram tuam percurri, & non pauca item operarum menda sustuli. Unum quoque Isacii mei inveni. Dicis in discriptione Nemausi;

Quid

Quid memorabo aras? quid tot monumenta vetusta
Sculpta notis? queis nunc obscura memoria rerum
Clara per annales antiquaque scripta relucet.

Medius horum versuum aperte peccat in legem Pediam, quem quomodo emendari velis prima occasione significabis. Alias ego aliud quid substituam. Quod tamen per te ipsum fieri malim. Ne sincerum vas incrustasse dicar forsitan. Cras, volente Deo, Lugdunum ad Musas meas proficiscat, & mecum Itinerarium tuum, quod in illud tempus servavi ob hoc mendum imprudenter a te commissum scilicet. Alioquin hodie præmisissem. Heinsium nostrum *Crepundiis* suis ad *Silium* in eodem luto hæsisse memini, admonitumque a me correxisse. Idem ut facias te etiam atque etiam rogo, mi Isaci. Salveat iterum optimus doctissimusque Thysius. Scribebam Amsterodami animo & calamo ut vides festinantissimo, xv. Novembr. CIↃ. IↃC. V.

EPIST. XVI.

IDEM

V. CL. Jo. Isacio Pontano S.

De Catalogo librorum Commelinianorum

Isaci mellitissime, Octiduum est, & quod excurrit, ex quo literæ tuæ per Brinckium allatæ una cum librorum fasciculo mihi traditæ sunt. Nihil dum interea temporis, quod ad te scriberem, aut mitterem, occurrit, nisi forte hunc librorum *Commelinianorum* Catalogum, quem nuper concinna-

bam, dignum existimes, quem inspicias, enotesque obiter, quos emi tibi libros velis. Poteris & si videbitur cum Thysio communicare, eumque meo nomine quam officiosissime salutare. Et si quid ad vos super exercitu nostro novi adferatur, quod nos dum hic sumus (erimus autem sex septem diebus proximis) recreaturum putes, quæso, communica. Vale cum suavissima uxorcula. Mea ut & Pater meus te salutant. Scripsi Amsterodami xv. Septemb. CIↃ. IↃC. V.

Sed heus! Indicem in *Itinerarium* tuum, & siqua alia quando habebimus? Rogat idem me typographus, cui hæc cessatio non est ex animi sententia.

EPIST. XVII.

V. CL. Johanni Isacio Pontano

CONSTANTINUS l'EMPERFUR

ab Opwyck S.

Successor quæritur Hardervici in locum Hoeingii.

Vir Celeberrime, Binas a te accepi literas, quibus illud de genero tuo, quod petieram indicabas. In secundis theses, de quibus inter nos egeramus, addebas. Quas remitto, quia easdem aliunde accepi. Nihil rescribendum erat, quandoquidem nondum quicquam certi habebam, sicuti ne nunc quidem. Lente id, & caute agendum est. Postea librum tuum de mari libero transmisisti. Me non statim

tim debitas egisse gratias, cum & meæ famæ ibidem studiosus fueris, mirari nolito: quandoquidem de amicis Hardervicenis coram salutandis deliberabam. Sed gratiis pro beneficio & dono actis ad tertias accedo literas, quibus evestigio responsum petis. De successore viri præstantissimi *S. Hoeingii* satagitis: & virum idoneum indicari vultis, qui & authoritate & eruditione prædecessoris desiderium minuere possit. Sunt complures, qui istam provinciam, quam alter dereliquit morte ereptus, libenter susciperent, verum duos præ cæteris novi familiariter, adeo ut de ipsis certius testari possim. Unus est Conrector Alcmarianus, quem in Græcis & Logicis versatum scio, sed vereor ut Alcmariani eum dimittant. Etenim ob pietatem, humilitatem animi, benignitatem, in docendo dexteritatem singularem, aliasque dotes, illis est gratissimus. Sed quid tentare nocebit? Alter est raræ eruditionis & in Philosophia & Græcis literis inprimis eminet. Sed nomen adhuc supprimo, donec cum eo familiarius egero. Si enim ab eo abhorreret, nomen etiam reticeri vellet. Ego intra paucos dies cum eo negotium communicabo. Interim vobis omnibus permaneo addictissimus *C. L'empereur ab Opwyck*. Lugd. Bat. 4. Aug. ann. partæ salutis 1635.

EPIST. XVIII

ISACIUS SCRIVERIO

Suo S. P. D.

Ubi olim Mattiaci. De Goldasti Collectaneis de cultu imaginum.

Acceptissimæ fuerunt, quæ diebus superioribus una cum librorum fasciculo ad nos transmisisti literas. Petitionibus autem tuis, quod in totum minus eespondeam, varias adferre causas possum, sed omnes extra me positas. Nam primo manuscriptum illud Chronicon sancte mihi concreditum, nec nisi ad dominos rediturum promisi. Amplissimus quoque *Sandius* eadem lege obstringitur, quatenus Codex non privati hominis, sed publicus est. Ipsum vero Sandium brevi hic exspectari intelligo, atque ita præsens præsentem conveniam, tuique voti certiorem reddam. Aquilium aliunde commodatum Brinckius penes se nunc non habet, sed ante menses aliquot possessori reddiderat jam alibi commoranti. Spem interea facit per literas ab eodem se repetiturum. Nunc ergo Trajectensem historiolam solam mittimus, si forte illa tibi usui esse possit, quod omnino confido. Nam ut ille dicebat; nullus liber tam malus, quin aliquid boni contineat. De *Arborichis* Procopii cogitabo. *Mattiacos* quod esse partem *Bataviæ* aut vicinam *Bataviæ* existimas, quia Tacitus dixit in eodem cum Batavis obsequio degere, non necessario concluditur. Nam in eodem obsequio

fuisse.

fuiſſe vult, ſed, ut addit, in ſua ripa. Nihil autem certius, quam ex adverſo Moguntiæ ultra Rhenum egiſſe, quomodo ex Ammiani præclaro loco in *Originibus* noſtris *cap.* 6. oſtendi. Et Mattiacorum coloniam non minus in Zelandiam & vicinam Bataviam ac reliquorum *Cattorum* tranſmiſſam nullus dubito. Feci & Martialis tui ibi mentionem, præſertim quia *Mattiacas* pilas eaſdem facit cum ſpuma illa cauſtica, quæ Theutonicos capillos irrufat. At tu etiam *ſpumam* non *cauſticam* ſed *Batavam* eidem nominatam videris innuere, non addito tamen epigrammatis loco, quod optaſſem. non enim nunc occurrit. *Divæi* libellum de Auſtraſia, quem eſſe penes amicos nuper indicaſti, quæſo te, urge ut lucem aſpiciat, typiſque quam primum deſcribatur. Dignus erit ille poſthumus, cujus Lucina clueas. Thyſius noſter *Goldaſti* de imaginum cultu collectanea avide & uno impetu ſtatim percurrit. Sunt fere eadem illa, quæ ipſemet jam diu parata habuit, qui tamen & alia plura præterea addidiſſet, Synodi Francofurtenſis canones, & reliqua, quæ conqueritur *Goldaſtus* ſe reperire adhuc nequiiſſe. In notis etiam Goldaſti ait eſſe, quæ animadverſione digna ſunt. Nam tenuia nonnulla intercurrunt, nonnulla etiam dubia & falſa, quæ adferri plerumque ſolent adverſus imaginum cultum, cum ejuſmodi amentatis haſtis haud opus ſit, præſertim apud Pontificios, qui calumniandi anſam inde aucupantur, quaſi undequaque nos aurulas omnes captemus ad rei defenſionem, quæ alias per ſe perſpicua ſatis eſt, & argumentis nititur extra omnem controverſiam poſitis. Auctor fui Dno Thyſio, ut Appendicem

Ubi hodie thermæ *Weiſbadenſes* aliæque etiam *Badenſes* ſunt ſuperius juxta. Argentoratum ſitæ. Et aliæ inſuper *Badenſes* in Helvetiis.

adjiceret *Goldasti Collectaneis* una cum *Notis & Animadversionibus* tam in ipsum *Goldastum* quam *Decreta* illa *Imperatoria*. De quo quid censeas intelligere desideramus. Addidit sane schedam ipse Thysius, ut locum istum cum cura inspectum explicatumque per te habere quam citissime possit. *Grutero* nostro ante elapsas nundinas serio scripseram super instituto isto de *Rebus & Originibus Francicis*, sed nihil rescripsisse comperio, cum alias in isto genere semper impigrum atque alacrem expertus sim. Tu si forte ad eum, quæso meo nomine aurem illi vellas. *Brinckius* noster, qui Trajectensem hanc, cujus memini, tibi historiolam transmittit, amice interim petit, ut pergas in emaculanda veteri *Batavia*, & si forte nunc excusa sit, exemplum communices, simulque resalutat una cum Thysio quam diligentissime. Vale Hardervici 20. Decembr. 1609.

EPIST. XIX.

V. CL. Petro Scriverio

JO. ISACIUS PONTANUS Sal.

Tuceta. Casnar.

Oblata per Brinckium nostrum occasione cogor iterum de typothetis querelam tibi occinere. Nam ecce quos antea celeritatis nimiæ incusabam, nunc vice versa tarditatis arguendi, quamvis celeritatis illa nupera incusatio, animi magis gratia, quam, quod ita serio sentirem, instituta fuerit. Il-

lis

stis enim componentibus pares esse scribendo meditandoque facile possumus, modo tempori commonefiamus. Nec in nobis adhuc desideratum aliquid magnopere conqueri eos posse puto. Quicquid tamen est per te certior fieri quam primum expeto, ut semel & serio universum hoc ad optatam metam deducamus. Indicem & cetera, quantum ex hisce pagellis fieri licuit, concinnare cœpi, ubi suppetent reliqua, brevi omnia absolvam & mittam. Velim etiam de Scaligero nostro quid sit expectandum verbulo subindices. Nam & ego inter Omissa duo etiamnum meminisse possum omnino non omittenda. Alterum est apud veterem Commentatorem Persii *Tuceta* scilicet. Alterum est *casnar* Labieni apud Quintilianum. Utrumque est obscurius & a re alienum, ut prius mihi visum: nunc succurrit, & capio. Tu siquid aliud insuper habes, communica & juva me. Dab. raptim Hardervici CIↃ. IↃC. VI. XXI. Aug. stil. vet. Aimonium, Francogalliam, Etymologum ecce hic simul remitto. Thysius te quam officiosissime salutat, & gratias habet pro Aimonio, & vicem repromittit. Salutabis etiam nostro nomine Baudium Heinsiumque.

EPIST. XX.

IDEM

Eidem S. P.

Martialis an Cocus.

Ternario numero, Scriveri desideratissime, sicet eximia semper a veteribus tributa potentia sit,

ſit, nihil tamen ternis ad te ordine miſſis literis tuarum quicquam elicere valui. Quid ergo facturus? Deſinerem, ſi in amicitiam noſtram juris vel minimum haberet ſuſpicio: ſed cum eam taliaque amoveat atque arceat tua mihi ſemper perſpecta probitas, ecce etiam quarto venio, & Pythagoreorum jurejurando, οὐ μὰ τὸν ἀμετέρᾳ ψυχᾷ παραδόντα τετρακτὺν. Et ut illi hunc quaſi ad animæ perfectionem vel maxime pertinentem numerum inter arcana venerabantur; ita tu nobis reſponſum aliquod abſolutum ſignarumque terque quaterque rogatus perfice. Nec effice,

Iſta etiam ut referat non felix charta repulſam.

Non jam illud, quod eſſe deſiderii noſtri caput non ignoras, de Typographia repetam. Nec etiam de Suevicis cantionem itero. Tantum quid exſpectandum mihi de ſingulis, ſicuti & de Cantico illo Canticorum unico verbo depropera, ut apud Commelinum ſi fortaſſis adhuc reperiam. Itinerarii noſtri quod reliquum eſt contexui tandem, & ſermone quodam verborum limari porro deſiderat. Excitabit nunc anni remeans ver, & tu præſertim Phœbeis teis literis, quas avide exſpecto. Et tu interim quid agas, aut muſineris exſpecto. Et quo progreſſus Martialis? Caſaubonus quidem in nuperis ad Lampridium notis *Cocum* fuiſſe perſuadere nobis vult, adducto, ut putat, forti tibicine Sariſberienſi. Tu ſi diſplicet pro *Coci* in Codice Lampridiano *quoque* ſubſtituas, & honorem Poetæ tui vindicaveris. Jam ergo ad ſingula tuas exſpecto, & ſiquid inſuper novi, quo capi nos putes, id quoque exſpecto. Vale Hardervici CIↃ. IↃC. V.

EPIST.

EPIST. XXI.

V. CL. Petro Scriverio

JO. ISACIUS PONTANUS Sal.

De Scioppii indole. Schonhovii dissertatio de origine Francorum.

Laudo te, Scriveri, tandem aliquando in viam rediisti. Et nisi fecisses jam ecce tibi dicam scripturiebam, jam emissarios & nauticos circumspiciebam, qui te fugitivum sub signa reducerent. Sed ista sufficiunt & habeo confitentem reum. Operariis istis, seu tu potius mercenarios dici cupis, quod assiduis flagitiis assistas, & velut obtundas, nihil te novi facere intelligo. Nam illud hominum genus pro more suo morosum est, & Arcadicum nescio quid sapit. Illud solum mihi molestum & ægre est te causa mea molestiis & tricis irretiri. Sed bene quod ominari meliora nunc incipis, & in totum de negotio suscepto bene sperare. Forte, ut Apulejanus ille, hominem nunc isti resumunt, & *redeunt in corpora sensus*. Ita auguror & fidem firmant decursa apud vos Saturnalia. Sed omissis jocis quod alteram porro Appendicis nostræ partem jam expetis, fiet. Verum quandoquidem in ea cum veteris tum hujus ævi Politicum statum, & quomodo ad Romanos olim & vicissim ab illis ad Gallos devolutum sit Galliæ regimen ordiue & breviter persequar, valde vidisse atque inspexisse prius gestiam *Hotomanni Franco-Galliam*, ne in eadem fortassis incur-

curram nescius. Nam & novam de Francorum regibus observatiunculam aliaque obiter adjicio, quibus haud dubie commodare etiam posset illa Schoonhovii, ni fallor, de Francorum origine dissertatio, quam asservari apud se manu descriptam commonet ad Jornandem humanissimus clarissimusque vester *Vulcanius*. Quæ nec absone etiam adjici connectique nostris possit, nisi aliud illi consilium. Tu quid fieri possit per occasionem expiscaberis. Interim *Franco-Galliam* vide si habere ac mittere possis, simulque specimen ejus nostri, quodcunque excusum fuerit. Senecam, quem ais a Lipsio editum, nondum vidi; sed valde cupio, sicuti & Historicum illud opus, quod existimem graviora promere, quam promittit leviculus titulus *Lovanium* & *Academia*. Quod ais *Apulejum etiam Wouwerii* extare; & in eum paratam atque excusam Augustæ Vindelicorum *Schoppii* censuram, non satis capio, quomodo adeo ex tempore id factum, quasi ad ipsum solum delatus fuerit prætereitis atque insciis nobis. Idque eo magis, quod iste, uti tu facete appellas, *Pistivius*, in media Italia jam diu neglectus ignotusque latuerit. Nisi forte ut Hunni olim & politi isti Scythæ ad desolandum vastandumque florentissimas regiones ex improviso provolarunt; sic & ille ad insultandum confundendumque nunc optimarum literarum assertores ex insidiis latibulisque non expectatus prosiliat. Nam de Scaligero quod deinceps attexis, indignatus sane sum ineptum istum graculum, & Papalem caculam tantum sibi juris & supercilii arrogare, ut etiam meritissimam illam maximi viri operam, & absque qua

fuisset

fuisset vix ille vel balbutire valuisset, tam indignis modis prostituat. Sed ita sunt nostri ordinis plerique homines.

Siquid recte feceris levior pluma est gratia:
Siquid peccatum est plumbeas iras gerunt.

Imo & isti nostri non gerunt modo, aut animo (ut illi Plautini divites) iras condunt, sed ferocissimis convitiis plenisque plaustris stolidissimum animi sui jus atque virus in optimos quosque idque publice profundunt. Unde & mihi sæpius decretum parcius aut omnino hoc studiorum genus non attingere, ne dum omnia fecerim ipsemet quoque majorem laborem quem laudem inveniam. Retrahit nihilominus identidem illa occulti divina potentia fati, tum etiam spes æquiorum judiciorum, qui si non in singulis saltem quia in aliquibus magni hujus rei literariæ ædificii partibus redintegrandis officio non defuerimus juvandi conatum non improbabunt. Quod virtutis esse mihi constat, non eorum, qui illam, & quos illa fugit. Habes Scriveri, quod ad epistolæ tuæ singula lemmata libuit pleniuscule reponere. Tu non desines nos sæpius ejusmodi sermonibus recreare. Hardervici 2. Kal. Mart. 1606.

EPIST.

EPIST. XXII.

PETRUS SCRIVERIUS

Joh. Isacio suo S. P. D.

Schonhovii dissertatio de Francorum origine. De eadem dissertatio Hermanni Comitis Nuenarii. Martialis Scriverii.

Si me hic suavissimis doctissimisque tuis literis responsurum putes, aut magnum aliquid fortassis animo volvas, mi Isaci, sane falleris. Scribo enim hæc, ut dicit ille, stans pede in uno. Adsunt consanguinei aliquot & affines, atque utinam adessent tantum! nunc totum me sibi vindicant, ita ut vix otium sit scalpendis, quod ajunt, auribus. Et sane ni *Brinckius*, cui literas meas superioribus diebus promisi, hodie mane me de domuitione sua monuisset, nec nunc eitam has subitas licet & insubidas habuisses. Nam tempus illud quod iis exarandis impendi, id omne quanquam pusillum suffuratum sibi queruntur amici: sed querantur, ego nec futilitatis argui, nec tam bellam occasionem omittere volui. Ad rem itaque ut veniam. Itinerarium tuum, ut Teucris illa apud Ciceronem, lentum profecto negotium est. Iterum cessant Marrucini illi asini, cessabuntque totum adhuc octiduum. Sed post illud diligentem & absque ullis feriis operam mihi pollicitus est ipse *Basson*. Quare Isaci mi noli animum despondere, sed hoc quod restat favente Persica ali-

quan-

quando perfice. Atque audin cura, ut extremo hoc menſe habeam; aut ſaltem primo Aprili. Ne quum operæ ſerio pergunt; nos in mora ſimus. *Franco-Galliam Hotomanni*, quam videre aves, en tibi. Diſſertationem eruditiſſimi *Schoonhovii* de origine Francorum impetrare ab Euclione tenaciſſimo minime potui. Heſterna adhuc die obſervato molliſſimo fandi tempore perquam delenifice ea de re ipſum compellabam, totamque Suadam, aliis namque machinis in hoc negotio opus non erat, admovebam. Sed fruſtra. Dicebat ſe eam velle cum Ampliſſimo *Thuano* aut cum Clariſſimo *Pithæo* per occaſionem communicare. Addebat etiam ea uſum eſſe *Junium* noſtrum, in cujus *Batavia* pene eadem de Francis *cap.* IX. Illo igitur Catone contentus age quod agis. Niſi inſpicere velis, quod ego omnino e re tua futurum exiſtimo, quæ de Francis ſcripſit *Flaccius Illyricus*, & pro eo adverſus Bellarminum Franciſcus Junius. Sed hæc vidiſti forſan, & communicavit, uti arbitror, clariſſimus Thyſius. Exſtat & de origine & ſedibus priſcorum Francorum *Commentariolus* ſeu epiſtola *Hermanni* Comitis *Neunarii*. Edita aliquoties in Germania, & ante annos plus minus XX. Antverpiæ apud *Chriſtophorum Plantinum* inter Auctores deſcriptionis utriuſque Germaniæ. Quam vidiſſe te puto. Hæc epiſtola quum brevis ſit, neque illepida, neque invenuſta, non incommode tuis forte adjici connectique poſſit. Tu vide; ego hic importunitate amicorum cœptum orationis filum cogor abrumpere. Non poſſum tamen vel invitis iis quin hic paucula attexam. Si illam, de qua modo loquebar, epiſtolam non videris, in-

dica & mittam, & si quibus aliis libris tibi opus erit, perlibenter tecum communicabo. Erunt procul dubio alia ejus farinæ scripta, quorum nomina homini curis innumeris occupato, prensationibusque importunis detento nunc non occurrunt. Vellem hic si liberum esset aliquid de *Marcilio* dicere, & Martiale Parisino, sed ut modo dixi vetant amici. De his itaque alias. Nunc finiam, si prius te per Musarum omnia sacra rogavero atque obsecravero, ne cum quoquam mortalium *Martialem* hunc meum, quem *Brinckio* tibi reddendum tradidi, communices. Ostendere quidem potes, sed ostendere tantum. Commodato autem alicui dare, vel etiam in exteras regiones amandare etiam atque etiam veto. Sed quid ego hæc apud te, quasi inter bonos bene agier oportere nescias? *Martiali* notas *Gruteri* addidi, ut indidem conjecturas aliquot aurigante ingenio tuo depromeres aut eliceres. Hoc age & siquæ felix sub manu tibi conjectura nascatur eam ad marginem libri annotare velis. Jam decretissimum est mihi Auctorem illum emittere, & cis paucos dies aggrediar *Notas* meas describere. In his si *Isutium* aliquoties legi cupis, da operam, Vir Præstantissime, & vale. Scripsi summa cum festinatione xv. Mart. CIↃ. IↃC. V.

Baronium, quod pene oblitus eram scribere, fartum tectum accepi. Adscribo homini clarissimo, Thysio inquam, amicissimam salutem. Idem facit Nassanus, qui vobis nuper Harderwici adfuit, nunc itineri accinctus magnam Britanniam & inde Galliam Allobrogesque suos cogitat. Deus Opt. Max. juvenem ad recta natum servet, atque incolumen ad suos reducat.

EPIST.

EPIST. XXIII.

MARCO ZUERIO BOXHORNIO

S. D.

JOH. ISACIUS PONTANUS.

Tacitus locis aliquot correctus in vita Agricolæ.

Scribis inter cetera, cognate ornatissime, in eo te esse, ut vitam Julii Agricolæ commentariis tuis illustratam publico dones, a me amice petens, ut si quid habeam, quod institutum id tuum juvare possit, candidus impertirer. Facis tu quidem quod soles, id est, magna tibi de me polliceris. Sed ea sunt tempora nunc mea, ut vacare antiquis illis & amatis olim studiis vix detur. Subitaneum & tumultuarium sit, nec dignum fortasse purgatioribus auribus; quod modo possumus. Ne tamen deessem tuo voto, oram mei Taciti, qui ad manus est, obiter inspexi repperique notata excerptaque, ex veteri Codice, quæ emendanda jam pridem clariss. Ursinus subindicaverat; & ea sane, quod miratus sum, ejusmodi, quæ neque Lipsio, neque Pichenæ; licet uterque Fulvio posterior fuerit, vel visa vel animadversa. Nam laborare haud leviter in plerisque hic, & hunc & illum, hærereque deprehendo. Etenim quod legitur sub initium in editione Lipsiana: *Nam classis Othoniana licenter vaga, dum in Templo* (*Liguriæ pars est*) *hostiliter populatur*, id vetus Ursini codex non quidem per omnia emenda-

tum depromit, ad veritatem tamen proxime ducit, dum legit: *Temelium (Liguriæ urbs est) hostiliter populatur.* Ubi *Temelium* est, quod *Tempsam* appellat Plinius *lib.* 3. *cap.* 51 qui Græcis *Temesam* appellari addit; ut facile hinc appareat, unde Tacito corruptum illud *Templo* obrepserit. A *Temesa* autem *æra Temesea* apud authores, & in his Ovidium, *qui* 15. *Metamorph. Temesæa metalla* dixit. Vide item Stephanum de *Urbib.* qui more Græcorum *Temesam* agnoscit. *Liguriæ* autem *urbem* lato modo Tacitus dixisse videtur, cum oppidum sit Brutiorum, quamvis & Plinius Apuliæ quoque Ligures tribuat *lib.* 3. *cap.* 11. Hinc illis verbis, *alternis manus centuriones, alternis vim & contumulias miscere,* quid involutius aut corruptius? At codex Ursini modo solvit legitque, immissa voce; *alternis manus centurionum, alterni servos vim & contumelias miscere.* Et quis id esse verum, idque velle authorem neget magnopere? Et statim, *Voadica generis regii fœmina,* est *Boudicea,* de qua iterum & prolixe Tacitus *libro Annal.* 14. De Hibernia ista, *melius aditus portusque per commercia & negotiatores cogniti,* in integrum restituit, monente Fulvio, Danesius legendo, *ejus aditus.* Et mox illa, *Vix monitis coercitum militem adbuc ratus,* ex eodem Ursino rescribo: *vix munimentis coercitum militem accendendum adhuc ratus.* Nec longe inde: *aut mores belli, aut causas debellandi,* lege *rebellandi,* quod ex Veneta quoque sua Pichenas attulit. Et iterum paulo post, *sed in nullum rei post usum,* palmaria est lectio veteris ejusdem Codicis Ursiniani, *sed in nullum reipublicæ usum;* sicuti & ea, quæ proxime

sub-

subsequitur, *crebrius quam more principis per nuncios visentis*, ubi vulgo etiam Lipsii editiones, *principatus* pro *principis*. Et illud ultimo, quod licet corruptissimum Lipsius agnoscat, melius tamen, quod reponat, habere se negat, illud inquam, *Nos Maurici Rusticique visus, nos innocenti sanguine Senecio profudit*. Quid enim ibi *visus* vox? Cogitaveram quidem ego ad sensum non incommode, quod libri nostri ora indicat, legendum, *virtus*, pro *visus*. At Codex Ursini egregie rem aperit, expeditque, faciendo: *Nos Mauricum Rusticumqne divisimus*. Non enim uterque Mauricus Rusticusque per Domitianum mori jussus, sed Rusticus tantum: Mauricus, quod indicat epistoia quinta *lib.* 1. *Epistolarum* Plinius, in exilium actus sub Nerva rediit. Hæc erant, quæ hoc tempore suggerero opis nostræ fuit. Quibus si addas, quæ Rhenanus, quæ Lipsius, Pichenas, Gruterus, aliique, & ipse etiam conferre poteris, non dubito, quin ea vita Agricolæ sit futura mansuraque vitalis. Hardervici x. Cal. April. cIↃ IↃc xxxv.

EPIST. XXIV.

Cl. Viro D. ÆGIDIO GELENIO Canonico Coloniensi

JO. ISACIUS PONTANUS.

De S. Irmgarde Comitis Zutphaniensis filia.

Clarissime Vir,

Literis tuis humanissimis mihique oppido (præsertim quia de literis veterique historia agebant) per-

gratis respondi superioribus septimanis per tabellionem, qui statis diebus Amsterodamo Coloniam commeat. Easque recte tibi redditas, quamvis necdum acceperim, sperare tamen me facit fides eorum brevigerulorum, quæ apud omnes certa habetur. Quod repetendum ista occasione tibique significandum putavi, ut saltem de nostro officio constaret. Sed illis superioribus meis, cum id præcipue egerim, ut tibi tuæque, quam tum proponebas, quæstioni satisfacerem, nunc ut mihi eandem vicem tribuas, oro. Nam ex literis tuis, cum patere tibi archiva S. Pantaleonis intelligam, gratissimum feceris, si me docueris, quis ille, & quo nomine, quove patre genitus fuerit, qui S. Pantaleonis Abbas dicitur, ac frater fuisse divæ Irmgardis, Comitis Zutphaniensis filiæ, quæ Coloniæ ante annos circiter sexcentos devote agens Resæ oppidum ecclesiæ Coloniensi assignavit? Etenim de ea ejusque fratre ita Merssæus in catalogo Coloniensium archiepiscoporum, anni æra non addita, ubi de Syfrido:

S. Irmgardis Comitis Sutphaniæ filia, omnia terrena ac caduca respuit, ut Christum ejusque regnum lucrifaceret. Defunctis parentibus, ipsa omnium bonorum hæres facta est, quæ ad Dei honorem pauperumque sustentationem expendere cogitavit. Contulit se Coloniam, & ibi propter loci sanctitatem summi templi habitationem elegit, & Christo in magna abstinentia & humilitate devotissime cultum sedulum præstitit. Profecta est tertio Romam & caput S. Silvestri Pontificis transtulit Coloniam. Rees oppidum ecclesiæ Coloniensi assignavit, & Suichtelen cum omnibus suis attinen-

tiis

tiis monasterio divi Pantaleonis, eo, quod illius conventus Abbas huic esset frater, donavit. Defuncta est plena bonis operibus, & Colonia in summo templo ejus corpus visitur. Non est canonizata. Hæc Merssæus. Quæ sane ejusmodi sunt, sive Abbatem videamus, adeo illustri prosapia; sive ejus sororem Irmgardem, ea morum non tantum sanctimonia, sed in ecclesiam quoque Coloniensem ipsamque Coloniam ea liberalitate eoque affectu insignem, quæ merito, vos teque vel maxime, præsulum vestratium res exequentem, excitent, ut de utroque clariora omnia, & ea præcipue, quæ dixi, ex archivis illis, quæ apud vos sunt, divi Pantaleonis, quam primum nanciscamur. Hocque ut agas, meque proxima occasione certiorem horum reddas iterum te iterumque rogo, vel historiæ nostræ Gelricæ nomine. Quæ, ut speramus, lucem propediem videbit. His, mi Geleni, quam felicissime vale salveque ab eo, qui te colit æstimatque. Harderv. Gelrorum III. Cal. Julii 1635.

EPIST. XXV.

IDEM

V. Cl. Stephano Stephanio. Soram.

De Papiæ Lexico. De Otfrido. De Willeramo. Pracinctus quid.

Excitasti postliminio me literis tuis, mi Stephani, quas attulit non sartor, quem putabas, sed Amstelodamo ad me missas accepi. Ex iis, præter

cetera, intelligo tibi post colloquia, de quibus antehac ad te scripsi, novum nunc laborem injunctum concinnandi nomenclatoris, qui verba omnium conjugationum serie Alphabetica, additis construendi variis modis, exhibeat. Laboris quidem Herculei, sed utilissimi id opus fuerit, si nimirum juventus uno quasi intuitu unaque opera non verba modo, sed vim simul ac regimen eorum discat. Papiæ lexicon, quod expetis, bibliotheca mea non habet, nec unquam vidisse memini. Tamen sæpe ejus mentionem apud me fecisse scio Johannem Lydium, ac promisisse novam ejus editionem post eam, quæ prodiit Venetiis anno Christi 1491. Non deero per occasionem tuo nomine, quid hujus sit, propius inquirere vel ex Lydio ipso. Interim dum Papiam desideras, ejus vicem tibi esto index vocum, qui subjicitur editioni Apuleianæ Elmenhorstii. Nam ibi Papias non paginas tantum, sed verba fere singula facit. Quod Otfridum spectat, est quidem apud me ille, sed beneficio magis alterius, quam proprie meus. Ab eo proximus est Walramus Abbas, ætate haud multo inferior, qui Canticum Canticorum versu Latino & lingua Theutonica, qualem tunc loquebantur, nobis dedit. Sed eum, utpote Leidæ typis Raphelengii excusum, tibi ad manum esse non dubito. Dum hæc scribo, in manus meas literæ tuæ venetunt, ante triennium circiter scriptæ. In iis, præter cetera, de quibus me monebas, in historia nostra Danica a te observatis, phrasim notabas, *procinctum movere*, *facere procinctum*, quasi novum nec lectum tibi. At *procinctus*, *us*, ut habent lexica, παρεμβολή est, item

παρα-

παρασκευὴ, & id denique quicquid paratum eſt, & ipſa proviſio, facta antequam aliquid fiat. Unde recte, ut mihi videtur, *movere procinctum*, *facere procinctum*, &, ut Plinius, *tendere ad procinctum*, dicetur is, qui agere aliquid & exſequi conſtituit, quod animo jam ante conceptum habuit. Nec aliter *habere*, *ſtare*, *eſſe in procinctu*, accipiendum, quod itidem reperies. Quomodo & Aul. Gellius *lib.* 1. *cap.* 11. *Halyattes Rex fidicinas in procinctu habuit.* Et idem Gellius ibidem & alibi *lib.* 10. *cap.* 15. *claſſem procinctam* dicere veritus non eſt de claſſe armata & parata ad prælium. Nam de hiſtoria noſtra Danica, quod ultimo quæris, ita habe: alterum, qui reliquus eſt tomus, ſubque incude ſudat, conſtitui cum priori, ſed typo minori excuſum utrumque junctim dare, ut ita hic novus, ille innovatus habeatur; ſi & ita videbitur typographo: nec modum excedat libri moles. De quo proxime, aut alias, volente Deo, uberius, ut & de Gelrica, cujus adhuc nihil lucem vidit. Ceterum quæ addis nova; quæque interſeris de regione veſtrate borealiori,

--- quam frigore pigrum
Sidus, & æternæ premit inclementia brumæ,

placuere ſingula, ſæpiuſque ut talibus nos interpelles, rogo. Quod autem de inſperato funere ſoceri tui deinde ſubdis, quem modo tu tuaque Thalia lugetis, triſte fuit intelligere, & triſtius ad aures meas accidiſſet, niſi ſenem obiiſſe, & eam mortalibus legem eſſe poſitam conſtaret, ſemel moriendi. Illum vitæ ver, hunc æſtas; alium autumnus, alium ætatis bruma rapit.

--- ibimus omnes,
Ibimus; immensis urnam quatit Æacus umbris.
Hardervici Gelrorum ipsis Cal. Julii 1635.

EPIST. XXVI.

V. Cl. Gerardo Joanni Vossio,

JO. ISACIUS PONTANUS.

De loco quodam Catulli. Puber, impuber, imber, exuber.

Priusquam ad studia mea operasque intermissas me referrem, domum cum Deo jam reversus, Vossi amicissime, id agebam, ut inspecto propius, quo me liberali manu donasti, Opere tuo *de arte Grammatica*, non modo verbis, quod coram factum, sed per literas quoque, quæ mentis nostræ judiciique esse interpretes præsentiores solent, tibi gratias redderem: idque dum ego, & loca illa, mihi præsenti monstrata, quibus me semel iterumque (antique hoc dicam, nec aliter accipi velim) laudasti, anxius quæro, & iterum iterumque folia verto invertoque, nusquam tamen, veluti fascinatus, reperire potui. Ad te igitur redeo, rogans mihi librum & pagg. obiter perscribas, in quibus hæc, oculos meos adeo pertinaciter fugientia, deprehendam. Et ne perfunctorie inspecta mihi, Addenda præsertim tua, in quibus exstare memoriæ inhæret, existimes, refero ad te locum, qui habetur in Addendis ad librum de Analogia, istum: *quanquam* de *impuber* res non satis *est aperta. Nuspiam enim*

enim me hoc legisse memini, nisi apud Grammaticos: quos Josephus Scaliger secutus in Galliambico Catulli, pro mulier *contra omnes libros*, puber *reponit. Sed cum Grammatici nullum laudent authorem, ut aliud non esset, incerta foret Scaligeri coniectura.* At *puber, impuber* recto casu dici, licet minus usitate quam *pubes* & *impubes*, ostendunt non tam classicorum testimonia, quam quod reliquis in casibus creberrime utrumque usurpatur. Sic Sallustius, *puberes omnes interfici jussit.* & Virgilius, *puberibus caulem foliis.* Interim Scaligeri coniecturam locum ibi non habere recte a te monitum, & erit manifestius, modo integra Catulli verba videamus: *Ego puber, ego adolescens, ego ephebus, ego puer.* Nam *puber* & adolescens quid magnopere differunt? Unde jam olim, vivente adhuc nec contradicente Scaligero, in Notis meis Macrobianis, ex ea, quam citas, manuscripta lectione, legendum conjeci, vix ulla literula mutante, *inuber.* Est autem *inuber*, infans ablactatus; ut est uberius monstratum nobis in Notis jam dictis, quo etiam sensu *exuberes* infantes accipiendos ostendit ad Festum ipse Scaliger. Agellius non absimili tropo *ostreas* dixit *inuberes.* Sed hæc obiter. Idque eum, ut dixi, in finem, ut quod petii, continuo a te impetrem, hoc est, ut, quæ indicavi loca, suis pagellis assignata prima occasione, ne diutius hæream meque torqueam, transmittas. Atque ita feliciter vive ac vale, mi Vossi, charorum charissime. Hardervici Gelrorum ipsis Non. Octobr. 1635.

EPIST.

EPIST. XXVII.

GER. JO. VOSSIUS Viro Clariss. Jo. Isacio Pontano S.

De eodem rursum Catulli loco. Inuber an ablactatus, an uberibus incubans.

De Catulliani loci emendatione, optime & doctissime Pontane, ampliandum censeo. Legis apud Poëtam illum hoc pacto:

Ego inuber, ego adolescens, ego ephebus, ego puer.

Sane metrum non refragatur, quod Galliambicum est. Prima enim sede fuerit anapæstus, hinc tribrachys, quod interdum fit, hinc jambus, tum dactyli duo, inde anapæstus. Quæres, quid ergo assensum moretur? Nimirum illud, quod non censeam *inuberem* poni pro ablactato, sed notare macilentum, ut quod veniat ab *uber* adjectivo. Quare *uber* & *macer* pugnantia sunt. *Inuber* igitur idem ac *macer*, sed *inuberis* vox insolens. More suo ideo Gellius interpretationem subjecit, *Cum ostreæ*, inquit, *inuberes macræque essent.* Est hoc ab *uber adjectiva.* Ab *uber* autem substantivo mamma, non videtur *inuber* dici, sed solum sububer, pro ὑπομασθίῳ, quod apud Isidorum, & fortasse etiam *exuber*, ut hoc Scaligero demus, qui ita putavit, nec Auctorem laudare possit suæ opinionis. Adhuc si ab *uber* substantivo veniret *inuber* non significaret ablactatum, sed sububerem, & quasi uberibus incubantem. Quomodo *inuber* & *exuber* contraria forent, illud ὑπομάζιον signet, hoc ἀπογάλακτον. Denique ut *inuber* aliquis post ἀπογαλακτισμὸν diceretur, fortasse ne sic quidem Catulliano illi loco satis conveniret.

niret. Neque enim Atys erat recens ablactatus, sed puer, ephebus, adolescens dici poterat. Imo cum in illis *adolescens*, *ephebus*, *puer*, quæ ordine ponit Catullus, decrescat oratio, elegantia Catulliana ..... Non ausim igitur *mulier* damnare, quod est in antiquis Codd. Etiam in editione, quæ Regii Lepidi anno prodiit CIↃ. CCCC. LXXXI. Sed *mulier* δισυλλάβως efferendum, ne claudicet metrum. Sententia fuerit, mene nunc mulierem & eviratum esse, qui ante adolescens, & ephebus, & puer fui? Nec hoc scribo, quasi vehementer tuæ sententiæ refrager. Velim enim omnes conjecturas tuas esse certas, quod nulli tamen mortalium evenit. Et facilius veniam dabis paulum dissentienti. Quanquam ne ista quidem scripsi, quasi multum abeam, sed ut videas ad statuminandam opinionem eam firmiori tibicine opus esse. Locus, de quo scripseras, est in primo de *Arte pag.* 7. uti alter *libr. de Constructione pag.* 244. Uterque infra virtutes tuas, quod alibi felicius præstabitur. Salutem multam imperties Consuli Amplissimo Brinckio, collegæ item Theologo Thysio. Amstelodami CIↃ. IↃC. XXXV. VII. Kal. Novemb.

F I N I S.

TESTAMENTORUM & EPISTOLARUM PERIOCHE.

III. *Testamentum Frederici uten Hamme Domini de Baersel Ann.* CIↃ. CCCC. XXXVIII.

IV. *Testamentum Joannæ Dominæ de Schagen Ann.* CIↃ. IↃ. XLIII.

V. *Testamentum Arnoldi domini de Sevenbergen Ann.* CIↃ. CCCC. XLIII.

VI. *Vicariæ seu Capellaniæ SS. Martini & Antonii fundatio continens simul testamentum Walteri Grauwert ecclesiæ S. Salvatoris Trajectens. Decani Ann.* CIↃ. CCCC. LV.

VII. *Duorum conjugum testamentum in judicio Leydensi factum Ann.* CIↃ. CCCC. LXV.

VIII. *Testamentum Adriani de Borsselen, domini de Brugdamme & Duvelant Ann.* CIↃ. CCCC. LXV.

IX. *Testamentum Arnoldi domini de Sevenbergen Ann.* CIↃ. CCCC. LXXXIII.

X. *Testamentum D. Judoci de Winsen Ann.* CIↃ. CCCC. XCI.

XI. *Mutuum conjugum testamentum Joannis domini de Montfoort, & Wilhelminæ de Naeldwyck Ann.* CIↃ. CCCC. XCI.

XII. *Testamentum Stephani de Beest civis Trajectensis Ann.* CIↃ. CCCC. XCVI.

XIII. *Trium hominum codicilli actis publicis insinuati Ann.* CIↃ. IↃ. II.

XIV. *Testamentum Wilhelmæ dominæ de Montfoort Ann.* CIↃ. IↃ. VI.

XV. *Excerptum ex testamento Joannis Storck de Arnhem Ann.* CIↃ. IↃ. X.

XVI. *Laudum seu Sententia dicta ab arbitris de controversiis inter Justum dominum de Montfoort, & Decanum Capitulumque de Oudmunster Traject.*

quæ

I N-

INDEX

RERUM VERBORUMQUE.

Ara-

Cle-

Dol-

Fœ-

Hen-

In-

Justi

mona-

Norden-

Rasel-

Tar-

F I N I S.

Peccatum siquid a typotheta pro sua humanitate, ut spero, lector id condonabit. Cæterum præter illud, cujus meminit Dedicatio, aliud adhuc Indicem concinnanti occurrit, nimirum p. 202. ubi pro *& sua successionis* XI. legendum *& sua successionis* VI.